

Laura Šāberte

**Pacienta un ārsta tiesības
paust savu reliģisko
pārliecību ārstniecībā**

Promocijas darbs – disertācija – zinātnes doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph. D.*)” iegūšanai

Nozaru grupa – sociālās zinātnes

Nozare – tiesību zinātne

Apakšnozare – civiltiesības

Rīga, 2024

Laura Šāberte

ORCID 0000-0002-3712-5419

Pacienta un ārsta tiesības paust
savu reliģisko pārliecību ārstniecībā

Promocijas darbs – disertācija – zinātnes doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph. D.*)” iegūšanai

Nozaru grupa – sociālās zinātnes

Nozare – tiesību zinātne

Apakšnozare – civiltiesības

Promocijas darba vadītāja:

LL.D. asociētā profesore **Santa Slokenberga**, Upsalas universitāte, Zviedrija

Rīga, 2024

Anotācija

Promocijas darbs "Pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā" ir zinātnisks pētījums, kura mērķis ir pētīt pilngadīga, lemtspējīga pacienta un sertificēta ārsta, kurš vienlaikus ir pacienta ārstējošais ārsts, tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību ārstniecībā un šo tiesību mijiedarbību ar citām tiesībām ārstniecībā, kā arī identificēt nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniegt priekšlikumus tā pilnveidošanai.

Pilngadīga, lemtspējīga pacienta un sertificēta ārsta, kurš vienlaikus ir pacienta ārstējošais ārsts, tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā Latvijas Republikas tiesību zinātnē līdz šim padziļināti nav tikušas pētītas. Latvijas Republikas tiesību zinātnē pārsvarā par tiesībām uz reliģijas brīvību pētījumi ir veikti cilvēktiesību jomā. Promocijas darbā izdarītos secinājumus un priekšlikumus var izmantot juridiskās domas attīstībā un izpratnes veidošanā par tiesību uz reliģijas brīvību piemērošanas jautājumiem ārstniecībā, kā arī lai pilnveidotu nacionālo normatīvo regulējumu. Promocijas darbs var būt aktuāls likumdevējam, juristiem, pacientiem, ārstniecības personām, mācībspēkiem, studentiem un citām personām, kurām ir interese iegūt padziļinātu informāciju par promocijas darba tematu.

Autore promocijas darbā pēta pilngadīga, lemtspējīga pacienta un sertificēta ārsta, kurš vienlaikus ir pacienta ārstējošais ārsts, tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā caur nacionālā normatīvā regulējuma prizmu, ņemot vērā, ka tiesību uz reliģijas brīvību iedzīvināšana Latvijas Republikas tiesību sistēmā izriet no valsts pienākumiem starptautisko saistību priekšā. Starptautiskās saistības Latvijas Republika ir uzņēmusies ar Latvijas Republikas Satversmes 89. pantu, kurā ir noteikts, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Ierobežotā promocijas darba apjoma dēļ autore promocijas darbā padziļināti pēta nacionālos tiesību avotus un ārējās starptautiskās saistības, kas aptver Eiropas Padomes un Eiropas Savienības tiesību avotus.

Promocijas darba struktūru veido ievads, četras nodaļas, kuras ir sadalītas apakšnodaļās, un nobeigums. Katras promocijas darba nodaļas sākumā ir ievaddaļa, kurā norādīti būtiskākie nodaļā aplūkoti jautājumi, kam seko iztirzājums. Katras promocijas darba nodaļas beigās tiek sniegti no nodaļas satura izrietošie starpsecinājumi, kas ir pamats promocijas darba nobeigumā norādītajiem secinājumiem un priekšlikumiem.

Ievadā tiek atklāta promocijas darba temata aktualitāte, pētījuma teorētiskā un praktiskā nozīme, pētījuma robežas un pētāmā problēma, promocijas darba mērķis un uzdevumi, pētījuma objekts un priekšmets, pētījuma jautājumi, pētījuma metodoloģija un analītiskā pieeja pētījuma veikšanai, kā arī informācija par izmantoto literatūru.

Pirmajā promocijas darba nodaļā autore izzina, kāda konstitucionālā aizsardzība ir jānodrošina attiecībā uz pacienta un ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību, ņemot vērā Latvijas starptautiskās saistības, kas ietvertas Eiropas Padomes (EP) un Eiropas Savienības (ES) tiesību avotos.

Otrajā promocijas darba nodaļā autore pēta, kāda aizsardzība nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta pacientam attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kā arī identificē nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniedz priekšlikumus tā pilnveidošanai.

Trešajā promocijas darba nodaļā autore pēta, kāda aizsardzība nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta ārstam attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kā arī identificē nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniedz priekšlikumus tā pilnveidošanai.

Ceturtajā promocijas darba nodaļā autore izzina, kā tiek līdzsvarotas pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā un vai šo tiesību līdzsvarošana kontekstā ar personas tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, ņemot vērā nodrošināto un nodrošināmo konstitucionālo aizsardzību, ir adekvāta. Tāpat ceturtajā promocijas darba nodaļā autore sniedz priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai.

Promocijas darba nobeigumā ir izdarīti secinājumi un izvirzīti priekšlikumi nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai attiecībā uz pacienta un ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā.

Promocijas darbam ir pievienota informācija par publikācijām un ziņojumiem par promocijas darba tematu, pateicība, izmantotās literatūras saraksts un divi pielikumi: 1. pielikums "Sarakste ar Valsts valodas centru"; 2. pielikums "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijas Republikā".

Atslēgvārdi: ārstējošais ārsts, ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību, domas apziņas un reliģiskās pārliecības brīvība, pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību, pilngadīgs, lemtspējīgs patients, sertificēts ārsts, medicīnas tiesības.

Abstract

The Right of Patient and Physician to Express their Religious Beliefs during Medical Treatment

The doctoral thesis “The Right of Patient and Physician to Express their Religious Beliefs during Medical Treatment” is a scientific research, the objective of which is to study and analyse the legal framework identifying current legal problems when a capable adult patient and a certified physician, who is also the attending physician, have the right to express freedom of religion and its interaction with other rights in the field of healthcare, as well as to identify problems in the national legal framework and make proposals for improving the national legal acts.

So far, no in-depth research has been carried out in the Republic of Latvia as regards the right of a capable adult patient and a certified physician, who is also the attending physician, to express freedom of religion. In the legal science of the Republic of Latvia, studies in the field of human rights have mostly been conducted on the right to freedom of religion. The conclusions and proposals made by the Author of the doctoral thesis for improving the national legal framework can be used in the development of legal thought, in the application and interpretation of the existing legal norms, and in the legislative process to improve legal acts. Consequently, the doctoral thesis can be of interest to the legislator, lawyers, patients, medical practitioners, educators and students, and other persons interested in obtaining in-depth information on the subject of the doctoral thesis.

In the doctoral thesis, the Author examines the right of a capable adult patient and a certified physician, who is also the attending physician, to express freedom of religion and its interaction in medical treatment through the prism of the national legal framework, taking into account that the implementation of the right to freedom of religion in the Latvian legal system results from the State’s obligations in front of international obligations, which it has undertaken under Article 89 of the Constitution of the Republic of Latvia. Article 89 of the Constitution of the Republic of Latvia provides that State shall recognise and protect fundamental human rights in accordance with this Constitution, laws and international agreements binding on Latvia. Due to the limited scope of the doctoral thesis, the Author carries out an in-depth study of the sources of national law and on the study of external international obligations, which covers the sources of law at the level of the Council of Europe and the European Union.

The doctoral thesis consists of an introduction, four chapters and a conclusion. Each chapter begins with an introductory section setting out the main issues addressed in that part, followed by the main body of the chapter. At the end of each part, intermediate conclusions are

drawn from the main body of the chapter, which form the basis for the conclusions and proposals at the end of the doctoral thesis.

The introduction explains the relevance of the doctoral thesis, the research boundaries and problems, aims and the tasks, the research object and subject, the research questions, the research methods, the analytical approach to research, and information on the use of terminology and sources.

In the first chapter, the Author examines what constitutional protection should be ensured regarding the right of a capable adult patient and a certified physician, who is also the attending physician, to express their religious beliefs, considering Latvia's international obligations as enshrined in the legal sources of the Council of Europe and the European Union.

In the second chapter, the Author examines what legal protection is provided to a capable adult patient regarding the right to express his or her religious beliefs in medical treatment, identifies problems in the national legal framework and makes proposals for its improvement.

In the third chapter, the Author examines what legal protection exists for the right of a certified physician, who is also an attending physician, to express his or her religious beliefs in medical treatment, identifies problems in the national legal framework and makes proposals for its improvement.

In the fourth chapter, the Author examines how the rights of a capable adult patient and a certified physician, who is also the attending physician, to express their religious beliefs are balanced. Considering the constitutional protections that are and should be provided, the author analyses whether the balance between the rights of a capable adult patient and a certified physician, who is also the attending physician, to express their religious beliefs is appropriate in the context of the individual's right to self-determination and the right to the highest attainable standard of health. In the fourth chapter, the author also makes proposals for the improvement of the national legal framework.

At the end of the doctoral thesis, conclusions are drawn and proposals put forward for the improvement of the national legal framework regarding the right of a capable adult patient and a certified physician, who is also the attending physician, to express freedom of religion in medical treatment.

The doctoral thesis is accompanied by information on publications and reports on the subject of the doctoral thesis, the list of literature sources used, the acknowledgements, and two annexes: Annex 1 "Correspondence with the Department of Terminology and Translation of Legal Acts of the Latvian State Language Centre"; Annex 2 "The right of the patient, the

patient's relatives and medical practitioners to receive spiritual care and right to perform religious activities in in-patient medical treatment institutions in the Republic of Latvia".

Keywords: attending physician, capable adult patient, certified doctor, freedom of thought, conscience and religion, medical law, patient's right to express freedom of religion, physician's right to express freedom of religion.

Satura rādītājs

Anotācija	2
Abstract	4
Darbā izmantotie saīsinājumi un skaidrojumi	9
Ievads	11
1. Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā	47
1.1. Tiesības paust reliģisko pārliecību – pamattiesības, kuras Latvija atzīst un aizsargā, ievērojot starptautiskās saistības	47
1.2. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Padomē	49
1.2.1. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Cilvēktiesību pamatbrīvību aizsardzības konvencijā	49
1.2.2. Tiesību paust reliģisko pārliecību mijiedarbība ar citām cilvēktiesībām ārstniecībā	66
1.3. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Savienībā	71
1.3.1. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzības specifika Eiropas Savienības tiesībās un mijiedarbība ar pamattiesībām ārstniecībā	71
1.3.2. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Savienības Pamattiesību hartā	76
1.4. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Latvijā	82
1.4.1. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmē	82
1.4.2. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmes 99. panta pirmā teikuma tvērumā	83
1.4.3. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmes 99. panta otrā teikuma tvērumā	95
1.4.4. Tiesību paust reliģisko pārliecību mijiedarbība ar citām pamattiesībām ārstniecībā	96
1.5. Nodaļas nobeigums	101
2. Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā	104
2.1. Pacienta tiesības vērsties pēc veselības aprūpes pakalpojumiem un veikt ārstniecību, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību	105
2.2. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar tiesībām uz informāciju	107
2.3. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar atšķirīgas attieksmes aizliegumu	113
2.3.1. Atšķirīgas attieksmes aizliegums	113
2.3.2. Atšķirīgas attieksmes pieļaujamība	117
2.4. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar tiesībām uz veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību	119
2.5. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar tiesībām uz pašnoteikšanos	121
2.6. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar līdzestības pienākumu savā ārstniecībā	128
2.7. Pacienta tiesības saņemt garīgo aprūpi	131
2.7.1. Tiesību saņemt garīgo aprūpi tvēruma un piemērošanas problemātika	133
2.7.2. Normatīvajos aktos lietoto terminu un jēdzienu piemērošanas problemātika	144
2.7.3. Tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas problemātika stacionārajās ārstniecības iestādēs	150

2.8. Pacienta tiesības veikt reliģisko darbību.....	158
2.8.1. Tiesību veikt reliģisko darbību īstenošanas kārtība un aizsardzības robežas.....	159
2.8.2. Tiesību veikt reliģisko darbību, pieaicinot garīdznieku, kurš nav ārstniecības iestādes kapelāns, aizsardzības robežas	161
2.9. Nodaļas nobeigums	165
3. Ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā	168
3.1. Ārsta profesionālajai kompetencei izvirzīto prasību mijiedarbība ar tiesībām paust reliģisko pārliecību ārstniecībā	168
3.2. Ārsta tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību.....	176
3.3. Ārsta tiesības saņemt garīgo aprūpi	178
3.4. Ārsta tiesības veikt reliģisko darbību.....	182
3.4.1. Tiesību veikt reliģisko darbību īstenošanas kārtība	182
3.4.2. Tiesību veikt reliģisko darbību aizsardzības robežas	189
3.5. Nodaļas nobeigums	194
4. Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību līdzsvarošana un līdzsvarošanas izaicinājumi	197
4.1. Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību līdzsvarošana	197
4.2. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumi kontekstā ar ārsta pienākumu ievērot pacienta tiesības uz pašnoteikšanos	198
4.3. Ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumi kontekstā ar pacienta tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni.....	204
4.4. Nodaļas nobeigums	209
Nobeigums	212
Publikāciju un ziņojumu saraksts par promocijas darba tēmu	231
Literatūras saraksts	235
Pateicība	259
Pielikumi	260
1. pielikums	261
2. pielikums	266

Darbā izmantotie saīsinājumi un skaidrojumi

Autore	promocijas darba autore Laura Šāberte
ĀL	Ārstniecības likums
Ārstniecības personu reģistrs	Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrs
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
asoc. prof.	asociētais profesors
Biomedicīnas konvencija	Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā – Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu
<i>Cantab.</i>	Kembridžas universitātes absolvents
Direktīva 2000/43/EK	Padomes Direktīva 2000/43/EK (2000. gada 29. jūnijs), ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības
Direktīva 2000/78/EK	Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju
Direktīva 2006/54/EK	Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos
Direktīva 2011/24/ES	Padomes Direktīva 2011/24/ES (2011. gada 9. marts) par pacientu tiesību piemērošanu pārrobežu veselības aprūpē
DL	Darba likums
<i>Dr. iur.</i>	tiesību doktors
<i>Dr. habil. med. prof.</i>	habilitētais medicīnas doktors, profesors
<i>Dr. iur. h. c.</i>	goda tiesību doktors
ECPAK	Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija
ECT	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
EP	Eiropas Padome
ES	Eiropas Savienība
ESPH	Eiropas Savienības Pamattiesību harta
EST	Eiropas Savienības Tiesa
Latvija	Latvijas Republika
LĀB	Latvijas Ārstu biedrība
LES	Līgums par Eiropas Savienību
LESD	Līgums par Eiropas Savienības darbību

Noteikumi par kapelānu dienestu	Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”
MK	Ministru kabinets
<i>Ph. D.</i>	zinātnes doktors
prof.	profesors
Profesiju klasifikators	Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām”
PTL	Pacientu tiesību likums
Regula Nr. 883/2004	Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 883/2004 (2004. gada 29. aprīlis) par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu
Regula Nr. 987/2009	Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 987/2009 (2009. gada 16. septembris), ar ko nosaka īstenošanas kārtību Regulai (EK) Nr. 883/2004 par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu
ROL	Reliģisko organizāciju likums
Satversme	Latvijas Republikas Satversme
Senāts	Latvijas Republikas Augstākā tiesa, kuras sastāvā ir Administratīvo lietu departaments, Civillietu departaments un Krimināllietu departaments
sk.	skatīt
tiesības uz reliģijas brīvību	tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību
u. c.	un citi
utt.	un tā tālāk
val.	valoda

Ievads

Gadījumos, kad pacients vai ārsts īsteno savas tiesības uz reliģijas brīvību un paūž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, var izcelties tiesiskas konfliktsituācijas, kurām ir nepieciešams rast risinājumus, lai līdzsvarotu tiesības uz reliģijas brīvību ar citām tiesībām, kuras ir jāievēro ārstniecībā. Tiesisku konfliktsituāciju pastāvēšanas gadījumā tiesības uz reliģijas brīvību mijiedarbojas ar tādām tiesībām ārstniecībā kā tiesības sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, tiesības saņemt veselības stāvoklim atbilstošu ārstniecību, tiesības uz informāciju, tiesības uz atšķirīgas attieksmes aizliegumu, tiesības uz pašnoteikšanos. Minēto spilgti iezīmē turpmāk norādītie piemēri.

Tiesiska konfliktsituācija var izcelties, piemēram, ja pacients reliģiskās pārliecības dēļ atsakās no ārstniecībā izmantojamās metodes vai no ārstniecības kopumā. Piemēram, pacients, kurš ir Jehovas liecinieks, savas reliģiskās pārliecības dēļ atsakās no asins pārlišanas saistībā ar Bībelē norādīto, ka ir jāsargās no asinīm, asins ēšanas un jebkādas cita veida asins ievades cilvēka ķermenī.¹ Ja šādā situācijā nav alternatīva risinājuma ārstniecībai, piemēram, nav iespējama ārstniecība mākslīgās asinsrites apstākļos, kas būtu saderīga ar pacienta reliģisko pārliecību, un spēkā esošais normatīvais regulējums rīcību situācijas risinājumam neparedz, var būt problemātiski īstenot pacienta tiesības sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni.

Tiesiska konfliktsituācija var izcelties arī, piemēram, ja ārsts savas reliģiskās pārliecības dēļ atsakās izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu. Piemēram, saskaņā ar katoļu ticības mācību nav atļauts izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, kas ir pamatojams ar ticību no Bībeles izrietošā praktiskā siloģismā: cilvēku dzīvības formu nogalināšana ir aizliegta; auglis ir cilvēka dzīvības forma; augļa nogalināšana ir aizliegta.² Ja šādā situācijā grūtniece valstī spēkā esošo normatīvo aktu un veselības aprūpes organizēšanas dēļ nevar savlaicīgi piekļūt grūtniecības pārtraukšanas pakalpojuma saņemšanai pie cita ārsta, pastāv tiesiska konfliktsituācija starp ārsta vēlmi aizsargāt augli un grūtnieces tiesībām uz pašnoteikšanos, un tiesībām savlaicīgi piekļūt veselības aprūpei.

Tiesiska konfliktsituācija var izcelties arī, piemēram, ja uz reliģisko pārliecību balstītu atteikšanās tiesību īstenošanai ir potenciāla ietekme uz sabiedrības interešu aizsardzību.

¹ Curlin, F. A., Roach, C. J., Gorawara-Bhat, R., Lantos, J. D., Chin, M. H. 2005. When Patients Choose Faith Over Medicine: Physician Perspectives on Religiously Related Conflict in the Medical Encounter. *Arch Intern Med*. Iegūts no: <https://jamanetwork.com/journals/jamainternalmedicine/fullarticle/486343> [sk. 01.06.2022.]. Sk., piemēram: [3. Mozus grāmata 17:14.] "Ik radības dzīvība ir asinīs, kamēr tās viņā, un es Israēla dēliem esmu teicis: neēdiet nekādas asinis, jo asinis ir katras miesas dvēsele, – tiks nošķirts ikvienas, kas tās ēdīs!" [Apustuļu darbi 15: 28; 15:29] "Svētajam Garam un mums ir labpaticis jums neuzlikt nekādu citu nastu kā vien šo nepieciešamo: atturēties no elku upuriem, asinīm, no nožņaugtu dzīvnieku gaļas un no netikības; ja no tā visa sargāšaties, jūs ļoti darīsiet. Esiet sveiki!" Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām. 2019. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 201, 2402.

² Sk., piemēram, John-Stewart, G. Abortion. *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. Iegūts no: <https://iep.utm.edu/abortion/> [sk. 17.03.2023.].

Piemēram, gadījumā, ja ārsts, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, atsakās veikt Covid-19 vakcināciju, kas darba pienākumu pildīšanai ir obligāta. Šādā situācijā pastāv kolīzija starp sabiedrības veselības aizsardzības interesēm³ un ārsta tiesībām īstenot uz savu reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības.

Tiesiska konfliktsituācija var izcelties arī, piemēram, ja ir nepieciešams noteikt tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežojumus, lai aizsargātu citas tiesības. Tā, piemēram, viena no reliģiskās pārliecības izpausmes formām ir reliģisko simbolu vai reliģiskā apģērba nēsāšana. Kristiešiem tas ir reliģiskais simbols – krusts;⁴ ortodoksālajiem jūdaistiem – vīriešiem tā ir kipa jeb tradicionālā ebreju cepure;⁵ musulmaņiem tās ir seju vai tikai acis atsedzošas galvassegas, piemēram, hidžābs vai nikābs,⁶ vai arī visu ķermeni un seju aizsedzošs reliģiskais apģērbs – burka;⁷ sikhiem tas ir turbāns⁸ utt. Tiesiska konfliktsituācija var izcelties arī, piemēram, ja ārste atsakās valkāt bikses operāciju zālē, uzstājot uz Bībelē noteikto,⁹ kas aizliedz viņai valkāt bikses, tomēr epidemioloģiskās drošības nolūkos ārstniecības iestādei ir jālūdz nēsāt medicīnisko kombinezonu, kas aizsedz visas ķermeņa daļas.¹⁰

Tāpat reliģiskās pārliecības izpausmes forma var būt arī reliģiskās darbības veikšana. Piemēram, hinduistiem tās ir noteiktos laikos veiktas lūgšanas un meditācijas, kā arī dažādas ceremonijas, kurās izmanto vīraka kociņus, lai izrādītu cieņu un izteiktu pateicību dievībām;¹¹ katoļiem tas ir slimnieku sakraments jeb priesteru lūgšana un pacienta svaidīšana ar svētajām eļļām,¹² musulmaņiem tās ir lūgšanas vairākas reizes dienā, izmantojot lūgšanu

³ Saskaņā ar Epidemioloģiskās drošības likuma 1. panta 8. punktu epidemioloģiskā drošība ir profilakses, arī higiēnas, pretepidēmijas, ārstniecības un organizatorisko nosacījumu un pasākumu sistēma, kuras mērķis ir mazināt sabiedrības veselības apdraudējumu, ko izraisa infekcijas slimības un veselību ietekmējošo vides faktoru kaitīgā iedarbība. Saskaņā ar Epidemioloģiskās drošības likuma 3. panta pirmās daļas 3. punktu nodrošināšana ar imūnbioloģiskiem preparātiem un iedzīvotāju vakcinācija ietilpst epidemioloģiskās drošības tvērumā. Epidemioloģiskās drošības likums. Latvijas Republikas likums. 1. panta 8. punkts, 3. panta pirmās daļas 3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.1997. 342/345; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 05.02.1998. 3. Pieņemts: 11.12.1997. Stājas spēkā: 13.01.1998. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/52951-epidemiologiskas-drosibas-likums> [sk.26.06.2023.].

⁴ Sk., piemēram, Hill, D. J., Whistler, D. 2013. *The Right to Wear Religious Symbols*. London: Palgrave Macmillan, 2, 3, 23, 3, 26, 27, 68, 78, 95, 108.

⁵ Turpat, 65, 67, 69.

⁶ Turpat, 2, 3, 26, 78, 95.

⁷ Sk., piemēram, Rudusāne-Simiča, V. Sieviešu lakats tiesību mezglā. *Jurista Vārds*. 09.02.2016. 6 (909). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/268053-sieviesu-lakats-tiesibu-mezgla/> [sk. 02.02.2023.].

⁸ Sk., piemēram, Cobb, M., Puchalski, M. C., Rumbold, B. 2012. *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare*. Oxford University Press, New York, 91.

⁹ Sk., piemēram: [5. Mozus grāmata 22:5.] “Lai sieva nevalkā vīra drānas un vīrs nevalkā sievas drānas, jo Kungam, tavam Dievam, ir pretīgs ikviens, kas tā dara.” Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām. 2019. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 333.

¹⁰ Hill, D. J., Whistler, D. 2013. *The Right to Wear Religious Symbols*. Palgrave Macmillan, UK, 3.

¹¹ Sk., piemēram, Queensland Health. 2011. *Health Care Providers' Handbook on Hindu Patients*. Division of the Chief Health Officer, Queensland Health. Brisbane, 8, 13. Iegūts no: https://www.health.qld.gov.au/data/assets/pdf_file/0024/156255/hbook-hindu.pdf [sk. 02.02.2023.].

¹² Sk., piemēram, Slimnieku sakraments. 2014. *Portāls. Katolis.lv*. Rīgas arhidiecezes portāls. Iegūts no: <https://katolis.lv/slimnieku-sakraments/> [sk. 02.02.2023.].

paklājīnu¹³ utt. Ārstniecībā var pastāvēt situācijas, kurās ir nepieciešams ierobežot reliģiskās pārliecības paušanu, lai, piemēram, nodrošinātu citu pacientu tiesības uz veselības aizsardzību. Šādās situācijās, lai neradītu citu tiesību aizskāruma risku, ir nepieciešams rast līdzsvaru starp reliģiskās pārliecības paušanu un citu tiesību aizsardzību, meklējot pēc iespējas saudzējošākus līdzekļus. Tiesību paust savu reliģisko pārliecību ierobežojums var rezultēties, piemēram, diskriminācijas aizlieguma pārkāpumā, ja ierobežojumam nav objektīvi pamatota mērķa, kura sasniegšanai izraudzītie līdzekļi nav samērīgi.¹⁴

Minētās un arī citas konfliktsituācijas, kuras var aktualizēties, pacientam vai ārstam paužot savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, vispirms ir analizējamas cilvēktiesību gaismā. Tiesības uz reliģijas brīvību ir pirmās paaudzes cilvēktiesības, kuras tiek aizsargātas ar vairākiem cilvēktiesību instrumentiem.¹⁵ Tā, piemēram, starp ANO tiesību aktiem, kuri aizsargā tiesības uz reliģijas brīvību, jānorāda ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 18. pants¹⁶ un ANO Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 18. pants.¹⁷ EP tiesības uz reliģijas brīvību tiek aizsargātas ar ECPAK 9. pantu.¹⁸ ES ietvaros tiesības uz reliģijas brīvību tiek aizsargātas ar ESPH, kurai līdz ar Lisabonas līguma spēkā stāšanos piemīt primārā tiesību avota statuss, 10. pantu,¹⁹ kā arī ar vispārējiem ES tiesību principiem, kas ir

¹³ Sk., piemēram, Queensland Health and Islamic Council of Queensland. 2010. *Health Care Providers' Handbook on Muslim Patients Second Edition Division of the Chief Health Officer, Queensland Health, Brisbane*. Iegūts no: https://www.health.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0034/155887/islamgde2ed.pdf [sk. 02.02.2023.].

¹⁴ Saskaņā ar Pacientu tiesību likuma 3. panta otro daļu “nodrošinot pacienta tiesības, aizliegta atšķirīga attieksme atkarībā no personas (..) reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības (..) vai citiem apstākļiem. Atšķirīga attieksme ietver personas tiešu vai netiešu diskrimināciju, personas aizskaršanu vai norādījumu to diskriminēt. Saskaņā ar Pacientu tiesību likuma 3. panta trešo daļu atšķirīga attieksme saistībā ar kādu no šā panta otrajā daļā minētajiem apstākļiem pieļaujama tikai tādā gadījumā, ja tā ir objektīvi pamatota ar tiesisku mērķi, kura sasniegšanai izraudzītie līdzekļi ir samērīgi”. Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta otrā un trešā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 20.05.2022.].

¹⁵ Renucci, J. F. 2005. *Council of Europe. Article 9 of the European Convention on Human Rights. Freedom of Thought, Conscience and Religion*, 6. Iegūts no: <https://book.coe.int/en/human-rights-files/3201-article-9-on-the-european-convention-on-human-rights-freedom-of-thought-conscience-and-religion-human-rights-files-no-20.html> [sk. 02.02.2023.].

¹⁶ Apvienoto Nāciju Organizācija. 1948. *Vispārējā cilvēktiesību deklarācija*. 18. pants. Iegūts no: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija> [sk. 02.02.2023.].

¹⁷ Apvienoto Nāciju Organizācija. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. 18. pants. Pieņemts: 16.12.1966. Stājas spēkā: 14.07.1992. *Latvijas Vēstnesis*. 23.04.2003. 61. Pievienošanās: 14.04.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705> [sk. 02.02.2023.].

¹⁸ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 9. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 02.02.2023.].

¹⁹ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. 10. pants. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES>; Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu. 6. panta 1. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 17.12.2007. OV C 306, 1/271. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT> [sk. 09.02.2023.].

viens no ES pamattiesību avotiem.²⁰ LES 6. panta 3. punktā ir noteikts, ka pamattiesības, kas garantētas ECPAK un kas izriet no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, ir ES vispārīgo principu pamats.²¹ EST spriedumā lietā *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu Komisiju* ir norādījusi, ka pamattiesības ir neatņemama vispārējo ES tiesību principu sastāvdaļa, kuru ievērošanu nodrošina EST. Aizsargājot šīs tiesības, EST ir pienākums iedvesmoties no ES dalībvalstu konstitucionālajām tradīcijām, un tā nevar apstiprināt pasākumus, kas nav saderīgi ar šo dalībvalstu konstitūcijās noteiktajām un garantētajām pamattiesībām.²² Latvijas tiesību sistēmu raksturo “atvērtība starptautiskajām tiesībām”.²³ Tiesību uz reliģijas brīvību “iedzīvināšana” Latvijas tiesību sistēmā, atklājot šo tiesību būtību un saturu, izriet no starptautiskajām saistībām, kuras Latvija ir uzņēmusies ar Satversmes 89. pantu, kas noteic, ka “valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem”.²⁴ Uzņemoties starptautiskās saistības, Latvijā tiesības uz reliģijas brīvību tiek aizsargātas ar Satversmes 99. pantu.²⁵

Visi minētie cilvēktiesību instrumenti izšķir divas tiesību uz reliģijas brīvību izpausmes formas: 1) *forum internum* (no latīņu val.) jeb tiesību uz reliģijas brīvību iekšējo izpausmi – tiesības brīvi mainīt un pieņemt savu reliģisko pārliecību vai ticību pēc savas izvēles; 2) *forum externum* (no latīņu val.) jeb tiesību uz reliģijas brīvību ārējo izpausmi – tiesības paust savu reliģisko pārliecību (no angļu val. *freedom to express one's religion or belief in practice*).²⁶

Tiesības brīvi mainīt un pieņemt savu reliģisko pārliecību vai ticību pēc savas izvēles ir absolūtas tiesības, kas nozīmē, ka tās nedrīkst tikt ierobežotas. Valstij nav tiesību iejaukties un veikt piespiedu pasākumus, lai šos uzskatus mainītu. Piemēram, tiesību aktos ietvert

²⁰ Eiropas Savienības Tiesas 1970. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 11-70. *Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*. 4. punkts. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61970CJ0011> [sk. 12.08.2023.].

²¹ Līgums par Eiropas Savienību. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326, 6. panta 3. punkts. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 12.08.2023.].

²² Eiropas Savienības Tiesas 1974. gada 14. maija spriedums lietā Nr. 4-73. *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu Komisiju*. 2. punkts. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:61973CJ0004> [sk. 12.08.2023.].

²³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesnešu Sanitas Osipovas un Inetas Ziemeles atsevišķās domas Satversmes tiesas 2016. gada 13. maija spriedumā lietā Nr. 2015-19-01. 5. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2015/08/2015-19-01_Atseviskas_domas.pdf#search= [sk. 02.02.2023.].

²⁴ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 89. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotāj*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 11.05.2022.].

²⁵ Turpat, 99. pants.

²⁶ Sk., piemēram, Vermeulen, B., Roosmalen, M. 2018. *Chapter 13. Freedom of thought, conscience, and religion. Article 9. // Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Fifth edition*. Djik, P., Hoof, F., Rijn, A., Zwaak, L eds. Cambridge: Intersentia, 738–746.

nosacījumu, ka ikvienam ārstam, lai viņš varētu strādāt kādā no valsts slimnīcām, ir jāpieņem noteikta reliģiskā pārliecība.²⁷ Valsts nedrīkst noteikt personas ticības piederību, nedrīkst piespiest uzņemties saistības un nedrīkst veikt nekāda veida piespiedu pasākumus, kā arī piemērot sodu, vērst vardarbību vai piedāvāt labumus, lai persona mainītu savu pārliecību. Tāpat valsts nedrīkst veikt izmeklēšanu, lai atklātu personas iekšējo ticību, kā arī nedrīkst piemērot sankcijas, lai mazinātu vai mainītu personas reliģisko pārliecību.²⁸

Personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību ietver personas tiesības nodoties savai reliģiskajai pārliecībai, piekopjot kultu, izpildot reliģiskas vai rituālas ceremonijas un sludinot mācību (no angļu val. *worship, teaching, practice, and observance*).²⁹ Personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību ietver tādas darbības kā, piemēram, reliģisku simbolu nēsāšanu un dzīvesveida, kas pamatojams reliģijā, ievērošanu, – svētku un atpūtas dienu, ēšanas paradumu ievērošanu un noteiktas valodas lietošanu,³⁰ kā arī uz reliģisko pārliecību balstītu atteikšanās tiesību (no angļu val. *the right to conscientious objection*) īstenošanu ārstniecībā, piemēram, atteikšanos no ārstniecības pilnībā savas reliģiskās pārliecības dēļ.³¹ Personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību ietver arī tiesības izvēlēties vietu (no angļu val. *place of worship*), kur nodoties reliģijai.³² Ņemot vērā, ka reliģiskas pārliecības paušana ir aktīva darbība, kura var ietekmēt citus, tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu var ierobežot tiesību aktos noteiktā kārtībā.³³ Minētais saistāms ar to, ka demokrātiskai tiesiskai valstij ir jāspēj nodrošināt dažādu reliģiju līdzāspastāvēšanu. ECT praksē ir nostiprināts, ka demokrātiskā sabiedrībā, kurā vienas sabiedrības ietvaros līdzās pastāv vairākas reliģijas vai vairāki vienas reliģijas novirzieni, var būt nepieciešams šo brīvību ierobežot, lai saskaņotu dažādu grupu intereses un nodrošinātu cieņu pret katru pārliecību. Valstij, īstenojot savu regulējošo varu šajā jomā un savās attiecībās

²⁷ Šāberte, L., Tarasova, D., Palkova, K. 2021. Ārstniecības personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību darba tiesiskajās attiecībās, 191. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. 2021. Rīga: RSU, 2 (20). Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.188-211> [sk. 21.08.2022.].

²⁸ D'Almeida Ribeiro, A., Amor, A., Jahangir, A., Bielefeldt, H. Rapporteur's Digest on Freedom of Religion or Belief. Excerpts of the Reports from 1986 to 2011 by the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief Arranged by Topics of the Framework for Communications. *United Nations Human Rights Council*. Iegūts no: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Religion/RapporteursDigestFreedomReligionBelief.pdf> [sk. 14.08.2022.].

²⁹ Tahzib, G. B. 1996. *Freedom of Religion or Belief: Ensuring Effective International Legal Protection*. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 70.

³⁰ Turpat.

³¹ José Valero, M. 2022. Freedom of Conscience of Healthcare Professionals and Conscientious Objection in the European Court of Human Rights. *Religions*, 13 (6), 558. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel13060558> [sk. 14.08.2022.].

³² D'Almeida Ribeiro, A., Amor, A., Jahangir, A., Bielefeldt, H. Rapporteur's Digest on Freedom of Religion or Belief. Excerpts of the Reports from 1986 to 2011 by the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief Arranged by Topics of the Framework for Communications. *United Nations Human Rights Council*. Iegūts no: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Religion/RapporteursDigestFreedomReligionBelief.pdf> [sk. 06.06.2021.].

³³ Mits, M. 2021. 3.1.10. Reliģijas brīvība. // *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)* I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 116–117.

ar dažādām reliģijām, ticībām un pārliecību, ir jābūt neitrālai un objektīvai un jāsauglabā plurālisms un pienācīga demokrātijas funkcionēšana.³⁴

Tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā un ārējā izpausme ir cieši saistīta ar citām cilvēktiesībām, kas ir jāaizsargā ārstniecībā. Tiesības uz veselības aizsardzību, cilvēka cieņas aizsardzība, tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, kas ietver tiesības uz autonomiju un pašnoteikšanos pār savu ķermeni un ķermeņa neaizskaramību bez piekrišanas jeb fizisko integritāti, tiesības uz informāciju un diskriminācijas aizliegums pamatā ir tās cilvēktiesības, kuras aktualizējas gadījumos, kad ārstniecībā tiek pausta reliģiskā pārliecība.³⁵ Minētās cilvēktiesības, tieši tāpat kā tiesības uz reliģijas brīvību, tiek aizsargātas ar ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju,³⁶ ANO Starptautisko paktu par pilsoņu un politiskajām tiesībām,³⁷ ECPAK,³⁸ EP Sociālo hartu³⁹, ESPH,⁴⁰ un Satversmi.⁴¹ Tāpat minētās cilvēktiesības tiek aizsargātas ar Biomedicīnas konvenciju,⁴² kas ir speciālais starptautiskais tiesību līgums, kas aizsargā cilvēktiesības bioloģijā un medicīnā. Biomedicīnas konvencijā, tās papildprotokolos un EP nesaistošajos tiesību avotos, piemēram, rekomendācijās un deklarācijās, nostiprinātie principi informē par ECPAK saturu un tādējādi arī savā ziņā kalpo kā aizsardzības mehānismi pacientiem viņu konkrētajās un individuālajās situācijās.⁴³

³⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 15. septembra spriedums lietā *Miroļubovs and others v. Latvia*. Pieteikuma Nr. 798/05. 80. punkta "e" apakšpunkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%7B%22Miro%20%26%20Cubovs%22%7D%2C%22documentcollectionid%22:%7B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%7D%2C%22itemid%22:%7B%22001-94026%22%7D%7D> [sk. 02.02.2023.].

³⁵ José Valero, M. 2022. Freedom of Conscience of Healthcare Professionals and Conscientious Objection in the European Court of Human Rights. *Religions*, 13 (6), 558. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel13060558> [sk. 14.08.2022.].

³⁶ Apvienoto Nāciju Organizācija. 1948. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Preambula, 1., 7., 12., 19., 25. pants. Iegūts no: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumentu/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija> [sk. 14.08.2022.].

³⁷ Apvienoto Nāciju Organizācija. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Preambula, 17. pants, 19. pants, 26. pants. Pieņemts: 16.12.1966. Stājas spēkā: 14.07.1992. *Latvijas Vēstnesis*. 23.04.2003. 61. Pievienošanās: 14.04.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705> [sk. 14.08.2022.].

³⁸ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Preambula, 8., 10., 14. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 14.08.2022.].

³⁹ Eiropas Padome. Eiropas Sociālā harta. Pieņemts: 18.10.1961. Stājas spēkā: 02.03.2002. *Latvijas Vēstnesis*. 18.12.2001. 183. Pievienošanās: 31.01.2022. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1045> [sk. 09.04.2023.].

⁴⁰ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Preambula, 7., 11., 21., 35. pants. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 14.08.2022.].

⁴¹ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Ievads, 91. pants, 96., 100., 111. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 02.02.2023.].

⁴² Eiropas Padome. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā – Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1410> [sk. 02.02.2023.].

⁴³ Slokenberga, S., Olsena, S. 2022. *Ievads. Mācību grāmata*. S. Slokenbergas un autoru kolektīvs S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 24.

Latvijas sabiedrībai reliģiskās vērtības ir būtiskas. Saskaņā ar Tieslietu ministrijas ziņojumu “par Tieslietu ministrijā iesniegtajiem reliģisko organizāciju pārskatiem par darbību 2021. gadā”, kurš publicēts 2022. gadā,⁴⁴ reliģisko organizāciju pārskatos norādīto draudžu locekļu kopējais skaits bija 1 334 315,⁴⁵ kas ir vērā ņemama Latvijas sabiedrības daļa, ņemot vērā, ka iedzīvotāju skaits Latvijā 2021. gada sākumā bija 1 893 223.⁴⁶ Latvijā 2021. gadā bija reģistrētas 996 reliģisko savienību (baznīcu) un diecēžu draudzes un 133 vienas konfesijas draudzes,⁴⁷ kas ir gandrīz divas reizes vairāk nekā Latvijas neatkarības atjaunošanas sākumposmā 1990. gadā, kad Latvijā bija reģistrētas 693 vienas konfesijas draudzes.⁴⁸ Viens no iemesliem, kas iezīmē Latvijā reģistrēto draudžu skaita pieaugumu, ir mūsdienu globalizācijas apstākļos pieaugošās migrācijas tendences. Tās ārstniecībā attiecas gan uz pacientiem pārrobežu veselības aprūpes kontekstā, gan uz ārstniecības personām profesionālās mobilitātes kontekstā. Tā rezultātā Latvijai ir jāpievērš uzmanība daudzām reliģijām un kultūrām, kas ir izplatītas citviet pasaulē. Latvijā baznīca tiek iesaistīta dialogā likumdošanas procesā, tostarp jautājumos, kas skar ārstniecību. Saskaņā ar Satversmes 99. pantu baznīca Latvijā ir institucionāli atdalīta no valsts, bet ne no valstī notiekošajiem procesiem.⁴⁹ Tas nozīmē, lai gan baznīcas viedoklim Latvijā nav ekskluzīvu izšķirošu tiesību likumdošanā, tā tomēr tiek uzklautā kā būtisks viedokļu līderis, kas pārstāv noteiktu sabiedrības daļu.⁵⁰

⁴⁴ Uz promocijas darba iesniegšanas brīdi Tieslietu ministrijas ziņojums “par Tieslietu ministrijā iesniegtajiem reliģisko organizāciju pārskatiem par darbību 2022. gadā” un ziņojums “par Tieslietu ministrijā iesniegtajiem reliģisko organizāciju pārskatiem par darbību 2023. gadā” nav ticis publicēts.

⁴⁵ Tieslietu ministrija. 2021. Tieslietu ministrijas Reliģisko organizāciju darbības pārskats par 2021. gadu. <https://www.tm.gov.lv/lv/2021-gada-publiskie-parskati> [sk. 02.02.2023.].

⁴⁶ Oficiālās statistikas portāls. Latvijas oficiālā statistika. Iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas. Iegūts no: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/247-iedzivotaju-skaitis-un-ta-izmainas> [sk. 02.02.2023.].

⁴⁷ Tieslietu ministrija. 2021. Tieslietu ministrijas Reliģisko organizāciju darbības pārskats par 2021. gadu. <https://www.tm.gov.lv/lv/2021-gada-publiskie-parskati> [sk. 02.02.2023.].

⁴⁸ Oficiālās statistikas portāls. Valstī reģistrēto reliģisko draudžu skaits sadalījumā pa konfesijām gada beigās – konfesijas un laika periods. Iegūts no: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_IZG_KU_KUR/KUR010/table/tableViewLayout1/ [sk. 02.02.2023.].

⁴⁹ Balodis, R. Baznīcas atdalītība (šķirtība) no valsts. Iegūts no: http://home.lu.lv/~rbalodis/Publikācijas/Baznicu%20ties%20gramata/Balodis%20R_V&_attiecveidi_atdal.pdf [sk. 20.04.2021.].

⁵⁰ Baznīcas viedoklis likumdošanas procesā Latvijā ārstniecības kontekstā ir ticis uzklauts, piemēram, eitanāzijas legalizācijas jautājuma sakarā. Levīts, E. 2022. Valsts un baznīca Satversmē. *Jurista Vārds*. 13.12.2022. 50 (1264). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/282462-valsts-un-baznica-satversme/>; Sk. Saeimas mandātu un ētikas komisijas 2021. gada 3. marta sēde. Latvijas pilsoņu kolektīvais iesniegums “Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija”. Iegūts no: <https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotiku.mi.nsf/webSNbyDate?OpenView&count=1000&restrictToCategory=03.03.2021>; Saeimas mandātu un ētikas komisijas 2021. gada 10. marta sēde. Latvijas pilsoņu kolektīvais iesniegums “Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija”. Iegūts no: <https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotiku.mi.nsf/webSNbyDate?OpenView&count=1000&restrictToCategory=10.03.2021>; Latvijas Republikas Saeima. Saeimas mandātu un ētikas komisijas 2021. gada 25. marta sēde. Par 10 505 Latvijas pilsoņu kolektīvā iesnieguma “Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija” turpmāko virzību. Iegūts no: https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs_lmp.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=608/Lm13 [sk. 29.04.2021.].

Ph. D. (Cantab.) Ineta Ziemele ir atzinusi: “Latvijas prakse rāda, ka gadījumos, kad starptautiskais dokuments paredz kādas tiesības, bet Latvijas tiesību akts šādas tiesības neparedz vai nonāk pretrunā ar tām, starptautisko saistību ieviešana veidojas smagnēji (...). Ja likumdevējs un valsts pārvalde uzmanīgi seko līdz procesiem sabiedrībā, proti, cilvēku vajadzībām, lai tie varētu brīvi pilnveidoties, un korekti pilda savas funkcijas, pieņemot nepieciešamos tiesību aktus un tos pildot, tad parasti viņu darbībai nevajadzētu radīt ievērojamus cilvēktiesību aizskārumus.”⁵¹ Šādā kontekstā jānorāda, ka pēdējo gadu laikā Latvijā negatīvā gaismā mēdz aktualizēties gadījumi, kas skar tiesības paust reliģisko pārliecību ārstniecībā. Tā, piemēram, EST 2020. gada 29. oktobrī pasludināja spriedumu lietā *A. pret Veselības ministriju*.⁵² Minētā lieta tika ierosināta, pamatojoties uz Senāta lūgumu EST sniegt prejudiciālu nolēmumu saistībā ar administratīvajā lietā Nr. A420281216 pastāvošo strīdu par to, vai ir legītīms Latvijas iestāžu un tiesu atteikums piešķirt iepriekšēju atļauju pārrobežu veselības aprūpes izdevumu atmaksāšanai tad, ja Latvijā ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst pacienta reliģiskajai pārliecībai, un vai tas nerada atšķirīgu attieksmi, kas netieši balstīta uz pacienta reliģisko pārliecību.⁵³ Konkrētajā lietā nacionālās iestādes un tiesas nepietiekami lielu vērību bija pievērsušas tam, lai novērtētu, vai, pastāvot konkrētam pārrobežu veselības aprūpes sistēmas finansēšanas modelim, netiek pārkāpts diskriminācijas aizliegums pacienta reliģiskās pārliecības dēļ.⁵⁴ Pamatojoties uz EST 2020. gada 29. oktobra spriedumu lietā *A. pret Veselības ministriju*, Senāts atcēla Administratīvās apgabaltiesas 2017. gada 10. februāra spriedumu lietā Nr. A420281216 un nosūtīja lietu jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesai.⁵⁵ Savukārt ar Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 26. aprīļa lēmumu lietā Nr. A420281216 tiesvedība lietā tika beigta, pamatojoties uz to, ka starp lietas dalībniekiem tika noslēgts izlīgums.⁵⁶

Problemātiku, kas skar tiesības paust reliģisko pārliecību ārstniecībā, atsevišķos gadījumos ir sekmējusi arī nevērība pret pacienta reliģiskajām vajadzībām un nesekmīga

⁵¹ Ziemele, I. 2021. 8. cilvēktiesību aizsardzības mehānismi Latvijā. // 2021. *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums. Ph. D. (Cantab.)* I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 442–443.

⁵² Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. C-243/19. *A. pret Veselības ministriju*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=233023&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644894> [sk. 13.08.2022.].

⁵³ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 8. marta lēmums lietā Nr. A420281216 (SKA-143/2019). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 11.11.2023.].

⁵⁴ Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. C-243/19. *A. pret Veselības ministriju*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=233023&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644894> [sk. 13.08.2022.].

⁵⁵ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 27. novembra spriedums lietā Nr. A420281216 (SKA-18/2020). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 11.11.2023.].

⁵⁶ Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 26. aprīļa lēmums lietā Nr. A420281216 (AA43-0381-21/15). Iegūts no: Administratīvās apgabaltiesas arhīvs [sk. 11.11.2023.].

konfliktsituāciju risināšana, neievērojot pacientu tiesības. Piemēram, 2018. gadā VSIA “Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca” Intensīvās terapijas un reanimācijas nodaļas dežūrārsts apgalvoja, ka viņš slimnīcā ir Dievs, un pie pacienta neielaida pacienta tuvinieku pieaicinātu garīdznieku reliģiska rituāla veikšanai. Tā rezultātā garīdznieks reliģisko rituālu veica caur logu.⁵⁷ Saistībā ar minēto sabiedrībā un medijos plaši tika apspriests jautājums, vai VSIA “Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca” Intensīvās terapijas un reanimācijas nodaļas dežūrārsta rīcība un komunikācija, ierobežojot reliģiskā rituāla veikšanu, bija korekta pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību kontekstā.⁵⁸ Vienlaikus jānorāda, ka Veselības inspekcijā⁵⁹ ir saņemti iesniegumi, kur atsevišķos gadījumos par veselības aprūpes kvalitāti iesniedzēji norādījuši, ka ārstniecības personu attieksmi, iespējams, ietekmējis fakts, ka iesniedzējs pieder kādai konkrētai reliģiskajai organizācijai. Tostarp 2023. gadā saņemts viens iesniegums, kur pacientam atteikts sniegt veselības aprūpes pakalpojumu viņa reliģiskās pārliecības dēļ. Atteikums sniegt veselības aprūpes pakalpojumu tika pamatots ar to, ka pacients ir izstājies no Jehovas liecinieku reliģiskās organizācijas, kam pieder ārstniecības persona.⁶⁰ Latvijas tiesībsargs, izvērtējot minētajā iesniegumā norādītos apstākļus, konstatējis diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu, kas ir izpaudies kā no ārstniecības personas puses īstenota atšķirīga attieksme pret pacientu viņa reliģiskās pārliecības dēļ.⁶¹

Nepietiekams un nepārdomāts nacionālais normatīvais regulējums un minēto tiesisko konfliktsituāciju aktualizēšanās Latvijā ir pamudinājusi Autori pievērsties ārsta un pacienta tiesību paust reliģisko pārliecību ārstniecībā izpētei, lai sniegtu ieguldījumu Latvijas tiesību zinātnē un tiesiskās domas attīstībā par izvēlēto tematu, kā arī lai izvīrītu priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai.

⁵⁷ Sk., piemēram, Šaberte, L. Vai ārsts slimnīcā ir Dievs? *Jurista Vārds*. 29.05.2018. 22 (1028). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/272789-vai-arsts-slimnica-ir-dievs/> [sk. 13.08.2022.].

⁵⁸ Sk., piemēram, Slimniekam nepieciešams tikt ar Dievu, dežūrārsts saka, – slimnīcā Dievs esot viņš! Grēksūdzī veic caur slimnīcas logu. Portāls *zinas.tv3.lv*. Iegūts no : <https://skaties.lv/zinas/latvija/sabiedriba/slimniekam-nepieciešams-tikt-ar-dievu-dezurarsts-saka-slimnica-dievs-esot-vins-greksudzī-veic-caur-slimnīcas-logu/>; Stradiņa slimnīcā mācītājam parāda durvis un neļauj tikt ar smagi slimo pacientu. Portāls *skaties.lv*. Iegūts no: <https://skaties.lv/beztabu/stradina-slimnica-macitajam-parada-durvis-un-nelauj-tikt-ar-smagi-slimo-pacientu/komentari/#komentari> [sk. 13.08.2022.].

⁵⁹ Veselības inspekcija ir institūcija, kuras darbības mērķis valstī ir īstenot valsts pārvaldes funkcijas veselības nozares uzraudzībā un kontrolē, lai nodrošinātu minēto jomu regulējošo tiesību aktu prasību ievērošanu un izpildi kvalitatīvai un kvalificētai veselības aprūpei, kā arī drošai un veselīgai dzīves videi. Ministru kabineta 2019. gada 9. jūlija noteikumi Nr. 309 “Veselības inspekcijas nolikums”. 2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 11.07.2019. 139. Pieņemts: 09.07.2019. Stājas spēkā: 12.07.2019. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/308072-veselibas-inspekcijas-nolikums> [sk. 28.05.2022.].

⁶⁰ 2023. gada 27. jūlija iesniegums Nr. 6-1/392 “Par iespējamu diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu reliģijas dēļ”, Veselības inspekcijā reģistrēts ar Nr. 20586. Pieejams Veselības inspekcijas arhīvā.

⁶¹ Latvijas Republikas tiesībsarga 2023. gada 20. oktobra atzinums pārbaudes lietā Nr. 2023-32-26AE “Par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu reliģijas dēļ”, Veselības inspekcijā reģistrēts ar Nr. 29252. Pieejams Veselības inspekcijas arhīvā.

Promocijas darba mērķis ir pētīt pilngadīga, lemtspējīga pacienta un sertificēta ārsta, kurš vienlaikus ir pacienta ārstējošais ārsts, tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību ārstniecībā un šo tiesību mijiedarbību ar citām tiesībām ārstniecībā, kā arī identificēt nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniegt priekšlikumus tā pilnveidošanai.

Promocijas darba mērķa sasniegšanai ir izvirzīti turpmāk norādītie **uzdevumi**.

1. Izzināt, kāda konstitucionālā aizsardzība ir jānodrošina attiecībā uz pacienta un ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību, ņemot vērā Latvijas starptautiskās saistības, kas ietvertas EP un ES tiesību avotos.
2. Izpētīt, kāda aizsardzība nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta pacientam attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kā arī identificēt nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniegt priekšlikumus tā pilnveidošanai.
3. Izpētīt, kāda aizsardzība nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta ārstam attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kā arī identificēt nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniegt priekšlikumus tā pilnveidošanai.
4. Izzināt, kā tiek līdzsvarotas pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā un vai šo tiesību līdzsvarošana kontekstā ar personas tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, ņemot vērā nodrošināto un nodrošināmo konstitucionālo aizsardzību, ir adekvāta. Gadījumā, ja pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošana kontekstā ar personas tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni nav adekvāta, sniegt priekšlikumus nacionālā tiesiskā regulējuma pilnveidošanai.

Pētījuma objekts ir pacienta un ārsta tiesiskās attiecības, paužot savu reliģisko pārliecību ārstniecībā.

Pētījuma priekšmets ir pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību ārstniecībā tiesiskais regulējums.

Pētījuma jautājumi

1. Kāda konstitucionālā aizsardzība ir jānodrošina pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzības jomā?
2. Kāda aizsardzība nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta pacientam attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kādas tiesiskā regulējuma problēmas pastāv, un kā ir jāpilnveido nacionālais normatīvais regulējums?

3. Kāda aizsardzība nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta ārstam attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kādas tiesiskā regulējuma problēmas pastāv, un kā ir jāpildveido nacionālais normatīvais regulējums?
4. Kā tiek līdzsvarotas pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, un vai šo tiesību līdzsvarošana kontekstā ar personas tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, ņemot vērā nodrošināto un nodrošināmo konstitucionālo aizsardzību, ir adekvāta, un kā ir jāpildveido nacionālais normatīvais regulējums, ja līdzsvarošana nav adekvāta?

Viena promocijas darba ietvaros nav iespējams izpētīt pilnīgi visus ar tiesībām paust reliģisko pārliecību ārstniecībā saistītos problēmjomautājumus, līdz ar to Autore ir noteikusi **pētījuma robežas**.

Autore promocijas darbā pēta pilngadīga, lemtspējīga pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā. Ierobežotā promocijas darba apjoma un tiesiskā regulējuma specifikas dēļ Autore promocijas darbā nepēta nepilngadīgu pacientu un pilngadīgu pacientu, kuri nespēj lemt par savu ārstniecību, tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā.

Autore promocijas darbā pēta sertificēta ārsta, kurš vienlaikus ir pacienta ārstējošais ārsts, tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā.⁶² Autore darbā, analizējot tiesiskās konfliktsituācijas, koncentrējas uz ārstu, kurš uzskatāms par darbinieku Darba likuma izpratnē, jeb personu, kas uz darba līguma pamata par nolīgto darba samaksu veic noteiktu darbu darba devēja, ārstniecības iestādes, vadībā.⁶³

Ierobežotā promocijas darba apjoma dēļ Autore promocijas darbā koncentrējas uz nacionālo tiesību avotu un uz ārējo starptautisko saistību izpēti, kas aptver EP un ES tiesību avotus. Autore promocijas darbā padziļināti pēta tikai EP un ES tiesību avotus un ievēro to, ka ANO tiesību avoti ir fundamentāls pamats cilvēktiesību formulēšanā. Tostarp ANO Vispārējā

⁶² Tā, piemēram, likumā “Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu” par reglamentētajām profesijām ietverta virkne ārstniecības personu reglamentēto profesiju (ārsta palīgs (feldšeris); farmaceita asistents; biomedicīnas laborants; zobu tehniķis; zobu higiēnists; fizioterapeits; ergoterapeits, ārsts, zobārsts, farmaceits, māsa, ārsta palīgs, vecmāte u. c.), savukārt Ministru kabineta 2006. gada 6. jūnija noteikumos Nr. 460 “Noteikumi par specialitāšu, apakšspecialitāšu un papildspecialitāšu sarakstu reglamentētajām profesijām” norādītas reglamentēto profesiju specialitātes, apakšspecialitātes un papildspecialitātes (piemēram, ārsta profesijai kopā ir 89 specialitātes, papildspecialitātes un apakšspecialitātes). Sk., piemēram, likumu “Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu”. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 20.07.2001. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26021-par-reglamentetajam-profesijam-un-profesionales-kvalifikācijas-atzīšanu>; Ministru kabineta 2006. gada 6. jūnija noteikumi Nr. 460 “Noteikumi par specialitāšu, apakšspecialitāšu un papildspecialitāšu sarakstu reglamentētajām profesijām”. *Latvijas Vēstnesis*. 09.06.2006. 90. Pieņemts: 06.06.2006. Stājas spēkā: 10.06.2006. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/137108-noteikumi-par-specialitāšu-apakšspecialitāšu-un-papildspecialitāšu-sarakstu-reglamentetajam-profesijam> [sk. 14.08.2022.].

⁶³ Darba likums. Latvijas Republikas likums. 3. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 20.06.2023.].

cilvēktiesību deklarācija ir stūrakmens tiesību uz reliģijas brīvību attīstībā, jo pēc vairāku gadsimtu garumā notikušiem reliģiskiem konfliktiem un pieļautiem cilvēktiesību pārkāpumiem pret personām reliģiskās pārliecības dēļ tika atzīts, ka pasaules miera pamatā ir miers starp reliģijām.⁶⁴ ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 1. pants nosaka, ka visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi cieņā un tiesībās. Viņiem ir dots saprāts un sirdsapziņa, un viņiem citam pret citu jāizturas brālības garā.⁶⁵ Saskaņā ar ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 18. pantu katram cilvēkam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību un šīs tiesības ietver brīvību mainīt savu reliģisko pārliecību vai uzskatus, kā arī brīvību gan vienatnē, gan arī kopā ar citiem publiski vai privāti paust savu reliģisko pārliecību vai uzskatus, sludinot tos, piedaloties reliģiskās ceremonijās un rituālos.⁶⁶ Ar minētajām tiesību normām, kas tika ietvertas ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā, pirmo reizi tika iedibināta cieņa pret cilvēka morāles vērtībām, cilvēka saprātu un sirdsapziņu, uz ko balstoties personai var piemist reliģijā pamatota iekšējā pārliecība.⁶⁷ ANO Statūtos un ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā nostiprinātie pamatprincipi tika ietverti arī vēlāk izstrādātajos ANO cilvēktiesību instrumentos, no kuriem svarīgākie ir 1966. gada 16. decembrī pieņemtais ANO Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām⁶⁸ un 1981. gada 25. novembra ANO Deklarācija par jebkuras neiecietības un diskriminācijas, kas balstās uz reliģiju vai pārliecību, izskaušanu.⁶⁹

Autore promocijas darbā pēta tiesības paust reliģisko pārliecību mijiedarbībā ar tādām citām cilvēktiesībām kā tiesības uz veselības aizsardzību, cilvēka cieņas aizsardzība, autonomijas un integritātes aizsardzība, tiesības uz informāciju un diskriminācijas aizliegums, kas Autores analizētajās konfliktsituācijās aktualizējas visbiežāk. Tāpat, lai promocijas darba pētniecības uzstādījums nebūtu pārlietu plašs, Autore promocijas darbā pamatā koncentrējas uz pacienta vai ārsta tiesībām paust reliģisko pārliecību stacionārajās ārstniecības iestādēs – slimnīcās.

⁶⁴ H. Morgan, R. Peace Among Religions: Hans Küng's Analysis of Christian and Muslim Paradigms of Social Justice in Search of a Global Ethic. *Journal of Academic Perspectives*. 2011. 1, 1. Iegūts no: https://www.journalofacademicperspectives.com/app/download/969951331/Morgan_R.pdf [sk. 01.10.2019.].

⁶⁵ United Nations. Universal Declaration of Human Rights. Proclaimed by the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948 (General Assembly resolution 217 A. Article 1). Iegūts no: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> [sk. 01.10.2019.].

⁶⁶ Turpat, Article 18.

⁶⁷ Bielefeldt, H., Ghanea, N., Wiener, M. 2005. *Freedom of Religion or Belief. An International Law Commentary*. Oxford University Press, New York, 261.

⁶⁸ Apvienoto Nāciju Organizācija. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Pieņemts: 16.12.1966. Stājas spēkā: 14.07.1992. *Latvijas Vēstnesis*. 23.04.2003. 61. Pievienošanās: 14.04.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705> [sk. 01.10.2019.].

⁶⁹ United Nations. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief. Proclaimed by General Assembly resolution 36/55 of 25 November 1981. Iegūts no: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-all-forms-intolerance-and-discrimination> [sk. 01.10.2019.].

Tāpat ierobežotā apjoma dēļ Autore promocijas darbā koncentrējas uz pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību mijiedarbības izpēti kontekstā ar tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, tiesībām saņemt veselības stāvoklim atbilstošu ārstniecību, tiesībām uz informāciju, tiesībām uz atšķirīgas attieksmes aizliegumu, tiesībām uz pašnoteikšanos. Tiesiskā regulējuma specifikas dēļ ārpus pētījuma robežām Autore ir atstājusi pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību mijiedarbības izpēti ar tiesisko regulējumu datu aizsardzības jomā, kā arī ar tiesisko regulējumu, kas aktualizējas klīnisko pētījumu veikšanas un klīniskās apmācības procesā, transplantācijas, eitanāzijas un ārstniecību pacienta dzīves nogalē, un tiesību aspektiem, kas skar pacienta dzīves laikā izteiktās gribas īstenošanas tiesiskos aspektus un tiesiskās problēmas attiecībā uz rīcību ar pacienta audiem un orgāniem pēc nāves, tostarp attiecībā uz patoloģiskās izmeklēšanas veikšanu. Autore promocijas darbā nepēta arī pacientu, kuri atrodas ieslodzījuma vietās, un ārstu, kuri veic savu profesionālo darbību ieslodzījuma vietās un ieslodzījuma vietu ārstniecības iestādēs, tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā. Ārpus pētījuma robežām Autore ir atstājusi arī pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību izpēti vēsturiskajos avotos teoloģiskā kontekstā.⁷⁰ Piemērus par reliģijas būtību un izpratni Autore sniedz tikai tiktāl, ciktāl tas attiecas uz analizētajiem tiesiskajiem konfliktiem, kas ir izcēlušies tiesību paust reliģisko pārliecību ārstniecībā rezultātā un ir minēti tiesu praksē.

Par visiem minētajiem jautājumiem iespējams veikt turpmākus pētījumus.

Promocijas darba novitāte, teorētiskais nozīmīgums un praktiskais lietojums

Promocijas darbs ir pirmais pētījums Latvijas tiesību zinātnē, kurā tiek pētītas pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā. Kaut arī promocijas darbs ir teorētisks pētījums un vērsts uz juridiskās teorijas veidošanu Latvijā, tam ir arī praktiska nozīme. Promocijas darbā izdarītos secinājumus un priekšlikumus var izmantot juridiskās

⁷⁰ Pacienta un ārsta savstarpējās attiecības ir vienas no senākajām pasaulē, ko atspoguļo, piemēram, Senās Ēģiptes medicīnas papirusi, Fenīcijas, Ķīnas un islāma valstu vēsturiskie avoti. Tāpat viens no pirmajiem vēsturiskajiem avotiem pasaulē ir Bībele, kurā ietverta ārsta profesijas nozīme Dieva priekšā un pacienta un ārsta ticības Dievam nozīme slimības dziedināšanā. Cobb, M., Puchalski, M. C., Rumbold, B. 2012. *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare*. Oxford University Press, New York, 3–11. Tāpat viens no pirmajiem vēsturiskajiem avotiem pasaulē ir Bībele, kurā ietverta ārsta profesijas nozīme Dieva priekšā un pacienta un ārsta ticības Dievam nozīme slimības dziedināšanā. Sk., piemēram: [Sīraha gudrības grāmata. 38: 1–4. Slimība un zāles.]. “Godā ārstu – viņš ir vajadzīgs, Kungs ir radījis arī viņu: no Visaugstākā taču ir dziedināšana – dāvanas saņem no valdnieka. Savas mākas dēļ paceltu galvu iet ārsts, un tās dēļ viņu apbrīno diženie. Ārstniecības līdzekļus no zemes ir radījis Kungs. Par tiem neviens saprātīgs cilvēks nav dusmojies. Vai tad tas nebija koks, no kā ūdens kļuva salds, lai koka spēks atklātos? Tā arī cilvēkiem māku ir dāvājis Kungs, lai būtu viņos godāts savu brīnumaino darbu dēļ, ar kuriem var dziedināt un sāpes remdēt, no kuriem aptiekārs gatavo maisījumu. Nebeidzami ir Kunga darbi. Viņā pār zemi ir miers.” Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām. 2019. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 1981. Sk., piemēram: [Sīraha gudrības grāmata. 38. 13–14. Slimība un zāles.]. “Ir brīži, kad sekmīgs iznākums ir atkarīgs no ārstu rokām, jo arī viņi lūdz, lai Kungs dara sekmīgu gan atpūtu, gan ārstēšanu dzīvības glābšanai.” Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām. 2019. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 1981.

domas attīstībā un izpratnes veidošanā par tiesību uz reliģijas brīvību piemērošanas jautājumiem ārstniecībā, kā arī lai pilnveidotu nacionālo normatīvo regulējumu. Promocijas darbs kopumā var būt aktuāls likumdevējam, juristiem, pacientiem, ārstniecības personām, mācībspēkiem, studentiem un citām personām, kurām ir interese iegūt padziļinātu informāciju par promocijas darba tematu.

Pētījuma metodoloģija

Promocijas darbā ir izmantotas šādas **zinātniskās pētniecības metodes**: analītiskā metode, deduktīvā metode, deskriptīvā jeb aprakstošā metode, empīriskā pētījuma metode – aptauja, hermeneitiskā metode.

1. **Analītiskā metode** izmantota, lai promocijas darbā analizētu pētāmo tiesību aktu, tiesību zinātņu literatūras, zinātnisko rakstu, tiesu prakses un citu avotu saturu, izdarītu secinājumus un izteiktu pamatotus priekšlikumus nepilnību novēršanai tiesību aktos.
2. **Deduktīvā metode** izmantota, lai no pētījuma ietvaros apzinātajām tēzēm izdarītu konkrētus secinājumus un lai sniegtu priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai.
3. **Deskriptīvā jeb aprakstošā metode** izmantota, lai promocijas darbā atklātu pētāmo tiesību aktu, tiesību zinātņu literatūras, zinātnisko rakstu, tiesu prakses un citu avotu saturu.
4. **Empīriskā pētījuma metode – aptauja** izmantota, lai iegūtu informāciju par pacienta un pacienta tuvinieku tiesībām saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtību un reliģiskās darbības veikšanu stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijā.
5. **Hermeneitiskā metode** izmantota, lai analizētu tiesību normās ietverto terminu un jēdzienu nozīmi un lai izdarītu secinājumus par tiesību normu saturu.

Senāts ir atzinis, ka “(..) Tiesību normas ir jāinterpretē, izmantojot tiesību teorijā vispārzināmās interpretēšanas metodes. (..) Tiesību normu interpretēšana ne vien gramatiski (filoloģiski), bet arī ņemot vērā tiesību normu sistēmu, vēsturiskos apstākļus un jēgu un mērķi, ir ne vien atļauta, bet arī likumdevēja sekmēta. Savukārt iztulkošana, izmantojot tikai gramatisko metodi, var novest pie prettiesiska rezultāta.”⁷¹ Tādējādi Autore promocijas darbā visaptveroši tiesību normu interpretācijā izmanto šādas **tiesību normu interpretācijas metodes**: gramatisko (filoloģisko) interpretācijas metodi, sistēmisko interpretācijas metodi, teleoloģisko (jēgas un mērķa) interpretācijas metodi, vēsturisko interpretācijas metodi.

⁷¹ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 10. marta lēmums lietā Nr. A420206815 (SKA-159/2020). Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6141> [sk. 11.05.2022.].

1. **Gramatiskā (filoloģiskā) interpretācijas metode** tiek izmantota, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu no valodnieciskā viedokļa.
2. **Sistēmiskā interpretācijas metode** tiek izmantota, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu saistībā ar citām tiesību normām.
3. **Teleoloģiskā (jēgas un mērķa) interpretācijas metode** tiek izmantota, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas ar attiecīgajām tiesību normām jāsasniedz.
4. **Vēsturiskā interpretācijas metode** tiek izmantota, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu, ņemot vērā apstākļus, uz kuriem pamatojoties tās radītas.⁷²

Analītiskā pieeja EP un ES tiesību aktu interpretācijā

Satversmes pamattiesību interpretācijā, lai atbilstīgi Satversmes 89. pantam cilvēka pamattiesības, tostarp tiesības uz reliģijas brīvību, būtu atzītas un aizsargātas, ir jāievēro četri savstarpēji saistīti pamatprincipi: 1) tiesībkonformās interpretācijas princips; 2) minimālo garantiju princips; 3) tiesību efektivitātes princips; 4) evolutīvās interpretācijas princips.⁷³ Saskaņā ar tiesībkonformās interpretācijas principu, ja starptautiskajā līgumā, kuru Saeima ir apstiprinājusi, paredzēti citādi noteikumi nekā nacionālajos normatīvajos aktos, tiek piemēroti starptautiskā līguma noteikumi. Valsts nedrīkst piesaukt savas iekšējās tiesību normas, lai attaisnotu savu starptautisko saistību nepildīšanu.⁷⁴ Saskaņā ar minimālo garantiju principu Satversmes VIII nodaļas normas ir tikai minimālās garantijas, – tas ir nepieciešamais minimums, kurš valstij ir obligāti jāievēro un jānodrošina. Nekas netraucē un neliedz valsts institūcijām, it sevišķi likumdevējam, piešķirt Latvijas jurisdikcijā esošajām personām plašākas garantijas, nekā paredzēts Satversmē.⁷⁵ Saskaņā ar tiesību efektivitātes principu visas Satversmē, likumos un starptautiskajos līgumos garantētās pamattiesības ir vienmēr interpretējamās un piemērojamās tā, lai tās būtu reālas un efektīvas, nevis iluzoras vai noteiktas tikai izskata pēc.⁷⁶ Savukārt saskaņā ar evolutīvās interpretācijas principu Satversme ir dzīvs

⁷² Administratīvā procesa likums: Latvijas Republikas likums, 17. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 14.11.2001. 164; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 13.12.2001. 23. Pieņemts: 25.10.2001. Stājas spēkā: 01.02.2004. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/55567-administrativa-procesa-likums> [sk. 11.05.2022.].

⁷³ Rudevskis, J. 2011. *Satversmes 89. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 39.

⁷⁴ Rudevskis, J. 2011. *Satversmes 89. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 39; likums “Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem”: Latvijas Republikas likums. 13. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 26.01.1994. 11; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 10.02.1994. 3. Pieņemts: 13.01.1994. Stājas spēkā: 09.02.1994. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57840-par-latvijas-republikas-starptautiskajiem-ligumiem> [sk. 11.05.2022.].

⁷⁵ Rudevskis, J. 2011. *Satversmes 89. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 39, 40.

⁷⁶ Turpat, 43.

instruments, kas interpretējams un piemērojams atbilstoši mūsdienu realitātēm un mūsdienu izpratnei par aizsargājamo pamattiesību standartu.⁷⁷

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināts, ka saskaņā ar Satversmes 89. pantu Satversmē ietvertās tiesību normas ir jāinterpretē tādējādi, lai panāktu šo tiesību normu savstarpējo harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām.⁷⁸ Starptautisko cilvēktiesību normas konstitucionālo tiesību līmenī ir līdzeklis pamattiesību satura un apjoma noteikšanai un vienlaikus ir tieši piemērojamas Latvijā tiktāl, ciktāl valstij tās ir juridiski saistošas.⁷⁹ Augstākā padome, pieņemot deklarāciju “Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”,⁸⁰ atzina par saistošiem virkni starptautisko tiesību aktu cilvēktiesību jomā.⁸¹ Latvijā noslēgto un ratificēto starptautisko līgumu normas ir nacionālās tiesību sistēmas sastāvdaļa.⁸² Minētais saistāms ar Latvijas tiesību sistēmā pastāvošo monisma doktorīnu. “Monisma valstīs starptautiskās tiesības kopā ar nacionālajām tiesībām veido vienotu tiesību sistēmu, kurā starptautiskajām tiesībām parasti ir prioritārs raksturs.”⁸³ Likuma “Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem” 13. pantā ir noteikts, ja starptautiskajā līgumā, kuru Saeima ir apstiprinājusi, paredzēti citādi noteikumi nekā nacionālajos tiesību aktos, tiek piemēroti starptautiskā līguma noteikumi.⁸⁴ Līdz ar to, ja rodas šaubas par Satversmē ietverto tiesību normu saturu, cik vien iespējams, ir jāpiemēro starptautiskajām saistībām atbilstoša tiesību interpretācija, jo valsts nedrīkst pretnostatīt nacionālās tiesības un

⁷⁷ Rudevskis, J. 2011. *Satversmes 89. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 45.

⁷⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01. 5. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2000-03-01_Spriedums.pdf [sk. 11.05.2022.].

⁷⁹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2015-01-01_Spriedums.pdf [sk. 11.05.2022.].

⁸⁰ Latvijas Republikas Augstākās Padomes deklarācija “Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”: Latvijas Republikas likums. 1990. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*. 24.05.1990. 21; *Cīņa*. 12.05.1990. 102. Pieņemts: 04.05.1990. Stājas spēkā: 22.05.1990. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/75668-par-latvijas-republikas-pievienosanos-starptautisko-tiesibunbspdokumentiem-cilvektiesibu-jautajumos> [sk. 11.05.2022.].

⁸¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000-03-01. Secinājumu daļas 2. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2000-03-01_Spriedums.pdf [sk. 11.05.2022.].

⁸² Rudevskis, J. 2011. *Satversmes 89. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 27.

⁸³ Mits, M. 1997. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas statuss Latvijas tiesību sistēmā. Konvencijas piemērošana nacionālā līmenī. *Latvijas Vēstnesis*. Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/29472> [sk. 06.06.2021.].

⁸⁴ Likums “Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem”: Latvijas Republikas likums. 13. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 26.01.1994. 11; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 10.02.1994. 3. Pieņemts: 13.01.1994. Stājas spēkā: 09.02.1994. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57840-par-latvijas-republikas-starptautiskajiem-ligumiem> [sk. 11.05.2022.].

starptautiskās saistības, ko tā ir uzņēmusies.⁸⁵ Satversmes tiesas praksē ir nostiprināts, ka Satversme neparedz mazāku pamattiesību nodrošināšanas jeb aizsardzības apjomu, kā to nosaka starptautiskās cilvēktiesību saistības, taču valsts savos likumos var garantēt vēl plašāku šo tiesību tvērumu un augstāku aizsardzības standartu.⁸⁶ Tādējādi, ja, interpretējot kādu starptautisko tiesību normu, secināms, ka Satversme garantē plašāku attiecīgās pamattiesības aizsardzību, nav pieļaujams aprobežoties vienīgi ar starptautiskajos cilvēktiesību aktos ietvertās normas piemērošanu un ir nepieciešams piemērot Satversmes normu.⁸⁷ Juridiskā spēka hierarhijā Latvijā spēkā esošie normatīvie akti, ciktāl tie darbojas cilvēktiesību nosegtajās jomās, galvenokārt publiski tiesiskajās attiecībās starp valsti no vienas puses un privātpersonu no otras puses, ir jāsalīdzina ar cilvēktiesību normām, kas atrodas Satversmē, starptautiskajos līgumos un likumos. Satversmē un starptautiskajos tiesību instrumentos garantētajām cilvēktiesībām ir augstākais rangs. Tādējādi zemāka ranga normām, kā arī administratīvajiem aktiem un faktiskajai rīcībai vienmēr ir jābūt saskaņā ar cilvēktiesību normām.⁸⁸

Līgumu jeb starptautisko rakstisko vienošanos starp valstīm, kuras reglamentē starptautiskās tiesības, neatkarīgi no tā, vai šīs vienošanās ir ietvertas vienā vai vairākos starptautiski saistītos dokumentos, kā arī neatkarīgi no to konkrētā nolūka, interpretācija ir jāveic atbilstīgi ANO Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām.⁸⁹ Saskaņā ar ANO Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31. pantu līgums, kurš uzskatāms par starptautisko rakstisko vienošanos starp valstīm, tulkojams godprātīgi saskaņā ar parasto nozīmi, kāda piešķirama līguma noteikumiem kopumā, un atbilstoši tā objektam un mērķim. Līguma tulkošanas nolūkos līdz ar tekstu, ieskaitot preambulu un pielikumu, izmantojama arī: 1) jebkura vienošanās, kura attiecas uz līgumu un veikta starp dalībniekiem sakarā ar līguma noslēgšanu; 2) jebkurš dokuments, kuru sastādījis viens vai vairāki dalībnieki sakarā ar līguma slēgšanu un kuru citi dalībnieki akceptējuši kā ar līgumu saistītu dokumentu. Kopā ar iepriekšminēto jāievēro arī: 1) jebkura vēlāka vienošanās starp dalībniekiem attiecībā uz līguma

⁸⁵ Ziemele, I. 2017. Piekšlasījums Eiropas Konstitucionālo tiesu Konferences XVII kongresā Batumi, Gruzijā. *Latvijas Republikas Satversmes tiesa*. Iegūts no: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/satversmes-tiesas-prieksedetajas-inetas-ziemeles-priekslasijums-eiropas-konstitucionalo-tiesu-konferences-xvii-kongresa-batumi-gruzija/> [sk. 11.05.2022.].

⁸⁶ Satversmes tiesas 2018. gada 23. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103. 17. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/08/2017-20-0103_Lemums_izbeigšana.pdf#search= [sk. 11.05.2022.].

⁸⁷ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106. 10. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2005-02-0106_spriedums.pdf [sk. 11.05.2022.].

⁸⁸ Levits, E. 2021. *7.4. Cilvēktiesību konstitucionālais rangs. 7.4. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs Ph. D. (Cantab.) I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 404.

⁸⁹ Apvienoto Nāciju Organizācija. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām. Pieņemts: 23.05.1969. Stājas spēkā: 03.06.1993. 2. panta 1. punkta "a" apakšpunkts. *Latvijas Vēstnesis*. 03.04.2003. 52. Pievienošanās: 04.05.1993. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1> [sk. 11.05.2022.].

iztulkošanu vai tā noteikumu piemērošanu; 2) līguma piemērošanas prakse, kuru ieviesusi dalībnieku vienošanās attiecībā uz tā iztulkošanu; 3) jebkuras starptautisko tiesību normas, kas piemērojamas attiecībās starp dalībniekiem. Noteikumam tiek piešķirta īpaša nozīme gadījumā, ja ir noteikts, ka dalībniekiem bijis tāds nodoms.⁹⁰ Saskaņā ar ANO Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 32. pantu var izmantot papildu tulkošanas paņēmienus, tostarp līguma sagatavošanas materiālus un līguma noslēgšanas apstākļus, lai apstiprinātu nozīmi, kas izriet no 31. panta piemērošanas, vai lai noteiktu nozīmi, kad tulkošana saskaņā ar 31. pantu: 1) piešķir nozīmi divdomīgumu vai neskaidrību vai 2) noved pie rezultāta, kas ir klaji absurds vai nesaprotams.⁹¹ Savukārt ANO Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 33. pants noteic, ja līguma teksta autentiskums ir noteikts divās vai vairākās valodās, tad katrā valodā tekstam ir vienāds spēks, izņemot gadījumus, kad līgums nosaka, vai dalībnieki ir vienojušies, ka tekstu atšķirību gadījumā noteicošais ir viens noteikts teksts. Līguma variants valodā, kas nav noteikta par autentisku, tiek uzskatīts par autentisku tekstu tikai gadījumā, ja to paredz līgums vai ja dalībnieki ir tā vienojušies. Pieņemams, ka līguma noteikumiem ir vienāda nozīme katrā autentiskā tekstā. Izņemot gadījumu, kad saskaņā ar pirmo daļu noteicošais ir kāds noteikts teksts, ja, salīdzinot autentiskus tekstus, atklājas atšķirības, kuras 31. un 32. panta piemērošana nenovērš, tad tiek izmantota tā nozīme, kas vislabāk saskan ar tekstiem, ievērojot līguma objektu un mērķi.⁹² Saskaņā ar ANO Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 2. panta 1. punkta "f" apakšpunktu valstis, kas izteikušas piekrišanu līguma saistošam raksturam neatkarīgi no tā, vai līgums ir stājies spēkā vai nav, ir uzskatāmas par "līgumslēdzējām valstīm".⁹³ ECPAK ir starptautisks līgums, kuram var pievienoties tikai EP dalībvalstis.⁹⁴ ECPAK ir parakstījušas EP dalībvalstu valdības, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses.⁹⁵

ECPAK uzliek pienākumu nodrošināt visas tās tiesības un brīvības, kuras EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, atzinusi sev par saistošām, ne tikai šīs valsts iedzīvotājiem vai pārējo EP dalībvalstu iedzīvotājiem, bet gan ikvienai personai, kas atrodas šīs EP dalībvalsts jurisdikcijā. Ja EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, pārkāpj personas tiesības, kas aizsargātas ar ECPAK, tad cietušajam ir tiesības uz atlīdzinājumu, kas ir viens no cilvēktiesību pamatprincipiem. Ikvienu tiesību aizskārums

⁹⁰ Apvienoto Nāciju Organizācija. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām. Pieņemts: 23.05.1969. Stājas spēkā: 03.06.1993. 31. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 03.04.2003. 52. Pievienošanās: 04.05.1993. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1> [sk. 11.05.2022.].

⁹¹ Turpat, 32. pants..

⁹² Turpat, 33. pants.

⁹³ Turpat, 2. panta 1. punkta "f" apakšpunkts.

⁹⁴ Mits, M. 2021. 2.3. *Eiropas cilvēktiesību aizsardzības sistēma. 2.3.1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)* I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 74.

⁹⁵ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Preambula, 1. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 11.05.2022.].

gadījumā "vainīgajai" EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir jānodrošina personai iespēja vērsties institūcijās un panākt efektīvu savu tiesību aizsardzību. Ja persona uzskata, ka EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, nav nodrošinājusi viņas tiesību efektīvu aizsardzību, tās tiesību sistēmā attiecībā uz kādu no ECPAK noteiktajām tiesībām, tad viņa var iesniegt sūdzību ECT.⁹⁶

ECPAK un tās papildprotokolu interpretācijā nozīmīga loma ir ECT spriedumos paustajām atziņām. ECT uzdevums ir kontrolēt ECPAK izpildi EP dalībvalstīs, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses.⁹⁷ ECT spriedumā lietā *Jeronovičs v. Latvija* ir norādījusi, ka ECT funkcijās ietilpst izskaidrot, aizsargāt un attīstīt ECPAK ietvertās normas, tādējādi veicinot saistību ievērošanu, ko EP dalībvalstīs, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir uzņēmušās. Līdz ar to ECT kompetencē ir izlemt sabiedriski politiskus jautājumus sabiedrības interesēs, paaugstinot vispārējos cilvēktiesību aizsardzības standartus un attīstot cilvēktiesības visās EP dalībvalstīs, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses.⁹⁸

Saskaņā ar ECPAK Vienpadsmitā protokola, kas pārstrukturē ar šo konvenciju iedibināto kontroles mehānismu, 34. pantu ECT var saņemt iesniegumus no jebkuras fiziskas personas, sabiedriskas organizācijas vai indivīdu grupas, kas sūdzas par to, ka kāda no EP dalībvalstīm, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir pārkāpusi to tiesības, kas noteiktas ECPAK vai tās protokolos. EP dalībvalstīs, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, apņemas nekādā veidā netraucēt efektīvu šo tiesību izmantošanu.⁹⁹ Minētā ECPAK protokola 35. panta 2. punkta "a" un "b" apakšpunktā norādīts, ka ECT neizskata nevienu individuālu iesniegumu, kas iesniegts saskaņā ar minētā ECPAK protokola 34. panta nosacījumiem, ja tas ir anonīms vai pamatā tas pats, kā lieta, kas jau ir ECT izskatīta vai jau ir iesniegta kādai citai starptautiskai izskatīšanas vai risināšanas procedūrai un nesatur nekādu būtisku jaunu informāciju.¹⁰⁰ Saskaņā ar minētā ECPAK protokola 35. panta 3. punktu ECT pasludina par nepieņemamu izskatīšanai jebkuru individuālu iesniegumu, kas iesniegts saskaņā ar minētā

⁹⁶ Mits, M. 2021. 2.3. *Eiropas cilvēktiesību aizsardzības sistēma. 2.3.1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums.* Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)* I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 76–77. Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija.1., 13., 35. pants. *Latvijas Vēstnesis.* 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 11.05.2022.].

⁹⁷ Mits, M. 2021. 2.3. *Eiropas cilvēktiesību aizsardzības sistēma. 2.3.1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums.* Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)* I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 77.

⁹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 5. jūlija spriedums lietā *Jeronovičs v. Latvija*. Pieteikuma Nr. 44898/10. 109. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22Jeronovi%20%20v%20Latvia%22%22%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%20%22CHAMBER%22%22%22itemid%22%3A%222001-165032%22%22> } [sk. 13.04.2023.].

⁹⁹ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Vienpadsmitais protokols, kas pārstrukturē ar šo konvenciju iedibināto kontroles mehānismu. 34. pants. *Latvijas Vēstnesis.* 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 11.05.2022.].

¹⁰⁰ Turpat, 35. panta 2. punkta "a" un "b" apakšpunkts.

ECPAK protokola 34. panta nosacījumiem, kuru tā uzskata par nesavienojamu ar ECPAK vai tās protokolu nosacījumiem, par izteikti slikti pamatotu vai par tiesību iesniegt iesniegumus ļaunprātīgu izmantošanu.¹⁰¹ Savukārt saskaņā ar minētā ECPAK protokola 35. panta 4. punktu ECT noraida jebkuru iesniegumu, kuru tā uzskata par nepieņemamu saskaņā ar šī panta nosacījumiem. Tā var šādi rīkoties jebkurā tiesas procesa stadijā.¹⁰² Saistībā ar minēto ECT var noraidīt pieteikumus, kuri ir “acīmredzami nepamatoti”. Par acīmredzami nepamatotiem pieteikumiem var uzskatīt tostarp tādus pieteikumus, kurus izskatot ir nešaubīgi redzams, ka ECT nekonstatēs pārkāpumu.¹⁰³ Piemēram, ECT lēmumā *Dahlab v. Switzerland* ir atzinusi pieteicējas, kura ir musulmane, pieteikumu par aizliegumu darba vietā nēsāt islāma ticībai raksturīgo galvassegu un apģērbu par acīmredzami nepamatotu. Pieteicējas ieskatā, aizliegums darba vietā nēsāt islāma ticībai raksturīgo galvassegu un apģērbu bija pielīdzināms diskriminācijai dzimuma dēļ ECPAK 14. panta izpratnē, jo musulmaņu vīriešiem nav jānēsā šāds apģērbs un tādējādi viņi var darba vietā strādāt bez jebkāda veida ierobežojumiem.¹⁰⁴ ECT minētajā lēmumā ir norādījusi, ka aizliegums darba vietā nēsāt islāma ticībai raksturīgo galvassegu un apģērbu nebija vērsts pret pieteicēju kā sieviešu dzimuma pārstāvi, bet gan bija samērīgs ar izvirzīto mērķi aizsargāt citu personu tiesības un brīvības, sabiedrisko kārtību un sabiedrības drošību un līdz ar to bija “nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā”.¹⁰⁵

Izskatot lietas, ECT ir jāievēro subsidiaritātes princips. Saskaņā ar subsidiaritātes principu galvenā atbildība nodrošināt ECPAK un tās protokolos noteiktās tiesības un brīvības ir EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses. Tās bauda rīcības brīvību, kas pakļauta ar ECPAK izveidotās ECT pārraudzībai.¹⁰⁶ ECPAK 1. pantā ir noteikts, ka “Augstās līgumslēdzējas puses nodrošinās ikvienam, kas atrodas to jurisdikcijā, ECPAK I sadaļā minētās tiesības un brīvības”.¹⁰⁷ Kā to ir norādījusi ECT, piemēram, spriedumā lietā *Grzeđa v. Poland*, subsidiaritātes princips uzliek daļīgu atbildību starp EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, un ECT. EP dalībvalstu, kuras ir ECPAK Augstās

¹⁰¹ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Vienpadsmitais protokols, kas pārstrukturē ar šo konvenciju iedibināto kontroles mehānismu. 35. panta 3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 11.05.2022.].

¹⁰² Turpat, 35. panta 4. punkts.

¹⁰³ Alves Pinto, T. 2020. An Empirical Investigation of the Use of Limitations to Freedom of Religion or Belief at the European Court of Human Rights. *Religion & Human Rights*, 102. Iegūts no: <https://doi.org/10.1163/18710328-BJA10005> [sk. 13.04.2023.].

¹⁰⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 15. februāra lēmums lietā *Dahlab v. Switzerland*. Pieteikuma Nr. 42393/98. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/#%22fulltext%22:%22Dahlab%20v.%20Switzerland%22,%22itemid%22:%22001-22643%22> } [sk. 11.11.2023.].

¹⁰⁵ Turpat.

¹⁰⁶ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Preambula, 15. protokola 1. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 11.05.2022.]; Protocol No. 15 amending the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Strasbourg, 26.06.2023. Iegūts no: https://www.echr.coe.int/documents/protocol_15_eng.pdf [sk. 11.05.2022.].

¹⁰⁷ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 1. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 11.05.2022.].

līgumslēdzējas puses, iestādēm un tiesām ir jāinterpretē un jāpiemēro nacionālie tiesību akti tādā veidā, lai pilnībā īstenotu ECPAK.¹⁰⁸

Ņemot vērā atšķirīgās juridiskās un kultūras tradīcijas, EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, attiecībā uz reliģiskās pārliecības paušanu ir atvēlētas novērtēšanas brīvības robežas (no angļu val. *a margin of appreciation*).¹⁰⁹ Tā, piemēram, ECPAK 9. pants reglamentē tiesību uz reliģijas brīvību tiesisko pamatu, kas katrai EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir jāievēro. Kā to ir norādījusi ECT, piemēram, spriedumā lietā *Leyla Şahin v. Turkey*, “ja runa ir par jautājumiem, kas skar EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, un reliģiju attiecības un par kuriem demokrātiskā sabiedrībā viedokļi pamatoti var ievērojami atšķirties, EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, lēmējinstīcijas lomai jāpiešķir īpaša nozīme (...). Visā Eiropā nav iespējams saskatīt vienotu izpratni par reliģijas nozīmi sabiedrībā un reliģiskās pārliecības paušanas nozīmi vai ietekme var atšķirties atkarībā no laika un konteksta (...). Līdz ar to noteikumi šajā jomā dažādās valstīs atšķirsies atkarībā no EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, tradīcijām un prasībām, ko nosaka nepieciešamība aizsargāt citu cilvēku tiesības un brīvības un uzturēt sabiedrisko kārtību”.¹¹⁰ Minētais var skart, piemēram, tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanu, kad nepieciešams vērtēt, vai ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, vai ierobežojums ir noteikts ar likumu vai uz likuma pamata, vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis un vai ierobežojums ir samērīgs. Šādā kontekstā ECT loma ir uzraudzīt EP dalībvalstu, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, rīcību, bet ne aizstāt nacionālo vērtējumu. Par to, vai ierobežojums ir nepieciešams, ir jālemj katrā konkrētā situācijā, kas skar EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, rīcību.¹¹¹ No ECPAK 1. panta izriet, ka EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir jānodrošina ikvienam, kas atrodas to jurisdikcijā, ECPAK I sadaļā minētās tiesības un brīvības.¹¹² ECT uzdevums ir pārraudzīt, vai EP dalībvalstī, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, pastāv efektīvi un adekvāti līdzekļi ECPAK garantēto tiesību aizsardzībai.¹¹³ EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir pienākums pildīt pozitīvos un negatīvos pienākumus ECPAK īstenošanā. Pozitīvie pienākumi ietver EP

¹⁰⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2022. gada 15. marta spriedums lietā *Grzęda v. Poland*. Pieteikuma Nr. 43572/18. 324. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-216400%22%5D%7D> [sk. 14.04.2023.].

¹⁰⁹ Ahlm, E. 2020. *EU Law and Religion*. Uppsala: Uppsala Universitet, 51.

¹¹⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 10. novembra spriedums lietā *Leyla Şahin v. Turkey*. Pieteikuma Nr. 44774/98. 109. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-70956%22%5D%7D> [sk. 06.06.2021.].

¹¹¹ Ahlm, E. 2020. *EU Law and Religion*. Uppsala: Uppsala Universitet, 53.

¹¹² Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Preambula, 1. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 11.05.2022.].

¹¹³ McBride, J. 2021. *The Doctrines and Methodology of Interpretation of The European Convention on Human Rights by The European Court of Human Rights*, 17. Council of the Europe. Iegūts no: <https://rm.coe.int/echr-eng-the-doctrines-and-methodology-of-interpretation-of-the-europe/1680a20aeeen> [sk. 11.05.2022.].

dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, rīcību, lai nodrošinātu ECPAK garantēto tiesību respektēšanu un ievērošanu. Tostarp tie ietver atbilstošu nacionālā normatīvā regulējuma izstrādi. Savukārt negatīvie pienākumi ietver EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, atturēšanos no pretlikumīgas un patvaļīgas iejaukšanās ar ECPAK garantētajās tiesībās.¹¹⁴ ECT minētā kontekstā pārbauda, vai EP dalībvalsts, kas ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir īstenojusi visus nepieciešamos pasākumus, lai novērstu pretlikumīgu un patvaļīgu iejaukšanos ECPAK garantētajās tiesībās un brīvībās.¹¹⁵ Tāpat ECT pārbauda, vai nacionālais normatīvais regulējums ECPAK garantēto tiesību aizsardzībai ir kvalitatīvs. Tiesību aktiem ir jābūt pienācīgi pieejamiem visiem EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, pilsoņiem, un tiem ir jābūt saprotamiem, tostarp ir jābūt saprotamam, kādas sekas tiesību akti rada.¹¹⁶

Attiecībā uz Latvijas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā jāņem vērā, ka “Latvijai ir tiesiski saistoši tikai tie ECT spriedumi, kas taisīti lietās ar Latviju kā atbildētāju, taču nekas netraucē Latvijai laikus ņemt vērā ECT judikatūru lietās pret citām valstīm, lai izvairītos no pārkāpumiem”.¹¹⁷ Proti, ECT spriedumi veido judikatūru. Ja ECT vienā lietā ir konstatējusi ECPAK pārkāpumu, tad līdzīgā situācijā lietās pret citām valstīm tā, visdrīzāk, lems tāpat. Tas nozīmē, ka valstij pēc nozīmīgu ECT spriedumu pasludināšanas būtu jāpārskata savas tiesību normas, judikatūra un administratīvā prakse.¹¹⁸

ECT lietā *Soering v. United Kingdom* un lietā *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark* ir iedibinājusi, ka, “interpretējot ECPAK, jāņem vērā tās īpašais raksturs kā līgumam par cilvēktiesību un pamatbrīvību kolektīvo īstenošanu. Tādējādi ECPAK kā individuāla cilvēka aizsardzības instrumenta priekšmets un mērķis ir, lai tās noteikumi tiktu interpretēti un piemēroti tā, lai ECPAK garantijas būtu praktiskas un efektīvas. Turklāt jebkurai garantēto tiesību un brīvību interpretācijai ir jāatbilst ECPAK “vispārējam garam”. ECPAK ir instruments, kuras mērķis ir uzturēt un veicināt demokrātiskas sabiedrības ideālus

¹¹⁴ McBride, J. 2021. The Doctrines and Methodology of Interpretation of The European Convention on Human Rights by The European Court of Human Rights, 27. Council of the Europe. Iegūts no: <https://rm.coe.int/echr-eng-the-doctrines-and-methodology-of-interpretation-of-the-europe/1680a20aeen> [sk. 11.05.2022.].

¹¹⁵ Turpat, 21.

¹¹⁶ Turpat, 18.

¹¹⁷ Rudevskis, J. 2011. *Satversmes 89. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 30.

¹¹⁸ Turpat.

un vērtības”.¹¹⁹ Minētais attiecināms arī uz tiesību uz reliģijas brīvības aizsardzību. Kā atzīts ECT tiesu praksē, piemēram, spriedumā lietā *Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey*, tiesības uz reliģijas brīvību ir viens no demokrātiskas sabiedrības pamatiem un šādā sabiedrībā valstij ir jāspēj nodrošināt dažādu reliģiju līdzāspastāvēšanu reliģijas pluralisma ietvaros.¹²⁰ Lai minēto panāktu, ECPAK interpretācijā vienmēr ir jāspēj panākt līdzsvaru starp tajā garantētajām tiesībām un brīvībām un citām konkurējošām tiesībām un interesēm. Ierobežojot ECPAK garantētās tiesības, stingri jāievēro kārtība, kādā ierobežošana veicama. ECPAK 9. panta 2. punkts paredz, ka brīvība nodoties savai reliģijai vai ticībai var tikt ierobežota tikai likumā paredzētajā kārtībā tajā apmērā, kas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai nodrošinātu sabiedrisko drošību, saglabātu sabiedrisko kārtību, aizsargātu veselību vai morāli vai aizsargātu citu cilvēku tiesības un brīvības. Tā ietvaros, nosakot, vai noteiktais tiesību paust reliģisko pārliecību jeb nodošanās savai reliģijai vai ticībai ierobežojums ir atzīstams par leģitīmu, ir nepieciešams izvērtēt: 1) vai tas ir noteikts ar likumu vai uz likuma pamata; 2) vai tam ir leģitīms mērķis; 3) vai tas ir samērīgs. Ja izvērtējuma rezultātā tiek atzīts, ka norma, kura noteic ierobežojumu reliģiskās pārliecības paušanai, neatbilst kaut vienam no nosauktajiem kritērijiem, ir atzīstams, ka šī norma neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.¹²¹

ECPAK interpretācijai kopumā ir jābūt praktiskai un efektīvai. Kā ir iedibināts ECT spriedumā lietā *Tyrer v. the United Kingdom*, ECPAK ir “dzīvs instruments” (no angļu val. *living instrument*).¹²² ECPAK ir interpretējama, ņemot vērā “mūsdienu standartus”, kam zināmā mērā jābūt kopīgiem starp līgumslēdzējam valstīm. Nav izšķirošas nozīmes tam, ko atbildētāja EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse (neatkarīgi no tā, vai tas ir iestādes vai sabiedrības viedoklis), uzskata par pieņemamu standartu attiecīgajā gadījumā. Tas jo īpaši attiecas uz gadījumiem, kad atbildētājas EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā

¹¹⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1989. gada 7. jūlija spriedums lietā *Soering v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 14038/88. 87. punkts. Iegūts no:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Soering%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57619%22%5D%7D>;

Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 7. decembra spriedums lietā *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*. Pieteikuma Nr. 5095/71; 5920/72; 5926/72. 53. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57509%22%5D%7D> [sk. 11.05.2022.].

¹²⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 13. februāra spriedums lietā *Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey*. Pieteikuma Nr. 41340/98, 41342/98, 41343/98 un 41344/98. 91. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60936%22%5D%7D> [sk. 11.05.2022.].

¹²¹ McBride, J. 2021. The Doctrines and Methodology of Interpretation of The European Convention on Human Rights by The European Court of Human Rights, 48. *Council of the Europe*. Iegūts no: <https://rm.coe.int/echr-eng-the-doctrines-and-methodology-of-interpretation-of-the-europe/1680a20aeen> [sk. 11.05.2022.].

¹²² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1978. gada 25. aprīļa spriedums lietā *Tyrer v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 5856/72. 31. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57587%22%5D%7D> [sk. 11.05.2022.].

līgumslēdzēja puse, prakse neatbilst EP vispārpieņemtajiem standartiem.¹²³ Tā ietvaros ECPAK interpretācijai kopumā ir jābūt dinamiskai, ņemot vērā mainīgos apstākļus un Eiropas vienprātības esamību vai neesamību attiecībā uz to, cik liels ir rīcības brīvības apmērs attiecībā uz ECPAK nostiprinātajām cilvēktiesībām.¹²⁴

ECT, interpretējot ECPAK, var ņemt vērā ECPAK izstrādes materiālus (no franču val. *travaux préparatoires*)¹²⁵ un atbilstīgi lietai atsaukties uz citiem starptautiskiem instrumentiem un starptautisko reģionālo cilvēktiesību iestāžu spriedumiem vai nolēmumiem.¹²⁶ Kā norādījusi ECT, piemēram, lietā *Hassan v. the United Kingdom*, “ECPAK nedrīkst interpretēt “vakuumā” un tā pēc iespējas būtu jāinterpretē saskaņā ar citām starptautisko tiesību normām, kuru sastāvdaļa tā ir”.¹²⁷ Piemēram, ECT var ņemt vērā Biomedicīnas konvencijā ietverto tiesisko regulējumu.¹²⁸ ECT, piemēram, spriedumā lietā *Somorjai v. Hungary* ir norādījusi, ka ECT kompetencē nav lemt par ES tiesību aktu piemērošanu un interpretāciju. Uzdevums interpretēt un piemērot ES tiesību normas ir EST kompetencē saistībā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu. EP dalībvalstu, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, tiesām ir jāinterpretē un jāpiemēro valsts tiesību akti, ja nepieciešams, saskaņā ar ES tiesībām, un ECT loma tādā gadījumā aprobežojas ar to, lai pārliecinātos, vai šādas iztiesāšanas sekas ir saderīgas ar ECPAK.¹²⁹

Uzdevums sniegt prejudiciālu nolēmumu par ES tiesību aktu interpretāciju piemīt EST.¹³⁰ Attiecībā uz ES tiesību aktu interpretāciju jāņem vērā, ka ES aizsākumos pamattiesību

¹²³ Letsas, G. 2012. The ECHR as a Living Instrument: Its Meaning and its Legitimacy. Iegūts no: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2021836 [sk. 08.06.2023.].

¹²⁴ McBride, J. 2021. The Doctrines and Methodology of Interpretation of The European Convention on Human Rights by The European Court of Human Rights, 38. *Council of the Europe*. Iegūts no: <https://rm.coe.int/echr-eng-the-doctrines-and-methodology-of-interpretation-of-the-europe/1680a20aeen> [sk. 11.05.2022.].

¹²⁵ Council of the Europe. *Travaux Préparatoires* to the Convention. Iegūts no: https://www.echr.coe.int/documents/library_travPrep_table_eng.pdf [sk. 11.05.2022.].

¹²⁶ McBride, J. 2021. The Doctrines and Methodology of Interpretation of The European Convention on Human Rights by The European Court of Human Rights, 43. *Council of the Europe*. Iegūts no: <https://rm.coe.int/echr-eng-the-doctrines-and-methodology-of-interpretation-of-the-europe/1680a20aeen> [sk. 11.05.2022.].

¹²⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 16. septembra spriedums lietā *Hassan v the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 29750/09. 77. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%7B%2201-146501%22%7D> [sk. 07.08.2023.].

¹²⁸ Eiropas Padome. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā – Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/1410> [sk. 11.05.2022.].

¹²⁹ McBride, J. 2021. The Doctrines and Methodology of Interpretation of The European Convention on Human Rights by The European Court of Human Rights, 43. *Council of the Europe*. Iegūts no: <https://rm.coe.int/echr-eng-the-doctrines-and-methodology-of-interpretation-of-the-europe/1680a20aeen>; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 28. novembra spriedums lietā *Somorjai v. Hungary*. 57. punkts. Pieteikuma Nr. 60934/13. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre/#%7B%22fulltext%22:%7B%22Somorjai%20v.%20Hungary%22%7D%22%22%7B%22documentcollectionid%22:%7B%22GRANDCHAMBER%22%22%7D%22%22%7B%22itemid%22:%7B%22001-185311%22%7D%7D> [sk. 09.02.2023.].

¹³⁰ Toebes, B., Hartlev, M., Hendriks, A. O., Cathaoir, K., Rothmar Herrmann, J., Sinding Aasen, H. 2022. *Health and Human Rights, 2nd edition. Global and European Perspectives*. United Kingdom: Intersentia, 164.

aizsardzība netika paredzēta.¹³¹ Pamattiesību aizsardzību ES ir sekmējusi EST.¹³² Spriedumā lietā *Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* EST ir atzinusi, ka pamattiesību aizsardzībai, iedvesmojoties no konstitucionālajām tradīcijām, ir jābūt kopīgām ES dalībvalstu ietvaros.¹³³ Savukārt spriedumā lietā *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu Komisiju* EST ir atzinusi, ka “starptautiskie līgumi, kuriem ES dalībvalstis ir pievienojušās, var sniegt vadlīnijas, kas jāievēro ES tiesību juridiskajā ietvarā”.¹³⁴

Saskaņā ar LES 21. panta 1. punktu ES starptautiskās darbības virzītāj spēks ir principi, kuri iedvesmojuši tās izveidi, attīstību un paplašināšanos un kurus tā tiecas veicināt visā pasaulē, proti, demokrātija, tiesiskums, universāls un nedalāms cilvēktiesību un pamatbrīvību princips, cilvēka cieņas neaizskaramība, vienlīdzības un solidaritātes princips, kā arī ANO un starptautisko tiesību ievērošana.¹³⁵ LES preambulas otrais apsvērums paredz, ka Eiropas kultūras, reliģijas un humānisma mantojums ir bijis pamats tam, ka izveidojušās cilvēka neaizskaramo un neatsavināmo tiesību, demokrātijas, vienlīdzības, brīvības un tiesiskuma kopējas vērtības.¹³⁶ Tādējādi var teikt, ka “ES tiesību pašportretam iedvesma citastarp ir tikusi smelta gan no reliģiskā mantojuma, gan no kultūras un humānisma mantojuma, no kā ES ir attīstītas cilvēka tiesības, brīvība, demokrātija, vienlīdzība un tiesiskums”.¹³⁷

ECPAK ir īpaša vieta ES tiesību sistēmā. LES 6. panta 3. punkts paredz, ka pamattiesības, kas garantētas ECPAK un kas izriet no ES dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, ir ES tiesību vispārīgo principu pamats.¹³⁸ ES nav pievienojusies ECPAK, un ECPAK oficiāli nav ES tiesību instruments. Tomēr visas ES dalībvalstis ir parakstījušas ECPAK,¹³⁹ un ES kā juridiskas struktūras pamattiesību aizsardzība kā vispārējo principu pamats izriet no ES dalībvalstu konstitucionālajām tradīcijām.¹⁴⁰

¹³¹ Slokenberga, S. Problemātika ar ES pievienošanos Eiropas Cilvēktiesību konvencijai. *Jurista Vārds*. 19.05.2015. 20 (872). Iegūts no: <https://m.juristavards.lv/doc/266644-problematika-ar-es-pievienosanos-eiropas-cilvektiesibu-konvencijai/> [sk. 09.02.2023.].

¹³² Schütze, R., Tridimas, T. 2018. *Oxford Principles Of European Union Law: The European Union Legal Order: Volume I*. Oxford University Press, Oxford, 385.

¹³³ Eiropas Savienības Tiesas 1970. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 11-70. *Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*. 4. punkts. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61970CJ0011> [sk. 12.08.2023.].

¹³⁴ Eiropas Savienības Tiesas 1974. gada 14. maija spriedums lietā Nr. 4-73. *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu Komisiju*. 2. punkts. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:61973CJ0004> [sk. 09.02.2023.].

¹³⁵ Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. 21. panta 1. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 02.02.2023.].

¹³⁶ Turpat, preambulas otrais apsvērums.

¹³⁷ Ahlm, E. 2020. *EU Law and Religion*. Uppsala: Uppsala Universitet, 36–39.

¹³⁸ Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. 6. panta 3. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 02.02.2023.].

¹³⁹ Ahlm, E. 2020. *EU Law and Religion*. Uppsala: Uppsala Universitet, 26.

¹⁴⁰ Turpat, 66.

Kā Autore norādījusi iepriekš,¹⁴¹ tiesības uz reliģijas brīvību tiek aizsargātas *expressis verbis* ar ESPH, kurai līdz ar Lisabonas līguma spēkā stāšanos piemīt primārā tiesību avota statuss, 10. pantu.¹⁴² Tāpat arī ar vispārējiem ES tiesību principiem, kas ir viens no ES pamattiesību avotiem,¹⁴³ un šo tiesību aizsardzībai ir jāiedvesmojas no ES dalībvalstu kopējām konstitucionālajām tradīcijām.¹⁴⁴

Šajā sakarā jānorāda, ka ESPH saturu ir ietekmējuši vispārējie tiesību principi un EST praksē attīstītie ES tiesību principi, ES dalībvalstu konstitūcijās nostiprinātās pamattiesības un starptautiskie cilvēktiesību aizsardzības tiesību instrumenti, īpaši ECPAK.¹⁴⁵ Saskaņā ar ESPH preambulu “ESPH, ievērojot ES kompetences un uzdevumus, kā arī subsidiaritātes principu, no jauna ir apstiprinātas tiesības, kuru pamatā ir ES dalībvalstu konstitucionālās tradīcijas un starptautiskās saistības, ECPAK, ES un EP pieņemtās Sociālās hartas, kā arī EST un ECT judikatūra (..)”.¹⁴⁶ ESPH ietvertās tiesības atbilst ECPAK garantētajām tiesībām, ciktāl to nozīme un apjoms ir tāds pats kā ECPAK noteiktajām tiesībām. Šis noteikums neliedz ES paredzēt plašāku aizsardzību.¹⁴⁷

Vispārējiem tiesību principiem ES tiesībās ir nozīmīga loma. Tie īpaši tiek piemēroti EST praksē, kur tie ir kā tiesību normu tulkošanas līdzeklis, gan arī ar to palīdzību tiek labotas ES tiesību sistēmā konstatētās nepilnības, proti, aizpildīti tiesību robi.¹⁴⁸ ES tiesību avotu sistēmā ir nošķirami ES darbības principi un “klasiskie” vispārējie tiesību principi, kas darbojas ES dalībvalstīs un vairumā gadījumu ir nostiprināti konstitūcijās.¹⁴⁹

¹⁴¹ Promocijas darba ievadā.

¹⁴² Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. 10. pants. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES>; Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienu dibināšanas līgumu. 6. panta 1. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 17.12.2007. OV C 306, 1/271. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT> [sk. 09.02.2023.].

¹⁴³ Eiropas Savienības Tiesas 1970. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 11-70. *Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*. 4. punkts. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61970CJ0011> [sk. 12.08.2023.].

¹⁴⁴ Eiropas Savienības Tiesas 1974. gada 14. maija spriedums lietā Nr. 4-73. *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu Komisiju*. 2. punkts. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:61973CJ0004>; Līgums par Eiropas Savienību. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326, 6. panta 3. punkts. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 12.08.2023.].

¹⁴⁵ Gailītis, K., Markus, K. 2020. 6. § *Eiropas Savienības tiesību avoti. I. Primārie tiesību avoti. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums*. K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra., 220.

¹⁴⁶ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Preambula. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 02.02.2023.].

¹⁴⁷ Turpat, 52. panta 3. punkts.

¹⁴⁸ Gailītis, K., Markus, K. 2020. 6. § *Eiropas Savienības tiesību avoti. I. Primārie tiesību avoti. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums*. K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 222.

¹⁴⁹ Turpat.

Principi, uz kuriem pamatojoties darbojas ES: 1) kompetences piešķiršanas princips; 2) subsidiaritātes princips; 3) proporcionalitātes princips; 4) lojālas sadarbības princips; 5) solidaritātes princips. Saskaņā ar kompetences piešķiršanas principu, izdot tiesību aktus vai veikt faktisko rīcību ES drīkst tikai tad, ja tā uz to ir tieši pilnvarota.¹⁵⁰ Subsidiaritātes princips attiecas uz jomām, kas nav ES ekskluzīvā kompetencē. LES 5. panta 3. punkts noteic, ka saskaņā ar subsidiaritātes principu jomās, kuras nav ekskluzīvā ES kompetencē, ES rīkojas tikai tad, ja ES dalībvalstis centrālā vai reģionālā un vietējā līmenī nevar pietiekami labi īstenot paredzētās darbības mērķus, bet ierosinātās darbības mēroga vai seku dēļ tie ir labāk sasniedzami ES līmenī.¹⁵¹ LES 5. panta 4. punkts noteic, ka saskaņā ar proporcionalitātes principu ES rīcības saturs un veids ir samērīgs ar LES un LESD mērķu sasniegšanai nepieciešamo. ES iestādes piemēro proporcionalitātes principu, kas noteikts

¹⁵⁰ Buka, A., Schewe, C. (Ševe, K.), Straziņš, Ģ. 2020. 3. § *Eiropas Savienības tiesību pamati. III. Eiropas Savienības darbības principi. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums.* K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 89; Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. 5. panta 1. un 2. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis.* 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.]. Attiecībā uz gadījumu, kad ESPH 10. pantā ietverta tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzība var aktualizēties kontekstā ar ES tiesisko regulējumu ārstniecības jomā, jāņem vērā, ka ES veselības aizsardzības jomā pastāv papildinošā un dalītā kompetenču piešķiršana. Saskaņā ar LESD 168. panta 1. punktu, nosakot un īstenojot visu ES politiku un darbības, ir jānodrošina augsts cilvēku veselības aizsardzības līmenis. ES rīcība papildina ES dalībvalstu politiku un ir vērsta uz to, lai uzlabotu sabiedrības veselību, veiktu slimību profilaksi un novērstu draudus fiziskajai un garīgajai veselībai. Šāda rīcība ir arī cīņa pret slimībām, kas visvairāk apdraud veselību, veicinot pētījumus par to cēloņiem, izplatīšanos un profilaksi, kā arī informēšanu un izglītošanu veselības jautājumos, un nopietnu pārrobežu veselības apdraudējumu pārraudzība, laicīga brīdināšana par tiem un šo draudu apkarošana. Saskaņā ar LESD 168. panta 2. punktu ES veicina ES dalībvalstu sadarbību šajā pantā minētajās jomās, vajadzības gadījumā atbalstot to rīcību. Tā jo īpaši veicina ES dalībvalstu sadarbību, lai uzlabotu pārrobežu reģionu veselības aprūpes pakalpojumu sistēmu savstarpēju papildināšanos. Saskaņā ar LESD 168. panta 4. punktu dalītā kompetence pieļauj ES tiesības pieņemt tiesību aktus, kas skar augstus kvalitātes un drošības standartus cilvēku izcelsmes orgāniem un vielām, kā arī asinīm un asins preparātiem; veterinārijas un fitosanitārijas pasākumus, kuru tiešais mērķis ir sabiedrības veselības aizsardzība; pasākumus, ar kuriem nosaka augstus kvalitātes un drošības standartus zālēm un medicīnas ierīcēm. Saskaņā ar LESD 168. panta 5. punktu Eiropas Parlaments un Padome saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru un pēc apspriešanās ar Ekonomikas un sociālo lietu komiteju un Reģionu komiteju var paredzēt arī veicināšanas pasākumus, lai aizsargātu un uzlabotu cilvēku veselību un jo īpaši apkarotu galvenos pārrobežu draudus veselībai (...). Ašņevica-Slokenberga, S., Gusarova, A. 2015. 2. nodaļa. *Veselības aprūpe un Eiropas Savienība. // Medicīnas tiesības.* Autoru kolektīvs S. Ašņevicas-Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra; Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. 168. panta 1., 2., 4., 5. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis.* 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

¹⁵¹ Buka, A., Schewe, C. (Ševe, K.), Straziņš, Ģ. 2020. 3. § *Eiropas Savienības tiesību pamati. III. Eiropas Savienības darbības principi. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums.* K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 94; Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. 5. panta 3. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis.* 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

Protokolā par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu.¹⁵² Saskaņā ar lojālas sadarbības principu ES un ES dalībvalstis ar patiesu savstarpējo cieņu palīdz cita citai veikt uzdevumus, ko nosaka Līgumos. ES dalībvalstis veic visus vajadzīgos vispārējos un īpašos pasākumus, lai nodrošinātu to pienākumu izpildi, kas izriet no Līgumiem vai no ES iestāžu aktiem. ES dalībvalstis sekmē ES uzdevumu izpildi un atturas no jebkādiem pasākumiem, kuri varētu apdraudēt ES mērķu sasniegšanu.¹⁵³ Savukārt atbilstīgi solidaritātes principam ES dalībvalstis darbojas solidāri kopā atbilstīgi tam, ko tās apņēmušās ar LES, “tiekdamiem nostiprināt savu tautu solidaritāti, vienlaikus respektējot to vēsturi, kultūru un tradīcijas”.¹⁵⁴

“Klasiskie” vispārējie tiesību principi jeb no konstitucionālajām tiesībām izrietošie tiesību principi ir: 1) pamattiesību aizsardzības principi (piemēram, diskriminācijas aizlieguma princips; tiesību uz taisnīgu tiesu princips *ne bis in idem*); 2) pārvaldes (administratīvo) tiesību principi (piemēram, tiesiskuma princips, tiesiskās noteiktības princips, informācijas atklātības princips un labas pārvaldības princips).¹⁵⁵

ESPH noteikumus, kas ietver principus, var ieviest ar likumdevējas varas un izpildvaras aktiem, kurus pieņem ES iestādes un struktūras, un ar ES dalībvalstu aktiem, kad tās, izmantojot attiecīgās pilnvaras, īsteno ES tiesību aktus. ES noteikumi ir piemērojami tiesā tikai šādu aktu interpretācijā un pieņemot lēmumu par to likumību.¹⁵⁶ Saskaņā ar ESPH 51. panta 1. punktu ESPH noteikumi attiecas uz ES iestādēm un struktūrām, ievērojot subsidiaritātes principu, un uz ES dalībvalstīm tikai tad, ja tās īsteno ES tiesību aktus.¹⁵⁷ Saistībā ar minēto EST praksē ir atzīts, ka ESPH attiecas tikai uz tām situācijām, kuras skar EST tiesības. Proti, spriedumā lietā *Åklagaren pret Hans Åkerberg*

¹⁵² Buka, A., Schewe, C. (Ševe, K.), Strazdiņš, G. 2020. 3. § *Eiropas Savienības tiesību pamati. III. Eiropas Savienības darbības principi. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums.* K. Gailīša, A. Bukas, C.Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 96; Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. 5. panta 4. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis.* 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

¹⁵³ Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. 4. panta 3. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis.* 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

¹⁵⁴ Buka, A., Schewe, C. (Ševe, K.), Strazdiņš, G. 2020. 3. § *Eiropas Savienības tiesību pamati. III. Eiropas Savienības darbības principi. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums.* K. Gailīša, A. Bukas, C.Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 99; Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Preambula. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis.* 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

¹⁵⁵ Gailītis, K., Markus, K. 2020. 6. § *Eiropas Savienības tiesību avoti. I. Primārie tiesību avoti. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums.* K. Gailīša, A. Bukas, C.Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 222–223.

¹⁵⁶ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. 52. panta 5. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 02.02.2023.].

¹⁵⁷ Turpat, 51. panta 1. punkts.

Fransson EST ir iedibinājusi, ka “ES tiesību sistēmā garantētās pamattiesības ir jāpiemēro visās situācijās, kuras regulē ar ES tiesībām, taču ne ārpus šādām situācijām”.¹⁵⁸ Tāpat minētajā lietā EST ir norādījusi: “Kā ir apstiprināts LES 6. panta 3. punktā, pamattiesības, kas garantētas ECPAK, ir ES tiesību vispārīgo principu pamats un, ja ESPH 52. panta 3. punktā ir noteikts pienākums tajā ietvertajām tiesībām piešķirt tādu pašu nozīmi un piemērošanas jomu kā atbilstošajām tiesībām, kas ir garantētas ECPAK, tomēr šī pēdējā konvencija, kamēr ES nav tai pievienojusies, nav ES tiesību sistēmā integrēts formāls juridisks instruments. Līdz ar to ES tiesības neregulē attiecības starp ECPAK un dalībvalstu tiesību sistēmām, tās arī nenosaka, kādi secinājumi ir jāizdara valsts tiesai kolīzijas gadījumā starp šajā konvencijā garantētajām tiesībām un valsts tiesību normu.”¹⁵⁹ Tas nozīmē, ka ESPH 51. panta 1. punkta izpratnē ESPH ir piemērojama tikai situācijās, kad ES dalībvalstis īsteno ES tiesības.¹⁶⁰ Tiesību akti var būt, piemēram, regulas, kas ir tieši piemērojami un juridiski saistoši tiesību akti, un direktīvas, ko ES dalībvalstis transponē savos tiesību aktos.¹⁶¹

Termins “dalībvalsts” ESPH 51. panta 1. punkta izpratnē “attiecas uz valsts iestādēm, kā arī reģionālām un vietējām iestādēm un uz publisko tiesību subjektiem tad, ja tās īsteno ES tiesību aktus”.¹⁶² Citiem vārdiem, ES tiesību aktu īstenošanas jēdziens ESPH 51. panta 1. punkta izpratnē aptver visas situācijas, kurās ES dalībvalsts pilda kādu tām ES tiesībās paredzētu pienākumu.¹⁶³

Saskaņā ar LES 19. panta 1. punktu EST nodrošina, ka tiek ievērots tiesiskums LES un LESD interpretēšanā un piemērošanā.¹⁶⁴ EST ir noteikusi ES tiesību interpretācijas pamatprincipus. Piemēram, EST ir norādījusi, ka visas ES valodu versijas ir vienlīdz autentiskas un daļa no metodes ir valodu versiju salīdzināšana tiesību aktu interpretācijā. ES tiesībās tiek lietota tai raksturīga terminoloģija, kas nozīmē, ka juridiskiem terminiem ES tiesībās nevienu būs tāda pati nozīme

¹⁵⁸ Eiropas Savienības Tiesas 2013. gada 26. februāra spriedums lietā Nr. C-617/10. *Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson*. 19. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=134202&pageIndex=0&doclang=LV&m ode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1013969> [sk. 11.02.2023.].

¹⁵⁹ Eiropas Savienības Tiesas 2013. gada 26. februāra spriedums lietā Nr. C-617/10. *Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson*. 44. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=134202&pageIndex=0&doclang=LV&m ode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1013969> [sk. 11.02.2023.].

¹⁶⁰ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjers-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 177.

¹⁶¹ Oficiālā Eiropas Savienības tīmekļvietne. Tiesību aktu veidi. Iegūts no: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_lv [sk. 11.02.2023.].

¹⁶² Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjers-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 121.

¹⁶³ Turpat.

¹⁶⁴ Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. 1. panta 3. punkts, 19. panta 1. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV /TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

kā valsts tiesībās. Tāpat izšķiroša nozīme ir kontekstam, kādā tiesību normu interpretē, un ES tiesību attīstībai ES dalībvalstī.¹⁶⁵ EST spriedumā lietā *Amministrazione delle Finanze dello Stato pret Simmenthal SpA* ir norādījusi, ka ES dalībvalstu nacionālajām tiesām ir pienākums piemērot ES tiesību aktus, it īpaši gadījumos, kad jāaizsargā tiesības, ko tie piešķir personām. ES dalībvalsts tiesa nedrīkst piemērot nevienu valsts tiesību normu, kas būtu pretrunā ar ES tiesībām, neatkarīgi no tā, vai tā pieņemta pirms ES tiesību normām vai pēc tām. ES dalībvalsts tiesai, kurai saskaņā ar savu kompetenci jāpiemēro ES tiesību normas, ir pienākums nodrošināt šo normu pilnīgu iedarbību, vajadzības gadījumā – pēc savas iniciatīvas nepiemērojot pretrunīgu valsts tiesību normu, pat tad, ja tā ir pieņemta vēlāk, un tiesai nav jāprasa vai jāgaida, lai pirms tam šāda norma tiktu atcelta ar likumdošanas vai citiem konstitucionāliem līdzekļiem.¹⁶⁶

Saskaņā ar LESD 267. pantu EST kompetencē ir sniegt prejudiciālus nolēmumus par LES un LESD interpretāciju un ES iestāžu vai struktūru tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju. Ja šādu jautājumu ierosina kādas ES dalībvalsts tiesā, šī tiesa, ja tā uzskata, ka ir vajadzīgs EST lēmums par šo jautājumu, lai šī tiesa varētu sniegt spriedumu, var lūgt, lai EST sniegt nolēmumu par šo jautājumu. Ja šādu jautājumu ierosina par lietu, ko izskata ES dalībvalsts, tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, tad šai ES dalībvalsts tiesai jāgriežas EST.¹⁶⁷ Saskaņā ar EST spriedumu lietā *Foto-Frost, Ammersbeka [Ammersbek], pret Hauptzollamt Lübeck-Ost* jebkuras instances tiesai ir pienākums vērsties EST gadījumā, ja tiek konstatēts, ka ir nepieciešams atzīt ES tiesību aktus par spēkā neesošiem.¹⁶⁸

EST, lai noskaidrotu, vai ES dalībvalsts īsteno ES tiesību aktus, ir jāizvērtē ES tiesību piemērošanas joma, saikne ar šīm tiesībām un attiecīgo valsts pienākumu.¹⁶⁹ Protī, “ESPH 51. panta 1. punkts apstiprina EST judikatūru, ciktāl ES dalībvalstu rīcībai ir jāatbilst prasībām, kas izriet no ES tiesību sistēmā garantētajām pamattiesībām, jo šī judikatūra atbilst LES 6. panta 1. punktam un ESPH 51. panta 2. punktam, kuru mērķis ir nodrošināt kompetences principa ievērošanu ESPH interpretācijā”.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Ahlm, E. 2020. *EU Law and Religion*. Uppsala: Uppsala Universitet, 24.

¹⁶⁶ Sk., piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 1978. gada 9. marta spriedums lietā Nr. C-106/77 *Amministrazione delle Finanze dello Stato pret Simmenthal SA*. 21. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=89693&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1233199> [sk. 11.05.2022.].

¹⁶⁷ Turpat.

¹⁶⁸ Eiropas Savienības Tiesas 1987. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 314/85. *Foto-Frost, Ammersbeka [Ammersbek], pret Hauptzollamt Lübeck-Ost*. 20. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=94312&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1221779> [sk. 05.02.2023.].

¹⁶⁹ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjeress-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 120.

¹⁷⁰ Turpat, 21.

EST un ES dalībvalstu tiesas interpretē ESPH, ievērojot Paskaidrojumus attiecībā uz ESPH.¹⁷¹ Paskaidrojumiem attiecībā uz ESPH¹⁷² nav juridiska spēka, bet tie ir paredzēti ESPH noteikumu izskaidrošanai.¹⁷³ Paskaidrojumos attiecībā uz ESPH ir ietverti panti, kuriem ir tāda pati nozīme un darbības joma kā konkrētiem ECPAK pantiem, kā arī ir ietverti ESPH panti ar tādu pašu nozīmi kā ECPAK tvērumā ietilpstošie panti, taču ar plašāku darbības jomu. Atbilstīgi paskaidrojumos attiecībā uz ESPH norādītajam tiesību uz reliģijas brīvību tvērums, izņemot nosacījumus, kas regulē uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības, ESPH atbilst ECPK noteiktajam regulējumam. Uz pārliecību balstītas atteikšanās tiesības atbilst attiecīgo valstu konstitucionālām tradīcijām un attiecīgo valstu tiesību attīstībai šajā jautājumā,¹⁷⁴ un saskaņā ar ESPH 52. panta 1. punktu visiem ESPH atzītajiem tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem ir jābūt: 1) noteiktiem tiesību aktos; 2) saderīgiem ar samērīguma principu.¹⁷⁵

Attiecībā uz ES tiesību piemērošanu Latvijā jāņem vērā ES tiesību piemērošanas priekšroka pret Latvijas tiesībām. Saskaņā ar to ES tiesībām konflikta gadījumā ir priekšroka pret Latvijas likumiem, tostarp MK noteikumiem un pašvaldību saistošajiem noteikumiem.¹⁷⁶ ES tiesībām ir priekšroka pār ES dalībvalstu tiesībām. LES 17. deklarācijā par ES tiesību aktu augstāku spēku ir norādīts, ka saskaņā ar iedibināto EST judikatūru Līgumiem un tiesību aktiem, ko ES ir pieņēmusi, pamatojoties uz Līgumiem, ir augstāks spēks nekā dalībvalstu tiesību aktiem, ievērojot nosacījumus, kuri noteikti ar attiecīgo

¹⁷¹ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Preambula. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 02.02.2023.].

¹⁷² Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. Eiropas Savienības Paskaidrojumi attiecībā uz pamattiesību hartu. Sk. Paskaidrojums par 10. pantu – Domu, pārliecības un ticības brīvība. Paskaidrojums par 52. pantu – Tiesību un principu piemērošana un interpretēšana. 1. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 14.12.2007. OV C 303, 17/35. Iegūts no: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32007X1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32007X1214(01)) [sk. 02.02.2022.].

¹⁷³ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjers-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 177.

¹⁷⁴ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. Eiropas Savienības Paskaidrojumi attiecībā uz pamattiesību hartu. Sk. paskaidrojumu par 10. pantu – Domu, pārliecības un ticības brīvība; paskaidrojumu par 52. Pantu – Tiesību un principu piemērošana un interpretēšana. 1. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 14.12.2007. OV C 303, 17/35. Iegūts no: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32007X1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32007X1214(01)) [sk. 02.02.2022.].

¹⁷⁵ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjers-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 132.

¹⁷⁶ Buka, A., Schewe, C. (Ševe, K.), Strazdiņš, Ģ. 2020. 3. § *Eiropas Savienības tiesību pamati. IV. Supranacionālisms. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums*. K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 116.

judikatūru.¹⁷⁷ Nacionālajā līmenī to, ka ES tiesībām ir priekšroka pār nacionālajiem normatīvajiem aktiem, pamato tādi normatīvie akti kā Satversmes tiesas likums,¹⁷⁸ Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums,¹⁷⁹ Administratīvā procesa likums,¹⁸⁰ Civilprocesa likums,¹⁸¹ Kriminālprocesa likums.¹⁸² Tomēr vienlaikus jāņem vērā, ka nacionālajās tiesībās pastāv kolīzija, kas attiecas uz gadījumu, kad Satversmes tiesa kādu starptautisku līgumu atzīst par neatbilstošu Satversmei un līgums turpina darboties, līdz kamēr nav veiktas attiecīgas izmaiņas, kuru veikšana ir atkarīga no citiem līguma daļībniekiem. Satversmes tiesas likums nepiešķir Satversmes tiesai tiesības kādu starptautisko līgumu pasludināt par spēkā neesošu, tādēļ Satversmes un attiecīgā starptautiskā līguma noteikumu piemērošana Latvijā var būt komplicēta.¹⁸³

Pētījumā izmantotā literatūra

Pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā Latvijas tiesību zinātnē līdz šim padziļināti nav tikušas pētītas.

Latvijas tiesību zinātnē pārsvarā ir veikti pētījumi par tiesībām uz reliģijas brīvību kā daļu no pamattiesību katalogā ietilpstošām cilvēktiesībām. Tā, piemēram, tiesības uz reliģijas brīvību, tostarp tiesības paust savu reliģisko pārliecību, kā daļu no pamattiesību katalogā ietilpstošajām cilvēktiesībām Latvijā padziļināti pētījis *Dr. iur.* profesors Ringolds Balodis, kurš ir monogrāfijas ‘‘Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka

¹⁷⁷ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija – Deklarācijas, kas pievienotas Lisabonas Līgumu, kas parakstīts 2007. gada 13. decembrī, pieņemušās Starpvaldību – A. Deklarācijas par Līgumu noteikumiem – 17. Deklarācija par Savienības tiesību aktu augstāku spēku. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 09/05/2008. 115, 0344–0344. Iegūts no: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX %3A12008E%2FAFI%2FDCL%2F17](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12008E%2FAFI%2FDCL%2F17) [sk. 12.08.2023.].

¹⁷⁸ Satversmes tiesas likums: Latvijas Republikas likums. 16., 17., 32. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 14.06.1996. 103; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 25.07.1996. 14. Pieņemts: 05.06.1996. Stājas spēkā: 28.06.1996. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/63354-satversmes-tiesas-likums> [sk. 12.08.2023.].

¹⁷⁹ Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: Latvijas Republikas likums. 9. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 20.06.2012. 96; Pieņemts: 31.05.2012. Stājas spēkā: 01.07.2012. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/249322-oficialo-publikaciju-un-tiesiskas-informacijas-likums> [sk. 12.08.2023.].

¹⁸⁰ Administratīvā procesa likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 14.11.2001. 164; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 13.12.2001. 23. Pieņemts: 25.10.2001. Stājas spēkā: 01.02.2004. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/55567-administrativa-procesa-likums> [sk. 12.08.2023.].

¹⁸¹ Civilprocesa likums: Latvijas Republikas likums. 5. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 03.11.1998. 326/330; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 03.12.1998. 23. Pieņemts: 14.10.1998. Stājas spēkā: 01.03.1999. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [sk. 12.08.2023.].

¹⁸² Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. 2. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 11.05.2005. 74; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.06.2005. 11. Pieņemts: 21.04.2005. Stājas spēkā: 01.10.2005. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums> [sk. 12.08.2023.].

¹⁸³ Detalizētāk sk. Buka, A., Schewe, C. (Ševe, K.), Straziņš, Ģ. 2020. 3. § *Eiropas Savienības tiesību pamati. III. Eiropas Savienības darbības principi. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrās papildinātais izdevums*. K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 115–118.

pamattiesības”¹⁸⁴ zinātniskais redaktors un Satversmes 99. panta komentāra autors,¹⁸⁵ kā arī monogrāfijas “Baznīcu tiesības”¹⁸⁶ autors. Tāpat tiesības uz reliģijas brīvību, tostarp tiesības paust savu reliģisko pārliecību, analizējot šo tiesību vēsturisko izcelsmi, saturu, robežas un piemērošanas tiesiskos aspektus monogrāfijās “Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā”¹⁸⁷ un “Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums”, pētījusi *Ph. D. (Cantab.)* Ineta Ziemele un *Dr. iur.* Mārtiņš Mits.¹⁸⁸

Literatūrā un pētnieciskajos darbos medicīnas tiesību jomā, pētot pacienta un ārsta tiesības un pienākumus un to mijiedarbību, ticis akcentēts, ka tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā īstenošana var ietekmēt citas tiesības, kas ārstniecības procesā ir jāievēro. Starp juridiskās literatūras avotiem medicīnas tiesību jomā, kuru izstrādē piedalījusies arī Autore, jānorāda izdevums “Medicīnas tiesības”,¹⁸⁹ “Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums”¹⁹⁰ un izdevums “Pacientu tiesību likuma komentāri”.¹⁹¹ Minētajos literatūras avotos norādīti piemēri pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā mijiedarbībai ar citām cilvēktiesībām un pamattiesībām, kas tiesību paust reliģisko pārliecību rezultātā aktualizējas ārstniecībā. Starp tiem jānorāda pacienta tiesības atteikties no ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ un ārstniecības pret pacienta gribu nepieļaušana tā sakarā,¹⁹² kā arī atšķirīgas attieksmes aizlieguma pret pacientu vai ārstu nepieļaušana viņu reliģiskās pārliecības dēļ u. c.¹⁹³ Tostarp Autore izdevumā “Pacientu tiesību likuma komentāri” un “Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums” ir pētījusi PTL 3. panta piektajā daļā nostiprinātās pacienta un viņa tuvinieku tiesības saņemt ārstniecības iestādes kapelāna garīgo aprūpi un šo tiesību īstenošanas kārtību.¹⁹⁴ Promocijas darbā Autore

¹⁸⁴ Autoru kolektīvs. 2011. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.

¹⁸⁵ Balodis, R. 2011. *Satversmes 99. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 319–337.

¹⁸⁶ Balodis, R. 2002. *Baznīcu tiesības.* Rīga: SIA “Apgāds Mantojums”.

¹⁸⁷ Sk. autoru kolektīvs. 2000. *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā.* I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: SIA “Izglītības solī”.

¹⁸⁸ Mits, M. 2021. *3.1. Pilsoniskās un politiskās tiesības. 3.1.10. Reliģijas brīvība. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums.* Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)* I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.

¹⁸⁹ Autoru kolektīvs. 2015. *Medicīnas tiesības.* S. Ašneviņas-Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.

¹⁹⁰ Autoru kolektīvs. 2022. *Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.

¹⁹¹ Autoru kolektīvs. 2019. *Pacientu tiesību likuma komentāri. LL.D.* S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.

¹⁹² Sk., piemēram, Slokenberga, S., Olsena, S. 2022. *5. nodaļa. Pacientu tiesības. Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 189–190.

¹⁹³ Sk., piemēram, Šāberte, L. 2019. *3. pants: Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri.* Autoru kolektīvs *LL.D.* S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 31–34.

¹⁹⁴ Šāberte, L. 2019. *3. pants: Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri.* Autoru kolektīvs *LL.D.* S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 31–34.

PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības saņemt garīgo aprūpi ir pētījusi padziļināti, ņemot vērā, ka tā ir vienīgā tiesību norma PTL, kas tieši skar pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību. Starp zinātniskās literatūras avotiem medicīnas tiesību jomā jānorāda arī *Dr. iur.* Riharda Poļaka izstrādātā monogrāfija “Tiesības uz nāvi. Eitanāzijas krimināltiesiskie, medicīniskie un ētiskie aspekti”,¹⁹⁵ kurā viņš ir atspoguļojis sava starpdisciplinārā pētījuma rezultātus, kas pierāda, ka pacienta tiesībām atsevišķu veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanas ietvaros var būt konfliktējošs raksturs ar ārstniecības personas profesionālās darbības pamatprincipiem, kam var būt saistība ar tiesību uz reliģijas brīvību īstenošanu. Savukārt starp zinātniskajiem pētījumiem medicīnas tiesību jomā jāmin *Dr. iur.* Līgas Mazures promocijas darbs “Pacienta griba un tās civiltiesiskā aizsardzība”, kurā autore ir pievērsusies pacienta reliģiskās pārliecības ietekmei uz pacienta gribas izteikumu ārstniecībā vēsturiskā perspektīvā.¹⁹⁶

Promocijas darbā Autore ir izmantojusi gan minētās nacionālā līmeņa monogrāfijas un zinātniskās literatūras avotus, gan atziņas no savām publikācijām promocijas darba aprobācijas procesā. Citi avoti, kurus Autore izmantojusi promocijas darbā, galvenokārt aptver ārvalstu autoru zinātniskās monogrāfijas un publikācijas. Tie snieguši ieguldījumu tiesību uz reliģijas brīvību, tostarp tiesību paust savu reliģisko pārliecību, attīstībā un šo tiesību mijiedarbībā ar tiesībām, kas attiecas uz pacientu un ārstu ārstniecībā.

Promocijas darbā analizētās zinātniskās literatūras, tiesību aktu, likumdošanas un juridiskās prakses avotu atlase ir veikta, izmantojot Latvijas bibliotēkās un Saeimas arhīvā, Zviedrijas Karalistes Upsalas universitātes Juridiskās fakultātes bibliotēkā un Itālijā, Venēcijas institūcijas *The Global Campus of Human Rights* bibliotēkā, pieejamos resursus un datubāzes, kā arī publiski pieejamās likumdošanas un juridiskās prakses avotu un nolēmumu datubāzes.

Autore promocijas darbā ir pētījusi EP un ES tiesību avotus, nacionālos normatīvos aktus un likumdošanas dokumentus, kas pieejami Saeimas arhīvā. Tāpat Autore promocijas darbā ir pētījusi ECT nolēmumus, kuri pieejami ECT judikatūras datubāzē *HUDOC*,¹⁹⁷ un EST tiesu prakses nolēmumus, kuri pieejami EST judikatūras datubāzē *InfoCuria*.¹⁹⁸ Autore promocijas darbā ir pētījusi arī nacionālo tiesu nolēmumus, kas pieejami Satversmes tiesas

¹⁹⁵ Poļaks, R. 2016. *Tiesības uz nāvi. Eitanāzijas krimināltiesiskie, medicīniskie un ētiskie aspekti*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.

¹⁹⁶ Mazure, L. 2011. *Promocijas darbs. Pacienta griba un tās civiltiesiskā aizsardzība*. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte. Iegūts no: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5100/20560-Liga_Mazure_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y [sk. 11.05.2022.].

¹⁹⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras datubāze *HUDOC*. Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) [sk. 11.05.2022.].

¹⁹⁸ Eiropas Savienības Tiesas judikatūras datubāze *InfoCuria*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/recherche.jsf?language=lv#> [sk. 11.05.2022.].

judikatūras datubāzē,¹⁹⁹ Augstākās tiesas Senāta judikatūras nolēmumu arhīvā,²⁰⁰ kā arī Latvijas tiesu portāla e-pakalpojumu vietnē *manas.tiesas.lv*.²⁰¹

Ar mērķi izstrādāt precīzus priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai Autore ir veikusi informācijas pieprasījumu Valsts valodas centra Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas departamentam, kurš, pamatojoties uz Autores norādīto problēmjaudājumu izklāstu, apstiprinājis, ka Autores piedāvātie grozījumi PTL 3. panta piektajā daļā no terminoloģijas viedokļa ir korekti (sk. promocijas darba 1. pielikumu "Sarakste ar Valsts valodas centru"). Tāpat promocijas darba izstrādes gaitā Autore ir veikusi aptauju stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijā, lai noskaidrotu, vai un kādā kārtībā tajās tiek īstenotas PTL 5. panta piektajā daļā nostiprinātās pacientu un pacientu tuvinieku tiesības saņemt garīgo aprūpi un kādā kārtībā stacionārajās ārstniecības iestādēs tiek īstenota reliģiskā darbība (sk. promocijas darba 2. pielikumu "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijas Republikā").

Atsevišķus promocijas darbā identificētos problēmjaudājumus Autore ir aktualizējusi, vadot ar veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 "Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" izveidoto darba grupu un sagatavojot 2022. gada 9. maija ziņojumu "Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" Nr. 1.3.-5./4025, kurš pieejams Veselības inspekcijas un Veselības ministrijas arhīvā (sk. promocijas darba sadaļu "Publikāciju un ziņojumu saraksts par promocijas darba tēmu").²⁰²

Autore promocijas darbā kopumā ir analizējusi literatūru un tiesību avotus, kuri kļuvuši pieejami līdz 2023. gada 13. decembrim jeb līdz promocijas darba iesniegšanai RSU Doktorantūras nodaļai.

Promocijas darba struktūru veido ievads, četras nodaļas, kuras ir sadalītas apakšnodaļās, un nobeigums. Katras promocijas darba nodaļas sākumā ir ievaddaļa, kurā norādīti būtiskākie nodaļā aplūkoti jautājumi, kam seko iztirzājums. Katras promocijas darba nodaļas beigās tiek sniegti no nodaļas satura izrietošie starpsecinājumi, kas ir pamats promocijas darba nobeigumā norādītajiem secinājumiem un priekšlikumiem.

¹⁹⁹ Latvijas Republikas Satversmes tiesa. Satversmes tiesas judikatūras datubāze. Iegūts no: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/> [sk. 11.05.2022.].

²⁰⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts. Judikatūras nolēmumu arhīvs. Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> [sk. 11.05.2022.].

²⁰¹ Latvijas tiesu portāla e-pakalpojumu vietne. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 11.05.2022.].

²⁰² Ar Latvijas Republikas veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 "Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" izveidotās darba grupas 2022. gada 9. maija ziņojums "Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" Nr. 1.3.-5./4025. Pieejams Veselības ministrijas un Veselības inspekcijas arhīvā.

Pirmajā promocijas darba nodaļā Autore izzina, kāda konstitucionālā aizsardzība ir jānodrošina attiecībā uz pacienta un ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību, ņemot vērā Latvijas starptautiskās saistības, kas ietvertas EP un ES tiesību avotos.

Otrajā promocijas darba nodaļā Autore pēta, kāda aizsardzība nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta pacientam attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kā arī identificē nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniedz priekšlikumus tā pilnveidošanai.

Trešajā promocijas darba nodaļā Autore pēta, kāda aizsardzība nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta ārstam attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kā arī identificē nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniedz priekšlikumus tā pilnveidošanai.

Ceturtajā promocijas darba nodaļā Autore izzina, kā tiek līdzsvarotas pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā un vai šo tiesību līdzsvarošana kontekstā ar personas tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, ņemot vērā nodrošināto un nodrošināmo konstitucionālo aizsardzību, ir adekvāta. Tāpat ceturtajā promocijas darba nodaļā Autore sniedz priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai.

Promocijas darba nobeigumā Autore ir izdarījusi secinājumus un izvirzījusi priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai attiecībā uz pacienta un ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā.

Promocijas darbam ir pievienota informācija par publikācijām un ziņojumiem par promocijas darba tēmu, pateicības, izmantotās literatūras avotu saraksts un divi pielikumi: 1. pielikums "Sarakste ar Valsts valodas centru"; 2. pielikums "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemšanai garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijas Republikā".

1. Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā

Pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā ir daļa no cilvēktiesībām. Pirmajā promocijas darba nodaļā Autore izzina, kāda konstitucionālā aizsardzība ir jānodrošina attiecībā uz pacienta un ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību, ņemot vērā Latvijas starptautiskās saistības, kas ietvertas EP un ES tiesību avotos. Tā ietvaros pirmajā promocijas darba nodaļā Autore izzina, kā pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbojas ar citām tiesībām ārstniecībā cilvēktiesību perspektīvā.

1.1. Tiesības paust reliģisko pārliecību – pamattiesības, kuras Latvija atzīst un aizsargā, ievērojot starptautiskās saistības

Cilvēktiesību ievērošana ir katras demokrātiskas valsts pamatuzdevums.²⁰³ Saskaņā ar Satversmes 1. pantu Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.²⁰⁴ Satversmes ievadā ir noteikts, ka Latvija kā demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga un nacionāla valsts balstās uz cilvēka cieņu un brīvību, atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības.²⁰⁵ “Satversmes 1. pants un Satversmes 89. pants ir konstitucionālās normas, kas ir saistošas visai Latvijas valsts varai – gan likumdevējam, gan izpildvarai, gan tiesu varai. Tās sevī iekļauj visas cilvēktiesības, un tās konkrētīzē vispārējo cilvēktiesību aizsardzības principu dažādās tā atrašanās vietās – Satversmē, likumos vai Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos – un piešķir tām konstitucionālo rangu. Saistībā ar minēto Latvijas uzdevums ir organizēt savu darbību tā, ka tā neaizskar cilvēktiesības, lai cilvēktiesības ikdienas praksē kļūtu pašrealizējošas.”²⁰⁶ Latvijai ir pienākums izstrādāt atbilstīgu nacionālo normatīvo regulējumu, lai aizsargātu tiesības uz reliģijas brīvību, un nodrošināt, lai izpildvaras un tiesu varas darbs tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības jomā būtu efektīvs. Satversmē noteiktās pamattiesības nedrīkst būt deklaratīvas. Ir jānodrošina arī to praktiska īstenošana. Likumdevējam ir pienākums regulāri apsvērt, vai attiecīgais normatīvais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas nebūtu kādā veidā pilnveidojams.²⁰⁷

²⁰³ Pleps, J., Pastars, E., Plakane, I. 2004. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 662.

²⁰⁴ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 1. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 23.02.2022.].

²⁰⁵ Turpat, ievads.

²⁰⁶ Levits, E. 2021. 7.4. *Cilvēktiesību konstitucionālais rangs*. 7.4. *Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija*. // *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrās papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs Ph. D. (Cantab.) I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 403.

²⁰⁷ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01. 9. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-21-01_Spriedums.pdf#search= [sk. 20.05.2022.].

Satversmes 89. pants uzliek Latvijai pienākumu atzīt un aizsargāt cilvēka pamattiesības. Tā ietvaros Satversmes 89. pants uzliek valsts institūcijām duālus pienākumus: 1) negatīvus (pasīvus) pienākumus, kas liek atturēties no darbībām, kas pārkāpj vai riskē pārkāpt personu, kuras atrodas tās jurisdīkcijā, pamattiesības; 2) pozitīvus (aktīvus) pienākumus, kas liek veikt noteiktas darbības, lai nodrošinātu personām, kuras atrodas tās jurisdīkcijā, iespēju brīvi un netraucēti baudīt pamattiesības. Pienākumu saturs ir atkarīgs no konkrēto pamattiesību būtības un satura.²⁰⁸ Konkrētajā gadījumā no tiesību uz reliģijas brīvību satura.

Demokrātiskā tiesiskā valstī var pastāvēt dažādi pasaules uzskati un vērtību sistēmas, tostarp arī plurālisms, kuru iespējams izprast vismaz divos dažādos veidos: 1) kā vienkāršu sociālu faktu, kur sabiedrībā noteiktā laikā eksistē vairākas reliģijas; 2) kā brīvības pazīmi, kur sabiedrībā esošajām reliģijām ir tiesības pastāvēt līdzās, viena otrai nekaitējot.²⁰⁹ Jo vairāk reliģiju pastāv sabiedrībā, jo valstij vairāk ir jāpaveic, lai panāktu dažādo uzskatu savstarpējo toleranci un vienošanos par vispāratzītām vērtībām. Plurālisms, kura ietvaros ir iespējama dažādu reliģiju līdzāspastāvēšana, var tikt uzskatīts par rezultātu, kas valstij ir jāsasniedz.²¹⁰ Organizējot dažādu reliģiju līdzāspastāvēšanu, Latvijai ir pienākums noteikt kārtību, kādā tiesības paust reliģisko pārliecību var tikt īstenotas. Tostarp Latvijai ir pienākums reglamentēt kārtību, kādā pamattiesības ir ierobežojamas, jo patvaļīga pamattiesību ierobežošana nav pieļaujama. Tikai tādā veidā ir iespējams nodrošināt pamattiesību īstenošanu un aizsargāt citu personu tiesības un citas konstitucionālās vērtības.²¹¹

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka “Latvijai ir pienākums nodrošināt pamattiesību aizsardzību tādējādi, ka, paplašinot vienas pamattiesības, jāraugās, lai citas pamattiesības tiktu ierobežotas pēc iespējas mazākā mērā”.²¹² Tā ietvaros Latvijai ir pienākums rast līdzsvaru starp tiesībām uz reliģijas brīvību ar citām tiesībām, kas ir aktuālas ārstniecībā. Tās ir tiesības uz veselības aizsardzību, tostarp veselību un veselības aprūpi, kas ir cieši saistītas ar tādām pamattiesībām kā cilvēka cieņa, fiziskā un garīgā integritāte, tiesības uz dzīvību, tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi, tiesības uz brīvību, tiesības uz privāto dzīvi, tiesības uz informāciju u.c.²¹³ Darba tiesisko attiecību kontekstā tās ir tiesības brīvi izvēlēties

²⁰⁸ Rudevskis, J. 2011. *Satversmes 89. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 33.

²⁰⁹ Ferran Requejo and Camil Ungureanu. *Democracy, law, and religious pluralism in Europe. Secularism and post-secularism.* Routledge. 2014. 124.

²¹⁰ Turpat.

²¹¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 2005-24-01. 8. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesas.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2005-24-01_spriedums.pdf [sk. 08.08.2023.].

²¹² Sk., piemēram, Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedumu lietā Nr. 2003-05-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesas.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-05-01_Spriedums.pdf [sk. 20.05.2022.].

²¹³ Olsena, S. 2011. *Satversmes 111. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 623.

nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai un diskriminācijas aizliegums.²¹⁴ Ja Latvija ir nepamatoti aizskārusi personas pamattiesības, tai ir jāatbildina personai atbilstīgs un samērīgs atbildzinājums saprātīgos termiņos.²¹⁵ Atbilstīgi Satversmes 89. pantam Latvijai ir saistošs starptautiskajās tiesībās pieņemtais valsts vienotības princips valstu atbildības jomā, un saskaņā ar to Latvija nedrīkst aizbildināties ar savām institucionālajām nesaskaņām un problēmām, lai attaisnotu privātpersonu pamattiesību aizskārumu.²¹⁶

Turpmāk Autore analizē EP un ES līmeņa tiesību avotus un ECT un EST paustās atziņas, lai izzinātu tiesību paust reliģisko pārliecību kā daļas no tiesībām uz reliģijas brīvību saturu, un noskaidro, kādi Latvijas pienākumi izriet no minētajiem tiesību avotiem un kā tie attiecas uz pacienta un ārsta tiesībām paust reliģisko pārliecību.

1.2. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Padomē

1.2.1. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Cilvēktiesību pamatbrīvību aizsardzības konvencijā

ECPAK 9. pants paredz:

“1. Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību; šīs tiesības ietver arī brīvību mainīt savu reliģisko pārliecību vai ticību un nodoties savai reliģijai vai ticībai kā vienatnē, tā kopā ar citiem, piekopjot kultu, izpildot reliģiskas vai rituālas ceremonijas un sludinot mācību.²¹⁷

2. Brīvība nodoties savai reliģijai vai ticībai var tikt ierobežota tikai likumā paredzētajā kārtībā tai apmērā, kas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai nodrošinātu sabiedrisko drošību, saglabātu sabiedrisko kārtību, aizsargātu veselību vai morāli vai aizsargātu citu cilvēku tiesības un brīvības.”²¹⁸

²¹⁴ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 91., 106. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 23.02.2022.].

²¹⁵ Rudevskis, J. 2011. *Satversmes 89. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 33.

²¹⁶ Turpat, 32.

²¹⁷ ECPAK 9. pantā termini “domu brīvība”, “apziņas brīvība” un “reliģijas brīvība” nav atsevišķi definēti. Minēto terminu izpratne un interpretācija var būt ļoti daudzveidīga, un nav iespējams sniegt vienotu definīciju, kas EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, būtu vienlīdz saistoša. Šie termini ECPAK 9. panta izpratnē veido vienotu jēdzienu “tiesības uz reliģijas brīvību”. European Court of Human Rights. 2019. 8. Guide on Article 9 of the European Convention on Human Rights. Freedom of thought, conscience and religion. *Council of Europe/European Court of Human Rights*. Iegūts no: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_ENG.pdf [sk. 06.06.2021.].

²¹⁸ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 9. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 06.06.2021.].

Tiesību uz reliģijas brīvību saturu un tā izpratni visprecīzāk iespējams atklāt, vispirms analizējot negatīvos un pozitīvos pienākumus, kas Latvijai kā EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir saistoši ECPAK 9. panta sakarā, un tad ECPAK 9. panta konstrukciju un tiesību uz reliģijas brīvību izpausmes formas, kas izriet no šīs normas konstrukcijas.

Valsts pienākumi tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības jomā

Negatīvie pienākumi

Negatīvie pienākumi, kas izriet no ECPAK 9. panta, uzliek par pienākumu Latvijai atturēties no iejaukšanās personas tiesībās uz reliģijas brīvību, ja vien nepastāv tiesiskais pamats, kas ietverts ECPAK 9. panta 2. punktā. Ar ECT spriedumu lietā *Kokkinakis v. Greece*, kurā tika vērtēts mēģinājums piespiest pareizticīgās baznīcas pārstāvjus mainīt savu reliģisko pārliecību un kļūt par Jehovas lieciniekiem, ir iedibināts, ka tiesības uz reliģijas brīvību demokrātiskā sabiedrībā ir viens no svarīgākajiem elementiem, kas veido ticīgo identitāti un dzīves uzskatus, un ir vērtība arī ateistiem, agnostiķiem, skeptiķiem un tiem, kuri nav pārliecināti par savu reliģisko piederību. Ikvienai personai var būt reliģiski uzskati. Ikviens persona var brīvi izvēlēties pieņemt vai nepieņemt reliģisko pārliecību, tostarp izvēlēties, vai tā savu reliģisko pārliecību izpaudīs citām personām un veiks reliģisko darbību citiem redzamā formā.²¹⁹

Saistībā ar minēto Latvijai ir pienākums ievērot prozelītisma aizliegumu. Prozelītisma aizliegums nozīmē to, ka nav pieļaujams, ka tiek veikti piespiedu pasākumi, lai mudinātu personu pieņemt vai mainīt reliģisko pārliecību kā arī lai personai uzliktu par pienākumu aktīvi paust reliģisko pārliecību un veikt reliģisko darbību.²²⁰ Tāpat, kā tas norādīts, piemēram, ECT spriedumā lietā *Buscarini and Others v. San Marino*²²¹ un ECT spriedumā lietā *Alexandridis v. Greece*,²²² nav pieļaujams, ka personai, stājoties amatā, ja vien piederībai pie noteiktas reliģiskās organizācijas ir izšķirīga nozīme, lai persona varētu pildīt amata pienākumu, ir jānodod zvērests, kas balstīts konkrētā reliģiskajā mācībā. Proti, stājoties amatā, jāzvēr pie Svētajiem evaņģēlijiem.

²¹⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 25. maija spriedums lietā *Kokkinakis v. Greece*. Pieteikuma Nr. 52435/99. 31. punkts, 48. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Kokkinakis%20v.%20Greece%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-57827%22%5D%7D> [sk. 05.11.2023.].

²²⁰ Balodis, R. 2002. *Baznīcu tiesības*. Rīga: SIA "Apgāds Mantojums", 181.

²²¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999. gada 18. februāra spriedums lietā *Buscarini and Others v. San Marino*. Pieteikuma Nr. 24645/94. 34. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Buscarini%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-58915%22%5D%7D> [sk. 11.11.2023.].

²²² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 21. maija spriedums lietā *Alexandridis v. Greece*. Pieteikuma Nr. 19516/06. 41. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-85188%22%5D%7D> [sk. 05.11.2023.].

Latvijai ir jābūt neitrālai un objektīvai reliģijas jautājumos. Latvija nedrīkst noteikt, kam personai būtu jātic, nedrīkst piespiest uzņemties saistības un nedrīkst veikt nekāda veida piespiedu pasākumus, kā arī piemērot sodu, vērst vardarbību vai piedāvāt personai noteikta veida labumus, lai tā mainītu savu pārliecību.²²³ Tāpat Latvija nedrīkst veikt izmeklēšanu, lai atklātu personas iekšējo ticību, kā arī nedrīkst piemērot sankcijas, lai mazinātu vai mainītu viņa reliģisko pārliecību.²²⁴ Tā ietvaros pacients nedrīkst tikt mudināts atteikties no savas reliģiskās pārliecības par labu tam, lai veiktu kādu noteiktu medicīnisku manipulāciju. Tāpat ārsts nedrīkst tikt lūgts atteikties no savas reliģiskās pārliecības, lai varētu veikt darbu ārstniecības iestādē. Lai novērstu to, ka varētu notikt iejaukšanās pacienta tiesībās uz reliģijas brīvību, ārstniecības iestādē var tikt izstrādāti un ieviesti iekšējie normatīvie akti, kas skar neitralitātes ievērošanu reliģijas jautājumos. Tā, piemēram, ECT spriedumā lietā *Ebrahimian v. France* ir norādījusi, ka prasība ievērot neitralitāti reliģijas jautājumos, ja tā ir noteikta visiem slimnīcas darbiniekiem, lai garantētu vienlīdzīgu un objektīvu attieksmi pret pacientiem, ir legītīma un nav uzskatāma par prozelītisma aizlieguma pārkāpumu.²²⁵

ECT atsevišķos gadījumos ir atzinusi, ka robežas starp negatīvajiem pienākumiem un pozitīvajiem pienākumiem nav precīzi definējamas, EP dalībvalstu, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, pozitīvie un negatīvie pienākumi var mijiedarboties. Tas var būt situācijā, ja negatīvo pienākumu izpildē ir iesaistīti pozitīvie pienākumi.²²⁶ Tiesību uz reliģijas brīvību jomā tas var skart pienākumu aizsargāt personu no citu personu un institūciju iejaukšanās viņa tiesībās brīvi izvēlēties pieņemt reliģisko pārliecību, kas var prasīt aktīvu EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, rīcību.²²⁷

Pozitīvie pienākumi

Pozitīvie pienākumi, kas izriet no ECPAK 9. panta, uzliek par pienākumu Latvijai īstenot aktīvu rīcību tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības nodrošināšanai. Tas nozīmē, ka Latvijai ir jāveic preventīvi pasākumi, lai aizsargātu un savlaicīgi novērstu citu ECPAK I sadaļā

²²³ D'Almeida Ribeiro, A., Amor, A., Jahangir, A., Bielefeldt Heiner. 2. Rapporteur's Digest on Freedom of Religion or Belief. Excerpts of the Reports from 1986 to 2011 by the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief Arranged by Topics of the Framework for Communications. *United Nations Human Rights Council*. Iegūts no: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Religion/RapporteursDigestFreedomReligionBelief.pdf> [sk. 06.06.2021.].

²²⁴ Turpat.

²²⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 26. novembra spriedums lietā *En l'affaire Ebrahimian v. France*. Pieteikuma Nr. 64846/11. 67.punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-158878%22%7D> [sk. 06.06.2021.].

²²⁶ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 7. decembra lēmumu lietā *Mentzen v. Latvia*. Pieteikuma Nr. 71074/01. B. 2. (c) punkts Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22%3A%22Mentzen%20v.%20Latvia%22%2C%22itemid%22%3A%22001-70407%22%7D> [sk. 11.08.2022.].

²²⁷ Davis, D. H. 2002. The Evolution of Religious Freedom as a Universal Human Right: Examining the Role of the 1981 United Nations Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief. *Brigham Young University Law Review*, vol. 2002, no. 2., 224–225. Iegūts no: <https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2109&context=lawreview> [sk. 06.06.2021.].

minēto tiesību un brīvību potenciālu apdraudējumu, kas varētu rasties tiesību uz reliģijas brīvības paušanas rezultātā. Tāpat ar personas reliģisko pārliecību nedrīkst attaisnot tādas darbības, kas rezultējas dalībvalstī spēkā esošo tiesību aktu neievērošanā. Tā ietvaros Latvijai ir jāveic pasākumi, lai novērstu pastāvošu citu ECPAK I sadaļā minēto tiesību un brīvību apdraudējumu, kas radies tiesību uz reliģijas brīvības paušanas rezultātā. Par tādām darbībām var tikt uzskatīts, piemēram, klerikālisms jeb garīdzniekam piešķirtās varas ļaunprātīga izmantošana. Proti, klerikālisms izpaužas kā garīdznieku kārdinājums izmantot saņemto kalpošanu kā varu, kas jāīsteno, nevis kā brīvu un dāsnu kalpošanu, kas būtu jāsniedz personām. Un tas viņus noved pie dominēšanas pār citiem un pārliecības, ka viņi pieder grupai, kurai ir visas atbildes un kurai vairs neviens nav jāuzklausa vai kura izliekas, ka klausās, un kurai vairs nav jānācās.²²⁸ Autore minētā piemēra kontekstā secina, ka Latvijai ir jāveic pasākumi, lai savlaicīgi novērstu un nepieļautu, piemēram, garīdznieku īstenotu dominanci, prozelītisma aizlieguma pārkāpumus un arī sava veida “garīgo vardarbību”. Piemēram, aplamu reliģisko rakstu interpretāciju, kuras ietvaros ar personām, kuras pieder pie noteikta veida reliģiskās draudzes, tiek manipulēts un liegts apmeklēt ārstniecības personas.

ECT spriedumā lietā *Maşaev c. Moldova* norādīts, ka EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir tiesības pārbaudīt, vai kāda kustība vai apvienība, acīmredzami īstenojot reliģiskus mērķus, neveic sabiedrībai bīstamas darbības, un, ja tas tiek konstatēts, to interesēs sabiedriskās kārtības un morāles aizsardzības nolūkos ir ierobežot minētās darbības un vainīgajiem piemērot sankcijas.²²⁹ Līdz ar to Latvijai ir pienākums īstenot aktīvu rīcību un novērst jebkādu pretlikumīgu rīcību, kuru persona ir veikusi, aizbildinoties ar savām tiesībām uz reliģijas brīvību. Latvijā ir jāpastāv nacionālajam normatīvajam regulējumam, kas ļauj personas, kuras veic pretlikumīgu rīcību, saukt pie disciplinārtbildības, izbeigt darba tiesiskās attiecības, saukt personu pie administratīvās atbildības vai kriminālatbildības, izbeigt reliģiskās organizācijas darbību utt.²³⁰ Līdz ar to Latvijai ir

²²⁸ Romas Katoļu baznīcas pāvests Francisks. 2019. Apustuliskais pamudinājums *Christus vivit*. 98. punkts. Iegūts no: https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20190325_christus-vivit.html [sk. 11.11.2023.].

²²⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 12. maija spriedums lietā *Maşaev c. Moldova*. Pieteikuma Nr. 6303/05. 20. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:%22Masae%20v%20Moldova%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-127913%22}}> [sk. 11.11.2023.].

²³⁰ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 12. aprīļa spriedumu lietā *Ivanova v. Bulgaria*. Pieteikuma Nr. 52435/99. 80., 86. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:%22Ivanova%20v.%20Bulgaria%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-80075%22}}>; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 6. novembra spriedumu lietā *Leela Förderkreis E.V. and Others v. Germany*. Pieteikuma Nr. 58911/00. 25. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:%22001-89420%22}}>; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 10. Jūnija spriedumu lietā *Jehovah's Witnesses of Moscow and others v. Russia*. 100. punkts. Pieteikuma Nr. 30/02. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:%22001-99221%22}}>; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 26. novembra spriedumu lietā *En l'affaire Ebrahimian c. France*. Pieteikuma Nr. 64846/11. 53., 54., 55. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:%22001158878%22}}>;

pienākums izstrādāt atbilstīgu nacionālo normatīvo regulējumu un nodrošināt, lai tās izpildvaras un tiesu varas darbs būtu efektīvs tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības jomā.

ECPAK 9. pants ne aizliedz, ne arī uzliek par pienākumu ar nacionālajiem normatīvajiem aktiem reglamentēt tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu ārstniecībā. Pacientam un ārstam šīs tiesības piemīt kā ar cilvēktiesībām apveltītām personām. ECT spriedumā lietā *Karaahmed v. Bulgaria* ir atzinusi, ka visas tiesības, kas ietvertas ECPAK, ir vienlīdz aizsargājamās. EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir pienākums nodrošināt līdzsvaru starp konkurējošām tiesībām, kas nostiprinātas ECPAK.²³¹ Kā Autore analizējusi promocijas darbā turpmāk, nenoliedzami līdzsvaru starp tiesībām paust reliģisko pārliecību un citām tiesībām, kas ir jāaizsargā ārstniecībā, ir iespējams efektīvi nodrošināt, ja tiesību aktos ir reglamentēta kārtība reliģiskās pārliecības paušanai ārstniecībā.²³² Piemēram, ja tiesību aktos ir reglamentēta kārtība, kādā ārsts savas reliģiskās pārliecības dēļ drīkst atteikties no pacienta ārstniecības, un kārtība, kādā pacients tādā gadījumā var saņemt veselības aprūpes pakalpojumu citviet.

Lai pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā varētu tikt aizsargātas, Latvijai ir pienākums izstrādāt tādu nacionālo normatīvo regulējumu, kuru piemērojot ir iespējams rast līdzsvara punktu starp tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzību un citu tiesību aizsardzību, kas ir aktuālas ārstniecībā un kas ir daļa no ECPAK I sadaļā ietvertajām tiesībām un brīvībām. Tas nozīmē, ka bez pozitīvajiem pienākumiem, kurus Latvijai ir pienākums pildīt tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības nodrošināšanai, Latvijai ir jāpilda arī pienākumi, kas attiecas uz tiesībām uz veselības aizsardzību un ārstniecības personu nodarbinātību veselības aprūpes sistēmā. Kā to norādījusi asoc. prof. S. Olsena, veselības aizsardzības jomā dalībvalstij ir pienākums ievērot cilvēktiesībās balstītu pieeju. Tā ietvaros Latvijai ir pienākums “nodrošināt tādu veselības aizsardzības regulējumu un organizāciju, kurā cilvēka tiesības uz veselību tiktu nodrošinātas kopsakarā ar visām citām pamattiesībām, kuru aizsardzību nosaka cilvēktiesību avoti un prakse. Cilvēka veselības tiesības ir jāīsteno tā, lai

Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 7. decembra spriedumu lietā *Jakóbski v. Poland*. Pieteikuma Nr. 18429/06. 47. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001%22%2C%22A0102121%22%7D>; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 10. aprīļa spriedumu lietā *En l'affaire Osmanoglu et Kocabaş c. Suisse*. Pieteikuma Nr. 29086/12. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-170346%22%7D>; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2022. gada 7. jūnija spriedumu lietā *Taganrog LRO and Others v. Russia*. Pieteikuma Nr. 32401/10. 290. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22Taganrog%20LRO%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-217535%22%7D> [sk. 16.04.2023.].

²³¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 24. maija spriedums lietā *Karaahmed v. Bulgaria*. Pieteikuma Nr. 30587/13. 92. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-152382%22%7D> [sk. 16.04.2023.].

²³² 2. nodaļā “Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā”, 3. nodaļā “Ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā”, 4. nodaļā “Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību līdzvarošana un līdzvarošanas izaicinājumi”.

vienlaikus garantētu cilvēka cieņas, brīvības un pašnoteikšanās, fiziskās un garīgās integritātes, privātās dzīves aizsardzību”.²³³ Tāpat Latvijai ir pienākums veikt pasākumus, lai regulētu ārstniecības personu darba tiesisko attiecību jomu un lai šīs jomas ietvaros tiktu ievērotas cilvēktiesības. Tostarp lai ārstniecības personas darba vietā tiktu nodrošināta, piemēram, diskriminācijas aizlieguma ievērošana.²³⁴

Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā aizsardzības jomā ir jāievēro piesardzības princips. Kā to Latvijas pozitīvo pienākumu izpildes sakarā, atsaucoties uz ECT spriedumu lietā *Tatar v. Romania*, norādījusi Satversmes tiesa, piesardzības princips ir piemērojams arī tādēļ, lai nodrošinātu pēc iespējas augstāku cilvēka veselības un vides drošības līmeni. Piesardzības princips noteic, ka EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, nedrīkst izvairīties no tādu efektīvu un samērīgu pasākumu veikšanas, kuri nepieciešami, lai novērstu risku, ka personas veselībai un videi varētu tikt nodarīts smags un neatgriezenisks kaitējums tikai tāpēc, ka attiecīgajā brīdī pieejamā tehniskā un zinātniskā informācija nesniedza noteiktu atbildi uz jautājumu par šāda riska pakāpi. Ja pastāv būtisks un nopietns risks, kuram pakļauta sūdzības iesniedzēju veselība un labklājība, tad valstij ir pozitīvs pienākums veikt saprātīgus un piemērotus pasākumus, lai aizsargātu personu tiesības tikmēr, kamēr negatīvās sekas vēl nav radušās. Tā ietvaros ir jāveic pienācīga izpēte un darbības, kas ļautu jau savlaicīgi identificēt un novērst nelabvēlīgo ietekmi uz personu tiesībām, kā arī lai nodrošinātu taisnīgu līdzsvaru starp dažādām konkurējošām interesēm.²³⁵

Detalizētāk EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, pozitīvos un negatīvos pienākumus ECPAK 9. panta sakarā un ārstniecības kontekstā iespējams izprast, ņemot vērā šīs tiesību normas īpatnības un duālo dabu, analizējot tiesības uz reliģijas brīvību, ņemot vērā to izpausmes formas.

Tiesību uz reliģijas brīvību izpausmes formas

Ir izdalāmas divas tiesību uz reliģijas brīvību izpausmes formas: 1) *forum internum* (no latīņu val.) jeb tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausme – personas tiesības brīvi mainīt un pieņemt savu reliģisko pārliecību vai ticību pēc savas izvēles, kas ir absolūtas tiesības un nedrīkst tikt ierobežotas; 2) *forum externum* (no latīņu val.) jeb tiesību uz reliģijas brīvību ārējā

²³³ Olsena, S. 2022. 1. nodaļa. *Cilvēks un valsts. Veselība un tiesības. // Medicīnas tiesības*. S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 32.

²³⁴ Campbell, M. 2011. Conscientious objection, health care and Article 9 of the European Convention on Human Rights. *Medical Law International*. 11(4) 284–304. DOI: <https://doi.org/10.1177/0968533211426953> [sk. 09.04.2023.].

²³⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03. 19.2. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/01/2017-02-03_Spriedums.pdf#search= [sk. 05.11.2023.]; Latvijas Republikas Satversmes tiesa atsaukusies uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 27. janvāra sprieduma lietā *Tatar v. Romania*, pieteikuma Nr. 67021/01., 69., 88., 107. un 120. punktu. Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:\[%22001-90909%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:[%22001-90909%22]) [sk. 11.11.2023.].

izpausme – personas tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu, kas nav absolūtas tiesības un var tikt ierobežotas.²³⁶

Tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausme (*forum internum*)

Tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausme ir personas individuāla neaktīva, intraverta un dziļi personiska pārliecība.²³⁷ Iekšējā pārliecība vai ticība var rasties tikai no personas saprāta, apziņas, interesēm un dzīvošanas saskaņā ar to.²³⁸ Apziņa ir saistāma ar personas morālo uzskatu un principu kopumu, kas ietekmē pārliecību, idejas un atziņas, kas radušās domāšanas rezultātā.²³⁹ Personai var būt izveidojusies reliģijā pamatota iekšējā pārliecība vai ticība un var būt izveidojusies iekšējā pārliecība vai ticība, kas ir daļēji pamatota vai nav pamatota reliģijā.²⁴⁰ Tā ietvaros, ja personai, piemēram, ir izveidojusies reliģijā pamatota iekšējā pārliecība, tad šīs personas “apziņa ir kodols un svētnīca, kur viņš ir vienatnē ar Dievu, kura balsis saklausāma viņa pašos dziļumos”.²⁴¹ Līdz ar to Autore secina, ka personas iekšējā pārliecība ir katras personas individuālās esamības neaizskaramais kodols.

ECT spriedumā lietā *Leyla Şahin v. Turkey* ir norādījusi, ka Eiropā nav vienprātības par reliģiskām vērtībām. ECPAK 9. pants reglamentē tiesību uz reliģijas brīvību tiesisko pamatu, kas katrai EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir jāievēro. Reliģisko vērtību, kas ietilpst tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības tvērumā, definēšana ir katras EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ziņā, ievērojot tās tradīcijas.²⁴² Tomēr ne visus personas uzskatus, kurus persona motivē ar reliģiskām vērtībām, var atzīt par aizsargājamiem ar ECPAK 9. pantu.²⁴³ Bez skaidras struktūras un uzskatu sistēmas tiesību uz reliģijas brīvību tvērumā nedrīkst ietilpināt jebkādu ticību, nosaucot to par reliģiju.²⁴⁴

²³⁶ Vermeulen, B., Roosmalen, M. 2018. Chapter 13. Freedom of thought, conscience and religion. Article 9. // *Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Fifth edition.* Djik, P., Hoof, F., Rijn, A., Zwaak, L eds. Cambridge: Intersentia, 738–746.

²³⁷ Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars, 105. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls.* Rīga: RSU, 2017, 2 (8). Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1040> [sk. 06.06.2021.].

²³⁸ W. Janis, M., Evans, C. 1999. *Religion and International law.* Hague: Martinius Nijhoff Publishers, 157–158.

²³⁹ Perarsall, J., Hanks, P. 2006. *Oxford Dictionary of English. Second edition, revised.* New York: Oxford University Press, 1836.

²⁴⁰ Ahlm, E. 2020. *EU Law and Religion.* Uppsala: Uppsala Universitet, 135.

²⁴¹ Romas Katoļu baznīcas pāvests Pāvils VI. 1965. Pastorālā konstitūcija par Baznīcu mūsdienu pasaulē. *Gaudium et spes.* Romā, pie svētā Pētera, 1965. gada 7. decembrī. 16. punkts. Iegūts no: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat_ii_const_19651207_gaudium-et-spes_lv.html [sk. 17.11.2023.].

²⁴² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 10. novembra spriedums lietā *Leyla Şahin v. Turkey.* Pieteikuma Nr. 44774/98. 109. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-70956%22> [sk. 06.06.2021.].

²⁴³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 15. janvāra spriedums lietā *Eweida and Others v. the United Kingdom.* Pieteikuma Nr. 48420/10. 82. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-115881%22> [sk. 06.06.2021.].

²⁴⁴ Clayton, R., Tomlinson, H. 2000. *The law of human rights.* New York: Oxford University Press, 970.

ECT lēmumā lietā *De Wilde v. Netherlands* ir norādījusi, ka ECPAK 9. panta aizsardzība neattiecas uz “pastafariānisma” kustību, kura parodē reliģiju un kuras “augstākā dievība” ir “lidojošs spageti monstros”, jo šīs kustības pārliecība neatbilst nopietnības, saliedētības un nozīmīguma prasībām.²⁴⁵ Personas pārliecībai ir jāsniedz noteikts piesardzības, nopietnības, saliedētības un nozīmīguma līmenis,²⁴⁶ un tai ir jābūt ļoti cieši saistītai ar reliģiju, lai to varētu atzīt par aizsargājamu ar ECPAK 9. pantu. Tas, vai pastāv saikne ar reliģiju, ir jānosaka, pamatojoties uz katra gadījuma faktiem. Pienākums pierādīt, vai attiecīgā pārliecība ir saistīta ar reliģiju, gulstas uz EP dalībvalsti, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse.²⁴⁷

ECT lietās, kurās ir tikusi vērtēta tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzība EP dalībvalstīs, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir atzinusi, ka ECPAK 9. panta aizsardzība attiecas uz personas pārliecību vai ticību lielajās pasaules reliģijās, kas pastāvējušas vairākus gadsimtus. ECT ECPAK 9. panta sakarā izskatījusi lietas, kas skar, piemēram, kristietību,²⁴⁸ budismu,²⁴⁹ islāmu,²⁵⁰ jūdaismu,²⁵¹ kā arī pārliecību vai ticību, kas balstīta jaunās vai relatīvi jaunās reliģijās, piemēram, mormonismu,²⁵² neopaganismu,²⁵³ Jehovas liecinieku pārliecību.²⁵⁴ Tāpat ECPAK 9. panta aizsardzība attiecas uz dažādām vispāratzītām pārliecībām, tostarp

²⁴⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 9. novembra lēmums lietā *De Wilde against the Netherlands*. Pieteikuma Nr. 9476/19. 51., 52. punkts. Iegūts no:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Hermina%20Geert%20de%20Wilde%20v.%20Netherlands%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-214084%22%5D%7D> [sk. 23.04.2023.].

²⁴⁶ Grabenwarter, C. 2014. *European Convention on Human Rights. Commentary*. München, Germany: C. H. Beck; Oxford, United Kingdom: Hart; Baden-Baden, Germany: Nomos; Basel, Switzerland: Helbing Lichtenhahn, 240.

²⁴⁷ Vermeulen, B., Roosmalen, M. 2018. *Chapter 13. Freedom of thought, conscience, and religion. Article 9. // Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Fifth edition*. Dijk, P., Hoof, F., Rijn, A., Zwaak, L eds. Cambridge: Intersentia, 737.

²⁴⁸ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 9. decembra spriedumu lietā *Savez crkava “Riječ života” and Others v. Croatia*. Pieteikuma Nr. 7798/08. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102173%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁴⁹ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 7. decembra spriedumu lietā *Jakóbski v. Poland*. Pieteikuma Nr. 18429/06. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102121%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁵⁰ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 26. oktobra spriedumu lietā *Hasan and Chaush v. Bulgaria*. Pieteikuma Nr. 30985/96. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58921%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁵¹ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 3. aprīļa spriedumu lietā *Francesco Sessa v. Italy*. Pieteikuma Nr. 28790/08. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-110174%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁵² Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 4. marta spriedumu lietā *The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 7552/09. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-141369%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁵³ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 8. jūnija spriedumu lietā *Ancient Baltic religious association Romuva v. Lithuania*. Pieteikuma Nr. 48329/19. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-210282%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁵⁴ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 10. jūnija spriedumu lietā *Jehovah’s Witnesses of Moscow v. Russia*. Pieteikuma Nr. 302/02. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-99221%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

filozofiskām pārliecībām, piemēram, pacifismu,²⁵⁵ vegānismu,²⁵⁶ medicīnisko filozofiju par alternatīvo medicīnu un tās ietekmi,²⁵⁷ kā arī uz reliģiskiem uzskatiem, kas ir vērsti pret grūtniecības pārtraukšanu.²⁵⁸

Saskaņā ar ECPAK 9. panta pirmo punktu tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausme ietver tiesības personai brīvi mainīt savu reliģisko pārliecību vai ticību. Tas nozīmē, ka personai ir tiesības saglabāt savu reliģiju un pārliecību, praktizēt to, kā arī aizstāt jeb mainīt pašreizējo reliģiju vai pārliecību vai pieņemt ateistiskus uzskatus.²⁵⁹ Personas tiesības ticēt ir viņa personiskās tiesības, un ne EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ne sabiedrība nedrīkst apspiest personas tiesības uz reliģijas brīvību pret viņa gribu.²⁶⁰ Kā Autore norādījusi promocijas darbā iepriekš,²⁶¹ Latvijai ir pienākums ievērot prozelītisma aizliegumu. Tādējādi, ja Latvija iejaucas vai pieļauj, ka notiek iejaukšanās pacienta vai ārsta tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausmē, var tikt identificēts prozelītisma aizlieguma pārkāpums.

Prozelītisma aizlieguma pārkāpumu ECT ir identificējusi, piemēram, spriedumā lietā *Mockutė v. Lithuania* attiecībā pret pacientu, kura praktizē meditāciju Ošo reliģiskajā kustībā. Paciente bija ievietota ārstniecības iestādē ar akūtu psihozi, kur uzturējās 52 dienas. Šajā laikā ārstniecības personas mēģināja mainīt pacientes uzskatus, nicinot tos un mudinot viņu pieņemt kritisku attieksmi pret meditāciju un Ošo kustību. ECT šajā lietā atzina, ka ārstniecības personas ārstniecības laikā var pārrunāt ar pacientiem dažādus jautājumus, ieskaitot ar reliģiju saistītus, bet nav pieļaujams, ka ārstniecības personas iejaucas pacientu uzskatos tiktāl, lai tos mainītu.²⁶² “Informētā piekrišana ir rīks, ar kuru tiek īstenota pacienta autonomija un pašnoteikšanās veselības aprūpē, un vienlaikus tas ir arī cilvēka integritātes aizsardzības mehānisms. ECT ir

²⁵⁵ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1978. gada 12. oktobra ziņojumu lietā *Arrowsmith v. The United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 7050/75. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-104188%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁵⁶ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1993. gada 10. februāra lēmumu lietā *W. v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr.18187/91. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-1503%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁵⁷ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1998. gada 15. janvāra lēmumu lietā *Nyysönen v. Finland*. Pieteikuma Nr. 30406/96. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22Nyysönen%20v.%20Finland%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-4097%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁵⁸ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1997. gada 10. septembra lēmumu lietā *Van Schijndel, Van Der Heyden and Leenman v. The Netherlands*. Pieteikuma Nr. 30936/96. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-3877%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁵⁹ Walsh, W. C. 2014. *Know Your Rights. What Is Freedom Of Religion?* Institute on Religion and Public Policy Legal Expert Committee, 4. Iegūts no: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/d/124839.pdf> [sk. 06.06.2021.].

²⁶⁰ Evans, C. 2001. *Freedom of Religion Under the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 73.

²⁶¹ Promocijas darba 1. nodaļas “Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā” apakšnodaļā “Negatīvie pienākumi”.

²⁶² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 27. februāra spriedums lietā *Mockutė v. Lithuania*. 129. punkts. Pieteikuma Nr. 66490/09. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-181202%22%5D%7D> [sk. 06.06.2021.].

atzinusi, ka personas autonomija ir svarīgs princips, kas ir ECPAK garantiju interpretācijas pamatā. Šādā sakarā ECT ir iedibinājusi, ka medicīniskās palīdzības uzspiešana bez lemttiesīga un lemtspējīga pacienta piekrišanas aizskar pacienta fizisko integritāti, attiecīgi arī tiesības, kas aizsargātas saskaņā ar ECPAK 8. panta 1. punktu.”²⁶³ Tādējādi, ņemot vērā, ka tiesības paust reliģisko pārliecību mijiedarbojas ar citām cilvēktiesībām, kas ir jāaizsargā ārstniecībā, jānorāda, ka iejaukšanās pacienta tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausmē var rezultēties ne tikai prozelītisma aizlieguma pārkāpumā, bet arī pacienta pašnoteikšanās tiesību ārstniecībā aizskārumā.

Tiesību uz reliģijas brīvību ārējā izpausme (*forum externum*)

Tiesību uz reliģijas brīvību ārējā izpausme jeb reliģiskās pārliecības paušana ietver personas tiesības kā vienatnē, tā kopā ar citiem nodoties savai reliģijai vai ticībai jeb reliģiskajai pārliecībai. ECPAK 9. panta 1. punktā ir minēti aizsargātie nodošanās savai reliģiskajai pārliecībai veidi – piekopjot kultu, izpildot reliģiskas vai rituālas ceremonijas un sludinot mācību. Minētās darbības sevī ietver, piemēram, svētku un atpūtas dienu un ēšanas paradumu ievērošanu, reliģisku simbolu nēsāšanu, noteiktas valodas lietošanu, ārstniecības veikšanu utt.²⁶⁴

Reliģiskās pārliecības paušana ir personas brīva izvēle. Reliģiskās pārliecības paušana Latvijā nedrīkst būt noteikta kā obligāta. Pretējā gadījumā var tikt identificēts prozelītisma aizlieguma pārkāpums. Personai ir tiesības brīvi izvēlēties, vai tā nodosies savai reliģijai un, ja nodosies, tad kādā veidā to darīs, tostarp vai to darīs vienatnē vai apvienojoties ar citām personām, piemēram, reliģiskās organizācijās.²⁶⁵ Tāpat personai ir tiesības izvēlēties vietu,²⁶⁶ kur nodoties savai reliģiskajai pārliecībai. Proti, ECT praksē ir iedibināts, ka EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir tiesības, ja vien tādējādi netiek sekmēts kādas noteiktas reliģijas uzplaukums, izveidot un uzturēt vietas, kur nodoties reliģijai, tomēr EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, nav šāda pienākuma. Tādējādi Latvijā ir jānodrošina, ka ir pieļaujams radīt un uzturēt īpašas vietas, lai nodotos reliģiskajai pārliecībai.

²⁶³ Slokenberga, S., Olsena, S. 2022. 5. nodaļa. *Pacientu tiesības. Medicīnas tiesības*. Mācību grāmata. S. Slokenbergas un autoru kolektīvs S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 176. Autores atsaukušās uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 29. aprīļa spriedumu lietā *Pretty v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 2346/02. 61., 63. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60448%22%5D%7D> [sk. 11.08.2023.].

²⁶⁴ Tahzib, G. B. 1996. *Freedom of Religion or Belief: Ensuring Effective International Legal Protection*. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 70.

²⁶⁵ Robinson, M. A. 2007. *Chapter 4. Eliminating Religious Discrimination and Intolerance. // Voice for Human Rights*. Boyle K (eds.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 73.

²⁶⁶ D’Almeida Ribeiro, A., Amor, A., Jahangir, A., Bielefeldt Heiner, 2. Rapporteur’s Digest on Freedom of Religion or Belief. Excerpts of the Reports from 1986 to 2011 by the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief Arranged by Topics of the Framework for Communications. *United Nations Human Rights Council*. Iegūts no: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Religion/RapporteursDigestFreedomReligionBelief.pdf> [sk. 06.06.2021.].

ECPAK 9. pants neaizsargā tiesības reliģiskajām organizācijām lūgt valstij radīt un uzturēt vietas, kuras ir domātas, lai nodotos reliģiskajai pārliecībai,²⁶⁷ piemēram, lūgt, lai šādas vietas tiktu izveidotas ārstniecības iestāžu tuvumā.

Viena no tiesību uz reliģijas brīvību ārējās izpausmes formām ir uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības, kas var attiekties kā uz pacientu, tā uz ārstu. Pacients uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības var īstenot, piemēram, atsakoties no ārstniecības pilnībā vai kādā tās daļā. Piemēram, ECT spriedumā lietā *Jehovah's Witnesses of Moscow and others v. Russia* un *Taganrog LRO and Others v. Russia* norādīts, ka pacients var īstenot uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības un atteikties no ārstniecības gadījumos, ja tas var būt bīstami viņa veselībai un dzīvībai.²⁶⁸ Ārsts uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības var īstenot, piemēram, atsakoties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu vai atsakoties piedalīties pacienta dzīvības izbeigšanu veicinošu darbību veikšanā, kad šādu darbību pieļaujama attiecībā pret pacientu ir atļauta ar tiesību aktiem.²⁶⁹

Uz reliģisko pārliecību balstītu atteikšanās tiesību īstenošanai atsevišķos gadījumos var būt ietekme uz sabiedrības interešu, tostarp sabiedrības veselības interešu, aizsardzību. Piemēram, gadījumā, ja ārsts, pamatojoties uz reliģisko pārliecību, atsakās veikt Covid-19 vakcināciju, kas darba pienākumu pildīšanai ir obligāta, pastāv kolīzija starp sabiedrības, tostarp arī pacientu, veselības aizsardzību un ārsta tiesībām, kuras labā piemēro uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības. Lai risinātu šādu kolīziju un atzītu uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības, ir jākonstatē nopietns un pierādāms pamatojums uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesību īstenošanai. ECT spriedumā lietā *Vavrička and Others v. the Czech Republic* ir norādījis, lai atteikšanās no Covid-19 vakcinācijas gadījumā varētu piemērot ECPAK 9. pantā paredzētās garantijas, ir jāpastāv pamatotam, nopietnam, nepārvaramam konfliktam starp pienākumu vakcinēties un personas dzīvi un patiesu reliģisko pārliecību vai ticību. Ir jāizvērtē, vai konkrētā reliģiskā pārliecība, uz ko pamatojoties persona vēlas īstenot uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības, attiecīgajā EP dalībvalstī, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir atzīta un tiek aizsargāta. Tā ietvaros ir jāvērtē

²⁶⁷ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 18. septembra lēmumu lietā *Griechische Kirchengemeinde München und Bayern e.V. c. Allemagne*. Pieteikuma Nr. 52336/99. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-82525%22%5D%7D> [sk. 11.02.2023.].

²⁶⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 10. jūnija spriedums lietā *Jehovah's Witnesses of Moscow and others v. Russia*. Pieteikuma Nr. 302/02. 131.–134. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-99221%22%5D%7D> ; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2022. gada 7. jūnija spriedums lietā *Taganrog LRO and Others v. Russia*. Pieteikuma Nr. 32401/10. 162.–165. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Taganrog%20LRO%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-217535%22%5D%7D> [sk. 11.08.2023.].

²⁶⁹ José Valero, M. 2022. Freedom of Conscience of Healthcare Professionals and Conscientious Objection in the European Court of Human Rights. *Religions*. 13 (6), 558. Iegūts no: <https://doi.org/10.3390/rel13060558> [sk. 11.02.2023.].

kumulatīvs pamatojuma kopums: 1) uz pārliecību pamatotos iebildumos ietverto pretenziju konstitucionālais nozīmīgums; 2) to iemeslu neatliekamība, kurus persona, kam ir attiecīgā pamatbrīvība, norāda kā sava iebilduma pamatojumu; 3) šīs personas pretenziju konsekvence un pārliecība; 4) sociālā ietekme, kāda konkrētajā lietā var būt sekulārā pārliecībā balstīta iebilduma pieņemšanai.²⁷⁰ Līdz ar to, lai EP dalībvalstī, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, tostarp Latvijā, varētu atzīt uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības, katra gadījuma lietas apstākļi ir jāvērtē individuāli un padziļināti, lai neradītu tiesību aizskārumus nevienai no iesaistītajām pusēm.

Ar ECT spriedumu lietā *Kalaç v. Turkey* iedibināts, ka ne visas darbības, ko persona motivē ar saviem reliģiskajiem uzskatiem, tiek uzskatītas par reliģiskās pārliecības paušanu un ir aizsargājamas ar ECPAK 9. pantu.²⁷¹ Tā, piemēram, Latvijai ir pienākums novērst jebkādu pretlikumīgu rīcību, kuru persona ir veikusi, aizbildinoties ar savām tiesībām uz reliģijas brīvību. ECT lēmumā lietā *Pichon and Sajous v. France* analizēta uz reliģisko pārliecību balstītu atteikšanās tiesību īstenošana situācijā, kur divi farmaceiti bija atteikušies pārdot kontracepcijas līdzekļus sievietēm, kurām bija izsniegtas derīgas receptes. Francijā farmaceiti bija tikuši notiesāti par Patērētāju tiesību kodeksa pārkāpšanu, pēc kura atteikšanās piegādāt vai tirgot preces vai sniegt pakalpojumus, ja tam nav likumīga iemesla, ir noziedzīgs nodarījums. Farmaceitu argumenti, kas tika pamatoti reliģiskajā pārliecībā, netika atzīti par leģitīmu iemeslu, lai atteiktos pārdot kontracepcijas līdzekļus. ECT konkrētajā lēmumā atzina, ka ECPAK 9. pants ne vienmēr garantē tiesības paust savu reliģisko pārliecību. Proti, konkrētajā lietā, kamēr kontracepcijas līdzekļu pārdošana ir likumīga un notiek ar ārsta recepti nekur citur, izņemot aptiekā, prasītājas nedrīkst dot priekšroku savai reliģiskajai pārliecībai un uzspiest to citiem kā atteikuma pārdot šādus produktus pamatojumu, jo tās var izpaust šo pārliecību dažādos veidos ārpus profesionālās sfēras.²⁷² Līdzīgi ECT lēmumā lietā *V v. Netherlands* konstatēts, ka nedrīkst attaisnot tiesību aktos noteikto pienākumu, kas attiecas uz visiem ārstiem vienlīdzīgi, neizpildi ar reliģisko vai personisko pārliecību. Proti, konkrētajā lietā vispārējās prakses ārsts saskaņā ar savu reliģisko pārliecību, kas balstīta antropozofijā, atteicās izdarīt iemaksas noteiktajā pensiju shēmā, ko visiem prakses ārstiem kā obligātu paredzēja tiesību akti. ECT minētajā lēmumā norādīja, ka pienākums pievienoties pensiju shēmai attiecas uz visiem

²⁷⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 8. aprīļa spriedums lietā *Vavříčka and Others v. the Czech Republic*. Pieteikuma Nr. 47621/13. 93. punkts, 327. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-209039%22%5D%7D> [sk. 06.06.2021.].

²⁷¹ Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1997. gada 1. jūlija spriedums *Kalaç v. Turkey*. Pieteikuma Nr. 20704/92. 27. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58042%22%5D%7D> [sk. 11.08.2023.].

²⁷² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 2. oktobra lēmums lietā *Pichon and Sajous v. France*. Pieteikuma Nr. 49853/99. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2249853/99%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-22644%22%5D%7D> [sk. 13.09.2022.].

vispārējās prakses ārstiem pilnīgi neitrāli un šī pienākuma neizpildi nedrīkst attaisnot un sasaistīt ar reliģiju vai personīgo pārliecību.²⁷³ No minētā Autore secina, ka gadījumā, ja atteikšanās tiesības nav reglamentētas nacionālajos normatīvajos aktos, atteikšanās no pakalpojuma sniegšanas var tikt uzskatīta par reliģiskās pārliecības uzspiešanu. Šādā kontekstā EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, tostarp Latvijas, rīcība, kas novērsusi pretlikumīgo rīcību, kuru persona ir veikusi, aizbildinoties ar savām tiesībām uz reliģijas brīvību, var tikt uzskatīta par legītimu.

Tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošana

Lai līdzsvarotu tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu ar citām tiesībām un brīvībām, tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu var ierobežot. Tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošana var tikt veikta ordinārā un ekstraordinārā kārtībā.

Ordinārā tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanas kārtība

Ja EP dalībvalstī, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, nepastāv kara vai kāds cits ārkārtējais sabiedriskais stāvoklis, tad tiesības uz reliģijas brīvību ir ierobežojamas ordinārā kārtībā saskaņā ar ECPAK 9. panta 2. punktu. Tas nozīmē, ka reliģiskās pārliecības paušana var tikt ierobežota tikai likumā paredzētajā kārtībā tajā apmērā, kas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai nodrošinātu sabiedrisko drošību, saglabātu sabiedrisko kārtību, aizsargātu veselību vai morāli vai aizsargātu citu cilvēku tiesības un brīvības.²⁷⁴

Vērtējot, vai noteiktais tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežojumu ir atzīstams par legītimu, ir nepieciešams izvērtēt: 1) vai ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā; 2) vai ierobežojums ir noteikts ar likumu vai uz likuma pamata; 3) vai ierobežojumam ir legītimas mērķis; 4) vai ierobežojums ir samērīgs vai arī tas ir nepieciešams, ņemot vērā legītimo mērķi.²⁷⁵

Saskaņā ar ECT praksi, lai atzītu, ka ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, ierobežojumam ir jāatbilst neatliekamai sociālai vajadzībai.²⁷⁶ ECT ar spriedumu lietā *Handyside v. the United Kingdom* ir iedibinājusi, ka neatliekama sociāla vajadzība ir nevis

²⁷³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1984. gada 5. jūlija lēmums lietā *V v. Netherlands*. Pieteikuma Nr. 10678/83. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-74643%22%5D%7D> [sk. 13.09.2022.].

²⁷⁴ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 9. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 06.06.2021.].

²⁷⁵ Vermeulen, B., Roosmalen, M. 2018. *Chapter 13. Freedom of thought, conscience, and religion. Article 9. // Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Fifth edition*. Djik, P., Hoof, F., Rijn, A., Zwaak, L eds. Cambridge: Intersentia, 758–759.

²⁷⁶ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 14. jūnija spriedumu lietā *Svyato-Mykhaylivska Parafiya v. Ukraine*. Pieteikuma Nr. 77703/01. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2277703/01%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-81067%22%5D%7D> [sk. 06.06.2021.].

“pieļaujama”, “parasta”, “noderīga”, “saprātīga” vai “vēlama”, bet gan “steidzama” jeb “neatliekama” sociāla vajadzība.²⁷⁷

Nepieciešamība ierobežojumu noteikt likumā vai uz tā pamata ietver prasību, ka ikvienai personai ir jābūt iespējai zināt jau iepriekš, kāda rīcība var tikt ierobežota, lai tā varētu sagatavoties un pielāgot savu uzvedību.²⁷⁸ Personai ir jābūt iespējai laikus noregulēt savu rīcību un paredzēt, cik saprātīga šī rīcība ir konkrētajos apstākļos, kā arī jāspēj novērtēt, kādas sekas konkrētā rīcība var radīt. Lai persona varētu noregulēt savu rīcību, tiesiskajam regulējumam ir jābūt formulētam pietiekami precīzi.²⁷⁹ Kā to ir norādījusi ECT, piemēram, spriedumā lietā *Petrova v. Latvia*, īpaši nozīmīga ir prasība, lai apstrīdētajam pasākumam būtu pamats nacionālajos tiesību aktos, kuriem jābūt saderīgiem ar tiesiskumu, kas savukārt nozīmē to, ka nacionālajiem tiesību aktiem ir jābūt pietiekami precīzi formulētiem un būtu jāsniedz atbilstoša tiesiskā aizsardzība pret patvaļu. Tādējādi nacionālajos tiesību aktos ir pietiekami skaidri jānorāda kompetentajām iestādēm piešķirtā rīcības brīvība un tās īstenošanas veids.²⁸⁰ Līdz ar to jānorāda, ja kārtība, kādā EP dalībvalstī, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, tiek ierobežota reliģiskās pārliecības paušana, nav noregulēta, tad ir atzīstams, ka darbības, ar kurām notiek iejaukšanās reliģiskās pārliecības paušanā, neatbilst skaidrības un paredzamības prasībām.²⁸¹

Tādējādi Autore secina, ka gadījumā, ja tiesību aktos pastāv skaidri nosacījumi tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanai, ārstniecībā ir iespējams savlaicīgi novērst citu tiesību aizskārumu riskus.

Legitīmie mērķi, uz kuriem pamatojoties ir nosakāms tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežojums, ir ietverti ECPAK 9. panta 2. punktā. Saskaņā ar tiem brīvība nodoties savai reliģijai vai ticībai var tikt ierobežota tikai likumā paredzētajā kārtībā tajā apmērā, kas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā: 1) lai nodrošinātu sabiedrisko drošību; 2) lai saglabātu sabiedrisko kārtību; 3) lai aizsargātu veselību vai morāli; 4) lai aizsargātu citu cilvēku tiesības un brīvības.²⁸²

²⁷⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 7. decembra spriedums lietā *Handyside v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 5493/72. 48. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Handyside%20v.%20the%20United%20Kingdom%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-57499%22%5D%7D> [sk. 23.04.2023.].

²⁷⁸ Ahlm, E. 2020. *EU Law and Religion*. Uppsala: Uppsala Universitet, 138.

²⁷⁹ Alves Pinto, T. 2020. An Empirical Investigation of the Use of Limitations to Freedom of Religion or Belief at the European Court of Human Rights. *Religion & Human Rights*. 107. Iegūts no: <https://doi.org/10.1163/18710328-BJA10005> [sk. 13.04.2023.].

²⁸⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 24. jūnija spriedums lietā *Petrova v. Latvia*. Pieteikuma Nr. 4605/05. 86. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22petrova%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-144997%22%5D%7D> [sk. 03.11.2023.].

²⁸¹ Alves Pinto, T. 2020. An Empirical Investigation of the Use of Limitations to Freedom of Religion or Belief at the European Court of Human Rights. *Religion & Human Rights*. 109. Iegūts no: <https://doi.org/10.1163/18710328-BJA10005> [sk. 13.04.2023.].

²⁸² Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 9. panta 2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 06.06.2021.].

Tiesību paust reliģisko pārliecību īstenošanai var būt ietekme uz sabiedrisko drošību un sabiedrisko kārtību. Tam iemesls var būt neiecietība un antagonisms starp reliģiskām grupām vai kādas reliģijas grupas šķelšanās, kur reliģijas paušana var būt sabiedrisko nekārtību centrā.²⁸³ Legitīmais mērķis “lai nodrošinātu sabiedrisko drošību” var tikt aplūkots līdzīgi legitīmajam mērķim “lai saglabātu sabiedrisko kārtību”. Būtībā abus mērķus var aplūkot kopā, jo to nozīme sabiedrības aizsardzības nolūkos ir līdzīga.²⁸⁴ Piemērojot minētos legitīmos mērķus, dažkārt var būt grūti novilkt robežu starp personu interesēm un EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, interesēm.²⁸⁵ Apdraudējums abiem minētajiem var tikt izraisīts, piemēram, reliģisko grupu šķelšanās gadījumā. Kā atzinusi ECT spriedumā lietā *Serif v. Greece*, reliģisko grupu šķelšanās ir daļa no reliģijas plurālisma. EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, šādos apstākļos nav pienākums iejaukties un novērst spriedzi un šķelšanos reliģiskajā grupā, bet gan ir pienākums kontrolēt, kā konkurējošās grupas izturas viena pret otru, un nepieciešamības gadījumā ierobežot reliģiskās pārliecības paušanu ar mērķi novērst sabiedrības drošības vai kārtības apdraudējumu.²⁸⁶ Līdz ar to pat tajā gadījumā, ja EP dalībvalstī, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, tostarp Latvijā, pastāv nesaskaņas starp dažādām reliģiskām grupām, dalībvalstij ir jānodrošina, lai ikviena persona sabiedrībā, tostarp atrodoties ārstniecības iestādē, justos droši un netiktu apdraudēta savas reliģiskās pārliecības dēļ. Legitīmais mērķis “lai aizsargātu veselību” var tikt piemērots, ja tiesību paust reliģisko pārliecību īstenošana skar citu personu veselības aizsardzības intereses un tā ietvaros nepieciešams noteikt ierobežojumus. Piemēram, higiēniskā un pretepidēmiskā režīma prasību, kas ir saistošas ārstniecības iestādēm, ievērošanas nolūkos un pacienta dzīvības un veselības aizsardzības nolūkos operācijas laikā var tikt ierobežota ārstniecības iestādes personāla reliģisko simbolu vai reliģiskā apģērba nēsāšana operāciju zālē.²⁸⁷

Legitīmais mērķis “lai aizsargātu morāli” var tikt piemērots, ja tiesību paust reliģisko pārliecību īstenošanai ir ietekme uz sabiedrības morāles interešu aizsardzību. Reliģiskās pārliecības paušanas ierobežojuma pamats var būt gan sabiedrības kopējās morāles interešu aizsardzība, gan reliģijas principu aizsardzības pamats. Proti, daudziem reliģiskiem principiem ir sekulāri morāles ekvivalenti. Piemēram, citas personas tīša prettiesiska nonāvēšana jeb slepkavība pārkāpj gan Bībeles piekto bausli “tev nebūs nokaut”, gan laicīgos tiesību aktus, kas

²⁸³ Evans, C. 2001. *Freedom of Religion Under the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 149–150.

²⁸⁴ Alves Pinto, T. 2020. An Empirical Investigation of the Use of Limitations to Freedom of Religion or Belief at the European Court of Human Rights. *Religion & Human Rights*. 111. Iegūts no: <https://doi.org/10.1163/18710328-BJA10005> [sk. 13.04.2023.].

²⁸⁵ Turpat, 110.

²⁸⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999. gada 14. decembra spriedums lietā *Serif v. Greece*. Pieteikuma Nr. 38178/97. 49. punkts. Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Serif%20v.%20Greece%22\],%22itemid%22:\[%22001-58518%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Serif%20v.%20Greece%22],%22itemid%22:[%22001-58518%22]}) [sk. 06.06.2021.].

²⁸⁷ Hill, D. J., Whistler, D. 2013. *The Right to Wear Religious Symbols*. London: Palgrave Macmillan, 3.

paredz to kā noziedzīgu nodarījumu.²⁸⁸ Atsevišķos zinātniskās literatūras avotos norādīts, ka morāles aizsardzība kā legītīms mērķis tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanai var būt problemātiski pierādāms. Proti, reliģija ir nozīmīgs faktors individuālas un sociālas morāles attīstībā. Ne visām reliģijām ir kopīga morāle. Līdz ar to aktuāls ir jautājums, vai morāles priekšraksti, kas ir daļa no valstī dominējošās reliģijas, bet ne daļa no citu valstī esošo reliģiju morāles, ir pietiekams un attaisnojams legītīms mērķis.²⁸⁹ Legītīmais mērķis “lai aizsargātu morāli” var būt attaisnojams tikai tad, ja ir pamatots ar principiem, kas neizriet tikai no vienas valstī dominējošās reliģiskās tradīcijas, bet gan no reliģisko tradīciju kopuma. Tas attiecas uz tādiem jautājumiem, kur dažādu reliģisko konfesiju pārstāvjiem ir atšķirīga nostāja, kas var būt, piemēram, grūtniecības pārtraukšanas jautājumos.²⁹⁰ Minētā ietvaros jānorāda, ka legītīmais mērķis “lai aizsargātu morāli” nebūs attaisnojams tad, ja, piemēram, ārsta darba devējs izbeigs darba tiesiskās attiecības ar ārstu, ja ārsts būs pārkāpis kādas noteiktas reliģiskās mācības pamatā esošas morāles normas.

Legītīmais mērķis “lai aizsargātu citu cilvēku tiesības un brīvības” var tikt piemērots, ja tiesību paust reliģisko pārliecību īstenošanai ir ietekme uz citu cilvēku tiesību un brīvību aizsardzību, piemēram, tiesībām uz dzīvību, tiesībām uz brīvību un drošību, tiesībām uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, tiesībām uz izteikšanās brīvību, diskriminācijas aizliegumu u. c.²⁹¹ Līdz ar to, ja ir nepieciešams aizsargāt citu cilvēku tiesības un brīvības, tiesības paust savu reliģisko pārliecību var tikt ierobežotas.

Lietās, kas skar tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanu, primāri jāizvērtē visu iesaistīto pušu intereses, likumība un mērķa legītimitāte, kā arī samērīgums šī mērķa sasniegšanai, lai noskaidrotu, vai nepastāv cilvēktiesību aizskārums risks. EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir jāpierāda, ka ar noteikto tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežojumu iecerētais legītīmais mērķis tiks sasniegts, ka šo mērķi nevar sasniegt ar mazāk ierobežojošiem alternatīviem līdzekļiem un ka labums, ko iegūs pacienti vai citas personas ārstniecības iestādē, būs lielāks par personas tiesībām nodarīto kaitējumu, nosakot ierobežojumu.²⁹² Līdz ar to, ja ir pamatoti paredzams, ka tiks apdraudētas pacienta tiesības uz

²⁸⁸ Orentlicher, D. 2018. Law, Religion, and Health Care. *8 UC Irvine Law Review* 617 (2018), 620. DOI: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3104975 [sk. 29.06.2023.].

²⁸⁹ Evans, C. 2001. *Freedom of Religion Under the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 159–160.

²⁹⁰ Autore apgalvojumu izvirzījusi, pamatojoties uz ANO Cilvēktiesību komitejas norādēm, kas jāņem vērā ECPAK 9. panta interpretācijā. Avots: United Nations Human Rights Committee, General Comment No. 22 on Article 19, para. 8.

²⁹¹ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 2., 5., 8., 10., 14. pants u. c. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 06.06.2021.].

²⁹² Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars, 108. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. Rīga: RSU, 2017, 2 (8). Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jsui/handle/123456789/1040> [sk. 06.06.2021.].

kvalitatīvu ārstniecību medicīnisku manipulācijas laikā, piemēram, potenciāli tiks nodarīts kaitējums pacienta veselībai, ārstniecības iestāde var ierobežot reliģiska apģērba un priekšmetu nēsāšanu laikā, kad tiek veiktas medicīniskās manipulācijas. Savukārt citā laikā, piemēram, veicot administratīvos pienākumus ārstniecības iestādē, lai ierobežojums būtu samērīgs, var tikt atļauts nēsāt reliģisko apģērbus un simbolus.

Saskaņā ar novērtēšanas brīvības robežām, kas atvēlētas EP dalībvalstu, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, tikai dalībvalstis var novērtēt vietējās vajadzības un apstākļus, tādēļ vispārējās politikas jautājumos, par kuriem viedokļi demokrātiskā sabiedrībā var pamatoti atšķirties, ar pierādījumiem pamatot, ka ierobežojums ir “nepieciešams”. Nosakot EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, rīcības brīvības apmēru, katrs konkrētais gadījums ir jāvērtē individuāli. Jāvērtē gan konkrētais jautājums, kas skar EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, gan vispārīgais jautājums, uz kuru attiecas ECPAK 9. pants, proti, nepieciešamība saglabāt patiesu reliģisko plurālismu, kas ir būtisks jebkuras demokrātiskas sabiedrības izdzīvošanai. Šajā sakarā ECT vajadzības gadījumā var ņemt vērā arī jebkuru vienprātību un kopīgās vērtības, kas izriet no EP dalībvalstu, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, prakses.²⁹³ Gadījumā, ja tiks identificēts, ka starp EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, nav vienprātības ne attiecībā uz apdraudēto interešu relatīvo nozīmīgumu, ne arī attiecībā uz to, kā to vislabāk aizsargāt, EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, kura ierobežojumu ir noteikusi, rīcības brīvība būs plašāka.²⁹⁴

Ekstraordinārā tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanas kārtība

Kara vai kāda cita ārkārtēja sabiedriska stāvokļa gadījumā, kas apdraud nācījas dzīvi, saskaņā ar ECPAK 15. pantu dalībvalstij ir tiesības atkāpties no saistībām, ko tā uzņēmusies ECPAK ietvaros, tajā apjomā, ko neizbēgami prasa situācijas ārkārtas raksturs, ar noteikumu, ka šie pasākumi nav pretrunā ar citām tās saistībām, ko nosaka starptautiskās

²⁹³ Sk., piemēram, Vermeulen, B., Roosmalen, M. 2018. *Chapter 13. Freedom of thought, conscience, and religion. Article 9. // Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Fifth edition.* Djik, P., Hoof, F., Rijn, A., Zwaak, L eds. Cambridge: Intersentia, 760; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 7. jūlija spriedumu lietā *Bayatyan v. Armenia*. Pieteikuma Nr. 23459/03. 121.–123. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-105611%22%5D%7D>; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 1. jūlija spriedumu lietā *S.A.S. v France*. Pieteikuma Nr. 43835/11. 16.–20. punkts; 83. punkts un 129.–157. punkts.

Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22SAS%20V%20FRANCE%22%22%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22CHAMBER%22%22%5D%22%22itemid%22:%5B%22001-145466%22%5D%7D> [sk. 06.06.2021.].

²⁹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 7. jūlija spriedums lietā *Fernández Martínez v. Spain*. Pieteikuma Nr. 56030/07. 123.– 125. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22FERNANDEZ%20MARTINEZ%20V.%20SPAIN%22%22%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22CHAMBER%22%22%5D%22%22itemid%22:%5B%22001-145068%22%5D%7D> [sk. 06.06.2021.].

tiesības.²⁹⁵ Atkāpšanās nav pieļaujama attiecībā uz *ius cogens* (no latīņu val.) normām jeb vispārējām starptautisko cilvēktiesību imperatīvajām normām, kuras ietver tiesības uz dzīvību, spīdzināšanas aizliegumu, verdzības aizliegumu, un sodīšanas bez tiesas nepieļaujamību.²⁹⁶ Atkāpšanās no tiesībām uz reliģijas brīvību ir pieļaujama tikai tajā apjomā, ko neizbēgami prasa situācijas ārkārtas raksturs, ar noteikumu, ka šie pasākumi nav pretrunā ar citām tās saistībām, ko nosaka starptautiskās tiesības.²⁹⁷ Atkāpšanās tiesības minētā kontekstā attiecas uz brīvību nodoties savai reliģijai vai ticībai jeb tiesībām paust reliģisko pārliecību. Atkāpšanās gadījumā dalībvalstij ir jāpierāda ārkārtas situācijas esamība un iespēja atkāpties no cilvēktiesībām.²⁹⁸ Turklāt atkāpšanās gadījumā jāievēro procesuālās formalitātes – jāinformē EP ģenerālsēkretārs par veiktajiem pasākumiem un iemesliem to veikšanai, kā arī par pasākumu izbeigšanu un atgriešanos pie ECPAK nosacījumu pilnīgas ievērošanas.²⁹⁹ Kā norādīts turpmāk,³⁰⁰ Latvija minētās atkāpšanās tiesības īstenoja Covid-19 pandēmijas laikā un tās skāra pulcēšanās ierobežojumus, tostarp pulcēšanās ierobežojumus reliģiskās darbības veikšanai ārstniecības iestādēs.³⁰¹

1.2.2. Tiesību paust reliģisko pārliecību mijiedarbība ar citām cilvēktiesībām ārstniecībā

Pacienta un ārsta reliģiskajai pārliecībai var būt saikne ar identitātes jautājumiem, dzīves uzskatiem un vērtībām, kas var ietekmēt lēmumus un darbību ārstniecībā. Gadījumā, kad pacients vai ārsts dara zināmu, ka lēmums, kas tiek pieņemts ārstniecībā, ir saistīts ar reliģisko pārliecību, vai reliģiskā pārliecība tiek pausta citiem redzamā veidā, piemēram, nēsājot reliģiskos simbolus un apģērbu vai izpildot reliģiskus rituālus, to var uzskatīt par reliģiskās pārliecības paušanu. Tā var mijiedarboties ar citām cilvēktiesībām, kas ir jāaizsargā ārstniecībā attiecībā uz pacientu un attiecībā uz ārstu kā ārstniecības iestādes darbinieku.

²⁹⁵ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 15. panta 1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 06.06.2021.].

²⁹⁶ Mits, M. 2021. 2.3. *Eiropas cilvēktiesību aizsardzības sistēma. 2.3.1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)* I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 77–78.

²⁹⁷ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 15. panta 1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 06.06.2021.].

²⁹⁸ Mits, M. 2021. 2.3. *Eiropas cilvēktiesību aizsardzības sistēma. 2.3.1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)* I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 78.

²⁹⁹ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 15. panta 3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 06.06.2021.].

³⁰⁰ Šis promocijas darba daļas 1.4.1. apakšnodaļā “Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmē”.

³⁰¹ The Republic of Latvia. Notification – JJ9012C Tr./005-225 – 16 March 2020 – Declaration related to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5). *Council of Europe*. Iegūts no: <https://rm.coe.int/16809ce9f2> [sk. 16.05.2022.].

Lēmumi, kas, pamatojoties uz reliģisko pārliecību, var tikt pieņemti ārstniecībā, ir iedalāmi divās daļās. Pirmkārt, tie var būt lēmumi, kas tiek pieņemti par labu ārstniecības veikšanai. Otrkārt, tie var būt lēmumi, kas tiek pieņemti, lai atteiktos no ārstniecības. Abos gadījumos ir jāaizsargā ne tikai pacienta un ārsta tiesības paust reliģisko pārliecību, bet arī citas cilvēktiesības, ar kurām tiesības paust reliģisko pārliecību mijiedarbojas ārstniecībā.

Ārstniecībā būtiska nozīme ir tiesībām uz informāciju. Tiesības uz informāciju sekmē pacienta tiesības piekļūt veselības aprūpes pakalpojumiem, tostarp meklēt un saņemt informāciju. Tiesības uz informāciju sekmē arī pacienta pašnoteikšanos ārstniecībā un tostarp ir svarīgs elements informētās piekrišanas procesā.³⁰² Ārstam ir pienākums respektēt pacienta izvēli ārstniecībā. Ja pacients no ārstniecības ir atteicies savas reliģiskās pārliecības dēļ un informētās piekrišanas procesā saņēmis informāciju par atteikšanās sekām, ārstniecība nav pieļaujama. Neresepektējot pacienta reliģisko pārliecību un viņa izteikto gribu ārstniecībā, var tikt aizskarts arī spīdzināšanas aizliegums attiecībā pret pacientu un pacienta tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, kas ietver pacienta tiesības uz autonomiju un pašnoteikšanos pār savu ķermeni un ķermeņa neaizskaramību bez piekrišanas jeb fizisko integritāti.³⁰³

Kā norādījusi ECT, piemēram, spriedumā lietā *Y.F. v. Turkey*, ECPAK 8. panta 1. punkts, kurā ir noteikts, ka ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un korespondences neaizskaramību, ir nepārprotami piemērojams šīm sūdzībām, kas attiecas uz “privātās dzīves” jautājumu, jēdzienu, kas aptver personas fizisko un psiholoģisko neaizskaramību.³⁰⁴ Attiecībā uz pacienta ārstniecību minētā kontekstā norādāms, ka ārstniecība pret pacienta gribu nav pieļaujama. Pacienta ārstniecībā ir jābūt nodrošinātai pacienta autonomijas un integritātes aizsardzībai, kas ir saistāma ar cilvēka cieņas principa ievērošanu. Autonomija attiecas uz pilngadīga rīcībspējīga pacienta tiesībām brīvi piekrist ārstniecībai, izvēlēties ārstniecības alternatīvas un atteikties no ārstniecības vai no kādas ārstniecībā izmantojamās metodes. ECT lēmumā lietā *Storck v. Germany* ir norādījusi, ka pat vismazākā iejaukšanās cilvēka fiziskajā integritātē pret personas gribu var tikt uzskatīta par tiesību uz

³⁰² Šāberte, L. Strazdiņa, L. 2019. 4. pants: *Tiesības uz informāciju. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 43, 44.

³⁰³ “Privātā dzīve ir plašs jēdziens, kas nav izmeļoši definējams. Tas ietver kā fizisko, tā garīgo integritāti, tāpat arī zināmā mērā tiesības dibināt un uzturēt attiecības ar citiem cilvēkiem. Tas var ietvert fiziskās un sociālās identitātes aspektus, tāpat arī personisko attīstību un pašnoteikšanos, un tiesību uz pašnoteikšanās ietvaros izdarīto lēmumu respektēšanu.” Sk., Slokenberga, S., Olsen, S. 2022. 5. nodaļa. *Pacientu tiesības. Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata*. S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 184; Autores atsaukušās uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 24. janvāra spriedumā lietā *Paradiso and Campanelli v. Italy* paustajām atziņām. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 24. janvāra spriedums lietā *Paradiso and Campanelli v. Italy*. Pieteikuma Nr. 25358/12. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%222001-170359%22%5D%7D> [sk. 28.04.2023.].

³⁰⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 22. oktobra spriedums lietā *Y.F. v. TURKEY*. Pieteikuma Nr. 24209/94. 33. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%222001-61247%22%5D%7D> [sk. 05.11.2023.].

privāto dzīvi aizskārumu. Savukārt integritātes aizsardzība attiecas uz pacienta ķermeņa fiziska un garīga rakstura neaizskārumu, izņemot, ja pacients tam devis piekrišanu vai ir bijis tiesisks pamats to darīt.³⁰⁵ Izņēmuma gadījumi, kad ārstniecība pret pacienta gribu ir pieļaujama, ir gadījumi, kad tas stingri reglamentēts ar likumu. Piemēram, iepriekš minētajā gadījumā, kad jāveic piespiedu izolēšana ārstniecības iestādē vai medicīniskā un laboratoriskā pārbaude sabiedrības veselības aizsardzības nolūkos. Ja pacientam tiek veikta medicīniska iejaukšanās bez viņa piekrišanas (iejaukšanās bez tiesiska pamata) vai izdarīts cits PTL 6. pantā paredzēto tiesību aizskārumu, tad tas ir tāds tiesību aizskārumu, par kuru var iestāties administratīvā atbildība, civiltiesiskā atbildība, kriminālatbildība un arī disciplināratbildība.

ECT spriedumā lietā *Jehovah's Witnesses of Moscow and others v. Russia* norādīts, ka pacienta lēmums atteikties no savas ārstniecības ir jārespektē arī tajā gadījumā, ja lēmums var kaitēt vai tas var būt bīstams pacienta veselībai un dzīvībai. Pretējā gadījumā šāda iejaukšanās var tikt uzskatīta ne tikai par tiesību uz reliģijas brīvību aizskārumu, bet arī par pacienta pašnoteikšanās aizskārumu, tostarp autonomijas un fiziskās integritātes aizsardzības aizskārumu.³⁰⁶ Tāpat arī ECT spriedumā lietā *Taganrog LRO and Others v. Russia* ir norādīts, ka pacienta pašnoteikšanās tiesības brīvi pieņemt vai atteikties no konkrētas ārstēšanas vai izvēlēties alternatīvu ārstēšanas veidu ir aizsargājamas. Lai minētās tiesības būtu jēgpilnas, pacientam ir jābūt tiesībām izdarīt izvēli, kas atbilst viņa paša uzskatiem un vērtībām neatkarīgi no tā, cik iracionāla, nesaprātīga vai neapdomīga šāda izvēle var šķist citiem.³⁰⁷

Attiecībā uz ārsta tiesībām paust reliģisko pārliecību norādāms, ka aizsargājamas ir gan ārsta tiesības nodoties savai reliģijai, gan tiesības pieņemt lēmumus, arī tādus lēmumus, kas skar atteikšanos no pacienta ārstniecības. Tostarp jāaizsargā lēmumi, par ko nepastāv reliģiskajā pārliecībā pamatota vienprātība, piemēram, atteikšanās izdarīt grūtniecības pārtraukšanu. Ārsta atteikšanās tiesību aizsardzība šādā gadījumā sakņojas iebildumu respektēšanā attiecībā pret cilvēka cieņas un cilvēka dzīvības svētumu un aizskāruma nepieļaujamību attiecībā pret tām.³⁰⁸

Saskaņā ar EP Parlamentārās asamblejas rezolūciju Nr. 1763 (2010) "Par uz reliģisko pārliecību balstītām atteikšanās tiesībām attiecībā uz tiesisku veselības aprūpi" ne

³⁰⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 26. jūnija lēmums lietā *Storck v. Germany*. Pieteikuma Nr. 486/14. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Storck%20v.%20Germany%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-185139%22%5D%7D> [sk. 05.11.2023.].

³⁰⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 10. jūnija spriedums lietā *Jehovah's Witnesses of Moscow and others v. Russia*. Pieteikuma Nr. 302/02. 131. – 144. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-99221%22%5D%7D> [sk. 28.04.2023.].

³⁰⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2022. gada 7. jūnija spriedums lietā *Taganrog LRO and Others v. Russia*. 162.–165. punkts. Pieteikuma Nr. 32401/10. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Taganrog%20LRO%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-217535%22%5D%7D> [sk. 08.06.2022.].

³⁰⁸ José Valero, M. 2022. Freedom of Conscience of Healthcare Professionals and Conscientious Objection in the European Court of Human Rights. *Religions*, 13 (6), 558. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel13060558> [sk. 28.04.2023.].

ārstniecības iestāde, ne ārstniecības persona nedrīkst tikt saukta pie atbildības vai diskriminēta par uz reliģisko pārliecību balstītu atteikšanās tiesību īstenošanu.³⁰⁹ Tomēr tādā gadījumā EP dalībvalstij, kura ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puse, ir stingrs pienākums tiesību aktos nodrošināt veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un aizsargāt tiesības uz veselību.³¹⁰ Līdz ar to ārsta uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, drīkst tikt aizsargātas ar nosacījumu, ja ir pieejama informācija par to, ka ārstniecības persona īsteno uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības un tas neliedz grūtniecēm piekļūt grūtniecības pārtraukšanas pakalpojumiem atteikuma gadījumā. EP dalībvalstu, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, procedūras nedrīkst būt tādas, lai tiesiskie jautājumi, kas skar grūtniecības pārtraukšanas kārtību, radītu pacientei ciešanas.³¹¹

Tāpat pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību var mijiedarboties ar diskriminācijas aizliegumu. Kā to ir norādījuši ECT, piemēram, spriedumā lietā *İzzettin Doğan and Others v. Turkey*, ECPAK 9. pants ECT praksē bieži tiek vērtēts kontekstā ar ECPAK 14. pantu, kas aizliedz diskrimināciju reliģijas un uzskatu dēļ.³¹² Saskaņā ar ECPAK 14. pantu tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas – neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, saistības ar kādu nacionālo minoritāti, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa.³¹³

Kā norādījuši ECT, piemēram, spriedumā lietā *İzzettin Doğan and Others v. Turkey*, ECPAK 9. pants ECT praksē bieži tiek vērtēts kontekstā ar ECPAK 14. pantu, kas aizliedz

³⁰⁹ The Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 7 October 2010, Resolution 1763 (2010). The right to conscientious objection in lawful medical care. 1. punkts. Iegūts no: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17909> [sk. 28.04.2023.].

³¹⁰ Turpat, 2.–4. punkts.

³¹¹ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 26. maija spriedumu lietā *R.R. v. Poland*. Pieteikuma Nr. 27617/04. Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-104911%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-104911%22]}) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 30. oktobra spriedumu lietā *P. and S. v. Poland*. Pieteikuma Nr. 57375/08. Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-114098%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-114098%22]}) [sk. 23.04.2023.].

³¹² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 26. aprīļa spriedums lietā *İzzettin Doğan and Others v. Turkey*. Pieteikums Nr. 62649/10. Iegūts no: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-162697%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-162697%22]}) [sk. 11.02.2023.].

³¹³ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 14. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>. Arī Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Divpadsmitā protokola 1. pants paredz, ka jebkuru likumā paredzēto tiesību īstenošana ir nodrošināma bez jebkādas diskriminācijas, it sevišķi neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, ticības, politiskajiem vai citiem uzskatiem, valstiskās vai sociālās izcelsmes, piederības kādai nacionālajai minoritātei, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai jebkura cita stāvokļa. Nevienam nevar pakļaut diskriminācijai no publisko institūciju puses uz jebkāda pamata, it sevišķi pēc šī panta 1. daļā minētajām pazīmēm. Council of Europe. ETS 177 – Convention for the Protection of Human Right (Protocol No. 12), 4.XI.2000. Iegūts no: https://www.echr.coe.int/documents/library_collection_p12_ets177e_eng.pdf [sk. 11.02.2023.].

diskrimināciju, cita starpā reliģijas un uzskatu dēļ.³¹⁴ Diskriminācija var būt tieša (atšķirīga attieksme, kas ir tieši balstīta uz personas reliģisko pārliecību) vai netieša (atšķirīga attieksme, kas ir balstīta uz šķietami neitrālu kritēriju, kurš nav aizliegtais kritērijs, bet faktiski skar kādu noteiktu cilvēku grupu, uz kuru šis šķietami neitrālais kritērijs attiecas), personas aizskaršana (cilvēka cieņas aizskaršana un iebiedējošas, naidīgas, pazemojošas vai aizskarošas vides radīšana) vai norādījums to diskriminēt (norādījums citai personai diskriminēt kādu personu, pamatojoties uz aizliegto kritēriju). Diskriminācija var izpausties kā atšķirīga attieksme vienādās situācijās vai kā vienāda attieksme atšķirīgās situācijās un var tikt īstenota kā viena (piemēram, reliģijas), tā vairāku aizliegto kritēriju (piemēram, reliģijas, sociālās izcelsmes un dzimuma) dēļ.³¹⁵ Diskriminācijas aizlieguma principa ievērošanas tiesiskie aspekti var būt aktuāli gadījumos, kad nepieciešams ierobežot pacienta tiesības paust reliģisko pārliecību ārstniecībā vai ārsta tiesības paust reliģisko pārliecību darba tiesisko attiecību kontekstā.

Attiecībā uz pacientu diskriminācijas aizlieguma pārkāpumi var tikt identificēti, piemēram, piekļuves veselības aprūpes pakalpojumiem kontekstā, kas var būt gadījumos, ja pacients atsakās saņemt noteikta veida medicīniskos pakalpojumus savas reliģiskās pārliecības dēļ un viņam formāli tiek liegtas alternatīvas ārstniecības iespējas, lai gan tādas pastāv, vai arī gadījumos, kad bez objektīva un tiesiska pamatojuma pacientam tiek liegts saņemt veselības aprūpes pakalpojumu, jo viņš pieder noteiktai reliģiskai pārliecībai.³¹⁶

Attiecībā uz pacientu diskriminācijas aizlieguma pārkāpums var tikt identificēts, piemēram, kā bez objektīva pamata noteikts formāls aizliegums nēsāt reliģisko apģērbu no ārstniecības iestādes kā ārsta darba devēja puses arī tajā gadījumā, ja ārstam nav saskarsmes ar pacientiem. Tā, piemēram, atsaucoties uz spriedumu lietā *Eweida and Others v. the United Kingdom*, jānorāda, ka formāls reliģiskā apģērba nēsāšanas ierobežojums var rezultēties diskriminācijas aizlieguma pārkāpumā. Ārstniecības iestādes pienākums ir vērtēt samērīgumu, nosakot, vai ierobežojums ir strikti nepieciešams un atbilstošs, vai ar to var sasniegt legītimu mērķi un vai paredzēto mērķi nevar sasniegt ar citiem līdzekļiem, kā arī vai pastāv alternatīvi risinājumi, kā ārstniecības persona tomēr var īstenot reliģiskās pārliecības brīvību.³¹⁷ Tāpat

³¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 26. aprīļa spriedums lietā *İzzettin Doğan and Others v. Turkey*. Pieteikums Nr. 62649/10. 158. punkts. Iegūts no: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-162697%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-162697%22]}) [sk. 11.02.2023.].

³¹⁵ Gerards, J. 2018. *Chapter 30. Prohibition of Discrimination. Article 14 and Article 1 of Protocol No.12. // Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Fifth edition.* Djik, P., Hoof, F., Rijn, A., Zwaak, L eds. Cambridge: Intersentia, 1005–1011 [sk. 11.02.2023.].

³¹⁶ M. Roshelli, K. 2009. Religiously Based Discrimination: Striking a Balance Between a Health Care Provider's Right to Religious Freedom and a Woman's Ability To Access Fertility Treatment Without Facing Discrimination. *St. John's Law Review*. 83, 3. Article 6.2009. Iegūts no: <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1058&context=lawreview> [sk. 11.02.2023.].

³¹⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 15. janvāra spriedums lietā *Eweida and Others v. the United Kingdom*. 88.; 92.; 93.; 94.; 101. punkts. Pieteikuma Nr. 48420/10. Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-115881%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-115881%22]}) [sk. 11.02.2023.].

jānorāda, ka var pastāvēt situācijas, kad ārsts uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības īsteno savas ārstniecības ietvaros. Piemēram, atsakoties no Covid-19 vakcinācijas. Šādu ārsta atteikšanās tiesību īstenošanas gadījumā ārsta tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu var mijiedarboties, piemēram, ar diskriminācijas aizliegumu reliģiskās pārliecības dēļ darba tiesiskajās attiecībās un pacienta tiesībām kvalitatīvu ārstniecību, kur EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, tiesību uz veselības aizsardzību īstenošanas ietvaros ir nodrošinājusi epidemioloģiskās drošības pasākumus.

Tiesības paust reliģisko pārliecību var mijiedarboties arī ar citām cilvēktiesībām gadījumos, kad pacienta un ārsta uzvedības izpausmes un darbība ārstniecībā ir balstīta uz viņu reliģisko pārliecību. Tiesības paust reliģisko pārliecību ārstniecībā var mijiedarboties ar pulcēšanās un biedrošanās brīvību un vārda brīvību.³¹⁸ Tā, piemēram, kā norādījusi ECT lēmumā lietā *J.L. against Finland*, par leģitīmu var tikt atzīta rīcība, lai pacientam atļautu uzturēt sakarus ar reliģisko organizāciju ārstniecības laikā, bet, lai drošības nolūkos aizsargātu citu pacientu intereses, aizliedzot šim pašam pacientam sludināšanu un bukletu izplatīšanu citiem pacientiem un slimnīcas personālam, kas var rezultēties agresīvā rīcībā.³¹⁹

Ņemot vērā minēto, Autore secina, ka Latvijā ir jābūt tiesību aizsardzības mehānismiem, ar kuriem iespējams vienlīdz efektīvi īstenot gan tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību, gan citu cilvēktiesību aizsardzību ārstniecībā. Tiesības paust reliģisko pārliecību aizsardzībai ir jābūt tādai, lai netiktu aizskartas citas cilvēktiesības.

1.3. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Savienībā

1.3.1. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzības specifika Eiropas Savienības tiesībās un mijiedarbība ar pamattiesībām ārstniecībā

Latvijai kā ES dalībvalstij ir pienākums nodrošināt ESPH 10. pantā ietvertu tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzību gadījumos, kad jautājums skar ES tiesības. Gadījumos, kad jautājums par ESPH 10. panta piemērošanu skar ES tiesību aktus veselības aizsardzības jomā un nodarbinātības jomā, var aktualizēties citas ESPH ietvertās tiesības, piemēram, cilvēka cieņas neaizskaramība, tiesības uz dzīvību, tiesības uz personas neaizskaramību, spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai soda aizliegums, privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība, diskriminācijas aizliegums u. c.³²⁰

³¹⁸ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 11. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 06.06.2021.].

³¹⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 16. novembra lēmums lietā *J.L. v. Finland*. Pieteikuma Nr. 32526/96. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%2232526%2F96%22%2C%22itemid%22%3A%22001-5545%22%7D> [sk. 11.02.2023.].

³²⁰ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta, 1., 2., 3., 4., 7., 21. pants. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 02.02.2023.].

Pārrobežu veselības aprūpe ir viena no būtiskākajām ES veselības tiesību dimensijām.³²¹ “Pacienta tiesības saņemt pārrobežu veselības aprūpi ir daļa no četrām ES pamatbrīvībām un īpaši skar brīvu preču un pakalpojumu kustību.”³²² Tiesības, kas pacientam piemīt pārrobežu veselības kontekstā, var mijiedarboties ar pacienātiesībām paust savu reliģisko pārliecību un ar diskriminācijas aizlieguma principu. Pārrobežu veselības aprūpe ir attīstījies divās paralēlās tiesību sistēmās.³²³ Pirmkārt, pārrobežu veselības aprūpe skar sociālās drošības koordinācijas jomu,³²⁴ ko regulē Regula Nr. 883/2004³²⁵ un Regula Nr. 987/2009.³²⁶ Otrkārt, veselības aprūpes pakalpojums ir pakalpojums brīvas pakalpojumu kustības ietvaros.³²⁷ Līdz ar to pārrobežu veselības aprūpe skar iekšējo tirgu, tostarp noteikumus, kas izriet no LESD principiem par brīvu preču un pakalpojumu kustību.³²⁸ Daļa pārrobežu veselības aprūpes jautājumu ir harmonizēti Direktīvā 2011/24/ES. Jautājumos, kas nav harmonizēti un tiktāl, ciktāl tie nav harmonizēti, piemērojami LESD noteikumi.³²⁹ Direktīvas 2011/24/ES likumdošanas pamatā ir LESD 114.pants un LESD 168.pants.³³⁰ Direktīva 2011/24/ES ir transponēta ar vairākiem Latvijas tiesību avotiem. Piemēram, ĀL,³³¹ PTL,³³² MK 2018. gada

³²¹ Slokenberga, S. 2022. 2. nodaļa. *Eiropas Savienība un veselība. // Medicīnas tiesības.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 76.

³²² Šāberte, L. 2021. Pacienta tiesības saņemt pārrobežu veselības aprūpes pakalpojumu, ja pacienta piederības dalībvalstī ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst pacienta reliģiskajai pārliecībai, 162. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*, Rīga: RSU, 2021., 2 (20), 160–187. ISSN: 2256 – 0548, 162. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.160-187> [sk. 02.02.2023.].

³²³ Slokenberga, S. 2022. 2. nodaļa. *Eiropas Savienība un veselība. // Medicīnas tiesības.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 76.

³²⁴ Turpat.

³²⁵ Eiropas Parlaments un Padome. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 883/2004 (2004. gada 29. aprīlis) par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu (dokuments attiecas uz EEZ un Šveici). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 30.04.2004. OV L 166, 1/123. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/883/oj/?locale=LV> [sk. 05.02.2023.].

³²⁶ Eiropas Parlaments un Padome. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 987/2009 (2009. gada 16. septembris), ar ko nosaka īstenošanas kārtību Regulai (EK) Nr. 883/2004 par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu (dokuments attiecas uz EEZ un Šveici). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 30.10.2009. OV L 284, 1/42. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex:32009R0987> [sk. 05.02.2023.].

³²⁷ Slokenberga, S. 2022. 2. nodaļa. *Eiropas Savienība un veselība. // Medicīnas tiesības.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 77.

³²⁸ Turpat; Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. 26. panta 2. punkts *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

³²⁹ Slokenberga, S. 2022. 2. nodaļa. *Eiropas Savienība un veselība. // Medicīnas tiesības.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 77.

³³⁰ Eiropas Parlaments un Padome. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/24/ES (2011. gada 9. marts) par pacientu tiesību piemērošanu pārrobežu veselības aprūpē. Preambula. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 04.04.2011. OV L 88, 45/65. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32011L0024> [sk. 05.02.2023.].

³³¹ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. Informatīva atsauce uz Eiropas Savienības direktīvām, 7. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 26.03.2023.].

³³² Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. Informatīva atsauce uz Eiropas Savienības direktīvām, 2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 26.03.2023.].

28. augusta noteikumos Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”.³³³

Pārrobežu veselības aprūpes kontekstā būtiska nozīme ir tiesībām uz informāciju. Atbilstoši Direktīvai Nr. 2011/24/ES pacientam ir jābūt pieejamai informācijai par pārrobežu veselības aprūpes pakalpojumiem ES dalībvalsts izveidotos informācijas kontaktpunktos.³³⁴ Šādu informāciju var izskaidrot ārstniecības iestāde vai ārstniecības persona, un tā ir publiski pieejama NVD, kas ir valsts pārvaldes institūcija, kura atbild par pārrobežu veselības aprūpi, mājaslapā.³³⁵

Attiecībā uz gadījumu, kad ESPH 10. pantā ietverto tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzība var aktualizēties kontekstā ar ES tiesisko regulējumu nodarbinātības jomā un skart ārstu, jāņem vērā, ka ES kompetence sociālās politikas un nodarbinātības jomā ir noteikta LESD 48. panta 1. punktā un 153. panta 1. punktā. Saskaņā ar LESD 48. panta 1. punktu EP un Padome saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru paredz tādus pasākumus sociālā nodrošinājuma jomā, kas vajadzīgi, lai īstenotu darba ņēmēju pārvietošanās brīvību; šajā nolūkā tie izveido sistēmu, kas nodrošina to, ka algotiem vai pašnodarbinātiem migrējošiem darba ņēmējiem un viņu apgādājamiem: 1) summē visus laikposmus, ko saskaņā ar dažu valstu tiesību aktiem ņem vērā, lai piešķirtu un saglabātu tiesības saņemt pabalstu un aprēķinātu tā lielumu; 2) maksā pabalstus personām, kas ir dalībvalstu iedzīvotāji.³³⁶ Saskaņā ar LESD 153. panta 1. punktu ES atbalsta un papildina ES dalībvalstu darbību tādās jomās kā uzlabojumi, jo īpaši darba vidē, lai aizsargātu darba ņēmēju veselību un drošību; darba apstākļi; darba ņēmēju aizsardzība darba līgumu izbeigšanas gadījumos; darba ņēmēju informēšana un apspriešanās ar tiem; darba ņēmēju un darba devēju pārstāvība un kolektīva interešu aizsardzība, tostarp kopīgu lēmumu pieņemšana atbilstīgi LESD 153. panta 5. punktam; nodarbinātības nosacījumi trešo valstu pilsoņiem, kas likumīgi dzīvo ES teritorijā; no darba tirgus atstumtu personu integrācija, neskarot LESD 166. pantu; vīriešu un sieviešu vienlīdzība attiecībā uz iespējām darba tirgū un

³³³ Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. Informatīva atsauce uz Eiropas Savienības direktīvām, 1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizšanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 26.03.2023.].

³³⁴ Eiropas Parlaments un Padome. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/24/ES (2011. gada 9. marts) par pacientu tiesību piemērošanu pārrobežu veselības aprūpē. 48. un 49. apsvērums. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 04.04.2011. OV L 88, 45/65. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32011L0024> [sk. 29.05.2022.].

³³⁵ Ministru kabineta 2011. gada 1. novembra noteikumi Nr. 850 “Nacionālā veselības dienesta nolikums”. 4.7.¹ punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 10.11.2011. 178. Pieņemts: 01.11.2011. Stājas spēkā: 11.11.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/239184-nacionala-veselibas-dienesta-nolikums> [sk. 29.05.2022.].

³³⁶ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. 48. panta 1. punkts *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

attieksmi darbā; sociālās atstumtības izskaušana; sociālās aizsardzības sistēmu piemērošana mūsdienu prasībām, neskarot darba ņēmēju sociālo nodrošinājumu un sociālo aizsardzību.³³⁷

Ārstam, kurš veic īslaicīgu profesionālo darbību Latvijā ar ES dalībvalstī vai Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas ES dalībvalstī iegūtiem izglītību un profesionālo kvalifikāciju apliecinājošiem dokumentiem, ir tādas pašas tiesības un pienākumi pakalpojumu sniegšanā kā Latvijas iedzīvotājiem, kuri veic pastāvīgu profesionālo darbību attiecīgajā reglamentētajā profesijā.³³⁸ Tādējādi ārstam, kurš veic īslaicīgu profesionālo darbību Latvijā, reliģiskās pārliecības paušanas jomā ir jāievēro Latvijas nacionālais normatīvais regulējums.

Kā pacientu tiesību jomā, tā arī ārsta nodarbinātības jomā konfliktsituācijas, kas skar tiesības paust reliģisko pārliecību, var būt saistītas ar potenciālu diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu. Diskriminācijas aizliegums vienlīdz attiecas gan uz pacientu tiesību, gan uz nodarbinātības jomu. LESD 10. pants paredz, ka ES, nosakot un īstenojot savu politiku un darbības, tiecas apkarot diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.³³⁹ LESD 19. panta 1. punkts paredz, ka, neskarot pārējos Līgumu noteikumus un nepārsniedzot pilnvaras, ko Savienībai piešķir Līgumi, Padome saskaņā ar īpašu likumdošanas procedūru, saņēmusi Eiropas Parlamenta piekrišanu, ar vienprātīgu lēmumu var paredzēt attiecīgus pasākumus, lai cīnītos pret diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.³⁴⁰ LESD 157. panta 1. un 2. punkts paredz, ka visas ES dalībvalstis nodrošina to, lai tiktu ievērots princips, ka vīrieši un sievietes par vienādu vai vienādi vērtīgu darbu saņem vienādu darba samaksu. Vienāda darba samaksa bez dzimuma diskriminācijas nozīmē to, ka: 1) darba samaksu par akorddarbu aprēķina, izmantojot vienu un to pašu mērvienību; 2) darba samaksa atbilstīgi stundu likmēm par vienādu darbu ir vienāda.³⁴¹ Tā, piemēram, LESD 19. pants ir Direktīvas

³³⁷ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. 153. panta 1. punkts *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

³³⁸ Likums "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu". 42. panta pirmā un ceturtnā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 20.07.2001. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26021-par-reglamentetajam-profesijam-un-profesionalas-kvalifikacijas-atzisanu> [sk. 17.07.2023.].

³³⁹ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. 10. pants. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.02.2023.].

³⁴⁰ Turpat, 19. panta 1. punkts.

³⁴¹ Turpat, 157. panta 1. un 2. punkts.

2000/43/EK³⁴² un Direktīvas 2000/78/EK³⁴³ pieņemšanas pamatā. Savukārt LESD 157. pants ir Direktīvas 2006/54/EK pamatā.³⁴⁴ Minētās direktīvas transponētas Latvijas tiesību aktos, piemēram, DL.³⁴⁵ Direktīva 2000/43/EK transponēta arī PTL.³⁴⁶

ESPH ir normas, kam atsevišķos gadījumos var būt horizontāla jeb tieša iedarbība – piemēram, ESPH 21. pants, kas paredz diskriminācijas aizliegumu, un ESPH 47. pants, kas aizsargā tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu. Horizontāla jeb tieša iedarbība var būt tad, kad visi šo tiesību elementi neatkarīgi no tā, vai tie ir būtiski vai nebūtiski, ir pašpietiekami un tiem nav nepieciešama konkretizēšana ES vai valsts tiesībās, lai piešķirtu personām tiesības, uz kurām tās var atsaukties savstarpējos strīdos ar citām personām.³⁴⁷

Tā tas atzīts, piemēram, spriedumā lietā *Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV.*, kur tika celta prasība pret Vācijas protestantu baznīcas labdarības organizāciju, lai saņemtu kompensāciju par diskrimināciju reliģijas dēļ, kas pret viņu bija vērsta darbā pieņemšanas procedūras laikā. Pamatlietas puses skaidri norādīja, ka prasītāja ir cietusi no šādas atšķirīgas attieksmes, jo viņas pieteikums tika noraidīts, pamatojoties uz viņas nepiederību nevienai konfesijai. Vācijas protestantu baznīcas labdarības organizācija uzskatīja, ka atšķirīgā attieksme ir pamatojama ar baznīcas pašnoteikšanās tiesībām. EST tika lūgts interpretēt iepriekš minēto Direktīvas 2000/78 4. panta 2. punktu, kurā ir noteikts, ka atšķirīga attieksme personas reliģijas vai uzskatu dēļ neveido diskrimināciju, ja šādu darbību īpatnību dēļ vai tajā sakarā, kurā tās veic, personas reliģija vai uzskati veido īstu, likumīgu un attaisnotu prasību attiecībā uz profesiju, ņemot vērā organizācijas ētosu.³⁴⁸ Iesniedzējtiesa norādīja, ka saskaņā ar Vācijas tiesībām

³⁴² Eiropas Padome. Padomes Direktīva 2000/43/EK (2000. gada 29. jūnijs), ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 19.07.2000. OV L 180, 22/26. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32000L0043> [sk. 05.02.2023.].

³⁴³ Eiropas Padome. Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju. Preambula. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 02.12.2000. OV L 303, 16/22. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/78/oj/?locale=LV> [sk. 05.02.2023.].

³⁴⁴ Eiropas Parlaments un Padome. Direktīva 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija). Preambula *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.07.2006. OJ L 204, 23–36. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32006L0054> [sk. 26.03.2023.].

³⁴⁵ Darba likums. Latvijas Republikas likums. Informatīvā atsauce uz Eiropas Savienības direktīvām, 15., 16., 21. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 26.03.2023.].

³⁴⁶ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. Informatīvā atsauce uz Eiropas Savienības direktīvām, 1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 26.03.2023.].

³⁴⁷ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjers-Fons, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 167–168.

³⁴⁸ Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 17. aprīļa spriedums lietā Nr. C-414/16. *Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV*. 42.; 82. punkts. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62016CJ0414> [sk. 28.04.2023.].

tiesas kontrole aprobežojas ar “ticamības pārbaudi”, kas nozīmē, ka darba lietu tiesa nedrīkst apšaubīt darbības, kuras pati baznīca ir pasludinājusi par baznīcas vēsts paušanai tuvām vai attālām darbībām. Piemērojamās ES dalībvalsts tiesību normas nedrīkst tikt interpretētas Direktīvas 2000/78 4. panta 2. punkta gaismā. EST minētajā situācijā citastarp nosprieda, ka ES dalībvalsts tiesai, izskatot strīdu starp divām privātpersonām, ir pienākums, ja piemērojamā ES dalībvalsts tiesību norma nedrīkst tikt interpretēta Direktīvas 2000/78 4. panta 2. punktam atbilstīgā veidā, tās kompetences ietvaros nodrošināt no ESPH 21. un 47. panta izrietošo personu tiesisko aizsardzību un nodrošināt šo pantu pilnīgu iedarbību, vajadzības gadījumā atstājot nepiemērotas jebkādas tiem pretrunā esošas ES dalībvalsts tiesību normas.³⁴⁹ “Būtībā var teikt, ka EST minētajā lietā ir konstatējusi, ka diskriminācijas reliģijas dēļ aizliegums ir vispārējs ES tiesību princips ar obligātu spēku.”³⁵⁰ Līdz ar to EST minētajā lietā ir konstatējusi, ka diskriminācijas reliģijas dēļ aizliegums ir vispārējs ES tiesību princips un tam ir obligāts spēks.

Detalizētāk tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzību ES iespējams izprast, pētot ESPH 10. pantu.

1.3.2. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Savienības Pamattiesību hartā

ESPH 10. pantā ir noteikts:

“1. Ikvienam ir tiesības uz domu, pārliecības un ticības brīvību. Šīs tiesības ietver brīvību mainīt ticību vai pārliecību un brīvību individuāli vai kolektīvi un publiski vai privāti paust ticību vai pārliecību lūgšanās, mācībās, ieražās un ceremonijās.

2. Uz pārliecību balstītas atteikšanās tiesības atzīst saskaņā ar valstu tiesību aktiem, kas nosaka šo tiesību izmantošanu.”³⁵¹

³⁴⁹ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjeress-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 167–169; Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 17. aprīļa spriedums lietā Nr. C-414/16. *Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV*. Iegūts no: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX %3A62016CJ0414](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62016CJ0414) [sk. 28.04.2023.].

³⁵⁰ Ahlm, E. 2020. *EU Law and Religion*. Uppsala: Uppsala Universitet, 268.

³⁵¹ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. 10. pants. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 02.02.2023.].

Tiesību uz reliģijas brīvību izpausmes formas

EST tiesu praksē, piemēram, spriedumā *Cresco Investigation GmbH pret Markus Achatzi*, ir iedibināts, ka, “tā kā reliģijas brīvība ir viena no ES tiesībās atzītajām pamattiesībām un pamatbrīvībām, jēdziens “reliģija” šajā ziņā ir jāsaprot tādējādi, ka tas aptver gan *forum internum*, proti, uzskatu pastāvēšanu, gan *forum externum*, proti, reliģiskās pārliecības publisku paušanu”.³⁵²

Tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausme (*forum internum*)

ESPH 10. panta 1. punkta izpratnē tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausme (*forum internum*) ir absolūta.³⁵³ ES tiesību izpratnē tiesības uz reliģijas brīvību ietver personas tiesības izvēlēties, kam ticēt vai neticēt, ir tiesības bez jebkādiem ierobežojumiem mainīt reliģiju un ticību vai atteikties no tās.³⁵⁴ Saskaņā ar EST praksi tiesības uz reliģijas brīvību var ietvert teisma un ateisma uzskatu esamību, piedalīšanos vai nepiedalīšanos oficiālos privātos vai publiskos dievkalpojumos vienatnē vai kopā ar citiem, citas reliģiskas darbības vai uzskatu izteikšanu vai arī personīgu vai grupas uzvedību, kuras pamatā ir vai kuru izraisa jebkāda reliģiska ticība. Tāpat saskaņā ar EST praksi tiesības uz reliģijas brīvību var attiekties gan uz “tradicionālajām” reliģijām, gan uz citu pārliecību (...).³⁵⁵ Tāpat EST praksē ir ticis apspriests, ka ES tiesību piemērošanas jomā ir jāietilpst prozelītisma aizliegumam.³⁵⁶

Līdz ar to gadījumos, kad jautājums par ESPH 10. panta piemērošanu skar ES tiesību aktus veselības aizsardzības jomā un nodarbinātības jomā, ir jārespektē pacienta un ārsta tiesības brīvi izvēlēties savu reliģisko pārliecību un brīvi mainīt savu reliģisko pārliecību vai atteikties no tās. Tostarp attiecībā pret pacientu un ārstu ir jārespektē prozelītisma aizliegums.

³⁵² Sk., piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 22. janvāra spriedumu lietā C-193/17. *Cresco Investigation GmbH pret Markus Achatzi*. 58. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=210073&pageIndex=0&doclang=LV&m ode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644701> [sk. 21.10.2019.].

³⁵³ Peers, S., Hervey, T., Kenner, J., & Ward, A. (Eds.). 2021. *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 326.

³⁵⁴ Eiropas Parlamenta 2019. gada 15. janvāra rezolūcija par ES pamatnostādņem un pilnvarām ES īpašajam sūtnim reliģijas vai ticības brīvības veicināšanai ārpus ES (2018/2155(INI)). Iegūts no: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0013_LV.pdf [sk. 11.02.2023.].

³⁵⁵ Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 4. oktobra spriedums lietā C-56/17. *BahtiyarFathi pret Predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite*. 80. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=206431&pageIndex=0&doclang=LV&m ode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644485> [sk. 19.01.2021.].

³⁵⁶ Ģenerālvokāta Paolo Mengoci [Paolo Mengozzi] 2018. gada 1. februāra secinājumi lietā Nr. C-25/17. *Tietosuojavaltuutettu pret Jehovan todistajat – uskonnollinen yhdyskunta*. 48., 49., 50., 51. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=198949&pageIndex=0&doclang=LV&m ode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2020112> [sk. 28.04.2023.].

Tiesību uz reliģijas brīvību ārējā izpausme (*forum externum*)

ESPH 10. panta 1. punkta izpratnē tiesības paust reliģisko pārliecību ietver brīvību individuāli vai kolektīvi un publiski vai privāti paust ticību vai pārliecību lūgšanās, mācībās, ieražās un ceremonijās.³⁵⁷ Saskaņā ar EST praksi tiesības paust reliģisko pārliecību var ietvert piedalīšanos vai nepiedalīšanos dievkalpojumos vienatnē vai kopā ar citiem, kas nozīmē, ka piederības reliģiskai kopienai neesamība pati par sevi nav noteicoša šī termina vērtējumā.³⁵⁸ Tāpat saskaņā ar EST praksi tiesības paust savu reliģisko pārliecību var ietvert jebkuras personas tiesības individuāli vai kolektīvi paust savu ticību vai savu pārliecību publiski vai privāti ar kultu, izglītšanu, praksi vai īstenojot dažādus tajā ietvertos rituālus.³⁵⁹ Ar minēto ir jāsaprot tādas darbības kā, piemēram, brīvība pielūgt vai pulcēties saistībā ar kādu reliģiju vai ticību un šajā nolūkā izveidot un uzturēt lūgšanu vietas un reliģiskas vietas, brīvība nepedalīties jebkādā reliģiskā darbībā vai pasākumā, brīvība izveidot un uzturēt atbilstīgas reliģiskas, plašsaziņas līdzekļu, izglītības, veselības aprūpes, sociālās, labdarības vai humānās palīdzības iestādes, brīvība lūgt un saņemt brīvprātīgus finanšu un cita veida ziedojumus no privātpersonām un iestādēm, brīvība secīgi apmācīt, iecelt, ievēlēt vai nominēt atbilstošus vadītājus saskaņā ar katras reliģijas vai ticības prasībām un standartiem, kā arī brīvība izveidot un uzturēt komunikāciju reliģijas un ticības jautājumos ar privātpersonām un kopienām ES dalībvalstu un starptautiskā līmenī.³⁶⁰

Nav pieļaujams, ka tiesības veikt reliģisko darbību kolektīvi, ja vien tiek ievērotas katras personas individuālās brīvības, tiek nevajadzīgi ierobežotas, atļaujot tās veikt tikai oficiāli atzītās lūgšanu vietās. Valstu pienākums ir saglabāt neitralitāti un objektivitāti pret reliģiskajām grupām, tostarp arī attiecībā uz simbolisku vai finansiālu atbalstu.³⁶¹

EST praksē pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība ESPH 10. panta kontekstā ir aktualizējusies pamatā mijiedarbībā ar ESPH 21. pantu, kas aizsargā diskriminācijas aizliegumu. Pacienta gadījumā tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība ES

³⁵⁷ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. 22. pants. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 21.10.2019.].

³⁵⁸ Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 4. oktobra spriedums lietā C-56/17. *BahtiyarFathi pret Predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite*. 80. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=206431&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644485> [sk. 19.01.2021.].

³⁵⁹ Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 29. maija spriedums lietā C-426/16. *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen VZW u.c. pret Vlaams Gewest*, piedaloties *Global Action in the Interest of Animals (GAIA) VZW*. 43. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=202301&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644242> [sk. 21.10.2019.].

³⁶⁰ Eiropas Parlaments. 2013. *Eiropas Parlamenta ieteikums Padomei par projektu ES pamatnostādņēm par reliģijas vai ticības brīvības veicināšanu un aizsardzību* (2013/2082(INI)). Iegūts no: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2013-0279+0+DOC+PDF+V0/LV> [sk. 21.10.2019.].

³⁶¹ Turpat.

tiesu praksē ir tikusi apspriesta atteikuma veikt asinspārlišanu reliģiskās pārliecības dēļ un tiesību saņemt pārrobežu veselības aprūpi gadījumā saskaņā ar Regulu (EK) Nr. 883/2004 un Direktīvu 2011/24/ES.³⁶² Savukārt ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība ES tiesu praksē varētu aktualizēties darba tiesisko attiecību kontekstā ar ārstniecības iestādi kā ārsta darba devēju, piemēram, reliģiskā apgērba nēsāšanas aizlieguma gadījumā.³⁶³

Autore secina, ka ES tiesību gaismā var tikt apspriests jautājums par pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību un robežām, un līdzsvarošānu ar citām pamattiesībām.

Uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības

Saskaņā ar ESPH 10. panta 2. punktu kārtība, kādā tiek īstenotas uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības, atbilst attiecīgo valstu konstitucionālām tradīcijām un attiecīgo valstu tiesību attīstībai šajā jautājumā.³⁶⁴ EST spriedumā lietā *Associação Sindical dos Juízes Portugueses* pret *Tribunal de Contas* ir norādījusi, ka “(..) dalībvalstu un tostarp to tiesu savstarpējā uzticēšanās ir balstīta pamatpremīsā, ka dalībvalstīm ir virkne kopīgu vērtību, uz kurām ir balstīta ES, kā tas ir norādīts LES 2. pantā”.³⁶⁵ Saskaņā LES 2. pantu “ES ir dibināta, pamatojoties uz vērtībām, kas respektē cilvēka cieņu, brīvību, demokrātiju, vienlīdzību, tiesiskumu un cilvēktiesības, tostarp minoritāšu tiesības. Šīs vērtības ES dalībvalstīm ir kopīgas sabiedrībā, kur valda plurālisms, tolerance, taisnīgums, solidaritāte un kur nav diskriminācijas, kā arī valda sieviešu un vīriešu līdztiesība”.³⁶⁶ EST spriedumā *A pret Veselības ministriju*, kas ir saistoša Latvijai,³⁶⁷ kopīgo konstitucionālo tradīciju noteikšana bija svarīgs jautājums ES Pamattiesību hartas 21. panta kontekstā

³⁶² Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr.C-243/19. *A pret Veselības ministriju*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=233023&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644894> [sk. 11.02.2023.].

³⁶³ Sk., piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 14. marta spriedumu lietā C-157/15. *Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding* pret *G4S Secure Solutions NV*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=188852&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3642978> [sk. 11.02.2023.].

³⁶⁴ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. 10. panta 2. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 02.02.2023.].

³⁶⁵ Sk., piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 27. februāra spriedumu C-64/16. *Associação Sindical dos Juízes Portugueses* pret *Tribunal de Contas*. 30. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=199682&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=769842> [sk. 11.02.2023.].

³⁶⁶ Līgums par Eiropas Savienību. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT> [sk. 05.11.2023.].

³⁶⁷ Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. C-243/19. *A pret Veselības ministriju*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=233023&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644894> [sk. 13.08.2022.].

saistībā ar pārrobežu veselības aprūpes nodrošināšanu, ievērojot nediskriminācijas principu.³⁶⁸

Ordinārā tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanas kārtība

Ordinārā kārtība, kādā ierobežojamas ESPH ietvertās tiesības, tiek reglamentēta ar ESPH 52. pantā, kura 1. punktā ir noteiktas prasības, kam ir jāatbilst visiem EPSH atzīto tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem, lai tie būtu saderīgi ar ES tiesībām.³⁶⁹ ESPH 52. panta 1. punkts noteic, ka tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem ir jābūt noteiktiem tiesību aktos un tajos jārespektē šo tiesību un brīvību būtība. Ievērojot proporcionalitātes principu, ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un patiešām atbilst vispārējas nozīmes mērķiem, ko atzinusi ES, vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības.³⁷⁰

Kā norādīts zinātniskajā literatūrā, atbilstīgi ESPH 52. panta 1. punktā noteiktajam visiem ESPH atzītajiem tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem ir jābūt: 1) noteiktiem tiesību aktos; 2) saderīgiem ar samērīguma principu.³⁷¹

Apstākļi, ka ESPH atzītajiem tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem ir jābūt “noteiktiem tiesību aktos”, ir jāinterpretē šādi: ja nepastāv tiesiskais pamats, individuāli piemērojams ES tiesību akts pats par sevi nevar ierobežot ESPH atzītās tiesības un brīvības.³⁷² Zinātniskajā literatūrā skaidrots, ka pastāv kontroversiāls viedoklis par apstākļiem, kādos individuāli piemērojamam ES tiesību aktam (vai attiecīgi tādām aktam, kas pieder pie valsts tiesībām, bet ietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā), kas ierobežo pamattiesību izmantošanu, ir tiesisks pamats un kādos – šāda pamata nav.³⁷³ Atzīstams, ka konkrētā gadījumā jāveic individuāls izvērtējums atkarībā no tā, vai jēdziens “tiesību akti” ir jāinterpretē kā tāds, kas apzīmē tikai saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru pieņemtos ES tiesību aktus, un tikai šādā kārtībā pieņemti tiesību akti varētu ierobežot ESPH atzītās tiesības un brīvības, vai arī gluži pretēji – būtu jāseko plašāku pieeju atbalstošajai ECT judikatūrai un tādējādi šajā

³⁶⁸ The Court of Justice of the European Union. EU united in diversity: between common constitutional traditions and national identities. International Conference Riga, Latvia – 2–3 September 2021 Conference proceedings. 50. Iegūts no: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2022-06/eunited_in_diversity_-_riga_september_2021_-_conference_proceedings.pdf [sk. 13.08.2022.].

³⁶⁹ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjeress-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 131.

³⁷⁰ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības *Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 13.08.2022.].

³⁷¹ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjeress-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 131–132.

³⁷² Turpat, 132.

³⁷³ Turpat.

jēdzienā jāiekļauj ES tiesību akti, kas pieņemti saskaņā ar kādu īpašo likumdošanas procedūru, vai pat vispārpiemērojami nelegislatīvi akti.³⁷⁴

Samērīguma princips ietver trīs prasības: 1) attiecīgajam pasākumam, kas ierobežo vienas vai vairāku pamattiesību izmantošanu, ir jābūt “piemērotam” izvirzītā mērķa sasniegšanai, veicinot tā sasniegšanu; 2) pasākumam ir jābūt “vajadzīgam”, kas nozīmē, ka nepastāv mazāk ierobežojoši pasākumi, kas ļautu vienlīdz efektīvi sasniegt izvirzīto mērķi; 3) pasākumam ir jābūt samērīgam *strictio sensu*, jeb attiecīgā pasākuma rezultātā radītās neērtības nav samērīgas attiecībā pret izvirzītajiem mērķiem.³⁷⁵ Ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un patiešām atbilst vispārējās nozīmes mērķiem, ko atzinusi ES, vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības. “Vispārējās nozīmes mērķi” aptver LES 2., 3. pantā minētos mērķus un tos, kurus aizsargā speciālās Līgumu normas, tostarp tie ir mērķi, kas skar “veselības un drošības aizsardzību”.³⁷⁶ “Citu personu tiesības un brīvības” aptver ne tikai pamattiesības, bet arī subjektīvās tiesības, kas personām piešķirtas ES tiesībās, piemēram, pārvietošanās brīvību. Tā kā visas minētās ir vienlīdzīgas, to savstarpējie konflikti ir jārisina, līdzsvarojot šīs pamattiesības un brīvības.³⁷⁷

Ekstraordinārā tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanas kārtība

Attiecībā uz ekstraordināro tiesību uz reliģijas brīvību ierobežošanas kārtību ESPH neietekmē ES dalībvalstu iespējas izmantot ECPAK 15. pantu, kas pieļauj atkāpes no ECPAK tiesībām kara vai citu valsts pastāvēšanai būtisku draudu gadījumā, kad tās darbojas valsts aizsardzības jomā kara gadījumā un uztur likumību un kārtību saskaņā ar LESD 4. panta 1. punktā, kā arī LESD 72. un 347. pantā atzītajiem pienākumiem, kas attiecas uz ES dalībvalstu pienākumu izpildi: 1) kas attiecas uz likumības un kārtības uzturēšanu un iekšējās drošības nodrošināšanu un uz to, kādus kopīgus līdzekļus ES dalībvalstis izmantos iekšējā tirgus aizsardzībai pret pasākumiem; 2) kas kādai ES dalībvalstij būtu jāveic gadījumā, ja tajā izceltos nozīmīgi iekšēji nemieri; 3) kas traucētu uzturēt likumību un kārtību, sāktos karš vai nopietns starptautisks saspīlējums; 4) kas radītu kara draudus, vai arī šai valstij pildot pienākumus, ko tā uzņēmusies, lai uzturētu mieru un starptautisku drošību.³⁷⁸

³⁷⁴ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjeres-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 132–138.

³⁷⁵ Turpat, 145.

³⁷⁶ Turpat, 143.

³⁷⁷ Lenārtss, K. (*Lenaerts, K.*), Gutjeres-Fonss, H. A. (*Gutiérrez-Fons, J. A.*). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 144.

³⁷⁸ Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. Eiropas Savienības Paskaidrojumi attiecībā uz pamattiesību hartu. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 14.12.2007. OV C 303, 17/35. Iegūts no: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32007X1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32007X1214(01)) [sk. 06.06.2021.].

1.4. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Latvijā

1.4.1. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmē

Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība konstitucionālā līmenī nostiprināta Satversmes ievadā un Satversmes 99. pantā. Tiesību paust reliģisko pārliecību ordinārā ierobežošanas kārtība nostiprināta Satversmes 116. pantā, savukārt ekstraordinārā tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanas kārtība veicama atbilstīgi Satversmes 62. pantam.

Satversmes ievadā ir teikts, ka "(..) Latvijas identitāti Eiropas kultūrtelpā kopš senlaikiem veido latviešu un lībiešu tradīcijas, latviskā dzīvesziņa, latviešu valoda, vispārcilvēciskās un kristīgās vērtības. (..)”. Satversmes ievads noslēdzas ar vārdiem “Dievs, svētī Latviju!”.³⁷⁹ “Kristīgo vērtību un Dieva pieminēšana Satversmes ievadā nenozīmē, ka Latvija ir noteikusi, ka obligāti ir jāpieņem kāda reliģija vai jātic Dievam. To pieminēšana norāda uz to, ka Latvijā tiek cienītas personas reliģiskās vērtības un individuālā brīvība.”³⁸⁰ Saistībā ar minēto ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties un mainīt savu reliģisko pārliecību, kas ietver tiesības saglabāt savu reliģisko pārliecību un vardarbīga spiediena gadījumā arī tiesības saņemt valsts aizsardzību pret šādu spiedienu (prozelītisma aizliegums).³⁸¹

Satversmes 99. pants paredz:

“Ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Baznīca ir atdalīta no valsts.”³⁸²

Satversmes 116. pants paredz:

“Personas tiesības, kas noteiktas Satversmes deviņdesmit sestajā, deviņdesmit septītajā, deviņdesmit astotajā, simtajā, simt otrajā, simt trešajā, simt sestajā un simt astotajā pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Uz šajā pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu.”³⁸³

Satversmes 62. pants paredz:

³⁷⁹ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Ievads. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 23.02.2022.].

³⁸⁰ Balodis, R. 2014. *Ievads. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. Vispārējie noteikumi (I nodaļa)*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 131–132.

³⁸¹ Balodis, R. 2011. *Satversmes 99. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 334–335.

³⁸² Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 99. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 23.05.2022.].

³⁸³ Turpat, 116. pants.

“Ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai ja valstī vai tās daļā ir izcēlies vai draud izcēties iekšējs nemiers, kurš apdraud pastāvošo valsts iekārtu, tad Ministru kabinetam ir tiesības izsludināt izņēmuma stāvokli, par to divdesmit četru stundu laikā paziņojot Saeimas prezidijam, kuram šāds Ministru kabineta lēmums nekavējoties jāceļ priekšā Saeimai.”³⁸⁴

Turpmāk Autore vispirms analizēs tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību Satversmes 99. panta pirmajā teikumā un tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanas kārtību atbilstīgi Satversmes 116. pantam un Satversmes 62. pantam. Pēc tam Autore analizēs tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību Satversmes 99. panta otrajā teikumā.

1.4.2. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmes 99. panta pirmā teikuma tvērumā

Satversmes 99. panta pirmais teikums paredz, ka “ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību”.³⁸⁵

Tiesību uz reliģijas brīvību izpausmes formas

Atšķirībā no ECPAK 9. pantā un ESPH 10. pantā norādītā Satversmes 99. panta pirmajā teikumā nav skaidri noteikts, ka tiesības uz reliģijas brīvību ietver brīvību mainīt savu reliģisko pārliecību vai ticību un nodoties savai reliģijai vai ticībai kā vienatnē, tā kopā ar citiem, piekopjot kultu, izpildot reliģiskas vai rituālas ceremonijas un sludinot mācību. Satversmes 99. panta pirmo teikumu ar saturu ir papildījusi Satversmes tiesa. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka tiesības uz reliģijas brīvību aptver dažāda veida reliģiskus, nereliģiskus un ateistiskus uzskatus, kā arī tiesības pieņemt reliģiju vai nepiederēt ne pie vienas reliģijas. No Satversmes 99. panta, aplūkojot to kopsakarā ar Satversmes 116. pantu, izriet, ka tiek nošķirts reliģiskās pārliecības iekšējais aspekts (*forum internum*) un tiesības nodoties reliģijai jeb reliģiskās pārliecības paušana kā tiesību uz reliģijas brīvību ārējā izpausme (*forum externum*).³⁸⁶

Satversmes 99. pantā nav definēti tiesību uz reliģijas brīvību saturu veidojošie elementi – “domas brīvība”, “apziņas brīvība” un “reliģiskās pārliecības brīvība”. Kā skaidrots iepriekš, tiesību uz reliģijas brīvību iedzīvināšana Latvijas tiesību sistēmā, atklājot šo tiesību būtību un saturu, izriet no valsts pozitīvajiem pienākumiem starptautisko saistību priekšā.³⁸⁷

³⁸⁴ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 62. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 23.05.2022.].

³⁸⁵ Turpat, 99. panta pirmais teikums.

³⁸⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011. gada 18. marta spriedums lietā Nr. 2010-50-03. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2010-50-03_Spriedums.pdf [sk. 23.05.2022.].

³⁸⁷ Turpat.

Līdz ar to atbilstīgi starptautiskajām saistībām Satversmes 99. pantā noteiktās trīs brīvības – “domas brīvība” “apziņas brīvība” un “reliģiskās pārliecības brīvība” – vienoti ietver “tiesības uz reliģijas brīvību” un sniedz vienotu pamattiesību kā personām ar noteiktu reliģisku pārliecību, tā arī personām ar savrupu filozofisku pasaules skatījumu vai personām ar ateistisku un agnostisku pārliecību.³⁸⁸

Papildus minētajam jānorāda, ka citos tiesību aktos, kurus Autore pētījusi iepriekš, piemēram, ECPAK 9. panta tulkojumā, latviešu valodā minēts jēdziens “reliģiskā pārliecība vai ticība”, savukārt ESPAH 10. pantā minēta “ticības brīvība”. Šeit jānorāda, ka latviešu valodā termina “pārliecība” sinonīms ir “ticība”.³⁸⁹ Tāpat arī prof. Ringolds Balodis norādījis uz minēto terminu savstarpējo saistību.³⁹⁰ Līdz ar to terminoloģiski Satversmes 99. pantā ar “reliģiskās pārliecības brīvību” saprotama arī “ticības brīvība”. Kā redzams no turpmāk veiktās analīzes, Satversmes 99. pantā ietvertais terminoloģijas lietojums neietekmē tiesību uz reliģijas brīvību tvēruma analīzi atbilstoši Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem un to piemērošanas praksei.

Tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausme (*forum internum*)

Prof. Ringolds Balodis ir skaidrojis, ka “tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausme (*forum internum*) ir personas iekšējā ticība, kas ir individuāls un dziļi personisks pārdzīvojums, cilvēkam pievēršoties (lūdzot, apcerot, meditējot, domājot utt.) vienam vai vairākiem pārdabiskiem, pārcilvēciskiem spēkiem, ko viņš izjūt un pārdzīvo kā svētumu. Šāda darbība pēc būtības ir neaktīva un intraverta, kas tādējādi attiecas uz cilvēka privātās dzīves jomu”.³⁹¹

Uzņemoties starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, Latvijai ir pienākums ievērot prozelītisma aizliegumu un aizsargāt tiesību uz reliģijas brīvību iekšējo izpausmi kā absolūtu. Tā, piemēram, prozelītisma aizlieguma kontekstā ārstniecības jomā ES dalībvalsts nedrīkst atzīt par leģitīmu, piemēram, tādu ārstniecības iestādes kā ārstniecības personas darba devēja rīcību, ar kuru ārsts tiek piespiests mainīt savu reliģisko pārliecību, lai varētu turpināt strādāt

³⁸⁸ Balodis, R. Satversmes 99. panta komentāri. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. 2011. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 320.

³⁸⁹ Termina “pārliecība” skaidrojums. *Portāls tezaurs.lv*. Iegūts no: <https://tezaurs.lv/p%C4%81rliec%C4%ABba> [sk. 23.05.2022.].

³⁹⁰ Balodis, R. 1998. Par reliģijas brīvību un Latvijas Satversmi. Latvijas Vēstnesis. Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/33126> [sk. 05.11.2023.].

³⁹¹ Balodis, R. 2011. *Satversmes 99. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 331–332.

ārstniecības iestādē, kura nav piesaistīta nevienai reliģiskajai organizācijai un kur ārsta darba pienākumiem nav izšķirošas nozīmes, lai ārsts varētu pildīt amata pienākums.³⁹²

Tiesību uz reliģijas brīvību ārējā izpausme (*forum externum*)

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka reliģijas brīvība primāri ir cilvēka iekšējās apziņas jautājums, tomēr tā attiecas arī uz tiesībām nodoties savai reliģijai jeb paust savu reliģisko pārliecību. Reliģiskās pārliecības paušana var notikt gan privātā, gan arī publiskā veidā, gan individuāli, gan kolektīvi, gan kopā ar citiem. Latvija nedrīkst nepamatoti iejaukties šajās tiesībās. Tai ir jābūt neitrālai un objektīvai un reliģiskā plurālisma ietvaros jānodrošina, ka dažādu reliģiju pārstāvji, paužot savu reliģisko pārliecību, cits pret citu izturēsies iecietīgi.³⁹³

Prof. Ringolds Balodis ir skaidrojis, ka no Satversmes 99. panta pirmajā teikumā ietvertās reliģijas brīvības klauzulas var izdalīt vairākus reliģiskās pārliecības paušanas veidus: 1) kulta piekropšanu, kas ir kāda objekta reliģiska pielūgšana un ar to saistītas ceremonijas, un ir uzskatāma par baznīcas kā institucionalizētas reliģijas vienu no pamatelementiem; 2) reliģisku rituālu veikšanu, kas ietver tiesības veikt reliģiskus rituālus kulta ēkās, tiesības veikt reliģiskus rituālus publiskās telpās, tiesības uz reliģisku diētu un ēdiena sagatavošanu saskaņā ar savas reliģijas priekšnoteikumiem, tiesības uz medicīniskām manipulācijām saskaņā ar savu reliģisko pārliecību, tiesības saņemt reliģisko palīdzību (aprūpi) saskaņā ar savas reliģijas rituāliem, tiesības uz reliģisku svētku svinēšanu, tiesības atturēties no dalības reliģiskos rituālos u. c.; 3) mācības sludināšanu jeb savas reliģijas izplatīšana (propagandēšana), kas ietver misionārismu, svētceļojumus, reliģiskas literatūras izplatīšanu, reliģiska apģērba (arī simbolu) nēsāšanu u. c.³⁹⁴

Kā norādījis Senāts, vēlme rīkoties atbilstoši reliģiskajai pārliecībai vai paust savus reliģiskos uzskatus balstās reliģiskajā mācībā. No tiesību viedokļa, katrā gadījumā ir izvērtējams, vai konkrētā izpausme ietilpst tiesību uz reliģijas brīvību tvērumā un līdz ar to aizsargājama vai ne.³⁹⁵ Līdz ar to, pastāvot tiesiskai konfliktsituācijai, ir jāvērtē, vai pacienta vai ārsta rīcību, piemēram, atteikšanos no ārstniecības, ir motivējuši reliģiskie uzskati, kas ir

³⁹² Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars, 105. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2017, 2 (8). Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1040> [sk. 11.02.2023.].

³⁹³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr. 2017-18-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/07/2017-18-01_Spriedums.pdf#search= [sk. 23.05.2022.].

³⁹⁴ Balodis, R. 2011. *Satversmes 99. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 33–334.

³⁹⁵ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 6. maija spriedums lietā Nr. A42446907 (SKA-160/2010). Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/4693> [sk. 23.05.2022.].

balstīti reliģiskajā mācībā, vai šie uzskati ir aizsargājami kā ietilpstoši tiesību uz reliģijas brīvību tvērumā.

Tiesību uz reliģijas brīvību ierobežošana

Tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošana saskaņā ar Satversmi var tikt veikta ordinārā un ekstraordinārā kārtībā.

Ordinārā tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanas kārtība

Ordinārā reliģiskās pārliecības paušanas ierobežošanas kārtība ir noteikta Satversmes 116. pantā, kas ietver tiesības, kuras var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Uz Satversmes 116. pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu.³⁹⁶

Satversmes 116. pants, kas paredz, ka brīvību nodoties savai reliģijai vai ticībai var ierobežot tikai likumā paredzētajā kārtībā tajā apmērā, kas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai nodrošinātu sabiedrisko drošību, aizsargātu sabiedrisko kārtību, veselību vai tikumību vai aizsargātu citu cilvēku tiesības un brīvības,³⁹⁷ salīdzinājumā ar ECPAK 9. panta 2. punktu paredz atšķirīgu leģitīmo mērķu uzskaitījumu, uz kuru pamata veicami tiesību uz reliģijas brīvību ierobežojumi. Pirmkārt, saskaņā ar Satversmes 116. pantu reliģiskā pārliecības paušana var tikt ierobežota gadījumos, kad nepieciešams aizsargāt sabiedrības labklājību. Otrkārt, Satversmes 116. pants neparedz ierobežot reliģiskās pārliecības paušanu gadījumos, kad nepieciešams aizsargāt sabiedrības veselību, citu cilvēku brīvības un gadījumu, kad ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā.

Minētās neprecizitātes Satversmes 116. pantā ir radījis apstākļus, ka starpkaru periodā pagaidu satversmēs nebija ietvertas atsevišķas tiesību normas, kas regulētu cilvēktiesību ierobežošanas kārtību, un viedoklis par cilvēktiesību kataloga nozīmi nebija būtisks. Pastāvēja atsevišķas deklaratīvas cilvēktiesību normas. Pēc panta pieņemšanas ir atzīts, ka Satversmes 116. pants formulēts neveiksmīgi un neatbilstoši demokrātiskā tiesiskā valstī akceptētajai cilvēktiesību ierobežošanas metodoloģijai un izraudzītā konstrukcija neatbilst citu valstu konstitūcijās sastopamajiem standartiem.³⁹⁸

³⁹⁶ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 116. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 16.05.2022.].

³⁹⁷ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 9. panta 2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 16.05.2022.].

³⁹⁸ Pleps, J. 2011. *Satversmes 116. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 741.

Dr. iur. h. c. E. Levits ir atzinis, ka “ar likumu pieļaujami ierobežojumi katrai pamattiesībai būtu piegriežami individuāli”.³⁹⁹ Tā ietvaros nozīme ir Satversmes tiesas izstrādātajai cilvēktiesību ierobežojumu pārbaudes metodoloģijai,⁴⁰⁰ kas aplūkota turpmāk.

Atbilstīgi Satversmes tiesas praksei patvaļīga pamattiesību ierobežošana nav pieļaujama.⁴⁰¹ Ikvienu personas pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs. Tātad ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.⁴⁰² Lai konstatētu, vai ierobežojums atbilst cilvēktiesību aizsardzības standartam, tai ir jāpārbauda: 1) vai cilvēktiesību ierobežojums noteikts ar likumu; 2) vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis; 3) vai ierobežojums atbilst samērīguma principam. Savukārt, pārbaudot atbilstību samērīguma principam, Satversmes tiesai ir jānoskaidro: 1) vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīma mērķa sasniegšanai; 2) vai nav saudzējošāku līdzekļu leģitīma mērķa sasniegšanai; 3) vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša vai arī zaudējums, kas personai rodas tās cilvēktiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielāks par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.⁴⁰³

Ja cilvēktiesību ierobežojums nav noteikts ar likumu, tad tas neatbilst Satversmei.⁴⁰⁴ Satversmes tiesa ir izvirzījusi vairākus kritērijus ar likumu noteikta cilvēktiesību ierobežojuma pārbaudei. Izvērtējot, vai ierobežojums noteikts ar likumu, Satversmes tiesa pārbauda: 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot tiesību aktos paredzēto kārtību; 2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši tiesību aktu prasībām; 3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.⁴⁰⁵

³⁹⁹ Pleps, J. 2011. *Satversmes 116. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 741.

⁴⁰⁰ Turpat.

⁴⁰¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija spriedums lietā Nr. 2012-16-01. 25. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2012-16-01_Spriedums.pdf#search= [sk. 28.04.2023.].

⁴⁰² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004-18-0106. 16. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2004-18-0106_Spriedums.pdf [sk. 28.04.2023.].

⁴⁰³ Balodis, K. 2015. Pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšana Satversmes tiesas praksē. *Satversmes tiesa.* Iegūts no: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/pamattiesibu-ierobejojuma-konstitucionalitates-izvertesana-satversmes-tiesas-prakse/> [sk. 11.02.2023.].

⁴⁰⁴ Autoru kolektīvs. 2011. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 772.

⁴⁰⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011. gada 18. marta spriedums lietā Nr. 2010-50-03. 9. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-50-03_Spriedums.pdf#search= [sk. 19.05.2022.].

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka “likums” var būt ne tikai parlamenta izdots akts, bet arī cits vispārstaistošs (ārējs) tiesību akts.⁴⁰⁶ Termins “likums” ietver ne tikai Saeimas pieņemtus likumus, bet arī citus vispārstaistošus (ārējus) tiesību aktus, ja vien tie atbilst noteiktiem kritērijiem.⁴⁰⁷ Normām, kas ierobežo personas pamattiesības, jābūt gan pienācīgi saprotamām, gan paredzamām. Proti, normām jābūt formulētām pietiekami precīzi, lai persona, nepieciešamības gadījumā atbilstoši konsultējoties, varētu regulēt savu rīcību. Tiesību normām jābūt formulētām tā, lai ļautu personām skaidri paredzēt precīzu noteikuma piemērošanas jomu un nozīmi.⁴⁰⁸ Tiesību norma ir atzīstama par neskaidru tad, ja ar interpretācijas metožu palīdzību nav iespējams noskaidrot tās patieso jēgu.⁴⁰⁹ Likumam ir jābūt publicētam vai citādā veidā pieejamam un pietiekami skaidri formulētam, lai adresāts varētu izprast savas tiesības un pienākumus, kā arī tam jāatbilst tiesiskas valsts principiem.⁴¹⁰ No Satversmes 90. panta, kas paredz, ka ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības,⁴¹¹ izriet valsts pienākums radīt mehānismu, kas nodrošina personu informētību par normatīvo regulējumu un tā saturu. Ikvienai personai ir subjektīvās publiskās tiesības tikt pienācīgi informētai par tās tiesībām un arī pienākumiem.⁴¹²

Tiesības ierobežot reliģiskās pārliecības paušanu ir ietvertas ROL 14. panta sestajā daļā, kurā ir noteikts, ka reliģisko organizāciju un ticīgo darbība ir ierobežojama tikai tajos gadījumos, kad tiek pārkāpta Satversme un likumi.⁴¹³ Minētā tiesību norma attiecīgajā redakcijā var radīt pirmšķietamu iespaidu, ka tiesību pārkāpumam jābūt jau identificētam, lai reliģisko darbību varētu ierobežot. Tādam formulējumam var būt konfliktējošs raksturs ar pacienta

⁴⁰⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2002-01-03. Secinājumu daļa. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2002-01-03_Spriedums.pdf [sk. 20.05.2022.]. Spriedumā izdarīta atsauce uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1983. gada 25. marta spriedumu lietā *Silver and others v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75.

⁴⁰⁷ Pleps, J. 2011. *Satversmes 116. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 771.

⁴⁰⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta spriedums lietā Nr. 2010-60-01. 15.2. apakšpunkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2010-60-01_Spriedums.pdf [sk. 20.05.2022.].

⁴⁰⁹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2019. gada 21. februāra spriedums lietā Nr. 2018-10-0103. 13.1. apakšpunkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/06/2018-10-0103_Spriedums.pdf#search= [sk. 20.05.2022.].

⁴¹⁰ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2002-01-03. Secinājumu daļa. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2002-01-03_Spriedums.pdf [sk. 20.05.2022.]. Spriedumā izdarīta atsauce uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1983. gada 25. marta spriedumu lietā *Silver and others v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75.

⁴¹¹ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 90. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 16.05.2022.].

⁴¹² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2021. gada 19. februāra lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (pieteikums Nr. 9/2021). 8.1. apakšpunkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/05/Lemums_par_pieteikumu_Nr.2021_9.pdf [sk. 20.05.2022.].

⁴¹³ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 14. panta sestā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-relijisko-organizaciju-likums> [sk. 20.05.2022.].

tiesībām uz veselības aizsardzību, kur jau laikus jāparedz visi riski un iespējamās sekas un jāveic preventīvi pasākumi, lai novērstu potenciālu tiesību aizskārumu, ko var radīt reliģiskās pārliecības paušana.

Ikviens cilvēktiesību ierobežojums pamatojams ar apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.⁴¹⁴ Pienākums uzrādīt un pamatot šāda ierobežojuma leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā gulstas uz likumdevēju.⁴¹⁵ Satversmes 116. pantā leģitīmie mērķi, uz kuru pamata ir pieļaujama tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošana, ir: 1) citu cilvēku tiesību aizsardzība; 2) demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība; 3) sabiedrības drošības aizsardzība; 4) sabiedrības labklājības aizsardzība; 5) sabiedrības tikumības aizsardzība.

Citu cilvēku tiesību aizsardzība kā leģitīms mērķis attiecas uz gadījumiem, kad likumdevējam saprātīgi jālīdzvaro vienas personas cilvēktiesības ar citas personas cilvēktiesībām saistībā ar to privāttiesisku sadursmi.⁴¹⁶ Piemēram, Satversmes 99. pantā nostiprinātās tiesības uz reliģijas brīvību jālīdzvaro ar Satversmes 111. pantā nostiprināto cilvēka veselības aizsardzību. Tā ietvaros, lai netiktu pārkāptas pacienta ar plaušu saslimšanu tiesības uz kvalitatīvu ārstniecību, kas ietvertas PTL 5. panta otrajā daļā,⁴¹⁷ tiek ierobežotas pacienta, kura reliģiskā pārliecība ir hinduisms, tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu slimnīcas palātā un kūpināt vīraka kociņus, lai izrādītu cieņu un izteiktu pateicību dievībām.⁴¹⁸

Demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība kā leģitīms mērķis attiecas uz gadījumiem, kad likumdevējs ierobežo cilvēktiesību izmantošanas vēršanu pret mēģinājumiem likvidēt vai traucēt demokrātiskas iekārtas spēju funkcionēt.⁴¹⁹ Ar tiesībām uz reliģijas brīvību nedrīkst attaisnot darbības, kas vērstas pret Latvijas valstisko neatkarību, suverenitāti, teritoriālo vienotību, valsts varu vai valsts iekārtu neparedzētā veidā.⁴²⁰ Piemēram, nedrīkst attaisnot ārsta

⁴¹⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 2005-19-01. 9. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2005-19-01_spriedums.pdf [sk. 11.02.2023.].

⁴¹⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2005-16-01. 14. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2005-16-01_spriedums.pdf [sk. 19.05.2022.].

⁴¹⁶ Levits, E. 2021. 7.8.3. *Tiesību aizskāruma attaisnojums. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums.* Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)*. I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 431.

⁴¹⁷ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta otrā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 20.05.2022.].

⁴¹⁸ Sk., piemēram, Queensland Health. 2011. *Health Care Providers' Handbook on Hindu Patients. Division of the Chief Health Officer, Queensland Health. Brisbane.* 8, 13. Iegūts no: https://www.health.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0024/156255/hbook-hindu.pdf [sk. 02.02.2023.].

⁴¹⁹ Levits, E. 2021. 7.8.3. *Tiesību aizskāruma attaisnojums. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums.* Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)*. I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 432.

⁴²⁰ Sk., piemēram, noziedzīgus nodarījumus, kas vērsti pret Latvijas Republiku un kas ietverti Krimināllikuma 80. pantā. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. 80. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 08.07.1998. 199/200; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 04.08.1998. 15. Pieņemts: 17.06.1998. Stājas spēkā: 01.04.1999. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> [sk. 20.05.2022.].

atteikšanos sniegt medicīnisko palīdzību pacientiem, ja noticis militārs iebrukums vai sācies karš, tā iemesla dēļ ar nolūku savas pārliecības dēļ palīdzēt ārvalstij vērsties pret Latvijas valstisko neatkarību.

Sabiedrības drošības aizsardzība kā legītīms mērķis attiecas uz gadījumiem, kad ierobežojums ir noteikts publisku (t. i., sabiedrības) interešu aizsardzības nolūkā, lai aizsargātu piecas pamatvērtības cilvēktiesību jomā – cilvēka dzīvību, brīvību, veselību, godu un īpašumu.⁴²¹ Piemēram, slimnīcas kapelā nav atļauts noturēt dievkalpojumu, jo valstī ar likumu ir noteikti pulcēšanās ierobežojumi Covid-19 pandēmijas ierobežošanai sabiedrībā.

Sabiedrības labklājības aizsardzība kā legītīms mērķis attiecas uz gadījumiem, kad ierobežojums ir noteikts, lai attaisnotu dažādus pasākumus, kas ir vērsti uz sabiedrības kopējo materiālo labumu palielināšanu vai pārdalīšanu starp sabiedrības locekļiem, vai arī ir nepieciešams, lai nodrošinātu pēc iespējas harmoniskāku sabiedrības funkcionēšanu.⁴²² Piemēram, 2017. gadā Latvijā norisinājās likumprojekta “Sejas aizsegšanas ierobežojuma likums” apspriešana, un tajā kā likumprojekta pieņemšanas pamatojums tika norādīta nepieciešamība radīt nacionālo normatīvo regulējumu, kas nodrošina saliedētas, vienotas un harmoniskas sabiedrības veidošanu, tādējādi nodrošinot sabiedrības labklājības nemateriālos aspektus, kā arī cilvēku tiesību nodrošināšanu dzīvojot kopā atvērtā sabiedrībā.⁴²³

Sabiedrības tikumības aizsardzība attiecas uz tādiem gadījumiem, kad ir nepieciešams sabiedrībā valdošās sociālās un ētiskās normas, kas ir sociāli uzvedības noteikumi, kuri var mainīties laika gaitā un būt atšķirīgi dažādās vietās un subkulturās.⁴²⁴ Tikumība ir vispārcilvēciska vērtība un ietekmē citu konstitucionālo vērtību aizsardzību un īstenošanu, kam ir būtiska loma cilvēka un sabiedrības interešu taisnīgā līdzsvarošanā. Tikumība vienlaikus ir arī mainīga vērtība, un tās izpausme var atšķirties ne tikai dažādos laikos un dažādās valstīs, bet pat vienas valsts dažādu sabiedrības grupu ietvaros. Nav vienotas Eiropas tikumības jeb morāles jēdziena izpratnes, un tās prasības transformējas atkarībā no vietas un laika, īpaši mūsdienu laikmetā. Tāpēc pašu valstu kompetencē ir noteikt patieso tikumības saturu un ar to saistīto cilvēktiesību ierobežojumu piemērošanas.⁴²⁵ Tikumības aizsardzība ir problemātiski

⁴²¹ Levits, E. 2021. 7.8.3. *Tiesību aizskārums attaisnojums. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums.* Autoru kolektīvs Ph. D. (Cantab.) I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 433.

⁴²² Turpat.

⁴²³ Latvijas Republikas Ministru kabinets. Likumprojekta “Sejas aizsegšanas ierobežojuma likums” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūts no: http://tap.mk.gov.lv/doc/2017_08/TMAnot_160817_sejaiz.1412.doc [sk. 20.05.2022.].

⁴²⁴ Levits, E. 2021. 7.8.3. *Tiesību aizskārums attaisnojums. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums.* Autoru kolektīvs Ph. D. (Cantab.) I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 434.

⁴²⁵ Spale, A. Tikumība. *Jurista Vārds.* 15.02.2022. 7 (1221). Iegūts no: <https://m.juristavards.lv/doc/280621-tikumiba/>; autore atsaukusies uz Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra spriedumu lietā Nr. 2017-07-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/03/2017-07-01_Spriedums.pdf#search= [sk. 28.04.2023.].

pierādāms legītīms mērķis, īpaši dažādu reliģisko grupu kontekstā, starp kurām var nepastāvēt vienprātība, tostarp jautājumos, kas skar ārstniecību. Lai atzītu tikumības aizsardzību kā legītīmu mērķi, visbiežāk jāpastāv vēl kādam legītīmam mērķim, piemēram, citu cilvēku pamattiesību vai sabiedrības labklājības aizsardzībai. Tā ietvaros kontekstā ar Satversmes tiesas praksi analizējami sabiedrības vairākuma priekšstati par to, kāda uzvedība demokrātiskā tiesiskā valstī ir akceptējama un sekmē harmonisku sabiedrības funkcionēšanu.⁴²⁶

Pēc tam, kad ir ticis izvērtēts, vai cilvēktiesību ierobežojums noteikts ar likumu un vai ierobežojumam ir legītīms mērķis, nepieciešams izvērtēt, vai ierobežojums ir “nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā”. Lai gan Satversmes 116. pantā šāds kritērijs nav ietverts, kā norādījis *Dr. iur. h. c. Egils Levits*, “kritērijs “nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā” pieder pie visu Rietumu demokrātisko valstu cilvēktiesību dogmatikas “kanona””.⁴²⁷ Ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, ja pastāv neatliekama sociāla vajadzība un ierobežojums ir samērīgs. Sabiedrībā interešu traucējumam ir jābūt sasniegušam pietiekami nopietnu intensitātes līmeni, lai pastāvētu nepieciešamība rīkoties un ierobežot cilvēktiesības. Demokrātiska sabiedrība prasa no katra sabiedrības locekļa pietiekamu pašapziņu, ka viņš var paciest arī zināmas neērtības vai traucējumus, ja tas ir saistīts ar cita sabiedrības locekļa pašrealizāciju, izmantojot viņa tiesības. Līdz ar to sīki, izolēti un vienreizēji sabiedrības interešu traucējumi, kas rodas, izmantojot cilvēktiesības, vēl neattiecināto ierobežošanu.⁴²⁸

Vērtējot apstrīdētās tiesību normas atbilstību samērīguma principam, galvenokārt ir jāizvērtē likumdevēja izmantoto līdzekļu radītās sekas, vai tiesību normas piemērošana nenodara personas tiesībām un likumiskajām interesēm lielākus zaudējumus, nekā iegūst sabiedrība. Bez tam ir jāizvērtē šādas tiesību normas ietekme uz ikvienu personu, kuras intereses tā aizskar.⁴²⁹ Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda: 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīma mērķa sasniegšanai un vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt legītīmo mērķi; 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama un vai legītīmo mērķi nevar sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) vai ierobežojums ir atbilstošs un vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām nodarīto kaitējumu. Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem

⁴²⁶ Spale, A. Tikumība. *Jurista Vārds*. 15.02.2022. 7 (1221). Iegūts no: <https://m.juristavards.lv/doc/280621-tikumiba/>; autore atsaukusies uz Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra spriedumu lietā Nr. 2017-07-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/03/2017-07-01_Spriedums.pdf#search= [sk. 28.04.2023.].

⁴²⁷ Levits, E. 2021. 7.8.3. *Tiesību aizskārums attaisnojums. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs *Ph. D. (Cantab.)*. I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 435.

⁴²⁸ Turpat, 438.

⁴²⁹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2001-12-01. 3.1.3. apakšpunkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-12-01_Spriedums.pdf#search= [sk. 16.05.2022.].

kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.⁴³⁰ Vērtējot apstrīdētās tiesību normas atbilstību samērīguma principam, galvenokārt ir jāizvērtē likumdevēja izmantoto līdzekļu radītās sekas, vai tiesību normas piemērošana nenodara personas tiesībām un likumiskajām interesēm lielākus zaudējumus, nekā iegūst sabiedrība. Turklāt ir jāizvērtē šādas tiesību normas ietekme uz ikvienu personu, kuras intereses tā aizskar.⁴³¹ Ierobežojums ir samērīgs tikai tad, ja tas ne vien kalpo mērķa sasniegšanai, bet arī ir nepieciešams, lai šo mērķi sasniegtu. Labumam, ko sabiedrība iegūst, nosakot cilvēktiesību ierobežojumus, ir jābūt lielākam par atsevišķas personas interesēm nodarīto zaudējumu.⁴³² Līdz ar to nav pieļaujama tiesību paust reliģisko pārliecību formāla ierobežošana. Jāpārbauda, vai iecerētais mērķis var tikt sasniegts ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem nekā formālu aizliegumu, un tādējādi jātiecas nodrošināt reliģiskās pārliecības brīvības īstenošanu, ciktāl tas vien iespējams.⁴³³

Kā piemērs tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanai Latvijā jānorāda reliģiskās organizācijas darbības izbeigšana saistībā ar krimināllietu par sievietes un viņas jaundzimušā nāvi 2019. gadā mājdzemdībās, kurās dzemdētājai netika sniegta kvalificēta dzemdību palīdzība personu reliģiskās pārliecības dēļ, kā rezultātā iestājās dzemdētājas un jaundzimušā nāve. Minētajā lietā konstatēti personu veselības un arī dzīvības intereses apdraudoši ierobežojumi, tostarp aizliegums apmeklēt ārstus, stāties grūtniecības uzskaitē, bet gan kvalificētas medicīniskās palīdzības vietā izmantot lūgšanas.⁴³⁴ Saistībā ar minēto krimināllietu ģenerālprokurors vērsies tiesā ar prasību izbeigt reliģiskās organizācijas “Pirmā Evaņģēliskā Jēzus draudze” darbību saskaņā ar ROL 18. panta otrās daļas 3. punktu, kas paredz, ka reliģiskās organizācijas darbību, pamatojoties uz tiesas nolēmumu, var izbeigt, ja reliģiskā organizācija ar savu darbību (mācību) apdraud demokrātisko valsts iekārtu, valsts drošību, sabiedrības drošību vai kārtību, kā arī citu personu veselību un tikumību.⁴³⁵ Ar Vidzemes apgabaltiesas 2023. gada 20. janvāra spriedumu lietā Nr. C71196120 reliģiskās organizācijas “Pirmā

⁴³⁰ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-04-01. 6. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-04-01_Spriedums.pdf [sk. 16.05.2022.].

⁴³¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2001-12-01. 3.1.3. apakšpunkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-12-01_Spriedums.pdf#search= [sk. 16.05.2022.].

⁴³² Autoru kolektīvs. 2011. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 770.

⁴³³ Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars, 115. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. Rīga: RSU, 2017, 2 (8). Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1040> [sk. 16.05.2022.].

⁴³⁴ Latvijas Republikas prokuratūra. 2020. Ģenerālprokurors Ē. Kalnmeiers iesniedz tiesā pieteikumu par Pirmās Evaņģēliskās Jēzus draudzes darbības izbeigšanu. Iegūts no: <https://www.prokuratūra.lv/lv/search?s=J%C4%92ZUS+DRAUDZE> [sk. 09.06.2022.].

⁴³⁵ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 18. panta otrās daļas 3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-relijisko-organizaciju-likums> [sk. 20.05.2022.].

Evanģēliskā Jēzus draudze” darbība ir tikusi izbeigta. Lietā atzīts, ka valstij ir pienākums aizsargāt cilvēku pamattiesības, reaģējot likumā noteiktajā kārtībā, jo Satversme un ROL noteic, ka valstij un tās iestādēm, garantējot personām tiesības brīvi izvēlēties savu ticību un veidu, kā garīgi pilnveidoties, vienlaikus ir pienākums, aizsargājot cilvēkus, nepieļaut reliģisko organizāciju ar pretsabiedrisku ievirzi uz ļaunprātīgu un psihiski varmācīgu darbību pastāvēšanu.⁴³⁶ Uzņemoties starptautiskās saistības tiesību uz veselības aizsardzību jomā, Latvijai ir jānodrošina, ka katrai personai ir tiesības saņemt kvalitatīvus un kvalificētus, tiesību aktiem atbilstošus veselības aprūpes pakalpojumus. Tāpat, uzņemoties starptautiskās saistības tiesību uz reliģijas brīvību jomā, Latvijai ir jānodrošina, lai tiktu novērsta pretlikumīga rīcība, kuru persona ir veikusi, aizbildinoties ar savām tiesībām uz reliģijas brīvību. Līdz ar to tiesības paust reliģisko pārliecību nedrīkst tikt izmantotas ļaunprātīgi. Tostarp tiesības paust reliģisko pārliecību nedrīkst būt par pamatu kvalificētas ārstniecības nesaņemšanai gadījumos, kad tas ir nepieciešams.

Ekstraordinārā tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanas kārtība

Ekstraordinārā tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošanas kārtība veicama atbilstīgi Satversmes 62. pantam, kas noteic, ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai ja valstī vai tās daļā ir izcēlies vai draud izcelties iekšējs nemiers, kurš apdraud pastāvošo valsts iekārtu, tad MK ir tiesības izsludināt izņēmuma stāvokli, par to divdesmit četru stundu laikā paziņojot Saeimas prezidijam, kuram šāds MK lēmums nekavējoties jāceļ priekšā Saeimai.⁴³⁷

Satversmes 62. pantā ietvertais regulējums ir šaurāks, nekā to paredz ECPAK un ESPAH, ka starp apstākļiem, kādos nosakāmi ekstraordinārie ierobežojumi, var būt ne tikai kara apstākļi, bet arī kāds cits ārkārtējais sabiedriskais stāvoklis, kas apdraud nācijas dzīvi.⁴³⁸ Šajā sakarā jāņem vērā, ka “Satversmes 62. pants ir tiesību norma, kas ir jāpiepilda ar saturu un jāskata atbilstīgi tiesiskajai situācijai mūsdienās”.⁴³⁹ Likumā “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” ir izdalīti divi gadījumi, kad izsludina īpašu tiesisko režīmu Latvijā:

⁴³⁶ Latvijas Republikas prokuratūra. 2023. Vidzemes apgabaltiesa apmierina ģenerālprokurora prasību par reliģiskās organizācijas darbības izbeigšanu. Iegūts no: <https://www.prokuratūra.lv/lv/aktualitates/2023/aktualitates/vidzemes-apgabaltiesa-aptmierina-generalprokurora-prasibu-par-religiskas-organizācijas-darbības-izbeigšanu-2861>; Latvijas Republikas Senāta Rīcības sēdes 2023. gada 12. aprīļa lēmums lietā Nr. C71196120 (SKC-518/2023). Iegūts no: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/3_Jaunumi/Par_tiesas_sedem/SKC-518-2023.docx [sk. 28.04.2023.].

⁴³⁷ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 62. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 16.05.2022.].

⁴³⁸ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 15. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 16.05.2022.].

⁴³⁹ Pleps, J. 2017. *Satversmes 62. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. III nodaļa. Valsts prezidents. IV nodaļa. Ministru kabinets*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 614.

1) izņēmuma stāvoklis; 2) ārkārtējā situācija.⁴⁴⁰ Izņēmuma stāvokli izsludina, ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks un ja valstī vai tās daļā ir izcēlušies vai draud izcelties iekšēji nemieri, kas apdraud demokrātisko valsts iekārtu.⁴⁴¹ Savukārt ārkārtējā situācija ir īpašs tiesiskais režīms, kura laikā MK ir tiesības likumā noteiktajā kārtībā un apjomā ierobežot valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju, fizisko un juridisko personu tiesības un brīvības, kā arī uzlikt tām papildu pienākumus. Ārkārtējo situāciju var izsludināt tāda valsts apdraudējuma gadījumā, kas saistīts ar katastrofu, tās draudiem vai kritiskās infrastruktūras apdraudējumu, ja būtiski apdraudēta valsts, sabiedrības, vides, saimnieciskās darbības drošība vai cilvēku veselība un dzīvība.⁴⁴² Nosacījumi ārkārtējās situācijas izsludināšanai tika pieņemti, pamatojoties uz mūsdienu tiesisko situāciju, kas pierādījusi, ka apdraudējuma situācijas valstī var rasties arī bīstamu infekcijas slimību rezultātā, kas var būt, piemēram, Covid-19 pandēmijas izplatīšanās.⁴⁴³

Tā, piemēram, pamatojoties uz to, ka valstī bija izsludinātā ārkārtējā situācija, Latvija, iesniedzot notu, informēja EP ģenerālsekretāri par atkāpšanos no atsevišķām ECPAK normu prasībām pasākumu dēļ, kas ieviesti valstī pasludinātās ārkārtējās situācijas laikā, lai ierobežotu Covid-19 pandēmijas izplatīšanos.⁴⁴⁴ Savukārt, beidzoties ārkārtējai situācijai, Latvija atsauca atkāpšanos no ECPAK normu prasībām.⁴⁴⁵ Latvija minētajā notā citastarp bija norādījusi atkāpšanos ECPAK 11. pantā ietvertās pulcēšanās un biedrošanās brīvības, tostarp norādot pulcēšanās ierobežojumus reliģiskās darbības veikšanai. Tā ietvaros saistībā ar epidemioloģiskās drošības pasākumu ieviešanu valstī Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai⁴⁴⁶ tika ietekmētas arī, piemēram, pacientu un

⁴⁴⁰ Likums "Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli". Latvijas Republikas likums. 2. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 27.03.2013. 61. Pieņemts: 07.03.2013. Stājas spēkā: 10.04.2013. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/255713-par-arkartejo-situaciju-un-iznemu-stavokli> [sk. 16.05.2022.].

⁴⁴¹ Turpat, 11. panta pirmā daļa.

⁴⁴² Turpat, 4. pants.

⁴⁴³ Latvijas Republikas Ministru kabinets. Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija) par likumprojektu "Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli". 19.10.2012. Nr. 90/TA-1675 (2012). Iegūts no: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/7A9BD98FE16DF054C2257A9C00486764?OpenDocument> [sk. 16.05.2022.].

⁴⁴⁴ The Republic of Latvia. Notification – JJ9012C Tr./005-225 – 16 March 2020 – Declaration related to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5). *Council of Europe*. Iegūts no: <https://rm.coe.int/16809ce9f2> [sk. 16.05.2022.].

⁴⁴⁵ Mits, M. 2021. *2.3.1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs Ph. D. (Cantab.) I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 78.

⁴⁴⁶ Sk., piemēram, Ministru kabineta 2020. gada 12. marta rīkojumu Nr. 103 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu". *Latvijas Vēstnesis*. 12.03.2020. 51A. Pieņemts: 12.03.2020. Stājas spēkā: 12.03.2020. Zaudēja spēku: 10.06.2020. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/313191-par-arkartejas-situacijas-izsludinasanu>. Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumi Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai". *Latvijas Vēstnesis*. 09.06.2020. 110B. Pieņemts: 09.06.2020. Stājas spēkā: 10.06.2006. Zaudēja spēku: 11.10.2021. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/315304-epidemiologiskas-drosibas-pasakumi-covid-19-infekcijas-izplatibas-ierobezosana> [sk. 16.05.2022.].

ārstniecības personu, tostarp ārstu, iespējas pulcēties slimnīcas kapelā svētbrīžu vai dievkalpojumu apmeklēšanai.

1.4.3. Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmes 99. panta otrā teikuma tvērumā

Satversmes 99. panta otrais teikums paredz, ka “baznīca ir atdalīta no valsts”.⁴⁴⁷ Satversmes 99. panta otrajā teikumā ir iekļauta baznīcas atdalītība no valsts, kas raksturo Latviju kā laicīgu valsti. “Laicīga valsts nozīmē baznīcas atdalīšanu no valsts, kas ir valsts institucionālās iekārtas jautājums. Valsts laicīgums izpaužas tādējādi, ka valstī nepastāv oficiāla valsts reliģija. Valsts un tās tiesiskās sistēmas mērķis ir tikai nodrošināt mieru sabiedrībā, personas brīvību un drošību. Laicīgas valsts uzdevums nav nodrošināt vienas patiesības pastāvēšanu vai sekmēt vienu pasaules uzskatu. Valsts ir neitrāla reliģijas patiesības jautājumos un respektē savu pilsoņu reliģijas brīvību. Valsts nevis nosaka patieso reliģiju, bet sekmē sabiedrības kopību, ņemot vērā tās daudzveidību.”⁴⁴⁸

Latvijā baznīca ir institucionāli atdalīta no valsts, taču tā nav atdalīta no valstī notiekošajiem procesiem,⁴⁴⁹ tostarp ārstniecības jomā. “Baznīcas pamatfunkcija laicīgas valsts kontekstā ir vērtību dialogs ar valsti, lai nodrošinātu cilvēktiesību, cilvēka cieņas un taisnīguma pastāvēšanu sabiedrībā. Baznīcai ir jāspēj aizstāvēt savu piederīgo intereses un piedāvāt valsts rīcības morālu vērtējumu.”⁴⁵⁰ Ārstniecības jomā kā piemērs tam, ka baznīca netiek izslēgta no sabiedriskās dzīves un tās viedoklis sabiedrībai nozīmīgos jautājumos var tikt ņemts vērā, ir 2021. gada martā Saeimā izskatītais Latvijas pilsoņu kolektīvais iesniegums “Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija”, kur jautājuma par aktīvās eitanāzijas un ārsta asistētās pašnāvības legalizēšanu izlemšanai uz Saeimas mandātu un ētikas komisijas 2021. gada 10. marta sēdi diskusijai tika uzaicināti pārstāvji no Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas, Romas Katoļu baznīcas, Latvijas Baptistu draudžu savienības un Latvijas Pareizticīgās baznīcas.⁴⁵¹ Minēto

⁴⁴⁷ Arī Reliģisko organizāciju likuma 5. panta pirmajā daļā nostiprināta baznīcas atdalītība no valsts. Proti, tur teikts, ka Latvijas Republikā valsts ir atdalīta no baznīcas. Valsts institūcijām ir laicīgs raksturs, un reliģiskās organizācijas valsts funkcijas veic tikai likumos paredzētajos gadījumos. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 99. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>; Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 5. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-relijisko-organizaciju-likums> [sk. 23.05.2022.].

⁴⁴⁸ Pleps, J., Pastars, E., Plakane, I. 2021. *Konstitucionālās tiesības. Trešais izdevums ar Daiņa Ivāna priekšvārdu*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 136.

⁴⁴⁹ Levits, E. 2022. Valsts un baznīca Satversmē. *Jurista Vārds*. 13.12.2022. 50 (1264). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/282462-valsts-un-baznica-satversme/> [sk. 28.04.2023.].

⁴⁵⁰ Pleps, J., Pastars, E., Plakane, I. 2021. *Konstitucionālās tiesības. Trešais izdevums ar Daiņa Ivāna priekšvārdu*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 136.

⁴⁵¹ Latvijas Republikas Saeima. Saeimas mandātu un ētikas komisijas 2021. gada 10. marta sēde. Latvijas pilsoņu kolektīvā iesnieguma “Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija” turpmāka izskatīšana. Iegūts no: <https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/webSNbyDate?OpenView&count=1000&restrictToCategory=10.03.2021> [sk. 28.04.2021.].

baznīcu pārstāvji pauda vienotu nostāju, ka to pārstāvētās reliģiskās savienības (baznīcas) ir noraidošas eitanāzijas jautājumos, pamatojoties uz to, ka cilvēka dzīvībai piemīt vērtība un tādēļ cilvēka ciešanās ir nepieciešams tāds atbalsts, kas vērsts uz to, lai cilvēks varētu dzīvot. Tostarp ārsta, kurš var sniegt šo atbalstu, misija, kas noteikta Hipokrata zvērestā, ir glābt cilvēka dzīvību, nevis nonāvēt.⁴⁵² Diskusiju ceļā Latvijas pilsoņu kolektīvais iesniegums “Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija” Saeimā netika atbalstīts. Vēlāk Saeimas 2021. gada 25. marta sēdē aktualizējās jautājums, vai Baznīcas šķirtība no valsts ir savienojama ar to, ka uz Saeimas mandātu un ētikas komisiju tika uzaicināti Baznīcas pārstāvji. Šajā sakarā kā arguments norādīts, ka reliģiskās savienības Latvijā kopumā pārstāv apmēram 1,3 miljonus cilvēku, kas nozīmē, ka šādā sabiedrībai aktuālā jautājumā ir piešķirama nozīme uzaicināto reliģisko savienību pārstāvju viedoklim. Tomēr minētais nenozīmē, ka Baznīca, paužot savu viedokli, ir pildījusi valsts funkcijas. Drīzāk Baznīcas pārstāvji, tāpat kā uz sēdi uzaicinātās ārstniecības personas, varētu tikt uzskatīti par personām, kurus varētu skart kolektīvajā iesniegumā ietvertais prasījums un kuras par to izsaka savu viedokli.⁴⁵³ Satversmes tiesa ir norādījusi, ka “Satversme piešķir Saeimai noteicošo lomu likumdošanā un valstiski nozīmīgu lēmumu pieņemšanā”.⁴⁵⁴ Līdz ar to Autore secina, ka valsts funkcija likumdošanas jomā šādā gadījumā piemīt Saeimai, nevis uzaicinātajām personām.

1.4.4. Tiesību paust reliģisko pārliecību mijiedarbība ar citām pamattiesībām ārstniecībā

Satversmē tiesības uz reliģijas brīvību mijiedarbojas ar citām pamattiesībām.⁴⁵⁵ Uzņemoties starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, Latvijā ir jāpastāv efektīviem tiesību aizsardzības mehānismiem, ar kuriem iespējams vienlīdz efektīvi īstenot tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību un citu cilvēktiesību aizsardzību ārstniecībā.

Tiesības uz veselības aizsardzību Latvijā ir nostiprinātas Satversmes 111. pantā, kas paredz, ka valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu.⁴⁵⁶ Satversmes tiesa, konkretizējot Satversmes 111. panta tvērumu, ir atzinusi, ka

⁴⁵² Latvijas Republikas Saeima. Saeimas mandātu un ētikas komisijas 2021. gada 10. marta sēde. Latvijas pilsoņu kolektīvajā iesnieguma “Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija” turpmāka izskatīšana. Iegūts no: <https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/webSNbyDate?OpenView&count=1000&restrictToCategory=10.03.2021> [sk. 28.04.2021.].

⁴⁵³ Saeimas kārtības rullis: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 18.08.1994. 96; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 08.09.1994. 17. Pieņemts: 28.07.1994. Stājas spēkā: 01.09.1994. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57517-saeimas-kartibas-rullis> [sk. 16.05.2022.].

⁴⁵⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 25. novembra spriedums lietā Nr. 2010-06-01. 13. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-06-01_Spriedums.pdf#search= [sk. 16.05.2022.].

⁴⁵⁵ Balodis, R. 2011. *Satversmes 99. panta komentāri. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 332.

⁴⁵⁶ Olsena, S. 2011. *Satversmes 111. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 626.

no minētā panta izriet valsts pienākums ievērot, aizsargāt un nodrošināt personas tiesības uz veselību. Pirmkārt, pienākums ievērot tiesības uz veselību nozīmē, ka valstij ir jāatturas no iejaukšanās personas tiesībās un brīvībās. Tātad jāatturas arī no tādām darbībām, kas ierobežo katras personas iespējas pašai rūpēties par savas veselības aizsardzību. Otrkārt, pienākums aizsargāt tiesības uz veselību nozīmē, ka valstij ir jāaizsargā persona no citu privātpersonu iejaukšanās tās pamattiesību īstenošanā. Treškārt, pienākums nodrošināt tiesības uz veselību nozīmē, ka valstij ir jāveic konkrēti pasākumi pamattiesību īstenošanai. Tādējādi par būtisku personas tiesību uz veselību aspektu Satversmes tiesa ir atzinusi valsts pienākumu aizsargāt personu no citu privātpersonu iejaukšanās šo pamattiesību īstenošanā. Tāpat valstij ir jāveic konkrēti pasākumi, lai persona varētu īstenot savas tiesības uz veselību. Tas citastarp nozīmē valsts pienākumu aizsargāt vienu personu grupu no citas personu grupas darbību rezultātā radītas kaitīgas ietekmes uz veselību.⁴⁵⁷ Tāpat Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valsts ir atbildīga par cilvēka veselību, ko tā aizsargā, un par to, lai katrai personai būtu tiesības sasniegt augstāko iespējamo savas veselības līmeni. Ar to jāsaprot tiesības saņemt kvalitatīvus, normatīvajiem aktiem atbilstošus veselības aprūpes pakalpojumus, kādus noteikusi valsts pēc savām iespējām, ņemot vērā tās pieejamos resursus.⁴⁵⁸ Saskaņā ar PTL 5. panta otro daļu pacientam ir tiesības uz laipnu attieksmi, kvalitatīvu un kvalificētu ārstniecību neatkarīgi no viņa slimības rakstura un smaguma.⁴⁵⁹ Kvalitatīvi, tiesību aktiem atbilstoši veselības aprūpes pakalpojumi un kvalificēti veselības aprūpes pakalpojumi saistāmi ar pacientu drošību, jo pacientu drošība saskaņā ar definīciju ir pacienta tiesības uz veselības aprūpi, kas viņam nenodara un nevar nodarīt sliktu. Tā ietvaros nav pieļaujams, ka nepietiekama profesionālā sagatavotība ārstniecības personas pienākumu veikšanai, pavirša pienākumu pildīšana, kā arī tiesību aktu neievērošana ārstniecības iestādēs liedz pacientiem saņemt kvalitatīvus veselības aprūpes pakalpojumus.⁴⁶⁰ Tāpat nav pieļaujams, ka tiek īstenota nelaiņa attieksme pret pacientu viņa reliģiskās pārliecības dēļ, kā arī nav pieļaujams, ja pret pacienta gribu tiek veikta ārstniecība, no kuras viņš atteicies savas reliģiskās pārliecības dēļ.

Veselības aprūpes procesā nozīme ir piešķirama pacienta cilvēka cieņas aizsardzībai, kas vairākkārt, pamatojoties uz starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā, uzsvērts gan Latvijas zinātniskajā literatūrā, gan arī Satversmes tiesas praksē. Cilvēka cieņa ir saistīta ar identitātes un pašnoteikšanās aizsardzību, kas savukārt ir saistīta ar personas tiesībām lemt par sevi

⁴⁵⁷ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03. 16. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/01/2017-02-03_Spriedums.pdf#search= [sk. 05.11.2023.].

⁴⁵⁸ Mozgis, Dz. 2008. *Ceļvedis veselības aprūpes vadībā*. Rīga: Nacionālais apgāds, 66.

⁴⁵⁹ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta otrā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 20.06.2023.].

⁴⁶⁰ Mozgis, Dz. 2008. *Ceļvedis veselības aprūpes vadībā*. Rīga: Nacionālais apgāds, 66.

medicīniskās aprūpes gaitā tādos jautājumos, kas skar cilvēka orgānu transplantāciju, asins pārliešanu, eitanāziju, ģenētisko iejaukšanos augļa attīstībā u. c.⁴⁶¹ Satversmes tiesa ir norādījusi, ka cilvēka cieņas neaizskaramība ir visu pamattiesību pamatā.⁴⁶² Ar cilvēka cieņas principu nav savienojams uzskats, ka viena cilvēka cieņai varētu būt mazāka vērtība nekā cita cilvēka cieņai. Cilvēka cieņas princips neļauj valstij atteikties no pamattiesību nodrošināšanas noteiktai personai vai personu grupai. Sabiedrībā pastāvoši stereotipi nedrīkst kalpot par konstitucionāli attaisnojamu pamatu noteiktas personas vai personu grupas pamattiesību liegšanai vai ierobežošanai demokrātiskā tiesiskā valstī.⁴⁶³ Satversmes ievada ceturtajā rindkopā noteikts, ka Latvija kā demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga valsts balstās uz cilvēka cieņu. Sociāli atbildīgas valsts princips ir no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasināts princips, kas ietilpst Satversmes 1. panta tvērumā. Cilvēka cieņa kā pamattiesība piemīt ikvienam cilvēkam neatkarīgi no jebkādiem nosacījumiem. No cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums rūpēties par taisnīgu sociālo kārtību, izlīdzinot sabiedrībā būtiskākās sociālās atšķirības, sekmējot sociālo iekļaušanos un katrai iedzīvotāju grupai nodrošinot iespēju dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai.⁴⁶⁴ Pacienta reliģiskās pārliecības nerespектēšana ārstniecībā, piemēram, veicot ārstniecību bez pacienta piekrišanas, var rezultēties cilvēka cieņas aizskārumā, un arī spīdzināšanas aizlieguma, kas nostiprinātas Satversmes 95. pantā,⁴⁶⁵ kā arī privātās dzīves aizsardzības, kas nostiprināta Satversmes 96. pantā, pārkāpumā.⁴⁶⁶

Tiesības uz reliģijas brīvību mijiedarbojas arī ar citām pamattiesībām, kas nostiprinātas Satversmē.⁴⁶⁷ Piemēram, ar Satversmes 100. pantu, kas skar tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju un savus uzskatus. Tāpat, piemēram, tiesības uz reliģisko rituālu veikšanu publiskās vietās un tās ierobežošana nedrīkst tikt skatīta atrauti no Satversmes 102. pantā

⁴⁶¹ Olsena, S. 2011. *Satversmes 111. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 626.

⁴⁶² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2018-08-03. 11. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/02/2018-08-03_Spriedums.pdf#search= [sk. 14.06.2023.].

⁴⁶³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01. 12.2. apakšpunkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-33-01_Spriedums-3.pdf#search= [sk. 14.06.2023.].

⁴⁶⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-24-03. 16.1. apakšpunkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/10/2019-24-03_Spriedums.pdf#search= [sk. 14.06.2023.].

⁴⁶⁵ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 95. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6.; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 16.05.2022.].

⁴⁶⁶ Turpat, 91. pants.

⁴⁶⁷ Balodis, R. 2011. *Satversmes 99. panta komentāri. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 332.

nostiprinātajām biedrošanās tiesībām un Satversmes 103. pantā ietvertajām tiesībām pulcēties,⁴⁶⁸ kas citastarp Latvijā izpaudās arī Covid-19 pandēmijas laikā.⁴⁶⁹

Pacienta un ārsta tiesību uz reliģijas brīvību un citu pamattiesību ievērošanu, ar kurām tās mijiedarbojas, sekmē tādi nacionālie normatīvie akti kā, piemēram PTL,⁴⁷⁰ DL,⁴⁷¹ ROL,⁴⁷² un uz to pamata izdotie MK noteikumi, piemēram, Noteikumi par kapelānu dienestu.⁴⁷³ Tā, piemēram, PTL 3. panta otrajā un trešajā daļā nostiprināts atšķirīgas attieksmes aizliegums pret pacientu reliģiskās pārliecības dēļ, PTL 3. panta piektajā daļā nostiprinātas pacienta tiesības saņemt garīgo aprūpi, tādējādi respektējot pacienta un viņa tuvinieku reliģiskās vērtības ārstniecībā, savukārt PTL 4. pantā ir nostiprinātas pacienta tiesības uz informāciju. Tāpat, piemēram, PTL 6. pantā ietverts regulējums, kas skar piekrišanu ārstniecībai vai atteikšanās no tās, mijiedarbojas ar personas privātās dzīves neaizskaramības jautājumiem. Atšķirīgas attieksmes aizliegumu pret ārstu sekmē DL 29. pants, kas uz ārstu attiecas, dibinot darba tiesiskās attiecības, kā arī darba tiesisko attiecību pastāvēšanas laikā, it īpaši paaugstinot darbinieku amatā, nosakot darba apstākļus, darba samaksu vai profesionālo apmācību, vai kvalifikācijas paaugstināšanu, kā arī uzteicot darba līgumu. Tāpat DL 33. panta otrās daļas 4. punkts sekmē diskriminācijas aizliegumu pret ārstu un paredz, ka darba intervijā nav pieļaujams uzdot jautājumus par reliģisko pārliecību vai piederību pie kādas reliģiskās konfesijas. Vienlaikus DL sekmē arī ārsta tiesības paust reliģisko pārliecību.⁴⁷⁴ Tā, piemēram, sekmē tiesības ievērot atšķirīgu darba laiku savas reliģiskās pārliecības dēļ, ko paredz DL 133. panta piektā daļa.⁴⁷⁵

Promocijas darba objekta un priekšmeta tvērumā no Satversmes izrietošo nacionālo normatīvo aktu līmenī tiesību uz reliģijas brīvību jomā uz ārstu un pacientu ir attiecināms

⁴⁶⁸ Balodis, R. 2011. *Satversmes 99. panta komentāri. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 332.

⁴⁶⁹ Turpat.

⁴⁷⁰ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis.* 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 20.06.2023.].

⁴⁷¹ Darba likums. Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis.* 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs.* 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 20.06.2023.].

⁴⁷² Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis.* 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs.* 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums> [sk. 20.06.2023.].

⁴⁷³ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 "Noteikumi par kapelānu dienestu". *Latvijas Vēstnesis.* 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 20.06.2023.].

⁴⁷⁴ Darba likums. Latvijas Republikas likums. 33. panta otrās daļas 4. punkts. *Latvijas Vēstnesis.* 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs.* 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 05.11.2023.].

⁴⁷⁵ Darba likums. Latvijas Republikas likums. 133. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis.* 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs.* 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 05.11.2023.].

ROL.⁴⁷⁶ Piemēram, ROL 14. panta piektā daļā aizsargā tiesības veikt reliģisko darbību slimnīcās, savukārt ROL 14. panta sestajā daļā ir reglamentēta reliģiskās pārliecības paušanas ierobežošanas kārtība, kas ir būtiska tiesību uz reliģijas brīvību līdzsvarošanai ar citām pamattiesībām.⁴⁷⁷ Tāpat uz ārstu un pacientu ir attiecināmi speciālie normatīvie akti, kuros regulēta garīdznieku un kapelānu darbība.⁴⁷⁸ Minētajos tiesību aktos ietvertās tiesību normas mijiedarbojas ar tiesību normām, kas ietvertas tiesību aktos veselības aizsardzības jomā un kas regulē ārsta un pacienta tiesiskās attiecības. Pacientu tiesības Latvijā tiek aizsargātas ar PTL un uz tā pamata izdotajiem MK noteikumiem⁴⁷⁹ un citiem speciālajiem tiesību aktiem,⁴⁸⁰ kas reglamentē tiesiskos jautājumus, kuri ir saistīti ar pacientu veselības aprūpes procesu un izriet no Satversmes 111. pantā ietvertajām cilvēktiesībām uz veselības aizsardzību un medicīniskās palīdzības minimumu. PTL regulē pacienta un veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēja, tostarp ārsta, savstarpējās tiesiskās attiecības.⁴⁸¹ Bez tiesībām uz veselības aizsardzību, kas ietvertas Satversmes 111. pantā, PTL mērķis caurvij tādas Satversmē nostiprinātās cilvēktiesības kā, piemēram, cilvēka cieņas, autonomijas un integritātes aizsardzība, tiesības zināt savas tiesības, tiesības īstenot cilvēka tiesības bez diskriminācijas, tiesības aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā, tiesības uz personas neaizskaramību.⁴⁸²

Visas minētās tiesības var mijiedarboties ar tiesībām uz reliģijas brīvību. PTL tiesību norma, kas nodrošina tiešu pacientu tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzību ārstniecībā, ir PTL

⁴⁷⁶ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums> [sk. 23.05.2022.].

⁴⁷⁷ Turpat, 14. panta piektā un sestā daļā.

⁴⁷⁸ Sk., piemēram, *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 15.01.2009. 1. Pieņemts: 20.11.2008. Stājas spēkā: 17.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/184625-latvijas-evangeliski-luteriskas-baznircas-likums>; Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 "Noteikumi par kapelānu dienestu". *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu>; Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 03.12.2008. 188; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 15.01.2009. 1. Pieņemts: 20.11.2008. Stājas spēkā: 17.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/184625-latvijas-evangeliski-luteriskas-baznircas-likums>; Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 193 "Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām". *Latvijas Vēstnesis*. 05.03.2009. 36. Pieņemts: 24.02.2009. Stājas spēkā: 06.03.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/188667-noteikumi-par-arstniecibas-atbalsta-personu-sertifikacijas-kartibu-un-sertificējamo-arstniecibas-atbalsta-personu-profesijam> [sk. 23.05.2022.].

⁴⁷⁹ Sk., piemēram, Ministru kabineta 2013. gada 5. novembra noteikumi Nr. 1269 "Ārstniecības riska fonda darbības noteikumi". *Latvijas Vēstnesis*. 22.11.2013. 228. Pieņemts: 05.11.2013. Stājas spēkā: 23.11.2013. Iegūts no <https://likumi.lv/ta/id/262102-arstniecibas-riska-fonda-darbibas-noteikumi> [sk. 23.05.2022.].

⁴⁸⁰ Sk., piemēram, Seksuālās un reproduktīvās veselības likumu: *Latvijas Vēstnesis*. 19.02.2002. 27; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 14.03.2002. 5. Pieņemts: 31.01.2002. Stājas spēkā: 01.07.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/58982-seksualas-un-reproduktivas-veselibas-likums>; Veselības aprūpes finansēšanas likumu: *Latvijas Vēstnesis*. 31.12.2017. 259. Pieņemts: 14.12.2017. Stājas spēkā: 01.01.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/296188-veselibas-aprupes-finansesanas-likums> [sk. 23.05.2022.].

⁴⁸¹ Šāberte, L. 2019. 2. pants: *Likuma mērķis. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 22.

⁴⁸² Turpat, 23.

3. panta piektā daļa, kas ietver pacientiem un viņu tuviniekiem tiesības saņemt garīgo aprūpi.⁴⁸³ Ārstam ārstniecībā ir jāievēro ne tikai minēti normatīvie akti, bet arī ĀL nostiprinātās tiesību normas, tostarp tiesības un pienākumi, kas tajā ir nostiprināti attiecībā uz ārsta profesiju,⁴⁸⁴ kā arī citi specifiskie normatīvie akti, kas regulē ārsta kompetenci ārstniecībā.⁴⁸⁵ Ja ārsts atrodas darba tiesiskajās attiecībās ar ārstniecības iestādi, tās tiesības un pienākumi ir noteikti darba līgumā un ārstniecības iestādes iekšējās kārtības noteikumos. Tādējādi ārsta tiesības īstenot tiesības uz reliģijas brīvību, ciktāl tas var ietekmēt pacienta ārstniecības procesu, jāskata kontekstā ar darba tiesības regulējošiem normatīvajiem aktiem.⁴⁸⁶

1.5. Nodaļas nobeigums

Lai atbildētu uz promocijas darbā izvirzīto pirmo pētniecības jautājumu par to, kāda konstitucionālā aizsardzība ir jānodrošina pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzības jomā, Autore izvirza turpmāk norādītās tēzes.

Konstitucionālajai aizsardzībai, kāda Latvijai ir jānodrošina attiecībā uz pacienta un ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību, ir jāizriet no starptautiskajām saistībām, kuras Latvija ir uzņēmusies ar Satversmes 89. pantu. EP tiesības uz reliģijas brīvību tiek aizsargātas ar ECPAK 9. pantu. ES ietvaros tiesības uz reliģijas brīvību tiek aizsargātas ar ESPH 10. pantu, kā arī ar vispārējiem ES tiesību principiem, kas ir viens no ES pamattiesību avotiem, un ar ES dalībvalstu kopējām konstitucionālajām tradīcijām, kas ir ES vispārējo tiesību principu pamats. Saskaņā ar minētajiem tiesību avotiem tiesības uz reliģijas brīvību ietver iekšējo izpaušmi (*forum internum*), kas ir absolūtas tiesības un nedrīkst tikt ierobežotas, un ārējo izpaušmi (*forum*

⁴⁸³ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 23.05.2022.].

⁴⁸⁴ Sk., piemēram, Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. VI nodaļa. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 23.05.2022.].

⁴⁸⁵ Piemēram, likums "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu". *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 20.07.2001. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26021-par-reglamentetajam-profesijam-un-profesionalas-kvalifikācijas-atzīšanu>; Ministru kabineta 2009. gada 24. marta noteikumi Nr. 268 "Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu". *Latvijas Vēstnesis*. 16.04.2009. 58. Pieņemts: 24.03.2009. Stājas spēkā: 17.04.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/190610-noteikumi-par-arstniecības-personu-un-studejoso-kuri-apgust-pirma-vai-otra-limena-profesionalas-augstakas-medicīniskas-izglītīb>; Ministru kabineta 2023. gada 31. oktobra noteikumi Nr. 615 "Profesionālo kvalifikāciju saraksts, kurām obligāti piemērojamas profesijas standartā ietvertās attiecīgās profesionālās kvalifikācijas prasības, un profesionālās kvalifikācijas prasību publiskošanas kārtība". *Latvijas Vēstnesis*. 01.11.2023. 212. Pieņemts: 31.10.2023. Stājas spēkā: 02.11.2023. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/346920-profesionalo-kvalifikāciju-saraksts-kuram-obligati-piemērojamas-profesijas-standarta-ietvertas-attiecīgās-profesionalas-kvalifikācijas-prasības-un-profesionalas-kvalifikācijas-prasību-publiskošanas-kartība> [sk. 16.11.2023.].

⁴⁸⁶ Darba likums. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 05.11.2023.].

externum) jeb reliģiskās pārliecības paušanu, kam var būt ietekme uz citu personu tiesiskajām interesēm un kas var tikt ierobežota.

Tiesības uz reliģijas brīvību konstitucionālā līmenī tiek aizsargātas ar Satversmes 99. pantu.⁴⁸⁷ Latvijai piemīt no tās starptautiskajām saistībām izrietošs konstitucionāls pienākums atturēties un ar efektīviem tiesību aizsardzības mehānismiem atturēt citas personas un institūcijas no iejaukšanās pacienta vai ārsta tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausmē. Iejaukšanās tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausmē var rezultēties prozelītisma aizlieguma pārkāpumā un citu tiesību, kas ir jāaizsargā ārstniecībā, aizskārumā. Piemēram, pacienta pašnoteikšanās tiesību ārstniecībā aizskārumā, ja ārsts iejaucas un lūdz atteikties pacientam no viņa reliģiskās pārliecības par labu ārstniecībai. Tāpat arī diskriminācijas aizlieguma pārkāpumā, ja ārsts tiek lūgts atteikties no savas reliģiskās pārliecības, lai varētu veikt darbu ārstniecības iestādē, kur amata pienākumu veikšanai nav nepieciešama piederība pie noteiktas reliģiskās organizācijas.

Pacienta un ārsta reliģiskās pārliecības paušana var izpausties, piemēram, reliģiska apģērba un simbolu nēsāšanā un dzīvesveida, kas pamatojams reliģijā, ievērošanā, kā arī uz reliģisko pārliecību balstītu atteikšanās tiesību īstenošanā, kam ārstniecībā var būt ietekme uz citu personu tiesiskajām interesēm. Viena no tiesību uz reliģijas brīvību ārējās izpausmes formām ir uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības, kuras var attiekties kā uz pacientu, tā uz ārstu. Pacients uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības var īstenot, piemēram, atsakoties no ārstniecības pilnībā vai kādā tās daļā. Pacienta tiesības atteikties no ārstniecības ir jāievēro pat tajos gadījumos, ja tas var būt bīstami viņa veselībai un dzīvībai. Ārsts reliģiskajā pārliecībā balstītas atteikšanās tiesības no pacienta ārstniecības var īstenot vienīgi tad, ja nacionālajos normatīvajos aktos ārstam ir reglamentētas reliģiskajā pārliecībā balstītas atteikšanās tiesības. Gadījumā, ja ārsts atsakās no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ, bet nacionālajos normatīvajos aktos nav reglamentētas atteikšanās tiesības un kārtība, kādā ārsts drīkst atteikties no pacienta ārstniecības, var tikt identificēta reliģiskās pārliecības uzspiešana pacientam. Pacienta un ārsta reliģiskās pārliecības paušana var mijiedarboties ar citām tiesībām, kas ir jāaizsargā ārstniecībā, piemēram, ar tiesībām uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, diskriminācijas aizliegumu, tiesībām uz informāciju u. c.

Latvijai nav pienākuma, bet nav arī aizliegts ar tiesību aktiem reglamentēt tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu ārstniecībā. Tomēr Latvijai ir pienākums līdzsvarot tiesības paust reliģisko pārliecību, ja šīs tiesības tiek īstenotas, ar citām tiesībām, kas Latvijai ir jāaizsargā

⁴⁸⁷ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 99. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [sk. 24.11.2023.].

gan attiecībā uz pacienta tiesībām uz likumiskajām interesēm ārstniecībā, gan attiecībā uz ārsta tiesībām un likumiskajām interesēm nodarbinātības jomā ārstniecības iestādē. Minētais ir attiecināms arī uz pacienta tiesībām pārrobežu veselības aprūpes kontekstā un ārstu, kurš veic īslaicīgu profesionālo darbību Latvijā ar ES dalībvalstī vai Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas dalībvalstī iegūtiem izglītību un profesionālo kvalifikāciju apliecinošiem dokumentiem.

Aizsargājot tiesības uz reliģijas brīvību, Latvijai ir pienākums ievērot piesardzības principu un veikt darbības, lai jau savlaicīgi, negaidot, kamēr kaitējums ir ticis nodarīts, identificētu un novērstu pacienta vai ārsta reliģiskās pārliecības paušanas nelabvēlīgo ietekmi un nodrošinātu taisnīgu līdzsvaru starp dažādām konkurējošām interesēm.

Viens no būtiskākajiem pasākumiem, ko, Autores ieskatā, Latvija kopumā var īstenot, ir veikt savlaicīgu un rūpīgu ECT un EST spriedumu analīzi, lai jau laikus pilnveidotu nacionālos normatīvos aktus un izvairītos no pārkāpumiem tiesību uz reliģijas brīvību jomā.

2. Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā

Otrajā promocijas darba nodaļā Autore pēta, kāda aizsardzība nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta pacientam attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kā arī identificē nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniedz priekšlikumus tā pilnveidošanai. Autore nodaļas ietvaros vispirms izzina pacienta tiesības vērsties pēc veselības aprūpes pakalpojumiem un veikt ārstniecību, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību. Pēc tam Autore noskaidro, kā pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbojas ar tiesībām uz informāciju, atšķirīgas attieksmes aizliegumu, tiesībām uz veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību, tiesībām uz pašnoteikšanos un ar pacienta līdzestības pienākumu savā ārstniecībā. Ņemot vērā, ka PTL 3. panta piektā daļa ir vienīgā tiesību norma PTL, kas tieši skar tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzību ārstniecībā, Autore padziļināti analizē PTL 3. panta piektajā daļā nostiprinātās pacienta un viņa tuvinieku tiesības saņemt garīgo aprūpi un šo tiesību īstenošanas problemātiku stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijā.⁴⁸⁸ Tostarp, lai noskaidrotu, kā tiek īstenotas pacienta, pacienta tuvinieku un ārsta tiesības saņemt garīgo aprūpi, Autore analizē tās veiktā empīriskā pētījuma rezultātus, kuri tika iegūti, aptaujājot 35 stacionārās ārstniecības iestādes Latvijā. Tāpat Autore pēta pacienta tiesību veikt reliģisko darbību īstenošanas kārtību un aizsardzību ārstniecībā, kā arī tiesību veikt reliģisko darbību, pieaicinot garīdznieku, kurš nav ārstniecības iestādes kapelāns, aizsardzības robežas. Tiesības veikt reliģisko darbību, pieaicinot garīdznieku, kurš nav ārstniecības iestādes kapelāns, Autore pēta nošķirti no tiesībām uz garīgo aprūpi, jo tās neietilpst PTL 3. panta piektās daļas tvērumā, bet gan izriet no ROL 14. panta piektās un sestās daļas, kas reglamentē kārtību, kādā ārstniecības iestādē ir veicama reliģiskā darbība.⁴⁸⁹

⁴⁸⁸ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁴⁸⁹ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 14. panta piektā un sestā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums> [sk. 05.05.2022.].

2.1. Pacienta tiesības vērsties pēc veselības aprūpes pakalpojumiem un veikt ārstniecību, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību

Saskaņā ar ĀL 1. panta 11. punktu pacients ir persona, kas saņem veselības aprūpes pakalpojumus vai vēršas pēc tiem.⁴⁹⁰ No minētās ĀL definīcijas izriet, ka persona par pacientu ir uzskatāma divos gadījumos: 1) gadījumā, kad tā saņem veselības aprūpes pakalpojumus; 2) gadījumā, kad tā vēršas pēc veselības aprūpes pakalpojumiem. Pacients ārstniecības ietvaros savas veselības uzturēšanu, veicināšanu, aizsardzību vai atgūšanas nolūkos veic tādas darbības kā slimību profilakse, diagnostika, ārstēšana, medicīniskā rehabilitācija un šo darbību ietvaros saņem dažādus veselības aprūpes pakalpojumus.⁴⁹¹ Līdz ar to pacients veselības aprūpes pakalpojumus savas ārstniecības ietvaros saņem ne tikai konkrētas saslimšanas gadījumā, bet arī lai veiktu profilaktiskos pasākumus, kā arī lai novērstu vai aizkavētu saslimšanu, arī lai saglabātu un veicinātu veselību.⁴⁹²

Lai saņemtu veselības aprūpes pakalpojumus un tostarp veiktu ārstniecību, pacientam ir jāvēršas ārstniecības iestādē pie ārstniecības personas, piemēram, pie ārsta. PTL 8. pants paredz, ka pacientam ir tiesības izvēlēties ārstu un ārstniecības iestādi.⁴⁹³ Saskaņā ar ĀL 1. panta 3. punktu ārstniecības iestādes, kurās pacients var izvēlēties vērsties un saņemt veselības aprūpes pakalpojumus, ir ārstu prakses, valsts un pašvaldību iestādes, saimnieciskās darbības veicēji un komercsabiedrības, kas reģistrētas ārstniecības iestāžu reģistrā, atbilst normatīvajos aktos noteiktajām obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām un nodrošina ārstniecības pakalpojumus.⁴⁹⁴ Ārstniecības iestādes atbilstīgi MK 2009. gada 20. janvāra noteikumiem Nr. 60 "Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām"⁴⁹⁵ un MK 2018. gada 28. augusta noteikumiem Nr. 555 "Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas

⁴⁹⁰ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 11. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 05.05.2022.].

⁴⁹¹ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 11., 12., 14. punkts, 3. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 05.05.2022.].

⁴⁹² Muciņš, R., Ašneviča-Slokenberga, S., Šāberte, L. u. c. 2015. *5. nodaļa. Pārskats par pacientu tiesībām veselības aprūpē. // Medicīnas tiesības*. Autoru kolektīvs S. Ašnevičas-Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 292.

⁴⁹³ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 8. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.05.2022.].

⁴⁹⁴ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 27.05.2022.].

⁴⁹⁵ Ministru kabineta 2009. gada 20. janvāra noteikumi Nr. 60 "Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām". *Latvijas Vēstnesis*. 11.02.2009. 23. Pieņemts: 20.01.2009. Stājas spēkā: 12.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187621-noteikumi-par-obligatajam-prasiba-marstniecibas-iestadem-un-to-strukturvienibam> [sk. 27.05.2022.].

kārtība”⁴⁹⁶ var būt ambulatorās vai stacionārās ārstniecības iestādes vai neatliekamās medicīnas palīdzības iestādes. Ambulatorās ārstniecības iestādes ir, piemēram, speciālista kabinets, ārsta prakse, veselības centrs.⁴⁹⁷ Stacionārās ārstniecības iestādes ir daudzprofilu slimnīca, universitātes slimnīca, specializētā slimnīca, aprūpes slimnīca.⁴⁹⁸ Stacionārajās ārstniecības iestādēs pacients var saņemt gan stacionāros veselības aprūpes pakalpojumus, gan ambulatoros veselības aprūpes pakalpojumus un ārstniecību dienas stacionārā.⁴⁹⁹ Neatliekamās medicīniskās palīdzības iestāde ir ārstniecības iestāde vai tās struktūrvienība, kurā ir dispečerdienests un neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādes, kas diennakts režīmā sniedz neatliekamo medicīnisko palīdzību iedzīvotājiem dzīvībai un veselībai kritiskā stāvoklī, kā arī ārkārtas medicīniskajās situācijās.⁵⁰⁰ Pacients var izvēlēties neveikt ārstniecību ārstniecības iestādē, bet gan īstenot PTL 5. panta devītajā daļā ietvertās tiesības, kas paredz, ka pacientam ir tiesības arī uz ārstniecību mājās, ja viņa veselības stāvoklis un dzīves apstākļi to ļauj.⁵⁰¹

Kā Autore ir norādījusi promocijas darbā iepriekš, Latvija ir atbildīga par cilvēka veselību, ko tā aizsargā, un par to, lai katrai personai būtu tiesības sasniegt augstāko iespējamo savas veselības līmeni.⁵⁰² Latvija nodrošina veselības aprūpes pakalpojumus, ņemot vērā tai

⁴⁹⁶ Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā: 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizšanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 27.05.2022.].

⁴⁹⁷ Ministru kabineta 2009. gada 20. janvāra noteikumi Nr. 60 “Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām”. 3.2., 3.4., 3.5. sadaļa. *Latvijas Vēstnesis*. 11.02.2009. 23. Pieņemts: 20.01.2009. Stājas spēkā: 12.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187621-noteikumi-par-obligatajam-prasibam-arstniecibas-iestadem-un-to-strukturvienibam>; sk. arī Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumus Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizšanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 27.05.2022.].

⁴⁹⁸ Ministru kabineta 2009. gada 20. janvāra noteikumi Nr. 60 “Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām”, 93. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 11.02.2009. 23. Pieņemts: 20.01.2009. Stājas spēkā: 12.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187621-noteikumi-par-obligatajam-prasibam-arstniecibas-iestadem-un-to-strukturvienibam> [sk. 27.05.2022.].

⁴⁹⁹ Turpat, 96. punkts.

⁵⁰⁰ Turpat, 64. punkts.

⁵⁰¹ Piemēram, īstenojot ārstniecību mājās, pacients var turpināt ārstniecību, kuru viņš ir izvēlējis un pārrunājis ar savu ārstējošo ārstu un kuru viņš uzskata par atbilstošu savai reliģiskajai pārliecībai. Ārstniecības laikā mājās pacienta intereses paust savu reliģisko pārliecību un, piemēram, veikt reliģisko darbību nepakļaujas tik strikti ierobežojumiem, kā tas ir ārstniecībās iestādē, kur pacienta intereses jāsalāgo ar citu ārstniecības iestādē esošo personu, tostarp citu pacientu, interesēm. Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta devītā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums>; Tā, piemēram, pacientam mājās pēc izrakstīšanās no stacionārās ārstniecības iestādes tvērumā var ietilpt medikamentu ievadīšana (injekcijas ādā, zemādā un intravenozi), ādas bojājuma aprūpe, urīna ilgkatetra maiņa un aprūpe, mākslīgās atveres (stomas) aprūpe, enterāla barošana caur zondi vai mākslīgi izveidotu atveri un parenterāla barošana u. c. Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizšanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 29.05.2022.].

⁵⁰² Promocijas darba 1. daļas “Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā” 1.4.4. apakšnodaļā “Tiesību paust reliģisko pārliecību mijiedarbība ar citām pamattiesībām ārstniecībā”.

pieejamos resursus. Tas nozīmē, ka pacienta PTL 8. pantā ietvertās tiesības izvēlēties ārstu un ārstniecības iestādi var nebūt absolūtas, jo šīs tiesības var ietekmēt vairāki izvēles ierobežojumi, it īpaši, ja pacientam ir interese veikt ārstniecību, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību. Pacienta tiesības izvēlēties ārstu un ārstniecības iestādi, kas nostiprinātas PTL 8. pantā, var ietekmēt pacienta darbavietas apdrošināšanas līguma nosacījumi, kuros var nebūt iekļauti noteikta veida veselības aprūpes pakalpojumi, kas varētu būt atbilstoši pacienta reliģiskajai pārliecībai, piemēram, homeopāta konsultācijas, kā rezultātā šādi veselības aprūpes pakalpojumi ir pacientam ir jāsaņem par saviem līdzekļiem. Tāpat pacienta izvēles iespējas ir ierobežotas neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšanas kontekstā, kur neatliekamās medicīniskās palīdzības brigāde pacientu stacionārajā ārstniecības iestādē nogādā atbilstoši “Slimnieku hospitalizācijas vietu plānam”.⁵⁰³ Pacienta izvēles iespējas ir ierobežotas arī gadījumā, kad ārsts īsteno ĀL 40. vai 42. pantā ietvertās tiesības atteikties no pacienta ārstniecības.⁵⁰⁴ Turklāt, kā Autore pētījusi promocijas darbā turpmāk, nacionālajos normatīvajos aktos nav regulēta kārtība, kādā pacients savlaicīgi var vērsties pie cita ārsta, ja ārsts, pie kura pacients ir vērsies, ir atteicies no pacienta ārstniecības.⁵⁰⁵ Vienlaikus pacienta izvēle var būt ierobežota arī pārrobežu veselības aprūpes kontekstā un saistībā ar nacionālajos normatīvajos aktos noteikto kārtību, kas paredz veselības aprūpes pakalpojumus, kuri tiek apmaksāti no valsts budžeta līdzekļiem.⁵⁰⁶

2.2. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar tiesībām uz informāciju

Pacienta tiesības vērsties pēc veselības aprūpes pakalpojumiem un veikt ārstniecību, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, sekmē PTL 4. pants, kas aizsargā pacienta tiesības uz informāciju (tiesības zināt informāciju un to nezināt): 1) par ārstniecību (veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanas iespējām, veselības aprūpes pakalpojumu apmaksas kārtību, ārstniecības personas vārdu, uzvārdu, amatu, profesiju, specialitāti un kvalifikāciju u. c.); 2) par veselības stāvokli (slimības diagnozi, ārstēšanas, izmeklēšanas un rehabilitācijas plānu,

⁵⁰³ Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. 12.2.2., 117. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā: 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizšanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 27.05.2022.].

⁵⁰⁴ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 40., 42. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 27.05.2022.].

⁵⁰⁵ Promocijas darba 4. daļa “Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību līdzvarošana un līdzvarošanas izaicinājumi” 4.3. apakšnodaļā “Ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzvarošanas izaicinājumi kontekstā ar pacienta tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni”.

⁵⁰⁶ Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. 3.13. sadaļa. Veselības aprūpes pakalpojumu saņemšana citā ES dalībvalstī, EEZ valstī un Šveicē. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā: 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizšanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 27.05.2022.].

prognozi un sekām, iepriekš neparedzētu iznākumu un tā iemesliem u. c.).⁵⁰⁷ Īstenojot PTL 4. pantā ietvertās tiesības, pacients, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, var izvēlēties ārstu un ārstniecības iestādi, īstenot pašnoteikšanās tiesības, izdarīt izvēli un dot piekrišanu ārstniecībai vai atteikties no tās, kā arī apzināties nepieciešamos izdevumus un samaksāt par saņemtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem.⁵⁰⁸ Tā ietvaros pacientam, kurš vēlas vērsties pēc veselības aprūpes pakalpojumiem un veikt ārstniecību, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, saskaņā ar PTL 4. pantu ir tiesības saņemt informāciju par to, kādi veselības aprūpes pakalpojumi tiek sniegti attiecīgajā ārstniecības iestādē un kādā kārtībā par tiem ir iespējams samaksāt, un vai ārstniecības iestāde piedāvā alternatīvas ārstniecības iespējas, ja pacients nepiekrīt ārstniecību veikt, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, kā arī vai un kādā kārtībā ārstniecība ir iespējama ārpus Latvijas pārrobežu veselības aprūpes.⁵⁰⁹ Tostarp pacientam ir tiesības saņemt informāciju par to, kādā kārtībā ārstniecības iestādē tiek īstenotas PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās pacienta un viņa tuvinieku tiesības saņemt garīgo aprūpi, kuru saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem sniedz ārstniecības iestādes kapelāns,⁵¹⁰ kā arī informāciju par to, vai ārstniecības iestādē ir pieejama kapela un vai un kādā kārtībā ārstniecības iestādē var īstenot reliģisko darbību ROL noteiktajā kārtībā un pieaicināt garīdznieku, kurš nav ārstniecības iestādes kapelāns.⁵¹¹

Saskaņā ar PTL 5. panta ceturto daļu pacientam ir tiesības uz savlaicīgu ārstniecību. Ārstniecības iestādei, kurā pacients ir vērsies, ir jāsniedz informācija par ārstniecības saņemšanas iespējām un termiņiem, kā arī par citām ārstniecības iestādēm, kur var saņemt atbilstošu ārstniecību.⁵¹² Tas attiecas arī uz gadījumiem, ja pacientam ir nepieciešamas ārstniecības alternatīvas viņa reliģiskās pārliecības dēļ. Piemēram, mūsdienu medicīnā dzīvnieku izcelsmes produktus izmanto tādās jomās kā anestezioloģija, psihiatrija, ortopēdija, plastiskā un vispārējā ķirurģija. Pacients, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, var nevēlēties veikt ārstniecību ar medicīniskajām ierīcēm vai medikamentiem, kuros ir izmantoti dzīvnieku izcelsmes produkti. Pacienti, kuri ir hinduisti un sikhi, atsakās no liellopu vai cūku produktu izmantošanas savā ārstniecībā. Musulmaņi konceptuāli neatbalsta abortu veikšanu. Tomēr aborts ir pieļaujams, piemēram, lai glābtu mātes dzīvību. Turklāt nedzīvi dzimušu bērnu

⁵⁰⁷ Šāberte, L., Straziņa, L. 2019. *4. pants: Tiesības uz informāciju. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 43.

⁵⁰⁸ Turpat.

⁵⁰⁹ Turpat, 47.

⁵¹⁰ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.05.2022.].

⁵¹¹ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 14. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums> [sk. 29.05.2022.].

⁵¹² Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta ceturto daļu. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010.

apbedīšana ir ļoti sensitīvs jautājums. Pacienti, kuri ir musulmaņi, var iebilst, ka pret nedzīvi dzimušiem augļiem izturas kā pret “medicīniskiem atkritumiem”, un pieprasīt pienācīgas bēres un apbedīšanu.⁵¹³ Tāpat musulmaņi atsakās no cūkām iegūtu medikamentu, pārsēju vai implantu izmantošanas, tāpat no medikamentiem, kuri var saturēt alkoholu.⁵¹⁴ Tā ietvaros pacientam ir tiesības savlaicīgi saņemt informāciju par alternatīvām ārstniecības iespējām un pieejamību un pieņemt lēmumu attiecībā uz savu ārstniecību, tostarp arī par izvēlētas alternatīvas ietekmi uz ārstniecības procesu, un arī par riskiem, lai pacients varētu pieņemt atbilstošu lēmumu.⁵¹⁵ Piemēram, ārstam ir pacients jābrīdina par to, ka kāds konkrēts pretklepus sīrups satur alkoholu, un jāpiedāvā alternatīvas.⁵¹⁶ Kā Autore norādījusi promocijas darbā iepriekš, tiesībām uz informāciju pārrobežu veselības aprūpes kontekstā ir būtiska nozīme.⁵¹⁷ Tāpat, piemēram, ja pacientam, kurš ir Jehovas liecinieks, ir nepieciešama operācija un viņš to savas reliģiskās pārliecības dēļ piekrīt veikt vienīgi mākslīgās asinsrites apstākļos, viņam ir tiesības saņemt informāciju par šī pakalpojuma saņemšanas iespējām Latvijā vai ārpus tās un tiesības saņemt informāciju par operācijas mākslīgās asinsrites apstākļos apmaksas kārtību.

PTL 4. pants neietver pacienta tiesības zināt, kāda ir ārstniecības personas reliģiskā pārliecība, ja pacients, piemēram, vēlas saņemt ārstniecību pie ārstniecības personas ar noteiktu reliģisko pārliecību, piemēram, tādu pašu reliģisko pārliecību, kāda ir pacientam, kā arī neietver pacienta tiesības papildus pārliecināties par ārstniecības personas identitāti, ja ārstniecības persona nēsā seju un ķermeni aizsedzošu reliģisko apģērbu (piemēram, burka, čadors, nikābs).⁵¹⁸ Autores ieskatā, ja ārstniecības iestādē ārstniecības personām ir atļauts nēsāt seju un ķermeni aizsedzošu reliģisko apģērbu, tad tām ir jānovērš jebkādu objektīvu šaubu pastāvēšana, kas var rasties pacientam, identificējot attiecīgo ārstniecības personu. Autores ieskatā, risinājumu iespējams rast, izstrādājot atbilstīgus ārstniecības iestādes iekšējos normatīvos

⁵¹³ Council on American-Islamic Relations. 2005. A Health Care Providers Guide to Islamic Religious Practices. Iegūts no: <https://www.cair.com/wp-content/uploads/2020/02/A-Health-Care-Provider%E2%80%99s-Guide-to-Islamic-Religious-Practices.pdf> [sk. 03.11.2023.].

⁵¹⁴ Eriksson, A., Burcharth, J., Rosenberg, J. Animal derived products may conflict with religious patients' beliefs. *BMC Med Ethics*. Iegūts no: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4220589/> [sk. 01.06.2022.].

⁵¹⁵ Maclean, A. 2009. *Autonomy, Informed Consent and Medical Law: A Relational Challenge*. Cambridge, Cambridge University press, 180.

⁵¹⁶ Council on American-Islamic Relations. 2005. A Health Care Providers Guide to Islamic Religious Practices. Iegūts no: <https://www.cair.com/wp-content/uploads/2020/02/A-Health-Care-Provider%E2%80%99s-Guide-to-Islamic-Religious-Practices.pdf> [sk. 03.11.2023.].

⁵¹⁷ Promocijas darba 1. nodaļas “Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā” 1.3.1. apakšnodaļā “Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzības specifika Eiropas Savienības tiesībās un mijiedarbība ar citām pamattiesībām ārstniecībā”.

⁵¹⁸ Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars, 110. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. Rīga: RSU, 2017, 2 (8). Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1040> [sk. 29.05.2022.].

aktus.⁵¹⁹ PTL 4. panta piektā daļa paredz, ka pacientam informācija ir sniedzama saprotamā formā, izskaidrojot medicīniskos terminus un ņemot vērā pacienta vecumu, briedumu un pieredzi.⁵²⁰ Proti, ārstniecības personai ir individuāli jāizvēlas komunikācijas veids ar katru pacientu, lai pacients informāciju varētu uztvert, saprast un izmantot ārstniecībā. Komunikācija saprotamā formā var ietvert gan valodu, gan rakstu zīmes, gan konkludentas darbības, bet ne obligātu pienākumu ārstniecības personai runāt ar pacientu saprotamā valodā.⁵²¹ Tas nozīmē, ka ārstam nav pienākuma pārzināt un lietot reliģiskos terminus, kurus pārzina pacients. Tomēr tiesības uz informāciju ir svarīgs elements informētās piekrišanas un lēmumu pieņemšanas procesā, kas skar pacienta pašnoteikšanos.⁵²² Tā ietvaros ārsta pienākums ir cienīt pacienta reliģisko pārliecību un sniegt saprotamu un pilnīgu informāciju pacientam, tostarp par iespējamām ārstniecības alternatīvām, lai viņš varētu pieņemt lēmumus, kas atbilst viņa personīgajām vērtībām un reliģiskajai pārliecībai.

Attiecībā uz informācijas saņemšanu saprotamā formā un komunikāciju starp pacientu un ārstu jānorāda, ka apstākļi, ka pacienta vai ārsta seja ir aizsegta reliģiskās pārliecības dēļ, nedrīkst būt vienīgais, lai apgalvotu, ka tādējādi pacients nav saņēmis informāciju saprotamā formā. Ārstam savstarpējā komunikācijā ir jāpārliecina, vai pacients informāciju spēj uztvert un to ir sapratis. Tā, piemēram, ECT spriedumā lietā *S.A.S. v. France* ir izspriests jautājums par seju aizsedzoša reliģiska apģērba nozīmi sociālajā saskarsmē. ECT minētajā spriedumā ir atzinusi, ka cilvēka sejai ir būtiska nozīme sociālajā saskarsmē. Gadījumā, ja seja ir aizsegta, tā rada barjeru pret citiem. Tādējādi var tikt ierobežotas citu personu tiesības dzīvot un socializēties vienotā sabiedrības telpā. Šādā kontekstā seju aizsedzoša reliģiska apģērba nēsāšanas ierobežošanai, lai ievērotu dzīves minimālās prasības sabiedrībā, var būt saistība ar legītīmo mērķi “citu cilvēku tiesību un brīvību aizsardzība”.⁵²³ Tomēr attiecībā uz minēto jāņem

⁵¹⁹ Piemēram, iekšējos normatīvajos aktos ir iespējams nostiprināt normu, kas paredz, ka “*pirmreizēja veselības aprūpes pakalpojuma sniegšanas gadījumā persona, kura reģistrē pacientu veselības aprūpes pakalpojumam, pavada pacientu pie ārstniecības personas un iepazīstina pacientu ar šo ārstniecības personu, sniedzot pacientam visu nepieciešamo informāciju par ārstniecības personas vārdu, uzvārdu, amatu, profesiju, specialitāti un kvalifikāciju*”. Lai netiktu pārkāpts atšķirīgas attieksmes aizliegums ne pret pacientiem, ne pret ārstniecības personām, norma jāattiecinā uz jebkuru gadījumu, kad pacients ārstniecības iestādē vēršas pirmreizēji, un uz visām ārstniecības personām vienlīdzīgi. Proti, gan tām, kuras nēsā reliģisko apģērbu un reliģiskos simbolus, gan tām, kuras to nedara.

⁵²⁰ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 4. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010.

⁵²¹ Šāberte, L., Straziņa, L. 2019. *4. pants: Tiesības uz informāciju. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 52.

⁵²² Sk. promocijas darba 2. daļas “Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā” 2.4. apakšnodaļā “Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar tiesībām uz veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību” un 2.6. apakšnodaļā “Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar līdzestības pienākumu savā ārstniecībā”.

⁵²³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 1. jūlija spriedums lietā *S.A.S. v. France*. 23. punkts. Pieteikuma Nr. 43835/11. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22SAS%20V%20FRANCE%22%22%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22%22CHAMBER%22%22%22ite%22:%5B%22001-145466%22%22%7D> [sk. 01.06.2022.].

vērā arī būtisks priekšnosacījums, uz ko norādījušas tiesneses A. Nusbergere (*A. Nussberger*) un H. Jēderblūma (*H. Jäderblom*) kopīgi paustajā un daļēji atšķirīgajā viedoklī par ECT spriedumu lietā *S.A.S. v. France*. Proti, minēto ideju nedrīkst apvērst, secinot, ka gadījumā, ja seja ir aizsegta, cilvēku saskarsme nav iespējama. Par to liecina, piemēram, tādas nodarbes kā slēpošana vai motobraukšana, kur tiek izmantotas seju pilnīgi aizsedzošas ķiveres, un kostīmu nēsāšana karnevālu laikā, par ko neviens neapgalvo, ka nav iespējams socializēties.⁵²⁴ Līdzīgi arī, kad Covid-19 laikā pacienta un ārsta seja bija aizsegta ar sejas masku un savstarpējā saskarsme bija iespējama. Tādējādi varētu argumentēt, ka pacientam ir iespēja saņemt informāciju saprotamā formā arī tad, ja ārstniecības personai seja ir daļēji aizsegta reliģiskās pārliecības dēļ.

Saskaņā ar PTL 4. panta septīto daļu pacientam informāciju var nesniegt tikai tādā gadījumā, ja ārsta rīcībā ir ziņas vai fakti, ka informācijas saņemšana būtiski apdraud pacienta vai citu personu dzīvību vai veselību.⁵²⁵ Nacionālais normatīvais regulējums neprecizē, ciktāl ārstam ir jāpārliecinās, ka pacienta vai pacienta tuvinieku dzīvība vai veselība tiks apdraudēta, jo tam nav noteiktu kritēriju. Ziņām un faktiem par pacienta vai citu personu dzīvības vai veselības apdraudējumu ir jābūt ārstniecības personas rīcībā. Piemēram, ārsta rīcībā ir jābūt informācijai, ka pacients nodarīs kaitējumu savai veselībai vai dzīvībai, uzzinot, ka nav pieejama alternatīva ārstniecība, izņemot tā, no kuras pacients atsakās savas reliģiskās pārliecības dēļ. Pacienta reliģiskās vērtības un nāves uztvere var ietekmēt potenciālas pašnāvības izdarīšanu. Zinātniskajā literatūrā tiek uzsvērts, ka ārstniecības iestādēs ir jānodrošina ārstniecības personas apzināt reliģijas lomu pašnāvības novērtēšanā un šo secinājumu vērtību, izstrādājot integrētu intervenci šiem pacientiem. Tā, piemēram, onkoloģijas nodaļu loma garīgās veselības aprūpes personāla, psihiatra, psihologa, kapelāna, šo pacientu novērtēšanā un komunikācijā ar pacientiem ir svarīga.⁵²⁶ Līdz ar to tiek uzsvērtā komunikācija un situācijas pārrunāšana ar pacientiem, kas drīzāk vērsta uz informācijas visaptverošu analīzi sadarbībā ar pacientu.

ECT spriedumā lietā *Csoma v. Romania* ir norādīts, ka gadījumos, kad pastāv risks pacienta veselībai, ir īpaši būtiski par to informēt pacientu, lai pacients var izvērtēt situāciju un

⁵²⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 1. jūlija spriedums lietā *S.A.S. v. France*. 23. punkts. Pieteikuma Nr. 43835/11. Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22SAS%20V%20FRANCE%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22ite%22:\[%22001-145466%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22SAS%20V%20FRANCE%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22ite%22:[%22001-145466%22]}) [sk. 01.06.2022.]; tiesneses A. Nusbergeres (*A. Nussberger*) un H. Jēderblūmas (*H. Jäderblom*) kopīgi paustais un daļēji atšķirīgais viedoklis par ECT spriedumu lietā *S.A.S. v. France*, B. sadaļas “Nav leģitīma mērķa saskaņā ar Konvenciju” 9. punkts.

⁵²⁵ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 4. panta septītā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 01.06.2022.].

⁵²⁶ Moreno-Montoya, J., Palacios-Espinosa, X., Gracia-Ruiz, J. 2017. Association Between Religion and Suicidal Behaviors in Cancer Patients. *Revista Colombiana de Psiquiatría*, 46, 4, 209. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rcp.2016.09.007> [sk. 29.06.2022.].

pieņemt atbilstošus lēmumus. EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir jāpieņem nacionālais normatīvais regulējums un uz tā pamata atbilstošas procedūras, uz kurām pamatojoties ārstam atbilstoši un individuāli katra pacienta diagnozei ir jāinformē pacients, spējot prognozēt un paredzēt arī visas iespējamās sekas un riskus.⁵²⁷ Latvijā zinātniskā pētījumā par patiesības teikšanu pacientiem Latvijā, ko veicis docents Ivars Neiders, prof. Vija Sīle un asoc. prof. Vents Sīlis, ir secināts, ka informācija pacientiem par viņu veselību būtu jāsniedz un nebūtu pieļaujami gadījumi, kad pacientiem informācija netiek sniegta.⁵²⁸ Arī politikas plānošanas un likumdošanas procesā ir izvirzīts priekšlikums, ka PTL 4. panta septītās daļas formulējumam “būtu jābūt vērstam uz to, lai ārsts varētu informācijas sniegšanu atlikt, nevis nesniegt to vispār”.⁵²⁹ Līdz ar to, kā Autore pētījusi citviet, jānorāda, ka atkāpe, kurā ārsts var nesniegt pacientam informāciju, ir tulkojama šauri un attiecas uz konkrētām situācijām, kur informācijas atklāšana var nodarīt būtisku kaitējumu pacientam vai citai personai un kur ievērota samērība.⁵³⁰

Saskaņā ar PTL 4. panta astoto daļu pacientam ir tiesības atteikties saņemt PTL 4. pantā minēto informāciju. Savu atteikšanos viņš izsaka mutvārdos, rakstveidā vai ar tādām darbībām, kas nepārprotami apliecina to.⁵³¹ Pacients, atsakoties saņemt informāciju, uzņemas atbildību par risku un sekām, ko ietekmē nepietiekama informācija vai tās nezināšana, kas attiecīgi neatbrīvo pacientu no pienākuma īstenošanas, piemēram, samaksāt par saņemtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem kārtībā, kāda noteikta nacionālajos normatīvajos aktos par veselības aprūpes organizēšanu un finansēšanu, kas ietverts PTL 15. panta piektajā daļā.⁵³² Piemēram, ja pacients ar ārstniecības personu būs vienojies, ka viņa ārstniecībā tiek izmantoti specifiski medikamenti, kas ir atbilstoši viņa reliģiskajai pārliecībai, bet pacients būs atteicies saņemt informāciju par to apmaksu, viņš vēlāk nedrīkstēs atteikties samaksāt par saņemto ārstniecību, ja tā būs dārgāka tās specifiskas dēļ. Šāda iemesla dēļ Politikas plānošanas un likumdošanas

⁵²⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 15. janvāra spriedums lietā *Csoma v. Romania*. 42. punkts. Pieteikuma Nr. 8759/05. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Csoma%20v%20Romania%22%22itemid%22:%5B%22001-115862%22%5D%7D> [sk. 01.06.2022.].

⁵²⁸ Neiders, I., Sīle, V., Sīlis, V. 2013. Truth-telling and the Asymmetry of the Attitude to Truth-telling to Dying Patients in Latvia. Iegūts no: <https://ojs.utlib.ee/index.php/spe/article/view/spe.2013.6.2.05/9365> [sk. 01.06.2022.].

⁵²⁹ Ar Latvijas veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 “Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” izveidotās darba grupas 2022. gada 9. maija ziņojums “Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” Nr. 1.3.-5./4025. Pieejams Veselības ministrijas un Veselības inspekcijas arhīvā, 4–5; Neiders, I., Sīle, V., Sīlis, V. 2013. Truth-telling and the Asymmetry of the Attitude to Truth-telling to Dying Patients in Latvia. Iegūts no: <https://ojs.utlib.ee/index.php/spe/article/view/spe.2013.6.2.05/9365> [sk. 01.06.2022.].

⁵³⁰ Sk. Šāberte, L., Straziņa, L. 2019. 4. pants: Tiesības uz informāciju. // *Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 57–60.

⁵³¹ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 4. panta astotā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 01.06.2022.].

⁵³² Turpat, 15. panta piektā daļa.

procesā izvirzīts priekšlikums nodalīt pacienta tiesības uz informāciju par veselības aprūpes pakalpojumiem un to sniedzējiem un tiesības uz informāciju par veselību, veidojot atsevišķas tiesību normas,⁵³³ kam Autore pievienojas.

2.3. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar atšķirīgas attieksmes aizliegumu

2.3.1. Atšķirīgas attieksmes aizliegums

Atšķirīgas attieksmes aizliegums attiecībā pret pacientu ir nostiprināts PTL 3. panta otrajā daļā, kas ietver apstākļus jeb kritērijus, uz kuriem pamatojoties ir aizliegta atšķirīga attieksme, tostarp reliģisko pārliecību, un diskriminācijas iespējamus veidus neattaisnotas atšķirīgas attieksmes gadījumā. PTL 3. panta otrajā daļā ir noteikts, ka, nodrošinot pacienta tiesības, aizliegta atšķirīga attieksme atkarībā no personas rases, etniskās izcelsmes, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, invaliditātes, veselības stāvokļa, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, mantiskā vai ģimenes stāvokļa vai citiem apstākļiem. Atšķirīga attieksme ietver personas tiešu vai netiešu diskrimināciju, personas aizskaršanu vai norādījumu to diskriminēt.⁵³⁴

Kā Autore pētījusi citviet, atšķirīgas attieksmes aizliegums izriet no tiesiskās vienlīdzības principa, kas ietver cilvēktiesību tiesību aktos nostiprinātās tiesības uz vienlīdzību likuma priekšā un diskriminācijas aizliegumu. Vienlīdzība likuma priekšā nozīmē to, ka, īstenojot pacientu tiesības, attieksmei pret visiem pacientiem ir jābūt vienlīdzīgai. Salīdzināmas situācijās, pastāvot vienādiem faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem, attieksme pret pacientu nedrīkst būt atšķirīga, bet, pastāvot atšķirīgiem faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem, attieksme pret pacientu nedrīkst būt vienāda. Vienlīdzība likuma priekšā nerada tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi tikai tajā gadījumā, ja pastāv tādi iemesli, kas ir objektīvi pamatoti ar tiesisku mērķi, kura sasniegšanai izraudzītie līdzekļi ir samērīgi. Par diskrimināciju attiecībā pret pacientu ir uzskatāms neattaisnots atšķirīgas attieksmes aizliegums.⁵³⁵

Atšķirīgas attieksmes pret pacientu pamatā var būt kā viens, tā arī vairāki aizliegtie kritēriji, kas norādīti PTL 3. panta otrajā daļā, un tā detalizētāk iedalāma atkarībā no tā, vai tā

⁵³³ Ar Latvijas veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 "Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" izveidotās darba grupas 2022. gada 9. maija ziņojums "Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" Nr. 1.3.-5./4025. Pieejams Veselības ministrijas un Veselības inspekcijas arhīvā, 6.

⁵³⁴ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta otrā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.05.2022.].

⁵³⁵ Šāberte, L. 2019. *3. pants: Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 31.

izpaužas kā tieša vai netieša diskriminācija, personas aizskaršana vai norādījums to diskriminēt.⁵³⁶

Diskriminācija, kas izpaužas tikai viena aizliegtā kritērija dēļ, kas var būt pacienta reliģiskā pārliecība, būs identificējama gadījumā, ja bez objektīvi pamatota un tiesiska mērķa, bet tikai stacionārās ārstniecības iestādes ērtības labad, lai pacientiem nebūtu jāpielāgo speciāla ēdināšana, izdoti iekšējās kārtības noteikumi, kas paredz, ka svētā gavēņa jeb ramadāna mēnesī⁵³⁷ tiek atteikts sniegt ārstniecību pacientiem, kuri ir musulmaņi un, neskatoties uz veselības problēmām, ir izvēlējušies ievērot gavēni un dienas gaišajā laikā neēd un nedzer.⁵³⁸

Diskriminācija, kas izpaužas vairāku aizlieguma kritēriju dēļ jeb daudzējādā diskriminācija⁵³⁹ var būt identificējama tādā gadījumā, ja tā ietver ne tikai pacienta reliģisko pārliecību, bet arī kādu citu vai citus kritērijus, kas ietverti PTL 3. panta otrajā daļā. Piemēram, kritēriju uzskaitījumā minēti arī “citi apstākļi”, kas var ietvert tādus no cilvēktiesību tiesību aktiem izrietošus kritērijus un starp tiem, piemēram, pacienta seksuālo orientāciju.⁵⁴⁰ Diskriminācija šādā gadījumā būtu identificējama, piemēram, gadījumā, ja bez objektīvi pamatota un tiesiska mērķa Katoļu baznīcai piederoša stacionārā ārstniecības iestāde, kuras pakalpojumiem ietilpst *in vitro* (latīņu val.) fertilizācija jeb sievietes ārpusķermeņa apaugļošana, šo pakalpojumu nesniedz homoseksuālām sievietēm, kuras nav piederīgas katoļticībai.⁵⁴¹

⁵³⁶ Šāberte, L. 2019. *3. pants: Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 31.

⁵³⁷ Ramadāna mēnesis, islāma mēness kalendāra deviņais mēnesis. Tas ir laiks, kad musulmaņiem ir jāievēro gavēnis. Ramadāna ievērošana nozīmē atturēšanos no ēšanas, dzeršanas (un smēķēšanas) un seksuālām aktivitātēm no rītausmas līdz saulrietam. Ramadāns ir personīgās atturības laiks un laiks, kad musulmaņi uzmanību pievērš pareizai uzvedībai, lai novērtētu to, kas viņiem dzīvē ir dots. Badošanās ir paredzēta tiem, kas ir garīgi un fiziski piemēroti. No gavēņa var tikt atbrīvoti bērni līdz pubertātes vecumam, veci cilvēki, kuri vairs nespēj gavēt, barojošas mātes, grūtnieces, sievietes, kurām ir menstruācijas, un pacienti. Pacienti var izvēlēties atlikt gavēni un izlaistās dienas kompensēt vēlāk. Ārkārtas situācijās musulmaņi var piekrist medicīniskai izmeklēšanai, bet var nepiekrīst uztura intravenozām injekcijām. Council on American-Islamic Relations. 2005. A Health Care Providers Guide to Islamic Religious Practices. Iegūts no: <https://www.cair.com/wp-content/uploads/2020/02/A-Health-Care-Provider%E2%80%99s-Guide-to-Islamic-Religious-Practices.pdf> [sk. 03.11.2023.].

⁵³⁸ Šāberte, L. 2019. *3. pants: Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 31.

⁵³⁹ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Nevienlīdzība un daudzējādā diskriminācija veselības aprūpē. Iegūts no: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_inequalitesmultidiscrimination_lv.pdf [sk. 29.05.2022.].

⁵⁴⁰ Šāberte, L. 2019. *3. pants: Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 31.

⁵⁴¹ M. Roshelli, K. 2009. Religiously Based Discrimination: Striking a Balance Between a Health Care Provider's Right to Religious Freedom and a Woman's Ability To Access Fertility Treatment Without Facing Discrimination. *St. John's Law Review*. 83, 3, 6. Iegūts no: <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1058&context=lawreview> [sk. 29.05.2022.].

Tieša diskriminācija pret pacientu var izpausties kā atšķirīga attieksme vienādās situācijās vai kā vienāda attieksme atšķirīgās situācijās.⁵⁴² Atšķirīga attieksme pret pacientu vienādās situācijās var tikt identificēta gadījumā, ja, piemēram, stacionārās ārstniecības iestādes iekšējos normatīvajos aktos bez objektīvi pamatota un tiesiska mērķa tiek reglamentēts, ka pacientiem, kuri ir hinduisti un budisti, netiek nodrošinātas tiesības saņemt PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības uz garīgo aprūpi, bet citiem pacientiem šādas tiesības tiek nodrošinātas neatkarīgi no reliģiskās piederības. Tāpat tieša diskriminācija var tikt identificēta gadījumā, kad ārsts atsakās veikt pacienta ārstniecību tā iemesla dēļ, ka pacienta reliģiskā pārliecība nesakrīt ar ārsta reliģisko pārliecību. Savukārt vienāda attieksme pret pacientu atšķirīgās situācijās var tikt identificēta gadījumā, kad, piemēram, visiem pacientiem stacionārās ārstniecības iestādē ir nostiprinātas tiesības saņemt PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības saņemt garīgo aprūpi, bet tā tiek nodrošināta tikai slimnīcas kapelā. Tādējādi pacients garīgo aprūpi var saņemt tikai tad, ja spēj doties uz slimnīcas kapelu vai pacientu ir iespējams turp pārvietot.

Netieša diskriminācija ir “cita mērķa realizācijas blakusefekts vai sekas”.⁵⁴³ Citiem vārdiem, netieša diskriminācija ir balstīta uz šķietami neitrālu kritēriju, kurš nav aizliegta is kritērijs, bet faktiski skar kādu noteiktu cilvēku grupu, uz kuru šis šķietami neitrālais kritērijs attiecas. Neitrālajam kritērijam jābūt ciešai saiknei ar aizliegto kritēriju.⁵⁴⁴ Piemēram, netieša diskriminācija reliģiskās pārliecības dēļ var skart pacienta darba devēja izsniegtās apdrošināšanas polises nosacījumus. Ja apdrošināšanas polise noslēgta ar vienu konkrētas specialitātes ārstu, piemēram, ginekologu, un pacientei, kura ir musulmaniete, nav iespēju izvēlēties sava dzimuma ginekologu, var pastāvēt netiešas diskriminācijas aizskārums.

Personas aizskaršana ir diskriminācijas veids, kad notiek cilvēka pakļaušana tādai no viņa viedokļa nevēlamai rīcībai, kuras mērķis vai rezultāts ir cilvēka cieņas aizskaršana un iebiedējošas, naidīgas, pazemojošas vai aizskarošas vides radīšana.⁵⁴⁵ Piemēram, tā var būt naidīga un verbāli pazemojoša attieksme pret pacientu viņa reliģiskās pārliecības dēļ.⁵⁴⁶ Piemēram, nav pieļaujams, ka ārsts musulmaņu pacientei nesniedz informāciju ārstniecības procesā, norādot, ka viņa nav uzskatāma par pietiekami izglītotu, lai izprastu tādu informāciju, jo reliģiskās pārliecības dēļ nav pakļauta biežai socializācijai sabiedrībā un darba vidē.⁵⁴⁷

⁵⁴² Levits, E. 2003. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Par līdztiesību likuma un tiesas priekšā un diskriminācijas aizliegumu. Par Satversmes 91. pantu. // *Latvijas Vēstnesis*. 08.05.2003. 68 (2833). Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/74628> [sk. 29.05.2022.].

⁵⁴³ Turpat.

⁵⁴⁴ Šāberte, L. 2019. *3. pants: Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 32.

⁵⁴⁵ Latvijas Republikas Tiesībsargs. Diskriminācijas veidi. Iegūts no: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/diskriminacijas-noversana/diskriminacijas-veidi> [sk. 29.05.2022.].

⁵⁴⁶ Šāberte, L. 2019. *3. pants: Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 32.

⁵⁴⁷ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Daudzējādā diskriminācija veselības aprūpē. https://fra.europa.eu/sites/default/files/media-memo-multiple-discrimination-in-healthcare_lv.pdf [sk. 29.05.2022.].

Savukārt norādījums personu diskriminēt ir diskriminācijas veids, kas konstatējams gadījumos, kad tiek dots norādījums citai personai diskriminēt kādu personu, pamatojoties uz aizliegto kritēriju.⁵⁴⁸ Piemēram, ārstiem ir dots norādījums neuzņemt slimnīcā, dienas stacionārā, pacientus, kuri ieradušies reliģiskā apģērbā un kuriem potenciāli varētu būt interese veikt reliģisko darbību.

Nelaiņa izturēšanās pret pacientu var rezultēties atšķirīgas attieksmes aizlieguma pacienta reliģiskās pārliecības dēļ aizskārumā. Ārstniecības ietvaros pacientam ir tiesības uz laipnu attieksmi neatkarīgi no viņa slimības rakstura un smaguma.⁵⁴⁹ PTL nav definēts, kas ir laipna attieksme un kādus kritērijus tā ietver. Literatūrā norādīts, ka laipnu attieksmi pret pacientu var sekmēt noteikta komunikācijas standarta izveide un ievērošana ārstniecības iestādē, ietverot tādus aspektus kā sasveicināšanās, iepazīšanās vai ārstniecības personas sevis identifikācija, pacienta iztaujāšana, informēšana par ārstniecības procesa norisi un turpmāko ārstniecību utt.⁵⁵⁰ Literatūrā ir skaidrots, ka “gadījumā, ja ārsts vai cita ārstniecības persona pret pacientu izturas godīgi, ar cieņu un paužot līdzjūtību, tad šāda attieksme nevarēs ietvert nelaiņu izturēšanos”.⁵⁵¹

Par laipnu attieksmi var uzskatīt arī attieksmi, kurā ārstniecības personas pret pacientu ievēro ētikas un deontoloģijas normas, kuras tām atbilstoši normatīvajiem aktiem ir pienākums pārzināt atbilstoši savai profesionālajai kompetencei. Kā Autore ir norādījusi promocijas darbā turpmāk, visām ārstniecības personām, tostarp ārstam, ir jāpārzina normatīvie akti, kas attiecināmi uz veselības aprūpes nozari, kā arī jāpārzina savi profesionālie pienākumi un pacienta tiesības.⁵⁵² Autore pauž nostāju, ka nelaiņa attieksme no ārsta pret pacientu viņa reliģiskās pārliecības dēļ var radīt emocionālu spriedzi un ietekmēt pacienta uzticību un vēlmi sadarboties ar šo ārstu savā ārstniecības procesā, kas attiecīgi var ietekmēt arī pacienta veselības aprūpes kvalitāti.

Autores ieskatā, ar laipnu attieksmi pret pacientu, kurš pauž savu reliģisko pārliecību, būtu kopumā jāsaprot ārsta izrādīta cieņa pret pacienta reliģisko pārliecību, tostarp pacienta autonomijas respektēšana, brīvi ļaujot pacientam īstenot viņa tiesības piekrist ārstniecībai vai

⁵⁴⁸ Latvijas Republikas Tiesībsargs. Diskriminācijas veidi. Iegūts no: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/diskriminacijas-noversana/diskriminacijas-veidi> [sk. 29.05.2022.].

⁵⁴⁹ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta otrā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 08.06.2022.].

⁵⁵⁰ Muciņš, R., Ašņevica-Slokenberga, S., Šāberte, L. u. c. 2015. 5. nodaļa. *Pārskats par pacientu tiesībām veselības aprūpē. // Medicīnas tiesības*. Autoru kolektīvs S. Ašņevicas-Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 307–398.

⁵⁵¹ Vilka, I. 2019. 5. pants: *Tiesības uz ārstniecību. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 76.

⁵⁵² Promocijas darba 3. daļas “Ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā” 3.1. apakšnodaļā “Ārsta tiesiskais statuss un izvirzīto prasību ārsta profesionālajai kompetencei mijiedarbība ar ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā”.

atteikties no tās. Tāpat laipna attieksme ietver arī pozitīvu komunikāciju, kura nav pacientu aizskaroša, iebiedējoša vai naidīga un kuru varētu ietilpināt diskriminācijas aizlieguma pret pacientu tvērumā. Piemēram, par laipnu izturēšanos attiecībā pret pacientu var tikt uzskatīta Latvijas Ārstu ētikas kodeksā ietvertās normas brīdināt pacientu, ja ārsta morāles principi vai reliģiskā pārliecība neļauj lietot pacienta izvēlētos ārstniecības veidus, kā arī ja ārsts neatzīst pacienta izvēlēta ārstēšanas veida medicīnisko pamatotību, ievērošana.⁵⁵³ Ja ārsts minēto brīdinājumu sniedz pamatoti, neaizskarot pacientu un izrādot atbildību un cieņu, kā arī ļaujot pacientam savlaicīgi pieņemt lēmumu par savu turpmāko ārstniecību, tostarp izvēlēties citu ārstniecības iestādi vai ārstu, ja pacients šādā gadījumā to vēlētos, attieksme pret pacientu nebūs uzskatāma par nelaipnu, diskriminējošu vai pacienta cieņu aizskarošu.

2.3.2. Atšķirīgas attieksmes pieļaujamība

Atšķirīga attieksme saistībā ar pacienta reliģisko pārliecību vai pamatojoties uz kādu citu no PTL 3. panta otrajā daļā ietvertiem kritērijiem ir pieļaujama tikai tādā gadījumā, ja tā ir objektīvi pamatota ar tiesisku mērķi, kura sasniegšanai izraudzītie līdzekļi ir samērīgi.⁵⁵⁴

Objektīvi pamatoti ir visi racionāli un ētiski pieņemami apsvērumi, kuri ir no subjektīvās attieksmes brīvi. Tiesisks mērķis ir tāds mērķis, kas nav pretrunā ar konstitucionālajām tiesību normām un ko ir iespējams sasniegt ar tiesiskiem līdzekļiem. Savukārt samērīgums vienlīdzības principa kontekstā nozīmē to, ka labumam, ko sabiedrība iegūst ar atšķirīgo attieksmi pret salīdzināmajām situācijām, ir jābūt lielākam nekā zaudējumam, ko cieš tās personas, kuras atrodas nelabvēlīgākajā no abām situācijām. Ja atšķirīga attieksme noteikta uz likuma pamata, tad, konstatējot, ka tā ir balstīta uz saprātīgiem iemesliem, tiek prezumēts, ka tā ir samērīga.⁵⁵⁵

Reliģiskās pārliecības paušana atšķirīgas attieksmes pieļaujamības kontekstā ir tikusi vērtēta EST 2020. gada 29. oktobra spriedumā lietā *A pret Veselības ministriju*, kurā EST sniegusi juridisku izvērtējumu par pacienta piederības ES dalībvalsts atteikumu piešķirt iepriekšēju atļauju pārrobežu veselības aprūpes izdevumu atmaksāšanai tad, ja šajā ES dalībvalstī ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst šā pacienta reliģiskajai pārliecībai.⁵⁵⁶ EST minētajā spriedumā analizējusi, vai var pastāvēt netieša atšķirīga attieksme starp pacientiem, kuriem tiek veikta medicīniska manipulācija ar

⁵⁵³ Latvijas Ārstu biedrība. Latvijas Ārstu ētikas kodekss. 2.6. apakšpunkts. Iegūts no: <https://www.arstubiedriba.lv/assets/dokumenti/etikaskodekss.pdf> [sk. 08.06.2022.].

⁵⁵⁴ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta otrā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.05.2022.].

⁵⁵⁵ Levits, E. 2011. *Satversmes 91. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 96.

⁵⁵⁶ Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. C-243/19. *A pret Veselības ministriju*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=233023&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644894> [sk. 29.05.2022.].

asins pārlišanu, kuras izmaksas tiek segtas no dzīvesvietas ES dalībvalsts sociālā nodrošinājuma sistēmas, no vienas puses, un pacientiem, kuri reliģisku iemeslu dēļ nolemj neveikt šādu operāciju šajā ES dalībvalstī un citā ES dalībvalstī izmantot ārstēšanu, kura nav pretrunā viņu reliģiskajai pārliecībai, bet kuras izdevumus pirmā ES dalībvalsts nesedz, no otras puses. EST spriedumā atzinusi, ka ES dalībvalsts nedrīkst atteikt pacientam piešķirt iepriekšēju atļauju pārrobežu veselības aprūpes izdevumu atmaksāšanai tad, ja šajā ES dalībvalstī ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst šā pacienta reliģiskajai pārliecībai, ja vien šāds atteikums nav objektīvi pamatots ar leģitīmu mērķi saglabāt veselības aprūpes jaudu vai medicīnisko kompetenci un ja vien tas nav piemērots un vajadzīgs pasākums šā mērķa sasniegšanai, un tas ir jāpārbauda iesniedzējtiesai. Piemēram, par leģitīmu varētu tikt atzīta situācija, kas objektīvi pierāda, ka, piešķirot finansējumu, valsts vairs nespēs sabiedrības veselības aprūpes interesēs saglabāt līdzsvarotu, visiem pieejamu medicīnisko un stacionāro aprūpi, kas ir svarīgi sabiedrības veselībai un pat iedzīvotāju izdzīvošanai.⁵⁵⁷

Kā Autore pētījusi citviet, minētā EST sprieduma kontekstā var secināt, ka atteikums piešķirt iepriekšēju atļauju pārrobežu veselības aprūpes izdevumu atmaksāšanai tad, ja šajā ES dalībvalstī ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst šā pacienta reliģiskajai pārliecībai, nav uzskatāms par netiešas atšķirīgas attieksmes aizskārums, ja vien valsts spēj pierādīt, ka, piešķirot finansējumu, tā nespēs sabiedrības veselības aprūpes interesēs saglabāt līdzsvarotu, visiem pieejamu medicīnisko un stacionāro aprūpi, kas ir svarīgi sabiedrības veselībai un pat iedzīvotāju izdzīvošanai.⁵⁵⁸ Vienlaikus, Autore ieskatā, konkrēto situāciju, kurā EST bija jāvērtē jautājums par potenciālu netiešu atšķirīgas attieksmes aizskārums pārrobežu veselības aprūpes kontekstā aizskārums, bija iespējams laikus risināt nacionālo tiesu līmenī. Nacionālo tiesu līmenī bija iespējams efektīvi piemērot juridiskās obstrukcijas aizliegumu un objektīvās izmeklēšanas principu administratīvajā procesā.⁵⁵⁹ Tā ietvaros bija iespējams līdz prejudiciālu jautājumu uzdošanai EST jau savlaicīgi analizēt valsts pienākumus tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības un veselības aizsardzības jomā un izvērtēt un sniegt argumentāciju, vai, piešķirot pacientam

⁵⁵⁷ Lessan, N., Ali, T. Energy Metabolism and Intermittent Fasting: The Ramadan Perspective. Iegūts no: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31137899/> [sk. 29.05.2022.].

⁵⁵⁸ Šāberte, L. 2021. Pacienta tiesības saņemt pārrobežu veselības aprūpes pakalpojumu, ja pacienta piederības dalībvalstī ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst pacienta reliģiskajai pārliecībai, 177. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls, Rīga: RSU, 2021, 2 (20), 160–187. ISSN: 2256-0548. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.160-187> [sk. 12.08.2023.].

⁵⁵⁹ Administratīvā procesa likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 14.11.2001. 164. 15. panta divpadsmitā daļa, 107. panta ceturtdaļa; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 13.12.2001. 23. Pieņemts: 25.10.2001. Stājas spēkā 01.02.2004. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/55567-administrativa-procesa-likums> [sk. 12.08.2023.].

finansējumu pārrobežu veselības aprūpei, tiks ietekmēts kopējais veselības nozarei piešķirtais finansējums un veselības aprūpes jauda vai medicīniskā kompetence.⁵⁶⁰

2.4. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar tiesībām uz veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību

Saskaņā ar PTL 5. panta pirmo daļu katrai personai ĀL noteiktajā kārtībā ir tiesības saņemt veselības stāvoklim atbilstošu ārstniecību.⁵⁶¹ Savukārt saskaņā ar PTL 5. panta otro daļu pacientam ir tiesības uz laipnu attieksmi, kvalitatīvu un kvalificētu ārstniecību neatkarīgi no viņa slimības rakstura un smaguma.⁵⁶² Tā ietvaros ārstniecībai ir jāatbilst normatīvo aktu prasībām. Administratīvā rajona tiesa, analizējot normatīvo aktu prasības ārstniecības jomā, ir skaidrojusi, ka kvalitatīva ārstniecība ietver vairākus aspektus, proti, pacienta sūdzību noskaidrošanu, objektīvu izmeklēšanu, izvaicāšanu par izrakstītiem un lietojamiem medikamentiem, iepriekšējo izmeklējumu rezultātiem, diagnozes noteikšanu, papildu izmeklējumu nozīmēšanu, ieteikumu par ārstniecības norisi došanu un nepieciešamības gadījumā medikamentu izrakstīšanu un rīcību, balstoties uz to.⁵⁶³ Kvalitatīvas ārstniecības ietvaros ir jāizvērtē veselības aprūpes pakalpojuma piemērotība un tas, vai pastāv medicīniskās indikācijas šo veselības aprūpes pakalpojumu pacientam sniegt, kā arī vai pakalpojums ir lietderīgs un ētisks. Tādējādi pacients nedrīkst lūgt, piemēram, sirds transplantāciju, kam ir reliģisks iemesls, bet nav medicīnisko indikāciju.⁵⁶⁴

Kā Autore promocijas darbā norādījusi turpmāk, ārsta kompetencē ietilpst izvērtēt pacienta veselības stāvokli un piedāvāt pacientam atbilstošu ārstniecību. Tāpat ārstam ir jāpiedāvā pacientam alternatīvas ārstniecības iespējas, ja tas ir nepieciešams pacienta reliģiskās

⁵⁶⁰ Detalizētāk sk.: Šaberte, L. 2021. Pacienta tiesības saņemt pārrobežu veselības aprūpes pakalpojumu, ja pacienta piederības dalībvalstī ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst pacienta reliģiskajai pārliecībai. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls, Rīga: RSU, 2021, 2 (20), 160–187. ISSN: 2256-0548. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.160-187>; Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 27. novembra spriedums lietā Nr. SKA-18/2020. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>; Administratīvās rajona tiesas 2016. gada 9. novembra spriedums lietā Nr. A420281216 (A42-02812-16/16). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>; Administratīvās apgabaltiesas 2017. gada 10. februāra spriedums lietā Nr. A420281216 (AA43-0920-17/13). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>; Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 26. aprīļa lēmums lietā Nr. A420281216 (AA43-0381-21/15). Iegūts no: Administratīvās apgabaltiesas arhīvs. Lieta izbeigta. [sk. 16.11.2023.].

⁵⁶¹ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 01.06.2022.].

⁵⁶² Turpat, 5. panta otrā daļa.

⁵⁶³ Administratīvās rajona tiesas 2012. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr.142240312(1-2403-12/40). 3.2. apakšpunkts. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 08.06.2022.].

⁵⁶⁴ J. Kim, E., Ferguson, K. 2021. Conscientious objections, the nature of medicine, and the need for reformability. DOI: <https://doi.org/10.1111/bioe.12943> [sk. 08.06.2022.].

pārlicības dēļ un tās ir iespējamās piedāvāt.⁵⁶⁵ Saskaņā ar PTL 5. panta sesto daļu, ja ārstniecības iespējas ir ierobežotas vai pieļaujama vairāku veidu ārstniecība, pacientam ir tiesības uz ārsta profesionāli izdarītu izvēli, kuras pamatā ir uz pierādījumiem balstīti medicīniskie kritēriji.⁵⁶⁶ Kā tas ir ticis secināts arī politikas plānošanas un likumdošanas procesā, ir diskutabli, vai PTL 5. panta sestās daļas piemērošanas rezultātā, pacientam izdarot izvēli, potenciāli nevarētu tikt aizskarta pacienta autonomija.⁵⁶⁷ Tāpat gadījumos, ja ārstniecības iespējas ir ierobežotas vai pieļaujama vairāku veidu ārstniecība, tikai pats pacients var zināt, kura no ārstniecības alternatīvām būs visatbilstošākā viņa reliģiskajai pārlicībai. Politikas plānošanas un likumdošanas procesā ir izvirzīts priekšlikums, ka PTL 5. panta sestās daļas formulējumam būtu jābūt vērstam uz to, ka šādā gadījumā lēmumu pieņem pacients pēc konsultācijas ar ārstniecības atbalsta personu, kas var būt, piemēram, profesionālais veselības aprūpes kapelāns vai pacientu tiesību aizsardzības speciālists, ja šāds ārstniecības atbalsta personas institūts Latvijā tiktu ieviests,⁵⁶⁸ vai pēc otrā viedokļa saņemšanas no cita ārsta par pacienta ārstniecības iespējām, kas Latvijā būtu jāattīsta⁵⁶⁹ un kam Autore pievienojas.

Tādējādi secināms, ka pacienta reliģiskā pārlicība var ietekmēt viņa lēmumu pieņemšanu un attieksmi pret ārstniecības metožu izvēli. Šajā kontekstā ir svarīgi, lai pacienta reliģiskā pārlicība tiktu ņemta vērā. Proti, ir svarīga saruna starp pacientu un ārstu, lai izprastu pacienta vajadzības un rastu kopīgu risinājumu, pēc kura tiek ņemta vērā pacienta reliģiskā pārlicība. Tomēr pacienta reliģiskā pārlicība nedrīkst ietekmēt to, ka pacients varētu nesaņemt viņa veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību.

⁵⁶⁵ Promocijas darba 3. daļas “Ārsta tiesības paust savu reliģisko pārlicību ārstniecībā” 3.1. apakšnodaļā “Ārsta tiesiskais statuss un izvirzīto prasību ārsta profesionālajai kompetencei mijiedarbība ar ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārlicību ārstniecībā”.

⁵⁶⁶ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta sestā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 08.06.2022.].

⁵⁶⁷ Ar Latvijas Republikas veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 “Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” izveidotās darba grupas 2022. gada 9. maija ziņojums “Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” Nr. 1.3.-5./4025. Pieejams Veselības ministrijas un Veselības inspekcijas arhīvā.

⁵⁶⁸ Sk., Šāberte, L., Strazdiņa, L. 2019. 4. pants: *Tiesības uz informāciju. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 57–60; Ar Latvijas veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 “Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” izveidotās darba grupas 2022. gada 9. maija ziņojums “Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” Nr. 1.3.-5./4025. Pieejams Veselības ministrijas un Veselības inspekcijas arhīvā, 7–8, 31.

⁵⁶⁹ Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 193 “Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām”. 1. pielikuma 8. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.03.2009. 36. Pieņemts: 24.02.2009. Stājas spēkā: 06.03.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/188667-noteikumi-par-arstniecibas-atbalsta-personu-sertifikācijas-kartibu-un-sertificējamo-arstniecibas-atbalsta-personu-profesijām> [sk. 12.02.2022.].

2.5. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar tiesībām uz pašnoteikšanos

Pacients ir autonoma persona un var brīvi īstenot savas tiesības. Pacienta autonomija ļauj pacientam brīvi, bez ārējās kontroles un ietekmes pieņemt lēmumus ārstniecībā.⁵⁷⁰ Pacienta reliģiskā pārliecība var ietekmēt ārstniecības iestādes un ārsta izvēli. Pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, pacients var pieņemt lēmumus par labu ārstniecības veikšanai vai izlemt atteikties no ārstniecības. Ārstniecības veikšana vai atteikšanās no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, ir veids, kā pacients apliecina savu ticību.

Saskaņā ar PTL 3. panta sesto daļu veselības aprūpe pret pacienta gribu nav pieļaujama, ja likumā nav noteikts citādi.⁵⁷¹ Gadījumi, kad veselības aprūpe pret pacienta gribu ir pieļaujama, piemēram, sabiedrības interešu aizsardzības nolūkos, ir noteikti nacionālajos normatīvajos aktos. Piemēram, gadījumā, ja pacients izvairās no medicīniskās un laboratoriskās pārbaudes konstatētas infekcijas slimības gadījumā, kas apdraud sabiedrību, viņš ir izolējams ārstniecības iestādē piespiedu kārtā, pamatojoties uz Epidemioloģiskās drošības likuma 22. pantu.⁵⁷² Tāpat, piemēram, pacienta piespiedu ārstniecība veicama gadījumā, ja tiesa Krimināllikuma VIII nodaļā noteiktajā kārtībā ir noteikusi kādu no medicīniska rakstura piespiedu līdzekļiem (ambulatoru ārstēšanu medicīnas iestādē; ārstēšanu vispārēja tipa psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā); ārstēšanu specializētā psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar apsardzi) personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.⁵⁷³ Šādos gadījumos ir pieļaujama pacienta reliģiskās pārliecības paušanas ierobežošana, ar ko jāsaprot, ka pacients nedrīkst atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību. Tomēr tas nenozīmē, ka pacienta ārstniecībā nedrīkstētu tikt īstenotas citas tiesības, lai aizsargātu pacienta tiesības uz reliģijas brīvību. Piemēram, esot stacionētam stacionārajā ārstniecības iestādē, saņemt ārstniecības iestādes kapelāna sniegtu garīgo aprūpi. Šīs tiesības nostiprinātas PTL 3. panta piektajā daļā, un Autore tās analizē turpmāk šajā promocijas darba daļā.⁵⁷⁴

⁵⁷⁰ Ó Néill, C. 2017. Jehovah's Witnesses and Blood Transfusions: An Analysis of the Legal Protections Afforded to Adults and Children in European/English Human Rights Contexts. *European Journal of Health Law*. 24(4), 368–389. DOI: <https://doi.org/10.1163/15718093-12341417> [sk. 29.06.2023.].

⁵⁷¹ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta sestā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 26.06.2023.].

⁵⁷² Epidemioloģiskās drošības likums. Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.1997. 342/345; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 05.02.1998. 3. Pieņemts: 11.12.1997. Stājas spēkā: 13.01.1998. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/52951-epidemiologiskas-drosibas-likums> [sk. 26.06.2023.].

⁵⁷³ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 08.07.1998. 199/200; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 04.08.1998. 15. Pieņemts: 17.06.1998. Stājas spēkā: 01.04.1999. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> [sk. 26.06.2023.].

⁵⁷⁴ Promocijas darba 2. nodaļas “Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā” 2.7. apakšnodaļā “Pacienta tiesības saņemt garīgo aprūpi”.

Gadījumos, kad attiecībā pret pacientu nav piemērota piespiedu ārstniecība normatīvajos aktos noteiktā kārtībā, saskaņā ar PTL 6. panta ceturto daļu pacientam ir tiesības atteikties no ārstniecības pirms tās uzsākšanas, no ārstniecībā izmantojamās metodes, neatsakoties no ārstniecības kopumā, vai atteikties no ārstniecības tās laikā.⁵⁷⁵ Tādējādi pacients informētās piekrišanas laikā var saņemt no ārsta informāciju par konkrēto veselības aprūpes pakalpojumu, tā mērķi, risku, sekām un pārliecināties, vai ārstniecību vēlas vai nevēlas veikt.

PTL neparedz, ka pacientam atteikums no ārstniecības ir jāpamato. Tas nozīmē, ka pacients var gan norādīt, gan nenorādīt atteikuma no ārstniecības iemeslu. Pacients no ārstniecības var atteikties jebkādu apsvērumu dēļ, tajā skaitā reliģisku. Zinātniskajā literatūrā skaidrots, ka pacienta atteikšanās no ārstniecības būtu jābūt neatkarīgi no tā, vai atteikuma iemesls ir reliģisks vai nav reliģisks, piemēram, bažas par ārstēšanas riskiem vai apņemšanās lietot augu izcelsmes zāles utt. Pacients var nenorādīt atteikuma iemeslus vai var norādīt gan reliģiskus, gan nereliģiskus iemeslus. Piemēram, iebilst pret asins pārlišanu tā iemesla dēļ, ka ir Jehovas liecinieks, un tādēļ, ka pastāv risks inficēties ar iegūtā imūndeficīta sindromu (AIDS) vai citām infekcijas slimībām.⁵⁷⁶ Atteikumam, kas pamatots ar reliģiskiem iemesliem, ir spēcīgs, pacienta autonomijā balstīts pamatojums.⁵⁷⁷ Gadījumā, ja atteikumu no ārstniecības, ko pacients pautis savas reliģiskās pārliecības dēļ, ārsts nerespektē un tomēr veic ārstniecību bez pacienta piekrišanas, jautājums skatāms ne vien integritātes aizskāruma gaismā, bet arī pacienta tiesību uz reliģijas brīvību gaismā cilvēktiesību kontekstā kā potenciāls ECPAK 8. panta un ECPAK 9. panta pārkāpums.

Saskaņā ar PTL 6. panta pirmo daļu ārstniecība ir pieļaujama, ja pacients devis tai informēto piekrišanu. Pacientam ir tiesības pirms informētās piekrišanas došanas uzdot jautājumus un saņemt atbildes.⁵⁷⁸ PTL 6. panta piektā daļa nosaka, ka ārstējošajam ārstam ir jāinformē pacients par sekām, ja pacients ir pieņēmis lēmumu atteikties no ārstniecības. Pēc ārstējošā ārsta sniegtās informācijas saņemšanas pacientam ar parakstu ir jāapstiprina lēmums par atteikšanos no ārstniecības vai par tās pārtraukšanu, vai par atteikšanos no ārstniecībā izmantojamās metodes, norādot, ka ir saņēmis attiecīgo informāciju.⁵⁷⁹ PTL

⁵⁷⁵ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 6. panta ceturtdaļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 26.06.2023.].

⁵⁷⁶ Orentlicher, D. 2018. Law, Religion, and Health Care. *8 UC Irvine Law Review*. 617 (2018), 623. DOI: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3104975 [sk. 26.06.2023.].

⁵⁷⁷ Pacillo, V. 2016. Free to become martyrs? The right to refuse medical treatment on religious grounds in a comparative perspective. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale Rivista telematica*. 29/2016. Iegūts no: https://d1vbhqv6ow083.cloudfront.net/contributi/pacillo.m.bis_free.pdf [sk. 26.06.2023.].

⁵⁷⁸ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 6. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 26.06.2023.].

⁵⁷⁹ Turpat, 6. panta piektā daļa.

6. panta sestā daļa nosaka, ja pacients atsakās rakstveidā apliecināt atteikšanos, ārstējošais ārsts pieaicina divus pilngadīgus un rīcībspējīgus lieciniekus, kuri ar savu parakstu apliecina, ka pacients ir pieņēmis PTL 6. panta ceturtajā daļā minēto lēmumu.⁵⁸⁰ Kā Autore pētījusi citviet, “potenciāla pacienta autonomijas aizskārums kontekstā par pretrunīgu vērtējams PTL 6. panta piektajā daļā ietvertais pēdējais teikums, kas paredz, ka ārstējošā ārsta pienākums ir mudināt pacientu apmeklēt citu ārstu, ja pacients nemaina lēmumu atteikties no ārstniecības pēc informētās piekrišanas sniegšanas”.⁵⁸¹ Ārsta iejaukšanās pacienta gribā atteikties no ārstniecības “mudinot” jeb “censties panākt”,⁵⁸² lai pacients apmeklētu citu ārstu, var tikt uzskatīta par potenciālu pacienta autonomijas aizskārums, kā rezultātā PTL 6. panta piektās daļas pēdējais teikums būtu izslēdzams no PTL. Minētais atzīts arī politikas plānošanas un likumdošanas procesā.⁵⁸³

Pacientam ir tiesības uz brīvu izvēli, tostarp brīvi izvēlēties ārstu un ārstniecības iestādi, un veikt ārstniecību vai neveikt bez konkrēta pamudinājuma. Ārstniecībai ir nepieciešama patiesa un pilnīga pacienta piekrišana. Ja pacients atsakās no ārstniecības, pacients ir jāpadara informēts un kompetents par iespējamām sekām, kas var rasties atteikuma rezultātā, bet ne piespiedšanai veikt ārstniecību vai nepamatotai ietekmei.⁵⁸⁴ Kā Autore promocijas darbā norādījusi iepriekš, ārsts var pārrunāt ar pacientu dažādus jautājumus, ieskaitot ar reliģiju saistītus, bet nav pieļaujams, ka ārsts iejaucas pacienta uzskatos, lai tos mainītu, tostarp lai mainītu lēmumu par atteikšanos no ārstniecības.⁵⁸⁵ Ārstam ir pienākums pacientu atbalstīt lēmumu pieņemšanas procesā, nevis piespiest pacientu pieņemt konkrētu lēmumu, jo tas mazina pacienta autonomiju. Ārstniecības personas pienākums ir sekmēt pacienta līdzestību savā ārstniecībā un respektēt pacienta lēmumu pat tajā gadījumā, ja šis lēmums ārstniecības personai šķiet neracionāls.⁵⁸⁶

⁵⁸⁰ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 6. panta sestā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 26.06.2023.].

⁵⁸¹ Šāberte, L., Slokenberga, A. 2022. 4. nodaļa. *Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu kompetence ārstniecībā. Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata*. S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 153.

⁵⁸² Termina “mudināt” skaidrojums. *Portāls tezaurs.lv*. Iegūts no: <https://tezaurs.lv/mudin%C4%81t> [sk. 26.06.2023.].

⁵⁸³ Ar Latvijas Republikas veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 “Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” izveidotās darba grupas 2022. gada 9. maija ziņojums “Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” Nr. 1.3.-5./4025. Pieejams Veselības ministrijas un Veselības inspekcijas arhīvā.

⁵⁸⁴ Pacillo, V. 2016. Free to become martyrs? The right to refuse medical treatment on religious grounds in a comparative perspective. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale Rivista telematica*. 29/2016. Iegūts no: https://d1vbhhqv6ow083.cloudfront.net/contributi/pacillo.m.bis_free.pdf [sk. 29.06.2023.].

⁵⁸⁵ 1. nodaļas “Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā” 1.3.1. apakšnodaļā “Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzības specifika Eiropas Savienības tiesībās un mijiedarbība ar citām pamattiesībām ārstniecībā”.

⁵⁸⁶ Maclean, A. 2009. *Autonomy, Informed Consent and Medical Law. A Relational Challenge*. Cambridge: Cambridge University Press, 248.

Autonomija ir pacienta personiska dimensija, kas saistīta ar apzināšanos un pašnoteikšanos: tā prasa, lai pacienta prāts un smadzenes darbotos tādā līmenī, lai saprastu medicīniskās informācijas un atteikuma ietekmi uz savu dzīvi, lai spētu spriest par šo ietekmi arī nākotnē un lai apsvērtu atteikumu saskaņā ar paša izvēlētiem noteikumiem un principiem un paziņotu par to ārstniecības personām, tostarp ārstam. Tomēr tas nenozīmē, ka pacienta uzskatiem ir jāsakrīt ar ārsta uzskatiem.⁵⁸⁷

Gadījumā, kad pacients atsakās no ārstniecības, visbūtiskākais ir izskaidrot pacientam viņa pieņemtā lēmuma sekas un pārliecināties, ka pacients šo informāciju ir sapratis, kā arī pārliecināties, ka pacienta informācijas uztvere nav traucēta, ko, piemēram, var ietekmēt veselības stāvoklis, medikamenti un citi faktori. Pacienta lēmumam ir jābūt pieņemtam bez citu personu vai institūciju ietekmes. Tas nozīmē, ka ārstam ir jāizvērtē, vai “lēmums patiešām ir pacienta lēmums”, tostarp vai nepastāv ietekmēšana no reliģisko organizāciju puses, kas var rezultēties prozelītisma aizlieguma pārkāpumā.⁵⁸⁸ Atteikumu no ārstniecības var uzskatīt par pamatotu tikai tad, ja pats pacients ir šo lēmumu ir pieņēmis neatkarīgi savā pārliecībā, kur stingri ievēro tiesības un pienākumus, kas ietverti reliģijā, ko viņš praktizē un ko uzskata par savas dzīves galveno orientieri.⁵⁸⁹ Ārstam ir jānovērs situācijas, kad pacients izrāda vēlmi atteikties no ārstniecības nevis savas stingrās pārliecības dēļ, bet gan baiļu dēļ no reliģiskas grupas locekļu ietekmēšanas, ko tie balsta argumentācijā, ka jebkādu reliģisko priekšrakstu pārkāpšana ietekmēs, piemēram, pacienta dvēseles pestīšanu.⁵⁹⁰

Ārstam minētās situācijas ir jāizvērtē un, ja pacients tam piekrīt, jāpiesaista ārstniecības atbalsta persona, piemēram, profesionālās veselības aprūpes kapelāns, kas var konsultēt pacientu reliģiskos jautājumos, ko Autore analizē promocijas darbā turpmāk.⁵⁹¹ Tāpat ir būtiski medicīniskajos dokumentos atspoguļot informāciju par pacienta atteikumu no ārstniecības reliģiskās pārliecības dēļ, ja pacients vēlas, lai viņa atteikums no ārstniecības reliģiskās pārliecības dēļ tiktu ņemts vērā, un pacients šo informāciju uzskata par būtisku savā ārstniecībā

⁵⁸⁷ Pacillo, V. 2016. Free to become martyrs? The right to refuse medical treatment on religious grounds in a comparative perspective. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale Rivista telematica*. 29/2016. Iegūts no: https://d1vbhhqv6ow083.cloudfront.net/contributi/pacillo.m.bis_free.pdf [sk. 29.06.2023.].

⁵⁸⁸ Grubb, A. 1994. Refusal of Treatment and the Competent Patient. *European Journal of Health Law*. 367 (1994), 367–368. Iegūts no: https://brill.com/view/journals/ejhl/1/4/article-p367_4.xml [sk. 29.06.2023.].

⁵⁸⁹ Pacillo, V. 2016. Free to become martyrs? The right to refuse medical treatment on religious grounds in a comparative perspective. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale Rivista telematica*. 29/2016. Iegūts no: https://d1vbhhqv6ow083.cloudfront.net/contributi/pacillo.m.bis_free.pdf [sk. 29.06.2023.].

⁵⁹⁰ Turpat.

⁵⁹¹ Promocijas darba 2. nodaļa “Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā” 2.7. apakšnodaļā “Pacienta tiesības saņemt garīgo aprūpi”.

un piekrīt šo informāciju ietvert medicīniskajos dokumentos.⁵⁹² Medicīniskajos dokumentos jāatspoguļo informācija par to, ka pacients tika informēts par iespējamām atteikuma sekām, norādot, konkrēti kādām, kā arī par to, ka ārstniecības persona pārliecinājās, ka pacients sniegto informāciju ir sapratis, norādot, kā ārstniecības persona pārliecinājās un kādi faktori liecināja par to, ka pacients informāciju ir sapratis. Minētā informācija var būt būtiska gadījumos, kad pacients kopumā ir piekritis ārstniecībai, piemēram, ka tiks veikta ķirurģiskā iejaukšanās, bet savas reliģiskās pārliecības dēļ atsakās no kādas noteiktas manipulācijas šīs iejaukšanās laikā, piemēram, no asins pārlišanas. Šādā gadījumā informētās piekrišanas sniegšanas procesā, noformējot medicīnisko dokumentāciju, ir jāvienojas par to, ka pacients nepiekrīt, ka, pastāvot tādām medicīniskajām indikācijām, kur pacientam būs sniedzama neatliekamā medicīniskā palīdzība, pārlejot asinis, vai kuras dēļ radīsies nesalīdzināmi lielāks kaitējums viņa veselībai, ja netiks pārlietas asinis, ārsts izmantos PTL 7. panta devītajā daļā minētās tiesības. Proti, ka ķirurģiskās vai cita veida invazīvās iejaukšanās laikā bez pacienta piekrišanas ārsts veiks iepriekš neplānotu ārstēšanu un ka pacients apzinās šāda lēmuma pieņemšanas sekas.⁵⁹³

Latvijas tiesību zinātnē ne vienu reizi vien uzsvērtā nepieciešamība nacionālajos normatīvajos aktos stiprināt kārtību, kādā pacients izsaka iepriekš izteikto gribu ārstniecībai attiecībā uz gadījumiem, kad pacients nav spējīgs dot savu piekrišanu.⁵⁹⁴ Tomēr līdz šim nav ticis rasts adekvāts risinājums tiesiskajai kārtībā, kādā pacients kopumā var paust un īstenot savu iepriekš izteikto gribu ārstniecībai. Tostarp nepietiekami liela vērība no likumdevēja puses ir tikusi pievērsta pacienta reliģiskās pārliecības iespējamai saiknei ar pacienta vēlmi iepriekš izteikt gribu attiecībā uz savu ārstniecību.

Likumdošanas procesā promocijas darba izstrādes brīdī ir aktualizēti grozījumi PTL, kas paredz iespēju pacientam paust savu gribu par veltīgas ārstniecības neuzsākšanu vai pārtraukšanu nākotnē prezumētai situācijai un nodrošināt pacientu tiesību uz autonomiju īstenošanas un aizsardzības mehānismu dzīves noslēgumā, brīžos, kad pacients vairs nav

⁵⁹² Ārstniecībā ir jāievēro datu minimizācijas princips. Tas nozīmē, ka medicīniskajos dokumentos ir jāietver tikai tāda informācija, kas ir atbilstoša un nepieciešama pacienta ārstniecībā. Datiem ir jābūt adekvātiem, atbilstīgiem un jāietver tikai tas, kas nepieciešams to apstrādes nolūkos. Sk. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula). 5. panta 1. punkta "c" apakšpunkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 04.05.2016. 119, 1–88. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=cele:x%3A32016R0679> [sk. 29.06.2023.].

⁵⁹³ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 7. panta devītā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 26.06.2023.].

⁵⁹⁴ Sk., piemēram, Mazure, L. 2011. *Promocijas darbs. Pacienta griba un tās civiltiesiskā aizsardzība*. 168–174. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte. Iegūts no: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5100/20560-Liga_Mazure_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y [sk. 26.06.2023.]; Strazdiņa, L., Slokenberga, S. 2019. 6. pants: *Piekrišana ārstniecībai vai atteikšanās no tās*. // *Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 104–111.

spējīgs paust savu gribu.⁵⁹⁵ Minēto PTL grozījumu sakarā jāņem vērā, ka pacientu attieksme pret veltīgas ārstniecības neuzsākšanu vai pārtraukšanu dažādās reliģiskās mācībās var būt kontroversiāla. Lielā daļā konfesiju tā ir noraidoša.⁵⁹⁶ Līdz ar to, ņemot vērā, ka Latvijā baznīca ir institucionāli atdalīta no valsts, taču tā nav atdalīta no valstī notiekošajiem procesiem,⁵⁹⁷ Autores ieskatā, likumdevējam, lai izvairītos no potenciāliem tiesību uz reliģijas brīvību cilvēktiesību aizskārumiem, likumdošanas procesā diskusijā par veltīgas ārstēšanas neuzsākšanu vai pārtraukšanu būtu jāiesaista garīdznieki.

Pacienta ārstniecībā var pastāvēt situācijas, kad jāsniedz neatliekamā medicīniskā palīdzība un pacients ir spējīgs dot savu piekrišanu neatliekamās situācijās, tomēr viņa reliģiskā pārliecība ir izšķiroša, lai saņemtu savlaicīgu diagnostiku un nodrošinātu ārstniecību. Var pastāvēt arī situācijas, kad pacients atrodas stacionārā un pacients ārstam ir zināms, kā arī ir zināma pacienta nostāja lēmumu pieņemšanas jautājumos. Tāpat var pastāvēt situācijas, kur ārstam jāglābj pacienta, kurš iepriekš nav bijis zināms, dzīvība, piemēram, kad pie pacienta ierodas neatliekamās medicīniskās palīdzības brigāde.

Autores ieskatā, viens no veidiem, kā risināt minētās situācijas un stiprināt pacienta gribas īstenošanu, ir informētās piekrišanas sekmīga noformēšana un komunikācija ar pacientu, kā arī saziņa ar tuviniekiem. Saskaņā ar PTL 7. panta pirmo daļu ja pacients sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ pats nespēj pieņemt lēmumu par ārstniecību, tiesības pieņemt lēmumu par piekrišanu ārstniecībai kopumā vai ārstniecībā izmantojamai metodei vai atteikšanos no ārstniecības kopumā vai ārstniecībā izmantojamās metodes ir pacienta pilnvarotajai personai, bet, ja tādas nav, – pacienta laulātajam, bet, ja tāda nav, – pilngadīgam un rīcībspējīgam tuvākajam radniekam šādā secībā: pacienta bērniem, pacienta vecākiem, pacienta brālim vai mātai, pacienta vecvecākiem, pacienta mazbērniem.⁵⁹⁸ Savukārt saskaņā ar PTL 7. panta otro daļu pacienta laulātais, tuvākais radnieks vai pacienta pilnvarotā persona, kā arī pacienta likumiskais pārstāvis, ja pacients atrodas aizbildnībā vai aizgādībā, pieņemot lēmumu par ārstniecību vai atteikšanos no tās, ievēro pacienta iepriekš izteikto gribu attiecībā uz ārstniecību.⁵⁹⁹ Tādējādi pacientam ir iespēja savlaicīgi pārrunāt ar saviem tuvākajiem

⁵⁹⁵ Likumprojekts (grozījumi) "Grozījumi Pacientu tiesību likumā". Nr. 23-TA-1780. Iegūts no: <https://tapportals.mk.gov.lv/structuralizer/data/nodes/ec25e115-5adb-4bb3-9729-cda0ea6ace83/preview> [sk. 19.11.2023.].

⁵⁹⁶ Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes dekāne, profesore, mācītāja Dace Balode. 2023. Veselības ministrijas Ekspertu diskusija par pacientu tiesību stiprināšanu. Iegūts no: <https://www.youtube.com/watch?v=DCKnjEoTWJc> [sk. 19.11.2023.].

⁵⁹⁷ Levits, E. 2022. Valsts un baznīca Satversmē. *Jurista Vārds*. 13.12.2022. 50 (1264). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/282462-valsts-un-baznica-satversme/> [sk. 28.04.2023.].

⁵⁹⁸ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 7. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 26.06.2023.].

⁵⁹⁹ Turpat, 7. panta otrā daļa.

radniekiem, kāds lēmums attiecībā pret pacientu ir pieņemams situācijā, ja pacients nevar lemt par savu ārstniecību, un gadījumā, ja pilnvarojums nav ticis noformēts.

Lai risinātu minētās situācijas, var tikt noformēts arī pilnvarojums. Saskaņā ar PTL 6. panta septīto daļu pacients var pilnvarot citu personu viņa vietā piekrist ārstniecībai kopumā vai ārstniecībā izmantojamai metodei vai atteikties no ārstniecības kopumā vai ārstniecībā izmantojamās metodes, kā arī saņemt informāciju saskaņā ar šā likuma 4. pantā noteikto, pacients informē ārstniecības iestādi par šādu pilnvarojumu vai arī izdara attiecīgu pilnvarojuma ierakstu vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā.⁶⁰⁰

PTL 6. panta septītajā daļā nav norādīts, kādai pilnvarai ir jābūt noformētai. Nacionālie normatīvie akti neparedz kārtību attiecībā uz to, kāda veida pilnvarojuma līgumam ir jābūt noslēgtam – vai tai ir jābūt speciālpilnvarai, ģenerālpilnvarai, universālpilnvarai vai arī jābūt slēgtam nākotnes pilnvarojuma līgumam notariāla akta formā.⁶⁰¹ Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā ir iekļauta sadaļa “pilnvarojumi”, paredzot sadaļu “pievienot nākotnes pilnvarojumu”, bet nav iespējams pievienot pašu pilnvarojuma līgumu. Nacionālie normatīvie akti neparedz kārtību, kādā ārstniecības persona var steidzamības kārtā gadījumā, kad, piemēram, neatliekamā situācijā jāglābj pacienta dzīvība, pārliecināties par pilnvaras saturu, jo PTL 6. panta septītā daļa paredz Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā vien nostiprināt informāciju par pilnvaras esību, nevis par tās saturu. Tādējādi pacientu tiesību aizsardzības mehānisms, kādā īstenojama pacienta griba, pamatojoties uz pilnvarojumu, var būt neefektīvs jautājumos, kas skar pacienta iepriekš izteikto gribu, kura pausta saskaņā ar pacienta reliģisko pārliecību.

Autores ieskatā, nepieciešams pilnveidot Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā ietverto kārtību, kādā pacients var atteikties no ārstniecības. Jau šobrīd šajā sistēmā ir iespējams pietiekami detalizēti norādīt informāciju atļaujai vai aizliegumam izmantot savu ķermeni pēc nāves, norādot konkrētus audus un orgānus un izmantošana mērķi.⁶⁰² Autores ieskatā, Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā ir jābūt atsevišķai sadaļai, ko pacients jau laikus var noformēt attiecībā uz jautājumiem, kas skar atteikšanos no ārstniecības un dzīvības glābšanas pasākumiem, norādot ārstniecības veidu un

⁶⁰⁰ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 6. panta septītā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 26.06.2023.].

⁶⁰¹ Civillikums: Latvijas Republikas likums. 2291. pants, 2317.² pants. *Valdības Vēstnesis*. 20.02.1937. 41. Pieņemts: 28.01.1937. Stājas spēkā: 01.09.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [sk. 26.06.2023.].

⁶⁰² Ministru kabineta 2014. gada 11. marta noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par vienoto veselības nozares elektronisko informācijas sistēmu”. 6.20. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 13.03.2014. 52. Pieņemts: 11.03.2014. Stājas spēkā: 01.04.2014. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/264943-noteikumi-par-vienoto-veselibas-nozares-elektronisko-informācijas-sistemu> [sk. 26.06.2023.].

atteikuma iemeslu, ja pacientam ir svarīgi, lai ārstniecībā tiktu ņemta vērā viņa reliģiskā pārliecība.

Līdz ar to, Autores ieskatā, MK 2014. gada 11. marta "Noteikumi par vienoto veselības nozares elektronisko informācijas sistēmu" ir jāpapildina ar 6.20.¹ punktu, izsakot to šādā redakcijā: "6. *Veselības informācijas sistēmā iekļauj šādus ierobežotas pieejamības pamatdatus par pacientu: aizliegumi attiecībā uz ārstniecību: 6.20.¹ aizliegums īstenot jebkādas neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšanas pasākumus; 6.20.² aizliegums veikt asins pārlišanu; 6.20.³ aizliegums veikt audu vai orgānu transplantāciju (norādot konkrēti); 6.20.⁴ aizliegums veikt audu vai orgānu izņemšanu dzīvības glābšanas nolūkos (norādot konkrēti); 6.20.⁵ cits aizliegums (norādot konkrēti)."*

Tāpat, Autores ieskatā, būtu jāpapildina ĀL VIII nodaļa "Ārstniecības personu pienākumi un tiesības ārstniecībā" ar 47.¹ pantu, izsakot to šādā redakcijā: "47.¹ *pants. Ārstniecības personas pienākums ir gadījumos, kad pacientam ir jāsniedz pirmā un neatliekamā medicīniskā palīdzība, vai citos normatīvajos aktos noteiktos gadījumos, kad jāveic iepriekš neplānota pacienta ārstēšana bez viņa piekrišanas, ievērot vienotajā veselības nozares elektroniskajā sistēmā nostiprinātos pacienta aizliegumus attiecībā uz ārstniecību, ja tādi pastāv.*"

Papildus minētajam, Autores ieskatā, likumdevējam ir jāizstrādā kārtība, kādā Latvijas sabiedrība tiks informēta par pacienta tiesībām nostiprināt iepriekš izteikto gribu attiecībā uz ārstniecību. Pēc Autores domām, šajā sakarā likumdevējam būtu jāizstrādā arī kārtība, kādā gan teorētiski, gan praktiski tiks apmācītas ārstniecības personas informācijas sniegšanai pacientiem par kārtību, kādā nostiprināma pacienta iepriekš izteiktā griba attiecībā uz ārstniecību, un arī par rīcību situācijās, kad pacienta iepriekš izteiktā griba ir jāīsteno.

2.6. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar līdzestības pienākumu savā ārstniecībā

No vienas puses, veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem un arī citiem pacientiem un personām, kuras atrodas ārstniecības iestādē, ir jāievēro pacienta tiesības. No otras puses, pacientam, kurš ir izvēlējis paust savu reliģisko pārliecību, ir pienākumi pret ārstniecības iestādi un citiem pacientiem.

Pacienta, kurš ir vērsties pēc veselības aprūpes pakalpojumiem un vēlas veikt ārstniecību, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, iesaistei savā ārstniecībā ir būtiska nozīme, ko var sekmēt PTL 15. pantā ietverta pacienta pienākumu izpilde. Saskaņā ar PTL 15. pantu pacientam ir pienākums rūpēties par savu veselību. Ja pacienta veselības stāvoklis to pieļauj, viņam ir pienākums aktīvi iesaistīties ārstniecībā un savu iespēju un zināšanu robežās sniegt ārstējošam ārstam informāciju: 1) kas nepieciešama ārstniecības nodrošināšanai; 2) par

savām slimībām, kas var apdraudēt citu personu dzīvību vai veselību; 3) par iepriekš dotajām piekrišanām un atteikumiem attiecībā uz ārstniecību; 4) par ārstniecības laikā notikušajām veselības stāvokļa izmaiņām. Pacientam ir saistoši ārstniecības iestādes iekšējās kārtības noteikumi un ārstniecības personas norādījumi. Reģistrējoties ārstniecības iestādē vai saņemot ārstniecību, pēc ārstniecības personas pieprasījuma ir jāuzrāda personu apliecinošs dokuments, izņemot gadījumu, kad pacientam sniedz neatliekamo medicīnisko palīdzību un viņš sava veselības stāvokļa dēļ nespēj uzrādīt šādu dokumentu. Tādā gadījumā pacients personu apliecinošu dokumentu uzrāda, tiklīdz tas ir iespējams. Pacientam ir pienākums samaksāt par saņemtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem kārtībā, kāda noteikta normatīvajos aktos par veselības aprūpes organizēšanu un finansēšanu. Tāpat, īstenojot savas tiesības, pacientam un personai, kas pārstāv pacientu, ir pienākums cienīt citu pacientu tiesības.⁶⁰³

PTL 15. pants neuzliek pacientam pienākumu ārstniecībā atklāt savu reliģisko pārliecību, tostarp savus pieņemtus lēmumus motivēt ar reliģisko pārliecību. Tomēr, ja pacients vēlas, lai ārstniecība būtu atbilstoša viņa reliģiskajai pārliecībai, pacientam ir aktīvi jāiesaistās un jāsniedz informācija, kas nepieciešama viņa ārstniecības īstenošanai.

PTL 15. panta otrās daļas 3. punktā ir paredzēts, ka pacientam ir pienākums aktīvi iesaistīties ārstniecībā un savu iespēju un zināšanu robežās sniegt ārstējošam ārstam informāciju par iepriekš dotajām piekrišanām un atteikumiem attiecībā uz ārstniecību, tomēr nav paredzēta atteikuma ņemšanas vērā pēctecība. Autores ieskatā, ja pacients vēlas, lai arī turpmāk ārstniecībā kāda no iepriekš dotajām piekrišanām un atteikumiem tiktu ņemta vērā, PTL 15. panta otrās daļas 3. punktā būtu jābūt noteiktam, ka pacientam par to ir jāsniedz informācija. Pamatojoties uz minēto, Autore izvirza priekšlikumu izteikt PTL 15. panta otrās daļas 3. punktu šādā redakcijā: “(2) Ja pacienta veselības stāvoklis to pieļauj, viņam ir pienākums aktīvi iesaistīties ārstniecībā un savu iespēju un zināšanu robežās sniegt ārstējošam ārstam informāciju: 3) par iepriekš dotajām piekrišanām un atteikumiem attiecībā uz ārstniecību, kā arī informāciju par piekrišanas vai atteikuma iemeslu tajā gadījumā, ja pacients vēlas, lai turpmākajā ārstniecībā šis iemesls tiktu ņemts vērā.”

Komunikācijai starp pacientu un ārstu ir jābūt efektīvai. Kā to paredz PTL mērķis, attiecībām starp pacientu un veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju ir jāsekmē pacienta aktīva līdzdalība savas veselības aprūpē, kā arī jānodrošina viņam iespēju īstenot un aizstāvēt savas tiesības un intereses.⁶⁰⁴ Pacienta līdzestību savā veselības aprūpē var sekmēt ārstniecības iestādes un ārsta atvērtība reliģiskajām vērtībām, kā arī iekšējo normatīvo aktu ieviešana

⁶⁰³ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 15. panta pirmā, otrā, trešā, ceturtā, piektā un sestā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.05.2022.].

⁶⁰⁴ Turpat, 2. pants.

saskarsmei un attieksmei attiecībā pret pacientiem ar noteikta veida reliģisko piederību: piemēram, attiecībā pret pacientiem, kuri ir pieņēmuši un nododas kristietībai, islāmam, hinduismam, budismam, sikhismam, jūdaismam, daoismam u. c. Pacienta reliģiskās vērtības var ietekmēt ne tikai attieksmi pret ārstniecību un lēmumu pieņemšanu tajā, bet arī attieksmi pret apstākļiem, kādus nodrošina ārstniecības iestādes. Piemēram, vai ārstniecības iestādē ir iespēja apmeklēt kapelu, kur nodoties lūgšanām, vai ārstniecības iestādē tiek respektētas pacienta reliģijā pamatotas diētas un personiskās higiēnas vajadzības, vai ir iespēja pieaicināt kapelānu, garīdznieku utt.

Pētījumā par reliģiju un veselības aprūpi ES atzīts, ka ārstniecības personām ir jābūt pieejamām atbilstošām apmācībām un vadlīnijām jautājumos, kas skar pacienta reliģisko pārliecību. ES dalībvalstu nacionālās politikas līmenī veselības aprūpes darbinieku apmācība reliģiskās daudzveidības jautājumos ir nepietiekama un sadrumstalota, un lielākajā daļā valstu nav skaidras nacionālās politikas. Cilvēktiesību pārkāpumu novēršanas nolūkos veselības aprūpes politikai būtu jātiecas pārvarēt šīs problēmas, integrējot apmācību esošajā profesijā attīstības shēmas veselības aprūpes speciālistiem.⁶⁰⁵ Ārpus ES, piemēram, Austrālijā, Kvīnslendas valdība ir izstrādājusi vadlīnijas saskarsmē un attieksmē pret pacientiem ar noteikta veida reliģisko pārliecību, ar kuriem veselības aprūpes procesā ir visbiežākā saskarsme. Vadlīnijas ārstniecības iestādes personālam pieejamas attiecībā uz pacientiem, kuri ir hinduisti, sikhi, musulmaņi. Tās ietver tādu jautājumus kā pacientu reliģiskajā pārliecībā pamatotu lēmumu pieņemšana, iespējamo attieksmi pret dažādām medicīniskajām manipulācijām, piemēram, autopsijas veikšanu, abortu, tāpat tās ietver šo pacientu ēšanas un reliģiskā apģērba nēsāšanas paradumus.⁶⁰⁶

Latvijā ārstniecības iestādēm, lai nodrošinātu kvalitatīvus un pacientiem drošus ārstniecības pakalpojumus, pamatojoties uz MK 2009. gada 20. janvāra noteikumu Nr. 60 "Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām" 17. punktu, ir pienākums veikt pasākumus, lai nodrošinātu nepārprotamu pacientu identifikāciju, efektīvu komunikāciju starp pacienta ārstniecības procesā iesaistītajām ārstniecības personām, nodrošināt risku mazinošus pasākumus ieviest un uzturēt pacientu drošības ziņošanas mācīšanās sistēmu, lai novērstu kaitējumu pacientu veselībai un dzīvībai, lai samazinātu attiecīgu gadījumu atkārtošanās iespējas un nodrošinātu atgriezenisku saiti pacienta drošības jautājumos iesaistītajām ārstniecības personām, nodrošināt sniegto

⁶⁰⁵ Petrova, D., Clifford, J. 2009. Religion and Healthcare in the European Union Policy issues and trends. *NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe*. Iegūts no: <https://libros.metabiblioteca.org/bitstream/001/348/4/978-0-9558804-6-9.pdf> [sk. 01.06.2022.].

⁶⁰⁶ Queensland Government. https://www.health.qld.gov.au/multicultural/health_workers/hbook-sikh [sk. 01.06.2022.].

ārstniecības pakalpojumu rezultātu analīzi un veikt citus pasākumus, lai pacientiem sniegtu drošus, kvalitatīvus un kvalificētus veselības aprūpes pakalpojumus u. c.⁶⁰⁷

Autores ieskatā, katrai ārstniecības iestādei ir jāveic pasākumi, lai apzinātu, ar kāda veida reliģisko piederību pacienti, kuri ir vēlējušies ārstniecību veikt, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, visbiežāk ir vērsušies attiecīgajā ārstniecības iestādē, un veidotu iekšējos normatīvajos aktos kārtību, kādā īstenojama saskarsme un attieksme pret šiem pacientiem, regulāri veicot papildinājumus.⁶⁰⁸

2.7. Pacienta tiesības saņemt garīgo aprūpi

Reliģijas un garīguma klātbūtnes esība grūtās dzīves situācijās var būt iekšēja spēka un izturības avots, un arī palīdzēt pārvarēt šīs situācijas.⁶⁰⁹ Reliģijas un garīguma klātbūtni ārstniecības procesā var sekmēt PTL 3. panta piektā daļa, kurā ir noteikts, ka pacientam un viņa tuviniekiem ir tiesības saņemt garīgo aprūpi, kuru saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem sniedz ārstniecības iestādes kapelāns.⁶¹⁰ Šī tiesību norma likumdošanas procesā PTL tika ietverta pēc Latvijas kapelānu asociācijas priekšlikuma.⁶¹¹ Latvijas kapelānu asociācija norādīja, ka pacienta un viņa tuvinieku ciešanas ir jāremdina pēc vislabākajām iespējām, sniedzot garīgu, sociālu un reliģiozu atbalstu.⁶¹² Latvijas kapelānu asociācija vērsa likumdevēja uzmanību uz Pasaules Veselības organizācijas deklarācijā “Par pacientu tiesību veicināšanu Eiropā” noteikto, kas attiecas uz

⁶⁰⁷ Ministru kabineta 2009. gada 20. janvāra noteikumi Nr. 60 “Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām”. *Latvijas Vēstnesis*. 11.02.2009. 23. Pieņemts: 20.01.2009. Stājas spēkā: 12.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187621-noteikumi-par-obligatajam-prasiba-marstniecibas-iestadem-un-to-strukturvienibam> [sk. 27.05.2022.].

⁶⁰⁸ Autore rosina ārstniecības iestādēm iekšējos normatīvajos aktos izstrādāt vadlīnijas komunikācijai ar pacientu ar konkrētu reliģisko pārliecību lēmumu pieņemšanas procesā, kas balstītas uz sagaidāmo attieksmi no pacienta ar attiecīgo reliģisko piederību tādos jautājumos kā, piemēram, reliģiskā apģērba nēsāšana un simbolu izmantošana diagnostisko izmeklējumu veikšanas laikā, apmatojuma noņemšana, lai sagatavotos ķirurģiskām manipulācijām, kā arī no pacienta sagaidāmo attieksmi jautājumos, kas skar seksuālo un reproduktīvo veselību, tostarp kontracepciju un grūtniecības pārtraukšanu, vakcināciju, ārstniecību dzīves nogalē, autopsijas veikšanu utt. Tāpat Autore rosina ārstniecības iestādēm iekšējos normatīvajos aktos iekļaut informāciju par tādāmpacientu ar konkrētu reliģisko pārliecību vajadzībām kā reliģiskā apģērba nēsāšana un simbolu izmantošana, tulka pakalpojumu nepieciešamība, reliģisko rituālu veikšanas nepieciešamība, personiskās higiēnas un uztura vajadzības utt. Tādējādi ārstniecības personām, tostarp ārstam, būs iespēja sagatavoties un būt pietiekami ziņošam komunikācijā ar pacientiem ar noteikta veida reliģisko piederību, kas var sekmēt ārstniecības procesu un tostarp jautājumus, kas skar pacienta tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību.

⁶⁰⁹ Moons, P., Meijboom, F. J., Baumgartner, H. et al. 2019. Religion and spirituality as predictors of patient-reported outcomes in adults with congenital heart disease around the globe. *International Journal of Cardiology*. 274, 93. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijcard.2018.07.103> [sk. 13.05.2023.].

⁶¹⁰ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶¹¹ Latvijas Republikas Saeima. Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas 2005. gada 28. jūlija vēstule “Par Pacientu tiesību likumprojektu” Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas priekšsēdētājam Jevgēnijam Stalidzānei. *Saeimas arhīva dokumenti*.

⁶¹² Turpat.

pacienta morālo, filozofisko, kultūras un reliģisko vērtību respektēšanu ārstniecībā.⁶¹³ Proti, saskaņā ar minēto deklarāciju pacientiem ir tiesības uz cieņpilnu attieksmi saistībā ar viņu diagnozi, ārstēšanu un aprūpi, kas jāsniedz, respektējot pacientu kultūru un vērtības,⁶¹⁴ kā arī tiesības uz ciešanu atvieglošanu saskaņā ar pašreizējo zināšanu līmeni.⁶¹⁵ Tāpat pacientiem ir tiesības visas ārstniecības laikā saņemt ģimenes, radnieku un draugu atbalstu, kā arī garīgu atbalstu un norādījumus.⁶¹⁶ Latvijas kapelānu asociācija atsaucās arī uz Pasaules Medicīnas asociācijas Lisabonas deklarācijā noteikto, ka pacientiem ir tiesības uz reliģisko palīdzību ārstniecības laikā, tostarp tiesības saņemt garīgu un morālu atbalstu vai atteikties no tā, un tiesības arī uz sevis izvēlēta garīdznieka palīdzību.⁶¹⁷ Lai izrādītu cieņu pret pacienta un viņa tuvinieku reliģiskajām vērtībām, kā arī ņemot vērā, ka citu Eiropas valstu tiesību aktos uz PTL pieņemšanas brīdi bija ietvertas tiesības uz kapelāna atbalstu ārstniecības laikā,⁶¹⁸ Latvijas kapelānu asociācija argumentēja, ka PTL ir jāietver tiesības saņemt garīgo aprūpi.⁶¹⁹ Tā rezultātā likumdošanas procesā tika atbalstīts Latvijas kapelānu asociācijas priekšlikums par pacienta un viņa tuvinieku tiesību saņemšanu garīgo aprūpi ietveršanu PTL.

PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības saņemt garīgo aprūpi var tikt uzskatītas par daļu no pacienta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību, un tām ir saikne ar citām tiesībām, kas ir jāievēro pacienta ārstniecībā. Tiesībām saņemt garīgo aprūpi ir saikne ar pacienta tiesībām uz ārstniecību, kas nostiprinātas PTL 5. pantā. Piemēram, ar tiesībām uz citu personu atbalstu ārstniecības laikā.⁶²⁰ Tāpat tiesībām saņemt garīgo aprūpi ir saikne ar tiesībām, kas skar lēmumu pieņemšanu ārstniecībā, piekrišot ārstniecībai vai atsakoties no tās, un kas izriet no PTL 6. panta.⁶²¹ Īstenojot tiesības saņemt garīgo aprūpi, pacients un viņa tuvinieki var saņemt ne tikai morālu atbalstu, bet arī konsultācijas reliģiskajos jautājumos. Iesaistot ārstniecības iestādes kapelānu, lai saņemtu konsultācijas reliģiskajos jautājumos, pacients var pieņemt tādu

⁶¹³ World Health Organization. 1994. A Declaration on the Promotion of Patients' Rights in Europe. European Consultation on the Rights of Patients. Amsterdam, from 28–30 march, 1994. The Rights of Patients. 1. Human Rights and Values in Health Care. Article 1.5. Iegūts no: https://kohahq.searo.who.int/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=22724&shelfbrowse_itemnumber=39986 [sk. 13.05.2023.].

⁶¹⁴ Turpat, Article 5.8.

⁶¹⁵ Turpat, Article 5.10.

⁶¹⁶ Turpat, Article 5.9.

⁶¹⁷ World Medical Association. 1981. Declaration of Lisbon on the Rights of the Patient. Article 11. Iegūts no: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-lisbon-on-the-rights-of-the-patient/> [sk. 13.05.2023.].

⁶¹⁸ Piemēram, Islandes, Austrijas, Beļģijas, Vācijas, Itālijas, Polijas, Portugāles, Zviedrijas normatīvajos aktos. Iegūts no: *The European Network of Health Care Chaplaincy*. Health Care Chaplaincy in European Countries. Iegūts no: <http://enhcc.eu/members.htm> [sk. 13.05.2023.].

⁶¹⁹ Latvijas Republikas Saeima. Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas 2005. gada 28. jūlija vēstule "Par Pacientu tiesību likumprojektu" Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas priekšsēdētājam Jevģenijam Stalidzānei. *Saeimas arhīva dokumenti*.

⁶²⁰ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶²¹ Turpat, 6. pants.

lēmumu ārstniecībā, kas ir atbilstīgs viņa reliģiskajai pārliecībai. Piemēram, var pastāvēt situācijas, kad pareiza, reliģiskajai pārliecībai atbilstoša rīcība ir izšķiroša, lai saņemtu savlaicīgu diagnostiku un nodrošinātu ārstniecību. Zinātniskajā literatūrā aprakstīts gadījums, kur pie pacienta ar strauju veselības stāvokļa pasliktināšanos ieradās neatliekamās medicīniskās palīdzības dienests un pacientam konstatēja plaušu tūsku un sirds sasprindzinājumu, kā arī pacienta anamnēzē – sirds mazspēju. Tika noskaidrots, ka pacients ir praktizējošs musulmanis un ramadāna mēnesī gavē. Pacients pirms saullēkta lietojis lielu daudzumu šķidruma, gatavojoties gavēnim. Dienas laikā pacients nebija ne ēdis, ne dzēris un nebija lietojis medikamentus, tostarp diurētiskos vai hipertensīvos medikamentus. Pacients atteicās no medicīniskās palīdzības un medikamentiem saistībā ar to, ka tas būtu pretrunā ar gavēņa ievērošanu ramadāna mēnesī. Nogādājot pacientu ārstniecības iestādē, ārstniecības personas sniedza pacientam informāciju, ka atteikšanās šādā gadījumā var apdraudēt pacienta veselību un dzīvību. Situācija ārstniecības iestādē tika atrisināta, piesaistot ārstniecības iestādes garīdznieku – kapelānu, pēc kura konsultācijas pacients piekrita neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšanai.⁶²² Minētais gadījums ilustrē kapelāna institūta nozīmību pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību īstenošanā ārstniecībā. Vienlaikus, īstenojot tiesības saņemt garīgo aprūpi, pacients vai viņa tuvinieki var lūgt ārstniecības iestādes kapelānu arī organizēt garīdznieka, kurš nav ārstniecības iestādes kapelāns, pieaicināšanu reliģiskās darbības, kas nav ārstniecības iestādes kapelāna kompetencē, veikšanai. Piemēram, ārstniecības iestādes kapelāns var organizēt garīdznieka pieaicināšanu slimnieku sakramenta veikšanai.

2.7.1. Tiesību saņemt garīgo aprūpi tvēruma un piemērošanas problemātika

Saskaņā ar PTL 3. panta piekto daļu tiesības saņemt garīgo aprūpi ietver divus kritērijus: 1) tiesības saņemt garīgo aprūpi ir pacientam un viņa tuviniekiem; 2) tiesības saņemt garīgo aprūpi ir īstenojamas saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem; 3) garīgo aprūpi sniedz ārstniecības iestādes kapelāns.⁶²³ Turpmāk Autore pēta katru no minētajiem kritērijiem un izzina tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtību, kā arī identificē normatīvā regulējuma piemērošanas problēmas normatīvajos aktos un sniedz priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai.

⁶²² Stoker, M., Landry, A. 2014. Faith and Religion in the Emergency Department. *Academic Emergency Medicine. A Global Journal of Emergency Care*. Iegūts no <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/acem.12556> [sk. 09.06.2022.].

⁶²³ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

Tiesības saņemt garīgo aprūpi ir pacientam un viņa tuviniekiem

Kā Autore pētījusi citviet, PTL 3. panta piektajā daļā ietverto tiesību saņemt garīgo aprūpi mērķis ir palīdzēt gan pacientam, gan arī pacienta tuviniekiem identificēt un risināt garīgās vajadzības, kā arī saņemt atbalstu un mierinājumu pacienta ārstniecībā, it īpaši smagu slimību gadījumos.⁶²⁴ Jēdziens “pacienta tuvinieks” ir tulkojams plaši. Tas ir gan pacienta pārstāvis PTL izpratnē (pilnvarotā persona, pacienta laulātais, citi pilngadīgi un rīcībspējīgi tuvākie radnieki: pacienta bērni, pacienta vecāki, pacienta brāļi vai māsas, pacienta vecvecāki, pacienta mazbērni),⁶²⁵ gan jebkura cita pacientam tuva persona, kura ir iesaistīta pacienta atbalstīšanā, cīnoties ar šaubām un uztraukumu par pacientu.⁶²⁶

Tiesības saņemt garīgo aprūpi ir īstenojamas saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem

Kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošie normatīvie akti PTL 3. panta piektās daļas izpratnē ir ROL⁶²⁷ un uz tā pamata izdotie Noteikumi par kapelānu dienestu, kuri reglamentē kapelānu dienesta darbību,⁶²⁸ un normatīvie akti, kuros reglamentēts baznīcas statuss un darbība un paredzētas tiesības izvirzīt personu kapelāna amatam.⁶²⁹

⁶²⁴ Šāberte, L. 2019. 3. pants: *Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 36.

⁶²⁵ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 6. panta septītās daļa, 7. panta pirmā daļa vai 13. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶²⁶ Šāberte, L. 2019. 3. pants: *Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 36.

⁶²⁷ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 14. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums> [sk. 27.05.2022.].

⁶²⁸ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 27.05.2022.].

⁶²⁹ Sk., piemēram: Latvijas Vecticībnieku Pomoras Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. 10. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 20.06.2007. 98; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 26.07.2007. 14. Pieņemts: 31.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/159066-latvijas-veciticibnieku-pomoras-baznijas-likums>; Latvijas Baptistu draudžu savienības likums: Latvijas Republikas likums. 11. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.05.2007. 86; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 28.06.2007. 12. Pieņemts: 17.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/157893-latvijas-baptistu-draudzu-savienibas-likums>; Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. 11. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 03.12.2008. 188; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 15.01.2009. 1. Pieņemts: 20.11.2008. Stājas spēkā: 17.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/184625-latvijas-evangeliski-luteriskas-baznijas-likums>; Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. 11. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 03.12.2008. 188; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 15.01.2009. 1. Pieņemts: 13.11.2008. Stājas spēkā: 17.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/184626-latvijas-pareizticigas-baznijas-likums>; Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likums: Latvijas Republikas likums. 11. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 12.06.2007. 93; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 12.07.2007. 13. Pieņemts: 24.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/158622-septitas-dienas-adventistu-latvijas-draudzu-savienibas-likums>; Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums, 10. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 07.06.2007. 91; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 12.07.2007. 13. Pieņemts: 17.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/158398-latvijas-apvienotas-metodistu-baznijas-likums> [sk. 25.05.2023.].

Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punktā ir noteikts, ka profesionālās veselības aprūpes iestāžu kapelāni ir ārstniecības atbalsta personas, kas veic ārstniecības iestāžu personāla un tajās esošo pacientu garīgo aprūpi, sniedzot morālu atbalstu un nepieciešamās konsultācijas reliģiskajos jautājumos atbilstīgi normatīvajiem aktiem par ārstniecības atbalsta personu kompetenci ārstniecībā.⁶³⁰ Līdz ar to secināms, ka par kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem PTL 3. panta piektās daļas izpratnē ir uzskatāmi arī normatīvie akti, kas attiecas uz ārstniecības atbalsta personas tiesisko statusu, pamatuzdevumiem un kvalifikācijas prasībām ārstniecībā, kā arī speciālie normatīvie akti, kuri noteic pamatuzdevumus un kvalifikācijas pamatprasības kapelāna profesijai.⁶³¹ Tādējādi, lai izzinātu, ko ietver tiesības saņemt garīgo aprūpi, ir jāanalizē, kas ir ārstniecības iestādes kapelāns PTL 3. panta piektās daļas izpratnē.

Garīgo aprūpi sniedz ārstniecības iestādes kapelāns

Lai izzinātu, kas ir ārstniecības iestādes kapelāns PTL 3. panta piektās daļas izpratnē, ir jānoskaidro, kas ir ārstniecības iestāde, kurā kapelāns sniedz garīgo aprūpi, kāds ir ārstniecības iestādes kapelāna tiesiskais statuss un kādu pienākumu veikšana ietilpst viņa kompetencē.

Normatīvajos aktos, lai apzīmētu “ārstniecības iestādī”, kurā pacientam un viņa tuviniekiem ir tiesības saņemt garīgo aprūpi, tiek lietoti dažādi jēdzieni: “ārstniecības iestāde”, “vieta, kur nav pieejama parastā garīdznieka aprūpe (slimnīca)”, “veselības aprūpes iestāde”.⁶³² PTL 3. panta piektā daļa neprecizē, kādā ārstniecības iestādē – ambulatorajā, stacionārajā vai neatliekamās medicīnas palīdzības iestādē – pacientam ir tiesības saņemt garīgo aprūpi. To ir iespējams noskaidrot, analizējot normatīvos aktus, kas reglamentē kapelānu tiesisko statusu un kompetenci garīgās aprūpes sniegšanas jomā.

⁶³⁰ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. 19. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 29.01.2022.].

⁶³¹ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arsniecibas-likums>; Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 193 “Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām”. *Latvijas Vēstnesis*. 05.03.2009. 36. Pieņemts: 24.02.2009. Stājas spēkā: 06.03.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/188667-noteikumi-par-arsniecibas-atbalsta-personu-sertifikācijas-kartibu-un-sertificējamo-arsniecibas-atbalsta-personu-profesijām>; Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 27.05.2016. 102. Pieņemts: 24.05.2016. Stājas spēkā: 01.06.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282367-arsniecibas-personu-un-arsniecibas-atbalsta-personu-registra-izveides-papildināšanas-un-uzturesanas-kartiba>; Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām”. *Latvijas Vēstnesis*. 29.05.2017. 104. Pieņemts: 23.05.2017. Stājas spēkā: 01.06.2017. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/291004-noteikumi-par-profesiju-klasifikatoru-profesijai-atbilstošiem-pamatuzdevumiem-un-kvalifikācijas-pamatprasībām> [sk. 27.05.2022.].

⁶³² Sk. promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.4. tabulu “Ārstniecības iestādes veids, kurā pacientam ir tiesības saņemt garīgo aprūpi”.

Normatīvajos aktos kapelāna profesijas nosaukums, tostarp to kapelānu, kurus reliģiskās organizācijas ir virzījušas veikt amata pienākumus ārstniecības iestādēs, tiek lietots dažādi: 1) “ārstniecības iestādes kapelāns”; 2) “kapelāns”; 3) “profesionālās veselības aprūpes iestādes kapelāns”; 4) “profesionālais veselības aprūpes kapelāns”; 5) “asociētais veselības aprūpes kapelāns”; 6) “virskapelāns”; 7) “baznīcas kapelāns”.⁶³³

ROL 1. panta 4. punkts noteic, ka reliģisko organizāciju garīgais personāls ir arhibīskaps, bīskaps, mācītājs, priesteris, diakons, rabīns un citi.⁶³⁴ Saskaņā ar ROL 1. panta 8. punktu kapelāni ir garīgais personāls, kas veic amata pienākumus soda izciešanas vietās, Nacionālo bruņoto spēku formējumos un citur, kur nav pieejama parastā garīdznieka aprūpe.⁶³⁵ Saskaņā ar Noteikumu par kapelānu dienestu 4. punktu “kapelāns” ir persona, kura attiecīgās reliģiskās savienības (baznīcas) noteiktajā kārtībā ieguvusi teoloģisko izglītību un kuru amatam izvirzījusi reliģiskā savienība (baznīca).⁶³⁶ Teoloģiskā izglītība ir izglītība, kuru persona iegūst, apgūstot augstākās izglītības programmu “reliģija un teoloģija”.⁶³⁷ ROL 3. panta pirmā daļa noteic, ka reliģiskās organizācijas ir ROL noteiktā kārtībā reģistrētās draudzes, reliģiskās savienības (baznīcas), diecēzes un nodaļas.⁶³⁸ Reliģiskās savienības (baznīcas), kuras drīkst izvirzīt kapelānus, ir noteiktas Noteikumu par kapelānu dienestu 5. punktā, kurš paredz, ka kapelānu amatam izvirza: 1) Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas; 2) Rīgas Metropolijas Romas katoļu kūrījas; 3) Latvijas Pareizticīgās Baznīcas, Latvijas Vecticībnieku Pomoras Baznīcas centrālās padomes; 4) Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas; 5) Latvijas Baptistu draudžu savienības; 6) Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības;

⁶³³ Sk. promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.1. tabulu “Kapelāna profesijas nosaukums normatīvajos aktos”.

⁶³⁴ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 4. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶³⁵ Turpat, 1. panta 8. punkts.

⁶³⁶ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. 4. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 12.02.2022.].

⁶³⁷ Piemēram, tas var būt bakalaura grāds teoloģijā vai otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība ar teoloģiju saistītā jomā, kas ietver vismaz sešu līdz astoņu semestru apmācību (120–180 kredītpunkti). Augstskolu likums: Latvijas Republikas likums. 8. panta sestās daļas 1. punkts, 48. panta 1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 17.11.1995. 179; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 11.01.1996. 1. Pieņemts: 02.11.1995. Stājas spēkā: 01.12.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/37967-augstskolu-likums>; Ministru kabineta 2018. gada 11. decembra noteikumi Nr. 793 “Studiju virzienu atvēršanas un akreditācijas noteikumi”. 1. pielikuma 3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 27.12.2018. 252. Pieņemts: 11.12.2018. Stājas spēkā: 01.01.2019. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/303956-studiju-virzienu-atversanas-un-akreditācijas-noteikumi>; Profesionālo kapelānu asociācija. 2008. Profesijas standarti. Iegūts no: <https://kapelani.lv/profesijas-standarti/> [sk. 29.01.2022.].

⁶³⁸ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums> [sk. 29.01.2022.].

7) Starptautiskās Dieva draudzes Latvijas Vasarsvētku draudžu apvienības; 8) Latvijas Dievturu sadraudzes un Latvijas Vasarsvētku draudžu centra vadība.⁶³⁹

Speciālajos reliģisko organizāciju savienību (baznīcu) darbības reglamentējošos nacionālajos normatīvajos aktos noteikts, ka kapelāns, kuru amatam ir izvirzījusi reliģiskā savienība (baznīca) jeb “baznīcas kapelāns” darbojas (..) ārstniecības un medicīniskās aprūpes iestādēs, un citur, kur nav pieejama parastā baznīcas mācītāja garīgā aprūpe atbilstīgi ROL.⁶⁴⁰

Izvērtējot minēto, secināms, ka ārstniecības jomā “baznīcas kapelāni” var būt “profesionālās veselības aprūpes iestādes kapelāns”, “profesionālais veselības aprūpes kapelāns”, “asociētais veselības aprūpes kapelāns”, “virskapelāns”.

Saskaņā ar profesijai izvirzītajiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām asociētā veselības aprūpes kapelāna un virskapelāna kompetences pamatā ir saistītas ar izglītojošu darbu ārstniecības iestādēs un ietver klīnisko garīgo mācību programmu un prakšu organizēšanu un vadīšanu.⁶⁴¹ Kompetences, kuras nepieciešamas PTL 3. panta piektajā daļā ietvertu tiesību īstenošanai, saskaņā ar ĀL un MK 2016. gada 24. maija noteikumos Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība” ietvertu regulējumu, kas attiecas uz ārstniecības atbalsta personām,⁶⁴² piemīt profesionālās veselības aprūpes kapelānam.⁶⁴³ Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punktā, lai apzīmētu kapelānu, kurš veic profesionālos pienākumus ārstniecības iestādēs, tiek lietots arī jēdziens “profesionālās veselības aprūpes iestādes kapelāns”. Lai gan minētais

⁶³⁹ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. 5. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 12.02.2022.].

⁶⁴⁰ Sk. promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.2. tabulu “Kapelānu darbība saskaņā ar baznīcas darbību reglamentējošiem normatīvajiem aktiem veselības aprūpes kontekstā”.

⁶⁴¹ Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām”. 312. punkts, 312.16. un 312.19. apakšpunkts, *Latvijas Vēstnesis*. 29.05.2017. 104. Pieņemts: 23.05.2017. Stājas spēkā: 01.06.2017. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/291004-noteikumi-par-profesiju-klasifikatoru-profesijai-atbilstosiem-pamatuzdevumiem-un-kvalifikacijas-pamatprasibam> [sk. 30.01.2022.].

⁶⁴² Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 25., 26. punkts, 12.¹ pants, 29. panta trešā un ceturrtā daļa, 56.² pants, 79. panta otrās daļas 1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums>; Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība”, 1. pielikuma “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra uzskaites kartes un izmaiņu lapas aizpildīšanā izmantojamie klasifikatori un saraksti” 1.2. punkts “Ārstniecības atbalsta personu profesijas”. *Latvijas Vēstnesis*. 27.05.2016. 102. Pieņemts: 24.05.2016. Stājas spēkā: 01.06.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282367-arstniecibas-personu-un-arstniecibas-atbalsta-personu-registra-izveides-papildinasanas-un-uzturesanas-kartiba> [sk. 30.01.2022.].

⁶⁴³ Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība”. 1. pielikuma 1.2. apakšpunkta “Ārstniecības atbalsta personu profesijas” 9. punkts; 6. apakšpunkta “Ārstniecības atbalsta personu specialitāšu klasifikators atbilstoši specialitātei darbavietā” 9. apakšpunkts. *Latvijas Vēstnesis*. 27.05.2016. 102. Pieņemts: 24.05.2016. Stājas spēkā: 01.06.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282367-arstniecibas-personu-un-arstniecibas-atbalsta-personu-registra-izveides-papildinasanas-un-uzturesanas-kartiba> [sk. 30.01.2022.].

jēdziens ir neprecīzs attiecībā pret jēdzienu, ar ko apzīmē ārstniecības atbalsta personu “profesionālās veselības aprūpes kapelāns”,⁶⁴⁴ tā būtība ir atbilstīga profesionālā veselības aprūpes kapelāna tiesiskā statusa izpratnei.

Saskaņā ar MK 2009. gada 24. februāra noteikumu Nr. 193 “Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām” 1. pielikuma 8. punktu “profesionālās veselības aprūpes kapelāns” ir sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesija.⁶⁴⁵ ĀL 1. panta 25. punkts paredz, ka ārstniecības atbalsta persona ir persona, kurai nav tiesību nodarboties ar ārstniecību, bet kura ir tieši iesaistīta veselības aprūpes procesa nodrošināšanā.⁶⁴⁶ Profesionālā veselības aprūpes kapelāna tiesiskā statusa iegūšanai izvirzītas augstas tiesiskās prasības. Proti, lai persona, kuru kapelāna amatam ir izvirzījusi reliģiskā savienība (baznīca), kļūtu par profesionālās veselības aprūpes kapelānu, tai ir sekmīgi jānokārto sertifikācijas eksāmens un jāiegūst ārstniecības atbalsta personas sertifikāts.⁶⁴⁷ Ārstniecības atbalsta personas sertifikātu, kas apliecina attiecīgās personas profesionālo sagatavotību un norāda, ka ārstniecības atbalsta persona ir kompetenta iesaistīties veselības aprūpes procesa nodrošināšanā konkrētajā nozarē, uz pieciem gadiem⁶⁴⁸ izsniedz Latvijas Ārstniecības personu profesionālo organizāciju savienība,⁶⁴⁹ kuras pienākumos sadarbībā ar Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociāciju ietilpst organizēt sertifikācijas

⁶⁴⁴ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. 19. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 30.01.2022.].

⁶⁴⁵ Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 193 “Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām”. 1. pielikuma 8. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.03.2009. 36. Pieņemts: 24.02.2009. Stājas spēkā: 06.03.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/188667-noteikumi-par-arsniecibas-atbalsta-personu-sertifikācijas-kartibu-un-sertificējamo-arsniecibas-atbalsta-personu-profesijām> [sk. 12.02.2022.].

⁶⁴⁶ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 25. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arsniecibas-likums> [sk. 30.01.2022.].

⁶⁴⁷ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. 4. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 30.01.2022.].

⁶⁴⁸ Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība”. 16. un 19. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 27.05.2016. 102. Pieņemts: 24.05.2016. Stājas spēkā: 01.06.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282367-arsniecibas-personu-un-arsniecibas-atbalsta-personu-registra-izveides-papildinasanas-un-uzturesanas-kartiba> [sk. 30.01.2022.].

⁶⁴⁹ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 26. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arsniecibas-likums>; Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 193 “Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām”. 4. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.03.2009. 36. Pieņemts: 24.02.2009. Stājas spēkā: 06.03.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/188667-noteikumi-par-arsniecibas-atbalsta-personu-sertifikācijas-kartibu-un-sertificējamo-arsniecibas-atbalsta-personu-profesijām> [sk. 30.01.2022.].

eksāmenu.⁶⁵⁰ Lai saņemtu ārstniecības atbalsta personas sertifikātu, personai ir jābūt vismaz viena gada pilnas slodzes vai divu gadu pusslodzes kapelāna darba laika pieredzei, neskaitot mācību praksi.⁶⁵¹ Līdz ar to pat tad, ja persona ir nokārtojusi sertifikācijas eksāmenu, tā nevar saņemt profesionālā veselības aprūpes kapelāna sertifikātu, ja tai nav pieredzes profesionālā kapelāna amatā. Šādā gadījumā, lai kapelāns iegūtu pieredzi, Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas Sertifikācijas komisija var uz vienu gadu piešķirt valdes sertificēta kapelāna statusu, kamēr pāriet viena gada prakse kapelāna amatā. Pēc viena gada termiņa beigām kandidāts nosūta Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijai izziņu no darbvietas, ka viena gada termiņš ir piepildīts, un Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācija apstiprina, ka sertifikācija stājas spēkā pilnā apmērā.⁶⁵² Papildus minētajam profesionālais veselības aprūpes kapelāns kā ārstniecības atbalsta persona ir tiesīgs iesaistīties veselības aprūpes procesa nodrošināšanā, ja viņš ir reģistrēts Ārstniecības atbalsta personu reģistrā, par kuru atbildīgā institūcija ir Veselības inspekcija.⁶⁵³ Turklāt pirmreizējai reģistrācijai Ārstniecības atbalsta personu reģistrā papildus ir piemērojami īpaši noteikumi, kas apliecina zināšanas datu aizsardzības jomā.⁶⁵⁴ Lēmumu par ārstniecības atbalsta personas reģistrāciju Ārstniecības personu reģistrā pieņem Veselības inspekcija.⁶⁵⁵ Beidzoties sertifikāta derīguma termiņam, ārstniecības atbalsta personai ir jāveic resertifikācija.⁶⁵⁶

Augstu tiesisko prasību izvirzīšana, Autores ieskatā, ir pamatota. Profesionālais veselības aprūpes kapelāns kā ārstniecības atbalsta persona ir tieši iesaistīts veselības aprūpes procesa nodrošināšanā. Tostarp palīdz īstenot PTL 5. panta otrajā daļā noteikto, ka pacientiem ir tiesības uz laipnu attieksmi, kvalitatīvu un kvalificētu ārstniecību neatkarīgi no viņa slimības

⁶⁵⁰ Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 193 "Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām". 5., 6., 8. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.03.2009. 36. Pieņemts: 24.02.2009. Stājas spēkā: 06.03.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/188667-noteikumi-par-arstniecibas-atbalsta-personu-sertifikācijas-kartibu-un-sertificējamo-arstniecibas-atbalsta-personu-profesijam> [sk. 30.01.2022.].

⁶⁵¹ Profesionālo kapelānu asociācija. 2008. Profesijas standarti. Iegūts no: <https://kapelani.lv/profesijas-standarti/> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁵² Turpat.

⁶⁵³ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 12.¹ pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁵⁴ Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 "Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība". 11.²; 60.² punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 27.05.2016. 102. Pieņemts: 24.05.2016. Stājas spēkā: 01.06.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282367-arstniecibas-personu-un-arstniecibas-atbalsta-personu-registra-izveides-papildinasanas-un-uzturesanas-kartiba> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁵⁵ Turpat, 13. punkts.

⁶⁵⁶ Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 193 "Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām". 11. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.03.2009. 36. Pieņemts: 24.02.2009. Stājas spēkā: 06.03.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/188667-noteikumi-par-arstniecibas-atbalsta-personu-sertifikācijas-kartibu-un-sertificējamo-arstniecibas-atbalsta-personu-profesijam> [sk. 29.01.2022.].

rakstura un smaguma.⁶⁵⁷ Ārstniecības persona nodarbojas ar pacienta ārstniecību un nosaka, kādi veselības aprūpes pakalpojumi pacientam ir nepieciešami, savukārt profesionālā veselības aprūpes kapelāna kā ārstniecības atbalsta personas iesaiste ir svarīga, lai pacients un pacienta tuvinieki ārstniecības procesā varētu saņemt morālu atbalstu un konsultācijas reliģiskajos jautājumos, ko ārstniecības personai nav kompetences sniegt.⁶⁵⁸ Arī baznīcas pieaicinātam reliģisko organizāciju garīgajam personālam (arhibīskapam, bīskapam, mācītājam, priesterim, diakonam, rabīnam u. c. personām, kas nav uzskatāmas par profesionālās veselības aprūpes kapelāniem)⁶⁵⁹ nepiemīt speciālā kompetence darbā ar pacientiem, kāda tā ir profesionālajam veselības aprūpes kapelānam kā ārstniecības atbalsta personai. Tostarp, kā norādīts iepriekš šajā nodaļā, ārstniecības atbalsta personām, lai veiktu pirmreizēju reģistrāciju Ārstniecības personu reģistrā, ir jāiegūst zināšanas datu aizsardzības jomā,⁶⁶⁰ kas ir būtiski darbā ar pacientiem PTL 10. panta “Pacienta datu aizsardzība” ievērošanas sakarā.⁶⁶¹ Profesionālā veselības aprūpes kapelāna darbībai paredzētā speciālā profesionālā kompetence ir būtiska darbā ar pacientiem ārstniecības procesā. Tāpat profesionālā veselības aprūpes kapelāna darbība ir būtiska atbalsta sniegšanā ārstniecības personām pacienta ārstniecības procesā.⁶⁶² Pacients, saņemot konsultācijas reliģiskajos jautājumos, kas ietilpst profesionālā veselības aprūpes kapelāna sniegtās garīgās aprūpes tvērumā, var pieņemt lēmumu attiecībā uz savu ārstniecību. Tā ietvaros ir būtiski, lai persona ir kvalificēta ieņemt profesionālā veselības aprūpes kapelāna amatu un tai būtu zināšanas par ārstniecības procesa norisi un saskarsmi ar pacientiem.

Saskaņā ar ĀL 56.² pantu ārstniecības iestādes vadītājs veselības aprūpes nodrošināšanā, ja nepieciešams, iesaista ārstniecības atbalsta personu, kurai ir atbilstīgas profesionālās zināšanas, ko apliecina izglītības dokuments par iegūto izglītību attiecīgajā

⁶⁵⁷ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums, 5. panta otrā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁵⁸ Šāberte, L., Slokenberga, A. 2022. 4. nodaļa. *Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu kompetence ārstniecībā. Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata*. S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 150.

⁶⁵⁹ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 4. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religis-ko-organizaciju-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁶⁰ Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība”. 11.²; 60.² punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 27.05.2016. 102. Pieņemts: 24.05.2016. Stājas spēkā: 01.06.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282367-arsniecibas-personu-un-arsniecibas-atbalsta-personu-registra-izveides-papildinasanas-un-uzturesanas-kartiba> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁶¹ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums, 10. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁶² Timmins, F., Caldeira, S. 2019. *Spirituality in Healthcare: Perspectives for Innovative Practice*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG, 163.

profesijā.⁶⁶³ Autore argumentē, ka par šādu nepieciešamību varētu tikt atzīta PTL 3. panta piektajā daļā ietvertu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošana. Noteikumu par kapelānu dienestu 6. punkts paredz, ka kapelānu pieņem darbā ārstniecības iestādes administrācija. Minēto noteikumu 9. punkts paredz, ka attiecīgās iestādes administrācija ar kapelānu noslēdz darba līgumu vai profesionālā dienesta līgumu par garīgās aprūpes organizēšanu.⁶⁶⁴ Tātad ārstniecības iestādes kapelāna darba attiecībām ar ārstniecības iestādi ir jābūt juridiski nodibinātām, lai kapelāns kā ārstniecības atbalsta persona ārstniecības iestādē varētu sniegt garīgo aprūpi.⁶⁶⁵

Normatīvajos aktos profesionālā veselības aprūpes kapelāna pienākumi attiecībā pret pacientu un viņa tuviniekiem, kā arī attiecībā pret ārstniecības iestāžu personālu ir reglamentēti vispārīgi.⁶⁶⁶ Saskaņā ar ĀL 1. panta 25. punktu profesionāla veselības aprūpes kapelāna kā ārstniecības atbalsta personas kompetencē ietilpst iesaistīties veselības aprūpes procesa nodrošināšanā.⁶⁶⁷ Saskaņā ar Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punktu profesionāla veselības aprūpes kapelāna pienākumos ietilpst pildīt ārstniecības atbalsta personas pienākumus un veikt ārstniecības iestāžu personāla un tajās esošo pacientu garīgo aprūpi, sniedzot morālu atbalstu un nepieciešamās konsultācijas reliģiskajos jautājumos atbilstīgi normatīvajiem aktiem par ārstniecības atbalsta personu kompetenci ārstniecībā.⁶⁶⁸ Noteikumu par kapelānu dienestu likumdošanas dokumenti citastarp paredz, ka “kapelānam kā darbiniekam ir pienākums atrasties (..) slimnīcās noteiktajā laikā, tādējādi nodrošinot iespēju iestādē esošajām personām jebkurā laikā vērsties pie kapelāna”.⁶⁶⁹ Profesiju klasifikatora 312. punktā noteikts, ka profesionālā veselības aprūpes kapelāna pienākumos ietilpst organizēt un sniegt profesionālas, uz rezultātu orientētas garīgās aprūpes pakalpojumus dažādās ar veselības aprūpi saistītās situācijās visu ticību pacientiem, kā arī konkrētas ticības tradīcijām nepiederošiem pacientiem,

⁶⁶³ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 56.² pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁶⁴ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. 6. un 9. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁶⁵ Šāberte, L. Vai ārsts slimnīcā ir Dievs? *Jurista Vārds*. 29.05.2018. 22 (1028), 22–26. Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/272789-vai-arsts-slimnica-ir-dievs/> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁶⁶ Sk. promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.3. tabulu “Kapelāna pienākumi normatīvajos aktos”; 2.5. tabulu “Personas, kurām ir tiesības saņemt garīgo aprūpi veselības aprūpes kontekstā”.

⁶⁶⁷ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 25. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁶⁸ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. 6. un 9. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁶⁹ Latvijas Republikas Ministru kabinets. Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par kapelānu dienestu” 2010. gada 28. oktobra sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūts no: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40179722> [sk. 12.02.2022.].

viņu tuviniekiem, kā arī veselības aprūpes iestāžu personālam.⁶⁷⁰ Normatīvie akti par ārstniecības atbalsta personu kompetenci ārstniecībā reglamentē tikai tiesiskās prasības ārstniecības atbalsta personas izglītībai un iesaistei veselības aprūpes procesa nodrošināšanā. Tajos detalizētāk nav reglamentēti profesionāla veselības aprūpes kapelāna pienākumi attiecībā pret pacientu.

Izvērtējot minēto, Autore secina, ka likumdevējs ir atstājis ārstniecības iestādēm plašu rīcības brīvību profesionālā veselības aprūpes kapelāna darba pienākumu noteikšanā. Spēkā esošais nacionālais normatīvais regulējums reglamentē vienīgi tiesiskās prasības profesionālā veselības aprūpes kapelāna tiesiskā statusa iegūšanai. Autores ieskatā, nacionālajos normatīvajos aktos definētais profesionālā veselības aprūpes kapelāna pienākumu apjoms ir jāpilnveido. Saskaņā ar PTL 18. pantu ir īstenojama pacientu tiesību un likumisko interešu aizstāvēšana pacientu tiesību aizskāruma gadījumā.⁶⁷¹ ĀL 84. pantā ir noteikta administratīvā atbildība par veselības aprūpes pārkāpumiem.⁶⁷² Pacienti ir tiesības zināt, kāds ir tiesību uz garīgo aprūpi saturs kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošos normatīvajos aktos, ko paredz PTL 3. panta piektā daļa,⁶⁷³ lai nepieciešamības gadījumā varētu aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses.

Saskaņā ar pētījumiem par kapelānu dienesta darbību citās valstīs, piemēram, Beļģijā,⁶⁷⁴ Somijā,⁶⁷⁵ Vācijā,⁶⁷⁶ Zviedrijā,⁶⁷⁷ Šveicē,⁶⁷⁸ Apvienotajā Karalistē,⁶⁷⁹ Nīderlandē,⁶⁸⁰ kā arī

⁶⁷⁰ Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām". 312. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 29.05.2017. 104. Pieņemts: 23.05.2017. Stājas spēkā: 01.06.2017. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/291004-noteikumi-par-profesiju-klasifikatoru-profesijai-atbilstosiem-pamatu-zdevumiem-un-kvalifikacijas-pamatprasibam> [sk. 12.02.2022.].

⁶⁷¹ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums, 18. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁷² Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums, 84. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁷³ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums, 3. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁷⁴ European Research Institute for Chaplains in Healthcare. Leuven, Belgium, 2017. Research in Belgium. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-belgium/> [sk. 27.05.2023.].

⁶⁷⁵ European Research Institute for Chaplains in Healthcare. Leuven, Belgium, 2020. Research in Finland. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-finland/> [sk. 27.05.2023.].

⁶⁷⁶ European Research Institute for Chaplains in Healthcare, Leuven, Belgium, 2021. Research in Germany. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-germany/#research1> [sk. 27.05.2023.].

⁶⁷⁷ European Research Institute for Chaplains in Healthcare, Leuven, Belgium, 2018. Research in Sweden. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-sweden/> [sk. 27.05.2023.].

⁶⁷⁸ European Research Institute for Chaplains in Healthcare, Leuven, Belgium, 2021. Research in Switzerland. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-switzerland/> [sk. 27.05.2023.].

⁶⁷⁹ UK Board of Healthcare Chaplaincy. 2020. Spiritual Care Competences for Healthcare Chaplains. Iegūts no: <https://www.ukbhc.org.uk/wp-content/uploads/2020/10/UKBHC-CCs-180220.pdf> [sk. 27.05.2023.].

⁶⁸⁰ Vandenhoeck, A. 2013. Chaplains as specialists in spiritual care for patients in Europe. Iegūts no: https://www.researchgate.net/publication/258252941_Chaplains_as_specialists_in_spiritual_care_for_patients_in_Europe [sk. 27.05.2023.].

citviet zinātniskajā literatūrā norādīto,⁶⁸¹ kapelāna, kurš ir nodarbināts ārstniecības iestādē, pienākumos būtu jāietilpst vismaz šādām darbībām: 1) ārstniecības iestādē esošo pacientu, viņa tuvinieku un personāla garīgo vajadzību izvērtēšana; 2) atbalsta sniegšana ārstniecības iestādes personālam un izglītošana reliģiskos jautājumus; 3) pastorālas aprūpes sniegšana pacientam un pacienta tuviniekiem; 4) reliģijā pamatota novērtējuma sniegšana attiecībā uz pacienta ārstniecību; 5) ārstniecības iestādes pacientu un personāla aizsardzība pret prozelītisma aizlieguma pārkāpumiem un potenciālu prozelītisma aizlieguma pārkāpumu identificēšana; 6) dalība veselības aprūpes ētikas komisijās; 7) saiknes uzturēšana ar reliģiskajām organizācijām, reliģiskās darbības organizēšana.

Pamatojoties uz minēto, Autore pacientu tiesību pilnveides un aizsardzības nolūkos ierosina Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punktu izteikt šādā redakcijā: “19. *Profesionālie veselības aprūpes kapelāni ir ārstniecības atbalsta personas, kas: 1) veic pacientu un viņa tuvinieku, kā arī ārstniecības iestādes personāla pastorālo aprūpi; 2) veic ārstniecības personu izglītošanu reliģiskos jautājumus; 3) organizē reliģisko darbību ārstniecības iestādē; 4) konsultē ārstniecības personas, pacientus un pacienta tuviniekus pacienta ārstniecības veikšanā atbilstīgi pacienta reliģiskajai pārliecībai; 5) konsultē ētikas jautājumu risināšanā un prozelītisma aizlieguma pārkāpumu novēršanā; 6) koordinē garīdznieka, kurš nav ārstniecības iestādes kapelāns, pieaicināšanu reliģiskās darbības veikšanai; 7) koordinē reliģiskās darbības saskaņošanu ar ārstniecības iestādes vadību; 8) izvērtē, kāda reliģiskā darbība tiks veikta, novērtē tās riskus un apdraudējumu; 9) piedalās lēmumu pieņemšanā, kas skar reliģiskās darbības ierobežošanu ārstniecības iestādē.*”⁶⁸²

Apkopojot visu minēto, Autore argumentē, ka ar “ārstniecības iestādes kapelānu” PTL 3. panta piektās daļas izpratnē jāsaprot profesionālās veselības aprūpes kapelāns stacionārajā ārstniecības iestādē – slimnīcā. Minētais pamatojams ar apstākli, ka kapelānu pienākumos ietilpst profesionālo darbību veikt vietās, kur nav pieejama parastā garīdznieka aprūpe, un no speciālajiem normatīvajiem aktiem izriet, ka profesionālās veselības aprūpes kapelāna pienākumu veikšanas vieta ir slimnīcā.⁶⁸³ Esot stacionētam stacionārajā ārstniecības iestādē,

⁶⁸¹ Young, C., Koopsen, C. 2011. *Spirituality, Health, and Healing. An Integrative Approach. Second edition.* Boston: Jones and Bartlett Publishers, LLC, 45–46.

⁶⁸² Ņemot vērā, ka šobrīd Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punkta otrajā teikumā ir ietverta arī sociālās aprūpes iestāžu kapelānu kompetence, veicot grozījumus, noteikumu par kapelānu dienestu sociālās aprūpes iestāžu kapelānu kompetenci un funkcijas sociālās aprūpes iestādēs izdalīt atsevišķā tiesību normā, izveidojot un paredzot to darbības regulējumam, piemēram, 19.¹ punktu.

⁶⁸³ Sk. promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.4. tabulu “Ārstniecības iestādes veids, kurā pacientam ir tiesības saņemt garīgo aprūpi”; Latvijas Republikas Ministru kabinets. Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par kapelānu dienestu” 2010. gada 28. oktobra sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūts no: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40179722> [sk. 12.02.2022.].

pacientam nav iespējas apmeklēt reliģiskās darbības veikšanas vietu, piemēram, baznīcu, lai saņemtu parastā garīdznieka, piemēram, baznīcas mācītāja, garīgo aprūpi.

2.7.2. Normatīvajos aktos lietoto terminu un jēdzienu piemērošanas problemātika

Saskaņā ar MK 2009. gada 3. februāra noteikumu Nr. 108 "Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi" 2. punktu normatīvā akta projekta tekstu raksta lakonisku, ievērojot valsts valodas literārās un gramatiskās normas, juridisko terminoloģiju un pareizrakstības prasības, normatīvajiem aktiem atbilstošā vienotā stilistikā, izmantojot vienvērtīgas un standartizētas vārdiskās izteiksmes, izklāstot to loģiskā secībā.⁶⁸⁴

Autore konstatē, ka PTL 3. panta piektajā daļā un citos normatīvajos aktos, kuros reglamentēta kapelānu un profesionālo veselības aprūpes kapelānu darbības veselības aprūpes jomā terminu un jēdzienu lietojums nav atbilstīgs MK 2009. gada 3. februāra noteikumu Nr. 108 "Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi" 2. punktā noteiktajai kārtībai un terminoloģijas konsekvences principam, kas jāievēro likumdošanas procesā. Nekonsekvence terminu un jēdzienu lietojumā normatīvajos aktos rada problēmas gramatiskās interpretācijas metodes lietošanai un attiecīgi arī tiesību normas jēgas no valodnieciskā viedokļa noskaidrošanai.

Saskaņā ar MK 2009. gada 3. februāra noteikumu Nr. 108 "Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi" 3.¹ punktu normatīvā akta grozījumus sagatavo, ja normatīvo aktu nepieciešams grozīt pēc būtības, redakcionālus precizējumus sagatavo vienlaikus ar normatīvā akta grozījumiem pēc būtības.⁶⁸⁵ Tā kā Autore promocijas darbā piedāvā nacionālā normatīvā regulējuma grozījumus PTL 3. panta piektajā daļā un speciālajos normatīvajos aktos pēc būtības, tā vienlaikus rosina veikt arī redakcionālus grozījumus normatīvajos aktos atbilstīgi turpmāk minētajam.

Jēdziens "garīgā aprūpe"

Kā Autore pētījusi citviet, PTL 3. panta piektajā daļā un kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošos normatīvajos aktos ietvertais jēdziens "garīgā aprūpe" un šī jēdziena tulkojums angļu valodā kā *mental care* ir izvēlēts neprecīzi un būtu aizstājams ar jēdzienu "pastorālā aprūpe" un angļu valodā ar jēdzienu *pastoral care*.⁶⁸⁶

⁶⁸⁴ Ministru kabineta 2009. gada 3. februāra noteikumi Nr. 108 "Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi". 2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 17.02.2009. 26. Pieņemts: 03.02.2009. Stājas spēkā: 18.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187822-normativo-aktu-projektu-sagatavosanas-noteikumi> [sk. 12.02.2022.].

⁶⁸⁵ Turpat, 3.¹ punkts.

⁶⁸⁶ Šāberte, L. 2021. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 8. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. I, 136. Iegūts no: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Konferences/2022/iscflul-8-1/JF_8_starpt_konf_LV.pdf [sk. 29.01.2022.].

Jēdzienam “garīgā aprūpe”, kas tiek lietots PTL 3. panta piektajā daļā, latviešu valodā ir duāla nozīme tajā ietvertā termina “garīgs” dēļ. Latviešu valodā termins “garīgs”, pirmkārt, nozīmē “tāds, kas ir saistīts ar cilvēka psihi, intelektu, raksturīgs psihei, intelektam, arī psihisks”. Otrkārt, termins “garīgs” nozīmē “tāds, kas saistīts ar reliģiju vai ir tai raksturīgs”⁶⁸⁷ un arī ir “saistīts ar indivīda ticību Dievam”.⁶⁸⁸ Pētot tiesību aktus veselības aprūpes jomā, ir konstatējams, ka, piemēram, Biomedicīnas konvencijā termins “garīgs” tiek lietots, lai reglamentētu kārtību, kādā pārstāvis vai likumā noteikta iestāde, persona vai instance piekrīt ārstniecībai, ja pacients nevar dot piekrišanu ar veselību saistītai darbībai savas garīgās atpazīšanas, slimības vai citu līdzīgu iemeslu dēļ.⁶⁸⁹ ĀL atsevišķās tiesību normās termins “garīgs” tiek lietots psihiatriskās palīdzības sniegšanas kontekstā personām ar garīga rakstura traucējumiem.⁶⁹⁰ Tāpat, piemēram, MK 2018. gada 28. augusta noteikumos Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība” ietvertajās tiesību normās lietots termins “garīgs” attiecas uz garīgās veselības aprūpes māsu kabineta veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanu un finansēšanu, kas attiecas uz pacientiem ar garīgiem un psihiskiem traucējumiem.⁶⁹¹ Savukārt Civillikumā termins “garīgs” tiek lietots attiecībā uz rīcībspējas ierobežošanu personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem.⁶⁹² Līdz ar to termins “garīgs” ārpus PTL citos tiesību aktos, kas attiecas uz veselības aprūpes nozari, tiek plaši izmantots, lai raksturotu personas veselības stāvokli. Autore pauž viedokli, ka minēto tiesību aktu kontekstā veselības aprūpes pakalpojums “psihiatriskā palīdzība”, kas saistīts ar pacienta psihiskās veselības uzturēšanu, veicināšanu, aizsardzību un atgūšanu, var tikt norādīts kā pacienta “garīgā aprūpe”.⁶⁹³ Autore to ir novērojusi arī tiesu praksē lietās, kurām nav saiknes ar PTL 3. panta piektajā daļā ietvertajām tiesībām. Piemēram, tiesa ir veikusi lietas būtības

⁶⁸⁷ Termina “garīgs” skaidrojums. *Portāls tezaurs.lv*. Iegūts no: <https://tezaurs.lv/gar%C4%ABgs> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁸⁸ Jēdziena “garīgā aprūpe” izpratni reliģiskā kontekstā raksturo vecvārds “dvēselkopšana”. Sk. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas “Par Teoloģijas terminoloģijas apakškomisijā izstrādāto teoloģijas terminu apstiprināšanu” lēmums Nr. 80. *Latvijas Vēstnesis*. 07.01.2010. 3. Pieņemts: 02.12.2008. Stājas spēkā: 02.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203301-par-teologijas-terminologijas-apakskomisija-izstradato-teologijas-terminu-apstiprinanu> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁸⁹ Eiropas Padome. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā – Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. 6. panta trešā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1410> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁹⁰ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 22. un 23. punkts., 53.2 panta pirmā daļa, pārejas noteikumu 18. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁹¹ Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. 10. pielikuma 2. punkts, 2. piezīmes 1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁹² Civillikums: Latvijas Republikas likums. 358.¹ pants. *Valdības Vēstnesis*. 20.02.1937. 41. Pieņemts: 28.01.1937. Stājas spēkā: 01.09.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [sk. 12.02.2022.].

⁶⁹³ Šāberte, L. 2019. 3. pants: *Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 36.

izklāstu, norādot, ka “pieteicēja lūdz atcelt ārstes I. R. slēdzienu, jo notikusi piespiedu ārstēšana (garīgā aprūpe)”.⁶⁹⁴

Ar jēdzienu *mental care*, kas tiek lietots PTL 3. panta piektajā daļā,⁶⁹⁵ angļu valodā pamatā saprot ārstniecību, kas tiek veikta psihisku saslimšanu gadījumos.⁶⁹⁶ Biomedicīnas konvencijas 6. panta trešajā daļā un 7. pantā un arī ĀL minētajā kontekstā tiek lietoti termini *mental disability*, *mental disorder*, *mental illness*.⁶⁹⁷ Savukārt speciālajos normatīvajos aktos reliģijas jomā, piemēram, Latvijas Vecticībnieku Pomoras Baznīcas likums,⁶⁹⁸ Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likums,⁶⁹⁹ Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likums,⁷⁰⁰ Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likums,⁷⁰¹ Rīgas ebreju reliģiskās draudzes likums,⁷⁰² termins “garīgā aprūpe” angļu valodā ir tulkots kā *spiritual care*.⁷⁰³ Zinātniskajā

⁶⁹⁴ Administratīvās apgabaltiesas 2010. gada 8. marta spriedums lietā Nr. A42389907 (AA43-0140-10/17). 2.1. apakšpunkts. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 12.02.2022.].

⁶⁹⁵ Sk. PTL 3. panta piektās daļas tulkojumu angļu valodā: “A patient and his or her relatives have the right to receive *mental care* which, in accordance with the regulatory enactments regulating the activities of chaplain services and religious organisations, shall be provided by the chaplain of a medical treatment institution.” Sk. Pacientu tiesību likuma tulkojumu angļu valodā. Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁹⁶ Termina “mental” skaidrojums. *Oxford Learner's Dictionaries*. Iegūts no: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/mental_1?q=mental [sk. 29.01.2022.].

⁶⁹⁷ Sk. Biomedicīnas konvencijas 6. panta trešās daļas un 7. panta tulkojumu angļu valodā: Eiropas Padome. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā – Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskieligumi/id/1410>; Sk. Ārstniecības likuma 1. panta 22., 23. punkta, XI un XIII nodaļas tulkojumu angļu valodā. Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 12.06.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁹⁸ Latvijas Vecticībnieku Pomoras Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. 9. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 20.06.2007. 98; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 26.07.2007. 14. Pieņemts: 31.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/159066-latvijas-veciticibnieku-pomoras-baznicas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁶⁹⁹ Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. 10. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 03.12.2008. 188; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 15.01.2009. 1. Pieņemts: 20.11.2008. Stājas spēkā: 17.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/184625-latvijas-evangeliski-luteriskas-baznicas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁰⁰ Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. 11. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 03.12.2008. 188; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 15.01.2009. 1. Pieņemts: 13.11.2008. Stājas spēkā: 17.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/184626-latvijas-pareizticigas-baznicas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁰¹ Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likums: Latvijas Republikas likums. 10. pants, 11. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 12.06.2007. 93; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 12.07.2007. 13. Pieņemts: 24.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/158622-septitas-dienas-adventistu-latvijas-draudzu-savienibas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁰² Rīgas ebreju reliģiskās draudzes likums: Latvijas Republikas likums. 10. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 20.06.2007. 98; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 26.07.2007. 14. Pieņemts: 31.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/159067-rigas-ebreju-religiskas-draudzes-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁰³ Sk. promocijas darba 1. pielikumu “Sarakste ar Valsts valodas centra Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas departamentu”.

literatūrā kapelāna veiktas darbības angļu valodā tiek apzīmētas ar *spiritual care, spiritual health care*.⁷⁰⁴

Likumdošanas procesā, izstrādājot PTL 3. panta piekto daļu, bija nepieciešams izvērtēt potenciālās tiesību normas interpretācijas problēmas, kas varētu rasties saistībā ar terminoloģijas lietojumu. Ņemot vērā citās Eiropas valstīs pieņemto praksi kapelāna darbības ar pacientiem apzīmēšanai, likumdošanas procesā bija nepieciešams izvērtēt starptautisko terminoloģijas lietojumu latviešu un angļu valodā, tostarp izvērtēt jēdzienu sinonīmus.⁷⁰⁵ Eiropas Veselības aprūpes kapelānu apvienības standarti paredz, ka veselības aprūpes kapelānu dienesta kapelāns, pamatojoties uz personīgajiem, ticības, kultūras un kopienas resursiem, sniedz pastorālo aprūpi dažādos veselības aprūpes kontekstos, kalpojot to cilvēku eksistenciālajām, garīgajām un reliģiskajām vajadzībām, kas cieš, kā arī tiem, kas rūpējas par cietējiem.⁷⁰⁶ Garīgo aprūpi krīzes situācijā mēdz apzīmēt ar jēdzienu “pastorālā aprūpe”.⁷⁰⁷ Attiecībā uz veselības aprūpi termins “pastorālā aprūpe” tiek uzskatīts par vispārpieņemtu, tomēr tas nav jāuzskata par strikti lietojamu.⁷⁰⁸

Atbilstīgi MK 2009. gada 3. februāra noteikumu Nr. 108 “Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi” 2.3. apakšpunktam, kas noteic, ka normatīvā akta tekstam ir jābūt rakstītam normatīvajiem aktiem atbilstošā vienotā stilistikā, izmantojot vienvērtīgas un standartizētas vārdiskās izteiksmes,⁷⁰⁹ argumentējams, ka ir nekorekti vienu un to pašu terminu lietot veselības aprūpes pakalpojumu apzīmēšanai pacientiem ar garīgās veselības traucējumiem un attiecībā uz PTL 3. panta piektajā daļā ietverto tiesību īstenošanu. Autores ieskatā, likumdošanas procesā bija nepieciešams izvēlēties terminu “pastorālā aprūpe”, jo termins “garīgs” ārpus PTL veselības aprūpes nozari regulējošos normatīvajos aktos tiek plaši izmantots, lai raksturotu personas psihiskās veselības stāvokli.

⁷⁰⁴ Sk., piemēram, Timmins, F., Connolly, M., Palmisano, S. et al. 2022. Providing Spiritual Care to In-Hospital Patients During COVID-19: A Preliminary European Fact-Finding Study. *Journal of Religion and Health*. 61, 2212–2232 (2022). Iegūts no <https://link.springer.com/article/10.1007/s10943-022-01553-1> [sk. 27.05.2023.].

⁷⁰⁵ Latīņu valodā termina “garīgā aprūpe” lietojums ir *cura animarum*; angļu valodā *pastorale care, spiritual care, spiritual healing*, arī *religious care*. Rozentāls, L. 2022. Garīgā aprūpe. *Nacionālā enciklopēdija*. Iegūts no: <https://enciklopedija.lv/skirklis/104800-gar%C4%ABg%C4%81-apr%C5%ABpe>; Stoter, D. J. 2008. *Spiritual Aspects of Health Care*. Wipf & Stock Publishers. Eugene, Oregon, 9–11.

⁷⁰⁶ European Network of Healthcare Chaplaincy. 2002. (ENHCC) (pieņemti Veselības aprūpes Eiropas apvienības 7. konferencē Somijā, Turku, 2002. gada 12.–16. jūnijā). Iegūts no: http://enhcc.eu/turku_standards_latvian.pdf un http://enhcc.eu/turku_standards.htm [sk. 21.05.2023.].

⁷⁰⁷ Rozentāls, L. 2022. Garīgā aprūpe. *Nacionālā enciklopēdija*. Iegūts no: <https://enciklopedija.lv/skirklis/104800-gar%C4%ABg%C4%81-apr%C5%ABpe> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁰⁸ European Network of Healthcare Chaplaincy. 2002. Eiropas Veselības aprūpes kapelānu apvienības standarti. European Network of Healthcare Chaplaincy (ENHCC) (pieņemti Veselības aprūpes Eiropas apvienības 7. konferencē Somijā, Turku, 2002. gada 12.–16. jūnijā). Iegūts no: http://enhcc.eu/turku_standards_latvian.pdf un http://enhcc.eu/turku_standards.htm [sk. 21.05.2023.].

⁷⁰⁹ Ministru kabineta 2009. gada 3. februāra noteikumi Nr. 108 “Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi”. 2.3. apakšpunkts. *Latvijas Vēstnesis*. 17.02.2009. 26. Pieņemts: 03.02.2009. Stājas spēkā: 18.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187822-normativo-aktu-projektu-sagatavosanas-noteikumi> [sk. 12.02.2022.].

Autore konsultējās ar Valsts valodas centra Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas departamentu un norādīja identificēto problemātiku, kas skar termina “garīgs” lietojumu PTL 3. panta piektajā daļā un citos normatīvajos aktos veselības nozarē, kā arī norādīja uz iespējamiem nacionālā normatīvā regulējuma pilnveides virzieniem. Valsts valodas centra Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas departaments, piesaistot Valsts valodas centra direktoru un Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas un Medicīnas terminoloģijas apakškomisijas priekšsēdētāju *Dr. habil. med. prof. Māri Baltiņu*, sniedza atbildi, ka jēdziens “pastorālā aprūpe” (ko angļu valodā iespējams atveidot arī kā *pastoral care*) no terminoloģijas viedokļa būtu visprecīzākais apzīmējums PTL 3. panta piektajā daļā šobrīd lietotajam jēdzienam “garīgā aprūpe”. Piedāvājot terminoloģijas grozījumus PTL 3. panta piektajā daļā atbilstīgi terminoloģijas konsekvences principam būtu jāpārskata citi normatīvie akti, kuri reglamentē profesionālo veselības aprūpes kapelānu darbību veselības aprūpes procesa nodrošināšanas jomā, un, pastāvot pamatotai nepieciešamībai, jāizvirza grozījumi arī tajos.⁷¹⁰

Pamatojoties uz minēto, Autore izvirza priekšlikumu veikt grozījumus PTL 3. panta piektajā daļā, kur jēdzienu “garīgā aprūpe” aizstāt ar jēdzienu “pastorālā aprūpe” un tā tulkoto jēdzienu angļu valodā *mental care* aizstāt ar tulkoto jēdzienu *pastoral care*. Terminoloģijas konsekvences principa ievērošanas nolūkos Autore piedāvā šādus grozījumus veikt arī speciālajos normatīvajos aktos reliģijas jomā.⁷¹¹ Tāpat atbilstoši MK 2009. gada 3. februāra noteikumu Nr. 108 “Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi” 38.2. apakšpunktā noteiktajai terminu skaidrošanas kārtībai, lai konkretizētu terminā izteiktā jēdziena izpratnes robežas,⁷¹² Autore piedāvā terminu “pastorālā aprūpe” skaidrot PTL, ietverot tajā 1. panta otrās daļas 6. punktu un izsakot to šādā redakcijā: “(2) Likumā ir lietoti arī šādi termini: 6) *Pastorālā aprūpe – profesionālā veselības aprūpes kapelāna darbība, lai sniegtu reliģisko atbalstu pacientiem un pacientu tuviniekiem.*”

⁷¹⁰ Sk. promocijas darba 1. pielikumu “Sarakste ar Valsts valodas centra Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas departamentu”.

⁷¹¹ Latvijas Vec ticībnieku Pomoras Baznīcas likuma 10. pantā; Latvijas Baptistu Draudžu Savienības likuma 11. pantā; Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likuma 11. pantā; Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likuma 12. pantā; Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likuma 11. pantā; Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likuma 10. pantā; MK 2011. gada 15. februāra noteikumu Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu” 19. punktā; MK 2017. gada 23. maija noteikumu Nr. 264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām” 312. punktā.

⁷¹² Ministru kabineta 2009. gada 3. februāra noteikumi Nr. 108 “Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi”. 38.2. apakšpunkts. *Latvijas Vēstnesis*. 17.02.2009. 26. Pieņemts: 03.02.2009. Stājas spēkā: 18.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187822-normativo-aktu-projektu-sagatavosanas-noteikumi> [sk. 12.02.2022.].

Jēdziens “ārstniecības iestāde” [PTL 3. panta piektajā daļā ietvertu tiesību kontekstā]

Kā Autore promocijas darbā norādījusi iepriekš, tikai pēc detalizētas normatīvo aktu analīzes ir secināms, ka PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības īstenojamas, pacientam esot stacionētam stacionārajā ārstniecības iestādē.⁷¹³ Lai neradītu pirmšķietamu iespaidu, ka pastorālo aprūpi pacientam un viņa tuviniekiem ir tiesības saņemt jebkurā ārstniecības iestādē, tostarp ambulatorajā ārstniecības iestādē un neatliekamās medicīniskās palīdzības iestādē, Autore rosina PTL 3. panta piektajā daļā precizēt, ka pastorālo aprūpi pacientam un viņa tuviniekiem ir tiesības saņemt, ja “*pacients ir stacionēts stacionārajā ārstniecības iestādē*”. Terminoloģijas konsekvences principa ievērošanas nolūkos Autore piedāvā ietvert izmaiņas Latvijas Vecticībnieku Pomoras Baznīcas likuma 10. pantā, Latvijas Baptistu draudžu savienības likuma 11. pantā, Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likuma 11. pantā, Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likuma 12. pantā, Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likuma 11. pantā, Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likuma 10. pantā, izsakot šādā redakcijā: “(1) *Baznīcas kapelāns darbojas Nacionālajos bruņotajos spēkos, lidostās, ostās, sauszemes transporta stacijās, stacionārajās ārstniecības iestādēs, sociālās aprūpes iestādēs, ieslodzījuma vietās un citur, kur nav pieejama parastā garīdznieka aprūpe. (2) Baznīcas kapelānu pastorālo aprūpi pārrauga Baznīca.*” Tāpat Autore piedāvā Noteikumu par kapelānu dienestu 6. punktu izteikt šādā redakcijā: “6. *Kapelānu pieņem darbā Nacionālo bruņoto spēku komandieris vai Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieks, vai lidostas, ostas vai sauszemes transporta vai sociālās aprūpes iestādes vadītājs. Kapelānu profesionālajā dienestā pieņem aizsardzības ministrs vai viņa pilnvarots komandieris (priekšnieks). Profesionālo veselības aprūpes kapelānu pieņem darbā stacionārās ārstniecības iestādes vadītājs.*”

Jēdziens “ārstniecības iestādes kapelāns”

Kā Autore promocijas darbā norādījusi iepriekš, tikai pēc detalizētas normatīvo aktu analīzes ir secināms, ka ar PTL 3. panta piektajā daļā ietvertu jēdzienu “ārstniecības iestādes kapelāns” ir jāsaprot “profesionālais veselības aprūpes kapelāns”.⁷¹⁴ Terminoloģijas konsekvences ievērošanas nolūkos Autore piedāvā veikt grozījumus PTL 3. panta piektajā daļā un jēdzienu “ārstniecības iestādes kapelāns” aizstāt ar jēdzienu “*profesionālais veselības aprūpes kapelāns*”. Tāpat Autore izvirza priekšlikumu Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punktā ietvertu neprecīzo terminu “profesionālās veselības aprūpes iestāžu kapelāns” aizstāt ar terminu “*profesionālais veselības aprūpes kapelāns*”. Autores piedāvāto normas redakciju

⁷¹³ Promocijas darba 2.7.1. nodaļas “Tiesību saņemt garīgo aprūpi tvērums un piemērošanas problemātika” apakšnodaļā “Garīgo aprūpi sniedz ārstniecības iestādes kapelāns”.

⁷¹⁴ Turpat.

skatīt iepriekš.⁷¹⁵ Vienlaikus atbilstoši MK 2009. gada 3. februāra noteikumos Nr. 108 “Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi” 38.2. apakšpunktā noteiktajai terminu skaidrošanas kārtībai, lai konkretizētu terminā izteiktā jēdziena izpratnes robežas,⁷¹⁶ Autore piedāvā terminu “*profesionālais veselības aprūpes kapelāns*” skaidrot PTL, ietverot tajā 1. panta otrās daļas 7. punktu un izsakot to šādā redakcijā: “(2) Likumā ir lietoti arī šādi termini: 7) *profesionālais veselības aprūpes kapelāns – ārstniecības atbalsta persona, kas pacientiem un viņu tuviniekiem sniedz pastorālo aprūpi un stacionārajā ārstniecības iestādē pilda pienākumus, kas noteikti Ministru kabineta noteikumos par kapelānu dienestu.*”

Visbeidzot, apkopojot visus šajā apakšnodaļā paustos priekšlikumus, Autore piedāvā PTL 3. panta piekto daļu izteikt šādā redakcijā: “(5) *Pacientam un viņa tuviniekiem, ja pacients ir stacionēts stacionārajā ārstniecības iestādē, ir tiesības saņemt pastorālo aprūpi, kuru saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem sniedz profesionālais veselības aprūpes kapelāns.*”

2.7.3. Tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas problemātika stacionārajās ārstniecības iestādēs

Ar mērķi noskaidrot, vai un kādā kārtībā slimnīcās Latvijā tiek īstenotas PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības, Autore promocijas darba izstrādes gaitā veica empīrisko pētījumu 35 stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijā.⁷¹⁷

Pētījuma ietvaros Autore noskaidroja, ka kapelāni (gan profesionālie veselības aprūpes kapelāni, gan kapelāni) ir nodarbināti 10 no 35 aptaujātajām slimnīcām, kur tie sniedz atbalstu pacientiem, viņu tuviniekiem un ārstniecības iestādes personālam. Kapelāni (gan profesionālie veselības aprūpes kapelāni, gan kapelāni) ir nodarbināti divās V līmeņa slimnīcās, piecās IV līmeņa slimnīcās un trijās specializētajās slimnīcās. III, II un I līmeņa slimnīcās kapelāni

⁷¹⁵ Promocijas darba 2.7.1. nodaļas “Tiesību saņemt garīgo aprūpi tvērums un piemērošanas problemātika” apakšnodaļas “Garīgo aprūpi sniedz ārstniecības iestādes kapelāns” noslēgumā.

⁷¹⁶ Ministru kabineta 2009. gada 3. februāra noteikumi Nr. 108 “Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi”. 38.2. apakšpunkts. *Latvijas Vēstnesis*. 17.02.2009. 26. Pieņemts: 03.02.2009. Stājas spēkā: 18.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187822-normativo-aktu-projektu-sagatavosanas-noteikumi> [sk. 12.02.2022.].

⁷¹⁷ Sk. promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulu “Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās” un 2.2. attēlu “Aptaujāto slimnīcu skaits atbilstoši sadalījumam slimnīcu līmeņos saskaņā ar Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumiem Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”.

nav nodarbināti.⁷¹⁸ Trīs slimnīcas profesionālā veselības aprūpes kapelāna nodarbināšanai noslēgušas darba līgumus, savukārt viena slimnīca pakalpojuma līgumu.⁷¹⁹

Saskaņā ar Tieslietu ministrijas Kapelānu reģistru Latvijā kopumā reģistrēti 13 kapelāni.⁷²⁰ Veselības inspekcijas Ārstniecības personu reģistrā ir reģistrēti astoņi profesionālie veselības aprūpes kapelāni,⁷²¹ kuri ir nodarbināti četrās slimnīcās – divās V līmeņa slimnīcās un divās IV līmeņa slimnīcās.⁷²² Slimnīcas izvirzījušas šādas prasības, lai persona varētu ieņemt profesionālā veselības aprūpes kapelāna amatu: 1) humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē; 2) personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca); 3) nepieciešams profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdots profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikāts; 4) nepieciešama reģistrācija Ārstniecības personu reģistrā.⁷²³ Autore secina, ka izvirzītās prasības ir atbilstošas normatīvajiem aktiem, kas nosaka profesionālā veselības aprūpes kapelāna kompetenci darbībai veselības aprūpes jomā, ko Autore ir analizējusi iepriekš.⁷²⁴

Sešās slimnīcās Latvijā nodarbināti kapelāni, kuri ir uzskatāmi par “baznīcas kapelāniem”, bet kuri nav uzskatāmi par profesionālās veselības aprūpes kapelāniem, kas ir ārstniecības atbalsta personas. Kapelāni ir nodarbināti trijās IV līmeņa slimnīcās un trijās

⁷¹⁸ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās” 1.1.1. jautājumu un 2.2. attēlu “Slimnīcu, kurās ir pieejams kapelāns, skaits, ievērojot slimnīcu sadalījumu līmeņos”.

⁷¹⁹ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās” 1.1.1. jautājumu un 2.8. attēlu “Slimnīcu skaits atbilstīgi kapelāna vai profesionālā veselības aprūpes kapelāna nodarbinātības tiesiskajam pamatam”.

⁷²⁰ Tieslietu ministrija. Kapelānu saraksti. Iegūts no: <https://www.tm.gov.lv/lv/kapelanu-saraksti> [sk. 26.06.2023.].

⁷²¹ Sk. promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.6. tabulu “Veselības inspekcijas Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā reģistrētie profesionālās veselības aprūpes kapelāni”. Veselības inspekcija. Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrs. Iegūts no: <https://registri.vi.gov.lv/rap> [sk. 05.11.2023.].

⁷²² Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās” 1.1. jautājumu un 2.6. attēlu “Slimnīcu, kurās ir pieejams profesionālais veselības aprūpes kapelāns, skaits sadalījumā pa slimnīcu līmeņiem”.

⁷²³ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās” 1.1.2. jautājumu.

⁷²⁴ Promocijas darba 2. nodaļa “Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā” 2.7. apakšnodaļa “Pacienta tiesības saņemt garīgo aprūpi”.

specializētajās slimnīcās.⁷²⁵ Slimnīcas kapelāna nodarbināšanai ir noslēgušas darba līgumus.⁷²⁶ Slimnīcas izvirzījušas šādas prasības, lai persona varētu ieņemt profesionālā veselības aprūpes kapelāna amatu: 1) humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē; 2) personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca).⁷²⁷ Normatīvajos aktos šobrīd nav aizliegts ārstniecības iestādēs nodarbināt kapelānus, kuri nav ārstniecības atbalsta personas – profesionālie veselības aprūpes kapelāni. Tomēr, Autores ieskatā, likumdevēja mērķis tomēr ir bijis, lai ārstniecības iestādēs tiktu nodarbinātas ārstniecības atbalsta personas – profesionālie veselības aprūpes kapelāni.

Slimnīcās, kurās nodarbināti profesionālie veselības aprūpes kapelāni un kurās nodarbināti kapelāni, šos kapelānus amatam izvirzījusi Romas Katoļu baznīca, Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca, Latvijas Baptistu draudžu savienība. Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības iestādes personālam ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder reliģiskai savienībai.⁷²⁸ Slimnīcās ir pieejama informācija par kapelāna vai profesionālā veselības aprūpes kapelāna pieejamību.⁷²⁹ Gan profesionālo veselības aprūpes kapelānu, gan kapelānu pieejamība tiek nodrošināta atbilstīgi katras slimnīcas resursu iespējām. Kapelāni ir pieejami slimnīcas noteiktajā oficiālajā darba laikā un nepieciešamības gadījumā pēc izsaukuma ārpus oficiālā darba laika. Atsevišķos gadījumos kapelāniem noteikts nepilns darba laiks un kapelānu pieejamība tiek nodrošināta pēc noteikta grafika vai nepieciešamības gadījumā ārpus oficiālā darba laika pēc izsaukuma.⁷³⁰

Profesionāla veselības aprūpes kapelāna un kapelāna pienākumu tvērums slimnīcās tiek interpretēts atšķirīgi. Slimnīcās, kurās ir nodarbināti profesionālās veselības aprūpes kapelāni, garīgā aprūpe tiek sniegta atbilstīgi Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu

⁷²⁵ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās" 1.1. jautājumu un 2.7. attēlu "Slimnīcu, kurās ir pieejams kapelāns, skaits sadalījumā pa slimnīcu līmeņiem".

⁷²⁶ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās" 1.1.1. jautājumu un 2.8. attēlu "Slimnīcu skaits atbilstīgi kapelāna vai profesionālā veselības aprūpes kapelāna nodarbinātības tiesiskajam pamatam".

⁷²⁷ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās" 1.1.3. jautājumu.

⁷²⁸ Sk. turpat, 2.9. attēlu "Slimnīcu skaits atbilstīgi reliģiskās savienības (baznīcas), kura slimnīcas kapelānu ir virzījusi amatam, veidam".

⁷²⁹ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās" 1.2. jautājumu un 2.13. attēlu "Slimnīcu skaits atbilstīgi informācijas pieejamībai par garīgo aprūpi".

⁷³⁰ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās" 1.1.5. jautājumu un 1.2. jautājumu, un 2.10. attēlu "Slimnīcu skaits atbilstīgi kapelāna darba laikam", 2.12. attēlu "Slimnīcu skaits atbilstīgi rīcībai, ja slimnīcā kapelāns nav pieejams".

asociācijas izstrādātai programmai, pēc kuras tiek sertificēti profesionālās veselības aprūpes kapelāni. Tā ietvaros profesionālo veselības aprūpes kapelānu kompetencē ietilpst: 1) veikt pastorālas sarunas ar pacientiem, pacientu tuviniekiem un slimnīcas personālu; 2) sniegt atbalstu krīzes situācijās uztraukuma, sēru un zaudējumu gadījumos; 3) sniegt palīdzību reliģisko organizāciju garīgā personāla apmeklējuma organizēšanā; 4) organizēt un koordinēt garīdznieku piesaisti dievkalpojumos, piemiņas svētbrīžos, kristībās un citos rituālos slimnīcas nodaļās un kapelā. Savukārt slimnīcas, kurās ir nodarbināti kapelāni, kas nav profesionālās veselības aprūpes kapelāni, norāda, ka kapelānu kompetencē kopumā ietilpst: 1) garīga un emocionāla atbalsta sniegšana pacientiem un viņu tuviniekiem; 2) pacientu apmeklēšana nodaļās; 3) sadarbība ar ārstniecības personām, sniedzot pacientiem un viņu tuviniekiem atbalstu krīzes situācijās.⁷³¹

25 slimnīcās, lai īstenotu PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības, netiek piesaistīts nedz profesionālais veselības aprūpes kapelāns, nedz kapelāns.⁷³² Šo slimnīcu ieskatā, PTL 3. panta piektajā daļā ietverto tiesību īstenošana gulstas nevis uz slimnīcu, bet gan uz pacientu tuviniekiem, kuri “garīgās aprūpes” īstenošanai var piesaistīt “baznīcas garīdznieku”.⁷³³ Četras slimnīcas, kurās nav pieejams nedz profesionālais veselības aprūpes kapelāns, nedz kapelāns, norādīja, ka ir pieejama informācija par kapelas pieejamību vai kārtību, kādā piesaistāms reliģisko organizāciju garīgais personāls. Pārējās slimnīcas nenorādīja uz šādas informācijas pieejamību vai iespēju, ka ir piesaistāms reliģisko organizāciju garīgais personāls.⁷³⁴ Tāpat divas slimnīcas norādīja, ka “garīgās aprūpes” sniegšanai PTL 3. panta piektās daļas kārtībā ir pieejams psihoterapeits, psihologs.⁷³⁵ Piecas slimnīcas norādīja uz papildu iemesliem, kāpēc slimnīcās netiek piesaistīts nedz profesionālais veselības aprūpes kapelāns, nedz kapelāns: 1) nav piešķirti budžeta līdzekļi kapelāna nodarbinātībai;⁷³⁶ 2) normatīvie akti neparedz kapelānu nodarbinātību slimnīcā kā obligātu.⁷³⁷

⁷³¹ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemšanai garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās” 1.1.4. jautājumu.

⁷³² Sk. turpat, atbildes uz 1.1. jautājumu.

⁷³³ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemšanai garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās” 1.2. jautājumu.

⁷³⁴ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemšanai garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās” 1.2. jautājumu un 2.13. attēlu “Slimnīcu skaits atbilstīgi informācijas pieejamībai par garīgo aprūpi”.

⁷³⁵ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemšanai garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās” 1.2. jautājumu.

⁷³⁶ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemšanai garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās” 1.1. jautājumu.

⁷³⁷ Turpat.

Pamatojoties uz minēto, Autore secina, ka pacientu tiesības saņemt garīgo aprūpi saskaņā ar PTL 3. panta piekto daļu slimnīcā Latvijā pamatā netiek īstenotas. Autore veiktais empīriskais pētījums ilustrē, ka slimnīcām trūkst izpratnes par PTL 3. panta piektajā daļā ietverto tiesību īstenošanas kārtību. Lai iedzīvinātu PTL 3. panta piektās daļa piemērošanu slimnīcās un nodrošinātu profesionālā veselības aprūpes kapelāna pieejamību, ir jāpilnveido speciālie normatīvie akti obligāto prasību, finansēšanas un kapelāna tiesiskā statusa jomā atbilstīgi priekšlikumiem, kurus Autore piedāvā turpmāk.

Pirmkārt, Autore piedāvā MK 2009. gada 20. janvāra noteikumus Nr. 60 “Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām” papildināt ar tiesību normām, kas paredz kapelānu dienesta izveidi. Proti, ar 94.7. apakšpunktu šādā redakcijā: “94. stacionārajā ārstniecības iestādē ir šādas struktūrvienības: 94.7. *profesionālais veselības aprūpes kapelānu dienests*,” – un ar 98.3. apakšpunktu šādā redakcijā: “98. stacionārajā ārstniecības iestādē pacientiem nodrošina: 98.3. *pastorālo aprūpi*.” Tāpat Autore piedāvā pārskatīt MK 2018. gada 28. augusta noteikumus Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība” ietverto regulējumu, kas skar finansējuma piešķiršanu ārstniecības atbalsta personu nodarbināšanai ārstniecības iestādēs. Tā, piemēram, saskaņā ar minēto MK noteikumu 153. punktu un 153.¹ punktu Nacionālā veselības dienesta aprēķinātajos manipulāciju tarīfos var tikt ietverts atalgojums par ārstniecības un pacientu aprūpes atbalsta personu darbu, tostarp par medicīnas fizika, kas tāpat kā profesionālais veselības aprūpes kapelāns ir ārstniecības atbalsta persona,⁷³⁸ darbu.⁷³⁹ Autore ieskatā, minētajos MK noteikumos ir nepieciešams ietvert arī kārtību, kādā nosaka atalgojumu par profesionālā veselības aprūpes kapelāna darbu, ņemot vērā, ka ir nepieciešams īstenot PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības.

Otrkārt, Autore piedāvā pārskatīt izglītības un sertifikācijas prasības, kas izvirzītas profesionālā veselības aprūpes kapelāna tiesiskā statusa iegūšanai. Kā Autore norādīja iepriekš,⁷⁴⁰ augstu tiesisko prasību izvirzīšana profesionāla veselības aprūpes kapelāna tiesiskā

⁷³⁸ Sk. Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumu Nr. 193 “Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām”. 1. pielikuma 6. punktu. *Latvijas Vēstnesis*. 05.03.2009. 36. Pieņemts: 24.02.2009. Stājas spēkā: 06.03.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/188667-noteikumi-par-arstniecibas-atbalsta-personu-sertifikācijas-kartibu-un-sertificējamo-arstniecibas-atbalsta-personu-profesijām>; Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 27.05.2016. 102. Pieņemts: 24.05.2016. Stājas spēkā: 01.06.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282367-arstniecibas-personu-un-arstniecibas-atbalsta-personu-registra-izveides-papildinasanas-un-uzturesanas-kartiba> [sk. 05.05.2022.].

⁷³⁹ Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. 153, 153.¹ punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā: 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizēšanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 05.05.2022.].

⁷⁴⁰ Promocijas darba 2.7.1. nodaļas “Tiesību saņemt garīgo aprūpi tvēruma un piemērošanas problemātika” apakšnodaļā “Garīgo aprūpi sniedz ārstniecības iestādes kapelāns”.

statusa iegūšanai ir pamatota pacienta tiesību un likumisko interešu aizsardzības ārstniecībā nolūkos. Tomēr vienlaikus, Autores ieskatā, lai nodrošinātu profesionālo veselības aprūpes kapelānu skaita pieaugumu valstī un attiecīgi pieejamību ārstniecības iestādēs, var tikt veikti atsevišķi prasību pilnveides pasākumi profesionālā veselības aprūpes kapelāna tiesiskā statusa iegūšanai. Tā, piemēram, Autore piedāvā pārskatīt prasību, kas paredz, lai persona pēc sekmīga sertifikāta eksāmena nokārtošanas varētu uzsākt darbu profesionālā veselības aprūpes kapelāna profesijā, tai ir jāiegūst vēl vismaz viena gada pilnas slodzes vai divu gadu pusslodzes kapelāna darba pieredze, neskaitot mācību praksi.⁷⁴¹ Minēto prasību Autore uzskata par nesamērīgu attiecībā pret citām prasībām, tostarp augstākās izglītības prasību un prasību, ka profesionālo veselības aprūpes kapelānu amatam izvirza reliģiskā savienība (baznīca). Autores ieskatā, pieredzi darbā ar pacientiem, viņu tuviniekiem un ārstniecības personām var izvērtēt kapelāna apmācības procesā, nosakot, ka līdz sertifikāta iegūšanai personai ir jāstrādā sertificēta profesionālā veselības aprūpes kapelāna vadībā vai uzraudzībā jau apmācības procesā. Šāda prakse jau ir iedibināta ārstniecības personu – ārstu rezidentu – apmācības procesā.⁷⁴²

Treškārt, Autore piedāvā pārskatīt reliģisko savienību (baznīcu) tiesības virzīt personas kapelāna amatam. Kā viens no pamatojumiem, kas ietekmē profesionālas veselības aprūpes kapelānu skaitu un to pieejamību stacionārajās ārstniecības iestādēs, ir prasība, ka tikai Noteikumu par kapelānu dienestu 5. punktā ietvertajām reliģiskajām savienībām (baznīcām) ir tiesības virzīt personu kapelāna amatam.⁷⁴³ Minēto prasību likumdevējs ir pamatojis ar apstākli, ka “Latvijā ir reģistrētas vairāk kā 1000 reliģiskās organizācijas. Ja visām reģistrētajām reliģiskajām organizācijām tiktu piešķirtas tiesības veikt kapelānu dienestu, tad rastos jautājums par kapelānu garīgās aprūpes veikšanas korektumu un veidu, kā kontrolēt kapelānu darbību, proti, kas veiktu kontroles funkciju pār kapelānu darbību un kas atbildētu par kapelāna prettiesisku rīcību. Pašlaik kapelāna reliģisko darbību uzrauga reliģiskā savienība (baznīca), kas izvirza kapelānu. Reliģiskajai savienībai (baznīcai) ir tiesības atsaukt kapelānu no kapelāna amata funkciju pildīšanas, ja kapelāns pārkāpj reliģiskās savienības (baznīcas) kanoniskos noteikumus”.⁷⁴⁴ Minētā ietvaros varētu secināt, ka personai, kurai ir teoloģiskā izglītība un kura

⁷⁴¹ Profesionālo kapelānu asociācija. 2008. Profesijas standarti. Iegūts no: <https://kapelani.lv/profesijas-standarti/> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁴² Ministru kabineta 2009. gada 24. marta noteikumi Nr. 268 “Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu”. 11. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 16.04.2009. 58. Pieņemts: 24.03.2009. Stājas spēkā: 17.04.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/190610-noteikumi-par-arstniecibas-personu-un-studejoso-kuri-apgust-pirma-vai-otra-limena-profesionalas-augstakas-mediciniskas-izglitiba> [sk. 28.05.2022.].

⁷⁴³ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās” 7. jautājumu.

⁷⁴⁴ Latvijas Republikas Ministru kabinets. Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par kapelānu dienestu” 2010. gada 28. oktobra sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūts no: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40179722> [sk. 30.01.2022.].

pārstāv Latvijā reģistrētu reliģisko organizāciju, kas nav ietverta Noteikumu par kapelānu dienestu 5. punktā, nav iespējas, nemainot savu reliģisko pārliecību un nepievienojoties reliģiskajai savienībai (baznīcai), kura ir ietverta Noteikumu par kapelānu dienestu 5. punktā, apgūt profesiju un strādāt profesionālā veselības aprūpes kapelāna amatā.

Minētais ir pretrunīgi vērtējams. Proti, ja reliģiskā organizācija ir reģistrēta un atzīta par tādu, kas atbilst normatīvo aktu prasībām, nevajadzētu rasties pirmšķietamām šaubām par tās pārstāvju darbības korektumu. Noteikumu par kapelānu dienestu 9. punkts paredz, ka attiecīgās iestādes administrācija ar kapelānu noslēdz darba līgumu vai profesionālā dienesta līgumu par garīgās aprūpes organizēšanu. Ja reliģiskā savienība (baznīca) konstatē, ka kapelāna profesionālās spējas neatbilst kapelāna amata pienākumu pildīšanai, tā par minēto neatbilstību paziņo attiecīgajai iestādei. Attiecīgā iestāde, izvērtējot reliģiskās savienības (baznīcas) paziņojumu, ir tiesīga izbeigt darba tiesiskās vai profesionālā dienesta attiecības ar kapelānu.⁷⁴⁵ Saskaņā ar Autores empīriskā pētījuma rezultātiem nevienā no aptaujātajām slimnīcām nav bijuši gadījumi, kad Noteikumu par kapelānu dienestu 9. punkts ir jāpiemēro praksē. Viena no aptaujātajām slimnīcām norādīja, ka ir bijis jālūdz Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas viedoklis par konkrēta kapelāna sniegto garīgo aprūpi, tās atbilstību ētikas normām.⁷⁴⁶ Tādējādi, Autores ieskatā, nevajadzētu rasties pirmšķietamām šaubām arī par to, ka profesionālā veselības aprūpes kapelāna prettiesiskas rīcības gadījumā nedrīkstētu tikt piemērots Noteikumu par kapelānu dienestu 9. punkts un reliģiskā organizācija neatsauks profesionālo veselības aprūpes kapelānu no kapelāna amata funkciju pildīšanas, ja viņš būs rīkojies prettiesiski, kā arī nesadarbosies ar Latvijas Ārstniecības personu profesionālo organizāciju savienību un Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociāciju.

Situācija, kad vairākām reliģiskām organizācijām tiek liegts izvirzīt kapelānu amatam, ir riskanta no cilvēktiesību viedokļa jautājumos, kas skar samērīgumu, tiesiskumu un vienlīdzību, un valsts pienākumu ievērot neitralitāti un objektivitāti attiecībā pret reliģiskām grupām. Kā norādījusi ECT, piemēram, 2009. gada 19. marta spriedumā lietā *Lang v. Austria*, atšķirīga attieksme ir diskriminējoša ECPAK 14. panta izpratnē, ja tai “nav objektīva un saprātīga attaisnojuma”, proti, ja tai nav “leģitīma mērķa” vai ja nav “saprātīgas samērīguma attiecības starp izmantotajiem līdzekļiem un sasniedzamo mērķi”. Līgumslēdzējām valstīm ir

⁷⁴⁵ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. 9. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 30.01.2022.].

⁷⁴⁶ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas 1.1.6. jautājumu un 2.11. attēlu “Slimnīcu skaits, kurās konstatēts, ka kapelāna profesionālās spējas neatbilst kapelāna amata pienākumu pildīšanai”.

zināma rīcības brīvība, vērtējot, vai un cik lielā mērā atšķirības citādi līdzīgās situācijās attaisno atšķirīgu attieksmi.⁷⁴⁷ Kā atzīts ECT 2009. gada 10. decembra sprieduma lietā *Koppi v. Austria*, atšķirīga attieksme pret reliģiskajām grupām, kuras rezultātā tām tiktu piešķirts īpašs statuss likumā, ar kuru saistītas būtiskas privilēģijas, vienlaikus atsakot šo privileģēto attieksmi citām reliģiskajām grupām, kuras neatbilst šim statusam, ir saderīga ar ECPAK 14. panta, kas aizsargā diskriminācijas aizliegumu, prasībām, lasot to kopsakarā ar ECPAK 9. pantu. Tas aizsargā tiesības uz reliģijas brīvību, ja vien: 1) valsts ir izveidojusi sistēmu, lai piešķirtu juridiskas personas statusu reliģiskajām grupām, ar kurām ir saistīts īpašais statuss; 2) ja visām reliģiskajām grupām, kas to ir vēlējušās, ir bijusi taisnīga iespēja pieteikties uz šo statusu; 3) ja noteiktie kritēriji tika piemēroti nediskriminējošā veidā.⁷⁴⁸ Citiem vārdiem, prasību izvirzīšana reliģiskām grupām, lai tās varētu ieņemt noteiktu statusu, pati par sevi nav diskriminējoša, ja vien valstī pastāv skaidra kritēriju sistēma, pēc kuras ir iespējams noteikt, vai konkrēta reliģiskā grupa tiesiski atbilst noteikta statusa ieņemšanai vai neatbilst. Attiecinot minēto uz Latvijā pastāvošo situāciju, kur tikai Noteikumu par kapelānu dienestu 5. punktā ietvertajām reliģiskajām savienībām (baznīcām) ir tiesības virzīt personu kapelāna amatam, jānorāda, ka nav objektīvi noteikt šādu formālu liegumu, vienlaikus nenosakot konkrētus kritērijus, kuriem ir jāatbilst likumā noteiktā kārtībā reģistrētai reliģiskajai organizācijai, lai tā varētu virzīt kapelānu amatam.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka “valstīm ir tiesības pārbaudīt, vai konkrēta kopiena tās reliģisko mērķu sasniegšanas vārdā neveic tādas darbības, kas kaitē sabiedrības drošībai vai publiskajai kārtībai”.⁷⁴⁹ Tā ietvaros nepieciešams nevis ierobežot reliģisko savienību tiesības izvirzīt profesionālās veselības aprūpes kapelānus amatam, bet gan īstenot ārstniecības atbalsta personu darbības kontrolējošos pasākumus saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem.

⁷⁴⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 19. marta spriedums lietā *Lang v. Austria*. 26. punkts. Pieteikuma Nr. 28648/03. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Lang%20v.%20Austria%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-91786%22%5D%7D>; Eiropas Cilvēktiesību tiesa atsaukusies uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 11. jūnija spriedumu lietā *Willis v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 36042/97. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2236042/97%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-60499%22%5D%7D> [sk. 28.05.2022.].

⁷⁴⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 10. decembra spriedums lietā *Koppi v. Austria*. 33. punkts. Pieteikuma Nr. 33001/03. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20KOPPI%20v.%20AUSTRIA%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-96205%22%5D%7D>; ECT atsaukusies uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 31. jūlija spriedumu lietā *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and Others v. Austria*. Pieteikuma Nr. 40825/98. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2240825/98%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-88022%22%5D%7D> [sk. 28.05.2022.].

⁷⁴⁹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr. 2017-18-01. 21.2. apakšpunkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/07/2017-18-01_Spriedums.pdf#search=; Latvijas Republikas Satversmes tiesa atsaukusies uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 13. decembra spriedumu lietā *Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova*. Pieteikuma Nr. 45701/99. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2245701/99%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-59985%22%5D%7D> [sk. 28.05.2022.].

Pirmkārt, tā kā profesionālais veselības aprūpes kapelāns kā ārstniecības atbalsta persona ir tieši iesaistīts veselības aprūpes procesa nodrošināšanā, Veselības inspekcija konstatēta veselības aprūpes pārkāpuma gadījumā var piemērot administratīvo atbildību pēc ĀL 84. panta.⁷⁵⁰ Otrkārt, pamatojoties uz konstatētiem pārkāpumiem, saskaņā ar Noteikumu par kapelānu dienestu 9. punktu⁷⁵¹ DL 101. pantā noteiktajā kārtībā⁷⁵² ar kapelānu slimnīca var izbeigt darba tiesiskās attiecības neatkarīgi no tā, no kuras reliģiskās organizācijas kapelāns ir ticis izvirzīts.

Pamatojoties uz minēto, Autore ierosina Noteikumu par kapelānu dienestu 5. punktu izteikt šādā redakcijā: “ 5. *Kapelānu amatam izvirza Reliģisko organizāciju likumā noteiktā kārtībā reģistrētu reliģisko organizāciju vadība.*”

2.8. Pacienta tiesības veikt reliģisko darbību

Pacienta tiesības veikt reliģisko darbību ārstniecībā izriet no ROL 14. panta piektās daļas un ietver nodošanos reliģijai vai ticībai, piekopjot kultu, izpildot reliģiskas vai rituālas ceremonijas un sludinot mācību.⁷⁵³ Pacients reliģisko darbību var veikt vienatnē, piemēram, nēsājot reliģisko apģērbu un simbolus, nododoties lūgšanām, izmantojot lūgšanu krelles un paklājiņu utt. Tāpat pacients reliģisko darbību var īstenot, pieaicinot citas personas, piemēram, reliģisko organizāciju garīgo personālu, reliģiskas vai rituālas ceremonijas veikšanai. Reliģisko organizāciju garīgā personāla pieaicināšana reliģiskās darbības veikšanai ir ne tikai daļa no pacienta tiesībām veikt reliģisko darbību, bet arī ir saistāma ar PTL 5. panta trešajā daļā noteikto, ka pacientam ir tiesības uz savas ģimenes un citu personu atbalstu ārstniecības laikā.⁷⁵⁴

⁷⁵⁰ Ārstniecības likuma 84. pants paredz, ka par medicīnisko atzinumu sniegšanas pārkāpumiem vai veselības aprūpes pārkāpumiem piemēro brīdinājumu vai naudas sodu fiziskajai personai līdz simt naudas soda vienībām, atņemot tiesības nodarboties ar ārstniecību uz laiku no sešiem mēnešiem līdz diviem gadiem vai bez tā, bet juridiskajai personai – no piecdesmit līdz piecsimt piecdesmit naudas soda vienībām. Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 84. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arsniecibas-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁵¹ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. 9. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 30.01.2022.].

⁷⁵² Darba likums. Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 03.06.2023.].

⁷⁵³ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 1. punkts, 14. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-relijisko-organizaciju-likums> [sk. 05.05.2022.].

⁷⁵⁴ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta trešā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

2.8.1. Tiesību veikt reliģisko darbību īstenošanas kārtība un aizsardzības robežas

Pacienta tiesības nodoties reliģijai, piekopjot kultu un nēsājot reliģisko apģērbu un simbolus, kā arī tiesības veikt lūgšanas ir jārespektē. Gadījumā, ja reliģiskās darbības veikšana traucē paša pacienta ārstniecības procesu vai konkrētas medicīniskas manipulācijas veikšanu, ārstniecības personām, pamatojoties uz PTL 4. pantu, to ir pienākums izskaidrot pacientam.⁷⁵⁵

Kā Autore promocijas darbā pētījusi iepriekš, reliģiskās pārliecības paušana nedrīkst tikt formāli un nepamatoti ierobežota. Tas nozīmē, ka ārstniecības iestādei un tajā strādājošām ārstniecības personām ir jāmeklē alternatīvi risinājumi, kā pacientam nodrošināt iespēju nodoties reliģijai.⁷⁵⁶ Piemēram, ja pacients atrodas slimnīcā, pacientam ierobežojums nodoties reliģijai var tikt noteikts tikai konkrētas manipulācijas veikšanas laikā, citā laikā pacientam ļaujot nodoties reliģijai. Vienlaikus ir jārespektē pacienta izvēle atteikties no ārstniecības pēc informētās piekrišanas saņemšanas saskaņā ar PTL 6. pantu, ja pacients atsakās veikt ārstniecību, kuras ietvaros nav iespējams nodoties reliģijai, veicot reliģisko darbību.⁷⁵⁷

Saskaņā ar PTL 15. panta sesto daļu, īstenojot savas tiesības, pacientam un personai, kas pārstāv pacientu, ir pienākums cienīt citu pacientu tiesības.⁷⁵⁸ Pacienta reliģiskā darbība nedrīkst aizskart citu pacientu tiesības un tiesiskas intereses ārstniecībā, un ārstniecības iestādei ir pienākums izvērtēt, vai nepastāv potenciāls apdraudējums. Saskaņā ar ROL 14. panta piekto daļu reliģisko darbību slimnīcās reliģiskās organizācijas var veikt, ja to vēlas tajos esošās personas. Paredzētā pasākuma laiks un vieta jāsaskaņo ar attiecīgo iestāžu administrāciju.⁷⁵⁹ Līdz ar to gadījumā, ja pacients vēlas īstenot plašāku reliģisko darbību, piesaistot reliģiskās organizācijas garīdznieku, tas ir jāsaskaņo.

ROL neparedz, ka reliģiskā darbība saskaņā ar slimnīcā esošo personu vēlmēm būtu veicama obligāti, un neprecizē, kuru slimnīcā esošo personu vēlmes reliģiskās darbības veikšanai būtu jāņem vērā, saskaņojot reliģiskās darbības veikšanu. Līdz ar to slimnīcai ir rīcības brīvība iekšējos normatīvajos aktos noteikt, kurām personām ir tiesības dot saskaņojumu

⁷⁵⁵ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 4. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁵⁶ 1. daļā "Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām, kuras ir jāievēro ārstniecībā".

⁷⁵⁷ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 6. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁵⁸ Turpat, 15. pants.

⁷⁵⁹ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 14. panta piektā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-relijisko-organizaciju-likums> [sk. 29.01.2022.].

religiskās darbības veikšanai un kādā kārtībā reliģiskā darbība slimnīcā ir veicama.⁷⁶⁰ Slimnīcā veselības aprūpes procesā ir jāspēj līdzsvarot visu tajā esošo personu tiesības un likumīgās intereses. Tādējādi, gadījumā, ja ir izteikta vēlme veikt reliģisko darbību, slimnīcas administrācijai, ir jāorganizē slimnīcas darbība tā, lai tiktu respektētas slimnīcā esošo personu tiesības kopumā, tostarp netiktu traucēts pacientu ārstniecības process. Minētais saistāms gan ar pacienta paša tiesībām uz kvalitatīvu ārstniecības procesu, gan ar pacienta pienākumiem cienīt citu pacientu tiesības, tostarp uz privātumu un kvalitatīvu ārstniecību.⁷⁶¹

ROL neparedz kārtību, kādā veicama un saskaņojama reliģiskā darbība citās ārstniecības iestādēs, kuras nav slimnīcas. Tātad citām ārstniecības iestādēm, kuras nav slimnīcas, ir rīcības brīvība, kārtības, kādā veicama un saskaņojama reliģiskā darbība noteikšanā iekšējos normatīvajos aktos. Tomēr jāņem vērā rīcības brīvības robežas, kas izriet no starptautiskajām saistībām, kuras Latvija ir uzņēmusies cilvēktiesību jomā. Proti, nav pieļaujama formālu ierobežojumu noteikšana. Piemēram, formāls ierobežojums reliģiskās darbības veikšanai, izmantojot lūgšanu paklāju. Cilvēktiesību perspektīvā tiesības uz reliģijas brīvību ir vienlīdz svarīgas tiesības, kā tiesības uz veselības aizsardzību, veselību un veselības aprūpi, arī diskriminācijas aizliegumu u. c. "Latvijai ir pienākums nodrošināt pamattiesību aizsardzību tādējādi, ka, paplašinot vienas pamattiesības, jāraugās, lai citas pamattiesības tiktu ierobežotas pēc iespējas mazākā mērā."⁷⁶² Tādējādi starp pamattiesībām jāspēj rast līdzsvaru, piemērojot pamattiesību ierobežošanas metodoloģiju.

Saskaņā ar ROL 14. panta sesto daļu reliģisko organizāciju un ticīgo darbība ir ierobežojama tikai tajos gadījumos, kad tiek pārkāpta Satversme un likumi.⁷⁶³ Kā Autore promocijas darbā pētījusi iepriekš, ikviens pamattiesību ierobežojums ir jāveic saskaņā ar metodoloģiju, kādā ir ierobežojamas pamattiesības. Proti, ir jāizvērtē, vai: 1) ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā; 2) ierobežojums ir noteikts ar likumu vai uz likuma pamata; 3) ierobežojums ir legītīms mērķis; 4) ierobežojums ir samērīgs vai arī ierobežojums ir nepieciešams, ņemot vērā legītīmo mērķi. Savukārt samērīguma kontekstā ir jāizvērtē, vai: 1) izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai vai arī ar izraudzīto līdzekli var sasniegt legītīmo mērķi; 2) šāda rīcība ir nepieciešama vai arī

⁷⁶⁰ Šāberte, L. Vai ārsts slimnīcā ir Dievs? *Jurista Vārds*. 29.05.2018. 22 (1028), 22–26. Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/272789-vai-arsts-slimnica-ir-dievs/> [sk. 28.05.2022.].

⁷⁶¹ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta otrā daļa, 10. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

⁷⁶² Sk., piemēram, Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-05-01 24. punktu. Iegūts no: https://www.satv.tiesas.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-05-01_Spriedums.pdf [sk. 20.05.2022.].

⁷⁶³ Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. 14. panta sestā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums> [sk. 16.05.2022.].

legitīmo mērķi nevar sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) ierobežojums ir atbilstošs vai arī labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām nodarīto kaitējumu.⁷⁶⁴ Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.⁷⁶⁵ Tādējādi formāli reliģisko darbību ierobežot nav pieļaujams un katras ārstniecības iestādes iekšējos normatīvajos aktos jābūt reglamentētai kārtībai, kurai atbilstoši veicama reliģiskā darbības ierobežošana. Šāda kārtība dotu iespēju pacientiem laikus sagatavoties un pielāgot savu uzvedību, tostarp apzināties sekas, ja tiks aizskartas citu ārstniecības iestādē esošo personu tiesības un likumīgās intereses.

2.8.2. Tiesību veikt reliģisko darbību, pieaicinot garīdznieku, kurš nav ārstniecības iestādes kapelāns, aizsardzības robežas

Autore empīriskā pētījuma ietvaros, aptaujājot 35 slimnīcas par PTL 3. panta piektās daļas īstenošanu, vienlaikus pētīja arī kārtību, kādā slimnīcās tiek īstenotas pacienta tiesības veikt reliģisko darbību, pieaicinot garīdznieku, kurš nav ārstniecības iestādes kapelāns.⁷⁶⁶ Pētījuma ietvaros 28 slimnīcas norādīja, ka reliģiskās darbības veikšanai slimnīcā drīkst tikt pieaicināts reliģisko organizāciju garīgais personāls. Viena slimnīca norādīja, ka tajā nedrīkst tikt veikta nekāda veida reliģiskā darbība. Savukārt sešas slimnīcas uz jautājumu neatbildēja.⁷⁶⁷ 10 slimnīcas, kurās ir nodarbināts profesionālais veselības aprūpes kapelāns vai kapelāns, norādīja, ka kapelāna pienākumos ietilpst pieaicināt garīdzniekus reliģiskās darbības veikšanai, piemēram, arhibīskapu, bīskapu, mācītāju, priesteri, diakonu vai rabīnu, kuri pieder reliģisko organizāciju un to iestāžu reģistrā reģistrētām draudzēm, reliģiskām savienībām (baznīcām) un diecēzēm, reliģisku vai rituālas ceremoniju veikšanai.⁷⁶⁸ 25 slimnīcās, kurās nav nodarbināts

⁷⁶⁴ Promocijas darba 1. daļas "Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā" 1.2.1. nodaļas "Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Cilvēktiesību pamatbrīvību aizsardzības konvencijā" apakšnodaļā "Tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežošana"; 1.3.2. nodaļas "Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Savienības Pamattiesību hartā" apakšnodaļā "Uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības"; 1.4.2. nodaļas "Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmes 99. panta pirmā teikuma tvērumā" apakšnodaļā "Tiesību uz reliģijas brīvību ierobežošana".

⁷⁶⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-04-01. 3. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-04-01_Spriedums.pdf [sk. 16.05.2022.].

⁷⁶⁶ Sk. promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulu "Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās" un 2.2. attēlu "Aptaujāto slimnīcu skaits atbilstoši sadalījumam slimnīcu līmeņos saskaņā ar Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumiem Nr. 555 "Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība".

⁷⁶⁷ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās" 5. jautājumu un 2.17. attēlu "Slimnīcu skaits, kurās tiek veikta citu garīdznieku, kuri nav slimnīcas kapelāni, piesaiste, lai veiktu reliģisko darbību (piemēram, slimnieku sakramenta veikšanu) gadījumā, ja pacients vai viņa tuvinieki to vēlas".

⁷⁶⁸ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās" 1.1.4. jautājumu.

profesionālais veselības aprūpes kapelāns vai kapelāns, garīdznieka piesaisti organizē pacienta tuvinieki vai slimmīca.⁷⁶⁹

Ņemot vērā, ka reliģiskā darbība ir jāveic tā, lai neaizskartu citu ārstniecības iestādē esošo personu intereses, Autore pētīja, vai slimmīcās ir pieejama atsevišķa telpa, kurā iespējams veikt reliģisko darbību. 20 slimmīcās pēc kapelāna vai reliģisko organizāciju garīgā personāla norādījumiem ir ierīkota kapela, kurā tiek organizēta reliģiskā darbība, tostarp individuālas tikšanās ar garīdznieku, un to var apmeklēt pacienti un viņu tuvinieki, kā arī slimmīcas personāls. Viena slimmīca, kurā nav kapelas, norādīja, ka kapelu pacienti vai pacientu tuvinieki vairākkārt ir lūguši to izveidot. Savukārt divas slimmīcas norādīja, ka kapelas izveide tiek plānota.⁷⁷⁰ 11 slimmīcas norādīja, ka tajās esošā kapela ir atvērta diennakti, savukārt pārējos gadījumos kapela ir pieejama slimmīcas darba laikā un tajās slimmīcās, kurās pieejams kapelāns vai profesionālās veselības aprūpes kapelāns arī kapelāna darba laikā.⁷⁷¹ 10 slimmīcas norādīja, ka reliģiskā darbība pēc situācijas var tikt veikta slimmīcas kapelā, palātā pie pacienta vai citā atsevišķā telpā, kas nav specifiski pielāgota reliģiskās darbības veikšanai. Divas slimmīcas norādīja, ka reliģiskā darbība var tikt veikta palātā, kur pacients atrodas, ievērojot sanitārās un epidemioloģiskās prasības, un pacientiem var tikt piešķirta arī atsevišķa telpa, kas nav specifiski pielāgota reliģiskās darbības veikšanai, nodrošinot citu personu klātbūtnes neesamību. Divas slimmīcas norādīja, ka specifiskas telpas, izņemot palātu, reliģiskās darbības veikšanai slimmīcā nav. Atsevišķā telpā reliģisko darbību var veikt tikai tad, ja telpa ir pieejama un pacientu ir iespējams pārvietot. Reliģiskā darbība var tikt veikta tikai gadījumā, ja tas netraucē citus pacientus. Viena slimmīca norādīja, ka telpas reliģiskajai darbībai slimmīcā nav paredzētas. Ja pacientu, ņemot vērā viņa veselības stāvokli, nav iespējams pārvietot, tad darbība notiek palātā, netraucējot citus palātā esošos pacientus. Savukārt, ja pacientu ir iespējams pārvietot – māsu atpūtas telpā. Viena slimmīca norādīja, ka pacientam un garīdzniekam tiek nodrošināta tikšanās atsevišķā telpā bez citu personu klātbūtnes.⁷⁷² Autore secina, lai gan lielākajā daļā slimmīcu nav profesionālā veselības aprūpes kapelāna un netiek īstenotas PTL 3. panta piektajā daļā

⁷⁶⁹ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemot garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimmīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimmīcās" 1.1., 1.2. jautājumu.

⁷⁷⁰ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemot garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimmīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimmīcās" 2. jautājumu, 2.1. jautājumu un 2.14. attēlu "Slimmīcu skaits atbilstīgi kapelas pieejamībai slimmīcā".

⁷⁷¹ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemot garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimmīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimmīcās" 2.2. jautājumu un 2.15. attēlu "Slimmīcu skaits atbilstīgi kapelāna darba laikam".

⁷⁷² Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemot garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimmīcās Latvijas Republikā" 2.7. tabulas "Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimmīcās" 5.3. jautājumu un 2.18. attēlu "Slimmīcu skaits atbilstīgi vietai, kur tiek veikta reliģiskā darbība".

nostiprinātās pacientu tiesības saņemt garīgo aprūpi, slimnīcās Latvijā kopumā tiek ļauts pieaicināt reliģisko organizāciju garīgo personālu reliģiskās darbības veikšanai, kā arī ir pieejama kapela, kurā netraucēti var tikt organizēta reliģiskā darbība.

Kaut arī Latvijā kopumā ir ļauts pieaicināt reliģisko organizāciju garīgo personālu reliģiskās darbības veikšanai, identificēts gadījums, kad garīdzniekam nepamatoti tika liegts apmeklēt pacientu reliģiskās darbības veikšanai, kas izraisīja plašas diskusijas sabiedrībā.⁷⁷³ Proti, VSIA “Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca” pie pacienta atbilstoši slimnīcas saskaņojumam, kas tika dots pacienta tuviniekiem iepriekš, slimnieku sakramenta veikšanai bija ieradies garīdznieks un Intensīvās terapijas un reanimācijas nodaļas dežūrārstam apgalvoja, ka pacients ir lūdzis tikt ar Dievu. Nezinot par iepriekš dotu saskaņojumu, dežūrārstam apgalvoja, ka “viņš slimnīcā ir Dievs”, un pie pacienta neielaida garīdznieku reliģiska rituāla veikšanai, kā rezultātā garīdznieks reliģisko rituālu veica caur slimnīcas logu. Vēlāk, situācijai izskatot plašsaziņas līdzekļos, dežūrārstam atteikumu pamatoja ar to, ka pacients atradās slimnīcas Intensīvās terapijas un reanimācijas nodaļā, kur nedrīkst atrasties nepiederošas personas, jo šajā nodaļā visu pacientu veselības stāvoklis ir pastiprinātā spriedzē esošs un papildu infekciju slimību izplatība veselības stāvokli var pasliktināt.⁷⁷⁴ No vienas puses, Autore ieskatā, konfliktsituācijas cēlonis skar ārsta profesionālo ētiku un attieksmes un saskarsmes jautājumus ar pacientu, ārstam nerisinot situāciju un nenoskaidrojot, vai saskaņojums veikt reliģisko darbību pastāv, un apgalvojot, ka “viņš slimnīcā ir Dievs”. Ētikas normas ārstam uzliek augstus komunikācijas standartus, paredzot, ka ārsta uzvedībai jābūt nevainojamai, lai izpelnītos cieņu, kādai jābūt sabiedrībā pret visiem šīs profesijas pārstāvjiem, turklāt arī attiecībā pret pacientu ir jāizturas ar laipnu attieksmi neatkarīgi no viņa slimības rakstura un smaguma.⁷⁷⁵ Tas nozīmē, ka ārstam pret pacienta tiesībām ir jāizturas ar cieņu un ievērojot ētikas normas. No otras puses, jāņem vērā, ka saskaņā ar PTL 5. panta trešajā daļā noteikto pacientam ir tiesības uz savas ģimenes un citu personu atbalstu ārstniecības laikā.⁷⁷⁶ Kā to ir norādījuši asoc. prof. S. Olsena, “nepamatots liegums pieaicināt savu ģimeni vai citas personas atbalsta sniegšanai ārstniecības laikā, tostarp sazināties ar šīm personām attālināti, var

⁷⁷³ Šāberte, L. Vai ārsts slimnīcā ir Dievs? *Jurista Vārds*. 29.05.2018. 22 (1028). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/272789-vai-arsts-slimnica-ir-dievs/> [sk. 19.11.2022.].

⁷⁷⁴ Sk. Slimniekam nepieciešams tikt ar Dievu, dežūrārstam saka, – slimnīcā Dievs esot viņš! Grēksūdži veic caur slimnīcas logu. Portāls *zinas.tv3.lv*. Iegūts no: <https://skaties.lv/zinas/latvija/sabiedriba/slimniekam-nepieciešams-tikt-ar-dievu-dezurarsts-saka-slimnica-dievs-esot-vins-greksudzi-veic-caur-slimnicas-logu/>; Stradiņa slimnīcā mācītājam parāda durvis un neļauj tikt ar smagi slimo pacientu. Portāls *skaties.lv*. Iegūts no: <https://skaties.lv/beztabu/stradina-slimnica-macitajam-parada-durvis-un-nelauj-tikt-ar-smagi-slimo-pacientu/komentari/#komentari> [sk. 28.05.2022.].

⁷⁷⁵ Šāberte, L. Vai ārsts slimnīcā ir Dievs? *Jurista Vārds*. 29.05.2018. 22 (1028), 22–26. Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/272789-vai-arsts-slimnica-ir-dievs/> [sk. 28.05.2022.].

⁷⁷⁶ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 3. panta trešā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 29.01.2022.].

tikt uzskatīts par neatļautu iejaukšanos pacienta privātajā dzīvē”.⁷⁷⁷ Līdz ar to ir jāvērtē, vai ierobežojums veikt reliģisko darbību bija tiesisks un atbilstošs ROL 14. panta sestajai daļai un pamattiesību ierobežošanas metodoloģijai. Konkrētajā gadījumā ierobežojums nedrīkstēja tikt noteikts formāli, aprobežojoties ar atrunu, ka ārstniecības iestādēm Latvijā jāievēro virkne normatīvo aktu, kas attiecas uz higiēniskā un pretepidēmiskā režīma prasību ievērošanu pacientu dzīvības un veselības aizsardzības nolūkos.⁷⁷⁸ Ārstniecības iestādes personālam bija pienākums izvērtēt, vai reliģiskās darbības veikšanai nav alternatīvu risinājumu, piemēram, iespēja nodrošināt citu telpu.

Autores ieskatā, ROL 14. panta sestā daļa tās spēkā esošajā redakcijā attiecībā uz reliģiskās darbības ierobežošanu ārstniecības iestādēs ir jāpiemēro piesardzīgi. Tās gramatiskā piemērošana var radīt pirmšķietamu iespaidu, ka pārkāpumam pēc būtības būtu jābūt jau identificējamam, lai reliģisko darbību varētu ierobežot.⁷⁷⁹ Šajā sakarā jānorāda, ka nav pieļaujams nogaidīt līdz brīdim, kamēr pacientam reliģiskās darbības dēļ ir ticis nodarīts kaitējums. Tādā gadījumā varētu secināt, ka no valsts puses nav veikti pietiekami pasākumi, lai rastu līdzsvaru starp tiesību uz reliģiskās pārliecības paušanu un citu tiesību aizsardzību ārstniecībā.

Atsaucoties uz piesardzības principu, kas ir jāievēro Latvijai, Satversmes tiesa ir vērsusi uzmanību uz to, ka “valsts nedrīkst gaidīt līdz brīdim, kad reāls kaitējums jau ir faktiski nodarīts. Pietiek ar pamatotām aizdomām par šāda kaitējuma iespējamību, lai valsts jau laikus veiktu efektīvus un samērīgus pasākumus nolūkā nepieļaut kaitējuma iestāšanos. Ja pastāv būtisks un nopietns risks, kuram pakļauta personu veselība un labklājība, tad valstij ir pienākums veikt saprātīgus un piemērotus pasākumus, lai aizsargātu personu pamattiesības jau tad, kad negatīvās sekas vēl nav radušās”.⁷⁸⁰ Vienlaikus Satversmes tiesa ir norādījusi, ka gadījumā, ja “likumdevējs uzskata, ka konkrētu mērķu sasniegšanai ir nepieciešama maksimāli ātra rīcība, citādi tiktu nodarīts kaitējums sabiedrības interesēm, tam nav nepieciešams veikt

⁷⁷⁷ Vai aizliegt telefonus intensīvās terapijas nodaļā ir pareizi? Veselības tiesību ekspertei un RAKUS domas dalās. Portāls *lsm.lv*. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/vai-aizliegt-telefonus-intensivas-terapijas-nodala-ir-pareizi-veselibas-tiesibu-ekspertei-un-rakus-domas-dalas.a423927/> [sk. 02.06.2022.].

⁷⁷⁸ Sk., piemēram, Ministru kabineta 2009. gada 20. janvāra noteikumus Nr. 60 “Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to strukturvienībām”. *Latvijas Vēstnesis*. 11.02.2009. 23. Pieņemts: 20.01.2009. Stājas spēkā: 12.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187621-noteikumi-par-obligataja-m-prasibam-arsniecibas-iestadem-un-to-strukturvienibam>; Ministru kabineta 2016. gada 16. februāra noteikumus Nr. 104 “Noteikumi par higiēniskā un pretepidēmiskā režīma pamatprasībām ārstniecības iestādē”. *Latvijas Vēstnesis*. 18.02.2016. 34. Pieņemts: 16.02.2016. Stājas spēkā: 19.02.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/280360-noteikumi-par-higieniska-un-pretepidemiska-rezima-pamatprasibam-arsniecibas-iestade> [sk. 28.05.2022.].

⁷⁷⁹ Reliģisko organizāciju likums: 1995. gada 7. septembra likums. (Spēkā no 10.10.1995.)//*Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146 (429); *Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. 14. panta sestā daļa.

⁷⁸⁰ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2020-26-0106. 16.1. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2020/05/2020-26-0106_Spriedums.pdf#search= [sk. 28.05.2022.].

tādus pētījumus par attiecīgā kaitējuma draudiem vai rīkot tādas debates par kaitējuma novēršanu, kas būtiski aizkavētu lēmuma pieņemšanu un tā efektivitāti. Tas, vai konkrētā rīcība patiešām bija nepieciešama, ir izvērtējams, noskaidrojot, vai ierobežojumam ir legītims mērķis un vai tas ir samērīgs. Ja ieinteresēto personu viedoklis netika uzklauts tādēļ, lai pēc iespējas ātrāk pieņemtu lēmumu, un tā rezultātā ir noteikts ierobežojums, kuram bija mazāk ierobežojošas alternatīvas, tad šāda rīcība varētu būt uzskatāma par samērīguma principa pārkāpumu”.⁷⁸¹ Tādējādi jau pirms saskaņojuma došanas reliģiskās darbības veikšanai, pieaicinot garīdznieku, slimnīcai ir nepieciešams izvērtēt un paredzēt, vai pacientu tiesības potenciāli tiks aizskartas. Arī gadījumā, ja reliģiskās darbības veikšana ietekmē citu slimnīcā esošo personu intereses, pirms noteikt absolūtu reliģiskās darbības veikšanas aizliegumu, ir jāizvērtē, vai nepastāv mazāk ierobežojošas alternatīvas. Ņemot vērā minēto un lai novērstu risku, ka potenciāli varētu tikt neievērotas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, Autore piedāvā veikt grozījumus ROL 14. panta sestajā daļā, izsakot to šādā redakcijā: “(6) *Reliģiskā darbība ir ierobežojama, ja ir pamatoti paredzams, ka tiks pārkāpti normatīvie akti, un ja tās laikā ir identificēti normatīvo aktu pārkāpumi.*”

2.9. Nodaļas nobeigums

Lai atbildētu uz promocijas darbā izvirzīto otro pētniecības jautājumu par to, kāda aizsardzība pacientam nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kādas tiesiskā regulējuma problēmas pastāv un kā ir jāpildinveido nacionālais normatīvais regulējums, Autore izvirza turpmāk norādītās tēzes.

Nacionālajos normatīvajos aktos ir iespējams izdalīt vispārējo un speciālo pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzību ārstniecībā.

Tādas PTL ietvertās pacienta tiesības kā tiesības izvēlēties ārstu un ārstniecības iestādi, tiesības uz informāciju, tiesības uz atšķirīgas attieksmes aizliegumu, tiesības uz veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību, tiesības uz pašnoteikšanos savā ārstniecībā un pacienta līdzestības pienākums savā ārstniecībā ietver vispārējo pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzību ārstniecībā.

Autore otrajā promocijas darba nodaļā ir noskaidrojusi, ka nacionālajos normatīvajos aktos ietvertā pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība ārstniecībā atsevišķos gadījumos nav nodrošināta pietiekami efektīvi. Tā rezultātā Latvija riskē neizpildīt starptautiskās saistības tiesību efektivitātes principa ievērošanā, lai varētu atzīt, ka pacienta tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmes 99. pantā garantēto tiesības uz reliģijas brīvību

⁷⁸¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2020-26-0106. 16.1. punkts. Iegūts no: [https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2020/05/2020-26-0106_Spriedums.pdf#search=\[sk.28.05.2022.\]](https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2020/05/2020-26-0106_Spriedums.pdf#search=[sk.28.05.2022.]).

kontekstā ir reāla un efektīva, nevis iluzora. Lai stiprinātu Latvijas starptautisko saistību izpildi tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības jomā un panāktu līdzsvaru starp pacienta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā ar citām tiesībām, kas ir jāievēro pacienta ārstniecībā, Autore šajā nodaļā piedāvā priekšlikumus, kas īpaši skar pacienta tiesību uz informāciju un pašnoteikšanās tiesību aizsardzības mijiedarbības jautājumus ar tiesībām paust reliģisko pārliecību ārstniecībā. Autore ieskatā, jāstiprina kārtība, kādā pacients jau laikus var izteikt savu gribu jautājumā par viņa reliģiskajā pārliecībā balstītu lēmumu ņemšanu vērā ārstniecībā. Tādēļ jāstiprina gan pilnvarojuma institūts, gan pacienta pienākums sniegt informāciju ārstējošam ārstam, gan pacienta tiesības nostiprināt viņa reliģiskajā pārliecībā balstītos lēmumus Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā un kārtība, kādā pacienta griba ārstniecībā tiek ņemta vērā. Tāpat ārstniecības personu vidū jāpilnveido izpratne par pacienta reliģisko vērtību nozīmību un profesionālu komunikāciju darbā ar pacientiem, kuri pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā. Ievērojot, ka tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzības jomā pastāv plaša ECT un EST judikatūra lietās pret citām valstīm, likumdevējam tā būtu jāizvērtē un jāpilnveido normatīvais regulējums. Lai neradītu potenciālus cilvēktiesību aizskāruma riskus un paaugstinātu cilvēktiesību aizsardzības standartu, normatīvais regulējums tiesību uz reliģijas brīvību jomā ir stiprināms gan spēkā esošo ārējo normatīvo aktu līmenī, gan ārstniecības iestāžu iekšējo normatīvo aktu līmenī. Nacionālā normatīvā regulējuma stiprināšana ļautu novērst risku, ka notiek nepamatota iejaukšanās pacienta tiesībās uz reliģijas brīvību, tostarp jau laikus tiktu novērsti potenciāli prozelītisma aizlieguma pārkāpumi.

Speciālās pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ir ietvertas PTL 3. panta piektajā daļā, kas paredz, ka pacientam un viņa tuviniekiem ir tiesības saņemt garīgo aprūpi, kuru saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem sniedz ārstniecības iestādes kapelāns. Normatīvais regulējums kārtībai, kādā īstenojas PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības saņemt garīgo aprūpi, ir nepilnīgs, un likumdevējs nav izstrādājis atbilstīgu normatīvo regulējumu PTL 3. panta piektajā daļā ietverto tiesību saņemt garīgo aprūpi aizsardzībai. Normatīvais regulējums attiecībā uz ārstniecības iestādēm ir viennozīmīgs tikai tiktāl, ciktāl tām ir jāspēj organizēt darba režīmu, lai spētu nodrošināt pacientiem un pacientu tuviniekiem vienādas tiesības saņemt garīgo aprūpi. Likumdevējs ir atstājis ārstniecības iestādēm plašu rīcības brīvību profesionālā veselības aprūpes kapelāna darba pienākumu noteikšanā. Tostarp normatīvajos aktos pretrunīgi reglamentēts profesionālā veselības aprūpes kapelāna tiesiskais statuss. Minētā ietvaros lielākajā daļā slimnīcu Latvijā PTL 3. panta piektajā daļā nostiprinātās pacientu tiesības saņemt garīgo aprūpi netiek īstenotas.

Tāpat situācija, ka saskaņā ar nacionālo normatīvo regulējumu vairākām reliģiskām organizācijām tiek liegts izvirzīt kapelānu amatam, ir riskanta no cilvēktiesību viedokļa jautājumos, kas skar samērīgumu, tiesiskumu un vienlīdzību, un valsts pienākumu ievērot neitralitāti un objektivitāti attiecībā pret reliģiskām grupām. Vērtējot šo jautājumu cilvēktiesību gaismā, jānorāda, ka nav objektīvi noteikt šādu formālu liegumu, vienlaikus nenosakot konkrētus kritērijus, kuriem ir jāatbilst likumā noteiktā kārtībā reģistrētai reliģiskajai organizācijai, lai tā varētu virzīt kapelānu amatam. Ja reliģiskā organizācija ir reģistrēta un atzīta par tādu, kas atbilst normatīvo aktu prasībām, nevajadzētu rasties pirmšķietamām šaubām par tās pārstāvju darbības korektumu. Turklāt Latvijai, kura ir EP dalībvalsts un ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir pienākums pārbaudīt, vai konkrētu reliģisko kopienu pārstāvošas personas neveic darbības, kas kaitē sabiedrības drošībai. Tā ietvaros, Autores ieskatā, nepieciešams nevis nepamatoti ierobežot reliģisko savienību tiesības izvirzīt profesionālās veselības aprūpes kapelānus amatam, bet gan īstenot ārstniecības atbalsta personu darbības kontrolējošos pasākumus saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem. Lai minēto situāciju uzlabotu, Autore šajā nodaļā piedāvā nacionālā normatīvā regulējuma potenciālas pilnveides iespējas.

ROL aizsargā tiesības veikt reliģisko darbību, tostarp slimnīcās un lielākajā daļā stacionāro ārstniecības iestāžu reliģisko darbību ir ļauts veikt, ko pamato Autores empīriskā pētījuma rezultāti. Tomēr vienlaikus Autore otrajā promocijas darba nodaļā ir noskaidrojusi, ka Latvija ROL 14. panta sestās daļas kontekstā riskē neizpildīt no tās starptautiskajām saistībām izrietošo piesardzības principu. Autores ieskatā, ROL 14. panta sestā daļa tās spēkā esošajā redakcijā ir jāpiemēro piesardzīgi. Tās gramatiskā piemērošana var radīt pirmšķietamu iespaidu, ka pārkāpumam pēc būtības būtu jābūt jau identificējamam, lai reliģisko darbību varētu ierobežot. Atsaucoties uz piesardzības principu, kas ir jāievēro Latvijai, jānorāda, ka nav pieļaujams nogaidīt līdz brīdim, kamēr pacientam reliģiskās darbības dēļ ir ticis nodarīts kaitējums. Tādā gadījumā varētu secināt, ka likumdevējs nav veicis pietiekamus pasākumus, lai varētu rast līdzsvaru starp tiesību uz reliģiskās pārliecības paušanu un citu tiesību aizsardzību ārstniecībā. Lai minēto situāciju uzlabotu, Autore nodaļā piedāvā pilnveidot ROL 14. panta sestajā daļā ietverto reliģiskās darbības ierobežošanas tiesisko pamatu, lai savlaicīgi spētu prognozēt riskus un novērstu potenciālu apdraudējumu, negaidot, kamēr kaitējums citām ārstniecības iestādē esošajām personām jau ticis nodarīts.

3. Ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā

Trešajā promocijas darba nodaļā Autore pēta, kāda aizsardzība ārstam nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kā arī identificē nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniedz priekšlikumus tā pilnveidošanai.

Autore vispirms izzina ārsta profesionālajai kompetencei izvirzīto prasību mijiedarbību ar tiesībām paust reliģisko pārliecību ārstniecībā. Pēc tam Autore noskaidro, kādas ir ārsta tiesības atteikties no pacienta ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību. Tad Autore analizē ārsta tiesības saņemt garīgo aprūpi un šo tiesību īstenošanas problemātiku stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijā. Visbeidzot Autore pēta ārsta tiesību veikt reliģisko darbību īstenošanas kārtību un aizsardzības robežas.

3.1. Ārsta profesionālajai kompetencei izvirzīto prasību mijiedarbība ar tiesībām paust reliģisko pārliecību ārstniecībā

Saskaņā ar ĀL 37. pantu ārsts ir ārstniecības persona, kura ieguvusi izglītību, kas atbilst likumā "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu" noteiktajām prasībām, un kura ar zinātniski pamatotu medicīnisko darbību tieši vai netieši iedarbojas uz cilvēku un savas profesionālās darbības ietvaros: 1) veic slimību profilaksi, diagnostiku, ārstēšanu un pacientu medicīnisko rehabilitāciju; 2) novērtē slimības un to izraisītos funkcionēšanas ierobežojumus ķermeņa, aktivitātes un dalības līmenī; 3) pēta slimības izcelsmi un profilakses iespējas.⁷⁸²

Medicīniskā izglītība ir priekšnoteikums, lai ārsts varētu nodarboties ar ārstniecību. Saskaņā ar ĀL 1. panta 8. punktu medicīniskā izglītība ir likumā noteiktajā kārtībā atzītai izglītības programmai atbilstošs zināšanu un prasmju kopums medicīnas jomā, ko apliecina izglītības iestādes izsniegts izglītības dokuments.⁷⁸³ Lai persona, kura ieguvusi medicīnisko izglītību, varētu veikt patstāvīgu profesionālo darbību ārsta profesijā, tai ir jāreģistrējas Ārstniecības personu reģistrā.⁷⁸⁴ Reģistrācija Ārstniecības personu reģistrā apliecina faktu,

⁷⁸² Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 37. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁷⁸³ Turpat, 1. panta 8. punkts.

⁷⁸⁴ Ministru kabineta 2019. gada 9. jūlija noteikumi Nr. 309 "Veselības inspekcijas nolikums". 3.5. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 11.07.2019. 139. Pieņemts: 09.07.2019. Stājas spēkā: 12.07.2019. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/308072-veselibas-inspekcijas-nolikums>; Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 "Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība". 3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 27.05.2016. 102. Pieņemts: 24.05.2016. Stājas spēkā: 01.06.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282367-arstniecibas-personu-un-arstniecibas-atbalsta-personu-registra-izveides-papildinasanas-un-uzturesanas-kartiba> [sk. 17.07.2023.].

ka persona ir ieguvusi medicīnisko izglītību un ka viņai ir tiesības nodarboties ar ārstniecību.⁷⁸⁵

Saskaņā ar ĀL 26. panta otro daļu ārstam patstāvīgi nodarboties ar ārstniecību konkrētā pamatspecialitātē, apakšspecialitātē vai papildspecialitātē atbilstoši MK noteiktajai kompetencei atļauts, ja viņš ir sertificēts un reģistrēts Ārstniecības personu reģistrā.⁷⁸⁶ Savukārt sertificēts ārsts, kurš ir pacienta ārstējošais ārsts saskaņā ar PTL 1. panta otrās daļas 1. punktu, ir persona, kura vada pacienta ārstniecību un pieņem ar pacienta ārstniecību saistītus lēmumus, un kopumā atbild par visas pacienta ārstniecības pamatotību, mērķtiecību, nepārtrauktību, kvalitāti un rezultātiem.⁷⁸⁷ Ārsta profesijai kopā ir 89 specialitātes, papildspecialitātes un apakšspecialitātes un 40 ārstnieciskās un diagnostiskās metodes, un diagnostiskās komplementārās medicīnas metodes, kuras persona, kura ieguvusi ārsta profesiju, rezidentūras ietvaros var apgūt⁷⁸⁸ un kuras ir reglamentētas ar MK noteikumiem.⁷⁸⁹

Ārstam ir jāievēro tiesības un pienākumi, kas izriet no ĀL un PTL un attiecas uz ārstu kā ārstējošo ārstu, kā arī izriet no normatīvajiem aktiem, kuri reglamentē ārsta teorētisko un praktisko zināšanu apjomu, kas jāapgūst medicīniskās izglītības programmā. Tāpat ārstam ir saistoši ārsta profesionālās ētikas dokumenti.

Saskaņā ar ĀL 46. pantu ārsta pienākums ir sniegt pirmo un neatliekamo medicīnisko palīdzību.⁷⁹⁰ ĀL 47. pants noteic, ka ārstam ir tiesības atteikt pirmo un neatliekamo medicīnisko palīdzību apstākļos, kas apdraud pašas ārstniecības personas dzīvību, kā arī tad, ja ārstniecības persona to nespēj veselības stāvokļa dēļ.⁷⁹¹ Saskaņā ar ĀL 48. pantu ārstam ir pienākums regulāri pilnveidot savu profesionālo kvalifikāciju un izglītoties neatliekamās palīdzības sniegšanā.⁷⁹² Atbilstīgi MK 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 943 "Ārstniecības personu sertifikācijas kārtība" 51. punktam no ārstniecības personām, kurām tiek piemērota resertifikācija, tostarp no ārsta, tiek profesionāli sagaidīta regulāra zināšanu un prasmju

⁷⁸⁵ Šāberte, L., Slokenberga, A. 2022. 4. nodaļa. *Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu kompetence ārstniecībā*. Autoru kolektīvs. *Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata*. S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 125.

⁷⁸⁶ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 26. panta otrā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁷⁸⁷ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta otrās daļas 1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 08.06.2022.].

⁷⁸⁸ Turpat.

⁷⁸⁹ Ministru kabineta 2006. gada 6. jūnija noteikumi Nr. 460 "Noteikumi par specialitāšu, apakšspecialitāšu un papildspecialitāšu sarakstu reglamentētajām profesijām". *Latvijas Vēstnesis*. 09.06.2006. 90. Pieņemts: 06.06.2006. Stājas spēkā: 10.06.2006. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/137108-noteikumi-par-specialitasu-un-apaksspecialitasu-un-papildspecialitasu-sarakstu-reglamentetajam-profesijam> [sk. 17.07.2023.].

⁷⁹⁰ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 46. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁷⁹¹ Turpat, 47. pants.

⁷⁹² Turpat, 48. pants.

pilnveide tālākizglītības procesā, kas ir viens no pamatnosacījumiem profesionālās darbības turpināšanai.⁷⁹³ Tāpat saskaņā ar MK 2009. gada 24. marta noteikumiem Nr. 268 “Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu” ārstniecības personām, tostarp ārstam, ir jāpārzina profesionālās darbības juridiskie pamati un vispārējie ētikas principi.⁷⁹⁴

Saskaņā ar ĀL 38. pantu savā profesionālajā darbībā ārsts ir brīvs. Katram ārstam ir tiesības dot atzinumu par pacienta veselības stāvokli un ārstēšanu.⁷⁹⁵ Ārsta “profesionālā brīvība” ir saistāma ar ārsta pienākumu “rūpēties un aizsargāt cilvēku veselību un dzīvību” un šī pienākuma ietvaros veikt zinātniski pamatotu ārsta profesionālo darbību atbilstoši ētikas noteikumiem un izdarīt ārstniecības izvēli pacienta veselības labā neatkarīgi no citu personu un paša ārsta ekonomiskajām vai citām interesēm.⁷⁹⁶ Profesionālās brīvības ietvaros saskaņā ar ĀL 43. pantu ārsts drīkst pacientu izmeklēt vai ārstēt kopīgi ar citām ārstniecības personām vai nepieļaut to līdzdalību.⁷⁹⁷ Tāpat ārsta profesionālo brīvību iezīmē ĀL 40. pants, kas paredz, ka ārsts ir atbildīgs par nedzimušas dzīvības saglabāšanu un viņa pienākums ir mēģināt atrunāt pacienti no grūtniecības pārtraukšanas, ja grūtniecība nav pretrunā ar sievietes veselības stāvokli un nepastāv draudi, ka jaundzimušajam būs pārmantojama vai iegūta slimība. Ārstam ir tiesības atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu.⁷⁹⁸ Tāpat saskaņā ar ĀL 42. pantu gadījumos, kad pacienta dzīvība nav apdraudēta, bet pacients neievēro noteikto režīmu, nepilda ārstniecības personu norādījumus vai apzināti kaitē savai veselībai un šādā veidā tieši ietekmē konkrētās slimības ārstēšanu, ārstam ir tiesības atteikties no turpmākās pacienta ārstēšanas.⁷⁹⁹

⁷⁹³ Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumi Nr. 943 “Ārstniecības personu sertifikācijas kārtība”. 51. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 02.01.2013. 1. Pieņemts: 18.12.2012. Stājas spēkā: 03.01.2013. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/253782-arstniecibas-personu-sertifikacijas-kartiba> [sk. 17.07.2023.].

⁷⁹⁴ Ministru kabineta 2009. gada 24. marta noteikumi Nr. 268 “Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu”. 10.56., 10.58., 93.9. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 16.04.2009. 58. Pieņemts: 24.03.2009. Stājas spēkā: 17.04.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/190610-noteikumi-par-arstniecibas-personu-un-studejoso-kuri-apgust-pirma-vai-otra-limena-profesionalas-augstakas-mediciniskas-izglitiba> [sk. 17.07.2023.].

⁷⁹⁵ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 38. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁷⁹⁶ Šāberte, L., Slokenberga, A. 2022. 4. nodaļa. Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu kompetence ārstniecībā. // *Medicīnas tiesības*. S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 138.

⁷⁹⁷ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 43. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁷⁹⁸ Turpat, 40. pants.

⁷⁹⁹ Turpat, 42. pants.

Ārsta profesionālā brīvība ir vērsta uz pacienta tiesību un likumīgo interešu aizsardzību. Ārstam, atsaucoties uz savu profesionālo brīvību, nav tiesību dot pacientam savā reliģiskajā pārliecībā pamatotus norādījumus ārstniecībā, piemēram, nozīmēt alternatīvu ārstniecības terapiju, kas nav atbilstoša klīniskajām vadlīnijām vai ārstniecībā izmantojamām metodēm un zāļu lietošanas drošības un ārstēšanas efektivitātes novērtējumam,⁸⁰⁰ un, pamatojoties uz ĀL 42. pantu, vēlāk atteikties no pacienta ārstniecības, ja pacients ārsta norādījumus nav ievērojis. Ārstam ir jāievēro PTL 5. panta otrā daļa, kas paredz, ka pacientam ir tiesības uz kvalitatīvu un kvalificētu ārstniecību neatkarīgi no slimības rakstura un smaguma.⁸⁰¹ Saskaņā ar ĀL 9.¹ panta pirmo daļu ārstniecību veic atbilstoši klīniskajām vadlīnijām⁸⁰² vai ārstniecībā izmantojamo metožu un zāļu lietošanas drošības un ārstēšanas efektivitātes novērtējumam, kas veikts, ievērojot uz pierādījumiem balstītas medicīnas principus.⁸⁰³ Ārstam ir jāievēro arī PTL ietvertās tiesības un pienākumi, kas attiecas uz ārstu kā ārstējošo ārstu un skar informācijas sniegšanu pacientam un informētās piekrišanas noformēšanas kārtību pret pacientu, kurš pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā.⁸⁰⁴

Ārsta pienākums ir nevis censties panākt, lai pacients ārstniecību veic atbilstīgi ārsta reliģiskajām vērtībām un pārliecībai vai lai pacients mainītu savu reliģisko pārliecību, bet gan cienīt pacienta reliģiskās vērtības un izvēli ārstniecībā un veikt normatīvajiem aktiem atbilstošu ārstniecību. Līdz ar to neatkarīgi no tā, ka ārstam piemīt profesionālā brīvība, viņš to nedrīkst izmantot savu reliģisko vērtību apmierināšanai ārstniecībā, vadoties pēc savas pārliecības un vērtību sistēmas. Tostarp ar ārsta reliģisko pārliecību un rīcību tās sakarā nedrīkst attaisnot profesionālo pienākumu tīšu nepildīšanu vai tikai ārstam piemītošo tiesību īstenošanu tādējādi, ka tiek nodarīts kaitējums pacienta veselībai vai dzīvībai.⁸⁰⁵

⁸⁰⁰ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 9.¹ panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁸⁰¹ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta otrā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁸⁰² Klīniskās vadlīnijas ir, ievērojot uz pierādījumiem balstītas medicīnas principus, veidots sistematizēts konkrētu pacientu grupu ārstniecības procesa apraksts, kurā noteiktas nepieciešamās darbības, to veikšanas kārtība un pacientu ārstēšanas taktikas izvēlē būtiski kritēriji labāka ārstēšanas rezultāta sasniegšanai. Sk. Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 20. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁸⁰³ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 9.¹ panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁸⁰⁴ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta otrās daļas 1. punkts, 4., 6., 7. pants u. c. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁸⁰⁵ Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. Rīga: RSU, 2017, 2 (8), 106. Iegūts no: <https://dSPACE.RSU.lv/jspui/handle/123456789/1040> [sk. 17.07.2023.].

Rīcība, kuras ietvaros ir prioritāra cieņa pret pacienta veselību un dzīvību un pacienta vērtībām, tostarp pacienta reliģisko pārliecību, ir ne tikai tiesisks, bet arī no ētikas un deontoloģijas prasībām izrietošs ārsta pienākums. Zināšanas profesionālās ētikas un deontoloģijas jomā mūsdienās ir ārsta profesionālās darbības neatņemama sastāvdaļa, kas ir jāapgūst medicīniskās izglītības procesā. No normatīvā regulējuma viedokļa, ievērojot ētikas normas attiecībā pret pacientu, ārsts, pirmkārt, sekmē pacienta tiesību un interešu ievērošanu un aizstāvēšanu, un pacienta aktīvu līdzdalību savas veselības aprūpē, kā to paredz PTL, un, otrkārt, iemanto cieņu pret sevi kā pret vienu no ārsta profesijas pārstāvjiem.⁸⁰⁶ Starp profesionālās ētikas dokumentiem, kuros ietvertās ārsta profesionālās ētikas normas mijiedarbojas ar ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, jānorāda Hipokrata zvērests un Latvijas Ārstu ētikas kodekss.

Hipokrata zvērests uzskatāms par vēsturiski pirmo medicīnas ētikas un deontoloģijas dokumentu ārsta un pacienta attiecību regulēšanai grieķu un romiešu kultūras tradīcijā.⁸⁰⁷ Hipokrata zvēresta nodošana, pabeidzot studijas, un tajā ietvertie profesionālās darbības pamatprincipi, piemēram, savas profesionālās darbības veikšana pacienta veselības saglabāšanas un atjaunošanas interesēs, nekaitējot pacientam, kā arī pacienta konfidencialitātes ievērošana, vēl aizvien ir aktuāli.⁸⁰⁸ Mūsdienās Hipokrata zvērests kā Pasaules Medicīnas asociācijas Ženēvas deklarācijā ietvertais ārsta svinīgais solījums ieņem simbolisku, nevis juridisku, nozīmi.⁸⁰⁹ Pasaules Medicīnas asociācijas Ženēvas deklarācijā ietvertais ārsta svinīgais solījums citastarp noteic ārsta apņemšanos, ka viņa profesionālo pienākumu izpildi neiespaidos reliģiskā pārliecība.⁸¹⁰ Ņemot vērā ārsta svinīgā solījuma simbolisko nozīmi, Autores ieskatā, ārsta svinīgais solījums drīzāk var tikt interpretēts cieņas pret pacienta reliģiskajām vērtībām un apņemšanās ievērot atšķirīgas attieksmes aizliegumu atkarībā no pacienta reliģiskās pārliecības kontekstā, bet ne kā ārsta solījums atteikties no savas reliģiskās pārliecības.

No ētikas viedokļa, apņemšanās cienīt pacienta reliģiskās vērtības ārstniecībā nenozīmē, ka ārsts nedrīkst paust savu reliģisko pārliecību un savus uzskatus. Saskaņā ar Latvijas Ārstu ētikas kodeksa 1.1. punktu ārstu darbības pamatprincips ir cieņa pret dzīvību, cilvēci un atsevišķu cilvēku tiesībām neatkarīgi no viņa tautības, rases, ticības, vecuma, dzimuma,

⁸⁰⁶ Šāberte, L. 2019. *Pacientu tiesību likuma komentāri. 2. pants. Likuma mērķis*. Autoru kolektīvs S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 24.

⁸⁰⁷ Sīle, V. 2022. Medicīnas ētika. *Nacionālā enciklopēdija*. Iegūts no: <https://enciklopedija.lv/skirklis/61167-medic%C4%ABnas-%C4%93tika> [sk. 17.07.2023.].

⁸⁰⁸ Turpat.

⁸⁰⁹ Roga, B. 2011. Hipokrata zvērestu mēdz piesaukt nevieta. Iegūts no: <https://lvportals.lv/norises/238053-hipokrata-zverestu-medz-piesaukt-nevieta-2011> [sk. 17.07.2023.].

⁸¹⁰ Pasaules Medicīnas asociācijas Ženēvas deklarācija. Pieņemta Pasaules Medicīnas asociācijas 2. Ģenerālajā asamblejā 1948. gada septembrī Ženēvā Šveicē. Iegūts no: <https://www.arstubiedriba.lv/pasaules-medicinas-asociacijas-zenevas-deklaracija/> [sk. 17.07.2023.].

politiskajiem uzskatiem un stāvokļa sabiedrībā. Kopā ar pārējo sabiedrību ārsts ir atbildīgs par sabiedrības vispārējās veselības uzlabošanu un taisnīgu veselības aprūpes sistēmu.⁸¹¹ Latvijas Ārstu ētikas kodeksa 2.6. punkts paredz, ka ārstam jābrīdina pacients, ja ārsta morāles principi vai reliģiskā pārliecība neļauj lietot pacienta izvēlētos ārstniecības veidus, kā arī ja ārsts neatzīst pacienta izvēlēta ārstēšanas veida medicīnisko pamatotību.⁸¹² Gadījumā, ja ārsts nav brīdinājis pacientu un bez pacienta piekrišanas rīkojas pretēji pacienta gribai ārstniecībā, ārstam var tikt piemērota normatīvajos aktos noteiktā atbildība ne vien par veselības aprūpes pārkāpumiem, bet arī par ētikas normu neievērošanu.⁸¹³ Saskaņā ar Nolikuma par LĀB Ētikas komisiju 9. punktu ētikas komisija ir tiesīga ārstam par konstatētu ētikas pārkāpumu izteikt aizrādījumu, par ētikas normu pārkāpumu paziņot attiecīgajai Sertifikācijas komisijai vai izteikt priekšlikumu LĀB Sertifikācijas padomei par attiecīgās ārstniecības personas attiecīgā sertifikāta anulēšanu.⁸¹⁴ Līdz ar to konstatēts ētikas pārkāpums, tostarp ētikas pārkāpums, kas skar pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizskaršanu, ārsta darbā var rezultēt aizrādījuma izteikšanā ārstam vai ārsta sertifikāta anulēšanā.

MK 2009. gada 24. marta noteikumu Nr. 268 "Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu" 10.56. un 10.58. punktā ir ietvertas prasības medicīnas ētikas un profesionālās darbības juridisko pamatu apguvei ārsta pamatizglītības programmā un 93.9. punktā ir ietvertas prasības pacientu tiesību aizsardzībai (psihiatrijas kontekstā) rezidentūras izglītības programmā.⁸¹⁵ Tāpat pienākumu ievērot vispārējās un profesionālās ētikas normas un deontoloģijas principus ietver Ārsta profesijas standarts.⁸¹⁶ 2023. gada 2. novembrī stājās spēkā MK 2023. gada 31. oktobra noteikumi Nr. 615 "Profesionālo kvalifikāciju saraksts, kurām obligāti piemērojamas profesijas standartā ietvertās attiecīgās profesionālās kvalifikācijas prasības, un profesionālās kvalifikācijas prasību publiskošanas

⁸¹¹ Latvijas Ārstu biedrība. Latvijas Ārstu ētikas kodekss. 1.1. punkts. Iegūts no: <https://www.arstubiedriba.lv/assets/dokumenti/etikaskodekss.pdf> [sk. 17.07.2023.].

⁸¹² Turpat, 2.6. punkts.

⁸¹³ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 84. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁸¹⁴ Latvijas Ārstu biedrība. Nolikums par Latvijas Ārstu biedrības Ētikas komisiju. Iegūts no: <https://www.arstubiedriba.lv/etikas-komisijas-nolikums/> [sk. 17.07.2023.].

⁸¹⁵ Ministru kabineta 2009. gada 24. marta noteikumi Nr. 268 "Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu". 10.56., 10.58., 93.9. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 16.04.2009. 58. Pieņemts: 24.03.2009. Stājas spēkā: 17.04.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/190610-noteikumi-par-arstniecibas-personu-un-studejoso-kuri-apgust-pirma-vai-otra-limena-profesionalas-augstakas-mediciniskas-izglitiba> [sk. 17.07.2023.].

⁸¹⁶ Ārsta profesijas standarts. Saskaņots Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomes 2019. gada 16. oktobra sēdē, protokols Nr. 7. 5.3. apakšpunkts. Iegūts no: <https://registri.visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/2017/PS-116.pdf> [sk. 17.07.2023.].

kārtība”.⁸¹⁷ Minētie MK noteikumi nosaka to profesionālo kvalifikāciju sarakstu, kurām obligāti piemērojamas profesijas standartā ietvertās attiecīgās profesionālās kvalifikācijas prasības, un profesionālās kvalifikācijas prasību publiskošanas kārtību. Minēto MK noteikumu sarakstā ir iekļautas profesionālās kvalifikācijas, kurām izstrādātas profesionālās kvalifikācijas prasības, kas ietvertas profesijas standartā atbilstoši Profesionālās izglītības likumā noteiktajiem profesionālās kvalifikācijas līmeņiem, Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūrai un nozaru kvalifikāciju struktūrām un ir saskaņotas Nacionālās trīspusējās sadarbības padomes Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomē.⁸¹⁸ Minēto MK noteikumu sarakstā ir iekļauta arī ārsta profesija.⁸¹⁹ Tas nozīmē, ka ārstam ir jāievēro Ārsta profesijas standartā ietvertās no normatīvajiem aktiem izrietošas profesionālās kvalifikācijas prasības, tai skaitā profesionālās darbības pienākumi un uzdevumi, to izpildei nepieciešamā vispārējā un profesionālā kompetence un prasības attiecībā uz iepriekš iegūto izglītību, vienai vai vairākām savstarpēji saistītām profesionālajām kvalifikācijām, kuras formulējusi nozares ekspertu padome un kuru izpilde ir sagaidāma no ārsta.⁸²⁰ Saskaņā ar Ārsta profesijas standartu ārstam kompetences (kvalifikācijas) līmenī citastarp ir jāpiemīt spējai ievērot vispārējās un profesionālās ētikas normas un deontoloģijas principus un, argumentēti paūžot viedokli, jāspēj izskaidrot pacientam un viņa piederīgajiem slimības diagnozi, tālāko izmeklēšanas gaitu un ārstēšanas plānu neatkarīgi no pacienta reliģiskās, sociālās, etniskās un cita veida piederības.⁸²¹

Autore konstatē, ka atbilstīgi minētajam ārstam ir jābūt pietiekamām zināšanām un prasmēm, lai spētu komunicēt ar pacientu gadījumos, kad pacients pauž savu reliģisko pārliecību, tostarp gadījumos, kad ārsta reliģiskā pārliecība ir pretrunā ar pacienta reliģisko pārliecību. Autore ieskatā, MK 2009. gada 24. marta noteikumos Nr. 268 “Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu” ietvertās prasības medicīnas ētikas un profesionālās darbības

⁸¹⁷ Ministru kabineta 2023. gada 31. oktobra noteikumi Nr. 615 “Profesionālo kvalifikāciju saraksts, kurām obligāti piemērojamas profesijas standartā ietvertās attiecīgās profesionālās kvalifikācijas prasības, un profesionālās kvalifikācijas prasību publiskošanas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 01.11.2023. 212. Pieņemts: 31.10.2023. Stājas spēkā: 02.11.2023. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/346920-profesionalo-kvalifikaciju-saraksts-kuram-obligati-piemerojamas-profesijas-standarta-ietvertas-attiecigas-profesionalas-kvalifikācijas-prasības-un-profesionalas-kvalifikācijas-prasību-publiskošanas-kārtība> [sk. 20.11.2023.].

⁸¹⁸ Turpat, 1. un 2. punkts.

⁸¹⁹ Turpat, 7. Septītā profesionālās kvalifikācijas līmeņa profesionālās kvalifikācijas. 7.4. apakšpunkts.

⁸²⁰ Profesionālās izglītības likums: Latvijas Republikas likums. 24. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 30.06.1999. 213/215; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 22.07.1999. 14. Pieņemts: 10.06.1999. Stājas spēkā: 14.07.1999. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/20244-profesionalas-izglitibas-likums> [sk. 17.07.2023.].

⁸²¹ Ārsta profesijas standarts. Saskaņots Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomes 2019. gada 16. oktobra sēdē, protokols Nr. 7. 5.3. apakšpunkts. Iegūts no: <https://registri.visc.gov.lv/profizglitiba/dokumentu/standarti/2017/PS-116.pdf> [sk. 17.07.2023.].

juridisko pamatu apguvei ārsta pamatizglītības programmā un prasības pacientu tiesību pārzināšanai rezidentūras izglītības programmā⁸²² nav pietiekamas, lai ārsts pārzinātu profesionālās ētikas normas un deontoloģijas principus, un pacienta tiesības, īpaši jautājumos, kas skar reliģiskās vērtības.

Zinātniskajā literatūrā tiek uzsvērts, ka ārstniecības personu izglītības programmās nepieciešams ietvert obligātos studiju kursus, lai ārstniecības personām būtu iespējams apgūt zināšanas un prasmes jautājumos, kas skar pacienta un ārstniecības personas reliģiskās vērtības ārstniecībā. Zināšanu un prasmju apguvei, lai stiprinātu pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā un lai nodrošinātu kulturāli kompetentu veselības aprūpi, būtu jābūt ietvertai ne vien pamatizglītības programmās, bet arī rezidentūras programmās, tālākizglītības programmās un arī ārstniecības mācību simulācijās.⁸²³ Lai attīstītu kompetences, kas skar reliģiskās vērtības ārstniecībā, ārstniecības personai ir jāapgūst vismaz šādas zināšanas un prasmes: 1) komunikācija ar pacientu, kurš pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā; 2) komunikācija ar pacientu un pacienta tuviniekiem jautājumos, kas skar ārsta reliģisko pārliecību; 3) pacienta reliģisko vērtību novērtēšana un spēja pielāgoties tām, tostarp spēja integrēt pacienta reliģiskās vajadzības ārstniecībā; 4) sadarbība ar pacienta tuviniekiem, kapelānu un ārstniecības iestādes personālu, lai risinātu jautājumus, kas skar pacienta reliģiskās pārliecības paušanu ārstniecībā; 5) tiesību aktos ietvertās kārtības, kādā jārikojas jautājumos, kas skar atteikšanos no ārstniecības reliģiskās pārliecības dēļ, pārzināšana.⁸²⁴

Atbilstīgi minētajam, pirmkārt, Autore ierosina MK 2009. gada 24. marta noteikumu Nr. 268 "Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomā"⁸²⁵ papildināt ar 10.60. punktu šādā redakcijā: "10. Lai veiktu ārstniecību, ārstam ir teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas šādos jautājumos: 10.60. medicīnas tiesības";⁸²⁶ ar 10.61. punktu šādā redakcijā: "10. Lai veiktu

⁸²² Ministru kabineta 2009. gada 24. marta noteikumi Nr. 268 "Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu". 10.56., 10.58., 93.9. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 16.04.2009. 58. Pieņemts: 24.03.2009. Stājas spēkā: 17.04.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/190610-noteikumi-par-arstniecibas-personu-un-studejoso-kuri-apgust-pirma-vai-otra-limena-profesionalas-augstakas-mediciniskas-izglitiba> [sk. 17.07.2023.].

⁸²³ Balboni, M. J., Peet, J. R. 2017. *Spirituality and Religion Within the Culture of Medicine*. New York: Oxford University Press, 200, 207.

⁸²⁴ Turpat, 198–200.

⁸²⁵ Ministru kabineta 2009. gada 24. marta noteikumi Nr. 268 "Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu". *Latvijas Vēstnesis*. 16.04.2009. 58. Pieņemts: 24.03.2009. Stājas spēkā: 17.04.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/190610-noteikumi-par-arstniecibas-personu-un-studejoso-kuri-apgust-pirma-vai-otra-limena-profesionalas-augstakas-mediciniskas-izglitiba> [sk. 17.07.2023.].

⁸²⁶ Autore argumentē, ka šāda prasība ir izvirzāma visām ārstniecības personām, ne vien ārstam, jo visām ārstniecības personām ir jāpārzina normatīvie akti, kas attiecināmi uz veselības aprūpes nozari.

ārstniecību, ārstam ir teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas šādos jautājumos: 10.61. rīcība, saskaroties ar pacientu, kurš pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā”; ar 10.62. punktu šādā redakcijā: “10. Lai veiktu ārstniecību, ārstam ir teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas šādos jautājumos: 10.62. rīcība gadījumos, kad ārstam ir tiesības atteikties no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ”.⁸²⁷

Otrkārt, Autores ieskatā, regulārai zināšanu un prasmju pilnveidei kā ārstniecības personas profesionālajam pienākumam ir jābūt ne tikai neatliekamās medicīniskās palīdzības jomā, bet arī pacientu tiesību un ētikas un deontoloģijas jomā. Nacionālie normatīvie akti šobrīd neparedz, ka ārstam būtu regulāri jāpilnveido savas zināšanas un prasmes ētikas un deontoloģijas jautājumos darbā ar pacientiem un pacientu tiesību jomā. Regulāru zināšanu un prasmju pilnveide pacienta tiesību un profesionālās ētikas un deontoloģijas jomā ļautu novērst pacientu tiesību pārkāpumus, tostarp potenciālus prozelītisma aizlieguma pārkāpumus attiecībā pret pacientu, par ko Latvija ir atbildīga, jo ir uzņēmusies starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Līdz ar to Autore piedāvā ĀL 48. pantu izteikt šādā redakcijā: “48. pants. Ārstniecības personas pienākums ir regulāri pilnveidot savu profesionālo kvalifikāciju un izglīties neatliekamās palīdzības sniegšanā, kā arī pacienta tiesību un profesionālās ētikas un deontoloģijas jomā.”

Rezumējot minēto, Autores ieskatā, normatīvo aktu pilnveide, ārsta medicīnas izglītības programmā ietverot atbilstīgu zināšanu, prasmju un kompetenču apguvi komunikācijai ar pacientiem ar konkrētu reliģisko pārliecību un ārsta un pacienta sadarbībai ar profesionālo veselības aprūpes kapelānu, sekmēs kulturāli kompetentas un cilvēktiesībās balstītas veselības aprūpes īstenošanu.

3.2. Ārsta tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību

Ārsts ir persona, kam piemīt ne vien augstas prasības profesionālajai kompetencei un darbībai ārstniecībā, bet arī cilvēktiesības un tostarp tiesības uz reliģijas brīvību. Reliģiskā pārliecība veido ikvienas personas, tostarp ārsta, identitāti un dzīves uzskatus. Atteikšanās no ārstniecības reliģiskās pārliecības dēļ ir darbība, kas notiek ciešā saskarē ar ārsta gribu un apņemšanos rīkoties saskaņā ar savām morāles vērtībām, kas pamatotas reliģijā.⁸²⁸ Ja ārsts ir

⁸²⁷ Norādītās zināšanas un prasmes padziļinātā līmenī nepieciešamas turpināt apgūt rezidentūras programmā, tādējādi ir papildināmi arī visi MK 2009. gada 24. marta noteikumu Nr. 268 “Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomā” punkti, kas noteic rezidentūrā apgūstamas zināšanas un praktiskās iemaņas ārsta specialitātē, apakšspecialitātē vai papildspecialitātē.

⁸²⁸ D. Harter, T. 2019. Why Tolerate Conscientious Objections in Medicine. *Springer Nature B.V.*, 3. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10730-019-09381-9> [sk. 20.07.2023.].

spiests rīkoties pretēji minētajām vērtībām, var tikt apdraudēta viņa morālā integritāte un personiskā identitāte.⁸²⁹

Ņemot vērā ārsta profesionālos pienākumus, kas viņam jāveic pacienta ārstniecībā, pastāv dažādi kontroversiāli uzskati par ārsta tiesībām atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību: 1) ārstam ir tiesības uz reliģijas brīvību, bet viņš nedrīkst paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā; 2) ārstam ir tiesības uz reliģijas brīvību, un viņš drīkst paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, ja vien tas netraucē pacienta ārstniecībai; 3) ārstam ir tiesības uz reliģijas brīvību, un viņš drīkst paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, bet ārstniecībai ir jāatbilst profesionālajiem standartiem; ārsta reliģiskā pārliecība arī var ietekmēt pacienta ārstniecību (ārsts var atteikties no pacienta ārstniecības; pacients var atteikties no ārsta viņa reliģiskās pārliecības dēļ; ārstniecība var tikt veikta saskaņā ar abu pušu reliģiskajiem uzskatiem).⁸³⁰ Ārsta tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, zinātniskajā literatūrā nereti tiek apspriestas kontekstā ar iebildumiem par to, ka šādu tiesību esamība varētu būt pretrunā ar pacientu tiesībām uz ārstniecību.⁸³¹ Pamatā iebildumi tiek formulēti kontekstā ar potenciālu kaitējumu, kas varētu tikt nodarīts pacientam. Piemēram, ka pacientam ārsta atteikšanās tiesību gadījumā būs apgrūtināta piekļuve veselības aprūpes pakalpojumiem, kā rezultātā netiks nodrošināta savlaicīga ārstniecība.⁸³²

Kā Autore noskaidroja promocijas darbā iepriekš,⁸³³ saskaņā ar EP Parlamentārās asamblejas rezolūciju Nr. 1763 (2010) "Par uz reliģisko pārliecību balstītām atteikšanās tiesībām attiecībā uz tiesisku veselības aprūpi" ārsta atteikšanās tiesības no pacienta ārstniecības viņa reliģiskās pārliecības dēļ, īpaši jautājumos, kas skar grūtniecības pārtraukšanu, ir pieļaujamas, ja vien nacionālajos normatīvajos aktos šīs tiesības ir reglamentētas. Tādā gadījumā ES dalībvalstīm ir stingrs pienākums normatīvajos aktos nodrošināt veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un aizsargāt tiesības uz veselību. Ja atteikšanās tiesības nav reglamentētas, atteikšanās no pakalpojuma sniegšanas var tikt uzskatīta par ārsta reliģiskās pārliecības uzspiešanu pacientam.⁸³⁴ Līdz ar to uzskats, ka ārsta tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, varētu kaitēt pacientam, ir pamatots tiktāl, ciktāl nacionālais normatīvais regulējums nav sakārtots jautājumā par pacienta iespējām

⁸²⁹ D. Harter, T. 2019. Why Tolerate Conscientious Objections in Medicine. *Springer Nature B.V.*, 3. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10730-019-09381-9> [sk. 20.07.2023.].

⁸³⁰ Balboni, M. J., Peet, J. R. 2017. *Spirituality and Religion Within the Culture of Medicine: From Evidence to Practice*. Oxford University Press, New York, 294.

⁸³¹ D. Harter, T. 2019. Why Tolerate Conscientious Objections in Medicine. *Springer Nature B.V.*, 3–4. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10730-019-09381-9> [sk. 20.07.2023.].

⁸³² Turpat.

⁸³³ Promocijas darba 1. nodaļas "Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā" 1.2.2. apakšnodaļā "Tiesību paust reliģisko pārliecību mijiedarbība ar citām cilvēktiesībām ārstniecībā".

⁸³⁴ Turpat, 1.2.1. apakšnodaļā "Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Cilvēktiesību pamatbrīvību aizsardzības konvencijā".

piekļūt veselības aprūpes pakalpojumiem, lai veiktu ārstniecību. Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts pienākums ir organizēt veselības aprūpes sistēmu tā, lai nodrošinātu, ka ārsts drīkst īstenot tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, un tas netraucē pacientiem piekļūt pakalpojumiem, uz kuriem viņiem ir tiesības saskaņā ar valsts normatīvajiem aktiem.⁸³⁵ Tādējādi ir jāpastāv nacionālajam normatīvajam regulējumam, kas ir vērstas uz ārsta tiesību atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, respektēšanu. Pēc šā regulējuma tiek ievērotas arī pacienta un citu personu tiesības, un tas ietver vismaz šādus kritērijus: 1) kārtību, kādā ārsts var īstenot tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību; 2) kārtību, kas ļauj ārstam atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, un kas nedrīkst traucēt nevienam pacientam savlaicīgi saņemt veselības aprūpes pakalpojumus, kā arī nedrīkst traucēt ārstniecības iestādes un citu ārstniecības personu funkciju veikšanai; 3) informācijas pieejamību par ārstiem, kuri atsakās no pacienta ārstniecības reliģisku iemeslu dēļ; 4) atšķirīgas attieksmes aizliegumu pret ārstu, kurš īsteno tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību; 5) aizliegumu veikt ārstniecību pret pacienta gribu gadījumā, ja ārsta reliģiskā pārliecība ir pretrunā ar pacienta reliģisko pārliecību, tas nedrīkst būt par iemeslu, lai ārsts veiktu ārstniecību pret pacienta gribu. Valstij ir jānodrošina, lai ārstniecības iestādēm būtu iespējams pielāgoties ne tikai pacientu, bet arī ārstu reliģiskajām vērtībām.⁸³⁶ Pretējā gadījumā var būt sarežģīti rast līdzsvaru starp ārsta un pacienta tiesībām.⁸³⁷ Nacionālajos normatīvajos aktos šāda kārtība nav nostiprināta, ko Autore promocijas darbā ir konstatējusi turpmāk, analizējot grūtnieces tiesības piekļūt grūtniecības pārtraukšanas pakalpojumiem citviet, ja ārsts savas reliģiskās pārliecības dēļ ir atteicies izdarīt grūtniecības pārtraukšanu.⁸³⁸

3.3. Ārsta tiesības saņemt garīgo aprūpi

Saskaņā ar Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punkta pirmo teikumu profesionālās veselības aprūpes iestāžu kapelāni garīgo aprūpi sniedz ārstniecības iestāžu personālam.⁸³⁹ MK 2017. gada 23. maija noteikumu Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai

⁸³⁵ D. Harter, T. 2019. Why Tolerate Conscientious Objections in Medicine. *Springer Nature B.V.*, 6. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10730-019-09381-9> [sk. 20.07.2023.].

⁸³⁶ Shanawani, H. 2016. The Challenges of Conscientious Objection in Health care. *Journal of Religion and Health*. Apr; 55(2):384–93, 392. DOI: 10.1007/s10943-016-0200-4 [sk. 26.06.2023.].

⁸³⁷ Turpat.

⁸³⁸ Promocijas darba 4. nodaļas "Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību līdzsvarošana un līdzsvarošanas izaicinājumi" 4.3. apakšnodaļā "Ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumi kontekstā ar pacienta tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni".

⁸³⁹ Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 "Noteikumi par kapelānu dienestu". 19. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu> [sk. 13.08.2022.].; sk. promocijas darba 2. pielikuma "Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā" 3. tabulu "Kapelāna pienākumi normatīvajos aktos veselības aprūpes kontekstā", 2.5. tabulu "Personas, kurām ir tiesības saņemt garīgo aprūpi veselības aprūpes kontekstā".

atbilstoši pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām” 312. punkts paredz, ka profesionālā veselības aprūpes kapelāna, kas ietilpst reliģisko lietu vecāko speciālistu profesijas grupā, pienākumos citastarp ietilpst organizēt un sniegt profesionālus, uz rezultātu orientētus garīgās aprūpes pakalpojumus dažādās ar veselības aprūpi saistītās situācijās veselības aprūpes iestāžu personālam.⁸⁴⁰

Saskaņā ar Autores veikto empīrisko pētījumu⁸⁴¹ 10 slimnīcās,⁸⁴² kurās ir nodarbināti profesionālās veselības aprūpes kapelāni un kapelāni, tie atbilstoši slimnīcu iekšējās kārtības noteikumiem garīgo aprūpi stresa un pārdzīvojumu gadījumos, kas saistīti ar pacientu aprūpi, sniedz slimnīcu personālam, tostarp ārstiem. 20 slimnīcās, kurās ir ierīkota kapela, tā ir pieejama ārstniecības iestādes personālam, tostarp ārstiem. Divas slimnīcas, kurās nav nodarbināts ne dz profesionālās veselības aprūpes kapelāns, ne dz kapelāns, norādīja, ka ārstniecības personām “garīgo aprūpi” ir iespējams saņemt, apmeklējot slimnīcas nodrošinātu psihologu vai psihoterapeitu. Viena slimnīca norādīja, ka pie ārstniecības personām var tikt pieaicināti speciālisti no citām ārstniecības iestādēm, ja tas ir nepieciešams. Viena slimnīca norādīja, ka ārstniecības personas var pēc saviem ieskatiem saņemt garīgo aprūpi ārpus ārstniecības iestādes. Viena slimnīca norādīja, ka ārstniecības personām nekāda veida garīgā aprūpe ārstniecības iestādē netiek sniegta. Divas slimnīcas norādīja, ka slimnīcā ir pieejama kapela, kurā garīdznieki nepieciešamības gadījumā sniedz atbalstu ārstniecības personām.⁸⁴³

No minētā Autore secina, ka pamatā ārstiem garīgā aprūpe slimnīcās Latvijā netiek sniegta. Autore argumentē, ka minētais pamatojams ar visiem tiem apstākļiem un nacionālā normatīvā regulējuma trūkumiem, ko Autore promocijas darbā pētīja iepriekš un par ko piedāvāja priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai.⁸⁴⁴

Neatkārtojot promocijas darbā iepriekš norādītās nacionālā normatīvā regulējuma problēmas, kas skar tiesību uz garīgo aprūpi īstenošanu un profesionālā veselības aprūpes kapelāna nodarbinātību, Autore norāda, ka ārstiem tieši tāpat kā pacientiem jābūt iespējai

⁸⁴⁰ Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās” 1.1.4. jautājumu.

⁸⁴¹ Promocijas darba 2. daļas “Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā” 2.7. apakšnodaļā “Pacienta tiesības saņemt garīgo aprūpi”.

⁸⁴² Sk. atbildes uz promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās” 1.1.1. jautājumu un 2.2. attēlu “Slimnīcu, kurās ir pieejams kapelāns, skaits, ievērojot slimnīcu sadalījumu līmeņos”.

⁸⁴³ Sk. promocijas darba 2. pielikuma “Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana slimnīcās Latvijas Republikā” 2.7. tabulas “Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās” 1.1.4., 4. jautājumu un 2.16. attēlu “Slimnīcu skaits, kurās ārstniecības personām ir pieejama garīgā aprūpe”.

⁸⁴⁴ Promocijas darba 2. nodaļas “Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā” 2.7. apakšnodaļā “Pacienta tiesības saņemt garīgo aprūpi”.

saņemt profesionālā veselības aprūpes kapelāna atbalstu pacienta ārstniecībā. Ārsta tiesības saņemt garīgo aprūpi var aplūkot divējādi: 1) kā tiesības, ar kurām tiek aizsargātas ārsta tiesības uz reliģijas brīvību; 2) kā tiesības uz ārstniecības atbalsta personas sniegtu atbalstu pacienta ārstniecības procesā.

Pirmkārt, ārstējot pacientus ar smagām slimībām, ārsti ir pakļauti emocionālam un eksistenciālam stresam.⁸⁴⁵ Ir būtiski pievērsties ārstu morālajai labklājībai, respektējot ārsta vērtības, īpaši gadījumos, kad ārstam ir jāīsteno tiesības atteikties no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ.⁸⁴⁶ Tāpat ārstniecības procesā ārsts var atrasties emocionālās krīzes situācijās. Piemēram, gadījumos, kad pacientam ir jāsniedz neatliekamā medicīniskā palīdzība, jāveic ķirurģiska ārstēšana, jānodrošina ārstniecība intensīvās terapijas nodaļā vai paliatīvā aprūpē. Protī, gadījumos, kas cieši saistīti ar pacienta dzīvības glābšanu vai augstu risku, ka būs nepieciešams glābt pacienta dzīvību, bet tas potenciāli var neizdoties pacienta smagā veselības stāvokļa dēļ.⁸⁴⁷ Tā ietvaros pastāv risks piedzīvot izdegšanu, kas attiecīgi var ietekmēt ārsta spēju atpazīt pacienta emocionālās un eksistenciālās vajadzības, kā arī var mudināt ārstu izbeigt darba tiesiskās attiecības.⁸⁴⁸ Minētais var rezultēties tādos psiholoģiskās un fiziskās veselības traucējumos kā depresija, trauksme, miega traucējumi, nogurums, sirds un asinsvadu slimības u. c.⁸⁴⁹ Līdz ar to ir svarīgi, lai ārstiem ārstniecības iestādē tiktu nodrošināta iespēja saņemt psiholoģisku atbalstu, kā arī kapelāna atbalstu un iespēju apmeklēt kapelu.⁸⁵⁰

Otrkārt, kapelāna atbalsts ārstam ir būtisks pacienta informētās piekrišanas procesā un gadījumos, kad pacientam jāsniedz informācija par ārstniecības procesu, kur ārstam var nebūt pietiekamas prasmes un kompetences komunikācijā ar pacientu par reliģiskiem jautājumiem.⁸⁵¹ Autores ieskatā, tas var būt gadījumā, kad pacients savas reliģiskās pārliecības dēļ atsakās no tādas ārstniecības, kas var potenciāli glābt pacienta dzīvību. Piemēram, kā norādīts zinātniskajā literatūrā, tas var būt gadījumā, kad pacients atsakās no ķīmijterapijas onkoloģijas saslīmšanas gadījumā, pamatojot savu lēmumu ar ticību “Dieva gribai” likt pacientam piedzīvot ciešanas, ko rada šī saslīmšana.⁸⁵² Tādā situācijā ārstam nozīmīgs atbalsts var būt profesionālās veselības

⁸⁴⁵ Moen, K. 2018. *Death at Work. Existential and Psychosocial Perspectives on End-of-Life Care*. Stavanger, Palgrave Macmillan, 2.

⁸⁴⁶ Lamb, C. 2016. Conscientious Objection: Understanding the Right of Conscience in Health and Healthcare Practice. *The New Bioethics*, 41. Iegūts no: DOI: 10.1080/20502877.2016.1151252 [sk. 05.11.2023.].

⁸⁴⁷ Turpat, 4.

⁸⁴⁸ Turpat, 2.

⁸⁴⁹ Balboni, M. J., Peet, J. R. 2017. *Spirituality and Religion Within the Culture of Medicine*. New York: Oxford University Press, 233.

⁸⁵⁰ Turpat.

⁸⁵¹ Timmins, F., Caldeira, S. 2019. *Spirituality in Healthcare: Perspectives for Innovative Practice*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG, 166.

⁸⁵² Balboni, M. J., Peet, J. R. 2017. *Spirituality and Religion Within the Culture of Medicine*. New York: Oxford University Press, 233.

aprūpes kapelāns, kas var iesaistīties un sniegt morālu atbalstu un konsultāciju reliģiskos jautājumos gan pacientam, gan ārstam.

Zinātniskajā literatūrā, lai pilnveidotu izpratni par kapelāna iesaistes nozīmību ārstniecībā, tiek uzsvērtā nepieciešamība: 1) veikt regulārus izglītojošus pasākumus ārstniecības iestādē, lai veicinātu kapelāna un ārsta sadarbību komunikācijā ar pacientiem; 2) veikt nacionālā normatīvā regulējuma pilnveides pasākumus, izstrādājot kārtību ārsta un kapelāna sadarbībai un kapelāna iesaistei ārstniecības procesā;⁸⁵³ 3) veikt pētniecību ārstniecības iestādēs, lai izzinātu kapelāna darbības ietekmi uz ārstniecības procesa sekmību.⁸⁵⁴

Pilnveidot izpratni par kapelāna iesaistes nepieciešamību ārstniecībā ir iespējams, stiprinot ne tikai ārējos normatīvos aktus, bet arī ārstniecības iestāžu iekšējos normatīvos aktus, tostarp ieviešot pacientu tiesību īstenošanas plānu ārstniecības iestādēs, kas tika piedāvāts politikas plānošanas un likumdošanas procesā⁸⁵⁵ un pēc kura citastarp ārstniecības iestādēm būtu pienākums organizēt regulāras apmācības par profesionālā veselības aprūpes kapelāna un ārsta savstarpējo sadarbību ārstniecības procesā. Tāpat, pamatojoties uz MK 2009. gada 3. februāra noteikumu Nr. 108 "Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi" 2. punktu,⁸⁵⁶ lai ievērotu konsekvenci normatīvajos aktos, kā arī saistībā ar iepriekš promocijas darbā piedāvātajiem grozījumiem PTL, ĀL, Noteikumos par kapelānu dienestu un MK 2009. gada 20. janvāra noteikumos Nr. 60 "Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām" ietvertajās normās⁸⁵⁷ Autore rosina papildināt ĀL ar normu, kas ļauj ārstniecības personām, tostarp ārstiem, saņemt pastorālo aprūpi. Proti, Autore rosina papildināt ĀL ar 53.³ pantu un izteikt to šādā redakcijā: "53.³ pants. *Ārstniecības personai ir tiesības saņemt pastorālo aprūpi stacionārajā ārstniecības iestādē, kuru saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem sniedz profesionālās veselības aprūpes iestādes kapelāns.*"

⁸⁵³ B. Marin, D., Sharma, V., Powers, R., Rev. Fleenor D. 2017. Spiritual Care and Physicians: Understanding Spirituality in Medical Practice. *Health Care Chaplaincy Network*, 10. Iegūts no: https://www.spiritualcareassociation.org/docs/resources/hccn_whitepaper_spirituality_and_physicians.pdf [sk. 13.08.2022.].

⁸⁵⁴ Gomez, S., Nun˜ez, C., White, B. et al. 2020. Chaplain-Physician Interactions From the Chaplain's Perspective: A Mixed Method Analysis. 5. *American Journal of Hospice & Palliative Medicine*. DOI: <https://doi.org/10.1177/1049909120984390> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁵⁵ Ar Latvijas Republikas veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 "Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" izveidotās darba grupas 2022. gada 9. maija ziņojums "Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" Nr. 1.3.-5./4025. Pieejams Veselības ministrijas un Veselības inspekcijas arhīvā; sk. arī Slokenberga, S. 2022. Jaunas ēras sākums pacientu tiesību aizsardzībā. *Jurista Vārds*. 09.08.2022. 32 (1246). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/281755-jaunas-eras-sakums-pacientu-tiesibu-aizsardziba/> [sk. 19.11.2023.].

⁸⁵⁶ Ministru kabineta 2009. gada 3. februāra noteikumi Nr. 108 "Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi". 2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 17.02.2009. 26. Pieņemts: 03.02.2009. Stājas spēkā: 18.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187822-normativo-aktu-projektu-sagatavosanas-noteikumi> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁵⁷ Sk. promocijas darba 2. nodaļa "Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā" 2.2. apakšnodaļu "Pacienta tiesības saņemt garīgo aprūpi".

3.4. Ārsta tiesības veikt reliģisko darbību

Ārsts, ja vien viņš nav nodibinājis ārstniecības iestādi un individuāli neveic, piemēram, fiziskās personas saimniecisko darbību, ir darbinieks jeb persona, kas uz darba līguma pamata par nolīgto darba samaksu veic noteiktu darbu darba devēja vadībā.⁸⁵⁸ Ārsta darba devējs šādā gadījumā var būt gan fiziska, gan juridiska persona vai arī tiesībspējīga personālsabiedrība, kas uz darba līguma pamata nodarbina vismaz vienu darbinieku.⁸⁵⁹ Ārsta darba devējs var būt ārstniecības iestāde, piemēram, ārstu prakse, kapitālsabiedrība (slimnīca) vai arī veselības centrs, kas reģistrēts ārstniecības iestāžu reģistrā un atbilst normatīvajos aktos noteiktajām obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām, un nodrošina ārstniecības pakalpojumus.⁸⁶⁰ Ārstam, atrodoties darba tiesiskajās attiecībās ar iestādi, ir jāievēro tiesības un pienākumi, kas izriet no ārstniecības iestādes iekšējiem normatīvajiem aktiem, kā arī ārstniecības iestādei saistošiem ārējiem normatīvajiem aktiem.

Nacionālie normatīvie akti nereglamentē un arī neaizliedz tiesības ārstam veikt reliģisko darbību ārstniecības iestādē. Par tiesībām veikt reliģisko darbību ārstniecības iestādē un to īstenošanas kārtību, piemēram, par reliģiskā apģērba un simbolu nēsāšanu ārstniecības iestādē, par iespēju nodoties lūgšanām, par atšķirīga darba laika ievērošanu, ārstam ir jāvienojas ar ārstniecības iestādi kā savu darba devēju. Ārstniecības iestāde ir atbildīga par ārsta tiesību veikt reliģisko darbību aizsardzības robežu noteikšanu, lai netiktu aizskartas citu ārstniecības iestādē esošo personu intereses, ja ārstam ārstniecības iestādē tiek ļauts veikt reliģisko darbību.

3.4.1. Tiesību veikt reliģisko darbību īstenošanas kārtība

Par reliģiskās darbības veikšanu un kārtību, kādā to ārstniecības iestādē drīkst veikt, ārsts ar ārstniecības iestādi var vienoties kā darba tiesisko attiecību nodibināšanas procesā, tā darba tiesisko attiecību pastāvēšanas laikā.

DL neparedz, ka darba intervija ir obligāts priekšnoteikums, lai personu pieņemtu darbā.⁸⁶¹ Saskaņā ar DL 7. panta pirmo daļu ikvienam ir vienlīdzīgas tiesības uz darbu, taisnīgiem, drošiem un veselībai nekaitīgiem darba apstākļiem, kā arī uz taisnīgu darba samaksu.⁸⁶² Saskaņā ar DL 7. panta otro daļu DL 7. panta pirmajā daļā paredzētās tiesības

⁸⁵⁸ Darba likums. Latvijas Republikas likums. 9. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 13.08.2022.].

⁸⁵⁹ Turpat, 4. panta 1. daļa.

⁸⁶⁰ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 21.08.2022.].

⁸⁶¹ Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība. 2020. Darba likums ar komentāriem, 107. Iegūts no: https://arodbiedribas.lv/wp-content/uploads/2020/02/new_dl_ar_kom.pdf [sk. 03.07.2023.].

⁸⁶² Darba likums. Latvijas Republikas likums. 7. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 03.07.2023.].

nodrošināmas bez jebkādas tiešas vai netiešas diskriminācijas, citastarp neatkarīgi no personas reliģiskās pārliecības.⁸⁶³ Tādējādi, ja uz vakanto darba vietu pieteikušies vairāki pretendenti, tad pretendentu atlasē nepieciešams ievērot vienlīdzības principu. Tas ir, vienādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos izturēšanās jābūt vienādei, savukārt atšķirīgos apstākļos izturēšanās jābūt atšķirīgai.⁸⁶⁴ Līdz ar to gadījumā, ja ārsts darba intervijas laikā ārstniecības iestādei kā potenciālajam darba devējam izvēlas atklāt savu reliģisko pārliecību un izvēlas pārrunāt jautājumus, kas saistīti ar iespēju šo pārliecību paust darba tiesisko attiecību pastāvēšanas laikā, attiecībā pret šo ārstu nedrīkst tikt īstenota atšķirīga attieksme.

Ārstniecības iestādei kā potenciālajam ārsta darba devējam ir saistošs DL 33. panta otrās daļas 4. punkts, kas paredz, ka darba intervijā nav pieļaujami tādi darba devēja jautājumi, kas neattiecas uz paredzētā darba veikšanu vai nav saistīti ar pretendenta piemērotību šim darbam, kā arī jautājumi, kas ir tieši vai netieši diskriminējoši, arī jautājumi, kas skar pretendenta reliģisko pārliecību vai piederību reliģiskajai konfesijai.⁸⁶⁵ Gadījumā, ja ārsts darba intervijas laikā ārstniecības iestādei kā potenciālajam darba devējam izvēlas atklāt savu reliģisko pārliecību un izvēlas pārrunāt jautājumus, kas saistīti ar iespēju šo pārliecību paust darba tiesisko attiecību pastāvēšanas laikā, ārstniecības iestādei kā ārsta potenciālajam darba devējam ir jāsniedz informācija ārstam par kārtību, kas nostiprināta ārstniecības iestādē. DL 33. panta trešā daļa paredz, ka potenciālajam darba devējam ir pienākums iepazīstināt pretendentu ar uzņēmumā spēkā esošo darba kopīgumu un darba kārtības noteikumiem, ciktāl tas attiecas uz paredzētā darba veikšanu, kā arī sniegt citu informāciju, kam ir būtiska nozīme darba līguma noslēgšanā.⁸⁶⁶ Gadījumā, ja ārstam ir būtiski veikt reliģisko darbību savas reliģiskās pārliecības dēļ, viņš ar ārstniecības iestādi var darba intervijas laikā izvēlēties pārrunāt to, kādā kārtībā ārstniecības iestādē reliģisko darbību ir iespējams īstenot, un ārstniecības iestādei ir pienākums sniegt informāciju par tās īstenošanas kārtību. Darba intervijā ir iespējams pārrunāt, piemēram, atšķirīgas darba laika

⁸⁶³ Darba likums. Latvijas Republikas likums. 7. panta otrā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁶⁴ Kā Autore pētījusi citviet, gadījumā, ja pretendents pats atklāj DL 33. panta otrās daļas 4. punktā norādīto informāciju un, jo īpaši, ja šī informācija var tikt saistīta ar tiešu vai netiešu diskrimināciju, darba devējam jābūt gatavam apliecināt (sniegt pierādījumus, piemēram, liecinieku liecības, protokoli, audioieraksti u.tml.), ka DL 33. panta otrās daļas 4. punkts nav pārkāpts. Sk. Šāberte, L., Tarasova, D., Palkova, K. 2021. Ārstniecības personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību darba tiesiskajās attiecībās. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*, Rīga: RSU, 2021., 2 (20), 199. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.188-211>; Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība. 2020. Darba likums ar komentāriem, 107. Iegūts no: https://arodbiedribas.lv/wp-content/uploads/2020/02/new_dl_ar_komp.pdf [sk. 03.07.2023.].

⁸⁶⁵ Darba likums. Latvijas Republikas likums. 33. panta otrās daļas 4. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁶⁶ Turpat, 33. panta trešā daļa.

ievērošanas kārtību, iespēju ievērot pārtraukumus lūgšanām, darba vides izkārtojumu, dietāro prasību ievērošanu, ja ārstniecības iestāde kā darba devējs nodrošina darbinieku ēdināšanu u. c.⁸⁶⁷ Savukārt gadījumā, ja ārstniecības iestādē pastāv darba kārtības noteikumos noteikta objektīvi pamatota likumīga mērķa īstenošanai piemērotu un nepieciešamu pasākumu ietvaros realizēta politiskās, filozofiskās, kā arī reliģiskās neitralitātes politika attiecībās ar pacientiem vai vispārējs aizliegums nēsāt jebkuras ārējas politiskās, filozofiskās vai reliģiskās pārliecības atšķirības zīmes darba vietā, darba intervijas gaitā ārstniecības persona kā potenciālais darbinieks būtu par šādu faktu informējams. Vienošanās, kas panākta darba intervijā, ir iekļaujama darba līgumā, kas darba devējam ir jāievēro.⁸⁶⁸

Nav pieļaujams, ka ārstniecības iestāde izvirza nosacījumu ārstam atteikties no savas reliģiskās pārliecības, tostarp reliģiskās darbības veikšanas, vai, gluži pretēji, pieņemt noteiktu reliģisko pārliecību un praktizēto to, veicot attiecīgu reliģisko darbību, lai ārsts varētu noslēgt darba līgumu ar attiecīgo ārstniecības iestādi.⁸⁶⁹ Pirmkārt, kā Autore promocijas darbā norādījusi iepriekš, var tikt identificēts prozelītisma aizlieguma un diskriminācijas reliģiskās pārliecības dēļ aizlieguma pārkāpums.⁸⁷⁰ Otrkārt, jāņem vērā, ka DL 6. panta pirmā daļa noteic, ka nav spēkā tādi darba līguma noteikumi, kas pretēji normatīvajiem aktiem pasliktina darbinieka tiesisko stāvokli.⁸⁷¹ Savukārt CL 1415. pants noteic, ka neatļauta un nepieklājīga darbība, kuras mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem vai kura vērsta uz to, lai izvairītos no likuma nosacījumiem, nevar būt tiesiska darījuma priekšmets; tāds darījums nav spēkā.⁸⁷² Tā ietvaros par pretēju reliģijai varētu tikt atzīts tāds darba līgums, kas uzliek par pienākumu ārstniecības personai atteikties no savas reliģiskās pārliecības, izstājoties, piemēram, no Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas.⁸⁷³

Nosacījums, kas paredz ārstam ievērot noteiktus reliģiskus priekšrakstus, bet kas nav atbilstošs normatīvajiem aktiem, var tikt atzīts par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu. Tā,

⁸⁶⁷ Šāberte, L., Tarasova, D., Palkova, K. 2021. Ārstniecības personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību darba tiesiskajās attiecībās. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. Rīga: RSU, 2021., 2 (20), 199. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.188-211> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁶⁷ Turpat.

⁸⁶⁸ Turpat.

⁸⁶⁹ Turpat.

⁸⁷⁰ Sk. promocijas darba 1. nodaļas "Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mījiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā" 1.2. apakšnodaļu "Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Padomē".

⁸⁷¹ Darba likums. Latvijas Republikas likums. 6. panta pirmā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁷² Civillikums: Latvijas Republikas likums. 1415. pants. *Valdības Vēstnesis*. 20.02.1937. 41. Pieņemts: 28.01.1937. Stājas spēkā: 01.09.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁷³ Balodis, K. 2007. *Ievads Civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 231.

piemēram, EST spriedumā lietā *IR pret JQ* ir nostiprinātas atziņas, kas skar atšķirīgas attieksmes aizlieguma reliģiskās pārliecības dēļ, kas izpaužas tiešā diskriminācijā, nozīmību darba tiesiskajās attiecībās. Proti, EST minētajā spriedumā atzina, ka apstākļi, ka Katoļu baznīcai piederoša slimnīca izbeidz darba tiesiskās attiecības ar kādu vadošā amatā esošu katoļticīgu ārstu tāpēc, ka viņš pēc laulības šķiršanas ir stājies otrreizējā laulībā, var būt kvalificējams kā diskriminācija reliģijas dēļ. Proti, prasība, lai vadošā amatā esošs katoļticīgs ārsts respektētu laulības saišu svētumu un nesagraujamību atbilstoši Katoļu baznīcas izpratnei, nešķiet esam būtiska, leģitīma un attaisnota prasība attiecībā uz šo profesiju. Tiesa arī izdara precizējumu, ka aizliegums jebkādi diskriminēt reliģijas dēļ ir pēc sava rakstura imperatīvs, jo tas ir vispārējs tiesību princips, kas nostiprināts ESPH, un tādējādi jebkura privātpersona var uz šo aizliegumu atsaukties strīdā, kurā ir piemērojamas ES tiesības.⁸⁷⁴

Ārsta reliģiskajai pārliecībai un attiecīgam reliģiskās darbības veikšanas veidam var būt izšķiroša nozīme tad, ja tas ir priekšnoteikums, lai pildītu amata pienākumus. Piemēram, ja baznīcai piederošā slimnīcā tiek pieņemts darbā ārsts, kuram papildus saviem darba pienākumiem ir jābūt atbilstošai izglītībai reliģijas jomā un ir jāvada ceremonijas slimnīcas kapelā.⁸⁷⁵ Šāds jautājums analizēts EST 2018. gada 17. aprīļa spriedumā lietā *Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V. Bundesarbeitsgericht*.

Lietā *Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V. Bundesarbeitsgericht* EST lūgts sniegt prejudiciālu nolēmumu par to, kā diskriminācijas reliģiskās pārliecības dēļ darba tiesisko attiecību nodibināšanas procesā interpretēt Direktīvas 2000/78/EK 4. panta 2. punktu, kas noteic: “ES dalībvalstis var uzturēt spēkā attiecīgās valsts tiesību aktus, kuri ir spēkā šīs direktīvas pieņemšanas dienā, vai noteikt turpmākos tiesību aktus, kuros ņem vērā valsts praksi, kas pastāv šīs direktīvas pieņemšanas dienā un saskaņā ar ko profesionālo darbību gadījumā baznīcās un citās valsts vai privātās organizācijās to ētoss balstās uz reliģiju vai uzskatiem, dažāda attieksme personas reliģijas vai uzskatu dēļ neveido diskrimināciju, ja šādu darbību īpatnību dēļ vai tajā sakarā, kurā tās veic, personas reliģija vai uzskati veido īstu, likumīgu un attaisnotu prasību attiecībā uz profesiju, ņemot vērā organizācijas ētosu. Šo atšķirīgo attieksmi ievieš, ņemot vērā ES dalībvalstu konstitucionālās normas un principus, kā arī Kopienas tiesību vispārīgos principus, un tai nekādā gadījumā nebūtu jāattaisno nekāda diskriminācija. Ar noteikumu, ka citādi šo direktīvu ievēro, tā neskar baznīcas un to citu valsts vai privāto organizāciju, kuru ētoss balstās uz reliģiju

⁸⁷⁴ Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 11. septembra spriedums lietā Nr. C-68/17 *IR pret JQ*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=205521&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=701335> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁷⁵ Sk., piemēram, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība. 2020. Darba likums ar komentāriem. Iegūts no: https://arodbiedribas.lv/wp-content/uploads/2020/02/new_dl_ar_kom.pdf [sk. 03.07.2023.].

vai uzskatiem un kuras darbojas saskaņā ar valsts konstitūciju un likumiem, tiesības pieprasīt, lai personas, kuras strādā to labā, izturētos godprātīgi un lojāli pret organizācijas ētosu.”⁸⁷⁶

EST 2018. gada 17. aprīļa spriedumā lietā *Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V.* Bundesarbeitsgericht ir norādījusi, ka prasībai par reliģisko piederību – tālab, lai varētu ieņemt amatu kādā baznīcā vai reliģiskā organizācijā, – ir jāvar būt efektīvi pārbaudāmai valsts tiesu sistēmai piederīgās tiesās. Šai prasībai ir jābūt gan nepieciešamai, gan tādai, kas, ņemot vērā attiecīgās baznīcas vai organizācijas ētosu, objektīvi izriet no attiecīgās profesionālās darbības rakstura vai veikšanas apstākļiem, gan atbilstīgai samērīguma principam.⁸⁷⁷

No minētā Autore secina, ka ārsta reliģiskā pārliecība var būt izšķiroša vienīgi tajā gadījumā, ja tā ir saistīta ar viņa amata pienākumu pildīšanu, ko, pastāvot tiesiskam strīdam, ārstniecības iestādei ir jāspēj pierādīt. Ja ārstniecības iestāde to nespēj pierādīt, tad var tikt identificēts diskriminācijas aizlieguma pārkāpums.

Pamatojoties uz DL 6. pantu un CL 1415. pantu, nevar atzīt par prettiesisku tādu darba līgumu, kas ietver nosacījumus, kas ir pretēji kādas reliģijas iekšējai sistēmai, nevis normatīvajiem aktiem.⁸⁷⁸ Piemēram, Vecās Derības 2. Mozus grāmatā ir noteikts: “Sešas dienas strādā, bet septītajā dienā atpūties – pat ja tas būtu aršanas un pļaušanas laikā, tev jāatpūšas.”⁸⁷⁹ Gadījumā, ja izceltos strīds, ka ārstniecības personai darba līgumā ir noteikts, ka tai darba pienākumi jāveic svētdienā, bet ārstniecības persona savas reliģiskās pārliecības dēļ tam nepiekrīt, CL 1415. panta izpratnē nevarētu atzīt, ka šāds darba līgums ir pretējs reliģijai.⁸⁸⁰ Ārstniecības iestādei kā ārsta darba devējam ir jāievēro normatīvo aktu prasības. Tā, piemēram, ja ārstam savas reliģiskās pārliecības dēļ ir nepieciešams ievērot atšķirīgu darba laiku, tad par to viņam saskaņā ar DL ir jāvienojas ar ārstniecības iestādi. Tāpat ārstniecības iestādei kā ārsta darba devējam ir jāievēro valstī noteiktās svētku dienas un DL noteiktajā kārtībā jāveic piemaksa par tām.

Atšķirīga darba laika ievērošanas tiesiskie aspekti reliģiskās pārliecības dēļ ir reglamentēti DL 133. panta piektajā daļā, kas paredz, ja darbinieks savas reliģiskās pārliecības vai citu pamatotu iemeslu dēļ nevar ierasties darbā pārceltajā darba dienā, šī diena tiek uzskatīta par darbinieka ikgadējā atvaļinājuma dienu vai, vienojoties ar darba devēju, tā tiek atstrādāta

⁸⁷⁶ Eiropas Padome. Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, OV L 303, 02.12.2000., 16./22. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/78/oj/?locale=LV> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁷⁷ Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 17. aprīļa spriedums lietā Nr. C-414/16 *Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V.* Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62016CJ0414> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁷⁸ Balodis, K. 2007. *Ievads Civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 230.

⁸⁷⁹ [2. Mozus grāmata 34:21.]. Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām. 2019. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 159.

⁸⁸⁰ Balodis, K. 2007. *Ievads Civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 230.

citā laikā.⁸⁸¹ Kā Autore pētījusi citviet, pastāvot situācijai, ja darba nedēļas ietvaros viena darba diena iekrīt starp svētku dienu un nedēļas atpūtas laiku, darba devējs šo darba dienu var noteikt par brīvdienu un pārcelt to uz sestdienu tajā pašā nedēļā vai citā nedēļā tā paša mēneša ietvaros. Ja darbinieks savas reliģiskās pārliecības vai citu pamatotu iemeslu dēļ nevar ierasties darbā pārceltajā darba dienā, šī diena tiek uzskatīta par darbinieka ikgadējā atvaļinājuma dienu vai, vienojoties ar darba devēju, tā tiek pārcelta uz citu dienu.⁸⁸² Ja puses nevar vienoties par to, ka šī diena uzskatāma par ikgadējo atvaļinājuma dienu un nav iespējams panākt vienošanos par pārceltās dienas atstrādāšanu, tad darbiniekam šī diena ir uzskatāma par ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma dienu. “Piemēram, ja darbinieks pēc savas reliģiskās pārliecības ir piederīgs Septītas Dienas Adventistu draudzei, kuras baznīcas mācībā ir noteikts ierobežojums veikt darbu sestdienā, tad darbiniekam ir tiesības ar darba devēju vienoties, ka pārceltā diena tiks atstrādāta citā laikā. Ja pusēm nav iespējams panākt vienošanos par pārceltās dienas atstrādāšanu, tad darbiniekam šī diena ir uzskatāma par ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma dienu. Jānorāda, ka šajā situācijā tieši darbinieka pienākums būs pierādīt, ka viņš atbilst DL 133. panta piektās daļas noteiktajiem kritērijiem (piemēram, iesniedzot darba devējam izziņu par piederību baznīcai).”⁸⁸³ Gadījumā, ja vienošanās nav panākta, ārstam, kuru nodarbina svētku dienā, līdzekļus darba samaksai ir tiesības uz piemaksu, kas pienākas par veikto darbu saskaņā ar DL 68. pantu.⁸⁸⁴ Šajā kontekstā jānorāda ECT 2006. gada 13. jūlija spriedums lietā *Kosteski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, kur tika izskatīts jautājums par pieteicēju, kurš bez darba devēja atļaujas nebija ieradies darbā, lai svinētu musulmaņu svētkus *Bayram*. Pieteicējs atteicās iesniegt pierādījumus par savu reliģisko pārliecību. Tā rezultātā tiesa pieteicējam piemēroto naudas sodu atstāja spēkā. Pieteicējs uzskatīja, ka ir pārkāpts diskriminācijas aizliegums pret viņu reliģiskās pārliecības dēļ. ECT atzina, ka konkrētajā jautājumā attiecībā pret pieteicēju nav ticis pārkāpts ECT 9. pants un ECPAK 14. pants, kas ietver diskriminācijas aizliegumu tā sakarā. Bez skaidriem pierādījumiem nevar ietilpināt ECPAK 9. panta aizsardzības tvērumā jebkuru darbību, kuru persona motivē ar savu reliģisko pārliecību.⁸⁸⁵ No minētā Autore secina, ka prasība pierādīt savu reliģisko piederību, lai attaisnotu neierašanos

⁸⁸¹ Darba likums: 2001. gada 20. jūnija likums (spēkā no 01.06.2002.) // *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15, 133. panta piektā daļa.

⁸⁸² Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars, 203–205. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. Rīga: RSU, 2017, 2 (8). Iegūts no: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Dokumenti/izdevumi/Socrates_8_2017.pdf [sk. 03.07.2023.].

⁸⁸³ Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība. 2020. Darba likums ar komentāriem. Rīga, 360. Iegūts no: https://arodbiedribas.lv/wp-content/uploads/2020/02/new_dl_ar_kom.pdf [sk. 03.07.2023.].

⁸⁸⁴ Darba likums: 2001. gada 20. jūnija likums (spēkā no 01.06.2002.) // *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15, 68. pants.

⁸⁸⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 13. jūlija spriedums lietā *Kosteski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*. Pieteikuma Nr. 55170/00. 37., 38. punkts, 44.–47. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-73342%22%5D%7D> [sk. 03.07.2023.].

darba vietā, var tikt uzskatīta par leģitīmu gadījumos, kad ārstam tiek lūgts pierādīt, ka viņam ir nepieciešams ievērot atšķirīgu darba laiku savas reliģiskās pārliecības dēļ. Nacionālajā tiesiskajā regulējumā nedrīkst pastāvēt nosacījums un ārstniecības iestāde kā ārsta darba devējs nedrīkst ietvert iekšējās kārtības noteikumos nosacījumu, ka darbinieki, kuri nepieder noteikta veida reliģiskajai pārliecībai, ar kuru nosakāma svētku diena, nedrīkst izmantot šo svētku dienu vai nedrīkst saņemt papildu piemaksu pie saņemtās darba samaksas šajā svētku dienā. Tā, piemēram, EST spriedumā lietā *Cresco Investigation GmbH* sniegusi prejudiciālu nolēmumu par to, kā interpretēt atšķirīgu attieksmi reglamentējošās tiesību normas, kas nostiprinātas ESPH un Direktīvā 2000/78/EK saistībā ar tiesībām saņemt papildu piemaksu pie saņemtās darba samaksas par darbu, kas veikts Lielajā Piektdienā.⁸⁸⁶

Minētajā lietā pastāvēja tiesisks strīds par to, ka darbinieks nebija ne Evaņģēliski luterisko Augsburgas ticības apliecības un Reformātu baznīcu, ne Veckatoļu baznīcas un Evaņģēliskās metodistu baznīcas draudzes loceklis un uzskatīja, ka ir ticis diskriminēts, jo viņam ir liegta piemaksa par darbu svētku dienā attiecībā uz darbu, ko viņš bija veicis 2015. gada 3. aprīlī, Lielajā Piektdienā, un tādējādi pieprasīja atlīdzību, kas viņam par šo dienu pienāktos līdztekus darba samaksai. Lietā analizētie nacionālie normatīvie akti paredzēja, ka darba ņēmējam svētku dienās bija tiesības uz vismaz 24 stundu ilgu nepārtrauktu atpūtas laikposmu, kuram ir jā sākas svētku dienā, agrākais, plkst. 00.00 un, vēlākais, plkst. 6.00. Par svētku dienām uzskatāmas 1. janvāris (Jaungada diena), 6. janvāris (Epifānija jeb Zvaigznes diena), Otrās Lieldienas, 1. maijs (Valsts svētku diena), Debesbraukšanas diena, Otrie Vasarsvētki, Vissvētākās Jēzus Sirds svētki, 15. augusts (Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas diena), 26. oktobris (Nacionālo svētku diena), 1. novembris (Visu svēto diena), 8. decembris (Bezvainīgās Ieņemšanas diena), 25. decembris (Pirmie Ziemassvētki) un 26. decembris (Otrie Ziemassvētki). Evaņģēliski luterisko Augsburgas ticības apliecības un Reformātu baznīcu, Veckatoļu baznīcas un Evaņģēliskās metodistu baznīcas draudžu locekļiem arī Lielā Piektdiena ir svētku diena. Analizētajos nacionālajos normatīvajos aktos bija paredzēts, ka darba ņēmējs saglabā savas tiesības uz darba samaksu, ja svētku diena sakrīt ar darba dienu. Darba ņēmējam pienākas darba samaksa, ko viņš būtu saņēmis par darbu, kas būtu bijis jāveic, ja nebūtu radušies apstākļi, kad darbs jāveic svētku dienās. Darba ņēmējam, kuru nodarbina svētku dienā,

⁸⁸⁶ Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 22. janvāra spriedums lietā C-193/17. *Cresco Investigation GmbH* pret *Markus Achatzi*. 2. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=210073&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644701> [sk. 03.07.2023.].

līdztekus darba samaksai ir tiesības uz atlīdzību, kas pienākas par veikto darbu, ja vien nav panākta vienošanās par kompensējošu atpūtas laiku.⁸⁸⁷

EST minētajā spriedumā atzina, ka Direktīvas 2000/78/EK, ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju izpratnē ar valsts nacionālo normatīvo regulējumu, pēc kura, pirmkārt, Lielā Piektdiena ir svētku diena tikai darba ņēmējiem, kas ir noteiktu kristīgās baznīcas draudžu locekļi, un, otrkārt, vienīgi šiem darba ņēmējiem, ja viņiem ir jāstrādā šajā svētku dienā, ir tiesības uz papildu piemaksu pie saņemtās darba samaksas par šajā dienā veikto darbu, ir radīta tieša diskriminācija reliģijas dēļ.⁸⁸⁸ Līdz ar to secināms, ja nacionālajā normatīvajā regulējumā ir ietverts nosacījums par svētku dienu, kas ir ievērojama, ņemot vērā reliģisko mācību, tad šo svētku dienu ir tiesības ievērot visiem darba ņēmējiem neatkarīgi no reliģiskās piederības, kā arī saņemt papildu piemaksu pie saņemtās darba samaksas par šajā dienā veikto darbu. Pretējā gadījumā var tikt identificēts diskriminācijas aizlieguma pārkāpums.⁸⁸⁹

3.4.2. Tiesību veikt reliģisko darbību aizsardzības robežas

Ja ārsts ar ārstniecības iestādi ir vienojies par reliģiskās darbības īstenošanas kārtību, piemēram, par reliģiskā apģērba un simbolu nēsāšanu ārstniecības iestādē, par iespēju nodoties lūgšanām, ārstniecības iestādei ir jāievēro, lai netiktu aizskartas citu ārstniecības iestādē esošo personu intereses.

No ECT prakses kopumā izriet, ka ārstniecības iestādes kā ārsta darba devēja rīcībai, ierobežojot reliģisko darbību, vienmēr jābūt tiesiskai un konsekventai un tā nedrīkst būt absolūta, jo ir jāmeklē alternatīvi risinājumi, kā darbiniekam tomēr nodrošināt iespēju paust savu reliģisko pārliecību, veicot reliģisko darbību, ja ierobežojumi tiek noteikti. Nav pieļaujama formāla ierobežojumu noteikšana, bez pamatojuma. Piemēram, ECT izskatīšanas stadijā ir lieta *Türk v. Germany*, kurā slimnīca, kas nodarbina pieteicēju, formāli atteica viņai atsākt darbu pēc atvaļinājuma, jo pieteicēja bija paziņojusi, ka ir sākusi nēsāt reliģiski motivētu galvas lakatu. ECT paziņoja par pieteikumu Vācijas valdībai un

⁸⁸⁷ Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 22. janvāra spriedums lietā C-193/17. *Cresco Investigation GmbH* pret *Markus Achatzi*. 9. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=210073&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644701> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁸⁸ Turpat, 90. punkta 1. apakšpunkts.

⁸⁸⁹ Detalizētāk sk. Šāberte, L., Tarasova, D., Palkova, K. 2021. Ārstniecības personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību darba tiesiskajās attiecībās. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2 (20), 188–211. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.188-211> [sk. 03.07.2023.].

uzdeva pusēm jautājumus saskaņā ar ECPAK 9. pantu (relīģijas brīvība) un ECPAK 35. pantu (pieņemamības kritēriji).⁸⁹⁰

Pierādāmās ietekmes uz pacienta veselības apdraudējumu novērtēšanā, izlemjot par reliģiskās pārliecības paušanas ierobežojumu noteikšanu ārstam, būtiska nozīme ir ne tikai ārstniecības iestādes pienākumam izvērtēt visu iesaistīto pušu intereses, likumību, iecerētā mērķa leģitimitāti un samērīgumu šī mērķa sasniegšanai, bet arī ārstniecības iestādes pienākumam noteikt, vai ārstniecības personai ir iespējams piedāvāt alternatīvus risinājumus reliģiskās pārliecības paušanai. Lai novērstu, ka ārstam tiek radītas nelabvēlīgas sekas, nosakot striktas reliģiskās pārliecības īstenošanas robežas, ārstniecības iestādes pienākums ir vērtēt samērīgumu, nosakot, vai ierobežojums ir strikti nepieciešams.⁸⁹¹ Lietās, kas skar reliģiskās pārliecības paušanas ierobežošanu, veicot reliģisko darbību, primāri jāizvērtē visu iesaistīto pušu intereses, likumība un mērķa leģitimitāte, kā arī samērīgums šī mērķa sasniegšanai, lai noskaidrotu, vai nepastāv potenciāls pamattiesību aizskārums risks.⁸⁹²

Ja ir pamatoti paredzams, ka tiks apdraudētas pacienta tiesības uz kvalitatīvu ārstniecību medicīnisku manipulāciju laikā, piemēram, potenciāli tiks nodarīts kaitējums pacienta veselībai, ārstniecības iestāde var ierobežot reliģiska apģērba un simbolu nēsāšanu laikā, kad tiek veiktas medicīniskās manipulācijas. Savukārt citā laikā, piemēram, veicot administratīvos pienākumus ārstniecības iestādē, lai ierobežojums būtu samērīgs, var tikt atļauts nēsāt reliģisko apģērba un simbolus.⁸⁹³ Tā, piemēram, spriedumā lietā *Eweida and Others v. the United Kingdom* ECT ir norādījusi, ka pierādāma pacienta veselības vai dzīvības apdraudējuma novēršanas nolūkā par pamatotu būs uzskatāms ierobežojums ārstniecības personai nēsāt reliģisku priekšmetu “krustiņu” ārstniecības iestādē. Pacients krustiņu var satvert un noraut, ievainojot sevi un ārstniecības personu. Pastāv arī risks, ka ķēdīte ar krustiņu šūpojoties var skart atvērtu brūci. Ārstniecības iestādes rīcībai, nosakot tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežojumus, visos gadījumos jābūt tiesiskai un konsekventai. Tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežojumi nedrīkst būt formāli.

⁸⁹⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas paziņotā lieta. *Türk v. Germany*. Pieteikuma Nr. 61347/16 (iesniegts 18.10.2016.; paziņots 12.09.2018.). Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-186735%22%7D> [sk. 20.11.2023.].

⁸⁹¹ Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2017, 2 (8), 114. Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1040> [sk. 29.05.2022.].

⁸⁹² Šāberte, L., Tarasova, D., Palkova, K. 2021. Ārstniecības personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību darba tiesiskajās attiecībās. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2021, 2 (20), 201. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.188-211> [sk. 03.07.2023.].

⁸⁹³ Promocijas darba 1. nodaļas “Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā” 1.2.1. apakšnodaļā “Tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Eiropas Cilvēktiesību pamatbrīvību aizsardzības konvencijā”.

Ārstniecības iestādei ir jāmeklē alternatīvi risinājumi, kā ārstam tomēr nodrošināt iespēju īstenot reliģiskās pārliecības brīvību gadījumā, ja ierobežojumi tiek noteikti.⁸⁹⁴

EST savos nolēmumos kopumā uzsver darba devēja neitralitātes politikas aizsardzību, nosakot ierobežojumus nēsāt reliģisko apģērbu vai simbolus visiem uzņēmuma darbiniekiem.⁸⁹⁵ Neitralitātes politika ir saistīta ar ESPH 16. pantā atzīto darījumdarbības brīvību, un tai ir likumīgs raksturs.⁸⁹⁶ Kā EST norādījusi spriedumā lietā *L.F. pret S.C.R.L.*, Direktīvas 2000/78/EK 2. panta 2. punkta a) apakšpunkta izpratnē privāta uzņēmuma iekšējs noteikums, ar ko darba vietā aizliegts nēsāt jebkādas redzamas politisko vai filozofisko uzskatu vai reliģiskās pārliecības zīmes, nav tieša diskriminācija “reliģijas vai uzskatu dēļ”, jo šis noteikums vienādi attiecas uz jebkādu šo uzskatu paušanu un ir vienādi attiecināms uz visiem uzņēmuma darbiniekiem, tiem vispārēji un vienādi nosakot neitrālu ģērbšanās veidu, kam ir pretrunā šādu zīmju nēsāšana.⁸⁹⁷ Tāpat, kā to ir norādījusi EST spriedumā lietā *OP pret Commune d’Ans*, lai izveidotu pilnīgi neitrālu administratīvo vidi, publiskā sektora iestāde var aizliegt darba vietā nēsāt redzamas filozofiskās vai reliģiskās pārliecības atšķirības zīmes. Šāds noteikums nav diskriminējošs, ja tas ir vispārīgi un nediferencēti piemērojams visiem šīs iestādes darbiniekiem un nepārsniedz to, kas ir absolūti nepieciešams.⁸⁹⁸ Stingras neitralitātes politiku, ko publiskā sektora iestāde noteikusi saviem darbiniekiem, lai izveidotu pilnīgi neitrālu administratīvo vidi savā teritorijā, var uzskatīt par objektīvi attaisnotu ar legītīmu mērķi. Tāpat par attaisnotu var uzskatīt citas publiskā sektora iestādes izdarīto izvēli par labu tādai politikai, ar ko vispārēji

⁸⁹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 15. janvāra spriedums lietā *Eweida and Others v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 48420/10. 20. un 98. punkts. Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-115881%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-115881%22]) [sk. 19.04.2021.].

⁸⁹⁵ Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2017, 2 (8), 113. Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1040> [sk. 29.05.2022.].

⁸⁹⁶ Darījumdarbības brīvību atzīst saskaņā ar Savienības tiesību aktiem un valstu tiesību aktiem un praksi. Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. 16. pants. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES> [sk. 02.02.2023.].

⁸⁹⁷ Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 13. oktobra spriedums lietā Nr. C-344/20. *L.F. pret S.C.R.L.* 33. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=267126&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2822231>; Tiesa atsaukusies uz citiem EST spriedumiem (2017. gada 14. marts, *G4S Secure Solutions*, C-157/15, EU:C:2017:203, 30. un 32. punkts, kā arī 2021. gada 15. jūlijs, *WABE* un *MH Müller Handel*, C-804/18 un C-341/19, EU:C:2021:594, 52. punkts). Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=267126&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2822231> [sk. 02.02.2023.].

⁸⁹⁸ Eiropas Savienības Tiesas 2023. gada 28. novembra spriedums lietā Nr. C-148/22. *OP pret Commune d’Ans*. 15., 18., 19., 20., 21., 26., 29., 32., 33., 37., 40., 42., 51. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1242050>; Sk. arī Eiropas Savienības Tiesa. Paziņojums Presei. Luksemburgā 2023. gada 28. novembrī. Tiesas spriedums lietā C-148/22/*Commune d’Ans*. Reliģiskās pārliecības atšķirības zīmju nēsāšana darba vietā: publiskā sektora iestāde var aizliegt darbiniekiem nēsāt šādas zīmes. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cp230181lv.pdf> [sk. 13.12.2023.].

un nediferencēti atļauts nēsāt redzamas pārliecības – tostarp filozofiskās vai reliģiskās – atšķirības zīmes arī saskarsmē ar sabiedrisko pakalpojumu lietotājiem vai noteikts aizliegums nēsāt šādas pārliecības atšķirības zīmes tikai situācijās, kad pastāv šāda saskarsme.⁸⁹⁹ Proti, ES dalībvalstīm un to administratīvi teritoriālajām vienībām, ievērojot tām atzītās pilnvaras, ir rīcības brīvība attiecībā uz sabiedrisko pakalpojumu neitralitātes koncepciju, kuru tā atbilstoši tās konkrētajam kontekstam vēlas veicināt darba vietā. Tomēr šim mērķim ir jābūt īstenotam saskanīgi un sistemātiski un pasākumi, kuri veikti šā mērķa sasniegšanai, nedrīkst pārsniegt to, kas ir absolūti nepieciešams. ES dalībvalstu tiesām ir jāizvērtē, vai veiktajos pasākumos ir saskaņota reliģijas brīvība un minētā aizlieguma pamatā esošie leģitīmie mērķi.⁹⁰⁰ Tas nozīmē, ka visos gadījumos neitralitātes politika ir jāīsteno pareizi un sistemātiski, izvērtējot nepieciešamo attiecināmību uz pilnīgi visiem uzņēmuma darbiniekiem. Ierobežojumi, kas attiecināmi uz visiem sabiedrības darbiniekiem, ir jāiegrožo tikai līdz strikti nepieciešamajam līmenim. Pretējā gadījumā var tikt konstatēts diskriminācijas aizlieguma pārkāpums.⁹⁰¹ To akcentē arī turpmāk minētie EST spriedumi.

EST 2017. gada 14. marta spriedumā lietā *Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions NV* ir analizējusi, vai aizliegums darba devēja iekšējos kārtības noteikumos islāmticīgai sievietei darbavietā nēsāt islāmisko lakatu nav tieša diskriminācija Direktīvas Nr. 2000/78/EK izpratnē, ja aizliegums darbavietā nēsāt ārējas politiskās, filozofiskās vai reliģiskās pārliecības atšķirības zīmes ir noteikts visiem darbiniekiem.⁹⁰² Reliģiskā apgērba nēsāšanas kontekstā ECT lēmumā *Phull v. France* ir atzinusi, ka šķietami neitrāls pienākums, kas noteikts visiem darbiniekiem, piemēram, aizliegums nēsāt galvassegas, nedrīkst radīt konkrētas nelabvēlīgākas sekas personām, kuras praktizē noteiktas reliģijas vai uzskatus. Piemēram, personām, kuras praktizē sikhismu, tādā gadījumā nebūtu iespējams nēsāt turbānu. Arī netieša diskriminācija ir aizliegta, ja vien tās

⁸⁹⁹ Eiropas Savienības Tiesas 2023. gada 28. novembra spriedums lietā Nr. C-148/22. *OP pret Commune d'Ans*. 15., 18., 19., 20., 21., 26., 29., 32., 33., 37., 40., 42., 51. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1242050>; Sk. arī Eiropas Savienības Tiesa. Paziņojums Presei. Luksemburgā 2023. gada 28. novembrī. Tiesas spriedums lietā C-148/22|*Commune d'Ans*. Reliģiskās pārliecības atšķirības zīmju nēsāšana darba vietā: publiskā sektora iestāde var aizliegt darbiniekiem nēsāt šādas zīmes. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cp230181lv.pdf> [sk. 13.12.2023.].

⁹⁰⁰ Turpat.

⁹⁰¹ Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars, 113–114. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. 2 (8). Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1040> [sk. 29.05.2022.].

⁹⁰² Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 14. marta spriedums lietā C-157/15. *Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions NV*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=188852&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3642978> [sk. 03.07.2023.].

pamatā esošā atšķirīgā attieksme nav objektīvi attaisnota ar legītimu mērķi un ja šī mērķa sasniegšanas līdzekļi ir piemēroti un vajadzīgi. Turklāt legītīma mērķa jēdziens un tā īstenošanai izmantoto līdzekļu piemērotība un vajadzība ir jāinterpretē šauri.⁹⁰³

EST spriedumā lietā *Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions* ir norādījusi, ka darba devēja aizliegums nēsāt jebkādas redzamas politiskās, filozofiskās vai reliģiskās pārliecības zīmes nav uzskatāms par tiešu diskrimināciju reliģijas dēļ, ja šāds aizliegums ir vienādi attiecināms uz visiem darba ņēmējiem uzņēmumā, tiem vispārēji un vienādi nosakot neitrālu gērbšanās veidu. Ierobežojumi, kas attiecināmi uz visiem darbiniekiem, ir jāiegrožo tikai līdz strikti nepieciešamajam līmenim. Pretējā gadījumā var tikt konstatēts diskriminācijas aizlieguma pārkāpums, ja pierādīts, ka šķietami neitrāls pienākums faktiski rada konkrētas nelabvēlīgas sekas. Tāpat EST šajā lietā ir norādījusi, ka vienmēr jāpārbauda, vai mērķis varēja tikt sasniegts ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem nekā formālu aizliegumu. Piemēram, pirms noteikt pilnīgu aizliegumu, jāapsver iespēja norīkot darbiniekus darbā ar tādiem klientiem, kuri neiebilst pret redzamām un uzkrītošām reliģiskās pārliecības atšķirības zīmēm. Būtiska ir samērīguma principa ievērošana uzņēmuma neitralitātes politikas ieviešanā attiecībā uz visiem darbiniekiem. Nosakot reliģiskās pārliecības paušanas ierobežojumus līdz strikti nepieciešamajam līmenim, jāņem vērā, cik liela un uzkrītoša ir konkrētā darbinieka reliģiskās atšķirības zīme, kā arī darbinieka pienākumu būtība, konteksts, kurā darbiniekam jāizpilda šie pienākumi, kā arī attiecīgās ES dalībvalsts nacionālā identitāte.⁹⁰⁴

Līdz ar to Autore secina, ka neitralitātes politikas ievērošana nevar būt vienīgais legītīmais mērķis, lai objektīvi attaisnotu netiešu diskrimināciju reliģiskās pārliecības dēļ. Ar ārstniecības iestādes kā darba devēja gribu īstenot neitralitātes politiku vien nepietiek. Attaisnojums ir objektīvs tikai tad, ja ārstniecības iestādei kā ārsta darba devējam ir patiesa vajadzība, kas ir jāpierāda ārstniecības iestādei. Ārstniecības iestādes kā darba devēja gadījumā tie var būt konkrēti pierādījumi, kas norāda uz pacienta veselības interešu, piemēram, epidemioloģiskās drošības, apdraudējumu. Reliģiskās pārliecības paušanas ierobežojumu ir būtiski noteikt līdz strikti nepieciešamajam līmenim.

⁹⁰³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 11. janvāra lēmums lietā Nr. 37553/07 *Phull v. France*. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-77018&filename=PHULL%20v.%20FRANCE.pdf&logEvent=False> [sk. 20.07.2023.].

⁹⁰⁴ Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 14. marta spriedums lietā C-157/15. *Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions NV*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=188852&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3642978> [sk. 20.07.2023.].

3.5. Nodaļas nobeigums

Lai atbildētu uz promocijas darbā izvirzīto trešo pētniecības jautājumu par to, kāda aizsardzība ārstam nacionālajos normatīvajos aktos ir nodrošināta attiecībā uz tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kādas tiesiskā regulējuma problēmas pastāv un kā ir jāpilhveido nacionālais normatīvais regulējums, Autore izvirza turpmāk norādītās tēzes.

Nacionālajos normatīvajos aktos ārsta profesionālajai kompetencei ir izvirzītas augstas tiesiskās prasības. Ārstam ir saistošas gan tiesības un pienākumi, kas izriet no ĀL un PTL, kā arī no normatīvajiem aktiem, kuri reglamentē ārsta teorētisko un praktisko zināšanu apjomu, kas jāapgūst medicīnas izglītības programmā, gan arī ārsta profesionālās ētikas dokumenti.

Nacionālajos normatīvajos aktos ietvertās stingrās tiesiskās prasības, kas izvirzītas ārsta profesijai, pamatā ir vērstas uz to, lai aizsargātu pacienta tiesības savas ārstniecības ietvaros saņemt kvalitatīvus un kvalificētus veselības aprūpes pakalpojumus. Saskaņā ar nacionālajiem normatīvajiem aktiem ārstam piemīt profesionālā brīvība. Profesionālās brīvības ietvaros ārstam ir tiesības atteikties no pacienta ārstniecības. Tostarp ārsts var savas reliģiskās pārliecības dēļ atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu. Tomēr jāņem vērā, ka ārsta profesionālajai brīvībai ir jābūt vērstai uz pacienta tiesību un likumīgo interešu aizsardzību. Ārsts profesionālās brīvības ietvaros nedrīkst censties panākt to, lai pacients ārstniecību veiktu atbilstīgi ārsta reliģiskajām vērtībām un pārliecībai vai lai pacients mainītu savu reliģisko pārliecību. Ārstam ir jāciens pacienta reliģiskās vērtības un izvēle ārstniecībā, tostarp jāievēro pacienta autonomija un integritāte, un jāveic normatīvajiem aktiem atbilstoša ārstniecība. Līdz ar to neatkarīgi no tā, ka ārstam piemīt profesionālā brīvība, viņš to nedrīkst izmantot savu reliģisko vērtību apmierināšanai ārstniecībā, vadoties pēc savas pārliecības un vērtību sistēmas.

Autore trešās promocijas darba nodaļas ietvaros ir noskaidrojusi, ka Latvijas pozitīvo pienākumu izpilde, lai efektīvi aizsargātu pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību, ārstam pildot savus profesionālos pienākumus, ir nesekmīga tā iemesla dēļ, ka nav izstrādāts pietiekami efektīvs tiesiskais regulējums. Proti, nacionālajos normatīvajos aktos ietvertās zināšanas un prasmes, kas ārstam ir jāapgūst pacientu tiesību jomā un ētikas un deontoloģijas jomā, nav pietiekamas, lai ārsts spētu rīkoties gadījumos, kad ārstniecībā pastāv tiesiskas konfliktsituācijas, kas ir saistītas ar situācijām, kad pacients vai ārsts pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā. Tā rezultātā pastāv risks, ka var tikt nesekmīgi risinātas tiesiska rakstura konfliktsituācijas, kas attiecīgi var rezultēties pamattiesību aizskārumā. Tādēļ ir jāpilhveido nacionālie normatīvie akti un jānosaka, ka ārstam ir zināšanas un prasmes medicīnas tiesībās un teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas rīcībai, saskaroties ar pacientu, kurš pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, un rīcībai gadījumos, kad ārstam ir tiesības atteikties no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ. Tāpat normatīvajos aktos jāparedz

pienākums ārstam regulāri pilnveidot savu profesionālo kvalifikāciju un izglītoties pacienta tiesību un profesionālās ētikas un deontoloģijas jomā. Autore trešajā promocijas darba nodaļā piedāvā risinājumu tiesiskā regulējuma pilnveidei, lai nodrošinātu, ka personas, kuras apgūst ārsta profesiju, attīstītu zināšanas un prasmes jautājumos, kas skar komunikāciju ārstniecībā ar pacientu un pacienta tuviniekiem, kuri pauž reliģisko pārliecību ārstniecībā, kas skar rīcību situācijām gadījumos, kad ārstam ir tiesības atteikties no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ, un kas skar sadarbību ar profesionālās veselības aprūpes kapelānu tiesiska rakstura konfliktsituāciju risināšanai. Autores ieskatā, normatīvo aktu pilnveide, ārsta medicīnas izglītības programmā ietverot atbilstīgu zināšanu, prasmju un kompetenču apguvi komunikācijai ar pacientiem ar konkrētu reliģisko pārliecību un ārsta un pacienta sadarbībai ar profesionālo veselības aprūpes kapelānu, sekmēs kulturāli kompetentas un cilvēktiesībās balstītas veselības aprūpes īstenošanu.

Ārsta tiesības paust reliģisko pārliecību ārstniecībā ietver atteikšanās no ārstniecības tiesību īstenošanu. Latvijā ārsts tiesības paust reliģisko pārliecību var īstenot, piemēram, atsakoties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu. Autore trešajā promocijas darba nodaļā ir noskaidrojusi, lai ievērotu starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, starp pacienta un ārsta tiesībām paust reliģisko pārliecību ir jāspēj rast līdzsvaru. Tā ietvaros Latvijai kā EP dalībvalstij, kas ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir pienākums nodrošināt pacientam efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu, ar kuru viņš var savlaicīgi piekļūt veselības aprūpes pakalpojumam citviet. Tas nozīmē, ka ārsta atteikšanās tiesības izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu, nedrīkst būt deklaratīvas un ir jānodrošina šo tiesību praktiskā īstenošana. Pretējā gadījumā Latvija riskē neizpildīt starptautiskās saistības tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības jomā un arī citu tiesību, ar ko tās ārstniecībā mijiedarbojas, aizsardzības jomā. Tostarp ārsta reliģiskajā pārliecībā balstītu atteikšanās tiesību īstenošanas rezultātā var notikt pacienta tiesību uz veselības aizsardzību aizskārums.

Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punktā ietvertās tiesības saņemt kapelāna atbalstu ārstniecības laikā stacionārajās ārstniecības iestādēs, kas attiecas uz ārstu, nav uzskatāmas par pietiekami efektīvām, lai aizsargātu ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību. Pamatā stacionārajās ārstniecības iestādēs ārstiem profesionālā veselības aprūpes kapelāna atbalstu nav iespējams saņemt. Profesionāla veselības aprūpes kapelāna atbalsts ārsta darbā var būt vienlīdz būtisks, gan lai ārsts saņemtu sev nepieciešamo garīgo un morālo atbalstu, gan lai kapelāns sniegtu atbalstu darbā ar pacientiem. Autore nodaļas ietvaros piedāvā risinājumu tiesiskā regulējuma pilnveidei, lai normatīvajos aktos tiktu reglamentētas ārsta tiesības saņemt garīgo

aprūpi, kā arī lai ārstniecības iestādēs tiktu veikti pasākumi, kas sekmētu ārsta un profesionālā veselības aprūpes kapelāna sadarbību ārstniecībā.

Nacionālie normatīvie akti nereglamentē un arī neaizliedz tiesības ārstam veikt reliģisko darbību ārstniecības iestādē. Ārstniecības iestāde kā ārsta darba devējs var noteikt komunikācijas standartus pacienta un ārsta saskarsmei, tostarp profesionālā veselības aprūpes kapelāna iesaistei, kā arī noteikt kārtību rīcībai, kādā ārstam jārīkojas, ja pacients atsakās no ārstniecības, un kārtību, kādā ārstam ir tiesības veikt reliģisko darbību, kā arī nēsāt reliģisko apģērbu un simbolus ārstniecības iestādē. Par tiesībām veikt reliģisko darbību ārstniecības iestādē un to īstenošanas kārtību, piemēram, par reliģiskā apģērba un simbolu nēsāšanu ārstniecības iestādē, par iespēju nodoties lūgšanām, par atšķirīga darba laika ievērošanu, ārstam ir jāvienojas ar ārstniecības iestādi kā savu darba devēju. Ārstniecības iestāde ir atbildīga par ārsta tiesību veikt reliģisko darbību aizsardzības robežu noteikšanu, lai netiktu aizskartas citu ārstniecības iestādē esošo personu intereses. Autore trešajā nodaļā ir secinājusi, ka ārstniecības iestādes kā ārsta darba devēja izraudzītie līdzekļi un to samērīgums, nosakot tiesību veikt reliģisko darbību aizsardzības robežas, ir būtisks. Vērtējot minēto jautājumu cilvēktiesību gaismā, vienmēr jāizvērtē, ka labums, ko iegūs pacienti vai citas personas ārstniecības iestādē, būs lielāks par ārstniecības personas tiesībām nodarīto kaitējumu, nosakot ierobežojumu ārsta reliģiskās pārliecības paušanai. Ja izraudzītie līdzekļi, ierobežojot ārsta reliģiskās pārliecības paušanu, nav samērīgi, tad var tikt identificēts atšķirīgas attieksmes aizlieguma pārkāpums pret ārstu, ko iezīmē gan ECT, gan EST praksē paustās atziņas, īpaši lietās, kas skar reliģiskā apģērba un simbolu nēsāšanu.

4. Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību līdzsvarošana un līdzsvarošanas izaicinājumi

Ceturtajā promocijas darba nodaļā Autore izzina, kā tiek līdzsvarotas pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā un vai šo tiesību līdzsvarošana kontekstā ar personas tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, ņemot vērā nodrošināto un nodrošināmo konstitucionālo aizsardzību, ir adekvāta, kā arī sniedz priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma pilnveidošanai. Nodaļas ietvaros Autore vispirms, pamatojoties uz promocijas darbā iepriekš pētīto, norāda, kā ir jālīdzsvaro pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā un kādus pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumus Autore saskata. Pēc tam Autore izzina, kādi ir pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumi kontekstā ar ārsta pienākumu ievērot pacienta tiesības uz pašnoteikšanos. Visbeidzot Autore izzina, kādi ir ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumi kontekstā ar pacienta tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni.

4.1. Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību līdzsvarošana

Latvijai ir pienākums līdzsvarot tiesības paust reliģisko pārliecību ar citām tiesībām, kas Latvijai ir jāaizsargā attiecībā gan uz pacienta tiesībām uz likumiskajām interesēm ārstniecībā, gan ārsta tiesībām uz likumiskajām interesēm nodarbinātības jomā ārstniecības iestādē. Ne Latvijā, ne arī tās sabiedrība nedrīkst bez normatīvajos aktos noteiktā kārtībā ietverta tiesiska pamata ierobežot pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību. Tomēr vienlaikus nedz patients, nedz ārsts, paužot savu reliģisko pārliecību, nedrīkst kaitēt nedz Latvijai, nedz arī tās sabiedrībai. Autore minēto saista ar filozofa Imanuela Kanta (no angļu val. *Immanuel Kant*) formulēto principu, ka “īkviens ir brīvs savā rīcībā, tomēr vienas personas brīvība nedrīkst ierobežot otras personas brīvību”.⁹⁰⁵ Tas nozīmē, ka pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzībai ir jābūt tādai, lai netiktu aizskartas citas tiesības, kas ir jāaizsargā ārstniecībā.

Kā Autore ir noskaidrojusi promocijas darbā iepriekš, līdzsvaru starp pacienta un ārsta tiesībām paust reliģisko pārliecību un citām tiesībām, kas ir jāaizsargā ārstniecībā, ir iespējams efektīvi nodrošināt ar nacionālajiem normatīvajiem aktiem, reglamentējot reliģiskās pārliecības paušanas kārtību un tās ierobežošanu gan ordinārā, gan ekstraordinārā kārtībā. Lai pacienta vai

⁹⁰⁵ Durham, C. 1999. Freedom of religion or belief: Laws affecting the structuring of religious communities. Organization for Security and Co-operation in Europe Review. Iegūts no: <https://www.osce.org/odihr/16698?download=true#p23> [sk. 30.05.2022.].

ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežojums būtu attaisnojams, ir nepieciešams izvērtēt, vai ierobežojums ir noteikts ar likumu vai uz tā pamata, vai ierobežojumam ir legītīms mērķis un vai tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, proti, vai ierobežojums ir sociāli nepieciešams, vai tas atbilst šai nepieciešamībai un ir ar to samērīgs. Ierobežojot pacienta vai ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību, ir jāizvērtē, vai mērķi nevar sasniegt ar mazāk ierobežojošiem alternatīviem līdzekļiem un vai labums, ko iegūs pacienti vai citas personas ārstniecības iestādē, būs lielāks nekā pacientam vai ārstam noteiktais ierobežojums.⁹⁰⁶

Kā Autore ir noskaidrojusi promocijas darbā iepriekš, Latvijai nav pienākuma, bet nav arī aizliegts ar tiesību aktiem reglamentēt tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu ārstniecībā.⁹⁰⁷ Tomēr, ja Latvija ir izvēlējusies reglamentēt tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu ārstniecībā, ir jāpastāv efektīviem tiesību aizsardzības mehānismiem, ar kuriem ir iespējams vienlīdz efektīvi līdzsvarot pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību un citu tiesību aizsardzību ārstniecībā.

Autore nacionālajos normatīvajos aktos pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību līdzsvarošanu atsevišķos gadījumos vērtē kā izaicinošu. Līdzsvarošanas izaicinājumus nacionālajos normatīvajos aktos iezīmē tiesiskas konfliktsituācijas tādos jautājumos ārstniecībā kā atteikšanās no asins pārliešanas, atteikšanās no Covid-19 vakcinācijas un atteikšanās no grūtniecības pārtraukšanas. Tiesisko konfliktsituāciju ietvaros, kas skar minētos jautājumus ārstniecībā, var netikt sasniegts līdzsvara punkts starp pacienta vai ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību un pacienta tiesībām uz pašnoteikšanos vai tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni. Minētais saistāms ar atsevišķiem nacionālā normatīvā regulējuma trūkumiem, uz kuriem Autore vērš uzmanību turpmāk šajā nodaļā un kuru rezultātā var pastāvēt potenciāls pamattiesību aizskārums risks.

4.2. Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumi kontekstā ar ārsta pienākumu ievērot pacienta tiesības uz pašnoteikšanos

Pacientam piemīt tiesības uz pašnoteikšanos, kas ļauj brīvi, bez kontroles un ietekmes pieņemt lēmumus ārstniecībā. Ārstam ir jārespektē pacienta lēmums atteikties no ārstniecības un vienlaikus ir jāpārliecinās, ka lēmums patiešām ir pacienta lēmums un ka nepastāv ietekmēšana no reliģisko organizāciju puses.⁹⁰⁸ Kā skaidrots zinātniskajā literatūrā, informētās piekrišanas process, kurā ārsts var pārliecināties, ka lēmums patiešām ir pacienta lēmums, ietver trīs kritērijus. Pirmkārt, ir jānoskaidro, vai pacients spēj pieņemt lēmumu. Tostarp jāizvērtē

⁹⁰⁶ Promocijas darba 1. nodaļā "Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām ārstniecībā".

⁹⁰⁷ Turpat.

⁹⁰⁸ Promocijas darba 2. nodaļas "Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā" 2.5. apakšnodaļā "Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar tiesībām uz pašnoteikšanos".

pacienta lemtspēja. Otrkārt, pacientam ir jāsniedz pilna informācija par ārstniecību un pieņemtā lēmuma iespējamām sekām, kā arī jānoformē informētā piekrišana. Treškārt, jāpārliecinās, ka pacienta lēmums ir brīvi izteikts.⁹⁰⁹ Autore norāda, ka trešā kritērija izpilde ārsta darbā var būt problemātiska. Ja ārstam pastāv pamatotas šaubas, ka pacients lēmuma pieņemšanas procesā ir ticis ietekmēts, PTL un citi normatīvie akti neietver no ārsta sagaidāmo rīcību, lai būtu iespējams pārliecināties, ka pacienta lēmums ir ticis pieņemts brīvi.

Saskaņā ar PTL 5. panta trešo daļu pacientam ir tiesības uz savas ģimenes un citu personu atbalstu ārstniecības laikā.⁹¹⁰ Autore, piemēram, norāda, ja ir jālemj jautājums par pacienta asins pārlišanu un pacients atbalsta sniegšanai ir pieaicinājis ģimenes locekļus un reliģiskās organizācijas pārstāvjus, kuri ir Jehovas liecinieki, var pastāvēt situācija, ka atbalsta sniegšanas laikā viņi mēģina ietekmēt pacienta lēmumu un mudina pacientu atteikties no asins pārlišanas. Ārsta iespējas novērst situāciju, kad pacients nolēmj atteikties no ārstniecības nevis savas stingras pārliecības dēļ, bet gan baļu dēļ no reliģiskas grupas locekļu ietekmēšanas, ir ierobežotas. Ārstam šādu gadījumā par to, ka pacienta lēmums atteikties no asins pārlišanas var nebūt brīvi pieņemts, nav tiesību liegt pacientam PTL 5. panta trešajā daļā ietvertās tiesības uz atbalstu ārstniecības laikā, lai pacients varētu vienatnē apdomāt un pieņemt lēmumu, ja vien pacients pats to nevēlas.

Gadījumā, ja pacients lēmuma pieņemšanas procesā ir lemtspējīgs, ārstam PTL 4. un PTL 6. panta noteiktajā kārtībā ir pienākums sniegt pacientam informāciju par ārstniecību un pacienta lēmuma iespējamām sekām, tostarp arī pienākums noformēt informēto piekrišanu.⁹¹¹ Ārsts var pacientam atkārtoti dot laiku apdomāt lēmumu un atkārtoti izskaidrot lēmuma iespējamās sekas. Tāpat ārsts var pacientam piedāvāt īstenot PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības uz ārstniecības iestādes kapelāna atbalstu, kas var atbalstīt pacientu lēmuma pieņemšanas procesā.⁹¹² Ja šādā gadījumā ārstniecības iestādē nav iespējams īstenot PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības uz kapelāna atbalstu, tas situācijas risinājumu nenoliedzami var sarežģīt.

Gadījumā, ja informētās piekrišanas procesā pacients kļūst lemtnespējīgs, piemēram, zaudē samaņu, un ja vienlaikus ir pacienta dzīvības apdraudējums, bet ārstam pastāv šaubas par to, ka pacienta paustais lēmums atteikties no asins pārlišanas ir ticis ietekmēts, situācija

⁹⁰⁹ Muzny, P. 2020. Is the Croatian Medical law in harmony with the International comparative standards on the right to self-determination? The example of Jehovah's Witnesses patients. *Jahr – European Journal of Bioethics*. 11/1. 21, 91. Iegūts no: <https://www.jahr-bioethics-journal.com/index.php/JAHR/article/view/483> [sk. 23.08.2023.].

⁹¹⁰ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 5. panta trešā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 23.08.2023.].

⁹¹¹ Turpat, 4. un 6. pants.

⁹¹² Turpat, 3. panta piektā daļa.

potenciāli varētu tikt risināta atbilstīgi PTL 7. panta astotajai vai devītajai daļai.⁹¹³ Tādējādi pieļaujams, ka ārsts varētu rīkoties neatliekamā kārtā, lai glābtu pacienta dzīvību vai novērstu nesalīdzināmi lielāku kaitējumu viņa veselībai. Tomēr Autore norāda, ka, ņemot vērā, ka nacionālais normatīvais regulējums skaidru rīcību situācijās, kurās pastāv šaubas par to, vai pacienta lēmums atteikties no ārstniecības, ir brīvi pieņemts, neparedz, var pastāvēt risks, ka vēlāk izceltos tiesiska konfliktsituācija saistībā ar potenciālu pacienta pašnoteikšanās aizskārums. Tas var būt gadījumā, ja pacients ir neapmierināts ar to, ka ārsts ir veicis asins pārlišanu. Tādā gadījumā pastāv vairākas iespējas, kā pacients var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses.

Pirmkārt, saskaņā ar PTL 18. pantu pacients PTL noteikto tiesību vai no tām izrietošo interešu aizstāvēšanai var izmantot visus likumos paredzētos tiesību aizsardzības mehānismus, tai skaitā vērsties tiesā likumā noteiktajā kārtībā. Tā ietvaros pacients, piemēram, var vērsties Veselības inspekcijā.⁹¹⁴ Viena no Veselības inspekcijas funkcijām minētā mērķa sasniegšanai ir veikt administratīvo pārkāpumu procesu.⁹¹⁵ Izskatot lietu, Veselības inspekcija ārstam var piemērot administratīvo atbildību pēc ĀL 84. panta par veselības aprūpes pārkāpumu, kas izpaužas informētās piekrišanas neievērošanā un ārstniecības bez pacienta piekrišanas nepieļaujamībā.⁹¹⁶ Tāpat ārstniecības veikšana pret pacienta gribu var tikt vērtēta kā delikts⁹¹⁷ jeb tiesību aizskārums ārpus līgumiskajām attiecībām,⁹¹⁸ un par to ārstam var iestāties civiltiesiskā atbildība un atbildināms morālais kaitējums saskaņā ar CL 1635. pantu.⁹¹⁹

⁹¹³ Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. 7. panta astotā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums> [sk. 23.08.2023.]: “Gadījumos, kad vilcināšanās apdraud pacienta dzīvību un nav iespējams saņemt paša pacienta vai personas, kas pārstāv pacientu, piekrišanu, ārstniecības persona savas kompetences ietvaros veic neatliekamus pasākumus – izmeklēšanu, ārstēšanu, tajā skaitā ķirurģisku vai cita veida invazīvu iejaukšanos. Šādos gadījumos izmeklēšanas un ārstēšanas plānu apstiprina un lēmumu pieņem ārsts konsilijā, izņemot gadījumu, kad sniedzama pirmā vai neatliekamā medicīniskā palīdzība”; 7. panta devītā daļa: “Ķirurģiskās vai cita veida invazīvās iejaukšanās laikā ārstējošajam ārstam bez pacienta asins piekrišanas ir tiesības veikt iepriekš neplānotu ārstēšanu, ja pacientam sniedzama neatliekamā medicīniskā palīdzība vai ja neveiktās ārstēšanas dēļ radīsies nesalīdzināmi lielāks kaitējums viņa veselībai.”

⁹¹⁴ Ministru kabineta 2019. gada 9. jūlija noteikumi Nr. 309 “Veselības inspekcijas nolikums”. 2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 11.07.2019. 139. Pieņemts: 09.07.2019. Stājas spēkā: 12.07.2019. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/308072-veselibas-inspekcijas-nolikums> [sk. 28.05.2022.].

⁹¹⁵ Turpat, 5.6. apakšpunkts.

⁹¹⁶ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 84. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 28.05.2022.].

⁹¹⁷ Maclean, A. 2009. *Autonomy, Informed Consent and Medical Law. A Relational Challenge*. Cambridge: Cambridge University Press, 211.

⁹¹⁸ Balodis, K. 2007. *Ievads Civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 79.

⁹¹⁹ Civillikums: Latvijas Republikas likums. 2291. pants, 2317.² pants. *Valdības Vēstnesis*. 20.02.1937. 41. Pieņemts: 28.01.1937. Stājas spēkā: 01.09.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [sk. 26.06.2023.].

Ja ir izsmelti visi nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi, pacients var vērsties ECT, kur potenciāli jautājums varētu tikt skatīts ECPAK 8. panta un 9. panta gaismā.⁹²⁰ Piemēram, ECT iesniegts pieteikums lietā *Pindo Mulla v. Spain*, kurā netika ņemts vērā pieteicējas lūgums neveikt pārlišanu operācijas laikā, kā rezultātā asins pārlišana tika veikta.⁹²¹

Zinātniskajā literatūrā un arī ECT praksē pastāv debātes par to, vai, pamatojoties uz dzīvības svētuma atzīšanu, pacients, par kura lemtspēju nav šaubu, var brīvi atteikties no tiesībām uz dzīvību, izsakot savu piekrišanu darbībai, kuras mērķis ir izraisīt savu nāvi. Piemēram, atteikties no ārstniecības, kas var izglābt personas dzīvību. Daudzpusējo argumentu analīzes rezultātā atbildi sniedz cilvēka cieņas princips, pēc kā jāievēro pacienta autonomija un pašnoteikšanās pat tad, ja šī izvēle var novest pie pacienta nāves.⁹²² Kā atzinusi ECT, piemēram, spriedumā lietā *Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*, iejaukšanās pacienta tiesībās izlemt, kādā veidā un kurā brīdī pacienta dzīvei būtu jābeidzas, ja viņš bija spējīgs brīvi formulēt savu gribu un attiecīgi rīkoties, uzskatāma par ECPAK 8. panta 1. punkta aizskārumu. Pret šo pacientu nav ievērots cilvēka cieņas princips, ja viņš pretēji savai gribai ir spiests turpināt dzīvot. Pacienta lēmums ir racionāls un saprotams, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka turpmākā pacienta dzīve būs saistīta ar ciešanām un būs bezjēdzīga.⁹²³ Ja pacienta reliģiskā pārliecība ietilpst ECPAK 9. panta aizsardzības tvērumā, tad šī reliģiskā pārliecība ir uzskatāma par pietiekami nopietnu pamatu, lai to ņemtu vērā pacienta lēmumu pieņemšanā attiecībā uz savu ārstniecību, tostarp atteikšanos no tās. Rūpes par cilvēka dzīvību bez viņa piekrišanas drīzāk var tikt uzskatītas par vitālisma ideoloģijas izpausmi, kas pārmērīgi ierobežo pacienta morālo brīvību, kas var būt reliģiskajā pārliecībā balstīta, un vienlaikus ir pretrunā ar pašnoteikšanās tiesībām ārstniecībā. Tādējādi argumentējams, ka cilvēka dzīvības svētuma principam ir jāpakļaujas pacienta pašnoteikšanās principam.⁹²⁴

⁹²⁰ Eiropas Padome. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 8. un 9. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [sk. 06.06.2021.].

⁹²¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas paziņotā lieta. *Pindo Mulla v. Spain*. Pieteikuma Nr. 15541/20 (iesniegts 13.03.2020.; paziņots 16.04.2021.). Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%7B%22Pindo%20Mulla%22%7D%22%7B%22itemid%22:%7B%222001-209983%22%7D%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%7B%22Pindo%20Mulla%22%7D%22%22%7B%22itemid%22:%7B%222001-209983%22%7D%22%7D) [sk. 23.08.2023.].

⁹²² Pacillo, V. 2016. Free to become martyrs? The right to refuse medical treatment on religious grounds in a comparative perspective. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale Rivista telematica*, N. 29/2016. Iegūts no: https://d1vbhhqv6ow083.cloudfront.net/contributi/pacillo.m.bis_free.pdf [sk. 11.06.2023.].

⁹²³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 19. decembra spriedums lietā *Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*. Pieteikuma Nr. 56080/13. 61. punkts. Iegūts no: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%7B%22CASE%20OF%20LOPES%20DE%20SOUSA%20FERNANDES%20v.%20PORTUGAL%22%7D%22%7B%22documentcollectionid%22:%7B%22GRANDCHAMBER%22%22%7D%22%7D%22%7B%22itemid%22:%7B%222001-179556%22%7D%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%7B%22CASE%20OF%20LOPES%20DE%20SOUSA%20FERNANDES%20v.%20PORTUGAL%22%7D%22%22%7B%22documentcollectionid%22:%7B%22GRANDCHAMBER%22%22%7D%22%7D%22%7B%22itemid%22:%7B%222001-179556%22%7D%22%7D) [sk. 11.06.2023.].

⁹²⁴ Pacillo, V. 2016. Free to become martyrs? The right to refuse medical treatment on religious grounds in a comparative perspective. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale Rivista telematica*, N. 29/2016. Iegūts no: https://d1vbhhqv6ow083.cloudfront.net/contributi/pacillo.m.bis_free.pdf [sk. 11.06.2023.].

Autores modeļētā piemēra kontekstā, lai risinātu jautājumu par potenciālu pacienta pašnoteikšanās tiesību aizskārumu, varētu aktualizēties jautājums par to, vai ārstam zināmais pacienta pēdējais lēmums tika izteikts brīvi un kādi pierādījumi pamatoja ārsta šaubas par to, ka lēmums netika pieņemts brīvi un lika izšķirties par labu pacienta dzīvības glābšanai. Autore pauž nostāju, ka, nepastāvot skaidram nacionālajam normatīvajam regulējumam, kas paredz ārsta rīcību šādu šaubu gadījumā, tiesvedības ietvaros pierādīt pacienta pašnoteikšanās aizskāruma neesamību varētu būt problemātiski. Kā norādījusi EP Parlamentārā asambleja, EP dalībvalstis, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, nedrīkst pieļaut manipulēšanu ar pilngadīgu lemtspējīgu pacientu un viņa gribas ietekmēšanu ārstniecībā. Pacienta gribai ir jābūt noteicošajai pat tad, ja tas nozīmē atteikšanos no ārstniecības, jo nevienu nevar piespiest ārstēties pret viņa gribu. Lai EP dalībvalstis, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, panāktu ātru progresu šajā jautājumā, tām vajadzības gadījumā būtu nepieciešams pārskatīt nacionālos normatīvos aktus, lai tos uzlabotu.⁹²⁵ Par pacienta pašnoteikšanās institūta stiprināšanu ārstniecībā būtu jāveic turpmāki padziļināti pētījumi, uz ko pamatojoties jāveic nacionālo normatīvo aktu pilnveidošana.

Papildus minētajam, kā Autore promocijas darbā norādījusi iepriekš, jāņem vērā, ka pacienta pašnoteikšanās tiesības ārstniecībā nav absolūtas. Pacienta reliģiskā pārliecība nedrīkst sekmēt to, ka pacientam varētu netikt sniegta viņa veselības stāvoklim atbilstoša un kvalitatīva ārstniecība.⁹²⁶ Kā Autore ir pētījusi citviet, Latvijā ir pastāvējušas situācijas, kur nav ticis rasts līdzsvars starp pacienta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā un ārsta pienākumu ievērot pacienta tiesības uz pašnoteikšanos kontekstā ar pienākumu sniegt pacienta veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību.⁹²⁷ Šādas situācijas Latvijā ir tikušas novērotas saistībā ar Covid-19 vakcināciju. Gan reliģisku, gan arī citu iemeslu dēļ pacienti vai viņu pārstāvji bija lūguši veikt Covid-19 vakcināciju ar noteikta veida Covid-19 vakcīnu, kas neatbilda Zāļu valsts aģentūras tīmekļvietnē publicētajai Covid-19 vakcinācijas rokasgrāmatai. Tā rezultātā Veselības inspekcija 61 ārstniecības iestādei piemēroja administratīvo atbildību saskaņā ar Epidemioloģiskās drošības likuma 37.⁵ pantu par neatbilstošu Covid-19 vakcināciju. Atsevišķos gadījumos tika izteikti lūgumi veikt vakcināciju ar noteiktu vakcīnu, kas nebija pacienta vecumgrupai

⁹²⁵ The Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Protecting human rights and dignity by taking into account previously expressed wishes of patients. Resolution 1859 (2012) Final version. 6.3. apakšpunkts. Iegūts no: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18064&lang=en> [sk. 23.08.2023.].

⁹²⁶ Promocijas darba 2. nodaļas "Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā" 2.4. apakšnodaļā "Pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību mijiedarbība ar tiesībām uz veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību".

⁹²⁷ Detalizētāk sk. Šāberte, L., Palkova, K. 2022. Administrative Liability for Vaccination with an Age-Inappropriate SARS-CoV-2 Vaccine: Latvian Experience. *European Journal of Health Law*. Iegūts no: <https://doi.org/10.1163/15718093-bja10103> [sk. 23.08.2023.].

atbilstoša. Lūgumi tika izteikti, pamatojoties uz stingru reliģisko pārliecību, tos ārstniecības personas izpildīja.⁹²⁸ Tostarp administratīvo pārkāpumu lietās ārstniecības iestādes nebija izstrādājušas atbilstošus iekšējos normatīvos aktus kvalitatīva vakcinācijas procesa nodrošināšanai.⁹²⁹

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa un Rīgas apgabaltiesa, vērtējot Covid-19 Vakcinācijas rokasgrāmatai neatbilstošu Covid-19 vakcināciju, ir atzinusi par pamatotu Veselības inspekcijas pausto atziņu, ka “epidemioloģiskās drošības nodrošināšanas pienākums ietilpst valsts konstitucionālo vērtību tvērumā, jo caur to tiek īstenotas personu tiesības uz veselības aizsardzību, kas ir daļa no cilvēktiesībām. Covid-19 izplatības apstākļos ārstniecības iestādes, kuras nodrošina vakcināciju, un ārstniecības personas, kuras veic vakcināciju, ir viena no nozīmīgākajām veselības aprūpes sistēmas sastāvdaļām, kurām deleģēts pienākums sabiedrības veselības un dzīvības aizsardzības jomā. Covid-19 infekcijas pandēmija ir pasaules mēroga krīze ar postošu ietekmi uz cilvēka veselību, sociāliem procesiem un ekonomiku. Šādos apstākļos nav pieļaujams, ka ārstniecības iestādes, pavirši pildot savus pienākumus, rada tādu apdraudējumu personas veselībai, kuru bija iespējams novērst”.⁹³⁰ Saistībā ar minēto jānorāda, ka ne pacientam, ne pacienta pārstāvim nav tiesības lūgt vakcināciju ar viņa reliģiskajai pārliecībai atbilstošu vakcīnu, ja tas neatbilst normatīvo aktu prasībām. Ārsts pat tad, ja viņš pacientam piekrit, nedrīkst rīkoties pretēji normatīvo aktu prasībām. Attiecīgajā gadījumā ārstam ir jāsniedz informācija par konkrētam pacientam pieejamo Covid-19 vakcīnu atbilstoši normatīvo aktu prasībām, jārespektē pacienta izvēle, ja viņš pēc informācijas sniegšanas tomēr vairs nepiekrīt veikt vakcināciju. Ārsts nedrīkst piespiest vai pārliecināt pacientu mainīt savus uzskatus vai pārliecināt rīkoties pretēji savai reliģiskajai pārliecībai par labu Covid-19 vakcinācijai.

⁹²⁸ Iebildumi pret Covid-19 vakcināciju: vai nostāja izvēlēties noteiktu Covid-19 vakcīnu var būt reliģiskajā pārliecībā pamatoti? Atsevišķās reliģijās, piemēram, budismā un jūdaismā, nav noteiktas doktrīnas par vakcinācijas veikšanu, tādējādi tās ir neitrālas arī attiecībā pret Covid-19 vakcinācijas veikšanu. Savukārt citās reliģijās pastāv stingra nostāja, kas ir par pamatu Covid-19 vakcinācijas neveikšanai vai tās veikšanai ar kādu noteiktu vakcīnas veidu. Tāpat, piemēram, islāma reliģija aizliedz izmantot vakcīnas no cūkgaļas atvasinājumiem. Tāpat, piemēram, lai gan Romas Katoļu baznīcas pāvests Francisks ir paudis pozitīvu nostāju un atzinis, ka Covid-19 vakcinācija ir jāveic, jo tas ir “vienkāršs veids, kā veicināt kopējo labumu un rūpēties vienam par otru, īpaši par visneaizsargātākajiem”, starp katoļticīgajiem pastāv pretrunīgi viedokļi par to vakcīnu izmantošanu, kuru sastāvā varētu būt šūnas no abortētiem augļiem, jo katoļu baznīca īpaši iestājas pret abortu veikšanu. Sk., piemēram, L Garcia, L., Federick, C., Yap, J. 2021. The role of religiosity in COVID-19 vaccine hesitancy. Oxford University press. Public Health Emergency Collection. Iegūts no: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8195070/>; Gareth Jones D. 2022. Religious Concerns About COVID-19 Vaccines: From Abortion to Religious Freedom. *Journal of Religion and Health*. 61, 2233–2252 (2022). Iegūts no: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10943-022-01557-x#citeas> [sk. 18.06.2022.].

⁹²⁹ Detalizētāk sk. Šāberte, L., Palkova, K. 2022. Administrative Liability for Vaccination with an Age-Inappropriate SARS-CoV-2 Vaccine: Latvian Experience. *European Journal of Health Law*. Iegūts no: <https://doi.org/10.1163/15718093-bja10103> [sk. 23.08.2023.].

⁹³⁰ Sk. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2022. gada 17. jūnija spriedumu lietā Nr. 1A/22/408. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> un Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2023. gada 31. janvāra spriedumu lietā Nr. 15179000057821.1 (lietvedības Nr. 1A/22/1873-2). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 18.06.2022.].

4.3. Ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumi kontekstā ar pacienta tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni

Kā norādījusi Satversmes tiesa, Satversmes 111. pants neuzliek valstij par pienākumu nodrošināt ikvienam iespējami augstāko veselības līmeni, taču uzliek par pienākumu aizsargāt ikvienas personas tiesības panākt un saglabāt šādu veselības stāvokli pašai, kā arī, izņemot noteiktus gadījumus, pienākumu atturēties no darbībām, kas traucē personai realizēt šīs tiesības.⁹³¹ No tiesībām uz veselību izriet valsts pienākums veikt pasākumus, kas nepieciešami cilvēku veselības aizsargāšanai, tostarp nodrošinot veselības aprūpes pakalpojumu un zāļu esamību un pieejamību.⁹³² Latvijai atbilstīgi Satversmes 111. pantā ietvertu pamattiesību īstenošanai citastarp ir jāveic pasākumi, kas nodrošina veselības aprūpes pieejamību.⁹³³ Nacionālajam normatīvajam regulējumam ir jābūt sakārtotam tā, lai persona varētu uzturēt iespējami augstāko savas veselības līmeni, izmantojot Latvijā pieejamos veselības aprūpes resursus. Minēto nenoliedzami sekmē apstākļi, ka Latvija ir nodrošinājusi pieejamu veselības aprūpi, kurai pacients var savlaicīgi piekļūt. Šajā kontekstā ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumi kontekstā ar pacienta tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni ir aktuāli saistībā ar jautājumu, vai normatīvais regulējums ir pietiekams, lai pacients varētu laikus piekļūt veselības aprūpes pakalpojumam citur gadījumā, ja ārsts savas reliģiskās pārliecības dēļ nedrīkst sniegt pacientam veselības aprūpes pakalpojumus.

Kā Autore pētījusi citviet, ārsta atteikšanos no Covid-19 vakcinācijas savas reliģiskās pārliecības dēļ darba tiesisko attiecību kontekstā var būt problemātiski samērot ar pacientu interesēm piekļūt veselības aprūpes pakalpojumiem gadījumā, ja saskaņā ar Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumu⁹³⁴ ārsts būtu jānorīko darba pienākumu pildīšanai attālināti. Situācijā, ja ārstniecības iestādei nav iespēju nodrošināt alternatīvas atbilstoša speciālista pieejamībai, vienīgais veids, kā nodrošināt attiecīgā ārsta speciālista konsultāciju, varētu būt telemedicīnas pakalpojuma sniegšana. Tomēr telemedicīnas pakalpojumu sniegšanai Latvijā šobrīd nepastāv vienots normatīvais regulējums vai vadlīnijas, kas būtu jāievieš. Līdz ar to

⁹³¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 2002-04-03. Secinājumu daļa. 1. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2002-04-03_Spriedums.pdf [sk. 23.08.2023.].

⁹³² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2008-37-03. 11.2. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2008-37-03_Spriedums.pdf#search= [sk. 23.08.2023.].

⁹³³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2014-08-03. 3. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2014-08-03_Spriedums.pdf [sk. 23.08.2023.].

⁹³⁴ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums. *Latvijas Vēstnesis*. 09.06.2020. 110A. Pieņemts: 05.06.2020. Stājas spēkā: 10.06.2020. Zaudēja spēku: 01.01.2024. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/315278-covid-19-infekcijas-izplatibas-parvaldibas-likums> [sk. 05.11.2023.].

ārstniecības iestādei būtu jāatzīst, ka ārsta nodarbinātība attālināti nav iespējama, un gadījumā, ja nebūtu iespējams ārstu nodarbināt citu amata pienākumu pildīšanā, būtu jāpiemēro atstādināšana vai dīkstāve. Šādas situācijas rašanās nesakārtota tiesiskā regulējuma dēļ vērtējama kritiski gadījumā, ja Latvijā nav pieejamu alternatīvu ārstu speciālistu, un gadījumā, ja pacienta iespējas piekļūt konkrētam veselības aprūpes pakalpojumam un veikt ārstniecību ir ierobežotas.⁹³⁵

Vienlaikus Autore nacionālajos normatīvajos aktos būtiskus līdzsvarošana s izaicinājumus saistībā ar ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā un ar pacienta tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni saskata kontekstā ar ĀL 40. pantā ietvertajām ārsta tiesībām atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu.⁹³⁶ Nacionālie normatīvie akti pieļauj izdarīt grūtniecības pārtraukšanu šādos gadījumos: 1) pēc sievietes pašas vēlēšanās (līdz grūtniecības 12. nedēļai); 2) medicīnisku indikāciju dēļ (līdz grūtniecības 24. nedēļai); 3) gadījumā, kad grūtniecība iestājusies izvarošanas rezultātā (līdz grūtniecības 12. nedēļai).⁹³⁷

Atbilstoši ĀL 40. pantam “ārsts ir atbildīgs par nedzimušas dzīvības saglabāšanu, un viņa pienākums ir mēģināt atrunāt pacienti no grūtniecības pārtraukšanas, ja grūtniecība nav pretrunā ar sievietes veselības stāvokli un nepastāv draudi, ka jaundzimušajam būs pārmantojama vai iegūta slimība. Ārstam ir tiesības atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu”.⁹³⁸ Tātad ārstam ir tiesības atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu gadījumos, kad grūtniecības pārtraukšana izdarāma pēc sievietes pašas vēlēšanās. Pamatojums, kura ietvaros ārsts atsakās izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu, var būt ārsta reliģiskajā pārliecībā balstīts.⁹³⁹ Gadījumā, ja ārsts izvēlas īstenot ĀL 40. pantā ietvertās tiesības atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav

⁹³⁵ Detalizētāk sk. Šāberte, L., Tarasova, D., Palkova, K. 2021. Ārstniecības personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību darba tiesiskajās attiecībās. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2021, 2 (20), 188–211. ISSN: 2256 - 0548. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.188-211> [sk. 23.08.2023.].

⁹³⁶ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 40. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 22.07.2023.].

⁹³⁷ Seksuālās un reproduktīvās veselības likums. 25. un 26. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 19.02.2002. 27; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 14.03.2002. 5. Pieņemts: 31.01.2002. Stājas spēkā: 01.07.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/58982-seksualas-un-reproduktivas-veselibas-likums>; Ministru kabineta 2003. gada 28. oktobra noteikumi Nr. 590 “Grūtniecības pārtraukšanas organizatoriskā kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 31.10.2003. 153. Pieņemts: 28.10.2003. Stājas spēkā: 01.11.2003. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/80585-grutniecibas-partrauksanas-organizatoriska-kartiba> [sk. 22.07.2023.].

⁹³⁸ Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 40. pants. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 22.07.2023.].

⁹³⁹ Reliģiskajā pārliecībā pamatoti iebildumi atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu var būt saistīti, piemēram, ar katoļu vai arī pareizticīgās baznīcas doktrīnu, ar ko grūtniecības pārtraukšana vai kontracepcijas līdzekļu lietošana uzskatāma par grēku un var tikt piefīdzināta slepkavībai. Sk. Balodis, R. 2002. *Baznīcu tiesības*. Rīga: SIA “Apgāds Mantojums”, 58.

medicīnisku iemeslu, ne Seksuālās un reproduktīvās veselības likums,⁹⁴⁰ ne MK 2003. gada 28. oktobra noteikumi Nr. 590 “Grūtniecības pārtraukšanas organizatoriskā kārtība”⁹⁴¹ neparedz kārtību, kādā grūtniecei rīkoties, ja ārsts ir atteicies izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, lai savlaicīgi saņemtu pakalpojumu citviet. Minētais ir īpaši kritiski vērtējams gadījumā, ja grūtniece pie ārsta ir vērsusies pēdējās grūtniecības nedēļās, kad grūtniecības pārtraukšanu saskaņā ar normatīvajiem aktiem vēl ir atļauts izdarīt.

No ECT prakses, piemēram, no ECT sprieduma lietā *A, B un C pret Īriju*,⁹⁴² sprieduma lietā *R.R. v. Poland*,⁹⁴³ sprieduma lietā *P. and S. v. Poland*⁹⁴⁴ un no sprieduma lietā *Tysiāc v. Poland*,⁹⁴⁵ izriet, ka gadījumā, ja ārsts ir atteicies izdarīt grūtniecības pārtraukšanu savas reliģiskās pārliecības dēļ, tad EP dalībvalsts, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, nedrīkst radīt šķēršļus un veselības aprūpe nacionālajos normatīvajos aktos ir jāorganizē tādā kārtībā, lai grūtniecēm būtu iespējams grūtniecības pārtraukšanas pakalpojumu saņemt citviet. Tostarp ārsta atteikums ir jānoformē rakstveidā un jāpievieno pacienta medicīniskajai dokumentācijai un ārstam ir jābūt pienākumam pacienti nosūtīt pie cita ārsta.

Kā Autore pētījusi promocijas darbā iepriekš,⁹⁴⁶ EP dalībvalstīs, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, tostarp Latvijā, ja tā nacionālajos normatīvajos aktos ir reglamentējusi ārsta reliģijā balstītas atteikšanās tiesības, ir jāpastāv nacionālajam normatīvajam regulējumam, pēc kura tiek ievērotas arī pacienta un citu personu tiesības un kurš ietver vismaz šādus kritērijus: 1) kārtību, kādā ārsts var īstenot tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību; 2) kārtību, kas ļauj ārstam atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, nedrīkst traucēt nevienam pacientam savlaicīgi saņemt veselības aprūpes pakalpojumus, kā arī nedrīkst traucēt ārstniecības iestādes un citu ārstniecības personu funkciju veikšanai; 3) informācijas pieejamību par ārstiem, kuri

⁹⁴⁰ Seksuālās un reproduktīvās veselības likums. *Latvijas Vēstnesis*. 19.02.2002. 27; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 14.03.2002. 5. Pieņemts: 31.01.2002. Stājas spēkā: 01.07.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/58982-seksualas-un-reproduktivas-veselibas-likums> [sk. 22.07.2023.].

⁹⁴¹ Ministru kabineta 2003. gada 28. oktobra noteikumi Nr. 590 “Grūtniecības pārtraukšanas organizatoriskā kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 31.10.2003. 153. Pieņemts: 28.10.2003. Stājas spēkā: 01.11.2003. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/80585-grutniecibas-partrauksanas-organizatoriska-kartiba> [sk. 22.07.2023.].

⁹⁴² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 16. decembra spriedums lietā *A, B and C v. Ireland*. Pieteikuma Nr. 25579/05. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-102332%22> [sk. 22.07.2023.].

⁹⁴³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 26. maija spriedums lietā *R.R. v. Poland*. Pieteikuma Nr. 27617/04. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-104911%22> [sk. 22.07.2023.].

⁹⁴⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 30. oktobra spriedums lietā *P. and S. v. Poland*. Pieteikuma Nr. 57375/08. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-114098%22> [sk. 22.07.2023.].

⁹⁴⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 24. aprīļa spriedums lietā *Tysiāc v. Poland*. Pieteikuma Nr. 5410/03. 52. punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22fulltext%22:%22tysiāc%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-79812%22> [sk. 25.08.2023.].

⁹⁴⁶ Promocijas darba 3. nodaļas “Ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā” 3.2. apakšnodaļā “Ārsta tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību” [sk. 26.06.2023.].

atsakās no pacienta ārstniecības reliģisku iemeslu dēļ; 4) atšķirīgas attieksmes aizliegumu pret ārstu, kurš īsteno tiesības atteikties no ārstniecības, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību; 5) aizliegumu veikt ārstniecību pret pacienta gribu gadījumā, ja ārsta reliģiskā pārliecība ir pretrunā ar pacienta reliģisko pārliecību, tas nedrīkst būt iemesls, lai ārsts veiktu ārstniecību pret pacienta gribu. Valstij ir jānodrošina, lai ārstniecības iestādēm būtu iespējams pielāgoties ne tikai pacientu, bet arī ārstu reliģiskajām vērtībām.⁹⁴⁷

Saskaņā ar EP Parlamentārās asamblejas rezolūciju Nr. 1763 (2010) "Par uz reliģisko pārliecību balstītām atteikšanās tiesībām attiecībā uz tiesisku veselības aprūpi" EP dalībvalstīs, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir jābūt izstrādātiem skaidriem noteikumiem, kas reglamentē veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības un kas vienlaikus tādā gadījumā aptver trīs kumulatīvu pasākumu kopumu: 1) garantē uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības sniegt veselības aprūpes pakalpojumu un piedalīties attiecīgā veselības aprūpes pakalpojuma sniegšanā; 2) nodrošina, ka pacientes tiek savlaicīgi informētas par to, ka ārstniecības persona īsteno uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības un ka pacientes tiek nosūtītas pie citiem veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem; 3) nodrošina, ka pacientes saņem ārstniecību, jo īpaši ārkārtas gadījumos.⁹⁴⁸ EP ziņojumā par seksuālo un reproduktīvo veselību ir norādīts, ka ārsta atteikums no veselības aprūpes pakalpojuma sniegšanas, kas var būt grūtniecības pārtraukšanas izdarīšana, nedrīkst traucēt pacienta tiesībām uz pilnīgu piekļuvi veselības aprūpei un pakalpojumiem, īpaši gadījumos, kad jebkāda kavēšanās var apdraudēt pacienta dzīvību vai veselību. Ziņojumā EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, aicināts nodrošināt veselības aprūpes pakalpojumus ģeogrāfiski.⁹⁴⁹ Līdz ar to, ja EP dalībvalstī, kura ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ārstam normatīvajos aktos ir ietvertas tiesības atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu, ir jāgarantē efektīvs grūtnieces tiesību aizsardzības mehānisms, kā grūtniece var piekļūt grūtniecības pārtraukšanas izdarīšanas pakalpojumam pie cita ārsta. Lai pacientei būtu iespējams laikus piekļūt grūtniecības pārtraukšanas izdarīšanas pakalpojumam pie cita ārsta, Autore piedāvā pilnveidot nacionālos normatīvos aktus atbilstīgi turpmāk minētajam.

Saskaņā ar PTL 4. panta pirmo daļu pacientam ir tiesības uz informāciju par veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanas iespējām un veselības aprūpes pakalpojumu apmaksas

⁹⁴⁷ Shanawani, H. 2016. The Challenges of Conscientious Objection in Health care. *Journal of Religion and Health*. Apr; 55(2):384-93, 392. DOI: 10.1007/s10943-016-0200-4 [sk. 26.06.2023.].

⁹⁴⁸ The Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 7 October 2010, Resolution 1763 (2010). The right to conscientious objection in lawful medical care. Iegūts no: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17909> [sk. 28.04.2023.].

⁹⁴⁹ European Parliament. Committee on Women's Rights and Gender Equality. 2021.REPORT on the situation of sexual and reproductive health and rights in the EU, in the frame of women's health. No A9-0169/2021. Iegūts no: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0169_EN.html [sk. 28.04.2023.].

4.4. Nodaļas nobeigums

Lai atbildētu uz promocijas darbā izvirzīto ceturto pētniecības jautājumu par to, kā tiek līdzsvarotas pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā un vai šo tiesību līdzsvarošana kontekstā ar personas tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, ņemot vērā nodrošināto un nodrošināmo konstitucionālo aizsardzību, ir adekvāta, un kā ir jāpilhveido nacionālais normatīvais regulējums, ja līdzsvarošana nav adekvāta, Autore izvirza turpmāk norādītās tēzes.

Latvijai ir pienākums līdzsvarot tiesības paust reliģisko pārliecību ar citām tiesībām, kas Latvijai ir jāaizsargā gan attiecībā uz pacienta tiesībām uz likumiskajām interesēm ārstniecībā, gan attiecībā uz ārsta tiesībām un likumiskajām interesēm nodarbinātības jomā ārstniecības iestādē. Ne Latvija, ne arī tās sabiedrība nedrīkst bez normatīvajos aktos noteiktā kārtībā ietverta tiesiska pamata ierobežot pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību. Tomēr vienlaikus nedz pacients, nedz ārsts, paužot savu reliģisko pārliecību, nedrīkst kaitēt nedz Latvijai, nedz arī tās sabiedrībai.

Pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzībai ir jābūt tādai, lai netiktu aizskartas citas tiesības, kas ir jāaizsargā ārstniecībā. Līdzsvaru starp pacienta un ārsta tiesībām paust reliģisko pārliecību un citām tiesībām, kas ir jāaizsargā ārstniecībā, ir iespējams efektīvi nodrošināt ar nacionālajiem normatīvajiem aktiem, reglamentējot reliģiskās pārliecības paušanas kārtību un tās ierobežošanu gan ordinārā, gan ekstraordinārā kārtībā.

Lai pacienta vai ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību ierobežojums būtu attaisnojams, ir nepieciešams izvērtēt, vai ierobežojums ir noteikts ar likumu vai uz tā pamata, vai ierobežojumam ir legītīms mērķis un vai tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, proti, vai ierobežojums ir sociāli nepieciešams, vai tas atbilst šai nepieciešamībai un ir ar to samērīgs. Visos gadījumos, ierobežojot pacienta vai ārsta, tiesības paust savu reliģisko pārliecību, ir jāvērtē, vai mērķi nevar sasniegt ar mazāk ierobežojošiem alternatīviem līdzekļiem un vai labums, ko iegūs pacienti vai citas personas ārstniecības iestādē, būs lielāks nekā pacientam vai ārstam noteiktais ierobežojums.

Autore ceturtajā promocijas darba nodaļā ir konstatējusi, ka atsevišķos gadījumos pacienta un ārsta tiesību līdzsvarošana kontekstā ar personas tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, ņemot vērā nodrošināto un nodrošināmo konstitucionālo aizsardzību, nav uzskatāma par adekvātu. Tā rezultātā pienākums līdzsvarot tiesības paust reliģisko pārliecību ar citām tiesībām, kas Latvijai ir jāaizsargā, netiek efektīvi pildīts. Nacionālais normatīvais regulējums, kas attiecas uz pacienta un ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kontekstā ar tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni ir vērtējams kritiski. Lai gan starptautiskās

saistības cilvēktiesību jomā ir skaidras gan attiecībā uz tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzību, gan arī tiesību uz pašnoteikšanos un pacienta cieņas aizsardzību un attiecībā uz tiesību sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni aizsardzību, nacionālais normatīvais regulējums ietver nozīmīgus trūkumus. Kā norādījusi Satversmes tiesa, likumdevējam ir pienākums regulāri apsvērt, vai attiecīgais normatīvais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas nebūtu kādā veidā pilnveidojams.⁹⁵³ Neskatoties uz to, nacionālā normatīvā regulējuma trūkumu novēršanu nav sekmējušas ne ECT praksē paustās atziņas, ne EP norādes, kas EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir jāievēro gadījumos, kad tiek īstenotas uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības.

Likumdevējs nav izstrādājis nacionālo normatīvo regulējumu, kas ļauj ārstam pārliecināties par to, vai pacients lēmumu atteikties no ārstniecības ir izteicis brīvi. Tā ietvaros ārstam nav tiesību aizsardzības mehānismu, kā novērst situācijas, kad pacienta lēmumu atteikties no ārstniecības ietekmē personas, kuras pacients ir pieaicinājis atbalsta sniegšanai ārstniecībā. Kārtības neesamība nacionālajos normatīvajos aktos, kā ārstam rīkoties šādās situācijās, var radīt potenciālu pacienta pamattiesību aizskāruma risku. Īpaši situācijās, kad pastāv šaubas par to, ka pacients lēmumu, piemēram, lēmumu atteikties no asins pārliešanas, ir izteicis brīvi, nevis to ir ietekmējuši reliģiskās organizācijas pārstāvji, un ārstam ir jārikojas neatliekamā kārtā, lai glābtu pacienta dzīvību vai novērstu nesalīdzināmi lielāku kaitējumu viņa veselībai. Par pacienta pašnoteikšanās institūta stiprināšanu ārstniecībā būtu jāveic turpmāki padziļināti pētījumi, uz ko pamatojoties jāveic nacionālo normatīvo aktu pilnveidošana.

Autores ieskatā, par pacienta pašnoteikšanās tiesībām ārstniecībā jāveic arī ārstniecības personu un ārstniecības iestāžu izglītojoši pasākumi. Nav pieļaujams, ka pacienta reliģiskā pārliecība prevalē pār ārsta pienākumu nodrošināt kvalitatīvu pacienta ārstniecību, kā tas tika novērots laikā, kad Latvijā tika veikta Covid-19 vakcinācija. Pacientam ir tiesības atteikties no ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ, bet pacienta reliģiskā pārliecība nedrīkst sekmēt to, ka pacientam tiek sniegts normatīvajiem aktiem neatbilstošs veselības aprūpes pakalpojums. Tostarp to nedrīkst sekmēt arī nesakārtoti ārstniecības iestāžu iekšējie normatīvie akti.

Kritiski vērtējamas pacienta tiesības sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni situācijās, kad nacionālajos normatīvajos aktos nav reglamentēta kārtība, kādā pacients var savlaicīgi piekļūt veselības aprūpes pakalpojumam citviet, ja ārsta reliģiskā pārliecība ir sekmējusi to, ka viņš nedrīkst sniegt veselības aprūpes pakalpojumus, vai kad ārsts ir atteicies no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ. Īpaši kritiski Autore vērtē nacionālā normatīvā regulējuma trūkumus, kas skar ārsta tiesības atteikties izdarīt grūtniecības

⁹⁵³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01. 9. punkts. Iegūts no: [https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-21-01_Spriedums.pdf#search=\[sk. 20.05.2022.\]](https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-21-01_Spriedums.pdf#search=[sk. 20.05.2022.]).

pārtraukšanu un grūtnieces tiesības saņemt grūtniecības pārtraukšanas pakalpojumu citviet. Neskatoties uz ECT praksē paustajām atziņām un EP norādēm, likumdevējs nav izstrādājis nacionālo normatīvo regulējumu, kas ļautu grūtniecēm, kuras vēlas veikt grūtniecības pārtraukšanu, laikus saņemt informāciju par to, ka grūtniecības pārtraukšana pie konkrētā ārsta nebūs iespējama. Tāpat nacionālajos normatīvajos aktos nav reglamentēta kārtība, kādā grūtniece tiek novirzīta pie cita ārsta grūtniecības pārtraukšanas pakalpojuma saņemšanai, ja ir saņēmusi atteikumu veikt grūtniecības pārtraukšanu. Nacionālais normatīvais regulējums šajā jomā ir jāpārskata un jāpilnveido, jo pretējā gadījumā pastāv potenciāls pamattiesību aizskāruma risks.

Nobeigums

Autore promocijas darbam izvirzīto mērķi “pētīt pilngadīga, lemtspējīga pacienta un sertificēta ārsta, kurš vienlaikus ir pacienta ārstējošais ārsts, tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību ārstniecībā un šo tiesību mijiedarbību ar citām tiesībām ārstniecībā, kā arī identificēt nacionālā normatīvā regulējuma problēmas un sniegt priekšlikumus tā pilnveidošanai” ir īstenojusi un izvirzītos uzdevumus izpildījusi.

Autore promocijas darbā izdarījusi secinājumus un izvirzījusi priekšlikumus, kas turpmāk sargā, ievērojot promocijas darba struktūru.

Pirmajā promocijas darba nodaļā “Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība cilvēktiesību perspektīvā un mijiedarbība ar citām tiesībām, kuras ir jāievēro ārstniecībā” Autore ir izdarījusi turpmāk norādītos secinājumus.

1. Pacienta un ārsta tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzība izriet no starptautiskajām saistībām, kuras Latvija ir uzņēmusies ar Satversmes 89. pantu. EP tiesības uz reliģijas brīvību tiek aizsargātas ar ECPAK 9. pantu. ES ietvaros tiesības uz reliģijas brīvību tiek aizsargātas ar ESPH 10. pantu, kā arī ar vispārējiem ES tiesību principiem, kas ir viens no ES pamattiesību avotiem, un ar ES dalībvalstu kopējām konstitucionālajām tradīcijām, kas ir ES vispārējo tiesību principu pamats. Saskaņā ar minētajiem tiesību avotiem tiesības uz reliģijas brīvību ietver iekšējo izpausmi (*forum internum*), kas ir absolūtas tiesības un nedrīkst tikt ierobežotas, un ārējo izpausmi (*forum externum*) jeb reliģiskās pārliecības paušanu, kam var būt ietekme uz citu personu tiesiskajām interesēm un kas var tikt ierobežota.
2. Tiesības uz reliģijas brīvību konstitucionālā līmenī tiek aizsargātas ar Satversmes 99. pantu. Latvijai piemīt no tās starptautiskajām saistībām izrietošs konstitucionāls pienākums atturēties un ar efektīviem tiesību aizsardzības mehānismiem atturēt citas personas un institūcijas no iejaukšanās pacienta vai ārsta tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausmē. Iejaukšanās tiesību uz reliģijas brīvību iekšējā izpausmē var rezultēties prozelītisma aizlieguma pārkāpumā un citu tiesību, kas ir jāaizsargā ārstniecībā, aizskārumā. Piemēram, pacienta pašnoteikšanās tiesību ārstniecībā aizskārumā, ja ārsts iejaucas un lūdz atteikties pacientam no viņa reliģiskās pārliecības par labu ārstniecībai. Tāpat arī diskriminācijas aizlieguma pārkāpumā, ja ārsts tiek lūgts atteikties no savas reliģiskās pārliecības, lai varētu veikt darbu ārstniecības iestādē, kur amata pienākumu veikšanai nav nepieciešama piederība noteiktai reliģiskajai organizācijai.
3. Pacienta un ārsta reliģiskās pārliecības paušana var izpausties, piemēram, reliģiska apģērba un simbolu nēsāšanā un dzīvesveida, kas pamatojams reliģijā, ievērošanā, kā

arī uz reliģisko pārliecību balstītu atteikšanās tiesību īstenošanā, kam ārstniecībā var būt ietekme uz citu personu tiesiskajām interesēm. Viena no tiesību uz reliģijas brīvību ārējās izpausmes formām ir uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības, kuras var attiekties kā uz pacientu, tā uz ārstu. Pacients uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības var īstenot, piemēram, atsakoties no ārstniecības pilnībā vai kādā tās daļā. Pacienta tiesības atteikties no ārstniecības ir jāievēro pat tajos gadījumos, ja tas var būt bīstami viņa veselībai un dzīvībai. Ārsts reliģiskajā pārliecībā balstītas atteikšanās tiesības no pacienta ārstniecības var īstenot vienīgi tad, ja nacionālajos normatīvajos aktos ārstam ir reglamentētas reliģiskajā pārliecībā balstītas atteikšanās tiesības. Gadījumā, ja ārsts atsakās no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ, bet nacionālajos normatīvos nav reglamentētas atteikšanās tiesības un kārtībā, kādā ārsts drīkst atteikties no pacienta ārstniecības, var tikt identificēta reliģiskās pārliecības uzspiešana pacientam. Pacienta un ārsta reliģiskās pārliecības paušana var mijiedarboties ar citām tiesībām, kas ir jāaizsargā ārstniecībā, piemēram, ar tiesībām uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, diskriminācijas aizliegumu, tiesībām uz informāciju u. c.

4. Latvijai nav pienākuma, bet nav arī aizliegts ar tiesību aktiem reglamentēt tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu ārstniecībā. Tomēr Latvijai ir pienākums līdzsvarot tiesības paust reliģisko pārliecību, ja šīs tiesības tiek īstenotas, ar citām tiesībām, kas Latvijai ir jāaizsargā gan attiecībā uz pacienta tiesībām uz likumiskajām interesēm ārstniecībā, gan attiecībā uz ārsta tiesībām un likumiskajām interesēm nodarbinātības jomā ārstniecības iestādē. Minētais ir attiecināms arī uz pacienta tiesībām pārrobežu veselības aprūpes kontekstā un ārstu, kurš veic īslaicīgu profesionālo darbību Latvijā ar ES dalībvalstī vai Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas dalībvalstī iegūtiem izglītību un profesionālo kvalifikāciju apliecinājošiem dokumentiem.
5. Latvijā ir jāpastāv efektīviem tiesību aizsardzības mehānismiem, ar kuriem ir iespējams vienlīdz efektīvi līdzsvarot pacienta un ārsta tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzību, kā arī citu tiesību aizsardzību ārstniecībā. Minētais ir attiecināms arī uz pacienta tiesībām uz pārrobežu veselības aprūpi un ārstu, kurš veic īslaicīgu profesionālo darbību Latvijā ar ES dalībvalstī vai Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas dalībvalstī iegūtiem izglītību un profesionālo kvalifikāciju apliecinājošiem dokumentiem.
6. Aizsargājot tiesības uz reliģijas brīvību, Latvijai ir pienākums ievērot piesardzības principu un veikt darbības, lai jau savlaicīgi, negaidot, kamēr kaitējums ir ticis nodarīts,

identificētu un novērstu pacienta vai ārsta reliģiskās pārliecības paušanas nelabvēlīgo ietekmi un nodrošinātu taisnīgu līdzsvaru starp dažādām konkurējošām interesēm.

7. Viens no būtiskākajiem pasākumiem, ko, Autores ieskatā, Latvija kopumā var īstenot, ir veikt savlaicīgu un rūpīgu ECT un EST spriedumu analīzi, lai jau laikus pilnveidotu nacionālos normatīvos aktus un izvairītos no pārkāpumiem tiesību uz reliģijas brīvību jomā.

Otrajā promocijas darba nodaļā "Pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā" Autore ir izvirzījusi turpmāk norādītos secinājumus un priekšlikumus.

8. Nacionālajos normatīvajos aktos ir iespējams izdalīt vispārējo un speciālo pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzību ārstniecībā.
9. Tādas PTL ietvertās pacienta tiesības kā tiesības izvēlēties ārstu un ārstniecības iestādi, tiesības uz informāciju, tiesības uz atšķirīgas attieksmes aizliegumu, tiesības uz veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību, tiesības uz pašnoteikšanos savā ārstniecībā un pacienta līdzestības pienākums savā ārstniecībā ietver vispārējo pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzību ārstniecībā.
10. Autore otrās promocijas darba nodaļas ietvaros ir noskaidrojusi, ka nacionālajos normatīvajos aktos ietvertā pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību aizsardzība ārstniecībā atsevišķos gadījumos nav nodrošināta pietiekami efektīvi. Tā rezultātā Latvija riskē neizpildīt starptautiskās saistības tiesību efektivitātes principa ievērošanā, lai varētu atzīt, ka pacienta tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzība Satversmes 99. pantā garantēto tiesības uz reliģijas brīvību kontekstā ir reāla un efektīva, nevis iluzora. Lai stiprinātu Latvijas starptautisko saistību izpildi tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības jomā un panāktu līdzsvaru starp pacienta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā ar citām tiesībām, kas ir jāievēro pacienta ārstniecībā, Autore nodaļas ietvaros piedāvā priekšlikumus, kas īpaši skar pacienta tiesību uz informāciju un pašnoteikšanās tiesību aizsardzības mijiedarbības jautājumus ar tiesībām paust reliģisko pārliecību ārstniecībā. Autores ieskatā, īpaši jāstiprina kārtība, kādā pacients jau laikus var izteikt savu gribu attiecībā uz viņa reliģiskajā pārliecībā balstītu lēmumu ņemšanu vērā ārstniecībā. Tā ietvaros jāstiprina gan pilnvarojuma institūts, gan pacienta pienākums sniegt informāciju ārstējošam ārstam, gan pacienta tiesības nostiprināt viņa reliģiskajā pārliecībā balstītos lēmumus Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā un kārtība, kādā pacienta griba ārstniecībā tiek ņemta vērā. Tāpat ārstniecības personu vidū jāpilnveido izpratne par pacienta reliģisko vērtību nozīmību un profesionālu komunikāciju darbā ar pacientiem, kuri pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā. Ievērojot, ka tiesību paust reliģisko pārliecību aizsardzības jomā pastāv

plaša ECT un EST judikatūra lietās pret citām valstīm, likumdevējam tā būtu jāizvērtē un jāpilnveido normatīvais regulējums. Lai neradītu potenciālus cilvēktiesību aizskāruma riskus un paaugstinātu cilvēktiesību aizsardzības standartu, normatīvais regulējums tiesību uz reliģijas brīvību jomā ir stiprināms gan spēkā esošo ārējo normatīvo aktu līmenī, gan ārstniecības iestāžu iekšējo normatīvo aktu līmenī. Minēto nacionālā normatīvā regulējuma stiprināšana ļautu novērst risku, ka notiek nepamatota iejaukšanās pacienta tiesībās uz reliģijas brīvību, tostarp jau laikus tiktu novērsti potenciāli prozelītisma aizlieguma pārkāpumi.

11. Saskaņā ar PTL 8. pantu pacientam ir tiesības izvēlēties ārstu un ārstniecības iestādi. Pacients savu izvēli var izdarīt, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību. Tomēr jāņem vērā, ka pacienta PTL 8. pantā ietvertās izvēles tiesības var nebūt absolūtas, it īpaši, ja pacientam ir interese veikt ārstniecību, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību. Tās var ietekmēt vairāki izvēles ierobežojumi – pacienta darbavietas apdrošināšanas līguma nosacījumi, slimnieku hospitalizācijas plāns, kuram atbilstoši neatliekamās medicīniskās palīdzības brigāde nogādā pacientus stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijā, ārsta īstenotas atteikšanās tiesības no pacienta ārstniecības u. c.
- 11.1. Pacienta tiesības vērsties pēc veselības aprūpes pakalpojumiem un veikt ārstniecību, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, sekmē PTL 4. pants. Īstenojot PTL 4. pantā ietvertās tiesības, pacients, pamatojoties uz savu reliģisko pārliecību, var izvēlēties ārstu un ārstniecības iestādi, īstenot pašnoteikšanās tiesības, izdarīt izvēli un dot piekrišanu ārstniecībai vai atteikties no tās, kā arī apzināties nepieciešamos izdevumus un samaksāt par saņemtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem. PTL 4. panta ietvaros pacientam ir tiesības laikus saņemt informāciju par alternatīvām ārstniecības iespējām un pieejamību un pieņemt lēmumu attiecībā uz savu ārstniecību, tostarp par izvēlētajās alternatīvas ietekmi uz ārstniecības procesu un arī par riskiem, lai pacients varētu pieņemt atbilstošu lēmumu.
- 11.2. Tiesībām uz informāciju pārrobežu veselības aprūpes kontekstā ir būtiska nozīme. Tāpat, piemēram, ja pacientam, kurš ir Jehovas liecinieks, ir nepieciešama operācija un viņš to savas reliģiskās pārliecības dēļ piekrīt veikt vienīgi mākslīgās asinsrites apstākļos, viņam ir tiesības saņemt informāciju par šī pakalpojuma saņemšanas iespējām Latvijā vai ārpus tās un tiesības saņemt informāciju par operācijas mākslīgās asinsrites apstākļos apmaksas kārtību.
- 11.3. PTL 4. pants neietver pacienta tiesības zināt, kāda ir ārstniecības personas reliģiskā pārliecība, ja pacients, piemēram, vēlas saņemt ārstniecību pie ārstniecības personas ar noteiktu reliģisko pārliecību, piemēram, tādu pašu reliģisko pārliecību, kāda ir

pacientam, kā arī neietver pacienta tiesības papildus pārliecināties par ārstniecības personas identitāti, ja ārstniecības persona nēsā seju un ķermeni aizsedzošu reliģisko apģērbu (piemēram, burka, čadors, nikābs).

11.4. PTL 4. panta piektā daļā paredz, ka pacientam informācija ir sniedzama saprotamā formā, izskaidrojot medicīniskos terminus un ņemot vērā pacienta vecumu, briedumu un pieredzi. Gadījumā, ja ārsts nēsā seju un ķermeni aizsedzošu reliģisko apģērbu, nedrīkst apgalvot, ka pacienta saskarsme ar šo ārstu nav iespējama tikai tā iemesla dēļ, ka ārsts nēsā šādu reliģisko apģērbu. Apstākļi, ka pacienta vai ārsta seja ir aizsegta reliģiskās pārliecības dēļ, nedrīkst būt vienīgais, lai apgalvotu, ka pacients nav saņēmis informāciju saprotamā formā. Ārstam vienmēr savstarpējā komunikācijā ar pacientu ir jāpārliecinās, vai pacients informāciju spēj uztvert un to ir sapratis.

11.5. Pacientam informāciju var nesniegt tikai tādā gadījumā, ja ārsta rīcībā ir ziņas vai fakti, ka informācijas saņemšana būtiski apdraud pacienta vai citu personu dzīvību vai veselību. Nacionālais normatīvais regulējums neprecizē, ciktāl ārstam ir jāpārliecinās, ka pacienta vai pacienta tuvinieku dzīvība vai veselība tiks apdraudēta, jo tam nav noteiktu kritēriju. Ziņām un faktiem par pacienta vai citu personu dzīvības vai veselības apdraudējumu ir jābūt ārstniecības personas rīcībā. Piemēram, ārsta rīcībā ir jābūt informācijai, ka pacients nodarīs kaitējumu savai veselībai vai dzīvībai, uzzinot, ka nav pieejama alternatīva ārstniecība, izņemot tā, no kuras pacients atsakās savas reliģiskās pārliecības dēļ. Pacienta reliģiskās vērtības un nāves uztvere var ietekmēt potenciālas pašnāvības izdarīšanu. Zinātniskajā literatūrā un ECT praksē uzsvērts, ka īpaši gadījumos, kad pastāv risks pacienta veselībai, ir īpaši būtiski par to informēt pacientu, lai pacients var izvērtēt situāciju un pieņemt atbilstošus lēmumus. Līdz ar to PTL 4. panta septītajā daļā ietvertās tiesības atteikties pacientam sniegt informāciju ir piemērojamas ļoti retos gadījumos. Potenciāli nogaidot, līdz pacientam informāciju ir droši sniegt.

11.6. Kritiski vērtējama PTL 4. panta astotā daļa, kas paredz, ka pacientam ir tiesības atteikties saņemt PTL 4. pantā minēto informāciju. Savu atteikšanos viņš izsaka mutvārdos, rakstveidā vai ar tādām darbībām, kas nepārprotami apliecina to. Saskaņā ar to pacientam ir tiesības atteikties saņemt pilnīgi visu informāciju, kas skar viņa ārstniecību, tostarp informāciju par veselības aprūpes pakalpojumu apmaksu. Tomēr tas neatbrīvo pacientu no PTL 15. pantā ietverto pienākumu izpildes. Piemēram, ja pacients ar ārstniecības personu būs vienojies, ka viņa ārstniecībā tiek izmantoti specifiski medikamenti, kas ir atbilstoši viņa reliģiskajai pārliecībai, bet pacients būs atteicies saņemt informāciju par to apmaksu, viņš vēlāk nedrīkstēs atteikties samaksāt

par saņemto ārstniecību, ja tā būs dārgāka tās specifikas dēļ. Politikas plānošanas un likumdošanas procesā izvirzīts priekšlikums nodalīt pacienta tiesības uz informāciju par veselības aprūpes pakalpojumiem un to sniedzējiem un tiesības uz informāciju par veselību, veidojot atsevišķas tiesību normas,⁹⁵⁴ kam Autore pievienojas.

12. Saskaņā ar PTL 3. panta otro un trešo daļu attiecībā pret pacientu ir aizliegta atšķirīga attieksme viņa reliģiskās pārliecības dēļ. Atšķirīga attieksme pret pacientu viņa reliģiskās pārliecības dēļ ir pieļaujama tikai tadā gadījumā, ja tā ir objektīvi pamatota ar tiesisku mērķi, kura sasniegšanai izraudzītie līdzekļi ir samērīgi. Tā, piemēram, ja pacients atsakās no ārstniecības tā iemesla dēļ, ka Latvijā pieejamā ārstniecības metode neatbilst viņa reliģiskajai pārliecībai, bet ārstniecība ir nepieciešama, lai novērstu dzīvības funkciju vai veselības stāvokļa neatgriezenisku pasliktināšanos, nedrīkst atteikt pacientam piešķirt iepriekšēju atļauju pārrobežu veselības aprūpes izdevumu atmaksāšanai tad, ja šajā ES dalībvalstī ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst šā pacienta reliģiskajai pārliecībai, ja vien šāds atteikums nav objektīvi pamatots ar legītimu mērķi saglabāt veselības aprūpes jaudu vai medicīnisko kompetenci un ja vien tas nav piemērots un vajadzīgs pasākums šā mērķa sasniegšanai.
13. Saskaņā ar PTL 5. panta pirmo daļu katrai personai ĀL noteiktajā kārtībā ir tiesības saņemt veselības stāvoklim atbilstošu ārstniecību. Pacienta reliģiskā pārliecība var ietekmēt viņa lēmumu pieņemšanu un attieksmi pret ārstniecības metožu izvēli. Šajā kontekstā ir svarīgi, lai pacienta reliģiskā pārliecība tiktu ņemta vērā. Un ir svarīga saruna starp pacientu un ārstu, lai izprastu pacienta vajadzības un rastu kopīgu risinājumu, kuram atbilstoši tiek ņemta vērā pacienta reliģiskā pārliecība. Tomēr pacienta reliģiskā pārliecība nedrīkst ietekmēt to, ka pacients varētu nesaņemt viņa veselības stāvoklim atbilstošu un kvalitatīvu ārstniecību.
14. PTL neparedz, ka pacientam atteikums no ārstniecības ir jāpamato. Tas nozīmē, ka pacients var kā norādīt, tā arī nenorādīt atteikuma no ārstniecības iemeslu. Pacients no ārstniecības var atteikties jebkādu apsvērumu dēļ, tajā skaitā reliģisku.
- 14.1. Atteikumam, kas pamatots ar reliģiskiem iemesliem, ir spēcīgs pamatojums, un saskaņā ar ECTK 9. pantu tas bauda īpašu aizsardzību. Gadījumā, ja atteikumu no ārstniecības, ko pacients paudis savas reliģiskās pārliecības dēļ, ārsts nerespektē un tomēr veic ārstniecību bez pacienta piekrišanas, jautājums skatāms ne vien integrātes

⁹⁵⁴ Ar Latvijas veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 "Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" izveidotās darba grupas 2022. gada 9. maija ziņojums "Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai" Nr. 1.3.-5./4025. Pieejams Veselības ministrijas un Veselības inspekcijas arhīvā, 6.

aizskāruma gaismā, bet arī pacienta tiesību uz reliģijas brīvību gaismā cilvēktiesību kontekstā kā potenciāls ECPAK 8. panta un ECPAK 9. panta pārkāpums.

14.2. Gadījumā, kad pacients atsakās no ārstniecības, visbūtiskākais ir izskaidrot pacientam viņa pieņemtā lēmuma sekas un pārliecināties, ka pacients šo informāciju ir sapratis, kā arī pārliecināties, ka pacienta informācijas uztvere nav traucēta, ko, piemēram, var ietekmēt veselības stāvoklis, medikamenti un citi faktori. Pacienta lēmumam ir jābūt pieņemtam bez citu personu vai institūciju ietekmes. Tas nozīmē, ka ārstam ir jāizvērtē, vai “lēmums patiešām ir pacienta lēmums”, tostarp vai nepastāv ietekmēšana no reliģisko organizāciju puses, kas var rezultēties prozelītisma aizlieguma pārkāpumā. Ārstam ir jānovērs situācijas, kad pacients izrāda vēlmi atteikties no ārstniecības nevis savas stingras pārliecības dēļ, bet gan baļu dēļ no reliģiskas grupas locekļu ietekmēšanas.

14.3. Pacientu tiesību aizsardzības mehānisms, kādā īstenojama pacienta griba, pamatojoties uz pilnvarojumu, var būt neefektīvs jautājumos, kas skar pacienta iepriekš izteikto gribu, kura pausta saskaņā ar pacienta reliģisko pārliecību. Tā, piemēram, Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā ir iekļauta sadaļa “pilnvarojumi”, paredzot sadaļu “pievienot nākotnes pilnvarojumu”, bet nav iespējams pievienot pašu pilnvarojuma līgumu. Nacionālie normatīvie akti neparedz kārtību, kādā ārstniecības persona var steidzamības kārtā gadījumā, kad, piemēram, neatliekamā situācijā jāglābj pacienta dzīvība, pārliecināties par pilnvaras saturu, jo PTL 6. panta septītā daļa paredz Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā vien nostiprināt informāciju par pilnvaras esību, nevis par tās saturu.

14.4. Nepieciešams pilnveidot Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā ietvertu kārtību, kādā pacients var atteikties no ārstniecības. Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā ir jābūt atsevišķai sadaļai, ko pacients var jau laikus noformēt attiecībā uz jautājumiem, kas skar atteikšanos no ārstniecības un dzīvības glābšanas pasākumiem, norādot ārstniecības veidu un atteikuma iemeslu, ja pacientam ir svarīgi, lai viņa ārstniecībā tiktu ņemta vērā viņa reliģiskā pārliecība.

14.4.1. MK 2014. gada 11. marta “Noteikumi par vienoto veselības nozares elektronisko informācijas sistēmu” ir jāpapildina ar 6.20.¹ punktu, izsakot to šādā redakcijā: “6. *Veselības informācijas sistēmā iekļauj šādus ierobežotas pieejamības pamatdatus par pacientu: aizliegumi attiecībā uz ārstniecību: 6.20.¹ aizliegums īstenot jebkādas neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšanas pasākumus;*

6.20.² aizliegums veikt asins pārlišanu; 6.20.³ aizliegums veikt audu vai orgānu transplantāciju (norādot konkrēti); 6.20.⁴ aizliegums veikt audu vai orgānu izņemšanu dzīvības glābšanas nolūkos (norādot konkrēti); 6.20.⁵ cits aizliegums (norādot konkrēti).”

14.4.2. ĀL VIII nodaļa “Ārstniecības personu pienākumi un tiesības ārstniecībā” jāpapildina ar 47.¹ pantu, izsakot to šādā redakcijā: “47.¹ pants. *Ārstniecības personas pienākums ir gadījumos, kad pacientam ir jāsniedz pirmā un neatliekamā medicīniskā palīdzība, vai citos normatīvajos aktos noteiktos gadījumos, kad jāveic iepriekš neplānota pacienta ārstēšana bez viņa piekrišanas, ievērot Vienotajā veselības nozares elektroniskajā informācijas sistēmā nostiprinātos pacienta aizliegumus attiecībā uz ārstniecību, ja tādi pastāv.*”

15. PTL 15. pants neuzliek pacientam pienākumu ārstniecībā atklāt savu reliģisko pārliecību, tostarp savus pieņemtus lēmumus motivēt ar reliģisko pārliecību. Tomēr, ja pacients vēlas, lai ārstniecība būtu atbilstoša viņa reliģiskajai pārliecībai, pacientam ir aktīvi jāiesaistās un jāsniedz informācija, kas nepieciešama viņa ārstniecības īstenošanai.

15.1. Ja pacients vēlas, lai arī turpmāk ārstniecībā kāda no iepriekš dotajām piekrišanām un atteikumiem tiktu ņemta vērā, PTL 15. panta otrās daļas 3. punktā būtu jābūt noteiktam, ka pacientam par to ir jāsniedz informācija. Līdz ar to Autore izvirza priekšlikumu izteikt PTL 15. panta otrās daļas 3. punktu šādā redakcijā: “(2) Ja pacienta veselības stāvoklis to pieļauj, viņam ir pienākums aktīvi iesaistīties ārstniecībā un savu iespēju un zināšanu robežās sniegt ārstējošam ārstam informāciju: 3) par iepriekš dotajām piekrišanām un atteikumiem attiecībā uz ārstniecību, kā arī informāciju par piekrišanas vai atteikuma iemeslu tajā gadījumā, ja pacients vēlas, lai turpmākajā ārstniecībā šis iemesls tiktu ņemts vērā.”

15.2. PTL 3. panta piektā daļa ir uzskatāma par speciālo tiesību normu, kas aizsargā pacienta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā. PTL 3. panta piektā daļa paredz, ka pacientam un viņa tuviniekiem ir tiesības saņemt garīgo aprūpi, kuru saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem sniedz ārstniecības iestādes kapelāns. Normatīvais regulējums kārtībai, kādā īstenojas PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības saņemt garīgo aprūpi, ir nepilnīgs, un likumdevējs nav izstrādājis atbilstīgu normatīvo regulējumu PTL 3. panta piektajā daļā ietverto tiesību saņemt garīgo aprūpi aizsardzībai. Normatīvais regulējums attiecībā uz ārstniecības iestādēm ir skaidrs tikai tiktāl, ciktāl tām ir jāspēj organizēt darba režīmu, lai spētu nodrošināt pacientiem un pacientu

tuviniekiem vienādas tiesības saņemt garīgo aprūpi. Tāpat normatīvajos aktos pretrunīgi reglamentēts profesionālā veselības aprūpes kapelāna tiesiskais statuss. Minētā ietvaros lielākajā daļā slimnīcu Latvijā PTL 3. panta piektajā daļā nostiprinātas pacientu tiesības saņemt garīgo aprūpi netiek īstenotas.

15.3. PTL 3. panta piektajā daļā un citos normatīvajos aktos, kuros reglamentētas kapelānu un profesionālo veselības aprūpes kapelānu darbības veselības aprūpes jomā, terminu un jēdzienu lietojums nav atbilstīgs MK 2009. gada 3. februāra noteikumu Nr. 108 "Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi" 2. punktā noteiktajai kārtībai un terminoloģijas konsekvences principam, kas jāievēro likumdošanas procesā. Nekonsekvence terminu un jēdzienu lietojumā normatīvajos aktos rada problēmas gramatiskās interpretācijas metodes lietošanai un attiecīgi arī tiesību normas jēgas no valodnieciskā viedokļa noskaidrošanai.

15.3.1. Autore piedāvā PTL papildināt 1. panta otro daļu ar 6. punktu šādā redakcijā:

"(2) Likumā ir lietoti arī šādi termini: 6) pastorālā aprūpe – profesionālā veselības aprūpes kapelāna darbība, lai sniegtu reliģisko atbalstu pacientiem un pacientu tuviniekiem."

15.3.2. Autore piedāvā PTL papildināt 1. panta otro daļu ar 7. punktu šādā redakcijā:

"(2) Likumā ir lietoti arī šādi termini: 7) profesionālais veselības aprūpes kapelāns – ārstniecības atbalsta persona, kas pacientiem un viņu tuviniekiem sniedz pastorālo aprūpi un stacionārajā ārstniecības iestādē pilda pienākumus, kuri noteikti Ministru kabineta noteikumos par kapelānu dienestu."

15.3.3. Autore piedāvā PTL 3. panta piekto daļu izteikt šādā redakcijā: *"(5) Pacientam un viņa tuviniekiem, ja pacients ir stacionēts stacionārajā ārstniecības iestādē, ir tiesības saņemt pastorālo aprūpi, kuru saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem sniedz profesionālais veselības aprūpes kapelāns."*

15.3.4. Autore piedāvā Latvijas Veticībnieku Pomoras Baznīcas likuma 10. pantā, Latvijas Baptistu draudžu savienības likuma 11. pantā, Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likuma 11. pantā, Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likuma 12. pantā, Septīnās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likuma 11. pantā, Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likuma 10. pantā izmaiņas, izsakot šādā redakcijā: *"(1) Baznīcas kapelāns darbojas Nacionālajos bruņotajos spēkos, lidostās, ostās, sauszemes transporta stacijās, stacionārajās ārstniecības iestādēs, sociālās aprūpes iestādēs, ieslodzījuma vietās un citur, kur nav pieejama parastā garīdznieka aprūpe. (2) Baznīcas kapelānu pastorālo aprūpi pārrauga Baznīca."*

15.3.5. Autore piedāvā MK 2011. gada 15. februāra noteikumu Nr. 134 "Noteikumi par kapelānu dienestu" 6. punktu izteikt šādā redakcijā: "6. *Kapelānu pieņem darbā Nacionālo bruņoto spēku komandieris vai Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieks, vai lidostas, ostas vai sauszemes transporta vai sociālās aprūpes iestādes vadītājs. Kapelānu profesionālajā dienestā pieņem aizsardzības ministrs vai viņa pilnvarots komandieris (priekšnieks). Profesionālo veselības aprūpes kapelānu pieņem darbā stacionārās ārstniecības iestādes vadītājs.*"

15.4. Normatīvais regulējums attiecībā uz ārstniecības iestādēm ir viennozīmīgs tikai tiktāl, ciktāl tām ir jāspēj organizēt darba režīmu, lai spētu nodrošināt pacientiem un pacientu tuviniekiem vienādas tiesības saņemt garīgo aprūpi. Likumdevējs ir atstājis ārstniecības iestādēm plašu rīcības brīvību profesionālā veselības aprūpes kapelāna darba pienākumu noteikšanā. Spēkā esošais nacionālais normatīvais regulējums reglamentē vienīgi tiesiskās prasības profesionālā veselības aprūpes kapelāna tiesiskā statusa iegūšanai.

15.4.1. Ar "ārstniecības iestādes kapelānu" PTL 3. panta piektās daļas izpratnē jāsaprot profesionālās veselības aprūpes kapelāns stacionārajā ārstniecības iestādē – slimnīcā.

15.4.2. Nacionālajos normatīvajos aktos definētais profesionālā veselības aprūpes kapelāna pienākumu apjoms ir jāpilnveido. Tā ietvaros Autore rosina Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punktu izteikt šādā redakcijā: "19. *Profesionālie veselības aprūpes kapelāni ir ārstniecības atbalsta personas, kas: 1) veic pacientu un viņa tuvinieku, kā arī ārstniecības iestādes personāla pastorālo aprūpi; 2) veic ārstniecības personu izglītošanu reliģiskos jautājumos; 3) organizē reliģisko darbību ārstniecības iestādē; 4) konsultē ārstniecības personas, pacientus un pacienta tuviniekus pacienta ārstniecības veikšanā atbilstīgi pacienta reliģiskajai pārliecībai; 5) konsultē ētikas jautājumu risināšanā un prozelītisma aizlieguma pārkāpumu novēršanā; 6) koordinē garīdznieka, kurš nav ārstniecības iestādes kapelāns, pieaicināšanu reliģiskās darbības veikšanai; 7) koordinē reliģiskās darbības saskaņošanu ar ārstniecības iestādes vadību; 8) izvērtē, kāda reliģiskā darbība tiks veikta, novērtē tās riskus un apdraudējumu; 9) piedalās lēmumu pieņemšanā, kas skar reliģiskās darbības ierobežošanu ārstniecības iestādē.*"⁹⁵⁵

⁹⁵⁵ Ņemot vērā, ka šobrīd Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punkta otrajā teikumā ir ietverta arī sociālās aprūpes iestāžu kapelānu kompetence, veicot grozījumus, noteikumu par kapelānu dienestu sociālās aprūpes iestāžu kapelānu kompetenci un funkcijas sociālās aprūpes iestādēs izdalīt atsevišķā tiesību normā, izveidojot un paredzot to darbības regulējumam, piemēram, 19.¹ punktu.

15.5. Saskaņā ar Autores empīriskā pētījuma rezultātiem pacientu tiesības saņemt garīgo aprūpi saskaņā ar PTL 3. panta piekto daļu slimnīcā Latvijā pamatā netiek īstenotas. Pētījums ilustrē, ka slimnīcām trūkst izpratnes par PTL 3. panta piektajā daļā ietverto tiesību īstenošanas kārtību. Lai iedzīvinātu PTL 3. panta piektās daļas piemērošanu slimnīcās un nodrošinātu profesionālā veselības aprūpes kapelānu pieejamību, ir jāpilnveido speciālie normatīvie akti obligāto prasību, finansēšanas un kapelāna tiesiskā statusa jomā.

15.5.1. Autore piedāvā MK 2009. gada 20. janvāra noteikumus Nr. 60 "Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām" papildināt ar tiesību normām, kas paredz kapelānu dienesta izveidi. Proti, ar 94.7. apakšpunktu šādā redakcijā: "94. stacionārajā ārstniecības iestādē ir šādas struktūrvienības: 94.7. *profesionālais veselības aprūpes kapelānu dienests,*" – un ar 98.3. apakšpunktu šādā redakcijā: "98. stacionārajā ārstniecības iestādē pacientiem nodrošina: 98.3. *pastorālo aprūpi.*"

15.5.2. Autore piedāvā pārskatīt MK 2018. gada 28. augusta noteikumus Nr. 555 "Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība" ietverto regulējumu, kas skar finansējuma piešķiršanu ārstniecības atbalsta personu nodarbināšanai ārstniecības iestādēs. Saskaņā ar minēto MK noteikumu 153. punktu un 153.¹ punktu Nacionālā veselības dienesta aprēķinātajos manipulāciju tarifos var tikt ietverts atalgojums par ārstniecības un pacientu aprūpes atbalsta personu darbu, tostarp par medicīnas fiziķa, kas, tāpat kā profesionālais veselības aprūpes kapelāns, ir ārstniecības atbalsta persona, darbu. Autores ieskatā, minētajos MK noteikumos ir nepieciešams ietvert arī kārtību, kādā nosaka atalgojumu par profesionālā veselības aprūpes kapelāna darbu, ņemot vērā, ka ir nepieciešams īstenot PTL 3. panta piektajā daļā ietvertās tiesības.

15.6. Latvijā kopumā reģistrēti vien 13 kapelāni. Veselības inspekcijas Ārstniecības personu reģistrā ir reģistrēti astoņi profesionālie veselības aprūpes kapelāni, kuri ir nodarbināti četrās slimnīcās – divās V līmeņa slimnīcās un divās IV līmeņa slimnīcās.

15.6.1. Autores ieskatā, lai nodrošinātu profesionālo veselības aprūpes kapelānu skaita pieaugumu valstī un attiecīgi pieejamību ārstniecības iestādēs, var tikt veikti atsevišķi prasību pilnveides pasākumi profesionālā veselības aprūpes kapelāna tiesiskā statusa iegūšanai. Autore uzskata prasību, lai persona pēc sekmīga sertifikāta eksāmena nokārtošanas varētu uzsākt darbu profesionālā veselības aprūpes kapelāna profesijā, tai ir jāiegūst vēl vismaz viena gada pilnas slodzes vai divu gadu pusslodzes kapelāna darba laika pieredze, neskaitot mācību praksi, par

nesamērīgu attiecībā pret citām prasībām, tostarp augstākās izglītības prasību un prasību, ka profesionālo veselības aprūpes kapelānu amatam izvirza reliģiskā savienība (baznīca). Autores ieskatā, pieredzi darbā ar pacientiem, viņu tuviniekiem un ārstniecības personām var izvērtēt kapelāna apmācības procesā, nosakot, ka līdz profesionālā veselības aprūpes kapelāna sertifikāta iegūšanai personai būtu jāstrādā sertificēta profesionālā veselības aprūpes kapelāna vadībā vai uzraudzībā jau apmācības procesā. Šāda prakse jau ir iedibināta ārstniecības personu – ārstu rezidentu – apmācības procesā.

15.6.2. Kā viens no pamatojumiem, kas ietekmē profesionālo veselības aprūpes kapelānu skaitu un to pieejamību stacionārajās ārstniecības iestādēs, ir prasība, ka tikai Noteikumu par kapelānu dienestu 5. punktā ietvertajām reliģiskajām savienībām (baznīcām) ir tiesības virzīt personu kapelāna amatam. Virknei Latvijā reģistrētu reliģisko organizāciju nav tiesību virzīt personas kapelāna amatam pat tad, ja tās ieguvušas teoloģisko izglītību.

15.6.3. Tāpat situācija, ka saskaņā ar nacionālo normatīvo regulējumu vairākām reliģiskām organizācijām tiek liegts izvirzīt kapelānu amatam, ir riskanta no cilvēktiesību viedokļa jautājumos, kas skar samērīgumu, tiesiskumu un vienlīdzību, un valsts pienākumu ievērot neitralitāti un objektivitāti attiecībā pret reliģiskām grupām. Vērtējot šo jautājumu cilvēktiesību gaismā, jānorāda, ka nav objektīvi noteikt šādu formālu liegumu, vienlaikus nenosakot konkrētus kritērijus, kuriem ir jāatbilst likumā noteiktā kārtībā reģistrētai reliģiskajai organizācijai, lai tā varētu virzīt kapelānu amatam. Ja reliģiskā organizācija ir reģistrēta un atzīta par tādu, kas atbilst normatīvo aktu prasībām, nevajadzētu rasties pirmšķietamām šaubām par tās pārstāvju darbības korektumu. Turklāt Latvijai, kura ir EP dalībvalsts un ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir pienākums pārbaudīt, vai konkrētu reliģisko kopienu pārstāvošas personas neveic darbības, kas kaitē sabiedrības drošībai. Tā ietvaros, Autores ieskatā, nepieciešams nevis nepamatoti ierobežot reliģisko savienību tiesības izvirzīt profesionālos veselības aprūpes kapelānus amatam, bet gan īstenot ārstniecības atbalsta personu darbības kontrolējošos pasākumus saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem. Lai minēto situāciju uzlabotu, Autore nodaļas ietvaros piedāvā nacionālā normatīvā regulējuma potenciālas pilnveides iespējas.

15.6.4. Autore ierosina Noteikumu par kapelānu dienestu 5. punktu izteikt šādā redakcijā:
“5. Kapelānu amatam izvirza Reliģisko organizāciju likumā noteiktā kārtībā reģistrētu reliģisko organizāciju vadība.”

15.6.5. ROL aizsargā tiesības veikt reliģisko darbību, tostarp slimnīcās un lielākajā daļā stacionāro ārstniecības iestāžu reliģisko darbību ir ļauts veikt, ko pamato Autores empīriskā pētījuma rezultāti.

15.6.5.1. Autore otrās promocijas darba nodaļas ietvaros ir noskaidrojusi, ka Latvija ROL 14. panta sestās daļas kontekstā riskē neizpildīt no tās starptautiskajām saistībām izrietošo piesardzības principu. Autores ieskatā, ROL 14. panta sestā daļa tās spēkā esošajā redakcijā ir jāpiemēro piesardzīgi. Tās gramatiskā piemērošana var radīt pirmšķietamu iespaidu, ka pārkāpumam pēc būtības būtu jābūt jau identificējamam, lai reliģisko darbību varētu ierobežot. Atsaucoties uz piesardzības principu, kas ir jāievēro Latvijai, jānorāda, ka nav pieļaujams nogaidīt līdz brīdim, kamēr pacientam reliģiskās darbības dēļ ir ticis nodarīts kaitējums. Tādā gadījumā varētu secināt, ka likumdevējs nav veicis pietiekamus pasākumus, lai varētu rast līdzsvaru starp tiesību uz reliģiskās pārliecības paušanu un citu tiesību aizsardzību ārstniecībā. Lai minēto situāciju uzlabotu, Autore nodaļā piedāvā pilnveidot ROL 14. panta sestajā daļā ietvertu reliģiskās darbības ierobežošanas tiesisko pamatu, lai savlaicīgi spētu prognozēt riskus un novērstu potenciālu apdraudējumu, negaidot, kamēr kaitējums citām ārstniecības iestādē esošajām personām jau ir ticis nodarīts.

15.6.5.2. Lai novērstu risku, ka potenciāli varētu tikt neievērotas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, Autore piedāvā veikt grozījumus ROL 14. panta sestajā daļā, izsakot to šādā redakcijā: “(6) *Reliģiskā darbība ir ierobežojama, ja ir pamatoti paredzams, ka tiks pārkāpti normatīvie akti un ja tās laikā ir identificēti normatīvo aktu pārkāpumi.*”

Trešajā promocijas darba nodaļā “Ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā” Autore ir izvirzījusi turpmāk norādītos secinājumus un priekšlikumus.

16. Nacionālajos normatīvajos aktos ārsta profesionālajai kompetencei ir izvirzītas augstas tiesiskās prasības. Ārstam ir saistošas gan tiesības un pienākumi, kas izriet no ĀL un PTL un no normatīvajiem aktiem, kas reglamentē ārsta teorētisko un praktisko zināšanu apjomu, kas jāapgūst medicīnas izglītības programmā, gan arī ārsta profesionālās ētikas dokumenti.

17. Nacionālajos normatīvajos aktos ietvertās stingrās tiesiskās prasības, kas izvirzītas ārsta profesijai, pamatā ir vērstas uz to, lai aizsargātu pacienta tiesības savas ārstniecības ietvaros saņemt kvalitatīvus un kvalificētus veselības aprūpes pakalpojumus. Saskaņā ar nacionālajiem normatīvajiem aktiem ārstam piemīt profesionālā brīvība. Profesionālās brīvības ietvaros ārstam ir tiesības atteikties no pacienta ārstniecības. Tostarp ārsts var savas reliģiskās pārliecības dēļ atteikties izdarīt grūtniecības

pārtraukšanu. Tomēr jāņem vērā, ka ārsta profesionālajai brīvībai ir jābūt vērstai uz pacienta tiesību un likumīgo interešu aizsardzību. Ārsts profesionālās brīvības ietvaros nedrīkst censties panākt to, lai pacients ārstniecību veiktu atbilstīgi ārsta reliģiskajām vērtībām un pārliecībai vai lai pacients mainītu savu reliģisko pārliecību. Ārstam ir jāciena pacienta reliģiskās vērtības un izvēle ārstniecībā, tostarp jāievēro pacienta autonomija un integritāte un jāveic normatīvajiem aktiem atbilstoša ārstniecība. Līdz ar to neatkarīgi no tā, ka ārstam piemīt profesionālā brīvība, viņš to nedrīkst izmantot savu reliģisko vērtību apmierināšanai ārstniecībā, vadoties pēc savas pārliecības un vērtību sistēmas.

18. Autore trešajā promocijas darba nodaļā ir noskaidrojusi, ka Latvijas pozitīvo pienākumu izpilde, lai efektīvi aizsargātu pacienta tiesību paust savu reliģisko pārliecību, ārstam pildot savus profesionālos pienākumus, ir nesekmīga tā iemesla dēļ, ka nav izstrādāts pietiekami efektīvs tiesiskais regulējums. Proti, nacionālajos normatīvajos aktos ietvertās zināšanas un prasmes, kas ārstam ir jāapgūst pacientu tiesību jomā un ētikas un deontoloģijas jomā, nav pietiekamas, lai ārsts spētu rīkoties gadījumos, kad ārstniecībā pastāv tiesiskas konfliktsituācijas, kas ir saistītas ar situācijām, kad pacients vai ārsts pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā. Tā rezultātā pastāv risks, ka var tikt nesekmīgi risinātas tiesiska rakstura konfliktsituācijas, kas attiecīgi var rezultēties pamattiesību aizskārumā. Tādēļ ir jāpilnveido nacionālie normatīvie akti un jānosaka, ka ārstam ir zināšanas un prasmes medicīnas tiesībās un teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas rīcībai, saskaroties ar pacientu, kurš pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, un rīcībai gadījumos, kad ārstam ir tiesības atteikties no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ. Tāpat normatīvajos aktos jāparedz pienākums ārstam regulāri pilnveidot savu profesionālo kvalifikāciju un izglītoties pacienta tiesību un profesionālās ētikas un deontoloģijas jomā. Autore trešajā promocijas darba nodaļā piedāvā risinājumu tiesiskā regulējuma pilnveidei, lai nodrošinātu, ka personas, kuras apgūst ārsta profesiju, attīstītu zināšanas un prasmes jautājumos, kas skar komunikāciju ārstniecībā ar pacientu un pacienta tuviniekiem, kuri pauž reliģisko pārliecību ārstniecībā, kas skar rīcību gadījumos, kad ārstam ir tiesības atteikties no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ, un kas skar sadarbību ar profesionālās veselības aprūpes kapelānu tiesiska rakstura konfliktsituāciju risināšanai. Autores ieskatā, normatīvo aktu pilnveide, ārsta medicīnas izglītības programmā ietverot atbilstīgu zināšanu, prasmju un kompetenču apguvi komunikācijai ar pacientiem ar konkrētu reliģisko pārliecību un ārsta un pacienta sadarbībai ar

profesionālo veselības aprūpes kapelānu, sekmēs kulturāli kompetentas un cilvēktiesībās balstītas veselības aprūpes īstenošanu.

19. Ārsta tiesības paust reliģisko pārliecību ārstniecībā ietver atteikšanās no ārstniecības tiesību īstenošanu. Latvijā ārsts tiesības paust reliģisko pārliecību var īstenot, piemēram, atsakoties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu. Autore trešās promocijas darba nodaļas ietvaros ir noskaidrojusi, lai ievērotu starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, starp pacienta un ārsta tiesībām paust reliģisko pārliecību ir jāspēj rast līdzsvaru. Tā ietvaros Latvijai kā EP dalībvalstij, kas ir ECPAK Augstā līgumslēdzēja puse, ir pienākums nodrošināt pacientam efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu, ar kuru viņš var savlaicīgi piekļūt veselības aprūpes pakalpojumam citviet. Tas nozīmē, ka ārsta atteikšanās tiesības izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu, nedrīkst būt deklaratīvas un ir jānodrošina šo tiesību praktiskā īstenošana. Pretējā gadījumā Latvija riskē neizpildīt starptautiskās saistības tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzības jomā un arī citu tiesību, ar ko tās ārstniecībā mijiedarbojas, aizsardzības jomā. Tostarp ārsta reliģiskajā pārliecībā balstītu atteikšanās tiesību īstenošanas rezultātā var notikt pacienta tiesību uz veselības aizsardzību aizskārums.

19.1. MK 2009. gada 24. marta noteikumi Nr. 268 "Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomā" jāpapildina ar 10.60 punktu šādā redakcijā: "10. Lai veiktu ārstniecību, ārstam ir teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas šādos jautājumos: *10.60. medicīnas tiesības*"; ar 10.61 punktu šādā redakcijā: "10. Lai veiktu ārstniecību, ārstam ir teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas šādos jautājumos: *10.61. rīcība, saskaroties ar pacientu, kurš pauž savu reliģisko pārliecību ārstniecībā*"; ar 10.62 punktu šādā redakcijā: "10. Lai veiktu ārstniecību, ārstam ir teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas šādos jautājumos: *10.62. rīcība gadījumos, kad ārstam ir tiesības atteikties no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ.*"

19.2. Regulārai zināšanu un prasmju pilnveidei kā ārstniecības personas profesionālajam pienākumam ir jābūt ne tikai neatliekamās medicīniskās palīdzības jomā, bet arī pacientu tiesību un ētikas un deontoloģijas jomā. Līdz ar to Autore piedāvā ĀL 48. pantu izteikt šādā redakcijā: "48. pants. *Ārstniecības personas pienākums ir regulāri pilnveidot savu profesionālo kvalifikāciju un izglīties neatliekamās palīdzības sniegšanā, kā arī pacienta tiesību un profesionālās ētikas un deontoloģijas jomā.*"

- 19.3. Reliģijas plurālisma ietvaros un lai ievērotu starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, starp pacienta un ārsta tiesībām paust reliģisko pārliecību ir jāspēj rast līdzsvaru. Tā ietvaros, ja Latvija ir nodrošinājusi ārstam īstenot reliģiskajā pārliecībā balstītas atteikšanās tiesības no pacienta ārstniecības, tai ir pienākums nodrošināt pacientam efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu, ar kuru viņš var laikus piekļūt veselības aprūpes pakalpojumam citviet. Pretējā gadījumā ārstam reliģiskajā pārliecībā balstītu atteikšanās tiesību īstenošanas rezultātā var notikt pacienta tiesību uz veselības aizsardzību aizskārums.
20. Noteikumu par kapelānu dienestu 19. punktā ietvertās tiesības saņemt kapelāna atbalstu ārstniecības laikā stacionārajās ārstniecības iestādēs, kas attiecas uz ārstu, nav uzskatāmas par pietiekami efektīvām, lai aizsargātu ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību. Pamatā stacionārajās ārstniecības iestādēs ārstiem profesionālā veselības aprūpes kapelāna atbalstu nav iespējams saņemt. Profesionāla veselības aprūpes kapelāna atbalsts ārsta darbā var būt vienlīdz būtisks, gan lai ārsts saņemtu sev nepieciešamo garīgo un morālo atbalstu, gan lai kapelāns sniegtu atbalstu darbā ar pacientiem.
- 20.1. Saistībā ar minēto Autore rosina papildināt ĀL ar normu, kas ļauj ārstniecības personām, tostarp ārstiem, saņemt pastorālo aprūpi. Proti, Autore rosina papildināt ĀL ar 53.³ pantu un izteikt to šādā redakcijā: *“53.³ pants. Ārstniecības personai ir tiesības saņemt pastorālo aprūpi stacionārajā ārstniecības iestādē, kuru saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem sniedz profesionālās veselības aprūpes iestādes kapelāns.”*
21. Nacionālie normatīvie akti nereglamentē un arī neaizliedz tiesības ārstam veikt reliģisko darbību ārstniecības iestādē. Ārstniecības iestāde kā ārsta darba devējs var noteikt komunikācijas standartus pacienta un ārsta saskarsmei, tostarp profesionālā veselības aprūpes kapelāna iesaistei, kā arī noteikt kārtību rīcībai, kādā ārstam jārikojas, ja patients atsakās no ārstniecības, un kārtību, kādā ārstam ir tiesības veikt reliģisko darbību, kā arī nēsāt reliģisko apģērbu un simbolus ārstniecības iestādē. Par tiesībām veikt reliģisko darbību ārstniecības iestādē un to īstenošanas kārtību, piemēram, par reliģiskā apģērba un simbolu nēsāšanu ārstniecības iestādē, par iespēju nodoties lūgšanām, par atšķirīga darba laika ievērošanu, ārstam ir jāvienojas ar ārstniecības iestādi kā savu darba devēju.
22. Ārstniecības iestāde ir atbildīga par ārsta tiesību veikt reliģisko darbību aizsardzības robežu noteikšanu, lai netiktu aizskartas citu ārstniecības iestādē esošo personu intereses. Autore trešajā nodaļā ir secinājusi, ka ārstniecības iestādes kā ārsta darba

devēja izraudzītie līdzekļi un to samērīgums, nosakot tiesību veikt reliģisko darbību aizsardzības robežas, ir būtisks. Vērtējot minēto jautājumu cilvēktiesību gaismā, vienmēr jāizvērtē, ka labums, ko iegūs pacienti vai citas personas ārstniecības iestādē, būs lielāks par ārstniecības personas tiesībām nodarīto kaitējumu, nosakot ierobežojumu ārsta reliģiskās pārliecības paušanai. Ja izraudzītie līdzekļi, ierobežojot ārsta reliģiskās pārliecības paušanu, nav samērīgi, tad var tikt identificēts atšķirīgas attieksmes aizlieguma pārkāpums pret ārstu, ko iezīmē gan ECT, gan EST praksē paustās atziņas, īpaši lietās, kas skar reliģiskā apģērba un simbolu nēsāšanu.

Ceturtajā promocijas darba nodaļā “Pacienta un ārsta tiesību paust savu reliģisko pārliecību līdzsvarošanas izaicinājumi” Autore ir izvirzījusi turpmāk norādītos secinājumus un priekšlikumus.

23. Latvijai ir pienākums līdzsvarot tiesības paust reliģisko pārliecību ar citām tiesībām, kas Latvijai ir jāaizsargā gan attiecībā uz pacienta tiesībām uz likumiskajām interesēm ārstniecībā, gan attiecībā uz ārsta tiesībām un likumiskajām interesēm nodarbinātības jomā ārstniecības iestādē. Ne Latvija, ne arī tās sabiedrība nedrīkst bez normatīvajos aktos noteiktā kārtībā ietverta tiesiska pamata ierobežot pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību. Tomēr vienlaikus nedz pacients, nedz ārsts, paužot savu reliģisko pārliecību, nedrīkst kaitēt nedz Latvijai, nedz arī tās sabiedrībai.
24. Autore ceturtajā promocijas darba nodaļā konstatējusi, ka atsevišķos gadījumos pacienta un ārsta tiesību līdzsvarošana kontekstā ar personas tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, ņemot vērā nodrošināto un nodrošināmo konstitucionālo aizsardzību, nav uzskatāma par adekvātu. Tā rezultātā pienākums līdzsvarot tiesības paust reliģisko pārliecību ar citām tiesībām, kas Latvijai ir jāaizsargā, netiek efektīvi pildīts. Nacionālais normatīvais regulējums, kas attiecas uz pacienta un ārsta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā, kontekstā ar tiesībām uz pašnoteikšanos un tiesībām sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni, ir vērtējams kritiski. Lai gan starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā ir skaidras attiecībā gan uz tiesību uz reliģijas brīvību aizsardzību, gan uz tiesību uz pašnoteikšanos un pacienta cieņas aizsardzību, gan uz tiesību sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni aizsardzību, nacionālais normatīvais regulējums ietver nozīmīgus trūkumus. Kā norādījusi Satversmes tiesa, likumdevējam ir pienākums regulāri apsvērt, vai attiecīgais normatīvais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas nebūtu kādā veidā pilnveidojams.⁹⁵⁶ Neskatoties uz to,

⁹⁵⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01. 9. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-21-01_Spriedums.pdf#search= [sk. 20.05.2022.].

nacionālā normatīvā regulējuma trūkumu novēršanu nav sekmējušas ne ECT praksē paustās atziņas, ne EP norādes, kuras EP dalībvalstīm, kuras ir ECPAK Augstās līgumslēdzējas puses, ir jāievēro gadījumos, kad tiek īstenotas uz reliģisko pārliecību balstītas atteikšanās tiesības.

25. Likumdevējs nav izstrādājis nacionālo normatīvo regulējumu, kas ļauj ārstam pārliecināties par to, vai pacients lēmumu atteikties no ārstniecības ir izteicis brīvi. Tā ietvaros ārstam nav tiesību uz aizsardzības mehānismu, kā novērst situācijas, kad pacienta lēmumu atteikties no ārstniecības ietekmē personas, kuras pacients ir pieaicinājis atbalsta sniegšanai ārstniecībā. Kārtības neesamība nacionālajos normatīvajos aktos, kā ārstam rīkoties šādās situācijās, var radīt potenciālu pacienta pamattiesību aizskāruma risku. Īpaši situācijās, kad pastāv šaubas par to, ka pacients lēmumu, piemēram, lēmumu atteikties no asins pārliešanas, ir izteicis brīvi, nevis to ir ietekmējuši reliģiskās organizācijas pārstāvji, un ārstam ir jārīkojas neatliekamā kārtā, lai glābtu pacienta dzīvību vai novērstu nesalīdzināmi lielāku kaitējumu viņa veselībai. Par pacienta pašnoteikšanās institūta stiprināšanu ārstniecībā būtu jāveic turpmāki padziļināti pētījumi, uz ko pamatojoties jāveic nacionālo normatīvo aktu pilnveidošana.
26. Autore ieskatā, par pacienta pašnoteikšanās tiesībām ārstniecībā jāveic arī ārstniecības personu un ārstniecības iestāžu izglītojoši pasākumi. Nav pieļaujams, ka pacienta reliģiskā pārliecība prevalē pār ārsta pienākumu nodrošināt kvalitatīvu pacienta ārstniecību, kā tas tika novērots laikā, kad Latvijā tika veikta Covid-19 vakcinācija. Pacientam ir tiesības atteikties no ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ, bet pacienta reliģiskā pārliecība nedrīkst sekmēt to, ka pacientam tiek sniegts normatīvajiem aktiem neatbilstošs veselības aprūpes pakalpojums. Tostarp to nedrīkst sekmēt arī nesakārtoti ārstniecības iestāžu iekšējie normatīvie akti.
27. Kritiski vērtējamas pacienta tiesības sasniegt visaugstāko iespējamo veselības līmeni situācijās, kad nacionālajos normatīvajos aktos nav reglamentēta kārtība, kādā pacients var savlaicīgi piekļūt veselības aprūpes pakalpojumam citviet, ja ārsta reliģiskā pārliecība ir sekmējusi to, ka viņš nedrīkst sniegt veselības aprūpes pakalpojumus, vai kad ārsts ir atteicies no pacienta ārstniecības savas reliģiskās pārliecības dēļ. Īpaši kritiski Autore vērtē nacionālā normatīvā regulējuma trūkumus, kas skar ārsta tiesības atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu un grūtnieces tiesības saņemt grūtniecības pārtraukšanas pakalpojumu citviet. Neskatoties uz ECT praksē paustajām atziņām un EP norādēm, likumdevējs nav izstrādājis nacionālo normatīvo regulējumu, kas ļautu grūtniecēm, kuras vēlas veikt grūtniecības pārtraukšanu, laikus saņemt informāciju par to, ka grūtniecības pārtraukšana pie konkrētā ārsta nebūs iespējama. Tāpat nacionālajos

normatīvajos aktos nav reglamentēta kārtība, kādā grūtniece tiek novirzīta pie cita ārsta grūtniecības pārtraukšanas pakalpojuma saņemšanai, ja ir saņēmusi atteikumu veikt grūtniecības pārtraukšanu. Nacionālais normatīvais regulējums šajā jomā ir jāpārskata un jāpilnveido, jo pretējā gadījumā pastāv potenciāls pamattiesību aizskārums risks.

28. Nacionālā veselības dienesta funkcijas jāpapildina ar pienākumu veidot sarakstu ar ārstiem un ārstniecības iestādēm, kas sniedz grūtniecības pārtraukšanas pakalpojumus Latvijā, lai pacientēm par to, ka ārsts atsakās no grūtniecības pārtraukšanas, būtu savlaicīga informācija, nevis tikai gadījumā, kad pacients jau ir vērsies pie ārsta. Minētajā sarakstā jāizdala informācija par ārstiem, kuri atsakās izdarīt grūtniecības pārtraukšanas pakalpojumus Latvijā, ja tam nav medicīnisku iemeslu.

28.1. Autore piedāvā MK 2009. gada 20. janvāra noteikumus Nr. 60 "Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām" papildināt ar 6.¹ punktu šādā redakcijā: *"6.¹ Ārstniecības iestādei, kura sniedz veselības aprūpes pakalpojumus seksuālās un reproduktīvās veselības jomā, ir nodrošināta pieeja informācijai par: 1) grūtniecības pārtraukšanas pakalpojuma pieejamību ar medicīniskām infekcijām vai tiesībaizsardzības iestādes izsniegtu izziņu par izvarošanas gadījumu; 2) grūtniecības pārtraukšanas pakalpojuma pieejamību bez medicīniskām indikācijām."*

28.2. Autore piedāvā ĀL 40. pantu izteikt šādā redakcijā: *"40. pants. (1) Ārsts ir atbildīgs par nedzimušas dzīvības saglabāšanu, un viņa pienākums ir mēģināt atrunāt pacientu no grūtniecības pārtraukšanas, ja grūtniecība nav pretrunā ar sievietes veselības stāvokli un nepastāv draudi, ka jaundzimušajam būs pārmantojama vai iegūta slimība. Ārstam ir tiesības atteikties izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, ja tam nav medicīnisku iemeslu. (2) Ja ārsts ir atteicies izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, kam nav medicīnisku iemeslu, ārstam ir pienākums atteikumu noformēt rakstveidā, pievienot pacientes medicīniskajai dokumentācijai un nekavējoties nosūtīt pacientu pie cita ārsta."*

Autore pauž cerību, ka promocijas darbā paustās atziņas ļaus palūkoties plašāk uz pastāvošo nacionālā regulējuma problemātiku pacienta un ārsta tiesības paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā aizsardzības jomā, kā arī veicinās tiesiskās domas attīstību tiesību piemērošanas jautājumos attiecībā uz tiesību paust reliģisko pārliecību ārstniecībā līdzsvarošanas izaicinājumiem ar citām tiesībām, kas ir aktuālas ārstniecībā, kā arī sekmēs tiesiskā regulējuma pilnveides iespējas.

Publikāciju un ziņojumu saraksts par promocijas darba tēmu

Zinātniskās publikācijas izdevumos, kas iekļauti starptautiskajās datubāzēs (*Web of Science, SCOPUS, ERIH PLUS*):

1. Šāberte, L., Palkova, K. 2022. Administrative Liability for Vaccination with an Age-Inappropriate SARS-CoV-2 Vaccine: Latvian Experience. *European Journal of Health Law*. Iegūts no: <https://doi.org/10.1163/15718093-bja10103>. Iekļauts *Web of Science* un *SCOPUS* datubāzē.
2. Šāberte, L. 2021. Pacienta tiesības saņemt pārrobežu veselības aprūpes pakalpojumu, ja pacienta piederības dalībvalstī ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst pacienta reliģiskajai pārliecībai, 162. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*, Rīga: RSU, 2021., 2 (20), 160–187. ISSN: 2256 – 0548, 160–187. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.160-187>. ISSN: 2256 - 0548. Iekļauts *ERIH PLUS* datubāzē.
3. Šāberte, L., Tarasova, D., Palkova, K. 2021. Ārstniecības personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību darba tiesiskajās attiecībās. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. Rīga: RSU, 2021, 2 (20), 188–211. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.188-211>. Iekļauts *ERIH PLUS* datubāzē.
4. Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. Rīga: RSU, 2017, 2 (8), 102–116. Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1040>. Iekļauts *ERIH PLUS* datubāzē.

Uzstāšanās starptautiskajās zinātniskajās konferencēs ar mutisku referātu, tēzēm vai stenda referātu:

1. Šāberte, L. 2023. The Capable Adult Patient's Right to Decide in Medical Treatment Based on His or Her Religious Beliefs in the Republic of Latvia. Starptautiskā zinātniskā konference "Places", Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija, Rīga, 2023. gada 29. marts. Uzstāšanās ar mutisku ziņojumu. Tēžu grāmata, 23. Iegūts no: https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream/123456789/11310/1/2023-Abstracts-Book_PLACES.pdf.
2. Šāberte, L., Palkova, K. 2022. Administrative liability for performance of vaccination with an age-inappropriate SARS-CoV-2 vaccines in the Republic of Latvia. 8th European Conference on Health Law. Beļģija, Genta, 2022. gada 20.– 22. aprīlis. Uzstāšanās ar mutisku ziņojumu. Referāts iekļauts konferences rakstu krājumā. Goffin, T., Balthazar, T. Book of Proceedings of the 8th European Conference on Health Law. 9– 23. Iegūts no: <https://eahl.eu/eahl-2022-conference>.
3. Šāberte, L. 2021. Legal and Practical Aspects of Ensuring Chaplaincy Services in the Hospitals of Republic of Latvia in the Context of the Right of Patients and Their Relatives to Receive Spiritual Care. 8. starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Jaunā tiesiskā realitāte: Izaicinājumi un risinājumi" (New Legal Reality: Challenges and Perspectives). Latvijas Universitāte, Latvija, Rīga, 2021. gada 21., 22. oktobris. Stenda referāts. Iegūts no: <https://www.apgads.lu.lv/en/izdevumi/brivpieejas-izdevumi/konferencu-krajumi/jauna-tiesiska-realitate-izaicinajumi-un-risinajumi-i/>. Referāts iekļauts konferences rakstu krājumā: Jaunā tiesiskā realitāte: izaicinājumi un risinājumi. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 8. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. I, 132–142. Iegūts no: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Konferences/2022/iscflul-8-1/JF_8_starpt_konf_LV.pdf.
4. Šāberte, L. 2021. Patient's right to cross-border healthcare when effective hospital treatment is available in the patient's Member State but the method of treatment used is against the patient's religious beliefs. Starptautiskā zinātniskā konference "Places", Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija, Rīga, 2021. gada 25. marts. Mutisks ziņojums. Tēžu grāmata, 52. Iegūts no: https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream/123456789/3646/1/PLACES_2021_Abstracts-Book.pdf.

5. Šāberte, L. 2020. Patient and His or Her Relatives' Right to Receive Spiritual Health Care in the Republic of Latvia. ICRHR 2020: 14. International Conference on Religion and Human Rights. Spānija, Barselona, 2020. gada 22.–23. maijs. Mutisks ziņojums. Iegūts no: <https://waset.org/>.
6. Šāberte, L. 2019. Patients right to manifest freedom of religion in the Republic of Latvia. Starptautiskā zinātniskā konference "Places". Latvija, Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 2019. gada 2. aprīlis. Mutisks ziņojums. Tēžu grāmata, 61. Iegūts no: http://places-conference2019.rsu.lv/sites/default/files/documents/PLACES_abstracts_book_rev.pdf.
7. Šāberte, L. 2018. Eiropas Savienības tiesas spriedumi reliģiskās pārliecības brīvības īstenošanai darba vietā un to ietekme uz ārstniecības personu kā veselības aprūpes jomas darbinieku Latvijā. 13. Starptautiskā zinātniskā konference "Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2018, veltīta Baltijas valstu simtgadei". Latvija, Rīga, Daugavpils universitāte, 2018. gada 12.–13. oktobris. Mutisks ziņojums. Tēžu grāmata, 73. Iegūts no: https://www.researchgate.net/publication/328364260_ENTREPRENEURIAL_ACTIVITY_AND_SOCIO-ECONOMIC_DEVELOPMENT_INSTITUTIONAL_AND_SOCIO-CULTURAL_ASPECTS.
8. Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesību uz reliģiskās pārliecības brīvību īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijas Republikā. Konstitucionālās aizsardzības ietvars. Rīgas Stradiņa universitātes starptautiskajā zinātniski praktiskā konference "Tiesiskās sistēmas modernizācijas virzieni reālais stāvoklis un nākotnes perspektīvas". Latvija, Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 2017. gada 26. aprīlis. Mutisks ziņojums. Konferenču programma, 3. Iegūts no: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Zinas/Zinu%20pielikumi/tiesiskas_sistemas_-_modernizācijas_virzieni_programma_rev2.pdf.

Uzstāšanās vietējās nozīmes zinātniskajā konferencē ar mutisku referātu vai tēzēm:

1. Šāberte, L. 2023. Tiesību uz informāciju mijiedarbība ar pacienta tiesībām paust savu reliģisko pārliecību ārstniecībā. Medicīnas tiesību konference. Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija, Rīga, 2023. gada 16. jūnijs. Iegūts no: https://www.rsu.lv/notikumi/medicinas-tiesibu-konference-2023-?fbclid=IwAR1ch-AYw6iT6ZP9_egRrQTK-fA6Y30BJE4wZ74fxIc3W_QLvabou9tz8ss.
2. Šāberte, L. 2022. Administratīvā atbildība par vecumam neatbilstošu Covid-19 vakcināciju Latvijas Republikā. Medicīnas tiesību konference. Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija, Rīga, 2022. gada 17. jūnijs. Iegūts no: <https://www.rsu.lv/notikumi/medicinas-tiesibu-konference-2022>.
3. Šāberte, L., Tarasova D. 2021. Ārstniecības personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību darba tiesiskajās attiecībās. Medicīnas tiesību konference. Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija, Rīga, 2021. gada 18. jūnijs. Iegūts no: <https://www.rsu.lv/notikumi/medicinas-tiesibu-konference>.
4. Šāberte, L. 2019. Atbildība par pacienta tiesību uz garīgo aprūpi nenodrošināšanu ārstniecības iestādē. Zinātniskā konference "Tiesiskās sistēmas aktuālās problēmas". Latvija, Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 2019. gada 25. aprīlis. [Konferenču programma, 4. lpp.]. Iegūts no: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Dokumenti/programmas/tiesiskas_sistemas_aktualas_problemas_programma_rev1.pdf.
5. Šāberte, L. 2018. Reliģiskās pārliecības brīvības formulējums un reliģiskās pārliecības paušanas ierobežošanas nosacījumi Latvijas Republikas Satversmē kā izaicinājums starptautisko Cilvēktiesību instrumentu ievērošanā. Zinātniski praktiskā konference "Tiesiskās problēmas Latvijas simtgadē: retrospektīva un perspektīva". Latvija, Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 2018. gada 25. aprīlis. [Konferenču programma, 4 lpp.]. Iegūts no: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Dokumenti/programmas/tiesiskas_problemas_lv100_konference_programma_rev.pdf.
6. Šāberte, L. 2018. Profesionālā veselības aprūpes kapelāna darbība ārstniecības personu garīgās aprūpes veikšanā Latvijas Republikā: tiesiskā regulējuma nepilnības un pilnveidošanas virzieni. Zinātniskā konference. Latvija, Rīga, Rīgas Stradiņa universitāte, 2018. gada 22., 23. marts. [Tēžu grāmata, 316. lpp.]. Iegūts no: <https://www.rsu.lv/rsu-zinatniska-konference-2018>.

Raksti, kuriem ir tieša saistība ar promocijas darbā veikto pētījumu, Latvijā izdotos izdevumos:

1. Šāberte, L., Slokenberga, A. 2022. 4. nodaļa. *Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu kompetence ārstniecībā. Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata.* S. Slokenbergas un autoru kolektīvs S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 122–161.
2. Šāberte, L. 2019. 2. pants: *Likuma mērķis. // Pacientu tiesību likuma komentāri.* Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 21–28.
3. Šāberte, L. 2019. 3. pants: *Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri.* Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 28–39.
4. Šāberte, L. Strazdiņa, L. 2019. 4. pants: *Tiesības uz informāciju. // Pacientu tiesību likuma komentāri.* Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 39–61.
5. Šāberte, L. 2019. 4. pants: *Pacientu tiesību likuma komentāri. Pacientu tiesību likuma Pārejas noteikumi, grozījumi un informatīvas atsauces uz Eiropas Savienības direktīvām.* Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 310–322.

Dalība pētniecības un akadēmiskajos projektos:

Dalība SAM 822 projektā “Rīgas Stradiņa universitātes akadēmiskā personāla kapacitātes stiprināšana” (2018.–2022. g.).

Dalība pētniecības, pieredzes apmaiņas un mācību programmās un citos pasākumos, kas skar promocijas darba pētniecības tematu:

1. Dalība Pastorālās aprūpes profesionāļu asociācijas seminārā “*Primum non nocere: Kā atpazīt un izvairīties no garīgās vardarbības pastorālajā darbā*”. Zoom platformā (15.11.2023.). Iegūts no: <https://katolis.lv/2023/11/pastoralas-aprupes-profesionalu-asociacija-aicina-uz-seminaru-par-garigo-vardarbibu/?fbclid=IwAR39zjV5cd0KijOaK7G2ZXkaic7PtN6Yg5zL0o97PZjnL3pe-LOosCtwd84>
2. Dalība ar mutvārdu referātu Pasaules Medicīnas tiesību asociācijas (The World Association for Medical Law (WAML)) 27. Medicīnas tiesību kongresā, Mikola Romera Universitātē (Mykolo Romerio universitetas) Viļņā, Lietuvā (02.08.2023.–04.08.2023.). [Konferences programma, 41., 57., 72. lpp.]. Iegūts no : <https://wafml.memberlodge.org/resources/Documents/2023%20Program%20and%20Abstract%20Book.pdf>
3. Dalība Vircburgas Jūlija Maksimiliāna Universitātes (The Julius Maximilians University of Würzburg) vasaras skolā Eiropas Savienības tiesībās “Summer Studies on European Law 2021”, digitālā formātā, (20.09.2021.–24.09.2021.).
4. Īstermiņa pētniecības prakse institūcijā “The Global Campus of Human Rights”, Venēcijā, Itālijā ERASMUS + ietvaros (09.09.2019.–18.11.2019.).
5. Dalība Notingemas Trentas universitātes (Nottingham Trent University) vasaras skolā cilvēktiesībās “Nottingham Law School Strasbourg Summer School”, Strasbūrā, Francijā (08.07.2018.–12.07.2018.).

Mutiski ziņojumi citās konferencēs, semināros starptautiskajās institūcijās, citas publikācijas un intervijas, kuras ir saistītas ar promocijas darba tematu:

1. Šāberte, L. 2020. Patients and Their Relatives Right to Receive Spiritual Health Care in the Republic of Latvia. PhD seminar of the European Association of Health Law. European Association of Health Law, Beļģija, Brisele. 2020. gada 9.–10. decembris.
2. Šāberte, L. Vai ārsts slīmnīcā ir Dievs? *Jurista Vārds*. 29.05.2018. 22 (1028), 22–26. Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/272789-vai-arsts-slimnica-ir-dievs/>

3. Šāberte, L. Pacientu tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību. *Latvijas Ārsts*. 12.2018. 0358, 72–73.
4. Šāberte, L. 2018. Intervija. Stradiņa slimnīcā mācītājam parāda durvis un neļauj tikt ar smagi slimo pacientu. Iegūts no: <https://tv3play.skaties.lv/stradina-slimnica-macitajam-parada-durvis-u-nelauj-tikt-ar-smagi-slimo-pacientu-bez-tabu-10269874> .

Promocijas darba rezultātu aprobācija veselības politikas plānošanas procesā, sniedzot priekšlikumus nacionālā normatīvā regulējuma uzlabošanai pacientu tiesību jomā:

Atsevišķus promocijas darbā identificētos problēmjaucējumus Autore ir aktualizējusi, vadot ar veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 “Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” izveidoto darba grupu un sagatavojot 2022. gada 9. maija ziņojumu “Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” Nr. 1.3.-5./4025, kurš pieejams Veselības inspekcijas un Veselības ministrijas arhīvā.

Promocijas darbā veiktajā pētījumā identificētie problēmjaucējumi integrēti studijuursos, kuros Autore veic akadēmisko darbu:

1. Bakalaura studiju programmas “Tiesību zinātne” studiju kursā “Medicīnas tiesības”.
2. Bakalaura studiju programmas “Tiesību zinātne” studiju kursā “Veselības aprūpes organizācijas tiesības”.
3. Maģistra studiju programmas “Tiesību zinātne” studijuursos “Medicīnas darbinieku un pacientu tiesību aizsardzības aktuālās problēmas” un “Komunikācijas medicīniskās un tiesiskās problēmas”.

Autore doktorantūras laikā ir vadījusi studentu noslēgumu darbus, tostarp bakalaura, maģistra un studiju darbus, kas skar Autores promocijas darba tematu. Piemēram, maģistra darbs: “Profesionālā veselības aprūpes kapelāna darbība ārstniecības iestādēs Latvijas Republikā: tiesiskie aspekti un problemātika”, Rīgas Stradiņa universitāte, Rīga, 2017. *Novērtēts ar 10 ballēm (izcili)*.

Literatūras saraksts

Apvienoto Nāciju Organizācijas tiesību akti:

1. Apvienoto Nāciju Organizācija. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. 18. pants. Pieņemts: 16.12.1966. Stājas spēkā: 14.07.1992. *Latvijas Vēstnesis*. 23.04.2003. 61. Pievienošanās: 14.04.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705>
2. Apvienoto Nāciju Organizācija. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām. Pieņemts: 23.05.1969. Stājas spēkā: 03.06.1993. 2. panta 1. punkta "a" apakšpunkts. *Latvijas Vēstnesis*. 03.04.2003. 52. Pievienošanās: 04.05.1993. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1>
3. United Nations. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief. Proclaimed by General Assembly resolution 36/55 of 25 November 1981. Iegūts no: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-all-forms-intolerance-and-discrimination>
4. United Nations. Universal Declaration of Human Rights. Proclaimed by the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948 (General Assembly resolution 217 A. Article 1). Iegūts no: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Eiropas Padomes tiesību akti un dokumenti:

5. Council of Europe. ETS 177 – Convention for the Protection of Human Right (Protocol No. 12), 4.XI.2000. Iegūts no: https://www.echr.coe.int/documents/library_collection_p12_ets177e_eng.pdf
6. Council of the Europe. *Travaux Préparatoires* to the Convention. Iegūts no: https://www.echr.coe.int/documents/library_travPrep_table_eng.pdf
7. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997. 143/144. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>
8. Eiropas Padome. Eiropas Sociālā harta. Pieņemts: 18.10.1961. Stājas spēkā: 02.03.2002. *Latvijas Vēstnesis*. 18.12.2001. 183. Pievienošanās: 31.01.2022. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1045>
9. Eiropas Padome. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā – Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1410>
10. McBride, J. 2021. The Doctrines and Methodology of Interpretation of The European Convention on Human Rights by The European Court of Human Rights, 17. Council of the Europe. Iegūts no: <https://rm.coe.int/echr-eng-the-doctrines-and-methodology-of-interpretation-of-the-europe/1680a20aen>
11. The Parliamentary Assembly of the Council of Europe. 7 October 2010, Resolution 1763 (2010). The right to conscientious objection in lawful medical care. Iegūts no: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17909>
12. The Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Protecting human rights and dignity by taking into account previously expressed wishes of patients. Resolution 1859 (2012) Final version. 6.3. apakšpunkts. Iegūts no: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18064&lang=en>

Eiropas Savienības tiesību akti un dokumenti:

13. Eiropas Padome. Padomes Direktīva 2000/43/EK (2000. gada 29. jūnijs), ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 19.07.2000. OV L 180, 22/26. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32000L0043>
14. Eiropas Padome. Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju. Preambula. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 02.12.2000. OV L 303, 16/22. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/78/oj?locale=LV>

15. Eiropas Parlamenta 2019. gada 15. janvāra rezolūcija par ES pamatnostādņem un pilnvarām ES īpašajam sūtnim reliģijas vai ticības brīvības veicināšanai ārpus ES (2018/2155(INI)). Iegūts no: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0013_LV.pdf
16. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 04.05.2016. 119, 1–88. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>
17. Eiropas Parlaments un Padome. Direktīva 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija). Preambula *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.07.2006. OJ L 204, 23–36. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32006L0054>
18. Eiropas Parlaments un Padome. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/24/ES (2011. gada 9. marts) par pacientu tiesību piemērošanu pārrobežu veselības aprūpē. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 04.04.2011. OV L 88, 45/65. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32011L0024>
19. Eiropas Parlaments un Padome. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 883/2004 (2004. gada 29. aprīlis) par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu (dokuments attiecas uz EEZ un Šveici). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 30.04.2004. OV L 166, 1/123. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/883/oj?locale=LV>
20. Eiropas Parlaments un Padome. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 987/2009 (2009. gada 16. septembris), ar ko nosaka īstenošanas kārtību Regulai (EK) Nr. 883/2004 par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu (dokuments attiecas uz EEZ un Šveici). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 30.10.2009. OV L 284, 1/42. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex:32009R0987>
21. Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. 2016. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības *Oficiālais Vēstnesis*, 2016/c 202/02. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES>
22. Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. Eiropas Savienības Paskaidrojumi attiecībā uz pamattiesību hartu. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 14.12.2007. OV C 303, 17/35. Iegūts no: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32007X1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32007X1214(01))
23. Eiropas Parlaments. 2013. *Ieteikums ar Eiropas Parlamenta ieteikums Padomei par projektu ES pamatnostādņem par reliģijas vai ticības brīvības veicināšanu un aizsardzību* (2013/2082(INI)). Iegūts no: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2013-0279+0+DOC+PDF+V0/LV>
24. Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 17.12.2007. OV C 306, 1/271. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>
25. Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija – Deklarācijas, kas pievienotas Lisabonas Līgumu, kas parakstīts 2007. gada 13. decembrī, pieņēmušās Starpvaldību – A. Deklarācijas par Līgumu noteikumiem – 17. Deklarācija par Savienības tiesību aktu augstāku spēku. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 09/05/2008. 115, 0344–0344. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12008E%2FAFI%2FDCL%2F17>
26. Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=IT>
27. Līgums par Eiropas Savienību. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 26.10.2012. OV C 326. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL-&from=IT>

Latvijas Republikas likumi:

28. Administratīvā procesa likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 14.11.2001. 164; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 13.12.2001. 23. Pieņemts: 25.10.2001. Stājas spēkā: 01.02.2004. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/55567-administrativa-procesa-likums>
29. Augstskolu likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 17.11.1995. 179; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 11.01.1996. 1. Pieņemts: 02.11.1995. Stājas spēkā: 01.12.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/37967-augstskolu-likums>
30. Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums>
31. Civillikums: Latvijas Republikas likums. *Valdības Vēstnesis*. 20.02.1937. 41. Pieņemts: 28.01.1937. Stājas spēkā: 01.09.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums>
32. Civilprocesa likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 03.11.1998. 326/330; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 03.12.1998. 23. Pieņemts: 14.10.1998. Stājas spēkā: 01.03.1999. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums>
33. Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums. *Latvijas Vēstnesis*. 09.06.2020. 110A. Pieņemts: 05.06.2020. Stājas spēkā: 10.06.2020. Zaudēja spēku: 01.01.2024. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/315278-covid-19-infekcijas-izplatibas-parvaldibas-likums>
34. Darba likums. Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 01.06.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums>
35. Epidemioloģiskās drošības likums. Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.1997. 342/345; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 05.02.1998. 3. Pieņemts: 11.12.1997. Stājas spēkā: 13.01.1998. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/52951-epidemiologiskas-drosibas-likums>
36. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 08.07.1998. 199/200; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 04.08.1998. 15. Pieņemts: 17.06.1998. Stājas spēkā: 01.04.1999. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>
37. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 11.05.2005. 74; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.06.2005. 11. Pieņemts: 21.04.2005. Stājas spēkā: 01.10.2005. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>
38. Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 07.06.2007. 91; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 12.07.2007. 13. Pieņemts: 17.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/158398-latvijas-apvienotas-metodistu-baznicas-likums>
39. Latvijas Baptistu draudžu savienības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 30.05.2007. 86; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 28.06.2007. 12. Pieņemts: 17.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/157893-latvijas-baptistu-draudzu-savienibas-likums>
40. Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 03.12.2008. 188; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 15.01.2009. 1. Pieņemts: 20.11.2008. Stājas spēkā: 17.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/184625-latvijas-evangeliski-luteriskas-baznicas-likums>
41. Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 03.12.2008. 188; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 15.01.2009. 1. Pieņemts: 13.11.2008. Stājas spēkā: 17.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/184626-latvijas-pareizticigas-baznicas-likums>
42. Latvijas Republikas Augstākās Padomes deklarācija “Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”: Latvijas Republikas likums. 1990. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*. 24.05.1990. 21; *Cīņa*. 12.05.1990.

102. Pieņemts: 04.05.1990. Stājas spēkā: 22.05.1990. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/75668-par-latvijas-republikas-pievienosanos-starptautisko-tiesibunbspdokumentiem-cilvektiesibu-jautajumos>
43. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1993. 43; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 31.03.1994. 6; *Valdības Vēstnesis*. 30.06.1922. 141; *Diena*. 29.04.1993. 81. Pieņemts: 15.02.1922. Stājas spēkā: 07.11.1922. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>
44. Latvijas Vecticībnieku Pomoras Baznīcas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 20.06.2007. 98; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 26.07.2007. 14. Pieņemts: 31.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/159066-latvijas-veciticibnieku-pomoras-baznicas-likums>
45. Likums “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli”. Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 27.03.2013. 61. Pieņemts: 07.03.2013. Stājas spēkā: 10.04.2013. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/255713-par-arkartejo-situaciju-un-iznemuma-stavokli>
46. Likums “Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem”: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 26.01.1994. 11; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 10.02.1994. 3. Pieņemts: 13.01.1994. Stājas spēkā: 09.02.1994. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57840-par-latvijas-republikas-starptautiskajiem-ligumiem>
47. Likums “Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu”. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2001. 105; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 09.08.2001. 15. Pieņemts: 20.06.2001. Stājas spēkā: 20.07.2001. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/26021-par-reglamentetajam-profesijam-un-profesionalas-kvalifikacijas-atzisanu>
48. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 20.06.2012. 96; Pieņemts: 31.05.2012. Stājas spēkā: 01.07.2012. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/249322-oficialo-publikaciju-un-tiesiskas-informacijas-likums>
49. Pacientu tiesību likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Pieņemts: 17.12.2009. Stājas spēkā: 01.03.2010. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums>
50. Profesionālās izglītības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 30.06.1999. 213/215; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 22.07.1999. 14. Pieņemts: 10.06.1999. Stājas spēkā: 14.07.1999. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/20244-profesionalas-izglitibas-likums>
51. Reliģisko organizāciju likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 26.09.1995. 146; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 02.11.1995. 21. Pieņemts: 07.09.1995. Stājas spēkā: 10.10.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums>
52. Rīgas ebreju reliģiskās draudzes likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 20.06.2007. 98; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 26.07.2007. 14. Pieņemts: 31.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/159067-rigas-ebreju-religiskas-draudzes-likums>
53. Saeimas kārtības rullis: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 18.08.1994. 96; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 08.09.1994. 17. Pieņemts: 28.07.1994. Stājas spēkā: 01.09.1994. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/57517-saeimas-kartibas-rullis>
54. Satversmes tiesas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 14.06.1996. 103; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 25.07.1996. 14. Pieņemts: 05.06.1996. Stājas spēkā: 28.06.1996. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/63354-satversmes-tiesas-likums>
55. Seksuālās un reproduktīvās veselības likums. *Latvijas Vēstnesis*. 19.02.2002. 27; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 14.03.2002. 5. Pieņemts: 31.01.2002. Stājas spēkā: 01.07.2002. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/58982-seksualas-un-reproduktivas-veselibas-likums>

56. Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 12.06.2007. 93; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 12.07.2007. 13. Pieņemts: 24.05.2007. Stājas spēkā: 01.05.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/158622-septitas-dienas-adventistu-latvijas-draudzu-savienibas-likums>

Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi:

57. Ministru kabineta 2003. gada 28. oktobra noteikumi Nr. 590 “Grūtniecības pārtraukšanas organizatoriskā kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 31.10.2003. 153. Pieņemts: 28.10.2003. Stājas spēkā: 01.11.2003. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/80585-grutniecibas-partrauksanas-organizatoriska-kartiba>
58. Ministru kabineta 2006. gada 6. jūnija noteikumi Nr. 460 “Noteikumi par specialitāšu, apakšspecialitāšu un papildspecialitāšu sarakstu reglamentētajām profesijām”. *Latvijas Vēstnesis*. 09.06.2006. 90. Pieņemts: 06.06.2006. Stājas spēkā: 10.06.2006. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/137108-noteikumi-par-specialitasu-apaksspecialitasu-un-papildspecialitasu-sarakstu-reglamentetajam-profesijam>
59. Ministru kabineta 2009. gada 20. janvāra noteikumi Nr. 60 “Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām”. *Latvijas Vēstnesis*. 11.02.2009. 23. Pieņemts: 20.01.2009. Stājas spēkā: 12.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187621-noteikumi-par-obligatajam-prasibam-arstniecibas-iestadem-un-to-strukturvienibam>
60. Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 193 “Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām”. *Latvijas Vēstnesis*. 05.03.2009. 36. Pieņemts: 24.02.2009. Stājas spēkā: 06.03.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/188667-noteikumi-par-arstniecibas-atbalsta-personu-sertifikacijas-kartibu-un-sertificējamo-arstniecibas-atbalsta-personu-profesijam>
61. Ministru kabineta 2009. gada 24. marta noteikumi Nr. 268 “Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu”. *Latvijas Vēstnesis*. 16.04.2009. 58. Pieņemts: 24.03.2009. Stājas spēkā: 17.04.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/190610-noteikumi-par-arstniecibas-personu-un-studejoso-kuri-apgust-pirma-vai-otra-limena-profesionalas-augstakas-mediciniskas-izglitiba>
62. Ministru kabineta 2009. gada 3. februāra noteikumi Nr. 108 “Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi”. *Latvijas Vēstnesis*. 17.02.2009. 26. Pieņemts: 03.02.2009. Stājas spēkā: 18.02.2009. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/187822-normativo-aktu-projektu-sagatavosanas-noteikumi>
63. Ministru kabineta 2011. gada 1. novembra noteikumi Nr. 850 “Nacionālā veselības dienesta nolikums”. *Latvijas Vēstnesis*. 10.11.2011. 178. Pieņemts: 01.11.2011. Stājas spēkā: 11.11.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/239184-nacionala-veselibas-dienesta-nolikums>
64. Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu”. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2011. 32. Pieņemts: 15.02.2011. Stājas spēkā: 26.02.2011. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/226332-noteikumi-par-kapelanu-dienestu>
65. Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumi Nr. 943 “Ārstniecības personu sertifikācijas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 02.01.2013. 1. Pieņemts: 18.12.2012. Stājas spēkā: 03.01.2013. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/253782-arstniecibas-personu-sertifikacijas-kartiba>
66. Ministru kabineta 2014. gada 11. marta noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par vienoto veselības nozares elektronisko informācijas sistēmu”. *Latvijas Vēstnesis*. 13.03.2014. 52. Pieņemts: 11.03.2014. Stājas spēkā: 01.04.2014. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/264943-noteikumi-par-vienoto-veselibas-nozares-elektronisko-informacijas-sistemu>
67. Ministru kabineta 2016. gada 16. februāra noteikumus Nr. 104 “Noteikumi par higiēniskā un pretepidēmiskā režīma pamatprasībām ārstniecības iestādē”. *Latvijas Vēstnesis*. 18.02.2016. 34. Pieņemts: 16.02.2016. Stājas spēkā: 19.02.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/280360-noteikumi-par-higieniska-un-pretepidemiska-rezima-pamatprasibam-arstniecibas-iestade>

68. Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 27.05.2016. 102. Pieņemts: 24.05.2016. Stājas spēkā: 01.06.2016. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/282367-arstniecibas-personu-un-arstniecibas-atbalsta-personu-registra-izveides-papildinasanas-un-uzturesanas-kartiba>
69. Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām”. *Latvijas Vēstnesis*. 29.05.2017. 104. Pieņemts: 23.05.2017. Stājas spēkā: 01.06.2017. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/291004-noteikumi-par-profesiju-klasifikatoru-profesijai-atbilstosiem-pamatuzdevumiem-un-kvalifikācijas-pamatprasibam>
70. Ministru kabineta 2018. gada 11. decembra noteikumi Nr. 793 “Studiju virzienu atvēršanas un akreditācijas noteikumi”. 1. pielikuma 3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 27.12.2018. 252. Pieņemts: 11.12.2018. Stājas spēkā: 01.01.2019. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/303956-studiju-virzienu-atversanas-un-akreditācijas-noteikumi>
71. Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā: 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizēšanas-un-samaksas-kartiba>
72. Ministru kabineta 2019. gada 9. jūlija noteikumi Nr. 309 “Veselības inspekcijas nolikums”. *Latvijas Vēstnesis*. 11.07.2019. 139. Pieņemts: 09.07.2019. Stājas spēkā: 12.07.2019. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/308072-veselibas-inspekcijas-nolikums>
73. Ministru kabineta 2020. gada 12. marta rīkojumu Nr. 103 “Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu”. *Latvijas Vēstnesis*. 12.03.2020. 51A. Pieņemts: 12.03.2020. Stājas spēkā: 12.03.2020. Zaudēja spēku: 10.06.2020. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/313191-par-arkartejas-situācijas-izsludinasanu>
74. Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumi Nr. 360 “Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai”. *Latvijas Vēstnesis*. 09.06.2020. 110B. Pieņemts: 09.06.2020. Stājas spēkā: 10.06.2006. Zaudēja spēku: 11.10.2021. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/315304-epidemioloģiskas-drosibas-pasakumi-covid-19-infekcijas-izplatības-ierobezosanai>
75. Ministru kabineta 2023. gada 31. oktobra noteikumi Nr. 615 “Profesionālo kvalifikāciju saraksts, kurām obligāti piemērojamas profesijas standartā ietvertās attiecīgās profesionālās kvalifikācijas prasības, un profesionālās kvalifikācijas prasību publiskošanas kārtība”. *Latvijas Vēstnesis*. 01.11.2023. 212. Pieņemts: 31.10.2023. Stājas spēkā: 02.11.2023. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/346920-profesionalo-kvalifikaciju-saraksts-kuram-obligati-piemerojamas-profesijas-standarta-ietvertas-attiecigas-profesionalas-kvalifikācijas-prasibas-un-profesionalas-kvalifikācijas-prasību-publiskosanas-kartiba>

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas lēmumi:

76. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas “Par Teoloģijas terminoloģijas apakškomisijā izstrādāto teoloģijas terminu apstiprināšanu” lēmums Nr. 80. *Latvijas Vēstnesis*. 07.01.2010. 3. Pieņemts: 02.12.2008. Stājas spēkā: 02.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203301-par-teologijas-terminologijas-apakskomisija-izstradato-teologijas-terminu-apstiprinasanu>

Latvijas Republikas likumdošanas dokumenti:

77. Latvijas Republikas Ministru kabinets. Likumprojekta “Sejas aizsegšanas ierobežojuma likums” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūts no: http://tap.mk.gov.lv/doc/2017_08/TMAnot_160817_sejaiz.1412.doc
78. Latvijas Republikas Ministru kabinets. Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par kapelānu dienestu” 2010. gada 28. oktobra sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūts no: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40179722>

79. Latvijas Republikas Ministru kabinets. Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija) par likumprojektu "Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli". 19.10.2012. Nr. 90/TA-1675 (2012). Iegūts no: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/Saeima-LIVS11.nsf/0/7A9BD98FE16DF054C2257A9C00486764?OpenDocument>
80. Latvijas Republikas Saeima. Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas 2005. gada 28. jūlija vēstule "Par Pacientu tiesību likumprojektu" Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas priekšsēdētājam Jevgēnijam Stalidzānei. *Saeimas arhīva dokumenti*.
81. Latvijas Republikas Saeima. Saeimas mandātu un ētikas komisijas 2021. gada 10. marta sēde. Latvijas pilsoņu kolektīvā iesnieguma "Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija" turpmāka izskatīšana. Iegūts no: <https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/webSNbyDate?OpenView&count=1000&restrictToCategory=10.03.2021>
82. Latvijas Republikas Saeima. Saeimas mandātu un ētikas komisijas 2021. gada 25. marta sēde. Par 10 505 Latvijas pilsoņu kolektīvā iesnieguma "Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija" turpmāko virzību. Iegūts no: https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs_imp.nsf/webSasaiste?OpenView-&restricttocategory=608/Lm13
83. Likumprojekts (grozījumi) "Grozījumi Pacientu tiesību likumā". Nr. 23-TA-1780. Iegūts no: <https://tapportal.mk.gov.lv/structuralizer/data/nodes/ec25e115-5adb-4bb3-9729-cda0ea6ace83/preview>
84. Saeimas mandātu un ētikas komisijas 2021. gada 3. marta sēde. Latvijas pilsoņu kolektīva iesniegums "Par labu nāvi – eitanāzijas legalizācija". Iegūts no: <https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/webSNbyDate?OpenView&count=1000&restrictToCategory=03.03.2021>

Monogrāfijas un literatūra:

85. Ahlm, E. 2020. *EU Law and Religion*. Uppsala: Uppsala Universitet.
86. Ašņevica-Slokenberga, S., Gusarova, A. 2015. *2. nodaļa. Veselības aprūpe un Eiropas Savienība. // Medicīnas tiesības*. Autoru kolektīvs S. Ašņevicas-Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
87. Autoru kolektīvs. 2000. *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: SIA "Izglītības solī".
88. Autoru kolektīvs. 2011. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
89. Autoru kolektīvs. 2015. *Medicīnas tiesības*. S. Ašņevicas-Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
90. Autoru kolektīvs. 2019. *Pacientu tiesību likuma komentāri. LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
91. Autoru kolektīvs. 2020. *Eiropas Savienības tiesības. I daļa. C. Schewe. Otrais papildinātais izdevums*. K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
92. Autoru kolektīvs. 2021. *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums. Ph. D. (Cantab.) I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
93. Autoru kolektīvs. 2022. *Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata*. S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
94. Balboni, M. J., Peet, J. R. 2017. *Spirituality and Religion Within the Culture of Medicine: From Evidence to Practice*. Oxford University Press, New York.
95. Balodis, K. 2007. *Ievads Civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC.
96. Balodis, R. 2002. *Baznīcu tiesības*. Rīga: SIA "Apgāds Mantojums".
97. Balodis, R. 2011. *Satversmes 99. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.

98. Balodis, R. 2014. *Ievads. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. Vispārējie noteikumi (I nodaļa)*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis
99. Bielefeldt, H., Ghanea, N., Wiener, M. 2005. *Freedom of Religion or Belief. An International Law Commentary*. Oxford University Press, New York
100. Bībele ar deiterokanoniskajām grāmatām. 2019. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība.
101. Buka, A., Schewe, C. (Ševe, K.), Straziņš, Ģ. 2020. 3. § *Eiropas Savienības tiesību pamati. III. Eiropas Savienības darbības principi. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums*. K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
102. Clayton, R., Tomlinson, H. 2000. *The law of human rights*. New York: Oxford University Press.
103. Cobb, M., Puchalski, M. C., Rumbold, B. 2012. *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare*. Oxford University Press, New York.
104. Evans, C. 2001. *Freedom of Religion Under the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press.
105. Gailītis, K., Markus, K. 2020. 6. § *Eiropas Savienības tiesību avoti. I. Primārie tiesību avoti. // Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Otrais papildinātais izdevums*. K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
106. Gerards, J. 2018. *Chapter 30. Prohibition of Discrimination. Article 14 and Article 1 of Protocol No. 12. // Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Fifth edition*. Djik, P., Hoof, F., Rijn, A., Zwaak, L eds. Cambridge: Intersentia.
107. Grabenwarter, C. 2014. *European Convention on Human Rights. Commentary*. München, Germany: C. H. Beck; Oxford, United Kingdom: Hart; Baden-Baden, Germany: Nomos; Basel, Switzerland: Helbing Lichtenhahn.
108. Hill, D. J., Whistler, D. 2013. *The Right to Wear Religious Symbols*. London: Palgrave Macmillan.
109. Young, C., Koopsen, C. 2011. *Spirituality, Health, and Healing. An Integrative Approach. Second edition*. Boston: Jones and Bartlett Publishers, LLC.
110. Lenārtss, K. (Lenaerts, K.), Gutjeress-Fonss, H. A. (Gutiérrez-Fons, J. A.). 2022. *Eiropas Savienības tiesas interpretācijas metodes*. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
111. Levits, E. 2011. *Satversmes 91. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
112. Levits, E. 2021. 7.8.3. *Tiesību aizskārums attaisnojums. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs Ph. D. (Cantab.) I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
113. Maclean, A. 2009. *Autonomy, Informed Consent and Medical Law: A Relational Challenge*. Cambridge, Cambridge University press.
114. Mits, M. 2021. 2.3. *Eiropas cilvēktiesību aizsardzības sistēma. 2.3.1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs Ph. D. (Cantab.) I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
115. Mits, M. 2021. 3.1.10. *Reliģijas brīvība. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Otrais papildinātais izdevums*. Autoru kolektīvs Ph. D. (Cantab.) I. Ziemeles zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
116. Moen, K. 2018. *Death at Work. Existential and Psychosocial Perspectives on End -of-Life Care*. Stavanger, Palgrave Macmillan.
117. Mozgis, Dz. 2008. *Ceļvedis veselības aprūpes vadībā*. Rīga: Nacionālais apgāds.

118. Olsena, S. 2011. *Satversmes 111. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
119. Olsena, S. 2022. 1. nodaļa. *Cilvēks un valsts. Veselība un tiesības. // Medicīnas tiesības.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
120. Peers, S., Hervey, T., Kenner, J., & Ward, A. (Eds.). 2021. *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary.* Oxford: Hart Publishing.
121. Perarsall, J., Hanks, P. 2006. *Oxford Dictionary of English. Second edition, revised.* New York: Oxford University Press.
122. Pleps, J. 2011. *Satversmes 116. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
123. Pleps, J. 2017. *Satversmes 62. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. III nodaļa. Valsts prezidents. IV nodaļa. Ministru kabinets.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
124. Pleps, J., Pastars, E., Plakane, I. 2021. *Konstitucionālās tiesības. Trešais izdevums ar Daiņa Īvāna priekšvārdu.* Rīga: Latvijas Vēstnesis.
125. Poļaks, R. 2016. *Tiesības uz nāvi. Eitanāzijas krimināltiesiskie, medicīniskie un ētiskie aspekti.* Rīga: Tiesu namu aģentūra.
126. Robinson, M. A. 2007. *Chapter 4. Eliminating Religious Discrimination and Intolerance. // Voice for Human Rights.* Boyle K (eds.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
127. Rudevskis, J. 2011. *Satversmes 89. panta komentāri. // Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
128. Schütze, R., Tridimas, T. 2018. *Oxford Principles Of European Union Law: The European Union Legal Order: Volume I.* Oxford University Press, Oxford.
129. Slokenberga, S. 2022. 2. nodaļa. *Eiropas Savienība un veselība. // Medicīnas tiesības.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
130. Slokenberga, S., Olsena, S. 2022. 5. nodaļa. *Pacientu tiesības. Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
131. Slokenberga, S., Olsena, S. 2022. *Ievads. Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
132. Stoter, D. J. 2008. *Spiritual Aspects of Health Care.* Wipf & Stock Publishers. Eugene, Oregon.
133. Strazdiņa, L., Slokenberga, S. 2019. *6. pants: Piekrišana ārstniecībai vai atteikšanās no tās. // Pacientu tiesību likuma komentāri.* Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
134. Šāberte, L. 2019. *3. pants: Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri.* Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
135. Šāberte, L., Slokenberga, A. 2022. *4. nodaļa. Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu kompetence ārstniecībā. Medicīnas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Mācību grāmata.* S. Slokenbergas un S. Olsenas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
136. Šāberte, L., Strazdiņa, L. 2019. *4. pants: Tiesības uz informāciju. // Pacientu tiesību likuma komentāri.* Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
137. Tahzib, G. B. 1996. *Freedom of Religion or Belief: Ensuring Effective International Legal Protection.* Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

138. Timmins, F., Caldeira, S. 2019. *Spirituality in Healthcare: Perspectives for Innovative Practice*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG.
139. Toebes, B., Hartlev, M., Hendriks, A. O., Cathaoir, K., Rothmar Herrmann, J., Sinding Aasen, H. 2022. *Health and Human Rights, 2nd edition. Global and European Perspectives*. United Kingdom: Intersentia.
140. Vermeulen, B., Roosmalen, M. 2018. Chapter 13. Freedom of thought, conscience and religion. Article 9. // *Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Fifth edition*. Dijk, P., Hoof, F., Rijn, A., Zwaak, L eds. Cambridge: Intersentia.
141. W. Janis, M., Evans, C. 1999. *Religion and International law*. Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

Periodika:

142. Alves Pinto, T. 2020. An Empirical Investigation of the Use of Limitations to Freedom of Religion or Belief at the European Court of Human Rights. *Religion & Human Rights*. 107. Iegūts no: <https://doi.org/10.1163/18710328-BJA10005>
143. Campbell, M. 2011. Conscientious objection, health care and Article 9 of the European Convention on Human Rights. *Medical Law International*. 11(4) 284–304. DOI: <https://doi.org/10.1177/0968533211426953>
144. Curlin, F. A., Roach, C. J., Gorawara-Bhat, R., Lantos, J. D., Chin, M. H. 2005. When Patients Choose Faith Over Medicine: Physician Perspectives on Religiously Related Conflict in the Medical Encounter. *Arch Intern Med*. Iegūts no: <https://jamanetwork.com/journals/jama-internalmedicine/fullarticle/486343>
145. Davis, D. H. 2002. The Evolution of Religious Freedom as a Universal Human Right: Examining the Role of the 1981 United Nations Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief. *Brigham Young University Law Review*. 2, 224–225. Iegūts no: <https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2109-&context=lawreview>
146. Gareth Jones, D. 2022. Religious Concerns About COVID-19 Vaccines: From Abortion to Religious Freedom. *Journal of Religion and Health*. 61, 2233–2252 (2022). Iegūts no: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10943-022-01557-x#citeas>
147. Gomez, S., Nuñez, C., White, B. et al. 2020. Chaplain-Physician Interactions From the Chaplain’s Perspective: A Mixed Method Analysis. 5. *American Journal of Hospice & Palliative Medicine*. DOI: <https://doi.org/10.1177/1049909120984390>
148. Grubb, A. 1994. Refusal of Treatment and the Competent Patient. *European Journal of Health Law*. 367 (1994), 367–368. Iegūts no: https://brill.com/view/journals/ejh/1/4/article-p367_4.xml
149. H. Morgan, R. Peace Among Religions: Hans Küng’s Analysis of Christian and Muslim Paradigms of Social Justice in Search of a Global Ethic. *Journal of Academic Perspectives*. 2011. 1, 1. Iegūts no: https://www.journalofacademicperspectives.com/app/download/969951331/Morgan_R.pdf
150. J. Kim, E., Ferguson, K. 2021. Conscientious objections, the nature of medicine, and the need for reformability. DOI: <https://doi.org/10.1111/bioe.12943>
151. John-Stewart, G. Abortion. *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. Iegūts no: <https://iep.utm.edu/abortion/>
152. José Valero, M. 2022. Freedom of Conscience of Healthcare Professionals and Conscientious Objection in the European Court of Human Rights. *Religions*. 13 (6), 558. DOI: <https://doi.org/10.3390/re113060558>
153. L Garcia, L., Federick, C., Yap, J. 2021. The role of religiosity in COVID-19 vaccine hesitancy. Oxford University press. Public Health Emergency Collection. Iegūts no: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8195070/>

154. Lamb, C. 2016. Conscientious Objection: Understanding the Right of Conscience in Health and Healthcare Practice. *The New Bioethics*, 41. Iegūts no: DOI: 10.1080/20502877.2016.1151252
155. Letsas, G. 2012. The ECHR as a Living Instrument: Its Meaning and its Legitimacy. Iegūts no: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2021836
156. Levits, E. 2003. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Par līdztiesību likuma un tiesas priekšā un diskriminācijas aizliegumu. Par Satversmes 91. pantu. // *Latvijas Vēstnesis*. 08.05.2003. 68 (2833). Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/74628>
157. Levits, E. 2022. Valsts un baznīca Satversmē. *Jurista Vārds*. 13.12.2022. 50 (1264). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/282462-valsts-un-baznica-satversme/>
158. M. Roshelli, K. 2009. Religiously Based Discrimination: Striking a Balance Between a Health Care Provider's Right to Religious Freedom and a Woman's Ability To Access Fertility Treatment Without Facing Discrimination. *St. John's Law Review*. 83, 3. Article 6.2009. Iegūts no: <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1058&context=lawreview>
159. Moons, P., Meijboom, F. J., Baumgartner, H. et al. 2019. Religion and spirituality as predictors of patient-reported outcomes in adults with congenital heart disease around the globe. *International Journal of Cardiology*. 274, 93. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijcard.2018.07.103>
160. Moreno-Montoya, J., Palacios-Espinosa, X., Gracia-Ruiz, J. 2017. Association Between Religion and Suicidal Behaviors in Cancer Patients. *Revista Colombiana de Psiquiatría*. 46, 4, 209. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rcp.2016.09.007>
161. Muzny, P. 2020. Is the Croatian Medical law in harmony with the International comparative standards on the right to self-determination? The example of Jehovah's Witnesses patients. *Jahr – European Journal of Bioethics*. 11/1. 21, 91. Iegūts no: <https://www.jahr-bioethics-journal.com/index.php/JAHR/article/view/483>
162. Ó Néill, C. 2017. Jehovah's Witnesses and Blood Transfusions: An Analysis of the Legal Protections Afforded to Adults and Children in European/English Human Rights Contexts. *European Journal of Health Law*. 24(4), 368–389. DOI: <https://doi.org/10.1163/15718093-12341417>
163. Orentlicher, D. 2018. Law, Religion, and Health Care. *8 UC Irvine Law Review*. 617 (2018), 623. DOI: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3104975
164. Pacillo, V. 2016. Free to become martyrs? The right to refuse medical treatment on religious grounds in a comparative perspective. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale Rivista telematica*. 29/2016. Iegūts no: <https://d1vbhhqv6ow083.cloudfront.net/conftributi/pacillo.m.bis-free.pdf>
165. Rudusāne-Simiča, V. Sieviešu lakats tiesību mezglā. *Jurista Vārds*. 09.02.2016. 6 (909). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/268053-sieviesu-lakats-tiesibu-mezgla/>
166. Shanawani, H. 2016. The Challenges of Conscientious Objection in Health care. *Journal of Religion and Health*. Apr; 55(2):384–93, 392. DOI: 10.1007/s10943-016-0200-4
167. Slokenberga, S. 2022. Jaunas ēras sākums pacientu tiesību aizsardzībā. *Jurista Vārds*. 09.08.2022. 32 (1246). Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/281755-jaunas-eras-sakums-pacientu-tiesibu-aizsardziba/>
168. Spale, A. Tikumība. *Jurista Vārds*. 15.02.2022. 7 (1221). Iegūts no: <https://m.juristavards.lv/doc/280621-tikumiba/>
169. Stoker, M., Landry, A. 2014. Faith and Religion in the Emergency Department. *Academic Emergency Medicine. A Global Journal of Emergency Care*. Iegūts no <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/acem.12556>
170. Šāberte, L. 2017. Ārstniecības personas tiesības uz reliģiskās pārliecības brīvību un to īstenošana, sniedzot veselības aprūpes pakalpojumus Latvijā: konstitucionālās aizsardzības ietvars, 105. *Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko*

rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2017, 2 (8). Iegūts no: <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/1040>

171. Šāberte, L. Vai ārsts slimnīcā ir Dievs? *Jurista Vārds*. 29.05.2018. 22 (1028), 22–26. Iegūts no: <https://juristavards.lv/doc/272789-vai-arsts-slimnica-ir-dievs/>
172. Šāberte, L. 2021. Pacienta tiesības saņemt pārrobežu veselības aprūpes pakalpojumu, ja pacienta piederības dalībvalstī ir pieejama efektīva stacionārā ārstēšana, taču izmantotā ārstēšanas metode neatbilst pacienta reliģiskajai pārliecībai, 162. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls, Rīga: RSU, 2021, 2 (20), 160–187. ISSN: 2256 – 0548, 162. Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.160-187>
173. Šāberte, L., Tarasova, D., Palkova, K. 2021. Ārstniecības personas tiesības paust savu reliģisko pārliecību darba tiesiskajās attiecībās, 191. *Socrates*: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. 2021. Rīga: RSU, 2 (20). Iegūts no: <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.188-211>

Elektroniskie resursi:

174. Ārsta profesijas standarts. Saskaņots Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomes 2019. gada 16. oktobra sēdē, protokols Nr. 7. Iegūts no: <https://registri.visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/2017/PS-116.pdf>
175. Balodis, K. 2015. Pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšana Satversmes tiesas praksē. *Satversmes tiesa*. Iegūts no: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/pamattiesibu-ierobezojuma-konstitucionalitates-izvertesana-satversmes-tiesas-prakse/>
176. Balodis, R. 1998. Par reliģijas brīvību un Latvijas Satversmi. *Latvijas Vēstnesis*. Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/3312>
177. Balodis, R. Baznīcas atdalītība (šķirtība) no valsts. Iegūts no: http://home.lu.lv/~rbalodis/Publikācijas/Baznicu%20ties%20gramata/Balodis%20R_V&_attiecveidi_atdal.pdf
178. Council on American-Islamic Relations. 2005. A Health Care Providers Guide to Islamic Religious Practices. Iegūts no: <https://www.cair.com/wp-content/uploads/2020/02/A-Health-Care-Provider%E2%80%99s-Guide-to-Islamic-Religious-Practices.pdf>
179. D’Almeida Ribeiro, A., Amor, A., Jahangir, A., Bielefeldt, H. Rapporteur’s Digest on Freedom of Religion or Belief. Excerpts of the Reports from 1986 to 2011 by the Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief Arranged by Topics of the Framework for Communications. *United Nations Human Rights Council*. Iegūts no: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Religion/RapporteursDigestFreedomReligionBelief.pdf>
180. Durham, C. 1999. Freedom of religion or belief: Laws affecting the structuring of religious communities. Organization for Security and Co-operation in Europe Review. Iegūts no: <https://www.osce.org/odihr/16698?download=true#p23>
181. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras datubāze HUDOC. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%7D>
182. Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Nevienlīdzība un daudzējādā diskriminācija veselības aprūpē. Iegūts no: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_inequalititesmultidiscrimination_lv.pdf
183. Eiropas Savienības Tiesa. Paziņojums preseī. Luksemburgā 2023. gada 28. novembrī. Tiesas spriedums lietā C-148/22|*Commune d’Ans*. Reliģiskās pārliecības atšķirības zīmju nēsāšana darba vietā: publiskā sektora iestāde var aizliegt darbiniekiem nēsāt šādas zīmes. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cp230181lv.pdf>
184. Eiropas Savienības Tiesas judikatūras datubāze InfoCuria. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/recherche.jsf?language=lv#>

185. European Network of Healthcare Chaplaincy. 2002. (ENHCC) (pieņemti Veselības aprūpes Eiropas apvienības 7. konferencē Somijā, Turku, 2002. gada 12.–16. jūnijā). Iegūts no: http://enhcc.eu/turku_standards_latvian.pdf un http://enhcc.eu/turku_standards.htm
186. European Parliament. Committee on Women's Rights and Gender Equality. 2021. REPORT on the situation of sexual and reproductive health and rights in the EU, in the frame of women's health. No A9-0169/2021. Iegūts no: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0169_EN.html
187. European Research Institute for Chaplains in Healthcare, Leuven, Belgium, 2021. Research in Germany. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-germany/#research1>
188. European Research Institute for Chaplains in Healthcare, Leuven, Belgium, 2018. Research in Sweden. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-sweden>
189. European Research Institute for Chaplains in Healthcare, Leuven, Belgium, 2021. Research in Switzerland. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-switzerland/>
190. European Research Institute for Chaplains in Healthcare. Leuven, Belgium, 2017. Research in Belgium. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-belgium/>
191. European Research Institute for Chaplains in Healthcare. Leuven, Belgium, 2020. Research in Finland. Iegūts no: <https://www.pastoralezorg.be/page/erich-research-finland/>
192. Latvijas Ārstu biedrība. Latvijas Ārstu ētikas kodekss. Iegūts no: <https://www.arstubiendriba.lv/assets/dokumenti/etikaskodekss.pdf>
193. Latvijas Ārstu biedrība. Nolikums par Latvijas Ārstu biedrības Ētikas komisiju. Iegūts no: <https://www.arstubiendriba.lv/etikas-komisijas-nolikums/>
194. Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība. 2020. Darba likums ar komentāriem, 107. Iegūts no: https://arodbiedribas.lv/wp-content/uploads/2020/02/new_dl_ar_kom.pdf
195. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts. Judikatūras nolēmumu arhīvs. Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs>
196. Latvijas Republikas prokuratūra. 2023. Vidzemes apgabaltiesa apmierina ģenerālprokurora prasību par reliģiskās organizācijas darbības izbeigšanu. Iegūts no: <https://www.prokuratūra.lv/lv/aktualitates/2023/aktualitates/vidzemes-apgabaltiesa-apsmierina-generalprokurora-prasibu-par-religiskas-organizacijas-darbibas-izbeigšanu-2861>
197. Latvijas Republikas Satversmes tiesa. Satversmes tiesas judikatūras datubāze. Iegūts no: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/>
198. Latvijas Republikas Tiesībsargs. Diskriminācijas veidi. Iegūts no: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/diskriminacijas-noversana/diskriminacijas-veidi>
199. Latvijas tiesu portāla e-pakalpojumu vietne. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>
200. Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes dekāne, profesore, mācītāja Dace Balode. 2023. Veselības ministrijas Ekspertu diskusija par pacientu tiesību stiprināšanu. Iegūts no: <https://www.youtube.com/watch?v=DCKnjEoTjWJc>
201. Mazure, L. 2011. *Promocijas darbs. Pacienta griba un tās civiltiesiskā aizsardzība*. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte. Iegūts no: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5100/20560-Liga_Mazure_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y
202. Mits, M. 1997. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas statuss Latvijas tiesību sistēmā. Konvencijas piemērošana nacionālā līmenī. *Latvijas Vēstnesis*. Iegūts no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/29472>
203. Neiders, I., Sīle, V., Sīlis, V. 2013. Truth-telling and the Asymmetry of the Attitude to Truth-telling to Dying Patients in Latvia. Iegūts no: <https://ojs.utlib.ee/index.php/spe/article/view/spe.2013.6.2.05/9365>
204. Oficiālā Eiropas Savienības tīmekļvietne. Tiesību aktu veidi. Iegūts no: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_lv

205. Oficiālās statistikas portāls. Latvijas oficiālā statistika. Iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas. Iegūts no: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaits/247-iedzivotaju-skaits-un-ta-izmainas>
206. Oficiālās statistikas portāls. Valstī reģistrēto reliģisko draudžu skaits sadalījumā pa konfesijām gada beigās – konfesijas un laika periods. Iegūts no: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB-/START__IZG__KU__KUR/KUR010/table/tableViewLayout1/
207. Pasaules Medicīnas asociācijas Ženēvas deklarācija. Pieņemta Pasaules Medicīnas asociācijas 2. Ģenerālajā asamblejā 1948. gada septembrī Ženēvā Šveicē. Iegūts no: <https://www.arstubiedriba.lv/pasaules-medicinas-asociacijas-zenevas-deklaracija/>
208. Romas Katoļu baznīcas pāvests Francisks. 2019. Apustuliskais pamudinājums *Christus vivit*. 98. punkts. Iegūts no: https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20190325_christus-vivit.html
209. Romas Katoļu baznīcas pāvests Pāvils VI. 1965. Pastorālā konstitūcija par Baznīcu mūsdienu pasaulē. *Gaudium et spes*. Romā, pie svētā Pētera, 1965. gada 7. decembrī. 16. punkts. Iegūts no: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_lv.html
210. Petrova, D., Clifford, J. 2009. Religion and Healthcare in the European Union Policy issues and trends. *NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe*. Iegūts no: <https://libros.metabiblioteca.org/bitstream/001/348/4/978-0-9558804-6-9.pdf>
211. Profesionālo kapelānu asociācija. 2008. Profesijas standarti. Iegūts no: <https://kapelani.lv/profesijas-standarti/>
212. Queensland Health and Islamic Council of Queensland. 2010. *Health Care Providers' Handbook on Muslim Patients Second Edition Division of the Chief Health Officer, Queensland Health, Brisbane*. Iegūts no: https://www.health.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0034/155887-/islamgde2ed.pdf
213. Queensland Health. 2011. *Health Care Providers' Handbook on Hindu Patients. Division of the Chief Health Officer, Queensland Health. Brisbane*. Iegūts no: https://www.health.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0024/156255/hbook-hindu.pdf
214. Renucci, J. F. 2005. *Council of Europe. Article 9 of the European Convention on Human Rights. Freedom of Thought, Conscience and Religion*. Iegūts no: <https://book.coe.int/en/human-rights-files/3201-article-9-on-the-european-convention-on-human-rights-freedom-of-thought-conscience-and-religion-human-rights-files-no-20.html>
215. Roga, B. 2011. Hipokrata zvērestu mēdz piesaukt nevietā. Iegūts no: <https://lvportals.lv/norises/238053-hipokrata-zverestu-medz-piesaukt-nevieta-2011>
216. Rozentāls, L. 2022. Garīgā aprūpe. *Nacionālā enciklopēdija*. Iegūts no: <https://enciklopedija.lv/skirklis/104800-gar%C4%ABg%C4%81-apr%C5%ABpe>
217. Slimniekam nepieciešams tikt ar Dievu, dežūrārsts saka, – slimnīcā Dievs esot viņš! Grēksūdzi veic caur slimnīcas logu. Portāls *zinas.tv3.lv*. Iegūts no: <https://skaties.lv/zinas/latvija-/sabiedriba/slimniekam-nepieciesams-tikt-ar-dievu-dezurarsts-saka-slimnica-dievs-esot-vins-greksudzi-veic-caur-slimnicas-logu/>
218. Slimnieku sakraments. 2014. *Portāls. Katolis.lv*. Rīgas arhidiecēzes portāls. Iegūts no: <https://katolis.lv/slimnieku-sakraments/>
219. Slokenberga, S. Problemātika ar ES pievienošanos Eiropas Cilvēktiesību konvencijai. *Jurista Vārds*. 19.05.2015. 20 (872). Iegūts no: <https://m.juristavards.lv/doc/266644-problematika-ar-es-pievienosanos-eiropas-cilvektiesibu-konvencijai/>
220. Stradiņa slimnīcā mācītājam parāda durvis un neļauj tikt ar smagi slimo pacientu. Portāls *skaties.lv*. Iegūts no: <https://skaties.lv/beztabu/stradina-slimnica-macitajam-parada-durvis-un-nelauj-tikt-ar-smagi-slimo-pacientu/komentari/#komentari>
221. Termina “garīgs” skaidrojums. *Portāls tezaurs.lv*. Iegūts no: <https://tezaurs.lv/gar%C4%ABgs>

222. Termina “mudināt” skaidrojums. *Portāls tezaurs.lv*. Iegūts no: <https://tezaurs.lv/mudin%C4%81t>
223. Termina “mental” skaidrojums. *Oxford Learner's Dictionaries*. Iegūts no: https://www.oxford-learnersdictionaries.com/definition/english/mental_1?q=mental
224. The Republic of Latvia. Notification – JJ9012C Tr./005-225 – 16 March 2020 – Declaration related to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5). *Council of Europe*. Iegūts no: <https://rm.coe.int/16809ce9f2>
225. The Court of Justice of the European Union. EUnited in diversity: between common constitutional traditions and national identities. International Conference Riga, Latvia – 2–3 September 2021 Conference proceedings. 50. Iegūts no: https://curia.europa.eu/jcms/upload-/docs/application/pdf/2022-06/eunited_in_diversity_-_riga_september_2021_-_conference_proceedings.pdf
226. *The European Network of Health Care Chaplaincy*. Health Care Chaplaincy in European Countries. Iegūts no: <http://enhcc.eu/members.htm>
227. Tieslietu ministrija. 2021. Tieslietu ministrijas Reliģisko organizāciju darbības pārskats par 2021. gadu. <https://www.tm.gov.lv/lv/2021-gada-publikie-parskati>
228. Tieslietu ministrija. Kapelānu saraksti. Iegūts no: <https://www.tm.gov.lv/lv/kapelanu-saraksti>
229. Latvijas tiesu portāla e-pakalpojumu vietne. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>
230. Timmins, F., Connolly, M., Palmisano, S. et al. 2022. Providing Spiritual Care to In-Hospital Patients During COVID-19: A Preliminary European Fact-Finding Study. *Journal of Religion and Health*. 61, 2212–2232 (2022). Iegūts no <https://link.springer.com/article/10.1007/s10943-022-01553-1>
231. UK Board of Healthcare Chaplaincy. 2020. Spiritual Care Competences for Healthcare Chaplains. Iegūts no: <https://www.ukbhc.org.uk/wp-content/uploads/2020/10/UKBHC-CCs-180220.pdf>
232. Veselības inspekcija. Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrs. Iegūts no: <https://registri.vi.gov.lv/rap>
233. Walsh, W. C. 2014. *Know Your Rights. What Is Freedom Of Religion?* Institute on Religion and Public Policy Legal Expert Committee, 4. Iegūts no: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/d/124839.pdf>
234. World Health Organization. 1994. A Declaration on the Promotion of Patients' Rights in Europe. European Consultation on the Rights of Patients. Amsterdam, from 28–30 march, 1994. The Rights of Patients. 1. Human Rights and Values in Health Care. Article 1.5. Iegūts no: https://kohahq.searo.who.int/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=22724&shelfbrowse_itemnumber=39986
235. World Medical Association. 1981. Declaration of Lisbon on the Rights of the Patient. Article 11. Iegūts no: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-lisbon-on-the-rights-of-the-patient/>
236. Ziemeļe, I. 2017. Piekļāšanās Eiropas Konstitucionālo tiesu Konferences XVII kongresā Batumi, Gruzijā. *Latvijas Republikas Satversmes tiesa*. Iegūts no: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/satversmes-tiesas-prieksedetajas-inetas-ziemeles-priekslasijums-eiropas-konstitucionalo-tiesu-konferences-xvii-kongresa-batumi-gruzija/>

Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumi:

237. Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1978. gada 12. oktobra ziņojumu lietā *Arrowsmith v. The United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 7050/75. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-104188%22%5D%7D>
238. Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1993. gada 10. februāra lēmumu lietā *W. v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 18187/91. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-1503%22%5D%7D>

239. Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1997. gada 10. septembra lēmumu lietā *Van Schijndel, Van Der Heyden and Leenman v. The Netherlands*. Pieteikuma Nr. 30936/96. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-3877%22%7D>
240. Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1998. gada 15. janvāra lēmumu lietā *Nyyssönen v. Finland*. Pieteikuma Nr. 30406/96. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22%3A%22Nyyss%C3%B6nen%20v.%20Finland%22%2C%22itemid%22%3A%22001-4097%22%7D>
241. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 7. decembra spriedums lietā *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*. Pieteikuma Nr. 5095/71; 5920/72; 5926/72. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-57509%22%7D>
242. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 7. decembra spriedums lietā *Handyside v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 5493/72. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22Handyside%20v.%20the%20United%20Kingdom%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57499%22%7D>
243. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1978. gada 25. aprīļa spriedums lietā *Tyrer v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 5856/72. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-57587%22%7D>
244. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1984. gada 5. jūlija lēmums lietā *V v. Netherlands*. Pieteikuma Nr. 10678/83. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-74643%22%7D>
245. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1989. gada 7. jūlija spriedums lietā *Soering v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 14038/88. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22Soering%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57619%22%7D>
246. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 25. maija spriedums lietā *Kokkinakis v. Greece*. Pieteikuma Nr. 52435/99. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22%3A%22Kokkinakis%20v.%20Greece%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57827%22%7D>
247. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999. gada 14. decembra spriedums lietā *Serif v. Greece*. Pieteikuma Nr. 38178/97. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22Serif%20v.%20Greece%22%2C%22itemid%22%3A%22001-58518%22%7D>
248. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999. gada 18. februāra spriedums lietā *Buscarini and Others v. San Marino*. Pieteikuma Nr. 24645/94. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22buscarini%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-58915%22%7D>
249. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 26. oktobra spriedumu lietā *Hasan and Chaush v. Bulgaria*. Pieteikuma Nr. 30985/96. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-58921%22%7D>
250. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 16. novembra lēmums lietā *J.L. v. Finland*. Pieteikuma Nr. 32526/96. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%2232526/96%22%2C%22itemid%22%3A%22001-5545%22%7D>
251. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 13. decembra spriedums lietā *Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova*. Pieteikuma Nr. 45701/99. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2245701/99%22%2C%22itemid%22%3A%22001-59985%22%7D>
252. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 2. oktobra lēmums lietā *Pichon and Sajous v. France*. Pieteikuma Nr. 49853/99. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2249853/99%22%2C%22itemid%22%3A%22001-22644%22%7D>
253. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 29. aprīļa spriedums lietā *Pretty v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 2346/02. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-60448%22%7D>

254. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 11. jūnija spriedums lietā *Willis v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 36042/97. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2236042%2F97%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-60499%22%5D%7D>
255. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 13. februāra spriedums lietā *Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey*. Pieteikuma Nr. 41340/98, 41342/98, 41343/98 un 41344/98. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-60936%22%5D%7D>
256. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 22. oktobra spriedums lietā *Y.F. v. TURKEY*. Pieteikuma Nr. 24209/94. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%222001-61247%22%5D%7D> [sk. 05.11.2023.].
257. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 7. decembra lēmums lietā *Mentzen v. Latvia*. Pieteikuma Nr. 71074/01. B. 2. (c) punkts. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22Mentzen%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-70407%22%5D%7D>
258. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 11. janvāra lēmums lietā Nr. 37553/07 *Phull v. France*. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-77018-&filename=PHULL%20v.%20FRANCE.pdf&logEvent=False>
259. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 10. novembra spriedums lietā *Leyla Şahin v. Turkey*. Pieteikuma Nr. 44774/98. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%222001-70956%22%5D%7D>
260. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 18. septembra lēmums lietā *Griechische Kirchengemeinde München und Bayern e.V. c. Allemagne*. Pieteikuma Nr. 52336/99. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-82525%22%5D%7D>
261. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 12. aprīļa spriedums lietā *Ivanova v. Bulgaria*. Pieteikuma Nr. 52435/99. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Ivanova%20v.%20Bulgaria%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-80075%22%5D%7D>
262. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 14. jūnija spriedums lietā *Svyato-Mykhaylivska Parafiya v. Ukraine*. Pieteikuma Nr. 77703/01. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2277703%2F01%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-81067%22%5D%7D>
263. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 24. aprīļa spriedums lietā *Tysiāc v. Poland*. Pieteikuma Nr. 5410/03. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22tysiāc%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-79812%22%5D%7D>
264. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 21. maija spriedums lietā *Alexandridis v. Greece*. Pieteikuma Nr. 19516/06. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-85188%22%5D%7D>
265. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 31. jūlija spriedums lietā *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and Others v. Austria*. Pieteikuma Nr. 40825/98. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2240825%2F98%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-88022%22%5D%7D>
266. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 15. septembra spriedums lietā *Miroļubovs and others v. Latvia*. Pieteikuma Nr. 798/05. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Miro%C4%BCubovs%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-94026%22%5D%7D>
267. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 10. decembra spriedums lietā *Koppi v. Austria*. Pieteikuma Nr. 33001/03. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20KOPPI%20v.%20AUSTRIA%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-96205%22%5D%7D>
268. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 12. maija spriedums lietā *Maşaev c. Moldova*. Pieteikuma Nr. 6303/05. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Masaev%20v.%20Moldova%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-127913%22%5D%7D>

269. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 19. marta spriedums lietā *Lang v. Austria*. Pieteikuma Nr. 28648/03. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Lang%20v.%20Austria%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-91786%22%5D%7D>
270. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 10. jūnija spriedums lietā *Jehovah's Witnesses of Moscow v. Russia*. Pieteikuma Nr. 302/02. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-99221%22%5D%7D>
271. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 9. decembra spriedums lietā *Savez crkava "Riječ života" and Others v. Croatia*. Pieteikuma Nr. 7798/08. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102173%22%5D%7D>
272. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 16. decembra spriedums lietā *A, B and C v. Ireland*. Pieteikuma Nr. 25579/05. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102332%22%5D%7D>
273. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 7. decembra spriedums lietā *Jakóbski v. Poland*. Pieteikuma Nr. 18429/06. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102121%22%5D%7D>
274. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 7. jūlija spriedums lietā *Bayatyan v. Armenia*. Pieteikuma Nr. 23459/03. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-105611%22%5D%7D>
275. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 7. jūlija spriedums lietā *Fernández Martínez v. Spain*. Pieteikuma Nr. 56030/07. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22FERN%20C3%81NDEZ%20MART%20C3%8DNDEZ%20v.%20SPAIN%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-145068%22%5D%7D>
276. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 26. maija spriedums lietā *R.R. v. Poland*. Pieteikuma Nr. 27617/04. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-104911%22%5D%7D>
277. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Francesco Sessa v. Italy*. Pieteikuma Nr. 28790/08. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-110174%22%5D%7D>
278. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 30. oktobra spriedums lietā *P. and S. v. Poland*. Pieteikuma Nr. 57375/08. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-114098%22%5D%7D>
279. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 15. janvāra spriedums lietā *Csoma v. Romania*. Pieteikuma Nr. 8759/05. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22csoma%20v.%20romania%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-115862%22%5D%7D>
280. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 15. janvāra spriedums lietā *Eweida and Others v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 48420/10. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115881%22%5D%7D>
281. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 1. jūlija spriedums lietā *S.A.S. v France*. Pieteikuma Nr. 43835/11. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22SAS%20V%20FRANCE%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-145466%22%5D%7D>
282. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 4. marta spriedums lietā *The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints v. the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 7552/09. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-141369%22%5D%7D>
283. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 16. septembra spriedums lietā *Hassan v the United Kingdom*. Pieteikuma Nr. 29750/09. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-146501%22%5D%7D>

284. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 24. jūnija spriedums lietā *Petrova v. Latvia*. Pieteikuma Nr. 4605/05. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22petrova%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-144997%22%5D%7D>
285. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 26. novembra spriedums lietā *En l'affaire Ebrahimian v. France*. Pieteikuma Nr. 64846/11. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-158878%22%5D%7D>
286. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 26. aprīļa spriedums lietā *İzzettin Doğan and Others v. Turkey*. Pieteikums Nr. 62649/10. Iegūts no: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-162697%22%5D%7D>
287. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 5. jūlija spriedums lietā *Jeronovičs v. Latvia*. Pieteikuma Nr. 44898/10. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Jeronovičs%20v.%20Latvia%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-165032%22%5D%7D>
288. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 10. aprīļa spriedums lietā *En l'affaire Osmanoglu et Kocabaş c. Suisse*. Pieteikuma Nr. 29086/12. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-170346%22%5D%7D>
289. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 19. decembra spriedums lietā *Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*. Pieteikuma Nr. 56080/13. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22CASE%20OF%20LOPES%20DE%20SOUSA%20FERNANDES%20v.%20PORTUGAL%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-179556%22%5D%7D>
290. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 24. janvāra spriedums lietā *Paradiso and Campanelli v. Italy*. Pieteikuma Nr. 25358/12. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-170359%22%5D%7D>
291. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 27. februāra spriedums lietā *Mockutė v. Lithuania*. 129. punkts. Pieteikuma Nr. 66490/09. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-181202%22%5D%7D>
292. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 26. jūnija lēmums lietā *Storck v. Germany*. Pieteikuma Nr. 486/14 . Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Storck%20v.%20Germany%22%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-185139%22%5D%7D>
293. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 28. novembra spriedums lietā *Somorjai v. Hungary*. Pieteikuma Nr. 60934/13. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre/#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Somorjai%20v.%20Hungary%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-185311%22%5D%7D>
294. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 8. jūnija spriedums lietā *Ancient Baltic religious association Romuva v. Lithuania*. Pieteikuma Nr. 48329/19. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-210282%22%5D%7D>
295. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 9. novembra lēmums lietā *De Wilde against the Netherlands*. Pieteikuma Nr. 9476/19. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Hermina%20Geertruida%20de%20Wilde%20v.%20Netherlands%22%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-214084%22%5D%7D>
296. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2022. gada 15. marta spriedums lietā *Grzęda v. Poland*. Pieteikuma Nr. 43572/18. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-216400%22%5D%7D>
297. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2022. gada 7. jūnija spriedums lietā *Taganrog LRO and Others v. Russia*. Pieteikuma Nr. 32401/10. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Taganrog%20LRO%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-217535%22%5D%7D>

298. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 21. maija spriedums lietā *Alexandridis v. Greece*. Pieteikuma Nr. 19516/06. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-85188%22%5D%7D>
299. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 15. februāra lēmums lietā *Dahlab v. Switzerland*. Pieteikuma Nr. 42393/98. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22Dahlab%20v.%20Switzerland%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-22643%22%5D%7D>
300. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 13. jūlija spriedums lietā *Kosteski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*. Pieteikuma Nr. 55170/00. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-73342%22%5D%7D>
301. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 27. janvāra spriedums lietā *Tatar v. Romania*, pieteikuma Nr. 67021/01. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-90909%22%5D%7D>
302. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 24. maija spriedums lietā *Karaahmed v. Bulgaria*. Pieteikuma Nr. 30587/13. Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-152382%22%5D%7D>
303. Eiropas Cilvēktiesību tiesas paziņotā lieta. *Pindo Mulla v. Spain*. Pieteikuma Nr. 15541/20 (iesniegts 13.03.2020.; paziņots 16.04.2021.). Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22Pindo%20Mulla%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-209983%22%5D%7D>
304. Eiropas Cilvēktiesību tiesas paziņotā lieta. *Türk v. Germany*. Pieteikuma Nr. 61347/16 (iesniegts 18.10.2016.; paziņots 12.09.2018.). Iegūts no: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-186735%22%5D%7D>

Eiropas Savienības Tiesas nolēmumi:

305. Eiropas Savienības Tiesas 1970. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 11-70. *Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61970CJ0011>
306. Eiropas Savienības Tiesas 1974. gada 14. maija spriedums lietā Nr. 4-73. *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu Komisiju*. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:61973CJ0004>
307. Eiropas Savienības Tiesas 1978. gada 9. marta spriedums lietā Nr. C-106/77 *Amministrazione delle Finanze dello Stato pret Simmenthal SA*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=89693&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1233199>
308. Eiropas Savienības Tiesas 1987. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 314/85. *Foto-Frost, Ammersbeka [Ammersbek], pret Hauptzollamt Lübeck-Ost*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=94312&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1221779>
309. Eiropas Savienības Tiesas 2013. gada 26. februāra spriedums lietā Nr. C-617/10. *Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=134202&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1013969>
310. Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 14. marta spriedums lietā C-157/15. *Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions NV*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=188852&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3642978>
311. Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 11. septembra spriedums lietā Nr. C-68/17. *IR pret JQ*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=205521&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=701335>
312. Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 17. aprīļa spriedums lietā Nr. C-414/16. *Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV*. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A62016CJ0414>

313. Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 29. maija spriedums lietā C-426/16. *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen VZW u.c. pret Vlaams Gewest, piedaloties Global Action in the Interest of Animals (GAIA) VZW*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=202301&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644242>
314. Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 4. oktobra spriedums lietā C-56/17. *BahtiyarFathi pret Predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=206431&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644485>
315. Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 27. februāra spriedumu C-64/16. *Associação Sindical dos Juizes Portugueses pret Tribunal de Contas*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=199682&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=769842>
316. Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 22. janvāra spriedums lietā C-193/17. *Cresco Investigation GmbH pret Markus Achatzi*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=210073&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644701>
317. Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. C-243/19. *A pret Veselības ministriju*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=233023&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3644894>
318. Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 13. oktobra spriedums lietā Nr. C-344/20. *L.F. pret S.C.R.L.* Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=267126&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2822231>
319. Eiropas Savienības Tiesas 2023. gada 28. novembra spriedums lietā Nr. C-148/22. *OP pret Commune d'Ans*. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1242050>

Eiropas Savienības Tiesas ģenerālvokātu secinājumi:

320. Ģenerālvokāta Paolo Mengoci [Paolo Mengozzi] 2018. gada 1. februāra secinājumi lietā Nr. C-25/17. *Tietosuojavaltuutettu pret Jehovan todistajat – uskonnollinen yhdyskunta*. 48., 49., 50., 51. punkts. Iegūts no: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=198949&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2020112>

Latvijas Republikas Satversmes tiesas nolēmumi:

321. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000-03-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2000-03-01_Spriedums.pdf
322. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2001-12-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02-/2001-12-01_Spriedums.pdf#search=
323. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2002-01-03. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2002-01-03_Spriedums.pdf
324. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 2002-04-03. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2002-04-03_Spriedums.pdf
325. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-04-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-04-01_Spriedums.pdf
326. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-05-01_Spriedums.pdf
327. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004-18-0106. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2004-18-0106_Spriedums.pdf

328. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2005-02-0106_spriedums.pdf
329. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 2005-19-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2005-19-01_spriedums.pdf
330. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2005-16-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2005-16-01_spriedums.pdf
331. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2008-37-03. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02-/2008-37-03_Spriedums.pdf#search=
332. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 25. novembra spriedums lietā Nr. 2010-06-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02-/2010-06-01_Spriedums.pdf#search=
333. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011. gada 18. marta spriedums lietā Nr. 2010-50-03. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02-/2010-50-03_Spriedums.pdf#search=
334. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta spriedums lietā Nr. 2010-60-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2010-60-01_Spriedums.pdf
335. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-21-01_Spriedums.pdf#search=
336. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija spriedums lietā Nr. 2012-16-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2012-16-01_Spriedums.pdf#search=
337. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2014-08-03. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2014-08-03_Spriedums.pdf
338. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2015-01-01_Spriedums.pdf
339. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/01-/2017-02-03_Spriedums.pdf#search=
340. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr. 2017-18-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/07-/2017-18-01_Spriedums.pdf#search=
341. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2019. gada 21. februāra spriedums lietā Nr. 2018-10-0103. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/06-/2018-10-0103_Spriedums.pdf#search=
342. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2018-08-03. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/02/2018-08-03_Spriedums.pdf#search=
343. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2020-26-0106. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2020/05/2020-26-0106_Spriedums.pdf#search=
344. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/12/2019-33-01_Spriedums-3.pdf#search=
345. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-24-03. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/10/2019-24-03_Spriedums.pdf#search=

346. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2021. gada 19. februāra lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (pieteikums Nr. 9/2021). Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2021/05/Lemums_par_pieteikumu_Nr.2021_9.pdf
347. Satversmes tiesas 2018. gada 23. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103. 17. punkts. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/08/2017-20-0103_Lemums_izbeigšana.pdf#search=

Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesnešu atsevišķās domas:

348. Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesnešu Sanitas Osipovas un Inetas Ziemeles atsevišķās domas Satversmes tiesas 2016. gada 13. maija spriedumā lietā Nr. 2015-19-01. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2015/08/2015-19-01_Atseviskas_domas.pdf#search=

Latvijas Republikas Augstākās tiesas nolēmumi:

349. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010. gada 6. maija spriedums lietā Nr. A42446907 (SKA-160/2010). Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/4693>
350. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 8. marta lēmums lietā Nr. A420281216 (SKA-143/2019). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>
351. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 27. novembra spriedums lietā Nr. A420281216 (SKA-18/2020). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>

Administratīvās rajona tiesas nolēmumi:

352. Administratīvās rajona tiesas 2012. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr.142240312(1-2403-12/40). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>
353. Administratīvās rajona tiesas 2016. gada 9. novembra spriedums lietā Nr. A420281216 (A42-02812-16/16). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>

Administratīvās apgabaltiesas tiesas nolēmumi:

354. Administratīvās apgabaltiesas 2017. gada 10. februāra spriedums lietā Nr. A420281216 (AA43-0920-17/13). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>
355. Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 26. aprīļa lēmums lietā Nr. A420281216 (AA43-0381-21/15). Iegūts no: Administratīvās apgabaltiesas arhīvs.

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas nolēmumi:

356. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2022. gada 17. jūnija spriedums lietā Nr. 1A/22/408. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>

Rīgas apgabaltiesas nolēmumi:

357. Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2023. gada 31. janvāra spriedums lietā Nr. 15179000057821.1 (lietvedības Nr. 1A/22/1873-2). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>

Citi dokumenti:

358. 2023. gada 27. jūlija iesniegums Nr.6-1/392 “Par iespējamu diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu reliģijas dēļ”, Veselības inspekcijā reģistrēts ar Nr. 20586. Pieejams Veselības inspekcijas arhīvā.
359. Ar Latvijas Republikas veselības ministra 2022. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 15 “Par darba grupu pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” izveidotās darba grupas 2022. gada 9. maija ziņojums “Par darba grupas izvirzītajiem priekšlikumiem pacientu tiesību ievērošanas pilnveidošanai” Nr. 1.3.-5./4025. Pieejams Veselības ministrijas un Veselības inspekcijas arhīvā.

360. Latvijas Republikas tiesībsarga 2023. gada 20. oktobra atzinums pārbaudes lietā Nr. 2023-32-26AE "Par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu reliģijas dēļ", Veselības inspekcijā reģistrēts ar Nr. 29252. Pieejams Veselības inspekcijas arhīvā.

Pateicība

Promocijas darba izstrādes gaitā ļoti nozīmīgs ir bijis darba vadītājas padoms un atbalsts, tāpēc Autore izsaka pateicību darba vadītājai *LL.D. Santai Slokenbergai* par palīdzību.

Pielikumi

Sarakste ar Valsts valodas centra Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas departamentu

Valsts valodas centra
Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas
departamentam
pasts@vvc.gov.lv

Par lūgumu sniegt skaidrojumu

Ar šo vēstuli vērsos Valsts valodas centrā, lai lūgtu atbalstu informācijas, kas nepieciešama mana promocijas darba izstrādei, sniegšanā.

Pacientu tiesību likuma (turpmāk – PTL) 3. panta piektā daļa noteic, ka “pacientam un viņa tuviniekiem ir tiesības saņemt *garīgo aprūpi*, kuru saskaņā ar kapelānu dienestu un reliģisko organizāciju darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem sniedz ārstniecības iestādes kapelāns”. Minētās tiesību normas tulkojums angļu valodā ir šāds: “A patient and his or her relatives have the right to receive *mental care* which, in accordance with the regulatory enactments regulating the activities of chaplain services and religious organisations, shall be provided by the chaplain of a medical treatment institution.”

Pētot pieejamos avotus, konstatēju, ka latviešu valodā termins “*garīgs*”, pirmkārt, nozīmē “tāds, kas ir saistīts ar cilvēka psihi, intelektu, raksturīgs psihei, intelektam, arī psihisks”. Otrkārt, termins “*garīgs*” nozīmē “tāds, kas saistīts ar reliģiju vai ir tai raksturīgs”⁹⁵⁷ un arī ir “saistīts ar indivīda ticību Dievam”.⁹⁵⁸ Atbilstoši PTL jēgai jēdzienam “*garīgā aprūpe*” ir reliģisks raksturs saistībā ar to, ka pienākums to sniegt ir ārstniecības iestādes kapelānam. Jēdziena “*garīgā aprūpe*” izpratni reliģiskā kontekstā raksturo vecvārds “*dvēseļkopšana*”. Latīņu valodā jēdziena “*garīgā aprūpe*” lietojums ir “*cura animarum*”; angļu valodā “*pastorale care*”, “*spiritual care*”, “*spiritual healing*”.⁹⁵⁹ Jēdziena “*garīgā aprūpe*” PTL 3. panta piektās daļas oficiālais tulkojums angļu valodā ir “*mental care*”. Angļu valodā ar to pamatā saprot ārstniecību, kas tiek veikta psihisku saslimšanu gadījumos.⁹⁶⁰

Normatīvajos aktos veselības nozarē latviešu valodā termins “*garīgs*” tiek lietots attiecībā uz personas garīgo veselību kā veselības stāvokļa raksturojums. Proti, Konvencijā par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā – Konvencijā par cilvēktiesībām un biomedicīnu termins “*garīgs*” tiek lietots attiecībā uz pārstāvja vai likumā noteiktas iestādes, personas vai instances atļauju piekrišanas ārstniecībai, ja pacients nevar dot piekrišanu ar veselību saistītai darbībai savas garīgās

⁹⁵⁷ Termina “*garīgs*” skaidrojums. *Portāls tezaurs.lv*. Iegūts no: <https://tezaurs.lv/gar%C4%ABgs> [sk. 16.07.2022.].

⁹⁵⁸ Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas “Par Teoloģijas terminoloģijas apakškomisijā izstrādāto teoloģijas terminu apstiprināšanu” lēmums Nr. 80. *Latvijas Vēstnesis*. 07.01.2010. 3. Pieņemts: 02.12.2008. Stājas spēkā: 02.12.2008. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/203301-par-teologijas-terminologijas-apakskomisija-izstradato-teologijas-terminu-apstiprinanu> [sk. 16.07.2022.].

⁹⁵⁹ Rozentāls, L. 2022. *Garīgā aprūpe*. *Nacionālā enciklopēdija*. Iegūts no: <https://enciklopedija.lv/skirklis/104800-gar%C4%ABg%C4%81-apr%C5%ABpe> [sk. 16.07.2022.].

⁹⁶⁰ Termina “*mental*” skaidrojums. *Oxford Learner's Dictionaries*. Iegūts no: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/mental_1?q=mental [sk. 16.07.2022.].

atpalcības, slimības vai citu līdzīgu iemeslu dēļ.⁹⁶¹ ĀL atsevišķās tiesību normās termins “*garīgs*” tiek lietots psihiatriskās palīdzības personām ar garīga rakstura traucējumiem sniegšanas kontekstā.⁹⁶² Tāpat, piemēram, Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumos Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība” ietvertajās tiesību normās lietotais termins “*garīgs*” attiecas uz garīgās veselības aprūpes māsu kabineta veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanu un finansēšanu, kas attiecas uz pacientiem ar garīgiem un psihiskiem traucējumiem.⁹⁶³ Civillikumā termins “*garīgs*” tiek lietots attiecībā uz rīcībspējas ierobežošanu personai ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem.⁹⁶⁴

Eiropas Veselības aprūpes kapelānu apvienības standarti paredz, ka veselības aprūpes kapelānu dienesta kapelāns, pamatojoties uz personīgajiem, ticības, kultūras un kopienas resursiem, sniedz pastorālo aprūpi dažādos veselības aprūpes kontekstos, kalpojot to cilvēku eksistenciālajām, garīgajām un reliģiskajām vajadzībām, kas cieš, kā arī kalpojot tiem, kas rūpējas par cietējiem. Attiecībā uz veselības aprūpi jēdziens “*pastorālā aprūpe*” tiek uzskatīts par vispārpieņemtu, tomēr tas nav jāuzskata par strikti lietojamu.⁹⁶⁵

Ņemot vērā minēto un to, ka Latvijā termins “*garīgs*” veselības nozarē tiek plaši izmantots dažādos normatīvajos aktos, lai raksturotu personas veselības stāvokli, manā ieskatā, jēdziena “*garīgā aprūpe*” lietojums PTL 3. panta piektajā daļā un tā tulkojums angļu valodā “*mental care*” PTL likumdošanas procesā izvēlēts neprecīzi un rada tiesību normas interpretācijas problēmas, ja to analizē kontekstā ar citos normatīvajos aktos nostiprinātajām tiesību normām, kuras regulē personas tiesības, ievērojot viņa psihiskās veselības stāvokli. Šī brīža spēkā esošā terminu formulējuma rezultātā veselības aprūpes pakalpojums, kas saistīts ar pacienta psihiskās veselības uzturēšanu, veicināšanu, aizsardzību un atgūšanu, var tikt iztulkots kā pacienta “*garīgā aprūpe*”.⁹⁶⁶ Šādu kļūdu pieļaušanu esmu identificējis

⁹⁶¹ Eiropas Padome. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā – Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu. 6. panta trešā daļa. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2009. 205. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1410> [sk. 16.07.2022.].

⁹⁶² Ārstniecības likums: Latvijas Republikas likums. 1. panta 22. un 23. punkts, 53.2 panta pirmā daļa, pārejas noteikumu 18. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 01.07.1997. 167/168; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 07.08.1997. 15. Pieņemts: 12.06.1997. Stājas spēkā: 01.10.1997. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums> [sk. 16.07.2022.].

⁹⁶³ Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”. 10. pielikuma 2. punkts, 2. piezīmes 1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Pieņemts: 28.08.2018. Stājas spēkā 06.09.2018. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 16.07.2022.].

⁹⁶⁴ Civillikums: Latvijas Republikas likums. 358.¹ pants. *Valdības Vēstnesis*. 20.02.1937. 41. Pieņemts: 28.01.1937. Stājas spēkā: 01.09.1992. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [sk. 16.07.2022.].

⁹⁶⁵ European Network of Healthcare Chaplaincy. 2002. Eiropas Veselības aprūpes kapelānu apvienības standarti. European Network of Healthcare Chaplaincy (ENHCC) (pieņemti Veselības aprūpes Eiropas apvienības 7. konferencē Somijā, Turku, 2002. gada 12.–16. jūnijā). Iegūts no: http://enhcc.eu/turku_standards_latvian.pdf un http://enhcc.eu/turku_standards.htm [sk. 16.07.2022.].

⁹⁶⁶ Šāberte, L. 2019. 3. pants: *Vispārīgie noteikumi. // Pacientu tiesību likuma komentāri*. Autoru kolektīvs LL.D. S. Slokenbergas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 36.

arī tiesu praksē. Piemēram, tiesa ir veikusi lietas būtības izklāstu, norādot, ka “pieteicēja lūdz atcelt ārstes I. R. slēdzienu, jo notikusi piespiedu ārstēšana (garīgā aprūpe)”.⁹⁶⁷

Ievērojot minēto, esmu nonākusi pie secinājuma, ka PTL 3. panta piektajā daļā ir nepieciešams veikt grozījumus un jēdzienu “*garīgā aprūpe*” aizstāt ar jēdzienu “*pastorālā aprūpe*”, un tā tulkojumu angļu valodā “*mental care*” aizstāt ar “*pastoral care*” vai alternatīvi “*spiritual care*” vai “*spiritual healing*”.

Ņemot vērā šajā vēstulē iepriekš izklāstīto, lūdzu sniegt skaidrojumu par turpmāk minēto.

1. Vai jēdziens “*pastorālā aprūpe*” latviešu valodā ir korekts, lai apzīmētu kapelāna veikto pienākumu kopumu, ko viņš veic ārstniecības iestādē? Ja tas nav korekts, lūdzu sniegt līdzvērtīgu jēdzienu latviešu valodā.
2. Kuru no jēdzieniem angļu valodā – “*pastoral care*”, “*spiritual care*” vai “*spiritual healing*” – būtu korekti lietot PTL 3. panta piektās daļas oficiālajā tulkojumā angļu valodā, lai apzīmētu kapelāna veikto pienākumu kopumu, ko viņš veic ārstniecības iestādē?

16.07.2022.

Ar cieņu Laura Šāberte

⁹⁶⁷ Administratīvās apgabaltiesas 2010. gada 8. marta spriedums lietā Nr. A42389907 (AA43-0140-10/17). Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 16.07.2022.].

Labdien!

Valsts valodas centrs ir izskatījis Jūsu jautājumu. Augstu vērtējam Jūsu sagatavoto plašo problēmas izklāstu un pamatojumu, tomēr vēlamies norādīt, ka Valsts valodas centra kompetence un tiesības neietver normatīvo aktu un tajos lietotās terminoloģijas juridisku interpretāciju, tādēļ atbildi uz Jūsu jautājumu varam sniegt tikai no valodas viedokļa. Par normatīvo aktu latviešu valodas redakcijā lietotās terminoloģijas juridiskajiem aspektiem (lietoto terminu precīzu interpretāciju un nozīmi tiesību akta ietvaros, iespējamu neprecizitāti) aicinām sazināties ar iestādi vai ministriju, kas ir atbildīga par normatīvā akta izstrādi.

Kā jau norādījāt e-pasta ziņā, vārdam “garīgs” latviešu valodā ir Jūsu norādītās nozīmes (‘Saistīts ar (cilvēka) psihi, intelektu, raksturīgs psihei, intelektam; arī psihisks’; ‘Saistīts ar reliģiju, tai raksturīgs.’ (sk. <https://tezaurs.lv/gar%C4%ABgs>). Ņemot vērā, ka viena no nozīmēm norāda uz saistību ar reliģijas kontekstu, termina “garīgā aprūpe” lietojums no valodas viedokļa Pacientu tiesību likuma 3. panta 5. punkta ietvaros būtu daļēji saprotams, bet tikai ar noteikumu, ka tas netiek skatīts, interpretēts un salīdzināts ar terminoloģiju, kas lietota citos nozares saistītajos normatīvajos aktos. Atsaucoties uz vārda “garīgs” pirmo nozīmi un lietojumu citos jomas tiesību aktos, nav izslēdzams, ka tas Pacientu tiesību likuma ietvaros var tikt saprasts arī ne reliģiskā nozīmē.

Vēlētos vērst uzmanību, ka pašas ārstniecības iestādes konkrētā veida aprūpi jeb palīdzību savās tīmekļa vietnēs lielākoties dēvē par “garīgo aprūpi”. Skatīt, piem.:

Bērnu klīniskās universitātes slimnīca: <https://www.bkus.lv/lv/content/psihologiska-palidziba-gariga-aprupe>

Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca: <https://www.stradini.lv/lv/content/gariga-aprupe> (šeit arī konkrēta atsauce uz Pacientu tiesību likuma 3. panta 5. punktu)

Vidzemes slimnīca: <https://vidzemesslimnica.lv/informacija-pacientiem/kapela-pacientu-un-vinu-tuvinieku-garigai-aprupei/>

Vērtējot situāciju citos normatīvajos aktos, secināms, ka termins “garīgā aprūpe” tiek lietots vairākos reliģijas jomas normatīvajos aktos:

- Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likumā (Nacionālo bruņoto spēku personāla tiesības saņemt garīgo aprūpi; garīgās aprūpes saņemšana lidostās, ostās, sauszemes transporta stacijās, ārstniecības, medicīnas aprūpes, sociālās aprūpes iestādēs, ieslodzījuma vietās, utt. Skatīt likuma 10. un 11. pantu);

Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likumā (Nacionālo bruņoto spēku personāla iespējas saņemt garīgo aprūpi. Skatīt likuma 11. pantu)

- Latvijas Vēstniecību Pomoras Baznīcas likumā (Nacionālo bruņoto spēku personāla iespējas saņemt garīgo aprūpi. Skatīt likuma 9. pantu)
- Rīgas ebreju reliģiskās draudzes likumā ((Nacionālo bruņoto spēku personāla iespējas saņemt garīgo aprūpi. Skatīt likuma 10. pantu)

- Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likumā (Nacionālo bruņoto spēku personāla iespējas saņemt garīgo aprūpi. Skatīt likuma 10. pantu).

Visos augstāk minētajos likumos termins “garīgā aprūpe” angļu valodā tulkots kā “spiritual care”, kas ir uzskatāms par piemērotu termina jēdzieniskās nozīmes atspoguļojumu, kā arī nodrošina terminoloģijas konsekvences principa ievērošanu normatīvo aktu tulkojumos.

Jūsu piedāvātā termina “pastorālā aprūpe” sakarā norādāms, ka latviešu valodā reliģijas jomā jēdziens “pastorāls” (īpašības vārds) nozīmē ‘Draudzes gana amatam piedienīgs; tāds, kas saistīts ar garīdzniecību, piem., pastorālā ētika’ (skatīt <https://tezaurs.lv/pastor%C4%81ls:1>). Vārdkopa “pastorālā aprūpe” būtu lietojama kapelānu sniegtā atbalsta un aprūpes ietvaros. Šāds termins tiek lietots MK noteikumos Nr. 264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām” (skatīt <https://likumi.lv/doc.php?id=291004>).

Kā apstiprināja Valsts valodas centra direktors un Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas un Medicīnas terminoloģijas apakškomisijas priekšsēdētājs Dr. habil. med. prof. Māris Baltiņš, “pastorālā aprūpe” (ko iespējams atveidot arī kā *pastoral care*) būtu visprecīzākais apzīmējums Jūsu aprakstītajam Pacientu tiesību likuma 3. panta 5. punktā lietotajam jēdzienam. Promocijas darba ietvaros šāds termins var tikt lietots, norādot uz tā saistību ar lietojumu normatīvajos aktos, tomēr vēlamies norādīt, ka apsvērums par terminoloģijas izmaiņu nepieciešamību vai ierosinājumu viena normatīvā akta ietvaros ir skatāms plašākā mērogā – visu tiesību aktu mērogā (ņemot vērā terminoloģijas konsekvences principu, izmaiņas Jūsu minētā likuma ietvaros liecinātu par nepieciešamību pievērst uzmanību terminoloģijas lietojumam arī citos normatīvajos aktos).

Neskaidrību vai jautājumu gadījumā droši sazinieties ar mums, rakstot uz e- pastu pasts@vvc.gov.lv.

01.08.2022.

Ar cieņu
Ieva Kraukle
Valsts valodas centra
Terminoloģijas un tiesību aktu tulkošanas departamenta
terminoloģe
Tālr. +371 67334617
E-pasts: ieva.kraukle@vvc.gov.lv
Eksporta iela 6, Rīga, LV-1010

Šis e-pasts un tā pielikumā esošie dokumenti var saturēt ierobežotas pieejamības informāciju, cita starpā fizisko personu datus, kas adresēta tikai tā saņēmējam un izmantojama tikai legītimiem mērķiem. Ja esat saņēmis šo e-pastu kļūdas dēļ vai nav pamatota mērķa ierobežotas pieejamības informācijas, cita starpā fizisko personu datu, apstrādei, Jums nav tiesību izmantot vai pārsūtīt šajā e-pastā un tam pievienotajos dokumentos ietvertu informāciju. Šādā gadījumā nekavējoties neatgriezeniski izdzēsiet šo e-pastu.

Pacienta, pacienta tuvinieku un ārstniecības personu tiesību saņemt garīgo aprūpi īstenošanas kārtība un reliģiskās darbības veikšana stacionārajās ārstniecības iestādēs Latvijas Republikā

2.1. tabula

Kapelāna profesijas nosaukums normatīvajos aktos

Pacientu tiesību likums 3. panta piektā daļa	ārstniecības iestādes kapelāns
Reliģisko organizāciju likums 1. panta 8. punkts; 14. panta piektā daļa	kapelāns
Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 "Noteikumi par kapelānu dienestu" 19. punkts	profesionālās veselības aprūpes iestādes kapelāns
Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 "Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība" 1. pielikuma 1.2. apakšpunkts "Ārstniecības atbalsta personu profesijas", Nr.p.k.9.; 6. punkts "Ārstniecības atbalsta personu specialitāšu klasifikators (atbilstoši specialitātei darbavietā)" Nr.p.k.9.	profesionālais veselības aprūpes kapelāns
Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām" 312.15., 312.16., 312.17., 312.19. apakšpunkts	profesionālais veselības aprūpes kapelāns asociētais veselības aprūpes kapelāns kapelāns virskapelāns
Ministru kabineta 2009. gada 24. februāra noteikumi Nr. 193 "Noteikumi par ārstniecības atbalsta personu sertifikācijas kārtību un sertificējamo ārstniecības atbalsta personu profesijām" 1. pielikuma 8. punkts	profesionālais veselības aprūpes kapelāns
Specifiskos baznīcas darbību reglamentējošos normatīvajos aktos: Latvijas Vecticībnieku Pomoras Baznīcas likums 10. panta pirmā daļa; Latvijas Baptistu draudžu savienības likums 11. panta pirmā daļa; Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likums 11. panta pirmā daļa; Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likums 12. panta pirmā daļa; Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likums 11. panta pirmā daļa; Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likuma 10. panta pirmā daļa.	baznīcas kapelāns

Kapelānu darbība saskaņā ar baznīcas darbību reglamentējošiem normatīvajiem aktiem veselības aprūpes kontekstā

Latvijas Veticībnieku Pomoras Baznīcas likums 10. panta pirmā daļa	Baznīcas kapelāns darbojas (..) ārstniecības un medicīniskās aprūpes iestādēs un citur, kur nav pieejama parastā baznīcas mācītāja garīgā aprūpe atbilstoši Reliģisko organizāciju likumam.
Latvijas Baptistu draudžu savienības likums 11. panta pirmā daļa	Baznīcas kapelāns darbojas (..) ārstniecības un medicīniskās aprūpes iestādēs un citur, kur nav pieejama parastā garīdznieka aprūpe.
Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas likums 11. panta pirmā daļa	Baznīcas kapelāns darbojas (..) ārstniecības un medicīniskās aprūpes iestādēs un citur, kur nav pieejama parastā baznīcas garīdznieka aprūpe atbilstoši Reliģisko organizāciju likumam.
Latvijas Pareizticīgās Baznīcas likums 12. panta pirmā daļa	Baznīcas kapelāns darbojas (..) ārstniecības un medicīniskās aprūpes iestādēs un citur, kur nav pieejama parastā garīdznieka aprūpe.
Septītās Dienas Adventistu Latvijas draudžu savienības likums 11. panta pirmā daļa	Baznīcas kapelāns darbojas (..) ārstniecības un medicīniskās aprūpes iestādēs un citur, kur nav pieejama parastā baznīcas garīdznieka garīgā aprūpe, atbilstoši Reliģisko organizāciju likumam.
Latvijas Apvienotās Metodistu Baznīcas likums 10. panta pirmā daļa	Baznīcas kapelāns darbojas (..) ārstniecības un medicīniskās aprūpes iestādēs un citur, kur nav pieejama parastā baznīcas garīdznieka garīgā aprūpe, atbilstoši Reliģisko organizāciju likumam.

Kapelāna pienākumi normatīvajos aktos

Pacientu tiesību likums 3. panta piektā daļa	Ārstniecības iestādes kapelāns	Sniegt garīgo aprūpi pacientam un viņa tuviniekiem.
Reliģisko organizāciju likums 1. panta 8. punkts, 14. panta piektā daļa	Kapelāns	Veikt amata pienākumus saskaņā ar Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumiem Nr. 134 "Noteikumi par kapelānu dienestu" vietās, kur nav pieejama parastā garīdznieka aprūpe.
Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 "Noteikumi par kapelānu dienestu" 19. punkts	Profesionālās veselības aprūpes iestādes kapelāns	Pildīt ārstniecības atbalsta personas pienākumus un veikt ārstniecības iestāžu personāla un tajās esošo pacientu garīgo aprūpi, sniedzot morālu atbalstu un nepieciešamās konsultācijas reliģiskajos jautājumos atbilstoši normatīvajiem aktiem par ārstniecības atbalsta personu kompetenci ārstniecībā.
Ārstniecības likums 1. panta 25. punkts, 12. ¹ pants, 29. panta trešā daļa	Ārstniecības atbalsta persona (Saskaņā ar Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumu Nr. 317 "Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība" 4.13. punktu, 1. pielikuma 1.2. apakšpunktu "Ārstniecības atbalsta personu profesijas", Nr.p.k.9.; 6. punktu "Ārstniecības atbalsta personu specialitāšu klasifikators (atbilstoši specialitātei darbavietā)" Nr.p.k.9. Ārstniecības personu reģistrā tiek reģistrēti profesionālās veselības aprūpes kapelāns)	Iesaistīties veselības aprūpes procesa nodrošināšanā, ja ārstniecības iestādes vadītājs ir atzinis to par nepieciešamu ārstniecības iestādē un ja ir veikta reģistrācija Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā.

2. pielikuma turpinājums

2.3. tabulas turpinājums

<p>Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība” 4.13. punkts; 1. pielikuma 1.2. apakšpunkts “Ārstniecības atbalsta personu profesijas”, Nr.p.k.9.; 6. punkts “Ārstniecības atbalsta personu specialitāšu klasifikators (atbilstoši specialitātei darbavietā)” Nr.p.k.9.</p>	<p>Profesionālās veselības aprūpes kapelāns</p>	<p>Iesaistīties veselības aprūpes procesa nodrošināšanā, ja ir veikta reģistrācija Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā.</p>
--	---	--

<p>Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām" 312.15., 312.16., 312.17., 312.19. apakšpunkts</p>	<p>Profesionālais veselības aprūpes kapelāns</p> <p>Asociētais veselības aprūpes kapelāns</p> <p>Kapelāns</p> <p>Virskapelāns</p>	<ul style="list-style-type: none"> — Pētīt, skaidrot, attīstīt reliģiskās koncepcijas; — sniegt palīdzību reliģiskās politikas veidošanā, izvēlē un praksē; — pildīt dažādus administratīvos un sabiedriskos pienākumus; — veikt reliģiskos rituālus; — izplatīt reliģiskās doktrīnas savā valstī vai ārzemēs; — radīt reliģiskos darbus, pārskaņus; — zinātniski pētīt garīgās aprūpes, tās izglītības uzlabošanu, integrāciju veselības aprūpes nozarē; — veidot, attīstīt konceptuālās nostādnes, politiku garīgās aprūpes jomā veselības aprūpes iestādēs; — organizēt un sniegt profesionālas, uz rezultātu orientētas garīgās aprūpes pakalpojumus dažādās ar veselības aprūpi saistītās situācijās visu ticību pacientiem, kā arī konkrētas ticības tradīcijām nepiederošiem pacientiem, viņu tuviniekiem, kā arī veselības aprūpes iestāžu personālam; — plānot, vadīt un attīstīt klīniskās garīgās mācību programmas un praksi garīdzniekiem, lajiem un teoloģijas studentiem, kā arī tālākizglītības programmas kapelāniem un vietējo reliģisko organizāciju brīvprātīgajiem; — organizēt un koordinēt garīdznieku, citu ārpusinstitūciju garīgās aprūpes sniedzēju un brīvprātīgo darbu veselības aprūpes iestādē; — plānot, vadīt atbalsta programmas dažādām pacientu, viņu tuvinieku un personāla grupām; — sagatavot, vadīt mācību programmas veselības aprūpes iestādes personālam par tēmām, kas saistītas ar garīgo aprūpi veselības aprūpes iestādēs; — veikt vienas vai vairāku personu, ģimeņu, grupu garīgo aprūpi, konsultēšanu, integrējot reliģiskos resursus un humanitāro, sociālo un izglītības zinātņu atziņas, veicināt personības vispusīgu garīgo un psiholoģisko attīstību, sniegt atbalstu garīgu, psiholoģisku, sociālu problēmu risināšanā.
---	---	--

Ārstniecības iestādes veids, kurā pacientam ir tiesības saņemt garīgo aprūpi

Pacientu tiesību likums 3. panta piektā daļa	ārstniecības iestāde
Reliģisko organizāciju likums 1. panta 8. punkts, 14. panta piektā daļa	vietas, kur nav pieejama parastā garīdznieka aprūpe (slimnīca)
Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu” 6. punkts, 19. punkts	ārstniecības iestāde
Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība” 7. punkts, 2. pielikums	ārstniecības iestāde
Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām” 312. punkts	veselības aprūpes iestāde

Personas, kurām ir tiesības saņemt garīgo aprūpi veselības aprūpes kontekstā

Pacientu tiesību likums 3. panta piektā daļa	Reliģisko organizāciju likums 1. panta 8. punkts 14. panta piektā daļa	Ārstniecības likums 1. panta 25. punkts, 3. panta pirmā daļa, 12. ¹ pants, 29. panta trešā daļa	Ministru kabineta 2016. gada 24. maija noteikumi Nr. 317 “Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistra izveides, papildināšanas un uzturēšanas kārtība” 7. punkts, 2. pielikums	Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumi Nr. 134 “Noteikumi par kapelānu dienestu” 19. punkts	Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 “Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām” 312. punkts
---	--	--	--	--	---

pacients	personas nosakāmas saskaņā ar Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumiem Nr. 134 "Noteikumi par kapelānu dienestu"	pacients	pacients	ārstniecības iestāžu personāls ārstniecības iestādē esošie pacienti	pacients pacienta tuvinieki veselības aprūpes iestāžu personāls
----------	---	----------	----------	--	---

Veselības inspekcijas Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā reģistrētie profesionālās veselības aprūpes kapelāni

Nr.p.k.	Ārstniecības personu reģistrā reģistrētā profesija	Ārstniecības atbalsta personas vārds, uzvārds	Darbieta	Ārstniecības personas specialitāte darbavietā	Ārstniecības atbalsta personas ID
1.	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	Milda Klampe	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca" Hipokrāta iela 2, Rīga, LV-1079	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	74450055672
2.	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	Inese Lūse	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca" Hipokrāta iela 2, Rīga, LV-1079	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	010000234
3.	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	Juris Meijers	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca" Hipokrāta iela 2, Rīga, LV-1079	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	10060003905
4.	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	Rita Otomere	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	10070055668

			Hipokrāta iela 2, Rīga, LV-1079		
5.	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	Sandra Siliņa	SIA “Daugavpils reģionālā slimnīca” Vasarnīcu iela 20, Daugavpils, LV-5417	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	54040055782
6.	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	Dace Soldāne	SIA “Vidzemes slimnīca” Jumaras iela 195, Valmiera, LV-4201	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	24760053805 <i>Reģistrā nav datu par nodarbinātību SIA “Vidzemes slimnīca”</i>
7.	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	Dana Kalniņa- Zaķe	VSIA “Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca” Pilsonu iela 13, Rīga, LV-1002	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	57170053772 <i>Reģistrā nav datu par nodarbinātību VSIA “Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca”</i>
8.	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	Inta Morica	Bērnu klīniskā universitātes slimnīca, Valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību Rīga, Vienības gatve, 45, LV1004	Profesionālais veselības aprūpes kapelāns	22840023165

* Informācija publiski pieejama Veselības infekcijas tiešsaistes adresē: <https://registri.vi.gov.lv/rap>

Rīgas Stradiņa universitātes
Pētījumu ētikas komitejas
LĒMUMS
Rīgā

30.05.2019.

Nr.6-3/5/ 54

Komitejas sastāvs	Kvalifikācija	Nodarbošanās
1. Profesors Olafs Brūvers	Dr.theo.	teologs
2. Asoc.prof. Santa Purviņa	Dr.med.	farmakologs
3. Asoc.prof. Voldemārs Arnis	Dr.biol.	rehabilitologs
4. Professore Regīna Kleina	Dr.med.	patalogs
5. Profesors Guntars Pupelis	Dr.med.	ķirurgs
6. Asoc.prof. Viesturs Liguts	Dr.med.	toksikologs
7. Docente Iveta Jankovska	Dr.med.	ortodonts
8. Docents Kristaps Circenis	Dr.med.	docētājs
9. Lektore Ilvija Razgale	Mg.soc.d.	docētājs

Pieteikuma iesniedzējs/i:**Laura Šāberte, 2. studiju gada doktorante
Juridiskā fakultāte, doktorantūra****Pētījuma / pētnieciskā
darba
nosaukums:**"Tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības
brīvību ārstniecībā"**Iesniegšanas datums:**

30.05.2019.

Pētījuma protokols:

Izskatot augstāk minētā pētījuma pieteikuma materiālus (protokolu) ir redzams, ka Promocijas darba mērķis ir pētīt un analizēt tiesisko kārtību un tiesiskā regulējuma problēmas tiesību uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību īstenošanai ārstniecībā Latvijas Republikā, kā arī vērst uzmanību uz tiesiskā regulējuma pilnveidošanas iespējām, un izstrādāt nepieciešamos normatīvo aktu grozījumus tiesiskā regulējuma nepilnību efektīvai novēršanai. Līdz ar to tiek veikta rakstiska aptauja (informācijas lūgums slimnīcām) par minēto jautājumu un situāciju, veicot iegūto datu apstrādi un analīzi, kā arī izsakot priekšlikumus. Tiek ievērota pētījumu ētika (brīvprātības princips, informēta piekrišana, datu aizsardzība, konfidencialitāte) Līdz ar to pieteikums atbilst pētījuma ētikas prasībām.

Komitejas lēmums:**piekrist pētījumam**

Komitejas priekšsēdētājs Olafs Brūvers

Tituls: Dr. miss., prof.

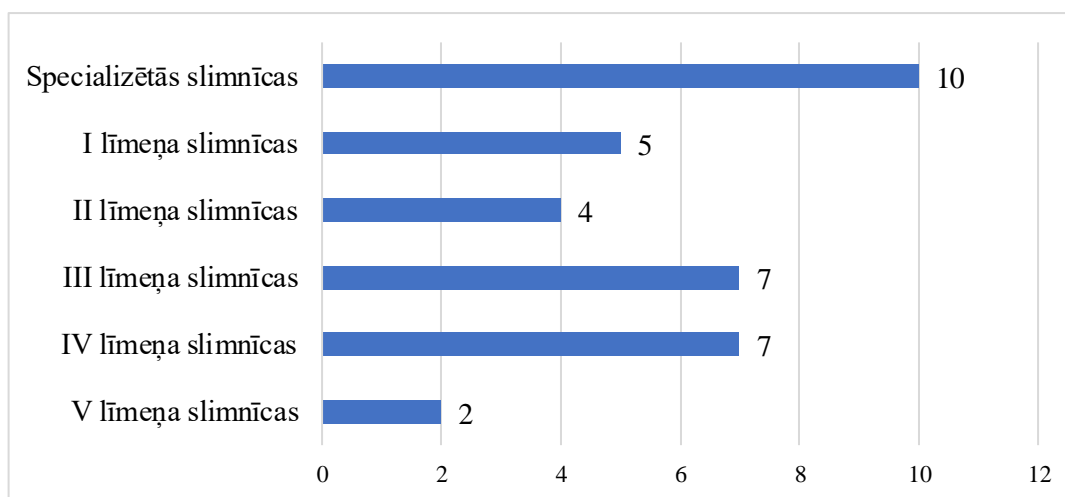
Paraksts

I.Bēniņa
67061596

2.1. attēls. Rīgas Stradiņa universitātes Pētījumu ētikas komitejas lēmums

Kapelānu dienesta darbība Latvijas Republikas slimnīcās

Pētījums veikts laika posmā no 2019. gada 30. maija līdz 2022. gada 30. septembrim. Pētījumā aptaujātas 35 stacionārās ārstniecības iestādes: 2 V līmeņa slimnīcas, 7 IV un III līmeņa slimnīcas, 9 II līmeņa slimnīcas, 5 I līmeņa un 10 specializētās slimnīcas. Aptaujātās slimnīcas strukturētas atbilstīgi Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumu Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība” 6. pielikumā norādītajam slimnīcas līmenim.⁹⁶⁸

1.2. attēls. Aptaujāto slimnīcu skaits atbilstoši sadalījumam slimnīcu līmeņos saskaņā ar Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumiem Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”

Jautājumi Latvijas Republikas slimnīcām par kapelānu dienesta darbību

1. Vai un kā Slimnīcā tiek īstenotas Pacientu tiesību likuma 3. panta piektajā daļā reglamentētās pacientu un viņa tuvinieku tiesības saņemt garīgo aprūpi?

1.1. Vai Slimnīcā ir nodarbināts vai citādi padarīts pieejams kapelāns?

Ja Slimnīcā ir nodarbināts kapelāns, lūdzu atbildēt uz turpmāk minētajiem jautājumiem.

1.1.1. Kāds ir kapelāna nodarbinātības tiesiskais pamats (darba līgums, uzņēmuma līgums u. c.)?

1.1.2. Kādai jābūt personas izglītībai, lai tā varētu tikt nodarbināta par kapelānu Slimnīcā?

1.1.3. Kāda reliģiskā savienība (baznīca) Slimnīcas kapelānu ir virzījusi amatam?

1.1.4. Kādu pienākumu veikšana ietilpst kapelāna kompetencē?

1.1.5. Kāds ir Slimnīcas kapelāna darba laiks? Vai kapelāns garīgo aprūpi sniedz noteiktās dienās un laikos vai arī Slimnīcā tiek nodrošināta diennakts kapelāna esamība?

⁹⁶⁸ Ministru kabineta 2018. gada 28. augusta noteikumi Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”, 6. pielikums. *Latvijas Vēstnesis*. 05.09.2018. 176. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/301399-veselibas-aprupes-pakalpojumu-organizšanas-un-samaksas-kartiba> [sk. 05.05.2022.].

1.1.6. Vai un cik daudz Slimnīcā ir bijuši gadījumi, kad jāpiemēro Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumu "Noteikumi par kapelānu dienestu" 9. punkts, kurā citastarp noteikts, ja reliģiskā savienība (baznīca) konstatē, ka kapelāna profesionālās spējas neatbilst kapelāna amata pienākumu pildīšanai, tā par minēto neatbilstību paziņo attiecīgajai iestādei. Attiecīgā iestāde, izvērtējot reliģiskās savienības (baznīcas) paziņojumu, ir tiesīga izbeigt darba tiesiskās vai profesionālā dienesta attiecības ar kapelānu. Ja šādi gadījumi ir bijuši, lūdzu raksturot situācijas, uz kurām pamatojoties ir bijis nepieciešams piemērot minēto tiesību normu.

1.2. Ja kapelāns Slimnīcā nav pieejams, lūdzu sniegt informāciju par to, kā tiek īstenotas pacienta un viņa tuvinieku tiesības saņemt garīgo aprūpi saskaņā ar Pacientu tiesību likuma 3. panta piekto daļu.

1.3. Vai un kādā kārtībā Slimnīcā var iegūt informāciju par garīgās aprūpes pieejamību?

1.4. Kāda pacientu attieksme par garīgās aprūpes pieejamību Slimnīcā ir novērota? Vai un cik bieži pacienti vēršas pie kapelāna pēc garīgā atbalsta?

2. Vai Slimnīcā ir ierīkota kapela?

Ja Slimnīcā ir ierīkota kapela, lūdzu atbildēt uz turpmāk minētajiem jautājumiem.

2.1. Vai kapelas izveidei slimnīcās Latvijā ir kāds reglamentēts standarts, kuram atbilstoši tā ir ierīkojama? Vai arī slimnīcām ir rīcības brīvība kapelas ierīkošanai? Ja kapelas izveidei ir jāatbilst noteikta veida standartam, lūdzu sniegt informāciju par to, kāda veida kapela ir ierīkota Slimnīcā.

2.2. Kāds ir Slimnīcas kapelas darba laiks?

3. Vai, Slimnīcas ieskatā, šī brīža normatīvais regulējums ļauj sekmīgi īstenot garīgo aprūpi un cita veida reliģisko darbību slimnīcā?

4. Vai Slimnīcā ārstniecības personām ir pieejama garīgā aprūpe? Ja tā ir pieejama, kādā kārtībā tā tiek īstenota? Vai ārstniecības personām garīgā aprūpe ir nepieciešama?

5. Vai un kādā kārtībā tiek nodrošināta citu garīdznieku, kuri nav Slimnīcas kapelāni, piesaiste, lai veiktu reliģisko darbību (piemēram, slimnieku sakramenta veikšanu) gadījumā, ja pacients vai viņa tuvinieki to vēlas?

Ja Slimnīcā tiek nodrošināta citu garīdznieku, kuri nav Slimnīcas kapelāni, piesaiste, lūdzu atbildēt uz turpmāk minētajiem jautājumiem.

5.1. Kādā kārtībā reliģiskā darbība tiek īstenota, kā tiek veikts saskaņojums?

5.2. Cik bieži pacienti vēlas veikt šādu reliģisko darbību, un kāda veida reliģisko darbību pacienti vai pacientu tuvinieki vēlas veikt?

5.3. Kur tiek veikta reliģiskā darbība, ja Slimnīcā tas ir ticis atļauts? Vai reliģiskās darbības laikā pacientam tiek nodrošināta kāda atbilstoši tam pielāgota telpa?

6. Vai un ar kādām problēmām (tostarp nepilnībām normatīvajā regulējumā) garīgās aprūpes vai reliģiskās darbības īstenošanas jomā Slimnīcā ir saskārusies?

7. Vai, Slimnīcas ieskatā, normatīvie akti būtu jāpilnveido ar mērķi uzlabot garīgās aprūpes sniegšanu Latvijas slimnīcās? Kādas izmaiņas normatīvajos aktos būtu jāveic?

Kapelānu dienesta darbība un reliģiskās darbības veikšana Latvijas Republikas slimnīcās

1. Vai un kā slimnīcā tiek īstenotas Pacientu tiesību likuma 3. panta piektajā daļā reglamentētās pacientu un viņa tuvinieku tiesības saņemt garīgo aprūpi?			
1.1. Vai slimnīcā ir nodarbināts vai citādi padarīts pieejams kapelāns?			
Slimnīca		Kapelāns ir pieejams	Kapelāns nav pieejams
V līmeņa slimnīcas			
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	√	
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	√	
IV līmeņa slimnīcas			
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	√	
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	√	
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	√	
6.	SIA "Jelgavas pilsētas slimnīca"		√ * Slimnīca kapelāna neesamību pamato ar ierobežotiem budžeta līdzekļiem.
7.	SIA "Vidzemes slimnīca"	√	
8.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	√	
9.	SIA "Rēzeknes slimnīca"		√
III līmeņa slimnīcas			
10.	Madonas novada pašvaldības SIA "Madonas slimnīca"		√
11.	SIA "Cēsu klīnika"		√ * Slimnīca norāda, ka normatīvie akti garīgo aprūpi neparedz kā obligātu.
12.	SIA "Dobeles un apkārtnes slimnīca"		√

2. pielikuma turpinājums

2.7. tabulas turpinājums

13.	SIA "Jūrmalas slimnīca"		<p>√</p> <p>* Slimnīca norāda, ka saskaņā ar Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumu Nr. 134 "Noteikumi par kapelānu dienestu" 8. punktu Lēmumu par kapelānu dienesta ieviešanu pieņem attiecīgās iestādes administrācija. Slimnīca šobrīd šādu lēmumu nav pieņēmusi. Saskaņā ar minētajiem Ministru kabineta noteikumiem slimnīcai nav finansējuma kapelāna finansēšanai.</p> <p>Latvijā nav noteikta neviens "vadošā" reliģija. Slimnīca nav izvēlējusies atbalstīt kādu konkrētu, bet ir radījusi apstākļus, kas ļauj gan pacientiem, gan viņu tuviniekiem vai ārstniecības personālam, ja ir vēlēšanās, gūt garīgo mierinājumu, pašiem piesaistot nepieciešamo garīdznieku.</p>
14.	SIA "Ogres rajona slimnīca"		√
15.	SIA "Balvu un Gulbenes slimnīcu apvienība"		<p>√</p> <p>* Slimnīca norāda, ka tajā netiek īstenota nekāda veida reliģiskā darbība.</p>

16.	SIA "Kuldīgas slimnīca"		√ * Slimnīca norāda, ka normatīvie akti garīgo aprūpi neparedz kā obligātu.
II līmeņa slimnīcas			
17.	SIA "Alūksnes slimnīca"		√
18.	SIA "Preiļu slimnīca"		√
19.	SIA "Tukuma slimnīca"		√
20.	SIA "Krāslavas slimnīca"		√
I līmeņa slimnīcas			
21.	SIA "Līvānu slimnīca"		√
22.	SIA "Aizkraukles slimnīca"		√
23.	SIA "Bauskas slimnīca"		√
24.	SIA "Limbažu slimnīca"		√
25.	SIA "Ludzas medicīnas centrs"		√
Specializētās slimnīcas			
26.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"		√
27.	SIA "Saldus medicīnas centrs"		√
28.	SIA "Siguldas slimnīca"		√
29.	VSIA "Nacionālais rehabilitācijas centrs "Vaivari""		√
30.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"		√
31.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	√	
32.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	√	
33.	VSIA "Piejūras slimnīca"		√
34.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	√	
35.	VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs"		√

1.1.1. Kāds ir kapelāna nodarbinātības tiesiskais pamats (darba līgums, uzņēmuma līgums u. c.)?		
Slimnīca		Nodarbinātības tiesiskais pamats
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Darba līgums
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Darba līgums
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Darba līgums
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Darba līgums
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Darba līgums
6.	SIA "Vidzemes slimnīca"	Pakalpojuma līgums
7.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Darba līgums
Specializētās slimnīcas		
8.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Darba līgums
9.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Darba līgums
10.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Darba līgums
1.1.2. Kādai jābūt personas izglītībai, lai tā varētu tikt nodarbināta par kapelānu slimnīcā?		
Slimnīca		Izglītība
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē <i>Papildus priekšnosacījumu izpilde:</i> Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca) Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdots profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikāts Reģistrācija Veselības inspekcijas Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā

2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	<p>Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē</p> <p><i>Papildus priekšnosacījumu izpilde:</i></p> <p>Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca)</p> <p>Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdots profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikāts</p> <p>Reģistrācija Veselības inspekcijas Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā</p>
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	<p>Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē</p> <p>Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca)</p>
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	<p>Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē</p> <p><i>Papildus priekšnosacījumu izpilde:</i></p> <p>Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca)</p> <p>Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdots profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikāts</p> <p>Reģistrācija Veselības inspekcijas Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā</p>
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	<p>Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē</p> <p>Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca)</p>
6.	SIA "Vidzemes slimnīca"	<p>Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē</p> <p><i>Papildus priekšnosacījumu izpilde:</i></p> <p>Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca)</p> <p>Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdots profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikāts</p> <p>Reģistrācija Veselības inspekcijas Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā</p>

7.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	<p>Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē</p> <p><i>Papildus priekšnosacījumu izpilde:</i></p> <p>Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca)</p> <p>Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdots profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikāts</p> <p>Reģistrācija Veselības inspekcijas Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā</p> <p>* Slimnīcā tiek nodarbināta persona ar iegūtu humanitāro zinātņu bakalaura grādu teoloģijā un reliģiju zinātnē, kuru kapelāna amatam izvirzījusi baznīca.</p> <p>Konkrētais kapelāns nav ieguvis Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdotu profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikātu un nav reģistrējies Veselības inspekcijas Ārstniecības personu un ārstniecības atbalsta personu reģistrā</p>
Specializētās slimnīcas		
8.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	<p>Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē</p> <p><i>Papildus priekšnosacījumu izpilde:</i></p> <p>Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca)</p> <p>Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdots profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikāts</p> <p>Reģistrācija Ārstniecības personu reģistrā</p> <p>* Slimnīcā tiek nodarbināta persona ar iegūtu humanitāro zinātņu bakalaura grādu teoloģijā un reliģiju zinātnē, kuru kapelāna amatam izvirzījusi baznīca. Konkrētais kapelāns apgūst izglītību, lai iegūtu Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdotu profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikātu un varētu reģistrēties Ārstniecības personu reģistrā.</p>

9.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	<p>Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē</p> <p><i>Papildus priekšnosacījumu izpilde:</i></p> <p>Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca)</p> <p>Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izdots profesionālās veselības aprūpes kapelāna sertifikāts</p> <p>Reģistrācija Ārstniecības personu reģistrā</p> <p>* Slimnīcā tiek nodarbināta persona, kura ir ieguvusi humanitāro zinātņu bakalaura grādu teoloģijā un reliģiju zinātnē, kuru kapelāna amatam izvirzījusi baznīca un kura īsteno pasākumus, lai iegūtu profesionālā veselības aprūpes kapelāna sertifikātu un varētu tikt reģistrēta Ārstniecības personu reģistrā.</p>
10.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	<p>Humanitāro zinātņu bakalaura grāds teoloģijā un reliģiju zinātnē</p> <p>Personu amatam virzījusi reliģiskā savienība (baznīca)</p>
1.1.3. Kāda reliģiskā savienība (baznīca) kapelānu ir virzījusi amatam?		
Slimnīca		Reliģiskās savienības
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	<p>Romas Katoļu baznīca un Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca</p> <p>* Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības personām ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.</p>
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	<p>Slimnīca nenorāda.</p> <p>* Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības personām ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.</p>
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	<p>Latvijas Baptistu draudžu savienība</p> <p>* Pacientam un viņa tuviniekiem ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.</p>

4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Romas Katoļu baznīca * Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības personām ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Latvijas Baptistu draudžu savienība * Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības personām ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.
6.	SIA "Vidzemes slimnīca"	Slimnīca nenorāda. * Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības personām ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.
7.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Romas Katoļu baznīca * Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības personām ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.
Specializētās slimnīcas		
8.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca * Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības personām ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.
9.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca * Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības personām ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.
10.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Romas Katoļu baznīca * Pacientam un viņa tuviniekiem, arī ārstniecības personām ir tiesības slimnīcā saņemt garīgo aprūpi neatkarīgi no tā, vai viņš pieder vai nepieder kādai ticības kopienai un/vai tradīcijai.

1.1.4. Kādu pienākumu veikšana ietilpst kapelāna kompetencē?		
Slimnīca		Pienākumi
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	<p>1. Veikt pacientu, pacientu tuvinieku un slimnīcas darbinieku garīgo aprūpi (tostarp veikt pastorālas sarunas, svētdarbības, brīvprātīgo darba vadīšanu un koordinēšanu u. c.)</p> <p>2. Citu garīdznieku, kuri nav slimnīcas kapelāni, piesaiste.</p>
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	<p>1. Sniegt atbalstu uztraukuma, sēru un zaudējumu gadījumos.</p> <p>2. Sniegt palīdzību domstarpību risināšanā starp pacientu, tuviniekiem un personālu.</p> <p>3. Sniegt palīdzību noteiktas konfesijas/relīģijas garīdznieka apmeklējuma organizēšanā.</p> <p>4. Veikt dievkalpojumu, piemiņas svētbrīžu, kristību un citu rituālu organizēšanu un koordinēšanu slimnīcas nodaļās un kapelā.</p>
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Sniegt garīgās aprūpes pakalpojumus dažādās ar veselības aprūpi saistītās situācijās visu ticību pacientiem, kā arī konkrētās ticības tradīcijām nepiederošiem pacientiem, viņu tuviniekiem, kā arī veselības aprūpes personālam.

4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	<p>Sniegt palīdzību reliģiskās politikas veidošanā, izvēlē un praksē. Veikt zinātnisku izpēti par garīgās aprūpes un tās izglītības uzlabošanu un integrāciju veselības aprūpes nozarē. Veidot un attīstīt konceptuālās nostādnes un politiku garīgās aprūpes jomā veselības aprūpes iestādē. Organizēt un sniegt profesionālas, uz rezultātu orientētas garīgās aprūpes pakalpojumus dažādās ar veselības aprūpi saistītās situācijās visu ticību, kā arī konkrētas ticības tradīcijām nepiederošiem pacientiem, viņu tuviniekiem, kā arī veselības aprūpes iestāžu personālam. Sagatavot un vadīt mācību programmas veselības aprūpes iestādes personālam par tēmām, kas saistītas ar garīgo aprūpi veselības aprūpes iestādēs. Veikt vienas vai vairāku personu, ģimeņu un grupu garīgo aprūpi un konsultēšanu, integrējot reliģiskos resursus un humanitāro, sociālo un izglītības zinātņu atziņas, lai veicinātu personības vispusīgu garīgo un psiholoģisko attīstību, ka arī lai sniegtu atbalstu. Kapelāns apmeklē pacientus palātās, piedāvā garīgo aprūpi (garīgo, reliģisko un eksistenciālo). Sniedz pastorālu un garīgu atbalstu arī medicīniskajam personālam.</p>
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	<p>Sniegt garīgo un emocionālo atbalstu pacientiem un viņu tuviniekiem. Apmeklēt pacientus nodaļās. Nodrošināt jebkuras konfesijas garīdznieka apmeklējumu slimnīcā, ja pacients izteicis tādu vēlēšanos. Sniegt garīgo aprūpi personām, kuras nepieder ne pie vienas reliģiskas organizācijas, ja viņas to vēlas. Ja pacients vēlas, tad veikt kausālas darbības: kristīt, pasniegt Svēto Vakarēdienu. Konsultēt slimnīcas darbiniekus reliģiskajos jautājumos.</p>

6.	SIA "Vidzemes slimnīca"	<p>1. Garīgā aprūpe tiek sniegta atbilstoši Latvijas Republikas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas izstrādātai programmai, saskaņā ar kuru tiek sertificēti profesionālās veselības aprūpes kapelāni. Garīgās aprūpes pakalpojums ietver garīga un emocionāla atbalsta sniegšanu pacientiem, pacientu tuviniekiem, slimnīcas personālam. Tāpat profesionālā veselības aprūpes kapelāna kompetencē ietilpst personu identificēšana, kurām ir reliģiski garīgie konflikti, stresa mazināšana, reliģiska rakstura komunikācijas problēmu risināšana starp pacientu, pacienta tuviniekiem, ārstniecības personām.</p> <p>2. Citu garīdznieku, kuri nav slimnīcas kapelāni, piesaiste.</p>
7.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	<p>1. Apmeklēt slimniekus nodaļu palātās pēc pacientu, viņu tuvinieku vai medicīniskā personāla aicinājuma un, ja tādu nav, saskaņā ar apstiprināto nodaļu apmeklējuma grafiku.</p> <p>2. Pielietot krīzes intervences pēc nepieciešamības, atbildēt uz visiem izsaukumiem, kas veikti saskaņā ar Dienesta izstrādātajiem augsta riska garīgā izvērtējuma kritērijiem. Būt klāt šo pacientu tuviniekiem un palīdzēt saņemt informāciju par sava ģimenes locekļa stāvokli. Nepieciešamības gadījumā pieaicināt garīdznieku pēc slimnieka vai viņa tuvinieku vēlēšanās atbilstoši pacienta izvēlētajai ticībai vai konfesijai, saskaņojot vizīti ar atbildīgo ārstniecības personu.</p> <p>3. Izvērtēt pacienta un viņa tuvinieku garīgās vajadzības, ņemot vērā to, kā viņu ticība un pasaules uzskats funkcionē slimības, traumas un stresa kontekstā. Apmeklēt kritiski slimo pacientu apmeklētāju uzgaidāmās telpās un saskaņā ar izvērtējumu un nodaļu apmeklējuma grafiku apmeklēt pārējos pacientus un viņu tuviniekus.</p> <p>4. Demonstrēt zināšanas un iemaņas, kas nepieciešamas, lai sniegtu atbalstu un efektīvi komunicētu ar visu vecumu grupu pacientiem.</p> <p>5. Palīdzēt tuviniekiem gūt mierinājumu savā ticības sistēmā, saskaroties ar nāvi.</p> <p>6. Sniegt apstākļiem atbilstošu atbalstu ģimenei, kad jāapskata mirušais.</p> <p>7. Sniegt atbalstu medicīniskajam personālam, kad jāsaskaras ar negatīvām emocijām, piedzīvojot pacientu nāvi.</p>

		<p>8. Uzturēt labi funkcionējošas darba attiecības ar sociālo darbinieku, slimnīcas ārstniecisko, aprūpes un citu nozaru personālu un administrāciju.</p> <p>9. Veicināt slimnīcas un ticības kopienu un citu atbalstošo sabiedrisko organizāciju savstarpēju sadarbību.</p> <p>10. Izglītot sabiedrību garīgos jautājumos, kā arī konsultēt medicīnisko personālu, ņemot vērā dažādu saslimšanu klīniskos aspektus.</p> <p>11. Apkopot un analizēt savu garīgās aprūpes darbu slimnīcā un regulāri sniegt atskaites vadītājam.</p> <p>12. Sniegt garīgo un pastorālo aprūpi tā, lai tā papildina gan institucionālos, gan nodaļas mērķus. Funkcionēt tādā veidā, kas atspoguļo institūcijas misiju un vīziju.</p> <p>13. Nodrošināt un ievērot ar darbu saistīto konfidencialitāti un ētikas normas saskaņā ar Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas Ētikas kodeksu un citām saistošām ētikas normām.</p> <p>14. Saskaņā ar nolikumu un sadarbībā ar vietējo draudzi vadītājiem nodrošināt reliģisko dievkalpojumu un svētdarbību pieejamību uzņēmumā esošajām personām atbilstoši viņu vajadzībām un vēlmēm, ievērojot Slimnīcas darba kārtības noteikumus.</p> <p>15. Amata kompetences ietvaros izpildīt vienreizējus Slimnīcas administrācijas un tiešās vadības uzdevumus, tajā skaitā mutiskus.</p>
Specializētās slimnīcas		
8.	VSIA “Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca”	<p>Ārstniecības iestādē esošo pacientu, viņu tuvinieku, kā arī slimnīcas personāla garīgā aprūpe, sniedzot morālu atbalstu un konsultācijas reliģiskos jautājumos, kā arī svētdarbības veikšana kopā ar savas konfesijas piederīgajiem. Kapelāns pilda ārstniecības atbalsta personas funkciju, nenoliedz medikamentu lietošanu un ārstniecības personas doto norādījumu izpildi.</p>
9.	VSIA “Slimnīca “Ģintermuiža””	<p>1. Apmeklēt pacientus Slimnīcas nodaļās pēc nodaļu ārstnieciskā personāla, pacientu vai viņu tuvinieku aicinājuma, vizīti iepriekš saskaņojot ar konkrētas nodaļas vadību. Ja nav uzaicinājuma, garīgo atbalstu sniegt saskaņā ar tiešā vadītāja (sociālā darba nodaļas vadītājs) apstiprināto nodaļu apmeklējumu grafiku.</p> <p>2. Izvērtēt pacienta un viņa tuvinieku garīgās vajadzības, ņemot vērā to, kā viņu</p>

		<p>ticība funkcionē slimības kontekstā. Uzklaušīt pacientu vajadzības, sniegt garīgu atbalstu, vajadzības gadījumā uzaicināt attiecīgās konfesijas garīdznieku.</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Rūpēties par pacientam drošu garīgā atbalsta sniegšanas vidi. 4. Praktizēt kristīgo ticību kā sociālās terapijas metodi darbā ar dažādām klientu grupām. Efektīvi komunicētu ar visu vecumu un sociālo grupu pacientiem. 5. Aktualizēt kristietības vērtības un savā profesionālajā kalpošanā ievērot kristīgās ticības likumus. 6. Nepieciešamības gadījumā sniegt atbalstu Slimnīcas personālam īpašas spriedzes apstākļos darbā ar kritisko diagnožu vai mirstošiem pacientiem. 7. Izglītot un konsultēt ārstniecisko personālu garīgās aprūpes jautājumos, ņemot vērā dažādu saslimšanu klīniskos aspektus. 8. Konsultēt Slimnīcas darbiniekus reliģijas un kristīgās ētikas jautājumos. 9. Vadīt svētbrīžus un pacientu lūgšanu grupas slimnīcas kapelā. 10. Sadarbībā ar uzņēmuma kultūras darba organizatoru atceres dienu ietvaros organizēt un vadīt svētbrīžus kapsētā, kurā atdusas Slimnīcas pacienti. 11. Sadarboties ar tiešo vadītāju rituālo (liturģisko) priekšmetu un reliģiskās literatūras iegādē. 12. Uzturēt labi funkcionējošas darba un sadarbības attiecības ar Slimnīcas ārstniecisko, sociālās aprūpes un ārstniecības procesa atbalsta personālu, slimnīcas administrāciju, kā arī kristīgo konfesiju garīdzniekiem.
10.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	<p>Veikt garīgo aprūpi, sadarboties ar ārstniecības personām, palīdzēt pacientiem krīzes situācijā, sniegt mierinājumu, dokumentēt veiktos pasākumus, apmācīt pacientus garīgās veselības saglabāšanā un uzturēšanā, piedāvāt garīgo literatūru neuzspiežot, organizēt un vadīt lūgšanas, meditācijas, svētdarbības, organizēt reliģisku rituālu veikšanu, tostarp garīdznieku piesaisti reliģiskās darbības veikšanai.</p>

1.1.5. Kāds ir slimnīcas kapelāna darba laiks? Vai kapelāns garīgo aprūpi sniedz noteiktās dienās un laikos vai arī slimnīcā tiek nodrošināta diennakts kapelāna esamība?		
Slimnīca		Darba laiks
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Darba līgumā noteiktais darba laiks: 8.00–16.30 * Slimnīca piebilst, ka darba pienākumi tiek veikti arī ārpus darba laika, kad jāapmeklē pacienti neatliekamās situācijās. Slimnīcā būtu vēlams oficiāli pēc Darba līguma nodrošināt kapelāna pieejamību pacientiem diennakts režīmā, kā arī tādējādi par to nodrošināt atbilstīgu darba samaksu. Pārstrādātās darba stundas tiek kompensētas.
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Darba līgumā noteiktais darba laiks: 8.00–16.30 * Slimnīca piebilst, ka darba pienākumi tiek veikti arī ārpus darba laika, kad jāapmeklē pacienti neatliekamās situācijās.
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Kapelānam ir noteikts nepilnais darba laiks summētā darba laika ietvaros saskaņā ar darba grafiku. Nepieciešamības gadījumos kapelāns ir sasniedzams arī ārpus sava darba laika.
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Slimnīcas kapelānam ir nepilns darba laiks 30 stundas nedēļā.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Slimnīcas kapelāna darba laiks ir katru darba dienu no 10.00 līdz 14.00, tajā laikā arī tiek sniegta garīgā aprūpe. Diennakts kapelāna esamība slimnīcā nav nodrošināta.
6.	SIA "Vidzemes slimnīca"	Kapelāns pakalpojumu sniedz pēc pieprasījuma, kad radusies nepieciešamība, vai neatliekamās situācijās.
7.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Kapelānam ir pusslodzes darba laiks. Pēc nepieciešamības tiek izveidots nodaļu apmeklējuma grafiks, steidzamos, neatliekamos gadījumos kapelāns tiek izsaukts arī ārpus nodaļu apmeklējuma grafika.

Specializētās slimnīcas		
8.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Darba līgumā noteiktais darba laiks: 8.00–16.30 (pirmdienās un ceturtdienās); 8.00–12.00 (piektdienās). (20 stundas nedēļā). * Slimnīca piebilst, ka darba pienākumi tiek veikti arī ārpus darba laika, kad jāapmeklē pacienti neatliekamās situācijās.
9.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Darba līgumā noteiktais darba laiks: 8.00–16.30 (otrdienās). Pēc personīgās iniciatīvas kapelāns amata pienākumus veic arī biežāk, tostarp neatliekamās situācijās.
10.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Pēc nepieciešamības pēcpusdienās – otrdienās, trešdienās, ceturtdienās, sestdienās, svētdienās.
<p>1.1.6. Vai un cik daudz slimnīcā ir bijuši gadījumi, kad jāpiemēro Ministru kabineta 2011. gada 15. februāra noteikumu "Noteikumi par kapelānu dienestu" 9. punkts? Minētā tiesību norma citastarp noteic, ja reliģiskā savienība (baznīca) konstatē, ka kapelāna profesionālās spējas neatbilst kapelāna amata pienākumu pildīšanai, tā par minēto neatbilstību paziņo attiecīgajai iestādei. Attiecīgā iestāde, izvērtējot reliģiskās savienības (baznīcas) paziņojumu, ir tiesīga izbeigt darba tiesiskās vai profesionālās dienesta attiecības ar kapelānu. Ja šādi gadījumi ir bijuši, lūdzu raksturot situācijas, uz kurām pamatojoties ir bijis nepieciešams piemērot minēto tiesību normu.</p>		
<p>VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca" ir bijuši gadījumi, kad jālūdz Latvijas Profesionālo veselības aprūpes kapelānu asociācijas viedoklis par konkrēta kapelāna sniegto garīgo aprūpi, tās atbilstību ētikas normām. Nevienā citā no aptaujātajām slimnīcām, kurās ir nodarbināts kapelāns, šādi gadījumi nav bijuši.</p>		
<p>1.2. Ja kapelāns slimnīcā nav pieejams, lūdzu sniegt informāciju par to, kā tiek nodrošinātas pacienta un viņa tuvinieku tiesības saņemt garīgo aprūpi saskaņā ar Pacientu tiesību likuma 3. panta piekto daļu.</p>		
Slimnīca		Pacienta un viņa tuvinieku tiesības saņemt garīgo aprūpi, ja kapelāns slimnīcā nav pieejams
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika.
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika.

IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika.
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika.
6.	SIA "Jelgavas pilsētas slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki
7.	SIA "Vidzemes slimnīca"	Kapelāns pakalpojumu sniedz pēc pieprasījuma, kad radusies nepieciešamība.
8.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika.
9.	SIA "Rēzeknes slimnīca"	Pacientam <i>garīgā aprūpe</i> netiek nodrošināta. Pacients var brīvi pieaicināt gan dažādu konfesiju garīdzniekus, gan izmantot psihologa un psihiatra pakalpojumus. Tāpat ir atļauts radniekiem sniegt garīgo un morālo atbalstu gan klātienē, gan izmantojot attālinātas video sarunas.
III līmeņa slimnīcas		
10.	Madonas novada pašvaldības SIA "Madonas slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki.
11.	SIA "Cēsu klīnika"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pati slimnīca, pacients vai viņa tuvinieki. Pacienti tiek nodrošinātas <i>psihologa</i> konsultācijas. Slimnīcas kapelā brīvprātīgi darbojas dažādi draudzes mācītāji.
12.	SIA "Dobeles un apkārtnes slimnīca"	Slimnīcā izveidota kapela, un slimnīcu regulāri apmeklē Dobeles katoļu draudzes mācītāji.
13.	SIA "Jūrmalas slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pati slimnīca, pacients vai viņa tuvinieki.
14.	SIA "Kuldīgas slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki.

II līmeņa slimnīcas		
15.	SIA "Alūksnes slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki.
16.	SIA "Preiļu slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki.
17.	SIA "Tukuma slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki.
18.	SIA "Krāslavas slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki.
I līmeņa slimnīcas		
20.	SIA "Līvānu slimnīca"	<i>Garīgās aprūpes</i> īstenošanai pacienti un viņu tuvinieki paši piesaista garīdzniekus.
21.	SIA "Aizkraukles slimnīca"	<i>Garīgās aprūpes</i> īstenošanai pacienti un viņu tuvinieki paši piesaista garīdzniekus.
22.	SIA "Bauskas slimnīca"	<i>Garīgā aprūpe</i> netiek liegta, ja to organizē pacients vai pacienta tuvinieki.
23.	SIA "Limbažu slimnīca"	<i>Garīgās aprūpes</i> īstenošanai pacienti un viņu tuvinieki paši piesaista garīdzniekus.
24.	SIA "Ludzas medicīnas centrs"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni.
Specializētās slimnīcas		
25.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"	Gadījumos, kad pacientam vai tā tuviniekiem ir nepieciešama garīgā aprūpe, viņiem tā tiek nodrošināta, piesaistot speciālistu no citām ārstniecības iestādēm (<i>psihoterapeits, psihologs</i>) vai – pēc pacienta vai pacientu tuvinieku vēlmes – garīdznieks.
26.	SIA "Saldus medicīnas centrs"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki.
27.	SIA "Siguldas slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pati slimnīca, pacients vai viņa tuvinieki. Reizi divās nedēļās pieejams luterāņu mācītājs.
28.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pati slimnīca, pacients vai viņa tuvinieki.

29.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika.
30.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika.
31.	VSIA "Piejūras slimnīca"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki.
32.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika.
33.	VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs"	<i>Garīgo aprūpi</i> nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni un kurus piesaista pati slimnīca, pacients vai viņa tuvinieki.
1.3. Vai un kādā kārtībā slimnīcā var iegūt informāciju par garīgās aprūpes pieejamību?		
Slimnīca		Kārtība, kādā slimnīcā tiek sniegta informācija par garīgās aprūpes pieejamību
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Informācija pieejama slimnīcas mājaslapā, izvietota uz nodaļu informācijas dēļiem, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējas.
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Informācija pieejama slimnīcas mājaslapā, izvietota uz nodaļu informācijas dēļiem, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējas.
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Nodaļas personāls informē pacientus/pacientu tuviniekus par kapelāna pakalpojuma saņemšanas iespējām.
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Informācija pieejama slimnīcas mājaslapā, izvietota uz nodaļu informācijas dēļiem, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējas.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Informācija pieejama slimnīcas mājaslapā, izvietota uz nodaļu informācijas dēļiem, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējas.

6.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Informācija pieejama slimnīcas mājaslapā, izvietota uz nodaļu informācijas dēļiem, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējas.
III līmeņa slimnīcas		
7.	SIA "Cēsu klīnika"	Slimnīcā uz informācijas dēļiem ir pieejama <i>informācija tikai par kapelas pieejamību</i> , jo slimnīcā nav kapelāna.
II līmeņa slimnīcas		
8.	SIA "Preiļu slimnīca"	Slimnīcā uz informācijas dēļiem ir pieejama <i>informācija tikai par kapelas pieejamību</i> , jo slimnīcā nav kapelāna.
Specializētās slimnīcas		
9.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"	Slimnīcā informāciju par garīgās aprūpes pieejamību nevar iegūt, jo slimnīcā nav kapelāna un kapelas – garīdznieks ir jāpiesaista pacientam vai pacienta tuviniekiem.
10.	SIA "Saldus medicīnas centrs"	Slimnīcā informāciju par garīgās aprūpes pieejamību nevar iegūt, jo slimnīcā nav kapelāna un kapelas – garīdznieks ir jāpiesaista pacientam vai pacienta tuviniekiem.
11.	SIA "Siguldas slimnīca"	Slimnīcā uz informācijas dēļiem ir pieejama informācija tikai par garīdznieka – luterāņu mācītāja – pieejamību.
12.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Informācija izvietota uz nodaļu informācijas dēļiem, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējas.
13.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Informācija izvietota uz nodaļu informācijas dēļiem, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējas.
14.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Slimnīcā uz informācijas dēļiem ir pieejama informācija par kapelāna darbību un kapelas pieejamību, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējas.

1.4. Kāda pacientu attieksme par garīgās aprūpes pieejamību slimnīcā ir novērota? Vai un cik bieži pacienti vēršas pie kapelāna pēc garīgā atbalsta?			
Slimnīca		Pacientu attieksme par garīgās aprūpes pieejamību	
V līmeņa slimnīcas			
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Gan pozitīva, gan neitrāla, gan noraidoša. Noraidoša: 1) vai nu negatīva attieksme pret garīgiem jautājumiem; 2) vai stereotipa, ka kapelāns nepieciešams tikai pirms nāves, dēļ.	
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Slimnīcā ir nodarbināti 3 kapelāni. Pacienti un arī ārstniecības personas un citi darbinieki pie kapelāniem vēršas katru dienu.	
IV līmeņa slimnīcas			
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Slimnīca nav pētījusi pacientu attieksmi par garīgās aprūpes pieejamību, līdz ar to nevar atbildēt uz jautājumu.	
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Attieksme no pacientu puses ir drīzāk pozitīva.	
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Pacientu attieksme ir dažāda. Citi vēlas tādu palīdzību, citi nevēlas. Naidīgi noskaņotu nav, vienkārši pasaka, ka to nevēlas. Pēc palīdzības vēršas. Vēršanās biežums ir dažāds. Dažkārt vēršas ne tikai pacienti, bet arī viņu tuvinieki.	
6.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Interese par garīgo aprūpi nav liela, kapelas apmeklētāji un personas, kas vēršas pie kapelāna, netiek uzskaitītas.	
Specializētās slimnīcas			
7.	SIA "Siguldas slimnīca"	Pacienti reti vēršas pie garīdznieka.	
8.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Pozitīva. Vērojama pacientu pieauguma tendence. Vidēji dienā pie kapelāna vēršas vismaz viens pacients.	
9.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Pacienti bieži vēršas pēc garīgā atbalsta, lūdz palasīt garīgo literatūru, lūdz veikt kopīgas lūgšanas.	
2. Vai slimnīcā ir ierīkota kapela?			
Slimnīca		Kapela ir ierīkota	Kapela nav ierīkota
V līmeņa slimnīcas			
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	√ * Kapela ir ierīkota visos slimnīcas stacionāros.	

2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	√	
IV līmeņa slimnīcas			
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	√	
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	√	
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	√	
6.	SIA "Jelgavas pilsētas slimnīca"		√
7.	SIA "Vidzemes slimnīca"	√	
8.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	√	
9.	SIA "Rēzeknes slimnīca"	√	
III līmeņa slimnīcas			
10.	Madonas novada pašvaldības SIA "Madonas slimnīca"	√	
11.	SIA "Cēsu klīnika"	√	
12.	SIA "Dobeles un apkārtnes slimnīca"	√	
13.	SIA "Jūrmalas slimnīca"	√	
14.	SIA "Ogres rajona slimnīca"		√
15.	SIA "Balvu un Gulbenes slimnīcu apvienība"		√
16.	SIA "Kuldīgas slimnīca"		√ * Slimnīca piebilst, ka tā ir saņēmusi lūgumus kapelu izveidot.
II līmeņa slimnīcas			
17.	SIA "Alūksnes slimnīca"		√
18.	SIA "Preiļu slimnīca"	√	
19.	SIA "Tukuma slimnīca"		√
20.	SIA "Krāslavas slimnīca"		√
I līmeņa slimnīcas			
21.	SIA "Līvānu slimnīca"		√
22.	SIA "Aizkraukles slimnīca"	√	
23.	SIA "Bauskas slimnīca"		√

24.	SIA "Limbažu slimnīca"		√
25.	SIA "Ludzas medicīnas centrs"	√	
Specializētās slimnīcas			
26.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"		√
27.	SIA "Saldus medicīnas centrs"		√ * Slimnīca piebilst, ka kapelas izveide tiek plānota.
28.	SIA "Siguldas slimnīca"	√	
29.	VSIA "Nacionālais rehabilitācijas centrs "Vaivari""		√
30.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"	√	
31.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	√	
32.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	√	
33.	VSIA "Piejūras slimnīca"		√
34.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	√	
35.	VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs"		√ * Slimnīca piebilst, ka kapelas izveide tiek plānota.
<p>2.1. Vai kapelas izveidei slimnīcās Latvijā ir kāds reglamentēts standarts, kuram atbilstoši tā ir ierīkojama? Vai arī slimnīcām ir rīcības brīvība kapelas ierīkošanai? Ja kapelas izveidei ir jāatbilst noteikta veida standartam, lūdzu sniegt informāciju par to, kāda veida kapela ir ierīkota slimnīcā.</p> <p>* Uz jautājumu atbildēja 14 no 25 slimnīcām, kurās ir kapela.</p>			
Slimnīca		Kapelas atbilstība specifiskiem ierīkošanas nosacījumiem	
V līmeņa slimnīcas			
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā.	
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā.	
IV līmeņa slimnīcas			
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā. Slimnīcas kapela ir ierīkota saskaņā ar kapelāna dotajiem norādījumiem.	

4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā. Kapelas telpai ir jābūt pacientiem un personālam viegli pieejamai un ērtai. Atsevišķi standarti nav noteikti.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā.
6.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā. Kapela ierīkota ar nevalstisko organizāciju atbalstu – par ziedojumiem, tā nav ierīkota, vadoties pēc kādiem specifiskiem standartiem.
7.	SIA "Rēzeknes slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā.
III līmeņa slimnīcas		
8.	SIA "Dobeles un apkārtnes slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā. Kapela ierīkota kā nevienai konfesijai nepiederoša telpa.
9.	SIA "Jūrmalas slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā. Kapela ir atbilstoši apgaismota, tajā atrodas nepieciešamie priekšmeti un lūgšanu grāmatas.
10.	SIA "Kuldīgas slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā.
II līmeņa slimnīcas		
11.	SIA "Preiļu slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā.
Specializētās slimnīcas		
12.	SIA "Siguldas slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā.
13.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā. Slimnīcas kapela (konfesiju istaba) izveidota tā, lai tajā varētu īstenot reliģiskus pasākumus un izvietot reliģiskus priekšmetus.
14.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā. Slimnīca kapelu ir izveidojusi, lai tā nebūtu atbilstoša kādas noteiktas konfesijas standartiem. Piemēram, altārī nedrīkst būt Dievmātes atveids, jo tas nebūtu pieņemami evaņģēliskajiem kristiešiem. Noturot svētbrīžus, dievkalpojumus, jārēķinās, ka pacienti pārstāv dažādas konfesijas, tāpēc jāizvairās no konfesionāliem sakramentiem, svēto kulta. Liturģijā tiek lietotas Ticības apliecības, kuras atbalsta vai ir pieņemamas visām konfesijām.

15.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā. Slimnīcas kapela tika ierīkota atbilstoši Jelgavas Svētās Annas evaņģēliski luteriskās draudzes mācītāja Tāļa Rēdmaņa norādījumiem. Pēc viņa skicēm izgatavots kapelas altāris, kā arī mēbeles, saskaņots altāra novietojums telpā, kapelas iekārtojums un dizains. Kapelu iesvētīja četru konfesiju garīdznieki: Jelgavas Bezvainīgās Jaunavas Marijas Romas katoļu katedrāles bīskaps, Svētās Annas evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītājs, Svēto Simeona un Annas pareizticīgo katedrāles virspriesteris un baptistu draudzes mācītājs.
16.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Slimnīcām ir rīcības brīvība kapelu ierīkošanā.
2.2. Kāds ir slimnīcas kapelas darba laiks?		
* Uz jautājumu atbildēja 18 no 25 slimnīcām, kurās ir kapela.		
Slimnīca		Kapelas darba laiks
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Drošības nolūkos kapela ir atvērta kapelāna darba laikā.
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Kapela ir atvērta tad, kad slimnīcā ir ieradies kapelāns. Kapelas darba laiks ir vienāds ar kapelāna darba laiku.
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Kapela ir atvērta katru dienu plkst. 7.00–19.00.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Kapelu iespējams apmeklēt katru dienu plkst. 8.00–21.00.
6.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
7.	SIA "Rēzeknes slimnīca"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
III līmeņa slimnīcas		
8.	Madonas novada pašvaldības SIA "Madonas slimnīca"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
9.	SIA "Cēsu klīnika"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.

10.	SIA "Dobeles un apkārtnes slimnīca"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
11.	SIA "Jūrmalas slimnīca"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
II līmeņa slimnīcas		
12.	SIA "Preiļu slimnīca"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
I līmeņa slimnīcas		
13.	SIA "Aizkraukles slimnīca"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
Specializētās slimnīcas		
14.	SIA "Siguldas slimnīca"	Kapela ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
15.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"	Kapela (konfesiju istaba) ir atvērta diennakti. Septiņas dienas nedēļā.
16.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Slimnīcas kapelas darba laiks saskan ar kapelāna darba laiku. Tas ir saistīts ar apstākli, ka lielākā daļa slimnīcas pacientu nevar pārvietoties bez pavadošā personāla.
17.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Kapela ir atvērta otrdienās no plkst. 8.00 līdz 16.30. un ir pieejama pacientiem, kā arī viņu piederīgajiem.
18.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Otrdienās: 14.00–17.00 Trešdienās: 14.00–18.00 Ceturtdienās: 14.00–18.00 Sestdienās: 14.00–19.00 Svētdienās: 13.00–17.00
3. Vai, slimnīcas ieskatā, šī brīža normatīvais regulējums ļauj sekmīgi īstenot garīgo aprūpi un cita veida reliģisko darbību slimnīcā?		
Slimnīca		Slimnīcas viedoklis
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Normatīvajos aktos būtu jānosaka, ka kapelānu pieejamībai ir jābūt nodrošinātai diennakts režīmā. * Slimnīca piebilst, ka pacienti, pacientu tuvinieki izsaka neapmierinātību, ka kapela un kapelāni nav pieejami diennakts režīmā.

2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Garīgo aprūpi var sekmīgi īstenot, tomēr jāpilhveido normatīvie akti par kapelānu izglītību, kapelānu tiesisko statusu (kapelānam jābūt ārstniecības atbalsta personai). Normatīvajos aktos jāpilhveido terminoloģija – nevar terminu "garīgā aprūpe" attiecināt gan uz psihiskām saslimšanām, gan uz darbībām, ko veic kapelāns.
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Slimnīcai nav viedokļa šajā jautājumā.
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Slimnīcas ieskatā, šī brīža normatīvais regulējums ļauj sekmīgi īstenot garīgo aprūpi un cita veida reliģisko darbību.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Šī brīža normatīvais regulējums ļauj sekmīgi īstenot garīgo aprūpi.
6.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Slimnīcas ieskatā, šis normatīvais regulējums ļauj sekmīgi īstenot garīgo aprūpi.
7.	SIA "Rēzeknes slimnīca"	Nepieciešams valsts piešķirts finansējums, lai slimnīcā ieviestu kapelānu dienestu. Šobrīd pieejams tikai to garīdznieku atbalsts, kuru pacienti vai pacientu pārstāvji piesaista.
II līmeņa slimnīcas		
8.	SIA "Preiļu slimnīca"	Šī brīža normatīvais regulējums ļauj sekmīgi īstenot garīgo aprūpi.
Specializētās slimnīcas		
9.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"	Šī brīža normatīvais regulējums ļauj sekmīgi īstenot garīgo aprūpi.
10.	SIA "Saldus medicīnas centrs"	Šī brīža normatīvais regulējums ļauj sekmīgi īstenot garīgo aprūpi.
11.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Šī brīža normatīvais regulējums ļauj sekmīgi īstenot garīgo aprūpi.
12.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Slimnīcas ieskatā, šī brīža normatīvais regulējums Latvijas Republikā nerada šķēršļus garīgās aprūpes vai cita veida reliģisko darbību īstenošanai slimnīcās, tomēr Slimnīcai ir problemātiski piesaistīt atbilstoši izglītotu un sertificētu profesionālo veselības aprūpes kapelānu, kā tika iecerēts, sastādot darbinieku amatu sarakstu. Latvijā šādu speciālistu ir maz, un brīdī, kad tika izsludināta profesionālā veselības aprūpes kapelāna amata vakance, pretendenti nepieteicās.

4. Vai slimnīcā ārstniecības personām ir pieejama garīgā aprūpe? Ja tā ir pieejama, kādā kārtībā tā tiek īstenota? Vai ārstniecības personām garīgā aprūpe ir nepieciešama?			
* Uz jautājumu atbildēja 17 no 35 aptaujātajām slimnīcām, tostarp tās, kurās kapelāns nav pieejams. Tās slimnīcas, kurās kapelāns nav pieejams, atbildēja uz jautājumu, ka slimnīcās ir iespējams apmeklēt psihologu vai psihoterapeitu, ar to domājot "tiesības saņemt garīgo aprūpi".			
Slimnīca		Personālam garīgā aprūpe ir pieejama	Personālam garīgā aprūpe nav pieejama
V līmeņa slimnīcas			
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	√ * Slimnīca piebilst, ka ārstniecības personas izsaka vajadzību pēc garīgās aprūpes, telpu svētīšanas.	
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	√	
IV līmeņa slimnīcas			
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	√	
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	√	
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	√	
6.	SIA "Vidzemes slimnīca"	√	
7.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	√ * Slimnīca piebilst, ka darbiniekiem ir iespēja saņemt garīgo aprūpi, komunicējot ar kapelānu un/vai apmeklējot kapelu. Slimnīcā darbojas arī psihoemocionālā atbalsta kabinets, kurš paredzēts slimnīcas darbiniekiem.	

8.	SIA "Rēzeknes slimnīca"		Ārstniecības personām garīgā aprūpe ir nodrošināta ar iespēju apmeklēt psihologu (ko pilsētā nodrošina sociālais dienests) un psihiatru, tāpat ir iespēja piedalīties arī kapelas pasākumos.
III līmeņa slimnīcas			
9.	SIA "Dobeles un apkārtnes slimnīca"		Darbiniekiem ir pieejams Dobeles katoļu draudzes mācītājs un ārsts psihoterapeits.
II līmeņa slimnīcas			
10.	SIA "Preiļu slimnīca"		√
I līmeņa slimnīcas			
11.	SIA "Bauskas slimnīca"		√ Ārstniecības personas var pēc saviem ieskatiem saņemt garīgo aprūpi ārpus ārstniecības iestādes.
Specializētās slimnīcas			
12.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"		√ Ārstniecības personu garīgās aprūpes nodrošināšanai tiek piesaistīti speciālisti no citām medicīnas iestādēm.
13.	SIA "Siguldas slimnīca"		√ Ārstniecības personas var izmantot slimnīcas kapelu, pieaicinātā luterāņu mācītāja sniegto garīgo atbalstu.

14.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"		√ Ārstniecības personām ir pieejama kapela. Garīdznieki, kuri tiek piesaistīti reliģiskas darbības veikšanai, sniedz morālu atbalstu, mierinājumu un nepieciešamās konsultācijas reliģiskos jautājumos arī ārstniecības personām.
15.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	√ * Slimnīca piebilst, ka garīgā aprūpe ārstniecības personām ir nepieciešama.	
16.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	√	
17.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	√	
<p>5. Vai un kādā kārtībā tiek nodrošināta citu garīdznieku, kuri nav slimnīcas kapelāni, piesaiste, lai veiktu reliģisko darbību (piemēram, slimnieku sakramenta veikšanu) gadījumā, ja pacients vai viņa tuvinieki to vēlas?</p> <p>* Uz šo jautājumu atbildēja 28 no 35 aptaujātajām slimnīcām.</p>			
Slimnīca		Garīdznieki reliģiskās darbības veikšanai tiek piesaistīti	Garīdznieki reliģiskās darbības veikšanai netiek piesaistīti
V līmeņa slimnīcas			
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	√	
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	√	
IV līmeņa slimnīcas			
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	√	
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	√	
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	√	
6.	SIA "Jelgavas pilsētas slimnīca"	√	

7.	SIA "Vidzemes slimnīca"	√	
8.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	√	
9.	SIA "Rēzeknes slimnīca"	√	
III līmeņa slimnīcas			
10.	Madonas novada pašvaldības SIA "Madonas slimnīca"	√	
11.	SIA "Cēsu klīnika"	√	
12.	SIA "Dobeles un apkārtnes slimnīca"	√	
13.	SIA "Jūrmalas slimnīca"	√	
14.	SIA "Kuldīgas slimnīca"	√	
II līmeņa slimnīcas			
15.	SIA "Alūksnes slimnīca"	√	
16.	SIA "Preiļu slimnīca"	√	
17.	SIA "Krāslavas slimnīca"	√	
I līmeņa slimnīcas			
18.	SIA "Aizkraukles slimnīca"	√	
19.	SIA "Bauskas slimnīca"	√	
Specializētās slimnīcas			
20.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"	√	
21.	SIA "Saldus medicīnas centrs"	√	
22.	SIA "Siguldas slimnīca"	√	
23.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"	√	
24.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	√	
25.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	√	
26.	VSIA "Piejūras slimnīca"	√	
27.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	√	
28.	VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs"	√	

5.1. Kādā kārtībā reliģiskā darbība tiek īstenota, kā tiek veikts saskaņojums?		
Slimnīca		Kārtība, kādā tiek saskaņota reliģiskā darbība slimnīcā
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Reliģiskā darbība tiek saskaņota ar slimnīcas kapelānu un ārstniecības personām. Tiek saskaņots reliģiskās darbības veids, piemēram, sveces iedegšana u. c.
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Ja baznīca ir pilnvarojusi kapelānu, kapelāns drīkst veikt reliģisko darbību patstāvīgi. Tomēr gadījumos, kad pacientam tas ir nepieciešams, tiek nodrošināta pacienta reliģiskajai pārliecībai atbilstoša garīdznieka piesaiste, lai veiktu reliģisko darbību. Reliģiskā darbība jāaskaņo ar nodaļas ārstniecības personām un kapelānu.
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Pacients/pacienta tuvinieki vēršas pie nodaļas personāla, kurš sniedz informāciju par sanitāri epidemioloģiskiem noteikumiem, lai nodaļā varētu ierasties garīdznieks, kurš nav slimnīcas kapelāns.
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Pacientu tuvinieki sazinās ar ārstējošo ārstu, lūdzot atļauju, tad aicina paši draudzes mācītāju, priesteri vai sazinās ar kapelānu un lūdz palīdzību.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Ja pacients pieder kādai reliģiskai konfesijai un vēlas attiecīgās konfesijas garīdznieku, tad tas tiek uzaicināts. Nekāda īpaša saskaņojuma nav, vienīgi nodaļas vadība tiek informēta, ka attiecīgais garīdznieks ir ieradies.
6.	SIA "Jelgavas pilsētas slimnīca"	Reliģiskās darbības veikšanu organizē paši pacienti un viņu tuvinieki.
7.	SIA "Jēkabpils reģionālā slimnīca"	Tuvinieki par to vienojas ar sev vēlamo garīdznieku. Citu garīdznieku/konfesiju pārstāvju ierašanos slimnīca neorganizē, kā arī nekavē, vienīgi jāievēro slimnīcas normatīvie akti un epidemioloģiskās prasības.

8.	SIA "Rēzeknes slimnīca"	Slimnīcā ir pieejamas lielāko konfesiju pārstāvju individuālas vizītes, kā arī mises noturēšana kapelā vai kopīga lūgšana, sakrameti – pēc pacienta pieprasījuma un vajadzības. Pacienti bieži izmanto kapelu. Pacienti piesaista garīdzniekus, īpaši tie, kas pieder lielākajām konfesijām – katoļi, pareizticīgie, vecticībnieki utt. Garīdznieku apmeklējumi nav ierobežoti (Covid-19 pandēmijas laikā jāievēro epidemioloģiskās drošības nosacījumi). Garīdznieka pieaicināšana jāsaskaņo ar slimnīcu.
III līmeņa slimnīcas		
9.	Madonas novada pašvaldības SIA "Madonas slimnīca"	Reliģiskās darbības veikšana tiek saskaņota ar nodaļas vadītāju un ārstējošo ārstu. Slimnīca nodrošina, lai reliģiskās darbības veikšanas laikā netiktu traucēti citi pacienti un slimnīcas personāls.
10.	SIA "Cēsu klīnika"	Pacienti un viņu tuvinieki var pieaicināt sev vēlamo garīdznieku jebkurā laikā.
11.	SIA "Dobeles un apkārtnes slimnīca"	Ja pacients vai pacienta tuvinieks vēlas, tad pacientu apmeklē slimnīcas pieaicināts Dobeles katoļu draudzes mācītājs. Pacienti drīkst pieaicināt garīdznieku pēc savas iniciatīvas. Garīdznieki tiek pieaicināti, ja pacients ir galēji grūts. Tas ir atrunāts mutiski.
12.	SIA "Jūrmalas slimnīca"	Slimnīcā garīgai aprūpei pacientam vai pacienta tuviniekiem pašiem ir tiesības aicināt attiecīgas reliģiskās konfesijas garīdznieku, kas reliģiskās darbības veic kapelā vai nodaļā pie pacienta, vizīti iepriekš saskaņojot ar pacienta ārstējošo ārstu.
13.	SIA "Kuldīgas slimnīca"	Reliģiskās darbības veikšana tiek saskaņota ar ārstējošo ārstu. Ja nepieciešams, ārstējošais ārsts pēc pacienta lūguma sazinās ar Kuldīgā praktizējošiem konfesiju pārstāvjiem, lūdzot tiem ierasties.
II līmeņa slimnīcas		
14.	SIA "Aizkraukles slimnīca"	Reliģiskās darbības veikšanu organizē paši pacienti un viņu tuvinieki.
15.	SIA "Preiļu slimnīca"	Stacionāra pacienti un viņu tuvinieki var pieaicināt sev vēlamo garīdznieku jebkurā diennakts laikā.

I līmeņa slimnīcas		
16.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"	Ja pacients vai pacienta tuvinieki vēlas uz Slimnīcu pie pacienta uzaicināt garīdznieku, tad šī vēlme no slimnīcas puses tiek respektēta un tiek atļauts to darīt. Garīdznieka ierašanās ir jāsaskaņo ar nodaļas vadītāju vai ārstējošo ārstu.
17.	SIA "Saldus medicīnas centrs"	Garīdznieka ierašanās ir jāsaskaņo ar nodaļas vadītāju vai virsmāsu.
18.	SIA "Siguldas slimnīca"	Slimnīcā reizi divās nedēļās pieejams luterāņu mācītājs. Pacienti un pacientu tuvinieki drīkst piesaistīt garīdznieku reliģiskās darbības veikšanai. Garīdznieka piesaiste ir jāsaskaņo ar dežūrārstu. Slimnīcas attieksme ir vienādi pozitīva pret visām reliģiskajām konfesijām.
19.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"	Garīdznieka vizīti var pieteikt pacients vai pacienta tuvinieki, iestājoties slimnīcā, pie ārstējošā ārsta nodaļā vai pie nodaļas virsmāsas vai dežurmāsas.
20.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Ja pacients vai viņa tuvinieki izteiktu vēlmi piesaistīt citu garīdznieku, kurš nav slimnīcas kapelāns, slimnīca to piesaistītu. Svētdienās pacientiem ir iespēja apmeklēt Strenču evaņģēliski luteriskās baznīcas dievkalpojumu. Reliģiskās darbības veikšana jāsaskaņo ar nodaļas, kurā atrodas pacients, vadītāju un slimnīcas kapelānu.
21.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Ja pacients vai viņa tuvinieks to vēlas, Slimnīcā tiek nodrošināta cita garīdznieka, kurš nav Slimnīcas kapelāns, piesaiste, sazinoties ar atbilstošās konfesijas garīdzniekiem. Šo funkciju veic Slimnīcas sociālā darba nodaļa. Ņemot vērā Slimnīcas ārstniecisko profilu un pacienta veselības stāvokli, atļauju šādai garīgajai aprūpei sniedz pacienta ārstējošais ārsts.
22.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Ir iespējas saņemt atbalstu gan no slimnīcas kapelāna, gan no slimnīcas garīdznieka. Katru sestdienu kapelā notiek Svētā mise plkst. 16.00. Ir iespēja saņemt grēksūdzi, pieteikties slimnieka sakramenta veikšanai. Garīdznieks (katoļu priesteris) veic slimnieku sakramentu, grēksūdzi, komūniju, svētību, notur Svēto misi.
23.	VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs"	Garīdznieku var pieaicināt slimnīcā, pacienti un pacienta tuvinieki. Garīdznieka pieaicināšana jāsaskaņo ar slimnīcu.

5.2. Cik bieži pacienti vēlas veikt šādu reliģisko darbību, un kāda veida reliģisko darbību pacienti vai pacientu tuvinieki vēlas veikt?		
Slimnīca		Reliģiskās darbības aktivitāte slimnīcā
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Reliģiskā darbība tiek veikta vismaz reizi nedēļā. Visbiežāk tiek veikta grēksūdze, Svētais Vakarēdiens jeb Svētā Komūnija. Retāk svaidīšana ar eļļu jeb slimnieku sakraments u. c. Romas Katoļu baznīcā slimnieku sakraments (svaidīšana ar eļļu) ir ļoti būtisks mirstošiem pacientiem. Tādēļ vēlas vakara stundās tiek aicināts garīdznieks pie mirstoša pacienta.
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Regulāri, vismaz vienu reizi nedēļā.
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Regulāri. Visbiežāk pacienti vēlas veikt slimnieku sakramenta saņemšanu.
4.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Pacienti vēlas grēku nožēlu vai aizlūgumu. Covid-19 laikā ir bijuši 3 gadījumi, kad tiek pieaicināts garīdznieks.
III līmeņa slimnīcas		
5.	SIA "Cēsu klīnika"	Reti. Slimnīcā pamatā kā reliģiskā darbība tiek īstenots slimnieku sakraments.
6.	SIA "Dobeles un apkārtnes slimnīca"	Reti.
7.	SIA "Jūrmalas slimnīca"	Datus par to, cik bieži un kādas konfesijas garīdznieki tiek pieaicināti garīgās aprūpes sniegšanai, Slimnīca šobrīd nav apkopojusi, tāpat attiecīgi par kapelas apmeklētību. Taču nenoliedzami, ir situācijas, kad personām tas ir nepieciešams, lai gūtu garīgu mierinājumu.
8.	SIA "Kuldīgas slimnīca"	Ne biežāk kā 1–2 reizes gadā. Visbiežāk tiek veikta grēksūdze un slimnieku sakraments.
II līmeņa slimnīcas		
9.	SIA "Preiļu slimnīca"	Reti.
Specializētās slimnīcas		
10.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"	Aptuveni 1–3 reizes gadā.
11.	SIA "Saldus medicīnas centrs"	1–2 reizes gadā.
12.	SIA "Siguldas slimnīca"	Ne biežāk kā 6 reizes gadā.

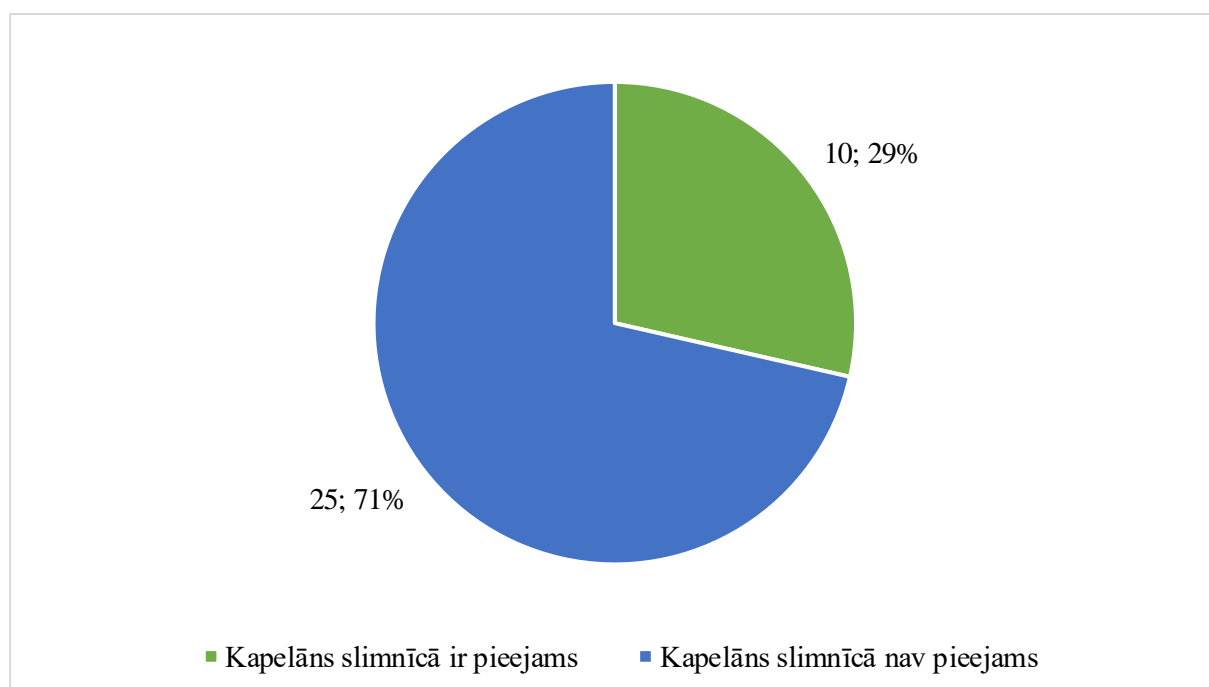
13.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"	Slimnīcu apmeklē Daugavpils pilsētas mācītāji un garīdznieki un veic reliģiskos pasākumus, it īpaši Ziemassvētkos un Lieldienās. Slimnīcas kapelā (konfesiju istabā) notiek katoļu un pareizticīgo reliģiskie pasākumi (dievkalpojumi, lūgšanas). Pēc pacientu vēlēšanās garīdznieku apmeklējumi notiek biežāk, arī individuāli pie pacientiem. Garīdznieki veic tādu reliģisko darbību kā grēksūdzi un slimnieku sakramentu. Garīgā aprūpe palīdz pacientiem un viņu tuviniekiem identificēt viņu garīgās vajadzības slimības laikā.
14.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	No pacientiem nav saņemtas prasības par citu garīdznieku, izņemot kapelāna, piesaistes nepieciešamību.
15.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Atsevišķi pacienti vēlas piedalīties reliģiskās darbībās katru nedēļu un vēl biežāk, ja vien tiek dota šāda iespēja. Pacienti un viņu piederīgie labprāt piedalās kopējā lūgšanā, dzied reliģiska satura dziesmas un klausās Bībeles pantu interpretācijas.
16.	VSIA "Piejūras slimnīca"	Uzskaitē par garīdznieku piesaistes biežumu netiek veikta. Slimnīcā pamatā kā reliģiskā darbība tiek īstenots slimnieku sakraments.
17.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Regulāri, vismaz vienu reizi nedēļā.
<p>5.3. Kur tiek veikta reliģiskā darbība, ja slimnīcā tas ir ticis atļauts? Vai reliģiskās darbības laikā pacientam tiek nodrošināta kāda atbilstoši tam pielāgota telpa?</p> <p>* Uz šo jautājumu atbildēja 15 no 28 slimnīcām, kuras atbildēja, ka reliģiskās darbības veikšanai tās piesaista garīdzniekus.</p>		
Slimnīca		Telpa, kur tiek veikta reliģiskā darbība
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.

IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kur pacients atrodas, ievērojot sanitārās un epidemioloģiskās prasības. Pacientiem var tikt nodrošināta arī atsevišķa telpa, nodrošinot citu personu klātbūtnes neesamību.
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.
III līmeņa slimnīcas		
6.	SIA "Jūrmalas slimnīca"	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.
II līmeņa slimnīcas		
7.	SIA "Preiļu slimnīca"	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.
Specializētās slimnīcas		
8.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"	Reliģiskā darbība tiek īstenota atkarībā no pacienta veselības stāvokļa. Ja pacients ir gulošs un nav iespējas to pārvietot, tad darbība notiek palātā, netraucējot citus palātā esošos pacientus. Ja pacientu ir iespējams pārvietot, tad darbība notiek atsevišķā telpā, kas tobrīd ir pieejama nodaļā. Speciāli paredzētas telpas reliģiskajai darbībai slimnīcā nav paredzētas.
9.	SIA "Saldus medicīnas centrs"	Reliģiskā darbība tiek īstenota atkarībā no pacienta veselības stāvokļa. Ja pacients ir gulošs un nav iespējas to pārvietot, tad darbība notiek palātā, netraucējot citus palātā esošos pacientus. Ja pacientu ir iespējams pārvietot, tad darbība notiek mūsu atpūtas telpā. Speciāli paredzētas telpas reliģiskajai darbībai slimnīcā nav paredzētas.
10.	SIA "Siguldas slimnīca"	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.

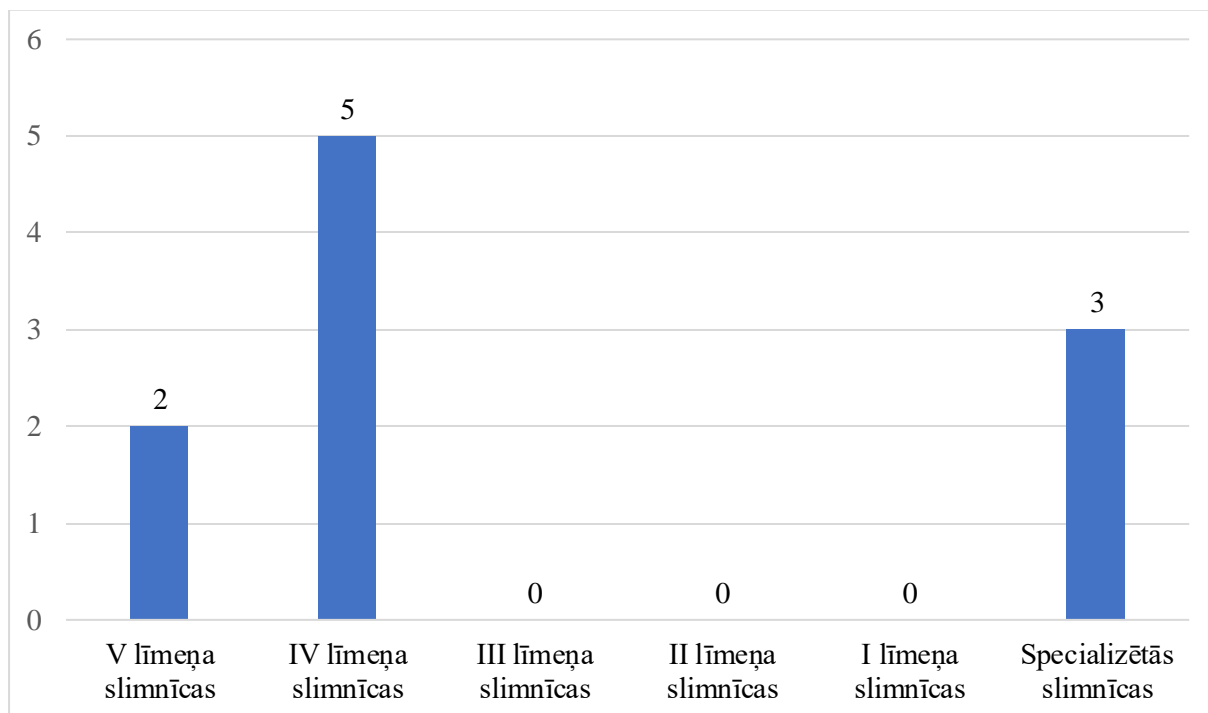
11.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.
12.	VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"	Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kur pacients atrodas, ievērojot sanitārās un epidemioloģiskās prasības. Pacientiem var tikt nodrošināta arī atsevišķa telpa, nodrošinot citu personu klātbūtnes neesamību.
13.	VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.
14.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.
15.	VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs"	Pacientam un garīdzniekam tiek nodrošināta tikšanās atsevišķā telpā bez citu personu klātbūtnes.
6. Vai un ar kādām problēmām (tostarp nepilnībām normatīvajā regulējumā) garīgās aprūpes vai reliģiskās darbības īstenošanas jomā slimnīca ir saskārusies?		
Slimnīca		Problēmas
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	1. Kapelānu pārslodze, štata vietu nepietiekamība. 2. Neizpratne no pacientu un pacientu tuvinieku puses par Pacientu tiesību likuma 3. panta piektajā daļā lietoto terminu "garīgā aprūpe" – lietotās terminoloģijas dēļ ar to saprot psihiatrisko palīdzību, nevis garīgi reliģisko aprūpi, kas mēdz izraisīt pārpratumus.
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Slimnīcai ir bijušas problēmas saistībā ar komunikāciju reliģiskās darbības organizēšanā, kas citastarp izskanējis masu medijos. Slimnīcas ieskatā, jāstrādā pie sabiedrības izpratnes par garīgās aprūpes nepieciešamības nozīmi.
IV līmeņa slimnīcas		
3.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Slimnīca nav saskārusies ar problēmām.
4.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Slimnīca nav saskārusies ar problēmām.
5.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Slimnīca nav saskārusies ar problēmām.

Specializētās slimnīcas		
6.	VSIA "Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīca"	Slimnīcā ir bijuši gadījumi, kad pacients vēlas atteikties no asins komponentu pārlišanas, ja tāda būtu nepieciešama, kā pamatojumu norādot reliģisko piederību. Cita veida problēmas nav konstatētas.
7.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Izpratnes trūkums par garīgās aprūpes uzdevumiem.
8.	VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs"	Telņu trūkums kapelas ierīkošanai.
7. Vai, slimnīcas ieskatā, normatīvie akti būtu jāpilnveido ar mērķi uzlabot garīgās aprūpes sniegšanu Latvijas slimnīcās? Kādas izmaiņas normatīvajos aktos būtu jāveic?		
Slimnīca		Izmaiņas, kas būtu jāveic normatīvajos aktos
V līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca"	1. Jānosaka kapelānu pieejamība diennakts režīmā. Garīgās aprūpes īstenošanai jāpiešķir finansiāli resursi. 2. Jāprecizē profesionālā veselības aprūpes kapelāna kā ārstniecības atbalsta personas izglītības un pienākumu apjoms veselības aprūpes procesa nodrošināšanas kontekstā.
2.	VSIA "Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca"	Nepieciešams pilnveidot nacionālo normatīvo regulējumu, kas skar zināšanas un prasmes, kuras jāapgūst ārstniecības personai. Ārstniecības personām būtu jāpārzina, kā strādāt ar pacientiem, kuri pieder noteiktām reliģiskām konfesijām. Noteikumos par kapelānu dienestu reglamentētajām reliģiskajām savienībām (baznīcām) ir tiesības virzīt personu kapelāna amatam. Lai palielinātu profesionālo veselības aprūpes kapelānu skaitu valstī, ir nepieciešams atļaut visām Latvijā reģistrētām reliģiskajām organizācijām izvirzīt personas profesionālā veselības aprūpes kapelāna amatam.
IV līmeņa slimnīcas		
1.	SIA "Liepājas reģionālā slimnīca"	Slimnīcai nav viedokļa šajā jautājumā.
2.	SIA "Daugavpils reģionālā slimnīca"	Esošā normatīvā regulējuma sistēma ir apmierinoša.
3.	SIA "Ziemeļkurzemes reģionālā slimnīca"	Slimnīcai nav viedokļa šajā jautājumā.

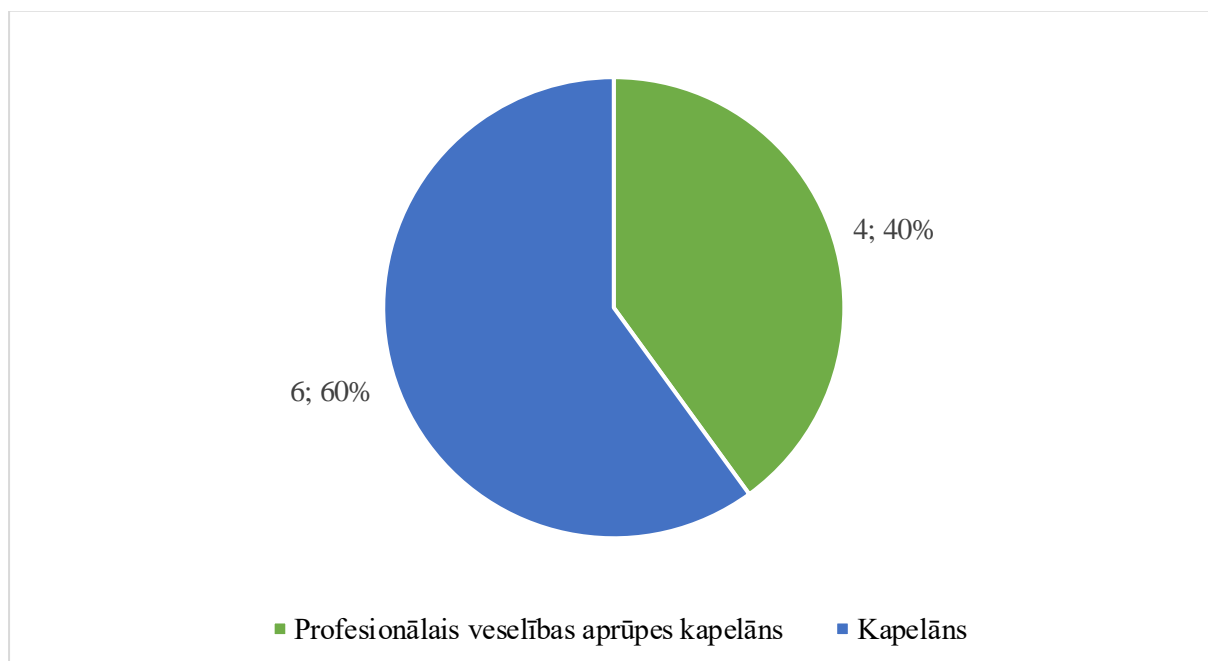
4.	SIA "Vidzemes slimnīca"	Normatīvajos aktos ir jāprecizē garīgās aprūpes sniegšanas kārtība.
5.	SIA "Rēzeknes slimnīca"	Nepieciešams valsts piešķirts finansējums, lai slimnīcā ieviestu kapelānu dienestu. Šobrīd pieejams tikai to garīdznieku atbalsts, kuru pacienti vai pacientu pārstāvji piesaista.
III līmeņa slimnīcas		
6.	SIA "Kuldīgas slimnīca"	Jāprecizē normatīvie akti, nosakot garīgās aprūpes sniegšanas standartus. Garīgajai aprūpei īstenošanai jāpiešķir finansiāli resursi.
II līmeņa slimnīcas		
7.	VSIA "Strenču psihoneiroloģiskā slimnīca"	Normatīvajos aktos ir jāprecizē garīgās aprūpes sniegšanas kārtība. Tostarp jāprecizē ārstniecības iestādes veids, kurā tā būtu sniedzama. Jābūt vadlīnijām, kā garīgā aprūpe sniedzama pacientiem atbilstoši viņu diagnozēm.
8.	SIA "Rīgas 2. slimnīca"	Lai pilnveidotu un uzlabotu garīgo aprūpi, būtu jāprecizē terminoloģija normatīvajos aktos, kas skar kapelāna nosaukumu. Jāprecizē, kādas ir profesionālā veselības aprūpes kapelāna prasības kā ārstniecības atbalsta personai attiecībā pret citiem garīdzniekiem.

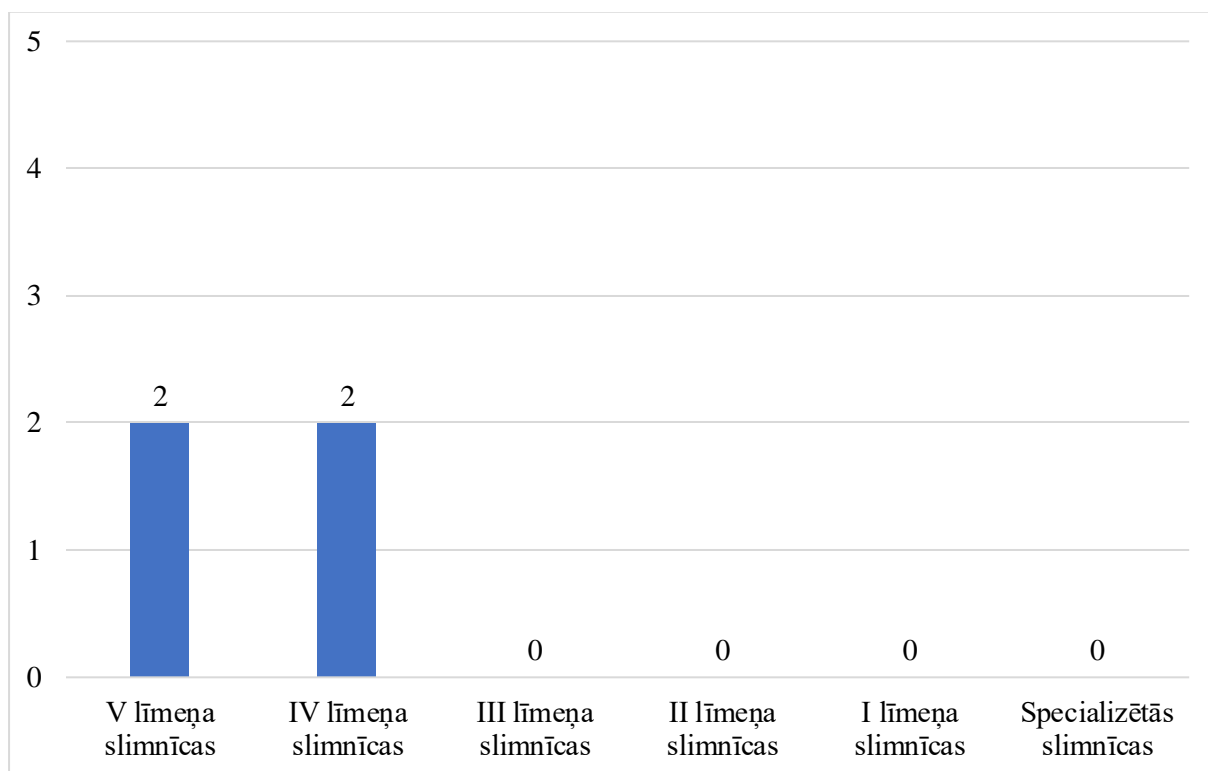
1.3. attēls. Kapelāna pieejamība aptaujātajās slimnīcās

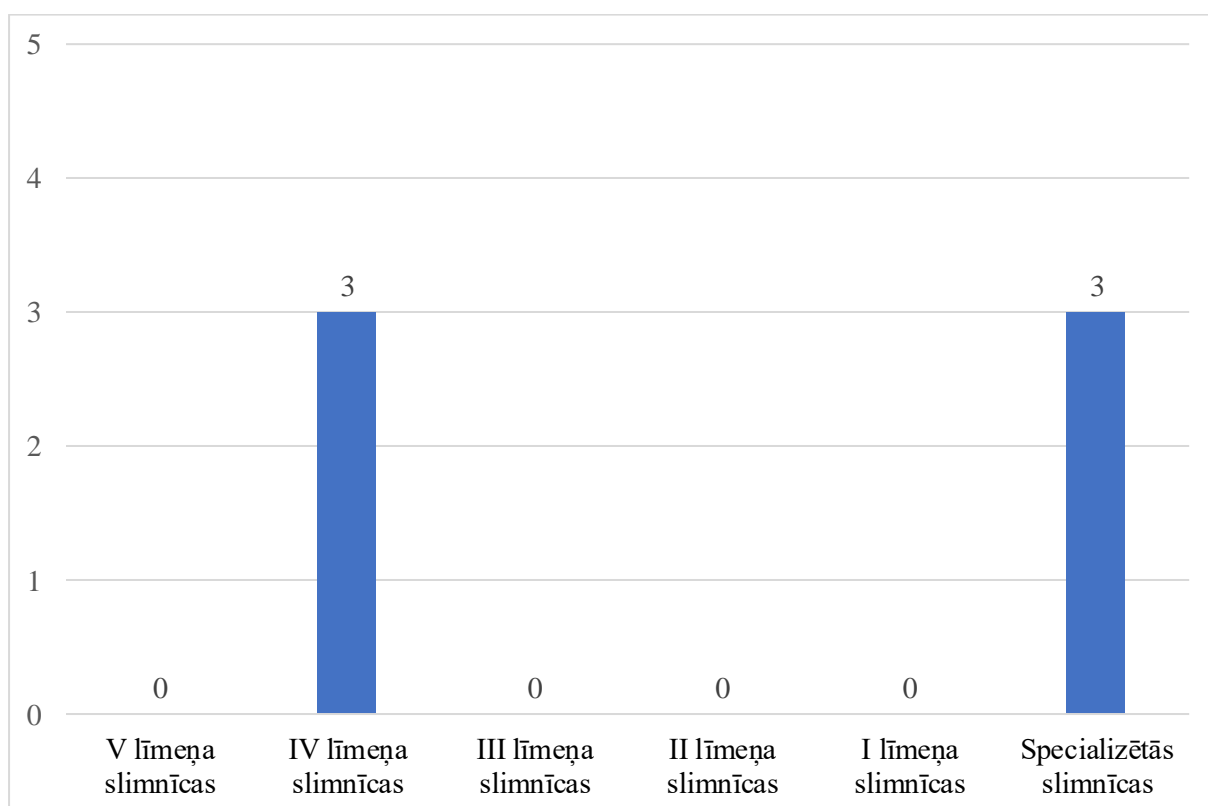
1.4. attēls. Slimnīcu, kurās ir pieejams kapelāns, skaits, ie vērojot slimnīcu sadalījumu līmeņos

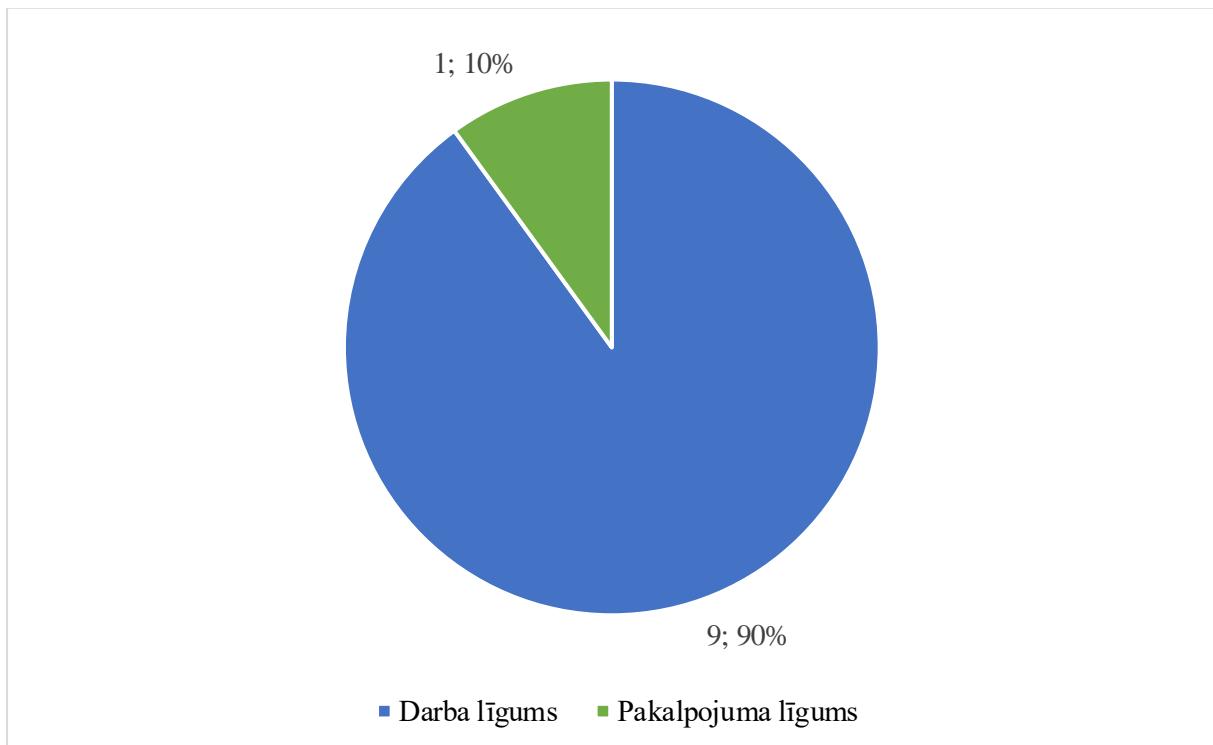
1.5. attēls. Slimnīcu skaits atbilstīgi nodarbinātā kapelāna veidam

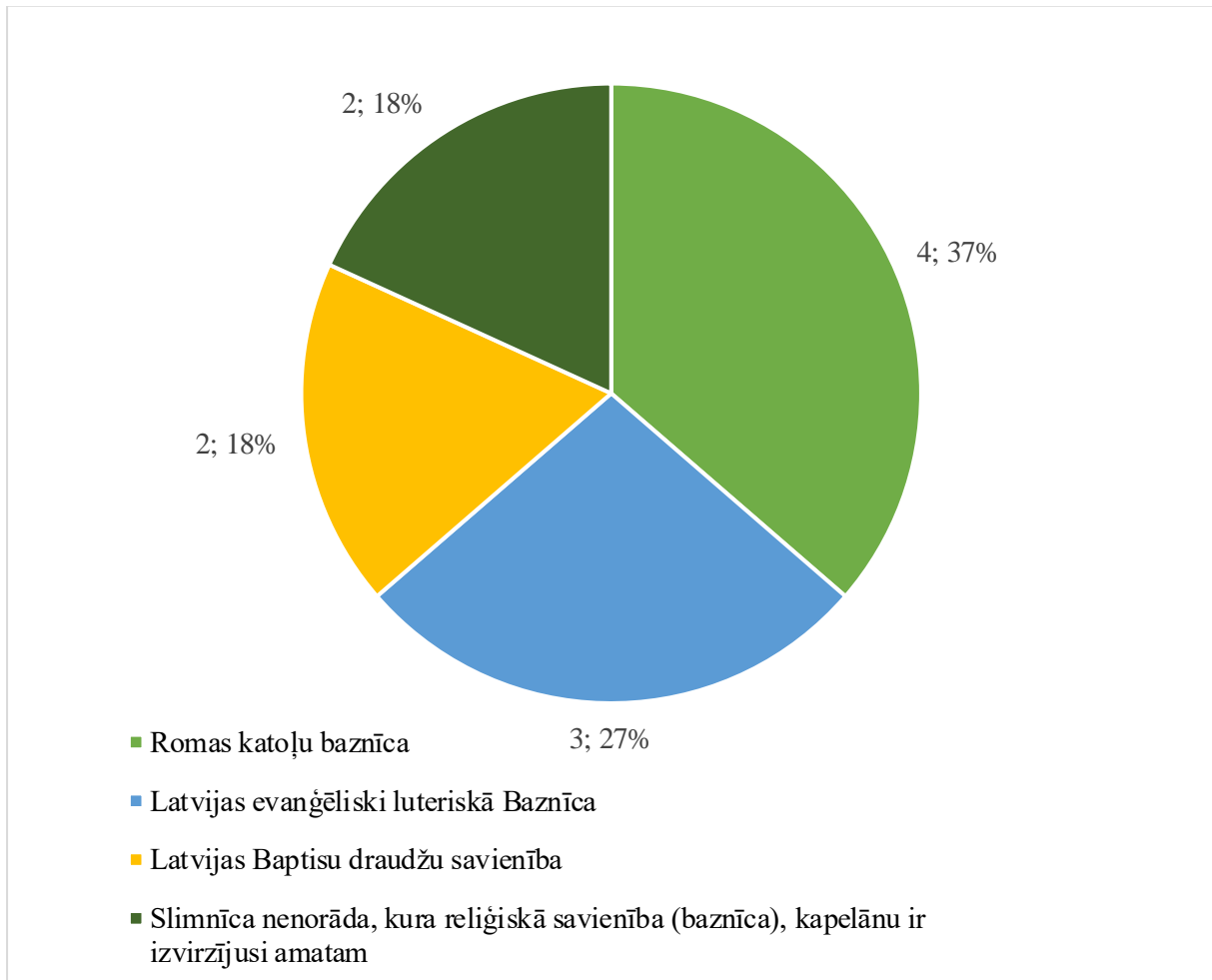
1.6. attēls. Slimnīcu, kurās ir pieejams profesionālais veselības aprūpes kapelāns, skaits sadalījumā pēc slimnīcu līmeņiem

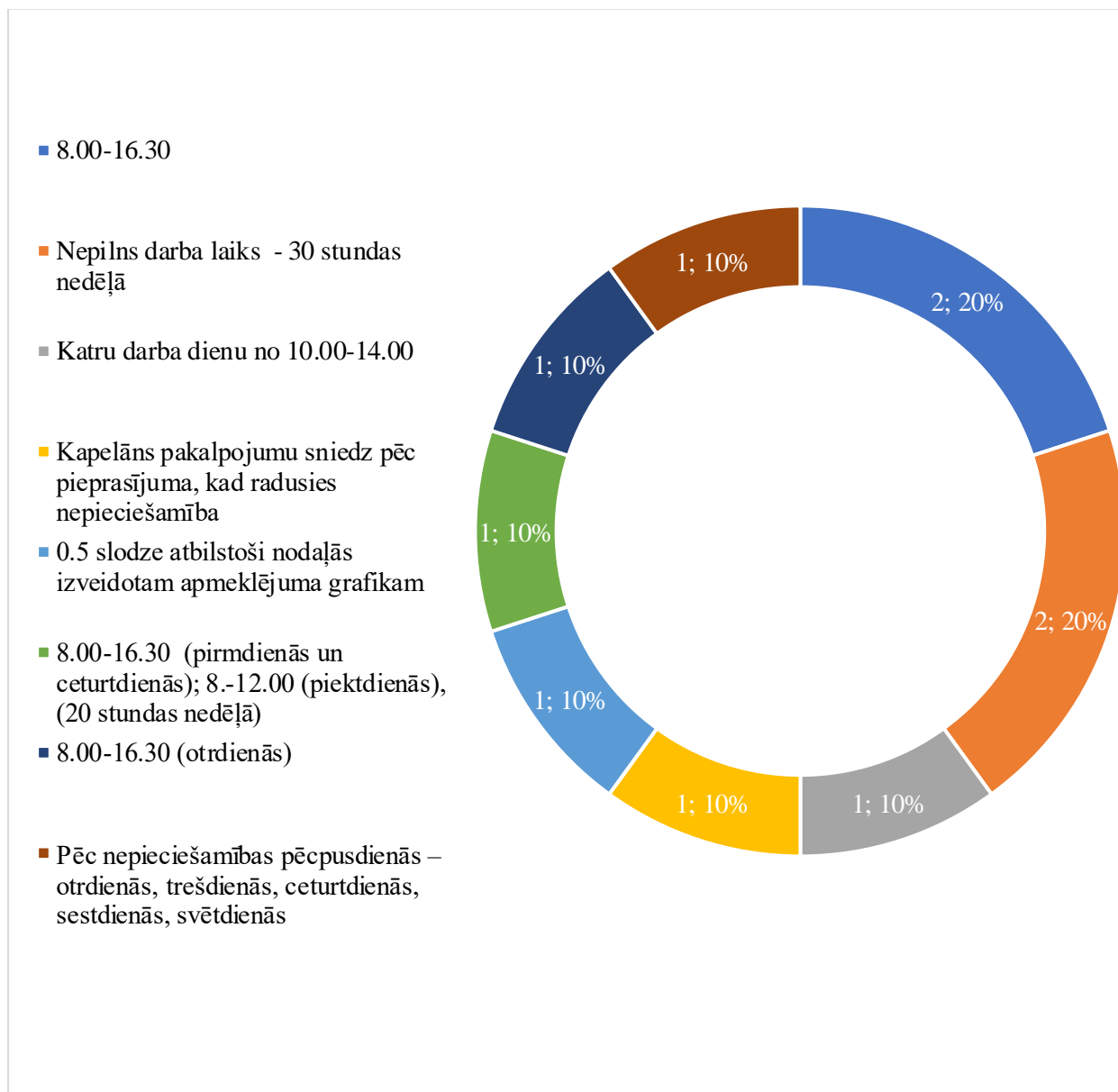
1.7. attēls. Slimnīcu, kurās ir pieejams kapelāns, skaits sadalījumā pēc slimnīcu līmeņiem

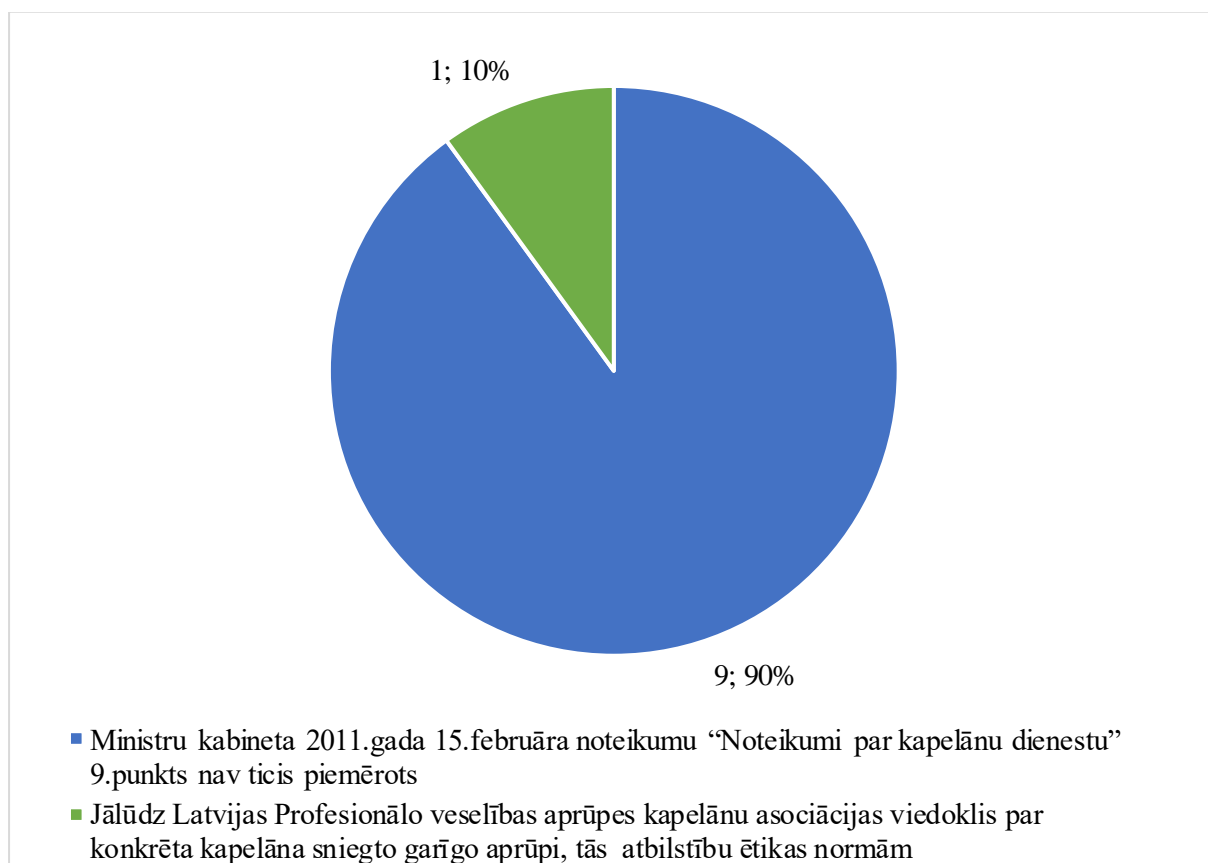
1.8. attēls. **Slimnīcu skaits atbilstīgi kapelāna vai profesionālā veselības aprūpes kapelāna nodarbinātības tiesiskajam pamatam**

1.9. attēls. Slimnīcu skaits atbilstīgi reliģiskās savienības (baznīcas), kura slimnīcas kapelānu ir virzījusi amatam, veidam

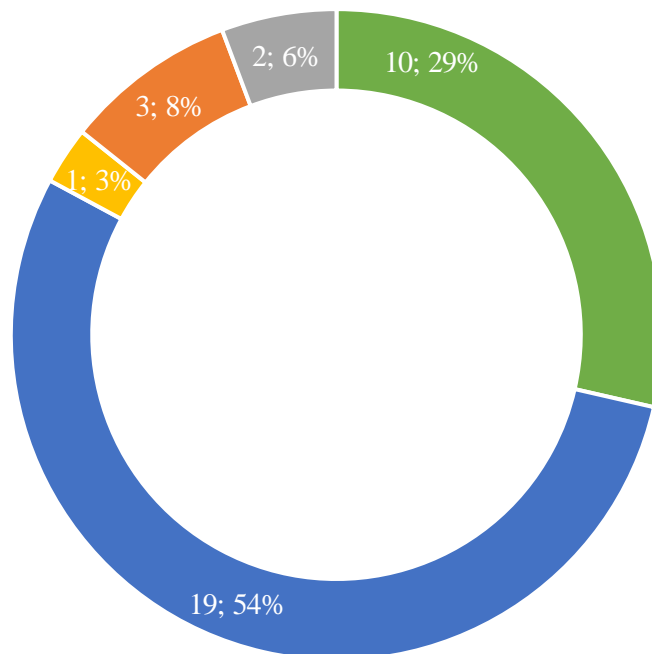

1.10. attēls. Slimnīcu skaits atbilstīgi kapelāna darba laikam

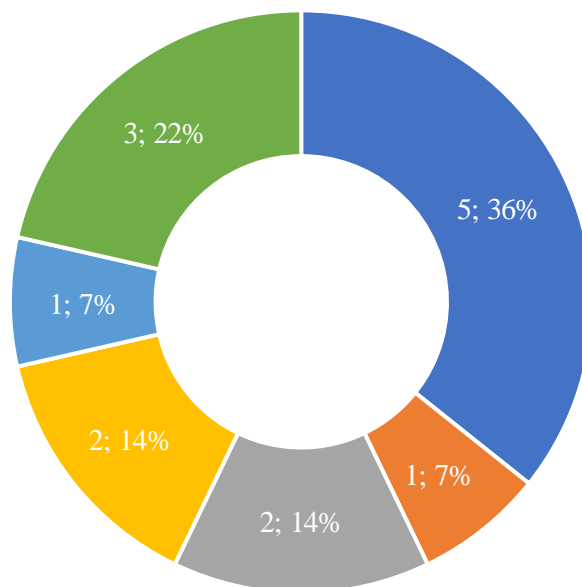
1.11. attēls. Slimnīcu skaits, kurās konstatēts, ka kapelāna profesionālās spējas neatbilst kapelāna amata pienākumu pildīšanai

- Kapelāna pieejamība tiek nodrošināta individuāli pēc nepieciešamības ārpus kapelāna oficiālā darba laika vai pēc pieprasījuma kad radusies nepieciešamība jebkurā laikā.
- "Garīgo aprūpi" nodrošina citi garīdznieki, kuri nav slimnīcas kapelāni, un kurus piesaista pacients vai viņa tuvinieki.
- Slimnīcā izveidota kapela un slimnīcu regulāri apmeklē Dobeles katoļu draudzes mācītāji.
- Gadījumos, kad pacientam vai tā tuviniekiem ir nepieciešama garīgā aprūpe, viņiem tā tiek nodrošināta, piesaistot speciālistu no citām ārstniecības iestādēm (psihoterapeits, psihologs) vai pēc pacienta vai pacientu tuvinieku vēlnes – garīdznieks.
- Pacientu tiesību likuma 3.panta piektās daļas īstenošanai netiek veiktas nekādas aktivitātes.

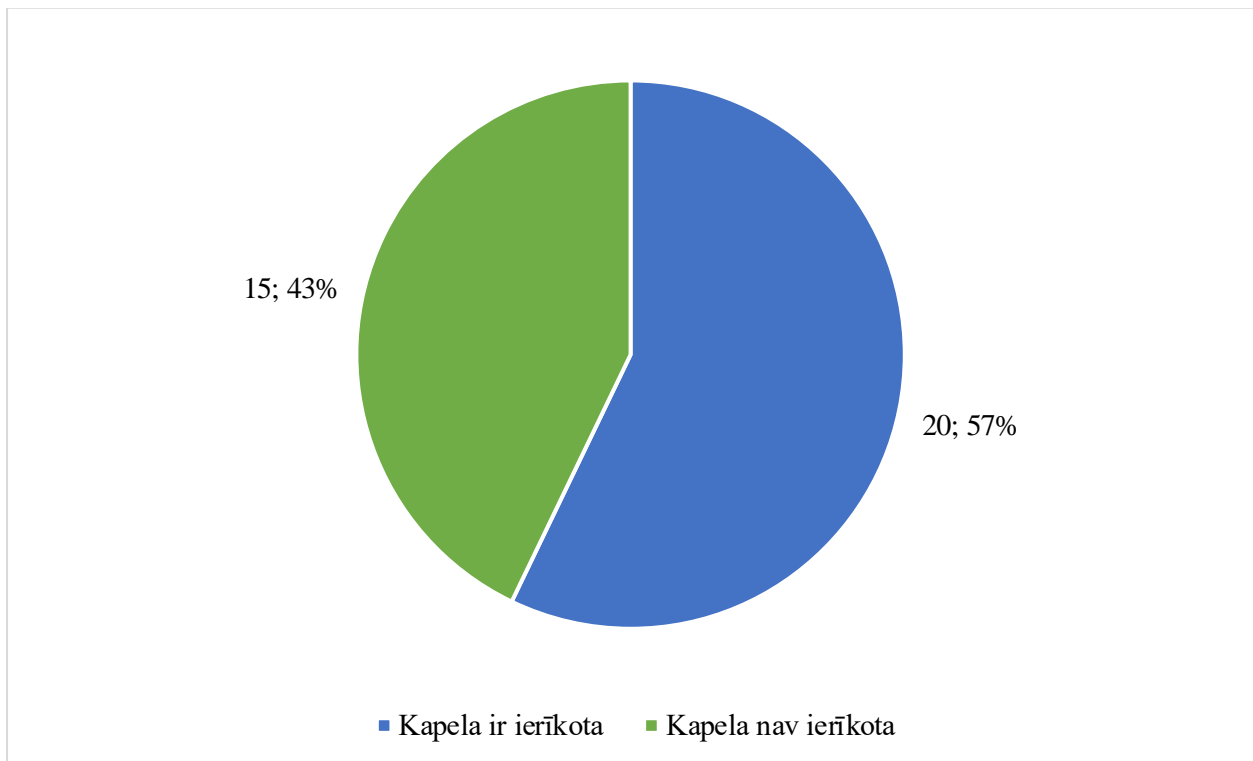

1.12. attēls. Slimnīcu skaits atbilstīgi rīcībai, ja slimnīcā kapelāns nav pieejams

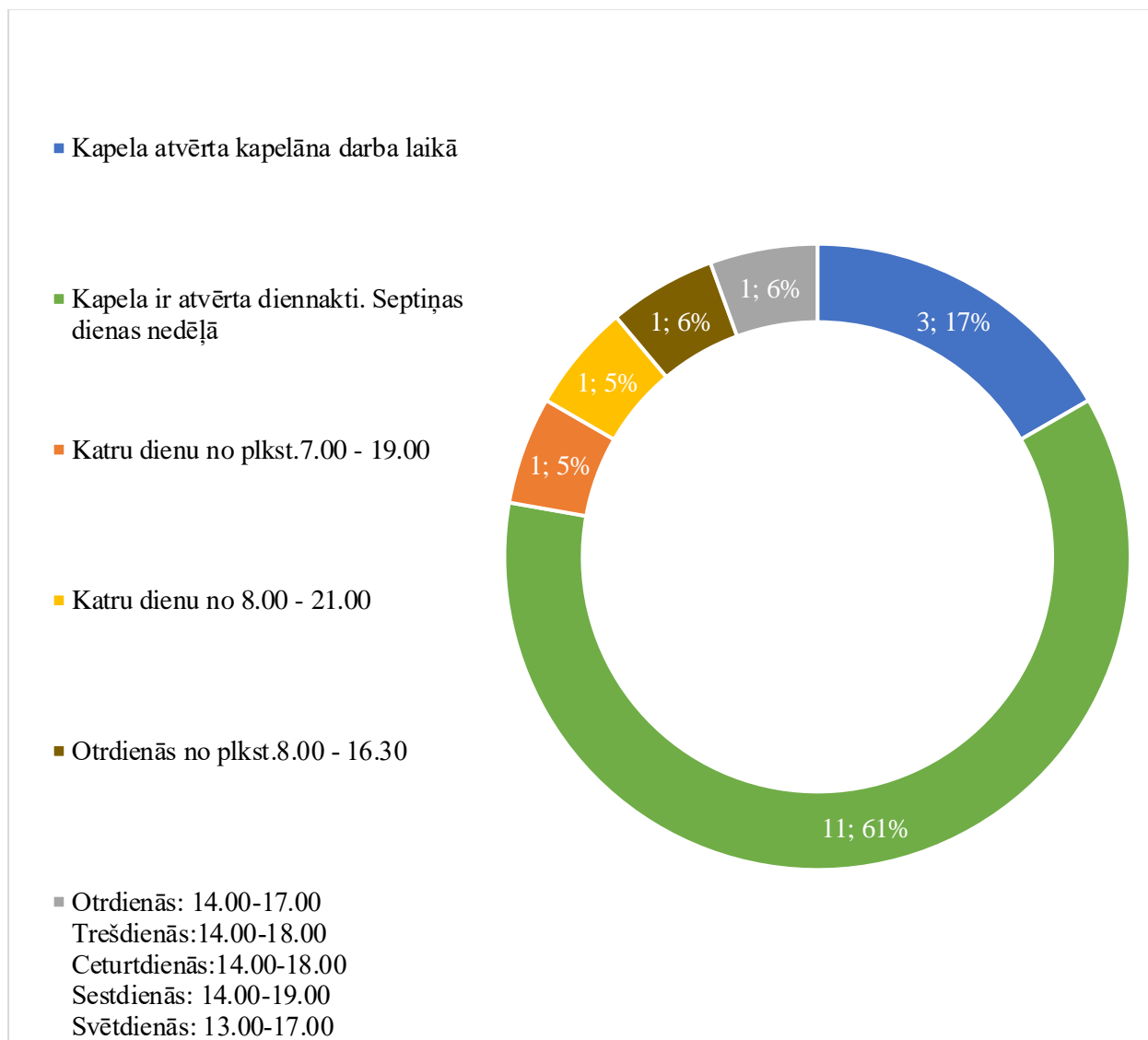
- Informācija pieejama slimnīcas mājaslapā, izvietota uz nodaļu informācijas dēļiem, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējās.
- Nodaļas personāls informē pacientus/pacientu tuviniekus par kapelāna pakalpojuma saņemšanas iespējām.
- Slimnīcā uz informācijas dēļiem ir pieejama informācija tikai par kapelas pieejamību, jo slimnīcā nav kapelāna.
- Slimnīcā informāciju par garīgās aprūpes pieejamību nevar iegūt, jo slimnīcā nav kapelāna un kapelas – garīdznieks ir jāpiesaista pacientam vai pacienta tuviniekiem.
- Slimnīcā uz informācijas dēļiem ir pieejama informācija tikai par garīdznieka – luterāņu mācītāja pieejamību.
- Informācija izvietota uz nodaļu informācijas dēļiem, ārstniecības personas sniedz informāciju pacientiem un pacientu tuviniekiem, ja viņi par to interesējās.

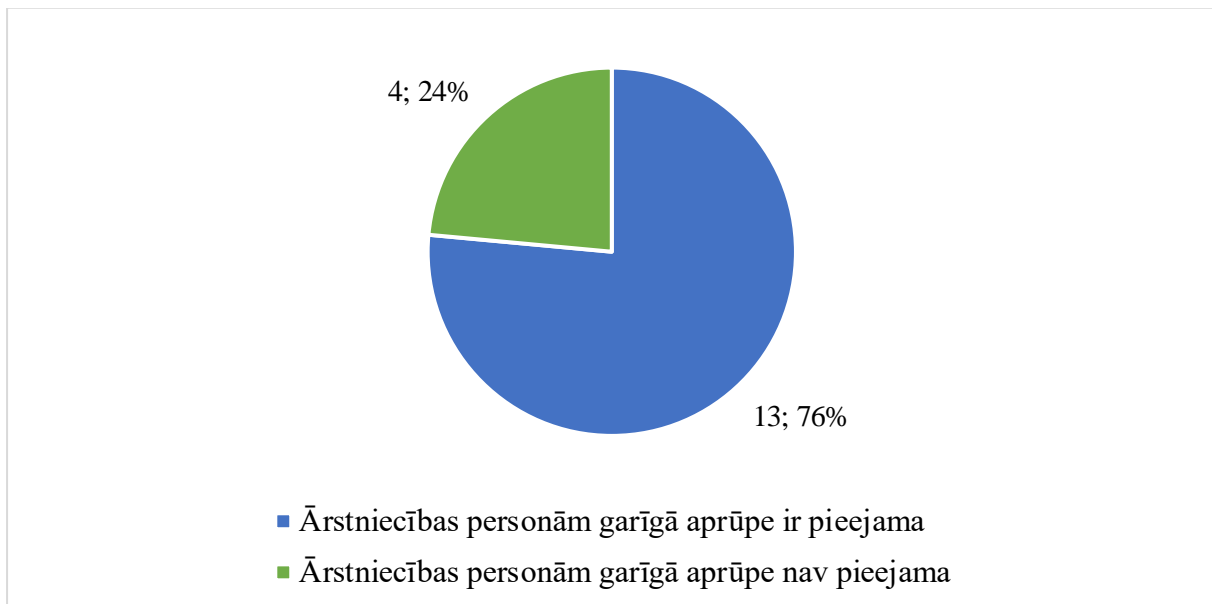
1.13. attēls. Slimnīcu skaits atbilstīgi informācijas pieejamībai par garīgo aprūpi

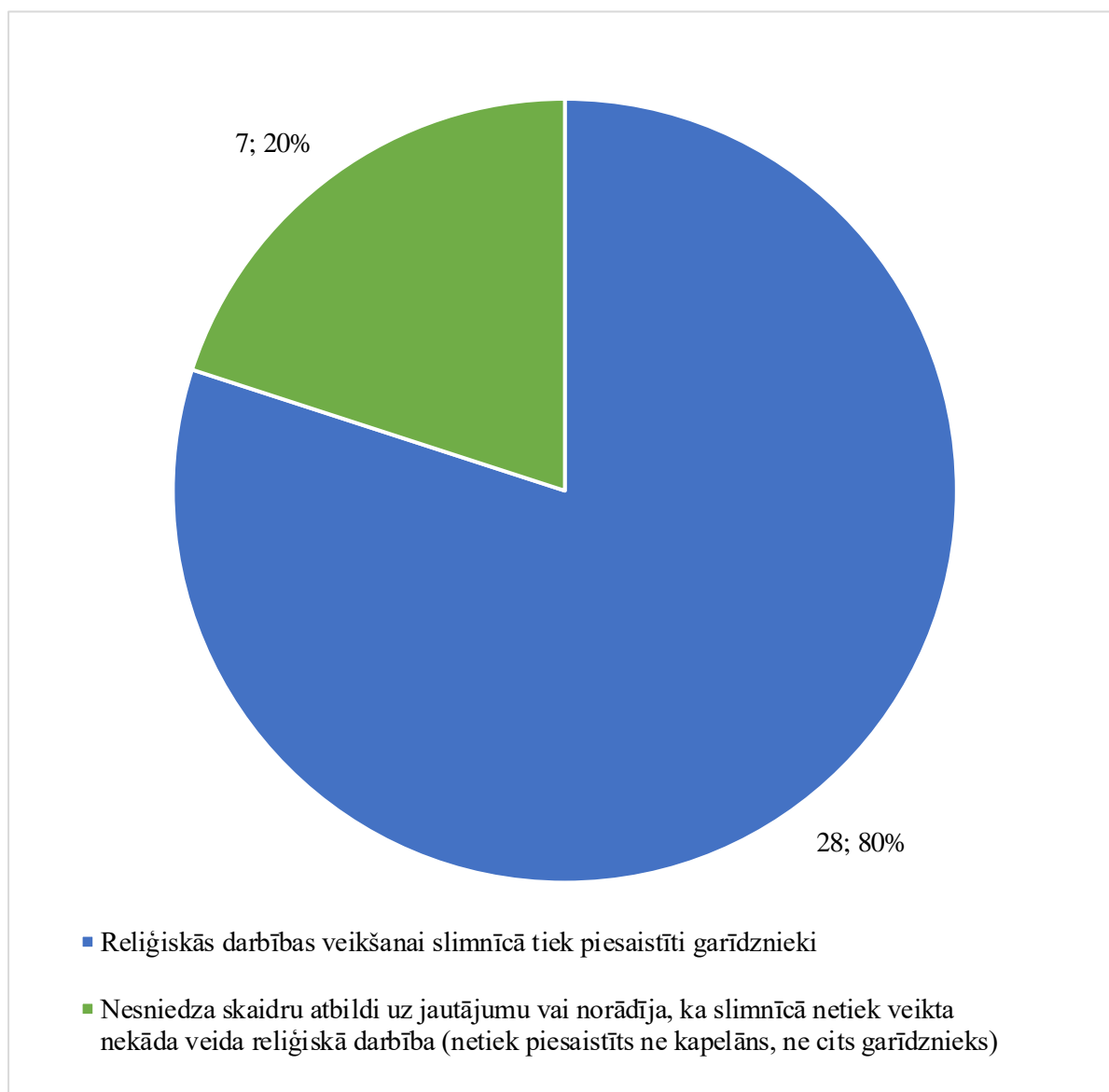
1.14. attēls. Slimnīcu skaits atbilstīgi kapelas pieejamībai slimnīcā

1.15. attēls. Slimnīcu skaits atbilstīgi kapelas darba laikam

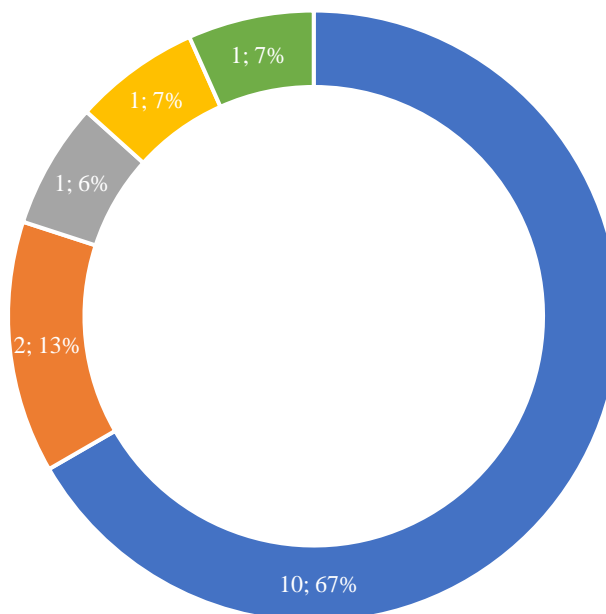

1.16. attēls. Slimnīcu skaits, kurās ārstniecības personām ir pieejama garīgā aprūpe

2.17. attēls. **Slimnīcu skaits, kurās tiek veikta citu garīdznieku, kuri nav slimnīcas kapelāni, piesaiste, lai veiktu reliģisko darbību (pieņemam, slimnieku sakramenta veikšanu) gadījumā, ja pacients vai viņa tuvinieki to vēlas**

- Speciāli pielāgotas telpas reliģiskās darbības veikšanai nav izveidotas. Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kapelā, vai citā ierādītā telpā nodaļā, kurā pacients atrodas.
- Reliģiskā darbība tiek veikta palātā, kur pacients atrodas, ievērojot sanitārās un epidemioloģiskās prasības. Pacienti var tikt nodrošināti arī atsevišķā telpā, nodrošinot citu personu klātbūtnes neesamību.
- Telpas reliģiskajai darbībai slimnīcā nav paredzētas. Atkarībā no veselības stāvokļa, ja pacientu nav iespējams pārvietot, tad darbība notiek palātā, netraucējot citus palātā esošos pacientus. Ja pacientu ir iespējams pārvietot - atsevišķā telpā.
- Telpas reliģiskajai darbībai slimnīcā nav paredzētas. Atkarībā no veselības stāvokļa, ja pacientu nav iespējams pārvietot, tad darbība notiek palātā, netraucējot citus palātā esošos pacientus. Ja pacientu ir iespējams pārvietot - māsu atpūtas telpā.
- Pacientam un garīdzniekam tiek nodrošināta tīkšanās atsevišķā telpā bez citu personu klātbūtnes.

2.18. attēls. Slimnīcu skaits atbilstīgi vietai, kur tiek veikta reliģiskā darbība